

R. 1150

B. B. e.

THEOLOGIA

CHRISTIANA

DOGMATICO-MORALIS

Del Colegio de la Compañia de S. P. M. de S. J. de Granada.
AUCTORE

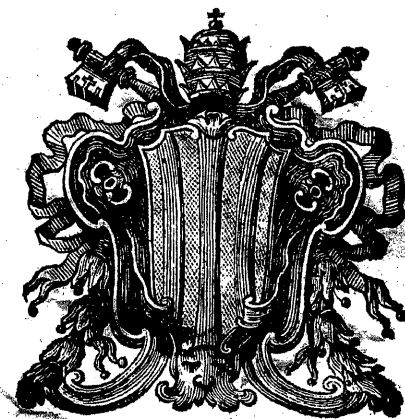
F. DANIELE CONCINA

B. B. e. ORDINIS PREDICATORUM.

EDITIO NOVISSIMA.

TOMUS QUINTUS.

DE PRÆCEPTIS ECCLESIAE.

ROMÆ, MDCLXIII.
SUPERIORUM PERMISSU

PROSTANT VENALES VENETIIS
APUD SIMONEM OCCHI.

0
1
2
3
4
5
6
7
8
9
10
11
12
13
14
15
16
17
18
19
20
21
22

R. 1150

B.B. 2

THEOLOGIA

CHRISTIANA

DOGMATICO-MORALIS

Del Colegio de la Compañia de S. Pablo de Granada.
AUCTORE

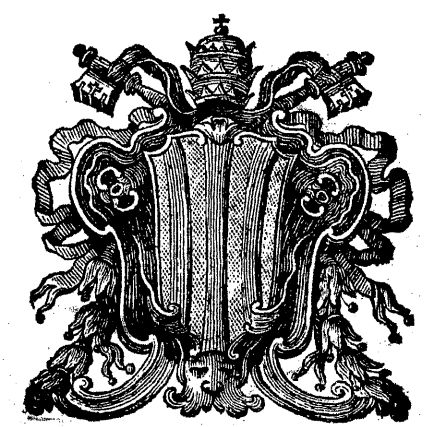
F. DANIELE CONCINA

B.B. 2 ORDINIS PREDICATORUM.

EDITIO NOVISSIMA.

TOMUS QUINTUS.

DE PRÆCEPTIS ECCLESIAE.

ROMÆ, MDCCLXIII.
SUPERIORUM PERMISSU

PROSTANT VENALES VENETIIS
APUD SIMONEM OCCHI.

AD LECTOREM.

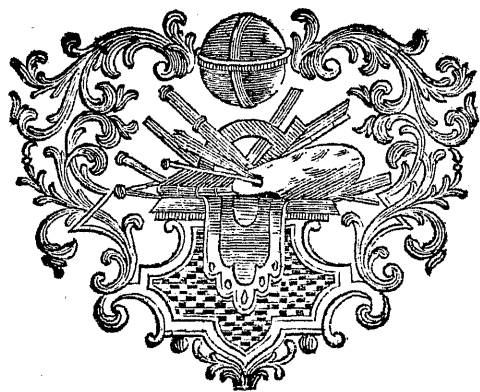
PAUCIS te admonere interest, amice lector, Tomum hunc scriptis consignatum fuisse, antequam duo diplomata sapientissimi Pontificis BENEDICTI XIV. manarent in lucem adversus laxam opinionem illorum qui dispensatos ad esum carniū, exemptos quoque a ieiunio contendebant. Et quoniam tantum mihi otii non suppetiit quo integram illam quæstionem recognoscerem, id in causa fuit cur præfatam opinionem penitus improbabilem non pronuntiaverim. Laudatorum diplomatum & in præloquio adiecto ad *Lib. II.* & in ipsa de ieiunio cum esu carniū coniungendo quæstione, dum prælo tradendum scriptum fuit, memini; sed non omnia, ut dixi, ad limam exegi, & nonnulla quæ historicam illius temporis controversiam, librosque ex utraque literarii certaminis parte editos spectant, silentio præterii. Ad doctrinam tamen quod attinet, nihil in ea est, nisi me mea fallat opinio, quod spongia egeat. Unum duntaxat me neglexisse poenitet, quod in præfens commemorare iuvat. Vir. Cl. ALEXANDER MANTEGAZZI sacre Theologiæ, & Iuris utriusque Doctor primus fuit qui pro sana asserenda doctrina contra adversam, & usquequaque grassantem opinionem laxam in arenam descendit intrepidus, Dissertatione latine scripta, editaque anno 1736. in lucem cuius memini pag. 167. Continuo expertus ille est adversarium Doctorem Petrum Copellotti, qui *Diatribam* italica lingua exaratam contra eandem Dissertationem evulgavit, ut molliorem opinionem propugnare infelici conatu pertentaret. Sed quam male ei alea cesserit, constat ex altero opere a Mantegazzi edito anno 1737. inscriptoque: *Epistola Apologetica ad D. Bartholomæum Casali adversus Diatribam Petri Copellotti*. In hac Apologia non causa modo, & doctrina, sed urbanitate etiam, & modesta ratione scribendi longe adversario suo superiorem se prodit perdoctus Mantegazzi. Diatribæ sophismata omnino labefactat; eiusdem nugæ, & longius quæstas ratiunculas gravi, & eleganti oratione repellit, & in nihilum redigit. Tertium insuper opus in sanæ doctrinæ defensionem publici iuris fecit, quod hanc præfert epigraphen. *Il disinganno dell' Apostolo Augusti intorno alla sua lettera al P. Benedetto Maria Brignole della Congregazione della Madre di Dio contro dell' Abbate Antonio Teodoro Carbonara sopra la questione: se chi per giusta cagione è dispensato dall' astinenza delle carni, s' intenda dispensato dal digiuno*. In hoc quoque opere erudite iuxta ac doctè dedocet alium adversarium, & afflictam causam stilo nitido ac robusto exagitat. Hæc enarrare operæ pretium existimavi, ne præclarissimum MANTEGAZZI, qui primus calamum strinxit, & præliari bellum Domini cœpit, debita laude defraudarem.

Occasione data, pauca alia, tametsi levioris momenti, quæ hocce in Tomo scripsi, declaro. Pag. 41. docui peccata mortalia diebus festis exterius perpetrata, ut ebrietates, adulteria, & id genus cetera, talium dierum sanctitatem profanare. Si quis heinc consequi iudicaverit alia quoque peccata gravia tum interna, tum externa sacro præcepto adversari, suo in sensu abundet.

Pag. 73. scripsi. Qui simul cæcus, surdus, & mutus esset a nativitate, absolute loquendo, teneretur audire Missam. Quia cum præditus ratione supponitur, lumen Deus illi infundere potest, quo Sacrificio mente devota afficiat. Ceterum, cum casus iste vix occurrat, si qui fecus sentire velint, nullam illis intentabolum litem.

Pag. 84. & seq. dixi, mihi minime arridere sententiam illorum qui defendunt fatiscere præcepto diei festi fideles qui ob finem pravum aspectandi impudice mulierem pergunt ad Missam audiendam. Quoniam sicuti ibidem declaravi, de-figere impudicos oculos in mulierem tempore Missæ, & simul Missam devote, & attente audire, duo mihi videntur extrema adeo opposita, ut simul coniungi nequeant.

Illud tandem lectores cordatos, & præiudiciorum vacuos rogo, obtestorque, ut si opiniones aliquas æquo aut laxiores, aut rigidiores, sive in hoc, sive in aliis tomis editis, & edendis deprehenderit, statim me admonere ne dedignentur. Promptam enim, & sinceram spondeo palinodiam.

I N D E X

Librorum, dissertationum, capitum, paragraphorum, & questionum
quæ in hoc Tomo continentur.

LIBER PRIMUS DE QUINQUE ECCLESIAE PRÆCEPTIS.

De primo præcepto

DISSERTATIO I.

CAPUT I.

Grætes omnes que Deum colunt, dies festos celebrant. Varii hæreticorum errores recensentur, & refelluntur. Pag. I.

CAPUT II.

Recensentur propositiones hoc de argumento a summis Pontificibus damnatae. Item alie quæ nimis laxæ, & alie quæ nimis severæ quibusdam videntur. 3.

§. I.

Propositiones damnatae ab Innocentio XI. an. 1679. quæ primum Ecclesie præceptum spectant. ibid.

§. II.

Propositiones ex pluribus Casuistis decerptæ, quæ nimis laxæ videntur. ibid.

§. III.

Recensentur propositiones quæ aliquibus videntur nimium severe. 6.

CAPUT III.

Quomodo præceptum sanctificandi sabbatum ad Decalogum pertineat: quem Dei cultum præcipiat: de illius translatione in diem dominicum: & an simul aliquando cum festo dominico observatum fuerit. ibid.

Quæst. I. Quem cultum in præcepto sanctificationis sabbati Deus præscripsit Iudeis? 7.

Quæst. II. An hoc præceptum affirmativum sit, vel negativum? ibid.

Conc. Theol. Tom. V.

Quæst. III. Cur sabbati solennitas in diem dominicum translata sit? ibid.

Quæst. IV. An festum diei dominicæ iuris divini sit, vel ecclesiastici? 8.

Quæst. V. An, facta laudata translatione sabbati in dominicum diem, statim ubique cessaverit sabbati observatio. ibid.

CAPUT IV.

De aliis festis præter diem dominicum ex præcepto Ecclesie celebrandis. 9.

CAPUT V.

De festis quæ Christi Domini mysteria spectant, quæve ex præcepto celebrantur. 10.

CAPUT VI.

De festis quæ ad B. Virginem, ceterosque Santos pertinent. 12.

CAPUT VII.

De iis qui potestatem habent dies festos instituendi. 13.

Quæst. I. An Episcopi facultate polleant instituendi festa in sua diocesi absque Cleri, & populi consensu? ibid.

Quæst. II. An Principes seculares valeant sine auctoritate Episcopi dies festos instituire, ad quorum observationem populus sub gravi culpa teneatur? 14.

CAPUT VIII.

Quam obligationem præceptum observandi dies festos imponat; & quando eiusmodi obligatio incipiat. ibid.

Quæst. unic. Quo tempore incipiat diei festi obligatio? ibid.

De iis qui ad observandos dies festos tenentur: & potissimum de advenis, viatoribus, peregrinis, & vagis varia quaestiuicula resoluuntur. ib.

Quaest. I. An peregrini teneantur celebrare festa sua patriae, seu territorii, & diocesis? 15.

Quaest. II. An peregrini teneantur observare festa, & ieiunia illius loci ubi sunt in transitu? ibid.

Quaest. III. An scholares, milites, mercatores, mercenarii, similesque teneantur servare festa, & ieiunia illius civitatis in qua maiore anni parte versantur? 16.

Quaest. IV. An peregrini qui unum, duos, aut tres tantum dies commorantur in aliqua civitate, teneantur servare ieiunia, & festa eiusdem? ibid.

Quaest. V. An peregrini teneantur observare festa, & ieiunia locorum ubi commorantur dumtaxat vel tempore prandii, vel cenae, simulque pernoctantes, in crastinum discessuri? 17.

Quaest. VI. An incola, egredientes summo mane de proprio loco, ubi est dies festus, iter acturi ad loca in quibus festum non est, teneantur ante discessum Missam audire? ibid.

Quaest. VII. An licitum alicui sit discedere e propria civitate, seu territorio, in quo est praecipuum diei festi, vel ieiunii, hac expressa intentione non servandi praecipuum eiusmodi, cum ad locum pervenerit in quo non urget? ib.

Quaest. VIII. An Regulares exempti subiecti sint observationi festorum quae ab Episcopo, vel diocesana Synodo indicuntur? 18.

Quaest. XI. An Episcopus teneatur servare festa, & ieiunia quae populo suo ipse imponit? ibid.

DISSERTATIO II.

De operibus a quibus abstinere debent fideles festis diebus.

CAPUT I.

Quae sint opera servilia in diebus festis prohibita, declaratur. 19.

CAPUT II.

An per peccata mortalia diebus festis perpetrata, eorundem festorum praecipuum gravi-

ter violetur; ac teneatur Christianus in confessione sacramentali exprimere, se in die festo peccasse? 20.

CAPUT III.

De opere servili mechanico. Quot sint artes mechanicae, quae die festo prohibita? 24.

Quaest. I. An pingere sit opus servile die festo prohibitum, sive lucri, sive recreationis, sive addiscendi gratia fiat? 25.

Quaest. II. An venatio, aucupium, & piscatio opera sint servilia in festis prohibita? ib.

Quaest. III. Licitum ne est festis diebus iter arripere? ibid.

Quaest. IV. Licitum ne est agasonibus, & mulionibus bestias onustas diebus festis conducere? ibid.

Quaest. V. An licitum sit agasonibus omittere Missam, ut bestias suas in pratis pascant, & ut sumptus faciendos in diversorio evitent? 26.

Quaest. VI. An licitum sit typographis ordinare characteres diebus festis? ibid.

CAPUT IV.

Chorea, comessationes, ludi scenici, idque genus similia diebus festis peragi minime debent. ibid.

CAPUT V.

An docere, scribere, transcribere, & similia diebus festis vetita sint? 29.

Quaest. I. Num transcribere licitum sit diebus festis? ibid.

Quaest. II. An licitum sit transcribere ex instituto, & pro mercede libros cum notis pro cantu musico? 30.

CAPUT VI.

De operibus naturalibus, & religionis, ac pietatis diebus festis prohibitis. 31.

CAPUT VII.

De operibus quae, licet servilia non sint, lege tamen diebus festis fieri prohibentur; cuiusmodi sunt mercatus, & iudicia forensia. 32.

CAPUT VIII.

De causis excusantibus ab observatione praecipui prohibentis festis diebus opera servilia. 35.

Quaest.

Quaest. I. Quae temporis parvitas in servili labore excuset a gravi transgressione praecipui vetantis opera servilia die festo? ibid.

Quaest. II. An dominus qui praecipit ut plures sui famuli per integrum diem serviliter laborent ob lucrum percipiendum, sed singuli solum modico tempore, peccet mortaliter? 37.

Quaest. III. Quae necessitas excusat laborantes die festo a transgressione praecipui? 38.

Quaest. IV. An tonsio barbae licita sit festis diebus? 39.

Quaest. V. An famuli qui coguntur a dominis suis die festo laborare, a culpa excusentur, si obediant ne grave damnum incurrant? 40.

Quaest. VI. An occasio comparandi magnum lucrum excuset ab observatione diei festi? ib.

Quaest. VII. An agitare liceat feriatibus diebus tauros molossorum morsibus expositos, ut invicem cornibus, & dentibus bellum peragant? 41.

Quaest. VIII. Quomodo pietas, religio, & dispensatio sint iusta causa quae laborem servilem feriatibus diebus licitum constituent? ib.

DISSERTATIO III.

De praecipuo audiendi Missam diebus festis.

CAPUT I.

Natura, & obligatio istius praecipui explicatur; & quas personas comprehendat. 42.

CAPUT II.

De Missa quae diebus festis audiri debet. Missa audienda, integra esse debet. Qui plures partes simul audit, vel duas successive, non satisfacit praecipuo. 43.

Quaest. I. An qui notabilem Missae partem audire negligeret, letaliter peccaret? 44.

Quaest. II. An satisfaciat praecipuo audiendi Missam qui duas medietates Missae simul eodem tempore audiat, puta medietatem unius Sacerdotis usque ad consecrationem, & alteram medietatem alterius Sacerdotis celebrantis a consecratione usque ad finem? 45.

Quaest. III. An satisfaciat praecipuo audiendi Missam integram qui dimidiam partem ab uno Sacerdote, & postmodum dimidiam partem ab altero audit successive? 46.

De praesentia, loco, & tempore audiendi Missae. 48.

CAPUT IV.

De intentione, & attentione audiendi Missam diebus festis. 50.

Quaest. I. An satisfaciat praecipuo, qui ob gravem pravum aspectandi impudice feminam pergit ad audiendam Missam. ib.

Quaest. II. Quid dicendum de eo qui templum ingreditur ad audiendam Missam, quam post quadrantem inchoandam putat: interim, eo non advertente, Missa in aliquo altari legitur usque ad Sanctus; & tum ex campanulae sonitu Missam recitari cognoscit? ibid.

Quaest. III. Qualis attentio requiratur, ut satisfaciat praecipuo audiendi Missam? 51.

CAPUT V.

Quae animi puritas requiratur ad audiendam Missam; & an peccet qui cum affectu peccati mortalis Missam audit? 52.

CAPUT VI.

An Christiani diebus dominicis, praeter Missae auditionem, teneantur Vesperis interesse, conciones audire, aliaque pia opera exercere? 56.

CAPUT VII.

Festorum sanctificatio postulat ut fideles in propria conscientia examine, librorum piorum lectione, agrorum visitatione, atque elemosinarum distributione illos dies transigant: & quid de re uxoria senserint Patres, declaratur. 60.

CAPUT VIII.

De causis quae quandoque Christianos aliquos ab auditione Missae festis diebus excusare valent. 64.

Quaest. I. An Christiani teneantur non ponere impedimentum audiendi sacrum? 66.

Quaest. II. An spes acquirendi lucrum temporale sufficiens causa sit negligendi auditionem Missae die dominico? 67.

Quaest. III. An qui legitima causa impeditus Missam omittit, teneatur, si possit, alias preces offerre Deo? 68.

LIBER SECUNDUS

De secundo Ecclesie præcepto, quo certis diebus ieiunia præscribuntur.

DISSERTATIO I.

PRÆLOQUIUM.

CAPUT I.

Communis ieiunii notio, & varia species. Divina lege in Scriptura sacra præceptum est. Quid de eo senserint heretici tum antiqui, tum recentes. 69.

CAPUT II.

De ciborum delectu. Ieiunium Ecclesia catholica carniæ esum numquam admisit. Hereticorum errores, Launoii aberrationes refelluntur. 70.

CAPUT III.

Lege naturali, & divina ieiunium absolute acceptum præscribitur. Ecclesia & tempora, quibus ieiunandum sit designat, & ieiunia peculiariter præcipit. 71.

CAPUT IV.

Ieiunium ecclesiasticum est actus virtutis. Insuper opus satisfactorium est, & meritorium, si necessariis conditionibus præditum sit. 72.

CAPUT V.

De ieiunio Quadragesimæ: de illius varietate, & de causis institutionis eiusdem. 73.

CAPUT VI.

De ieiuniis quatuor temporum, feriarum quarta, sexta, & sabbati, Adventus, stationum, vigiliarum, Rogationum, & de ieiuniis infra annum, ac de diebus quibus ieiunare non licet. 83.

DISSERTATIO II.

De ieiunio.

CAPUT I.

Census propositionum quæ in ieiunii materia ab Ecclesia proscripæ sunt; quæque, licet non proscripæ, nimiam produunt laxitatem. 88.

§. I.

Propositiones de ieiunio ab Alexandro VII. summo Pontifice anno 1666. damnatæ. ibid.

§. II.

Census propositionum quæ ab aliquibus Auctoribus catholicis defenduntur, quæque nimis laxæ videntur. 89.

CAPUT II.

Præceptum ieiunii ecclesiastici explicatur. Tria includit, nimirum unicam refectiõnem, quæ pars principalis est, abstinentiam a carnibus, & tempus pro unica refectiõne præscriptum. 93.

Quæst. unic. An unica comestio, & abstinentia a carnibus essentiam ieiunii constituent; & quenam ex his duabus partibus sit prior? 94.

CAPUT III.

Quos cibos sub carniæ nomine Ecclesia prohibeat; & quodnam peccatum, quandoque illud perpetrent ii qui carnes comedunt? 95.

Quæst. I. An in aliquo eventu licitum sit carnes comedere ieiunii tempore? 96.

Quæst. II. An dispensatus in die ieiunii ad carniæ esum, possit quascumque carnes, etiam suillas comedere? 97.

Quæst. III. An dispensatus in Quadragesima ad esum carniæ possit easdem comedere feria IV. & VI. ac sabbato quatuor temporum eiusdem Quadragesimæ. ibid.

CAPUT IV.

Dispensatio abstinentiæ a carnibus non infert dispensationem a ieiunio; sed dispensati a carnibus, lege ieiunii tenentur, nisi infirmitas, aut virum debilitas obstant. Quædam quæstia resolvuntur. 98.

Quæst.

Quæst. I. Quot peccata committat qui pluries die ieiunii carnes comedit? 110.

Quæst. II. An qui votum emisit non comedendi tali die carnes, aut ova, toties peccet, quoties carnes comedit, vel ova? ibid.

Quæst. III. An in iis regionibus in quibus est penuria olei, licitum sit uti sagmine illis diebus quibus esus carniæ vetitus est? 111.

CAPUT V.

De abstinentia a lacticiis. Licita ne sunt in ieiunio quadragesimali? ib.

Quæst. I. An iure communi, & sub gravi culpa lacticiis prohibita sint in ieiunio ecclesiastico? 112.

Quæst. II. An diebus dominicis Quadragesimæ eiusmodi lacticiis sub eadem gravi culpa verita sint? ibid.

Quæst. III. An in ieiuniis extra Quadragesimam lacticiis, & ova verita sint? ibid.

Quæst. IV. An Regulares subiecti sint consuetudinibus quæ in pluribus regionibus obligant seculares ad abstinendum a lacticiis in ieiuniis extra Quadragesimam? 113.

Quæst. V. An pauperes, agricola, & iter agentes possint diebus Quadragesimæ vesci lacticiis, & ovis iis locis in quibus pisces, ac oleum deficiunt? ibid.

Quæst. VI. An in ieiunio quadragesimali licitum sit edere farinam subactam, ovisque compactam, vulgo Ciambella? 114.

CAPUT VI.

De unica comestione, ad ieiunium ecclesiasticum necessaria; & de eiusdem comestionis hora, quæ fuit vespertina usque ad seculum XII. ibid.

CAPUT VII.

De collatione, seu refectiuncula serotina; & an integritati ieiunii ecclesiastici repugnet? 116.

CAPUT VIII.

De ieiunii ecclesiastici transgressione ob violatam unius comestionis legem in sumptione liquidorum? 119.

Quæst. I. An qui pluries die ieiunii extra comestionem unum bibit, frangat ieiunium? ibid.

Quæst. II. An potus vini, si sumatur extra refectiõnem ad sedandam famem, ieiunii præceptum frangat? 120.

Quæst. III. An electuaria, extra refectiõnem sumpta, frangent ieiunium? 122.

CAPUT IX.

Origo potus chocolatis. An ieiunium frangat? Quænam opinio improbabilis, quæve probabilis, & tuta dicenda sit. 123.

CAPUT X.

Contraria sententiæ momenta omnia in examen adducuntur, & penitus confutantur, ac vera sententiæ evidentior constituitur. 128.

CAPUT XI.

An ratione parvitatatis materiæ licitus sit potus chocolatis? Quæve quantitas chocolatis loco parvitatatis materiæ habenda sit. 144.

§. UNICUS.

Diluitur obiectiuncula ab auctoritate Ludovici della Fabra Physico-Medici repetita. 146.

CAPUT XII.

De qualitate unice comestionis, necessaria ad ieiunium; & quomodo plures comestiones ieiunii integritati adversentur. 149.

Quæst. I. An illi qui die ieiunii semel comedentes, ita ventrem implent, & exquisitis condimentis palatum vellicant, totque selectis epulis gulam demulcent, ut nullam ieiunii afflictionem sentiant, sed concupiscentiam potius iritent, satisfaciant ieiunii præcepto? ibid.

Quæst. II. An qui pluries in die ieiunii comedit, servato ciborum delectu, pluries etiam peccet? 150.

Quæst. III. An qui inadvertenter ieiunium frangit, teneatur illa die, cum advertit, ieiunium servare? 152.

Quæst. IV. An interruptio unice comestionis ieiunium frangat? Quidve dicendum de famulis inservientibus, lectoribus, & iis qui pyra, poma, & uvæ comedunt ad sedandam sitim? 153.

CAPUT XIII.

Resolvuntur tres aliæ quæstiuncule super iis quæ unica comestioni adversantur. ibid.

Quæst. I. An qui in die ieiunii quidquam

modicum cibi saepius comedit, si notabilem quantitatem tandem comederit, ieiunium frangat? ibid.
 Quæst. II. An invitatus ab amico in die ieiunii, ut potum, aut aliquid cibi capiat, possit, ne inurbanus videatur, illud sumere? ibid.
 Quæst. III. An sine factione ieiunii aliquid cibi sumere liceat toties quoties libuerit, ne potus noceat? ibid.

C A P U T XIV.

De collatione serotina: de illius quantitate, & qualitate: nonnullæ alia quaestiuiculae super hac materia resolvuntur. 154.
 Quæst. I. Quantum cibi sumi possit in collatione serotina? 155.
 Quæst. II. An praefata cibi quantitas collationis serotinae augeri licite possit in pervigiliis Nativitatis, & Resurrectionis dominicae. 157.
 Quæst. III. An, si quis excederet in quantitate praefinita pro collatione serotina, frangeret ieiunium? 158.
 Quæst. IV. An in collatione serotina non solum cibi quantitas, sed etiam qualitas attendenda sit? ibid.
 Quæst. V. Quinam cibi sunt in collatione serotina permisi? 159.
 Quæst. VI. An licitum sit in collatione serotina sumere cibum compositum ex assignatis, nempe pane, herbis, sale, & oleo conditum? ibid.
 Quæst. VII. An in collatione serotina licitum sit sumere pisciculos recentes parvos, aliquid butyri, casei, & ovorum? ibid.
 Quæst. VIII. An saltem pisciculi parvi, fumo exsiccati, vel sale conditi, ut ostreae, camarones, sardina seu acedia, similesque, possint esse materia collationis serotinae? 161.
 Quæst. IX. An quando in die ieiunii licitum est in prandio edere lacticia, licitum quoque sit aliquid eorum capere in collatione serotina? 163.
 Quæst. X. An viri nobiles, delicati, Advocati, Procuratores, Lectores, omnesque studiis vacantes sumere possint collationem maioris quantitatis quam ceteri? quidve dicendum de Curia Romana? ibid.
 Quæst. XI. An licitum sit summo mane, vel meridie sumere collationem, prandio delegato in vespere? 164.

C A P U T XV.

Corollarium, in quo ex doctrina plurium Ca-

suistarum vera ieiunii quod ipsi admittunt, imago vivis coloribus depicta exhibetur. ibid.

C A P U T XVI.

De hora qua pro refectioe in die ieiunii capienda praefinita est. Quodnam peccatum committant qui notabiliter eam anticipant. 165.

Quæst. I. An qui notabiliter, nempe per unam, aut duas horas, absque iusta causa ieiunium solveret ante meridiem, graviter peccaret? ibid.
 Quæst. II. An Religiosi, qui habent privilegium anticipandi per horam refectioem in die ieiunii, possint etiam per aliud breve tempus eiusmodi horam consuetam anticipare? 168.

C A P U T XVII.

Recensentur dies quibus ieiunandum est, & abstinendum a carnibus? ibid.

Quæst. I. An Regulares qui regulari observantia adstricti sunt abstinere a carnibus, possint die veneris, in quo celebratur festum Nativitatis Domini, carnes comedere? ibid.
 Quæst. II. An qui vi voti tenetur ieiunare qualibet feria sexta, teneatur ieiunium observare, etiamsi in eam incidat festum Nativitatis Domini? 170.

C A P U T XVIII.

De hora qua ieiunii, & abstinentia obligatio incipit, & desinit. Varia hac de re quaestiuiculae resolvuntur. 171.

Quæst. I. An in ultima nocte bacchanalium coenam differre post mediam noctem licitum sit illis qui usque ad mediam noctem ludis, & saltationibus vacant? ibid.
 Quæst. II. An qui dubitat, num sit nec ne media nox, comedere possit, quando die sequenti ieiunare debeat? ibid.
 Quæst. III. An liceat sequi unum horologium pro ieiunio ecclesiastico, & aliud pro ieiunio naturali? ibid.
 Quæst. IV. An, si quis, dum coenat, audiat pulsus designantes mediam noctem, teneatur desistere a coena, si die sequenti sit ieiunandum? 172.

C A P U T XIX.

De personis quæ ad ieiunium obligantur. Plures quaestiuiculae resolvuntur. 173.

Quæst. I.

Quæst. I. An iuvenes qui expleat annum vigesimum primum vel post inceptam Quadragesimam, vel post horum tertiam diei ieiunii, ad ieiunium teneantur. 174.

Quæst. II. An Regulares professi teneantur ad ieiunia Ecclesiae ante expletum annum vigesimum primum? ibid.

Quæst. III. An Regulares iuvenes, nendum expleto tertio septennio, teneantur ad ieiunia regula quam professi sunt? ibid.

Quæst. IV. An dubitans, num annum vigesimum primum expleverit, teneatur ieiunare? 175.

Quæst. V. Num senes qui annos sexaginta compleverint, soluti sint a lege ieiunii? ibid.

Quæst. VI. Num senes regulares, expleta sexagenaria, & mulieres moniales expleta quinquagenaria aetate, eximuntur a ieiuniis propriae regule? 177.

C A P U T XX.

De advenis, peregrinis, & viatoribus. 178.

Quæst. unic. An viatores, peregrini, & vagi teneantur observare ieiunia locorum in quibus versantur? 179.

C A P U T XXI.

De iis qui cooperantur ieiunii violationi, materiamque praebent illud violandi. ibid.

Quæst. I. An, urgente ieiunii precepto, invocans alium paratum frangere ieiunium ad coenandum, graviter peccet? ibid.

Quæst. II. An liceat tabernariis, & cauponibus in diebus ieiunii sponte cenam ministrare hospitibus? 180.

Quæst. III. An caupones requisiti possint peregrinis, & viatoribus cenam praebere? 181.

Quæst. IV. An caupones cenam praebere hospitibus possint quos certe sciunt ad ieiunium teneri, quosque praevident alio ituros ad coenandum, si cenam dare ipsi renuant? ibid.

Quæst. V. An caupones, cum dubitant, utrum hospites teneantur ieiunare, debeant eos interrogare? ibid.

Quæst. VI. An caupones qui nolunt recipere hospites, nisi coenent, peccatum grave perpetrent? ibid.

Quæst. VII. An caupones, qui carnes ministrant in diebus quibus earum esus prohibitus est, graviter peccent? ibid.

Quæst. VIII. An qui in ieiunio quadragesimali cibos vitatos venales exponunt, graviter peccent? 182.

Quæst. IX. An famuli, & ancilla, parantes mensam, & cibos dominis suis ieiunii tempore, graviter peccent? ibid.

Quæst. X. An possit quis in die ieiunii invitare amicum ad coenandum secum, cum certo sciat eum alibi coenaturum? 184.

Quæst. XI. An patresfamilias teneantur compellere filios, servos, & domesticos suos ad ieiunandum? ibid.

Quæst. XII. An domini, compellentes servos ad laborem impediens ieiunium, vel nolentes eos conducere, nisi cum pacto ut non ieiunent, peccent mortaliter? 185.

C A P U T XXII.

Causæ a ieiunio excusantes sunt quatuor: impotentia, labor, pietas, & dispensatio. ibid.

Quæst. I. An qui data opera impotentem se constituit ad ieiunandum, teneatur ieiunare: & an iste talis, qui ea intentione expressa vacat ludo, venationi, vel rebus venereis, idest nimio coitui, ut impotens efficiatur ad ieiunandum, peccet contra preceptum ieiunii? 186.

Quæst. II. An excusentur a ieiunio qui calefieri, & dormire sine cena nequeunt, qui habent duo cauteria, quive vertiginem capitis, vel stomachi debilitatem patiuntur? ib.

C A P U T XXIII.

An Christiani tempore ieiuniorum a re uxoria se abstinere debeant, potissimum si debitum coniugale sine transgressione ieiunii persolvere nequeant. Varia quaestiuiculae de mulieribus praegnantibus, lactantibus, & virginibus, timentibus venustatis formam amittere propter ieiunium, resolvuntur? 187.

Quæst. I. An coniux reddere debitum teneatur, dum est periculum incontinentiae in petente, etiamsi reddens impotens evaderet ad ieiunii observantiam? 190.

Quæst. II. An quando coniux reddere nequit debitum, nisi ieiunium frangat, teneatur precibus, adhortationibus, ullisque modis abducere alterum coniugem a debiti petitione? ibid.

Quæst. III. An frequens sit casus in quo coniugati ob debiti redditionem liberentur a lege ieiunii? ibid.

Quæst. IV. An uxor quæ ieiunii causa macilentia, & consequenter minus grata marito redditur, & puella quæ volens nubere, ieiunans formam perdit venustatis, a ieiunio excusentur? 191.

Quæst. V. An uxores praegnantibus, & lactantes excusentur a ieiunio? ibid.

Quæst.

LIBER TERTIUS.

Quaest. VI. Quid de femina viro haeretico nu-
pta? 192.

CAPUT XXIV.

De labore a ieiunio excusante. Plures que-
stiunculae resolvuntur? ibid.

Quaest. I. Quinam laborantes, seu artifices ex-
cusantur a ieiunio? ibid.

Quaest. II. An praefati artifices, qui ita ro-
busti sunt, ut absque gravi incommodo ie-
iunare valeant, habeantque cibum ad ie-
iunium opportunum, teneantur ieiunare? 193.

Quaest. III. An divites qui exercent artes la-
boriosas, non ex indigentia, sed solum ma-
ioris lucri acquirendi gratia, a ieiunio ex-
cusentur? ibid.

Quaest. IV. An sutores, sartores, pictores,
barbitonsores, sculptores, argentarii, pistores,
molitores, fornarii, coqui, similesque ad ie-
iunium teneantur? ibid.

Quaest. V. An iter pedestre agentes excusentur
a ieiunio? 194.

Quaest. VI. An equitantes a ieiunio liberen-
tur? ibid.

CAPUT XXV.

De iis qui ratione pietatis a ieiunio excusantur.
Aliqua difficultates explicantur. ibid.

Quaest. I. An peregrinatio voluntaria excuset a
ieiunio, quod cum eadem simul coniungi ne-
quit? 195.

Quaest. II. An qui feria quinta hebdomadae
sanctae, vel feria sexta disciplina se se pu-
blice flagellant, excusentur a ieiunio, quod
cum eadem disciplina componi nequit? ib.

Quaest. III. An licitum sit ieiunium obligans
sub mortali solvere ob hospitem suscipien-
dum? 196.

Quaest. IV. An Concionatores, Confessarii, alii-
que, qui doctorum vel magistrorum officium
exercent, sint a ieiunio excusati? ibid.

CAPUT XXVI.

De dispensatione, qua ab ieiunii observantia
liberat. Quinam possint hanc dispensatio-
nem concedere. 198.

CAPUT XXVII.

Christianorum ieiunium comitari debent absti-
nentia a peccatis, oratio, eleemosyna, alia-
rumque virtutum exercitia. 200.

CAPUT XXVIII.

Confectarium, in quo declaratur, quemadmo-
dum lex ecclesiastica de ieiunio iam obsole-
visset, si vere forent recentiorum opiniones,
& licita consuetudines, quibus hodie dum
Christiani a ieiunio eximuntur. 202.

De tertio Ecclesiae praeepto, quod est de
decimis solvendis.

DISSERTATIO I.

CAPUT I.

Quid sint decimae, & quenam earum origo.
Quo iure tum in veteri, tum in novo federe
praescriptae sint. Haereticorum errores recen-
sentur, & refelluntur. 205.

CAPUT II.

Varia decimarum genera. Quo tempore consue-
tudo solvendi decimas in Ecclesia catholica
obtinuerit. 207.

CAPUT III.

Iure tantum ecclesiastico in lege gratiae decimae
spectata earum quantitate, solvuntur. Refel-
litur opinio Canonistarum antiquorum, asse-
rentium vi iuris divini nunc decimas pendend-
das esse. Nonnullae hac de re quaestiuiculae
resolvuntur. 210.

Quaest. I. An consuetudo valeat abrogare obliga-
tionem solvendi decimas? 212.

Quaest. II. An Ecclesia valeat auferre consue-
tudinem inveciam non solvendi decimas? ib.

Quaest. III. An summus Pontifex valeat omni-
no tollere decimarum solutionem? ibid.

Quaest. IV. An summus Pontifex possit aliquos
privatos dispensare a decimarum solutio-
ne? 213.

CAPUT IV.

Summi Pontifices, & Episcopi variis iustif-
que de causis Monachis, & Regularibus
decimas concessere. Donatio decimarum laicis
a summo Pontifice facta sine causa illi-
cita, & nulla est. ibid.

Quaest. unic. An privilegium sine ulla causa
iusta laico concessum non solvendi, vel reci-
piendi decimas, validum sit? 216.

CAPUT V.

De personis quae decimas solvere tenentur.
Plures quaestiuiculae hac de re explican-
tur. ib.

Quaest. I. An Iudaei, Turcae, ceterique infide-
les, qui numquam, baptisma susceperunt,
teneantur

CAPUT VII.

De quibus decimae tum personales, tum praedia-
les, quove tempore, & loco solvi debeant? ibid.

Quaest. I. De quibus lucris solvenda sint decimae
personales? ib.

Qu. II. An decimae solvenda sint de rebus illicite
acquisitis? 225.

Quaest. III. An recensita decimae personales, non
solum vi iuris communis, sed etiam ex
usu, & consuetudine quae nunc obtinet,
solvenda sint? ibid.

Quaest. IV. De quibus rebus decimae praedia-
les, seu reales solvenda sint? ibid.

Quaest. V. An decimae solvenda sint de fructi-
bus, antequam deducantur expensae factae,
vel tributa, & vectigalia, ac opuscularium
pretia? ibid.

Quaest. VI. De quibus fructibus qui dicuntur
mixti, solvenda sint decimae quae pariter
mixtae nuncupantur? ibid.

Quaest. VII. Quo tempore solvendae sint decimae
praediales? 226.

Quaest. VIII. An parochiani teneantur solve-
re decimas, antequam eos Parochus pe-
tat? ibid.

Quaest. IX. Quo in loco solvendae sint deci-
mae? ib.

Quaest. X. An decimae praediales, seu reales
solvendae sint illi parochiae in cuius territo-
rio praedia reperiuntur? 227.

Quaest. X. An decimae animalium solvendae
sint parochiae in cuius territorio pascentur,
& fetus pariunt, licet homines habitent in
alia parochia; vel, si hieme in una, aestate
in altera habitent, sint inter utrasque paro-
chias dividendae? ib.

CAPUT VIII.

De culpa, & poenis non solventium decimas.
De variis modis quibus obligatio decimarum
auferris valeat. ibid.

Quaest. I. An latae sint aliquae poenae contra
defraudatores decimarum? ibid.

Quaest. II. An qui fructus non decimatos fu-
ratur, teneatur ad restituendas Ecclesiae de-
cimas eorumdem fructuum? 228.

Quaest. III. An emptor qui fructus non deci-
matos emit, teneatur solvere decimam? ibid.

Quaest. IV. An comburentes, vel destruentes
segetes, & fructus, arboreosque succidentes,
teneantur

teneantur solvere decimas praediales de fun-
dis quos possident in locis Christianorum? 217.

Quaest. II. An Ecclesia iure exigere possit ab
infidelibus tributum congruum ad sustentan-
dum Praedicatores, & Missionarios, quos ad
eorum conversionem mittit? 218.

Quaest. III. An summi Pontifices, & Episco-
pi teneantur decimas solvere? ibid.

Quaest. IV. An Clerici curati, seu Parochi te-
neantur decimas solvere personales, & rea-
les? ibid.

Quaest. V. An Clerici simplices teneantur ad
decimas tum personales, tum reales? 219.

Quaest. VI. An Principes, & Reges ad deci-
mas pendendas teneantur? ibid.

Quaest. VII. An pauperes subiecti sint deci-
marum solutioni? ibid.

CAPUT VI.

Quomodo Religiosi, & Clerici in communi vi-
ventes vi iuris communis exempti sint a de-
cimis solvendis: quidve pro eadem exem-
ptione iisdem regularibus concedant privile-
gia quae extra iuris corpus reperiuntur. 220.

Quaest. I. An praefata privilegia, corpori iuris
communis inserta, late, vel stricte interpre-
tanda sint? 221.

Quaest. II. An nunc Regulares re ipsa exempti
sint a decimis solvendis de propriis hortis,
praediisque, quae propriis sumptibus colunt,
virtute privilegiorum quae extra iuris com-
munis corpus reperiuntur illis concessa? ibid.

Quaest. III. An Regulares vi suorum privile-
giorum exempti sint a solvendis decimis,
non solum de novilibus, sed etiam de aliis
terris, ante, vel post Concilium Lateranense
acquisitis, propriisque sumptibus cultis? 222.

Quaest. IV. An Regulares teneantur solvere de-
cimas de terris, seu praediis quae colenda tra-
dunt aliis, nempe colonis? ibid.

Quaest. V. An eiusmodi privilegia de exemptione
decimarum extendantur etiam ad praedia
conducta, vel in emphyteusim accepta ab
ipsis Religiosis, qui propriis manibus, aut
sumptibus eadem excolunt? 223.

Quaest. VI. An privilegia Regularium de exem-
ptione decimarum favent etiam Moniali-
bus? 224.

Quaest. VII. Quomodo citata privilegia exem-
ptionis ab onere decimarum amittantur? ibid.

- teneantur destructas decimas Ecclesie restituere? *ibid.*
- Quæst. V. An parochianus qui proprias segetes, vineas, aliosque fructus ante collectionem comburit, vel fructus collectos sua culpa perire sinit, teneatur pro destructis decimis Ecclesie satisfacere? 229.
- Quæst. VI. An dominus qui noluit colligere fructus iam maturos, qui ob illius negligentiam graviter culpabilem perierunt, teneatur ad restitutionem decime deperdita? 230.
- Quæst. VII. An qui nolunt colere agros, vel qui agros, aut vineas in domos convertunt, teneantur ad compensationem decimarum? *ibid.*
- Quæst. VIII. An Parochi valeant propria auctoritate a suis parochianis decimas accipere, vel nolentibus solvere sacramenta denegare? *ibid.*
- Quæst. IX. Quot modis cessat debitum solvendi decimas? 231.
- Quæst. X. An compositio, & transactio super decimis valida sit? *ibid.*

CAPUT IX.

- De Ecclesiis, & personis, quibus decima solvi debent. 232.
- Quæst. I. An quando Ecclesie parochiales incorporantur, seu appropriantur Monasteriis, & Capitulis, censeantur incorporate pariter decima? *ibid.*
- Quæst. II. An in aliquibus casibus decima solvenda sint Episcopo? *ibid.*
- Quæst. III. An Parochis divitibus, vel pravis moribus infectis decima solvi debeant? 233.
- Quæst. IV. An Canonici, Clerici beneficia habentibus, & Regularibus qui curam parochialem exercent, decima solvenda sint? *ibid.*
- Quæst. V. An laicis aliquibus decima solvi debeant? *ibid.*

DISSERTATIO II.

De primitiis, & oblationibus.

CAPUT I.

- Quid sint primitie, quo iure debita olim in lege natura, & scripta fuerint; & quo iure in lege gratia debeantur: & an nunc sint contraria consuetudine abrogata. 235.

CAPUT II.

De oblationibus. Quid sint oblationes: num iure sint imposita: a quibus solvenda: & quibus debeantur. 237.

LIBER QUARTUS

DE QUARTO, ET QUINTO ECCLESIAE PRÆCEPTO,

nimirum de sacramentali peccatorum confessione, & communionem quotannis facienda.

DISSERTATIO I.

De præcepto annuæ confessionis.

CAPUT I.

Propositiones damnata, & laxa recensentur. 241.

CAPUT II.

Ecclesia præceptum edidit, quod per se obligat omnes fideles ad sacram peccatorum confessionem singulis annis faciendam. Nonnulla quaestiuicula hac de re enucleantur. 242.

- Quæst. I. An hoc præceptum obliget non solum Catholicos, sed etiam hereticos? 243.
- Quæst. II. An peccata mortalia omnia tum interna, tum externa fideles manifestare vi istius præcepti Sacerdoti teneantur? 244.
- Quæst. III. Utrum non tantum mortalia, sed etiam venialia vi huius præcepti teneantur fideles confiteri? *ibid.*
- Quæst. IV. An qui nullum perpetravit mortale peccatum, teneatur semel in anno confiteri venialia? *ibid.*

CAPUT III.

Qua anni parte præceptum confessionis obliget: & quomodo computandus annus sit. Varia hac de re quaestiuicula discutiuntur. 245.

- Quæst. I. Quomodo computandum sit anni initium, & finis pro observantia istius præcepti? 246.
- Quæst. II. An qui per integrum annum confessus non fuit, teneatur, cum primum commode possit, confiteri? *ibid.*
- Quæst. III. An, si quis anno elapso confessionem

- nem omiserit, & constentur sub istius anni initium, satisfaciatur hac unica confessione utriusque anni præcepto? 247.
- Quæst. IV. An qui ineunte anno prævidet se a confessione impediendum fore in toto sequenti anni tempore vel ob penuriam Confessariorum, vel ob aliud obstaculum, teneatur confessionem anticipare. 248.
- Quæst. V. An qui semel in anno confessus est peccata mortalia, si ante finem anni in novum peccatum mortale relapsus fuerit; vel qui venialia confessus sepius, & iterum, intra annum mortaliter peccet, teneatur illo anno iterum confiteri, ut præcepto satisfaciatur? *ibid.*
- Quæst. VI. An qui, adhibita sufficienti diligentia, constetur omnia peccata quae memoriae occurrunt, si post confessionem alicuius peccati obliti recordetur, teneatur illud, antequam elabatur annus, confiteri? *ibid.*
- Quæst. VII. An qui propter iustam causam omittit scienter aliquod peccatum mortale, aliis manifestatis, teneatur illud confiteri intra annum, si commode possit? 249.

CAPUT IV.

Præceptum annua confessionis non impletur per confessionem invalidam. Alia nonnullae difficultates explicantur. *ibid.*

CAPUT V.

- De iis qui huic præcepto subiecti sunt: & de causis quibus quandoque fideles aliqui ab observantia istius præcepti excusari queunt. 251.
- Quæst. I. An senes octogenarii annua confessionis præcepto subiecti sint? *ibid.*
- Quæst. II. An summi Pontifices huic annua confessionis præcepto obnoxii sint? 252.
- Quæst. III. An præter præceptum contentum in cap. Utriusque sexus &c. detur alia lex quae obliget ad secretam peccatorum confessionem? 253.
- Quæst. IV. An hac lex Clementina obliget præfatos Monachos ad confessionem venialium sub mortali? *ibid.*
- Quæst. V. An aliud ius reperiat obligans Religiosos ad confessionis frequentiam? *ibid.*
- Quæst. VI. Quanam sint causae ab istius præcepti observantia excusantes? *ibid.*
- Quæst. VII. An grave periculum fama, honoris, vel temporanei detrimenti excuset ab

- istius præcepti observantia? 254.
- Quæst. VIII. An fidelis qui idioma ignorat Sacerdotis Confessarii, teneatur per interpretem confiteri, ut impleat præceptum annua confessionis? *ibid.*
- Quæst. IX. An qui non potest propria voce confiteri, quia mutus est, teneatur confiteri per nutus, vel scripturam? 258.

CAPUT VI.

De pœnis impositis iis qui annua confessionis præceptum non implent. 259.

- Quæst. I. An incurrant hanc pœnam excommunicationis qui utrumque confessionis, & communionis, vel qui alterutrum tantum præceptum violant? *ibid.*
- Quæst. II. An qui facit confessionem nullam, incurrat hanc excommunicationis pœnam? *ibid.*
- Quæst. III. An pueri impuberes, non implentes præceptum annua confessionis, incurrant præfatas pœnas? *ib.*
- Quæst. IV. An meretrices, non implentes præceptum annua confessionis, incurrant excommunicationem synodalem, ceterasque communis iuris pœnas? 260.

DISSERTATIO II.

De quinto Ecclesie præcepto, nimirum de sacra communionem paschali.

PRÆLOQUIUM. *ibid.*

CAPUT I.

An detur præceptum ecclesiasticum communicandi semel in anno; & quas personas obliget. 261.

CAPUT II.

De tempore quo hoc præceptum communionis implendum est. Quid sit tempus paschale. Quaestiuicula nonnulla hac de re enucleantur. 264.

- Quæst. I. An qui tempore paschali non implevit communionis præceptum, teneatur illud implere transacto Paschate cum primum commode potuerit? 265.

Quæst. II. An qui prævidet se communionem percipere non posse infra quindecim dies

dies Paschatis, teneatur anticipare illam? 267.

CAPUT III.

An indigne communicantes hoc praeceptum

impleant. Ubi implendum sit. Quinam excusentur ab eiusdem executione: qua tandem poena transgressoribus inposita sint? 269.

Quaest. unic. An excommunicati, & interditi excusentur a sumptione Eucharistiae? ib.

F I N I S.

LIBER

LIBER PRIMUS

DE QUINQUE ECCLESIAE PRAECEPTIS

DE PRIMO PRAECEPTO, QUOD FESTOS DIES COLERE PRAESCIBIT.

Memento ut diem sabbati sanctifices. Sex diebus operaberis, & facies omnia opera tua. Septimo autem die sabbatum Domini Dei tui est: non facies omne opus in eo, tu, & filius tuus, & filia tua, servus tuus, & ancilla tua, iumentum tuum, & advena, qui est intra portas tuas. Exod. xx. vers. 8. & seqq.

DISSERTATIO PRIMA.

DE FESTORUM SANCTIFICATIONE.

CAPUT I.

Gentes omnes quae Deum colunt, dies festos celebrant. Varii haereticorum errores recensentur, & refelluntur.

NULLA umquam tam inculta, nulla tam barbara gens fuit quae diis suis festos dies non consecravit. Lactantius Lib. II. divin. instit. cap. III. indicat, nonnullos extitisse Philosophos, qui omnem supremi Numinis cultum improbarunt: scilicet, qui, cum vi rationis naturalis falsas esse Ethnicorum religiones agnoscerent, pluresque deos simul confociare nequirent; & contra, veram religionem lumine caelesti ob sua crimina destituti, assequi minime valerent, religionem omnem abiecerunt. Hoc in errore fuisse Aristotelem, suspicatur Caietanus 2. 2. quaest. lxxxv. art. 1. Hi omnes ex illorum numero sunt de quibus ait Apostolus Paulus Rom. 1. Dicentes se esse sapientes, stulti facti sunt. Si enim nullum Deum existere putabant, quid amentius? Si Deum agnoscentes, eisdem cultum denegabant, quid rationi magis infestum? Religione itaque colendum esse Deum, ratio naturalis praescribit. Haec porro religio in festorum maxime celebratione elucet.

II. Non est quod Ethnicorum varia superstitionum genera referam. Non parvitate Conc. Theol. Tom. V.

interest haereticorum verum Deum colentium errores in festis celebrandis brevissime recensere. Hac enim ratione, ut alibi diximus, Catholicorum doctrina manifestior evadit. Et ut ab Antiquioribus initium ducam, E-bionitae omnium primi docuerunt, Christianos debere dies festos tum novi, tum veteris testamenti celebrare, videlicet sabbatum aequae ac dominicam; sicuti refert Eusebius Libr. III. Hist. cap. xxvii.

III. Wicleffista, Petrubusianorum errores renovantes, omnia festa de medio tollebant, eo quod ad Iudaeorum caeremonias ea pertinere effutiebant; ut refert Thomas Valdensis Tom. II. tit. xvi. cap. cxi. Hunc errorem tribus D. Pauli textibus confirmabant. Primus habetur Rom. xiv. vers. 5. Alius indicat diem inter diem; alius autem indicat omnem diem. Secundus legitur Galat. iv. Dies observatis, & menses, & tempora, & annos: timeo vos, ne forte sine causa laboraverim in vobis. Tertius tandem Coloss. ii. Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi.

IV. Lutherani, & Calvinitae festos dies colendos esse docent; sed illorum celebrationem variis permiscunt erroribus. Primum aiunt, dies festos haud esse ceteris diebus sacratiores; ac si mylterii, vel pie significationis nihil praesferrent. Volunt enim festa praescribi dumtaxat disciplinae, ordinis, & politicae causa. Quapropter Catholicos accusant, quod iudaico more dierum habeant discrimen; & recitatos textus D. Pauli obtrudunt.

A

Se-

Secundo Ecclesiam Romanam redarguunt, quod præceptorum vi cogat fideles ad festorum celebrationem: liberum siquidem volunt feriarum cultum; & solum ratione scandalii, aut contemptus obligari Christianos ad festa observanda. Tertio asserunt, idololatriam redolere dies festos Sanctis consecrare. Placet ipsius Calvinii verba referre, non tam ut ipsius verbis eius pronam errores, quam ut ex iniqui Hæresiarchæ ore colligant non pauci quid diebus festis peragere debeant. Hæc autem scribit ille Lib. II. Iustit. cap. VIII. §. 32. pag. 75. *Abrogato sabbato inter nos tamen etiamnum locum istud habet, ut statis diebus ad audiendum verbum, ad mystici panis fractionem, ad publicas orationes conveniamus: deinde ut servis, & operariis sua detur a labore remissio.* Item §. 33. *Paulo hic cogor esse longior, quod hodie ob diem dominicum tumultuantur nonnulli inquieti spiritus: plebem christianam quiritantur in Iudaismo foveri, quia retinent aliquam dierum observationem. Ego autem respondeo citra Iudaismum dies istos a nobis observari: quia longo intervallo differimus in hac parte a Iudeis. Non enim ut ceremoniam arctissima religione celebramus, qua putemus, mysterium spirituale figurari; sed suscipimus ut remedium retinendo in Ecclesia ordini necessarium. Atqui Paulus docet, non esse in eius observatione iudicandos Christianos: quia sit umbra rei future. Ideo rimet, ne inter Galatas frustra laborarit, quod adhuc dies observarent. Et ad Romanos asserit, superstitiosum esse, si quis iudicat inter diem & diem. At quis, præter istos dumtaxat furiosos, non videat de qua observatione intelligat Apostolus? Non enim in finem istum politicum, & ecclesiasticum ordinem respiciebant . . . . Neque sic tamen septenarium numerum moror, ut eius servituti Ecclesiam asstringam. Neque enim Ecclesiam damnavero, qua alios conventibus suis solemnes dies habeant, modo a superstitione absint. Quod erit, si ad solam observationem disciplinae, & ordinis bene compositi referantur. Summa sit: ut sub figura Iudeis tradebatur veritas, ita nobis sine umbris commendatur: primum, ut perpetuum tota vita sabbatismum meditemur a nobis operibus, quo Dominus in nobis per suum spiritum operetur; deinde, ut pia operum Dei recognitione privatum se quisque, quoties vacat, exerceat; cum etiam ut omnes simul legitimum Ecclesie ordinem, ad verbum audiendum, ad sacramentorum administrationem, ad publicas orationes constitutum observemus; tertio ne nobis subdi-*

tos inhumaniter premamus. Ita evanescent nugæ Pseudoprophetarum, qui iudaica opinione populum superioribus sæculis imbuerunt, nihil aliud afferentes, nisi abrogatum esse quod ceremoniale erat in hoc mandato (id vocant sua lingua diei septima taxationem) remanere autem quod morale est, nempe unius diei observationem in hebdomade. Hi sunt hæreticorum errores, quos sequentibus numeris breviter confutabimus.

V. Dico primum, *Sabbatum Hebræorum, & cetera veteris testamenti festa haudquaquam licere Christianis celebrare.* Quoniam sabbatum, & alia iudaica festa figuræ erant, & adumbratæ imagines futuræ lucis, quæ est Christus Dominus: isti itaque adventu antiquandæ omnino erant, & abrogandæ. Quapropter iure D. Paulus, ad Galatas scribens, redarguit mosaici ritus cultores, & feriarum observatores. Et concilium Laodicenum cap. XXIX. anathema iis infligit qui sabbatum colunt. Nec refert quod sabbatum vocetur pactum sempiternum, signumque perpetuum Exod. II. Sic enim appellatur, & quia res æternas portendit, & quia ad finem usque Republicæ iudaicæ durare debebat; uti explicat Augustinus in quæstionibus super Exodum.

VI. Dico secundo, *Christianos obstringi dies festos celebrare, non solum ratione ordinis, & politia, sed ratione etiam mysterii, quod significant; & esse dies istos aliis sacratiores, & sanctiores.* Prima pars per se patet. Præceptum siquidem sanctificandi festa, licet, prout ceremoniale est, antiquatum fuerit; ut tamen morale, seu naturale, & divinum est (quam distinctionem immerito Calvinus reiicit) non secus ac cetera Decalogi mandata, Christianos omnes obligat. Nec minus certum est, Christianorum festa mysticas continere significationes. Nam dies dominica memoria est resurrectionis Christi, & beatam vitam præfiguratur. Insuper solemnes dies festi Natalis, Passionis, Resurrectionis, Ascensionis Domini, & Pentecostes, quos ex apostolica traditione Ecclesia celebrat, ut docet Augustinus ep. cxi. & Lutherani ac Calvinistæ pariter colunt, mysteria Iesu Christi representant. Perperam ergo ad ordinem, & politiam Ecclesie eorundem celebratio reducit. Idque confirmatur ex eo quod communi & Patrum, & populorum voce dies festi modo sacri, modo sancti, modo mystici nuncupentur. Qua de re vide Ambrosium serm. lxxii. Augustinum Lib. XXII. de Civit. Dei cap. III. & Leonem ser. IV. in Quadr. Etrevera, si Christus nascens præsepe, moriens

CAPUT II.

Recensentur propositiones hoc de argumento a summis Pontificibus damnatæ. Item alie quæ nimis laxæ; & alie quæ nimis severe quibusdam videntur.

I. **I**ndicatis superiore capite hæreticorum erroribus, e re nostra esse censemus quorundam Casuistarum, & Theologorum hoc de argumento aberrationes manifestare. Hac enim ratione vel initio statim & unico intuitu, quid evitare lector debeat, exploratum habebit. Hoc siquidem est institutum meum (quod quamvis alibi dictum fuerit, repetendum tamen est sæpius, ut invidiæ periculo, quoad fieri potest, me subducam) primo errores ab Ecclesia damnatos, deinde propositiones, quæ, licet expresse proscriptæ non sint, videntur tamen viris piis, & doctis nimis laxæ, & tandem quasdam quæ nimis severe reputantur, ob oculos ponere.

§. I.

Propositiones damnatæ ab Innocentio XI. ann. 1679. quæ primum Ecclesie præceptum spectant.

II. **E**X propositionibus a summo Pontifice Innocentio XI. proscriptis duæ sunt quæ præcepto colendi festa adversantur, suntque sequentes.

52. *Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.*

53. *Satisfacit præcepto Ecclesie de audiendo Sacro qui duas eius partes, immo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.*

§. II.

Propositiones ex pluribus Casuistis decerptæ, quæ nimis laxæ videntur.

III. I. **V**ere impleteret audiendi Sacri præceptum, illud ex contentione non satisfaciendi. "Thomas Sanchez in Decal. Lib. I. cap. XIII. num. 13. pag. 65. edit. Parm. 1723.

2. *Colligo, posse te brevissimo temporis interstitio Missam audire, si quatuor v. g. altaribus variæ Missæ proportionata temporis anterioritate sic celebrentur, ut, dum una inchoatur, secunda ab Evangelio tunc in consecrationem procedat, tertia a consecratione in consumptionem, quarta denique a consumptione usque ad termi-*
A 2 num.

riens crucem, resurgens tumulum consecravit; cur non etiam dies illos sanctificavit, quibus natus, passus, vitæque redditus est? Si templa, & altaria sacra dicuntur, quod sint Deo dicata; cur non erunt sacri quoque dies illi qui divino cultui sunt assignati?

VII. Dico tertio, *Festorum observationem, sublato etiam scandalo, & contemptu, lege obligante conscientiam merito Ecclesiam præcipere.* Iure siquidem divino devincti sunt fideles, dies aliquos festos celebrare; ut ex Scriptura sancta patet, & ratio naturalis præscribit. Nulli autem sunt dies festi divino iure definiti. Ergo Ecclesia hac pollet potestate, qua certos dies Deo sacros statuatur, & eorundem observationi fideles adstringat. Alioquin ius divinum minime consisteret, semel admisso quod Ecclesie lex non obligaret fideles suos. Isti enim, hac facta positione, possent non fervare diem dominicum, nec Pascha, nec ulla alia festa: vel quisque posset ad libitum sua festa sibi statuere, & confusionem summam in Ecclesiam invehere. Sed quid plura congero? Certum quippe est, semper Ecclesiam suo præcepto obligasse fideles ad festa celebranda; ut constat ex Concilio Agateni, & Aurelianensi, & sexto Generali. Neque ex hac lege iugum Christianorum gravius evadit iugo Iudæorum; quemadmodum obganniunt Calvinistæ. Quoniam festa iudaica gravissima imponebant onera, cum singulis sabbatis vetarent ignem accendere, carnes coquere, iter facere, & in Paschate septem dies insipida azyma comedere: quæ incommoda longe absunt a festis Christianorum.

VIII. Ad primum textum D. Pauli, quem obtrudit Calvinus, respondeo, Apostolum ibi sermonem habere de ieiunio, quod alii observabant quotidie, & alii certis diebus; ut exponunt Origenes, Ambrosius, & alii. Ad secundum responderetur, D. Paulum vanam improbare Ethnicorum superstitionem, qui ex vario fiderum situ dies discernabant. In Epistola autem ad Colossenses de festis Iudæorum agit Apostolus, & iudaizantes redarguit; ut Hieronymus, & Augustinus interpretantur. De aliis hæreticorum erroribus adversus festa Martyrum, & Confessorum, aliosque peculiare dies festos, infra dicemus.

num. Ita ille (Antonius Escobar) & novissime Gefualdus in *Theol. Moral. Tom. I. tract. XVII. cap. II. num. 16.* Unde patet, quam parum modeste locuti sunt Turrianus in *select. disp. XVI. dub. 7.* & Ledema par. I. cap. XXVII. post 5. conclusionem, qui hanc affirmativam sententiam improbabilem vocant. Est enim satis probabilis. P. Anton. Diana T. II. operis coord. resol. 29. p. 160. edit. Venet.

3. Dominus qui habet Oratorium, non tenetur rogare, aut ullo stipendio conducere Sacerdotem, qui faciat Sacrum sibi non valenti adire Ecclesiam. P. Georgius Gobat tract. v. num. 350. pag. 252. edit. Venet.

4. Pridie festum læsi nimio pota valetudinem, ut nequirem altero die ædem facram subire, hancque impotentiam orituram prævidi. Resp. Tamen si peragere suscipio patrociniū lurconum; attamen illum de quo proponitur hæc quæstio, excuso a mortali, in quantum præcise ponit impedimentum Sacri de iure audiendi die sequenti. Idem Gobat loc. cit. num. 425. pag. 256.

5. Dico. II. Nemo obligatur pridie festi non ponere impedimenta Sacri postridie audiendi. Sic docui cit. cap. XXVII. num. 35. cum Suario, Becano, Bonacina, Palao, Dicastillo, quos ibidem refero, ubi etiam expressi, licet impedimentum ponatur per actionem pessimam, non tamen esse necesse in confessione quidquam dicere de omisso Sacro. Confirmo hanc doctrinam resolutione casus quem Tamburinus in *Decal. Lib. IV. cap. II. §. 3. numer. 9.* recenset de duobus adolescentibus, destinantibus proficisci die sabbati ad venationem instituendam loco tam remoto ab omni Ecclesia, ut fuerit impossibile die dominico audire Missam.

Casus Venatorius.

6. . . . Quidam ex congregatione Nobilium selecti adolescentes (verba sunt Tamburini loc. cit.) ad feras in remoto nemore venandas se egressuros, ut fit, ex compacto decreverunt, quo in nemore opportunitas audiendi Sacrum nequaquam suppetebat. Agebatur autem dies veneris illius hebdomadae, & die consequenti iter arripere cum contenderent, interrogaverunt a P. socialitatis Præfeto, an illis liceret; quandoquidem fore providebant ut, die dominico instanti, in eo loco ab Ecclesiis remotissimo, Missa non essent interfuturi? Respondit Pater, sine culpa licere. . . .

Verum adolescens quidam ex illis, paullo ceteris religiosior, huius Patris consilio non acquiescens, P. Rectorem eiusdem Collegii, quid de hoc ipse sentiret, interrogavit, qui nequaquam licere respondit. . . .

Hactenus non solum narratio, sed etiam iudicium P. Tamburini, qui, licet utrumque responsum merito habeat pro probabili, ego tamen pro probabiliore habeo Præcedens, utpotenxi & melioribus rationibus, & auctoritate quinque DD. Idem Gobat tract. v. numer. 447. & seq. pag. 258.

7. Excusaretur a mortali qui tertiam partem diei festi infumeret in opere servili, sumpta hac tertia parte dumtaxat de eo tempore quod regulariter solet inferri in opere servili. P. Zacharias Pasqualigus *decisione 300. num. 6. & seq.*

8. An in die festo liceat torneamenta, choreas, & alios similes ludos exercere? . . . Tenenda est sententia (affirmativa) quia huiusmodi torneamenta, & alii ludi huius generis ex sua natura, & intrinseco sine ordinantur ad relaxandos animos; quia, cum causent delectationem, faciunt ipsos quiescere, atque adeo refocillari. . . . Et hoc habet locum etiam respectu eorum qui exercent huiusmodi ludos: quia, licet fatigentur in corpore, recreantur tamen in animo. Idem Pasqualigus *decis. cit.*

9. Non peccaret mortaliter qui efficeret ut plures per totum integrum diem festum laborarent, sed singuli solum pro modico tempore; si id faceret ob lucrum quod inde percipit. P. Leander a Ss. Sacramento *de observat. festorum tract. I. disp. VI. q. X.*

10. An satisfaceret qui, etiamsi toto Missæ tempore cum aliis confabularetur, luderet &c. hoc non faceret continuo, sed interpolato modo ad Missam attendendo, & modo confabulando &c. Respondet satisfacere in hoc casu, dummodo attente assistat consecrationi, & aliis quæ in Missa principalia sunt. Idem Leander *Part. III. in 5. præcep. Ecclesie tract. II. de audit. Miss. disp. I. quæst. LXXXVIII.*

11. An qui ex vi præcepti, voti, & poenitentiae obligatur audire tres Missas, satisfaciatis his omnibus obligationibus audiendo eas simul? Respondeo satisfacere. Quia præfatus audiens vere audit tres Missas. Quod vero faciat eodem, vel diverso tempore, unico, aut pluribus actibus, hoc nihil obest. Idem Leander loc. cit. quæst. LIX.

12. Pro-

12. Probabiliter respondeo, licitum esse typographis in diebus festis characteres componere, seu ordinare. Idem Leander loc. cit. tractat. I. de observ. fest. disp. IV. quæst. XVIII.

13. Maxime probabile iudico accedentem ad audiendum Sacrum tempore quo præfatio dicitur, & non extet aliud celebrandum, minime teneri reliquis illius Missæ interesse. Ioannes Sanchez in *disp. selectis disp. XV. n. 5.*

14. An opinio quæ dicit satisfieri, si successive audiantur duæ medietates (Missæ) sit adhuc probabilis: ut ver. gr. si quis ad elevationem unius Missæ veniat in templum, & postea audiat sequentem Missam usque ad elevationem tantum? . . . Dicendum est, opinionem illam adhuc manere probabilem. P. Claudius La-Croix *Tom. I. Lib. III. part. I. de observ. fest. numer. 611.*

15. An autem ille qui per longum tempus confitetur, Missam audiat, variæ sunt sententiæ. . . . Alii dubitant. . . . Alii absolute negant. . . . Alii absolute affirmant. . . . Alii distinguunt. . . . Omnes hæc sententiæ sunt probabiles. Idem La-Croix loc. cit. n. 655. §. 6.

16. Multi negant, propter lucrum notabile posse omitti Missam; adfirmant tamen Azot. Bass. Iord. Tamb. num. 7. Gob. a num. 492. qui etiam putat, si sis tenuis fortunæ, te excusari ob lucrum duorum ducatorum; si sis vere pauper, unius ducati; quia hoc lucrum respectu illorum est notabile, quo non censetur Ecclesia vel le eos privari. Idem La-Croix loc. cit. n. 681. §. 6.

17. Si Missam negligas, ut iter agas cum aliquo socio, qui faciet expensas itineris, aut multum sublevabit, excusant te Suar. Dicastil. & alii cum Gobat. Immo, & secundum aliquos, sola derelictio sociorum itineris videtur esse causa sufficienter excusans. Idem La-Croix loc. cit. n. 682. §. 7.

18. Aurigæ qui per consuetudinem habent ius vehendi aliqua die festo, etiam habent ius omittendi Missam, si hac audita vehere non possunt. . . . Addunt aliqui, etsi tu posses vesturam omittere sine notabili damno, tamen plerisque non posse; & ideo te posse cum illis uti privilegio consuetudinis. Idem La-Croix loc. cit. n. 684. §. 9.

19. An peccet mortaliter qui die festo

Conc. Theol. Tom. V.

mandat sex famulis, ut singuli una hora laborent? Respondeo, si mandat ut laborent simul, secluso scandalo, est veniale tantum. Idem La-Croix loc. cit. n. 580. 20. Excusat item, saltem a gravi peccato, parvitas operis, seu temporis. Unde grave non videtur una hora laborare (die festo). . . . Immo durum videtur, mortalis damnare, si quis duas aut tres horas impendat. P. Hermannus Bulembau *Lib. III. tract. III. cap. III. dub. 2. septima causa*, apud Claudium La-Croix eiusdem interpretem *Lib. III. part. I. n. 583.*

21. Tamquam certum respondeo, non teneri fideles ex vi præcepti colendi Deum in festo ad exercendum intra illum diem aliquem actum internum divini cultus. P. Leander a Ss. Sacramento in 5. præcept. *Eccles. part. III. tract. II. disp. II. q. LXXXII.*

22. Qui ad Missam non accessit ante præfationem, non tenetur ad reliquum. P. Martinus Torrecilla *Tom. II. Summ. tract. I. disp. I. cap. I. n. 19.*

23. Præcepto Ecclesiæ de audiendo Sacro satisfaciatis qui duas Missæ partes audit, non simul a duplici celebrante, sed divisim. Idem Torrecilla *ibid. n. 26.*

24. Præcepto Sacrum audiendi satisfaciatis qui externe compositus, interne voluntarie distrahitur. Idem Torrecilla *ibid. n. 21.*

25. Etsi digni reprehensione sint qui sacrificio Missæ ludendo, ridendo, & confabulando assistunt; dummodo tamen consecrationi, & consumptioni attentis sint, tantummodo peccatum veniale committent. . . . Quatenus peccatum grave tantummodo constituit in eo qui toto tempore Sacrificii est ludens, ridens, & confabulans. Idem Torrecilla *ibid. n. 28.*

26. Opinio DD. dicentium, præceptum Missæ usque ad annos pubertatis, vel citius non obligare, probabilitate non caret. Et idem dicendum venit de præceptis etiam confessionis, & communionis annualis. Idem Torrecilla *ibid. cap. III. a n. 7. ad n. 23.*

27. Distantia unius leucæ, vel trium millium passuum excusat ab obligatione Missam audiendi, etiam hominem robustum. Idem Torrecilla *ibid. n. 15.*

IV. Plures alias recensere possem similes propositiones, quas brevitatis gratia prætereo. Ex his enim quas descripsi, colligere facile lector valet, quanta cautione legendi sunt Auctores qui dicuntur benigni: quoniam iisdem principiis ex quibus prælatas

eliciunt assertiones, cætera dubia quæ in festorum occurrunt observatione, resolvunt. Quid porro de recensitis propositionibus, aliisque affinibus dicendum sit, infra suis locis iuxta sanctorum Patrum, & Conciliorum doctrinam, quoad fieri poterit, statuatam.

§. III.

Recensentur propositiones quæ aliquibus videntur nimium severa.

V. I. **G**raviter peccant qui cum peccati letalis affectu Missæ, sacrificio dominicis, & festis diebus inter sunt. Natalis Alexander Tom. II. Theol. dogm. & mor. Lib. IV. de Decal. reg. IX. 2. Præceptum de sanctificatione spiritali sabbati magis violare censentur qui dominicis, aut festis diebus letale peccatum committunt, quam qui quodvis opus corporale, alias bonum & licitum, faciunt. Idem Natalis Alexander loc. cit. reg. v. Genet. de 3. præcept. Decal. tract. IV. cap. II. q. II. An propositiones istæ severitatem sapiant, an vero suavem Patrum, & Conciliorum doctrinam contineant, infra docebimus. Lege epistolam IIII. eiusdem Natalis ad calcem Tom. II. Lege dissert. III. cap. v.

CAPUT III.

Quomodo præceptum sanctificandi sabbatum ad Decalogum pertineat. Quem Dei cultum præcipiat. De illius translatione in diem dominicum: & an simul aliquando cum festo dominico observatum fuerit.

I. **A**D Decalogum pertinere præceptum sanctificandi sabbatum, Scriptura sancta testatur Exod. xx. *Memento ut diem sabbati sanctifices.* Inter Decalogi mandata numeratur, ut morale, & naturale, non ut ceremoniale, seu legale est. Morale porro, & naturale est præceptum istud, quæ ex parte aliquod tempus designat quo supremo Numini exterior cultus offeratur. Quod peroptime explicat D. Thomas 2. 2. quæst. cxxii. artic. 4. ad 1. *Præceptum de sanctificatione sabbati, litteraliter intellectum, est pariter morale, pariter autem ceremoniale. Morale quidem est quantum ad hoc quod homo deputet aliquod tempus vite sue ad vacandum divinis. Inest enim homini naturalis inclinatio ad hoc quod cuilibet rei necessitate*

deputetur aliquod tempus, sicut corporali refectio, somno. & aliis huiusmodi. Unde etiam spirituali refectio, quæ mens hominis in Deo reficitur, secundum dictamen naturalis rationis, aliquod tempus deputat homo. Et sic habere aliquod tempus deputatum ad vacandum divinis, cadit sub præcepto morali. Ceremoniale, seu legale dicitur præceptum istud variis rationibus, quatenus scilicet & diem sabbati præ alio præscribit, & creationem mundi repræsentat, & viginti quatuor horarum spatio solemnitas illa celebrabatur. Audiamus Angelicum hæc omnia explicantem loco laudato. Sed in quantum in hoc præcepto determinatur speciale tempus in signum creationis mundi, sic est præceptum ceremoniale. Similiter etiam ceremoniale est secundum allegoricam significationem, prout fuit signum quietis Christi in sepulchro, quæ fuit septima die. Unde præceptum de sanctificatione sabbati ponitur inter præcepta Decalogi, in quantum est præceptum morale, non in quantum est ceremoniale. Heinc consequitur, præceptum hoc, prout ceremoniale est, non obligare Christianos; quoniam, promulgata evangelica lege, præcepta legalia abrogata sunt. Utrum autem obligaverit præceptum istud ante legem Moysis in statu legis naturæ, adfirmant Catharinus Politus in Genesim, Cornelius, Ribera, & alii. Sed probabilius negant Eusebius Lib. I. Hist. ecclesiast. cap. xxx. Toftatus in Genes. cap. II. q. IV. Catechismus Romanus in 3. Decalog. præcept. nu. 4. Ratio clara videtur. Nam Moyses Dei iussu præceptum sanctificandi sabbatum, ut diem Domino sacrum indicxit. Igitur ante id temporis festum illud minime institutum erat. Quod ex eo etiam constare potest, quia, si sub mundi initium inisset Deus, homines diem hunc ut sacrum custodire, omnes nationes, & gentes sabbatum observassent. Patet autem, nullam aliam gentem, præter Iudæos, sabbatum ut diem festum coluisse.

II. Sabbatum nomen hebraicum est, quod latine *requiem*, seu *cessationem* significat: & pluribus modis in Scriptura accipitur. Primum pro septimo die, in quo Deus ab omni opere quievit. Secundum pro tota hebdomada per figuram synecdochem, in qua pars pro toto adhibetur. Et iuxta hanc significationem Phariseus dixit Luc. cap. xviii. *Jeiuo bis in sabbato*, nempe in hebdomada. Tertium pro quolibet die festo Iudæorum, iuxta illud Lev. xxiii. *A vespera usque ad vesperam celebra-*

lebrabitis sabbata vestra. Quartum pro quolibet hebdomadæ die. Et sic prima sabbati est primus dies post sabbatum, & secunda sabbati secundus dies, & sic de reliquis. Quapropter in Evangelio Matthæi c. xxviii. legitur: *Vespere autem sabbati, quæ lucefcit in prima sabbati: & Lucæ xxiv. Una autem sabbati valde diluculo.* Accipitur etiam pro die dominico. Habetur enim Actorum cap. xx. *Una autem sabbati cum convenissemus ad frangendum panem.* Quod sic interpretatur Augustinus epist. lxxxvi. *Una enim sabbati appellabatur dies, qui nunc dominicus appellatur; quod in Evangelio apertius invenitur. Nam dies resurrectionis Domini prima sabbati a Matthæo, a ceteris autem tribus una sabbati dicitur.* Iuxta hanc expositionem facile intelligitur textus ille Matth. xxviii. *Vespere autem sabbati, quæ lucefcit in prima sabbati, venit Maria Magdalena, & altera Maria videre sepulcrum.*

III. Cur Deus sabbatum Iudæis præ alio die præceperit? Varia omitto inepta & absurda interpretamenta, & eorum qui dixerunt, idcirco Deum voluisse Iudæos ab omni opere die sabbati abstinere, ut influxus Saturni, sub quo talis dies ponitur, evitarent (quæ interpretatio superstitionem redolet) & aliorum, qui asserunt, Iudæos ulceribus inguinum laborasse, quem morbum Ægyptii *Sabbo* vocabant, a qua infirmitate septimo die cum fuissent liberati, diem illum ut sanctum coluerunt, sabbatumque compellarunt; quod inane commentum est Apionis Alexandrini. Respondeo igitur, primam causam eam esse quam Scriptura sacra assignat, scilicet ut Iudæi creationis beneficium recoleant. Hæc siquidem habentur Exod. xx. *Sex enim diebus fecit Dominus caelum, & terram, & mare, & omnia quæ in eis sunt, & requievit in die septimo: idcirco benedixit Dominus diei sabbati, & sanctificavit eum.* Altera causa est, ut Iudæi liberationis a captivitate Ægyptiaca recordarentur; sicuti clare habetur Deuter. v. *Memento quod & ipse servieris in Ægypto, & eduxerit te inde Dominus Deus tuus in manu forti, & brachio extento: idcirco præcepit tibi ut observares diem sabbati.* Plures alias causas assignant alii, quæ de re videlicet Hieronymum in commentariis ad cap. v. Amos Prophetæ.

IV. Quæst. I. *Quem cultum in præcepto sanctificationis sabbati Deus præscripsit Iudæis?* Resp. D. Thomas dicit, Deum iussisse exteriorem cultum, 2. 2. quæst. cxxii. artic. 4. in corp. *In tertio præcepto Decalogi*

præcipitur exterior Dei cultus sub signo communis beneficii, quod pertinet ad omnes, scilicet ad representandum opus creationis mundi, a quo requievit dicitur Deus septima die. In cuius signum dies septima mandatur sanctificanda, id est deputanda ad vacandum Deo. Et ideo Exod. xx. præmisso præcepto de sanctificatione sabbati, assignatur ratio: quia sex diebus fecit Deus caelum, & terram, & in septima die requievit. Hoc ipsum confirmat Catechismus Romanus de tertio præcepto III. Part. num. 1. *Hoc legis præcepto externus ille cultus qui Deo a nobis debetur, recte, atque ordine præscribitur. Est enim hic veluti prioris præcepti fructus: quoniam quem intimis sensibus pie colimus, fide, & spe adducti, quam in eo positam habemus, non possumus eum non externo cultu venerari, eique gratias agere.* Ex his satis aperte colligitur, falsam esse opinionem eorum qui sustinent, cultum interiorum, seu actus caritatis, & contritionis de peccatis, a Deo præcipi in hoc suo tertio mandato. Quandoquidem præceptum istud de sanctificatione sabbati imperat actus virtutis religionis, ut evidens per se est. Dilectio autem Dei ad virtutem caritatis, & contritio de peccatis ad virtutem penitentiae spectant.

V. Quæst. II. *An hoc præceptum affirmativum sit, vel negativum?* Resp. Esse affirmativum: quoniam Deus in hoc præcepto revera iubet sanctificationem sabbati. Ait enim: *Memento ut diem sabbati sanctifices.* Imperat itaque sanctificationem istius diei, cultumque sibi exhibendum. Anne mandatum, quod tributum Deo offerendum præscribit, inter negantia mandata recenseri potest? An ex alia parte Iudæi cessabant ab operibus, quin aliquo signo externo Deum colerent? Quisnam autem præcisè fuerit actus ille quo Iudæi cultum Deo offerebant, ex lege non constat. Indefinitus ergo erat, ex populi arbitrio statuendus.

VI. Quæst. III. *Cur sabbati solemnitas in diem dominicum translata sit?* Resp. Cum ex ipsa naturali lege aliqua temporis pars assignari debeat qua Deo cultus offeratur, Apostoli selegerunt primum hebdomadæ diem veluti cæteris aptiorem, quem Ethnici dixerunt diem Solis, ipsi vero diem dominicum appellarunt. Istius diei dominicæ celebritas obtinebat penes Christianos Apostolorum tempore. Illius meminit S. Ioannes Apocal. 1. *Fui in spiritu dominica die, & audiivi.* Meminit quoque S. Lucas Act. xx. *Una autem sabbati cum convenissemus ad frangendum panem*

nam (idest ad corpus Christi sumendum) Paulus disputabat . Istius autem mutationis causæ plures exhibentur . Primo, quod die ista mundus initium acceperit . Secundo, quod eodem die Christus a mortuis resurrexerit ad vitam immortalem . Tertio, ne Christiani quid commune cum Iudæis habere viderentur . Quarto, quia eodem die Spiritus sanctus super Apostolorum collegium visibilis apparuit . Quinto, hac eadem die Apostoli onus prædicandi gentibus Evangelium a Christo susceperunt . Has rationes recenset epistol. xx. olim lxxx. cap. 1. S. Leo, qui diem hanc diem resurrectionis dominicæ vocat, his verbis. *His qui consecrandi sunt, nequaquam benedictio, nisi in die resurrectionis dominicæ, tribuatur . . . quæ tantis divinarum dispensationum mysteriis est consecrata, ut quicquid est a Domino insignius constitutum, in huius diei dignitate sit gestum . In hac mundus sumptus exoratum . In hac per resurrectionem Christi & mors interitum, & vita accepit initium . In hac Apostoli a Domino prædicandi omnibus gentibus Evangelii tubam sumunt, & inferendum universo mundo sacramentum regenerationis accipiunt . In hac, sicut B. Ioannes Evangelista testatur, congregatis in unum Discipulis, ianuis clausis, cum ad eos Dominus introisset, insufflavit, & dixit: Accipite Spiritum sanctum: quorum remisistis peccata, remittuntur eis; & quorum retinueritis, retenta sunt . In hac denique promissus a Domino Apostolis Spiritus sanctus advenit, ut celesti quadam regula insinuat, & traditum noverimus, in illa die celebranda nobis esse mysteria sacerdotium benedictionum, in qua collata sunt omnia dona gratiarum.*

VII. Quæst. IV. An festum diei dominicæ iuris divini sit, vel ecclesiastici? Resp. Panormitanus cap. III. de Fer. cum aliis quibusdam iuris divini contendit. Sed Theologi communi consensu docent esse iuris ecclesiastici cum D. Thoma 2. 2. quæst. cxxii. artic. 4. ad 4. ubi hæc habet. *Dicendum, quod observantia diei dominicæ in nova lege succedit observantia sabbati, non ex vi præcepti legis, sed ex constitutione Ecclesiæ, & consuetudine populi christiani.* Hoc idem tradit Catechismus Romanus III. Part. in 3. Decalog. præcept. num. 19. *Placuit autem Ecclesiæ Dei ut diei sabbati cultus, & celebratio in dominicam transferatur diem.* Quod clara quoque ratione confirmant Theologi fere omnes. Docent enim, Christum Dominum in sua nova lege nulla alia nobis imposuisse præcepta divina, præter ea quæ si-

dem, sacramenta, & sacrificium spectant. Celebritas autem diei dominicæ nec ad fidem, nec ad sacramenta, nec ad sacrificium pertinet. Ergo festum istud Ecclesiæ indicendum relinquit. Ut autem veritas plenius eluceat, animadvertendum, verum utique esse quod iuris naturalis, & divini sit, non solum debere determinatum esse tempus quo Deo debitus cultus exhibeatur; verum etiam quod dies aliqui designentur ad cultum hunc Deo tribuendum. Quoniam tertium Decalogi præceptum, ut morale est, etiamnum perseverat. Nisi autem aliqui dies determinati essent, quibus Deo vacandum foret, non posset præceptum communiter ab omnibus observari. Quod autem hi dies sint feria prima, vel secunda, vel tertia, Ecclesiæ potestati Deus reliquit. Et quamvis sub initium nascentis Ecclesiæ christianæ Apostoli ipsi festum hoc instituerint; non tamen sequitur iuris esse divini: quia Apostoli non omnia ex mandato Christi Domini, sed plura ex Spiritu sancti afflatu decreverunt. Ex quibus colliges, Ecclesiam absolute posse præceptum de observatione diei dominicæ mutare; et si ipsa numquam id præstabit. Numquam siquidem Ecclesia ea mutat quæ immemorabili, & universali consuetudine confirmata sunt, atque divinis mandatis quam maxime consentanea.

VIII. Quæst. V. An, facta laudata translatione sabbati in dominicum diem, statim ubique cessaverit sabbati observatio? Resp. Difficultas proposita longiorem requireret disputationem. Paucis tamen eam expediam. Iam cap. I. improbatum fuit error Ebionitarum, qui sabbata, & omnia festa veteris testamenti æque ac festa novi foederis, celebranda effutiebant. Nunc autem, cum de solo sabbato sermo recurrat; brevissime dico, quod, licet Hebræorum legalia, & ceremonialia antiquata fuerint, lege evangelica promulgata: attamen sabbati festum non illico in omnibus Orientis Ecclesiis abolitum fuisse, sentiunt eruditi non pauci, quos inter Ludovicus Thomassinus de dierum festorum celebratione Lib. II. cap. 11. Idque colligitur ex constitutionibus apostolicis. Nam Auctor istorum canonum, & constitutionum hæc scribit Lib. II. cap. lix. *Convenite diebus singulis mane, & vespere ad canendos Psalmos . . . potissimum autem die sabbati, & dominico.* Clarius hoc præcipit Lib. VIII. cap. xxxiii. Petri, & Pauli nomine. *Ego Petrus, & ego Paulus constituimus ut servi quinque diebus opus faciant, sabbato autem,*

& do-

De aliis festis, præter diem dominicum, ex præcepto Ecclesiæ celebrandis.

& dominico die vacent in Ecclesia propter doctrinam religionis. Diximus enim habere quidem sabbatum rationem creationis mundi, dominicum vero resurrectionis. Nihil facilius foret dictu quam laudatum Librum apocryphum esse; & propterea nullius auctoritatis. At convenit inter eruditos, extitisse codicem quemdam canonum Ecclesiæ in Oriente quatuor primis sæculis, cui libro consequentibus annis leges recens latæ attexebantur. Porro in laudato canonum, & constitutionum libro non pauca reperiuntur quæ Apostolis accepta sunt referenda; plurima vero, quæ tertio, & quarto sæculo fuerunt condita. Dicendum igitur, in quibusdam Orientis Ecclesiis, temporum, & regionum habita ratione, permissam in aliquod tempus fuisse sabbati celebrationem, tum ne Hebræi, qui christianæ religioni nomen dederant, turbarentur; tum ut splendido cum honore synagoga ad sepulcrum efferretur.

IX. Ceterum in plurimis ipsius Orientis Ecclesiis sabbati celebrationem abrogatam fuisse, testis est Epiphanius Constantinæ in insula Cypri Episcopus hæresi lxxvi. *Sabbatum illud lege præscriptum ad Christi usque adventum perseveravit, quo demum abrogato, magnum nobis sabbatum obtulit, qui est ipse Dominus, requies, & sabbatismus noster.* Ad Ecclesiam occidentalem quod attinet comperitum est, post novi foederis promulgationem numquam in ea sabbatum observatum fuisse; quemadmodum & de Ecclesia Alexandrina testatur vel ipse Socrates, hæresis lue infectus, Lib. V. cap. xxi. quamquam minime sibi constet, dum asserit, omnes orbis Ecclesias, præter Romanam, & Alexandrinam, sabbatum celebrare: quod manifeste falsum est. Quarto tamen labente sæculo, Synodus Laodicena iis omnibus anathema indixit qui sabbatum colerent. Hæc enim statuit can. xxix. *Non oportet Christianos iudaizare, & in sabbato otiosi, sed eo die operari. Diem autem dominicum præferentes, otiosi, si modo possint, ut Christianos. Quod si conventi fuerint ut iudaizantes, anathema sint apud Christum.* Hoc quoque tempore conditus videtur canon septuagesimus Apostolorum, quo decernitur, nefas esse Christianis cum Hebræis convenire aut in ieiuniis, aut in festorum observatione. *Si quis ieiunat cum Iudæis, vel cum ipsis dies festos agit.*

I. UT clarior omnium festorum quæ in Ecclesia catholica ex præcepto celebrantur, cognitio habeatur, primum festa quæ ad Christum Dominum, deinde quæ ad B. Virginem, & postremo quæ ad Sanctos attinent, recensere. Sed antequam id præsto, decretum Urbani VIII. exscribam, quod in Bullario habetur Tom. V. Primum tamen eiusdem decreti paragraphum omitto, ceu minime necessarium ad institutum nostrum. In aliis autem paragraphis habentur quæ sequuntur.

II. §. 2. *Nos itaque volentes ex debito pastoralis officii providere, & sanctificationis festorum certum deinceps firmare præceptum, antiquam Ecclesiæ in hoc consuetudinem sectantes, habitis prius frequentibus per doctos, pioque viros, quos ad hæc specialiter deputavimus, consultationibus, ut rei videtur gravitas postularet, motu proprio, & ex certa scientia, merique deliberationis nostræ, nec non de prædicta apostolica plenitudine potestatis, hac perpetuo valitura constitutione, de voto etiam venerabilium fratrum nostrorum, sanctæ Romanæ Ecclesiæ Eminentissimorum Cardinalium sacris ritibus Præpositorum, apostolica auctoritate decernimus, & declaramus, infra scriptos dumtaxat dies pro festis ex præcepto colendos esse, quos nempe vel initio sacravit antiquitas, vel universalis Ecclesiæ probavit consuetudo, vel omnium gentium unanimis pietas venerat.*

III. *Dominicos scilicet dies totius anni, Nativitatis Domini nostri Iesu Christi, Circumcisionis, Epiphaniæ, Resurrectionis cum duabus sequentibus feriis, Ascensionis, Pentecostes cum duabus pariter sequentibus feriis, sanctæ Trinitatis, Solemnitatis Corporis Christi, & inventionis sanctæ Crucis, nec non festivitatum Purificationis, Annuntiationis, Assumptionis, Nativitatis Deiparæ Virginis, Dedicationis sancti Michaelis Archangeli, Nativitatis sancti Ioannis Baptiste, sanctorum Petri, & Pauli, sancti Ioannis Evangelistæ, sancti Iacobi, sancti Andrea, sancti Thomæ, sanctorum Philippi, & Iacobi, sancti Bartholomæi, sancti Matthæi, sanctorum Simonis, & Iudæ, & sancti Mathiæ Christi Domini Apostolorum: item sancti Stephani Protomartyris, sanctorum Innocentium, sancti Laurentii Martyris, sancti Sylvestri Papæ, & Confessoris, sancti Ioseph etiam Confessoris, & sanctæ Annæ, Deiparæ respective Sponsæ, ac Genitricis, solemnitatis omnium*

nummum Sanctorum, atque unius ex principalioribus Patronis in quocumque regno, sive provincia, & alterius pariter principalioris in quacumque civitate, oppido, vel pago, ubi hos patronos haberi, & venerari contigerit.

IV. §. 3. Ad reliquorum vero dierum observantiam, quos hactenus sive in universa Ecclesia, sive in quavis natione, aut regno, provincia, diocesi, aut loco, quomodocumque, sive ex præcepto, sive ex consuetudine, sive ex devotione, Christiani fideles tamquam festivos celebrarunt; nequaquam ex præcepto ipsos teneri dicta auctoritate, tenore presentium, perpetuo etiam decernimus, & declaramus. Ne autem dies festos a locorum Ordinariis nimia aliquorum facilitate, aut populorum importunitate deinceps iterum multiplicari contingat, eosdem Ordinarios in Domino monemus, ut ad ecclesiasticam ubique servandam aequalitatem de cetero perpetuis futuris temporibus, ab indictione sub præcepto novorum festorum studeant abstinere. Ut vero ea qua superius expressa sunt, ferventiori qua decet veneratione, ac devotione colantur; eisdem Ordinariis antiquorum canonum observantiam ad memoriam revocamus in concedendis licentiis laborandi diebus festis; quæ quidem licentiæ non aliter quam ad formam prædictorum canonum, ut præmittitur, concedenda, non nisi gratis, libere, & sine ullo prorsus pretio, aut pacto, directe, vel indirecte concedantur sub pœnis etiam gravioribus, nostro, successorumque nostrorum arbitrio insigendis. Non intendimus tamen per hanc nostram constitutionem dies feriatos circa iudicialia in aliquo immutare, quos ad hunc effectum relinquimus in eisdem statu, & terminis in quibus erant ante eiusdem promulgationem. . . . Datum Romæ, apud sanctum Petrum anno Incarnationis dominicæ 1642. idibus septembris Pontificatus nostri anno xx.

V. Ex recitato decreto clare colligitur, omnia festa quæ in eodem expressa non sunt, esse omnino antiquata. Et eorum accedo sententiæ qui asserunt, abrogata etiam festa quæ prius ex voto observabantur. Quoniam summus Pontifex derogatione utitur universali, quæ sicuti quamcumque legem, & consuetudinem, ita quoque votum quodlibet delet.

CAPUT V.

De festis qua Christi Domini mysteria spectant, quæ ex præcepto celebrantur.

I. Primum omnium festorum, quæ Christi Domini sanctissimam vitam spe-

stant, est eiusdem Nativitas. Festum enim Incarnationis, seu Annuntiationis, quod alioqui primum esset habendum, inter festa beatissimæ Virginis Mariæ recenseri solet. Ex Apostolis ipsis originem duxisse festum Nativitatis Christi Domini, colligitur ex Clemente Lib. VIII. Constit. & ex Isidoro, qui Lib. I. de offic. cap. xxv. ait: *Natalis dies Domini a Patribus votiva solemnitate institutus est.* Tamen solemnitatem istam sero Græci peregere, ut testatur Chrysothomus Tom. I. serm. xxxi. ubi de natalitio Christi die verba faciens, hæc habet: *Non dum decimus annus est, ex quo hic ipse dies manifeste nobis innotuit.* Afferit nihilominus, in Occidente semper celebratum fuisse: rationemque prodit, quia scilicet in urbe Roma servabantur monumenta descriptionis Iudææ, Augusto imperante factæ; & idcirco Romana Ecclesia optime scire potuit natalem diem Christi Domini. Ex his liquet (ait ibidem) descriptionis primæ tempore natum esse. Et cui veteres historiarum codices, qui Romæ publice adservantur, lectitare libeat, perspicue etiam tempore huiusce descriptionis accurate discere poterit. . . . *Ausculta, neque diffidas. . . . nam illi ipsi qui illic commorantur, multo ante, & ex antiqua traditione ipsum celebrantes, ad nos usque illius notitiam transmiserunt.* Festum istud eodem die celebratur quo mysterium fuit peractum, scilicet die xxv. decembris. Dies iste dominicus fuit. Si autem scire aves, cur non semper die dominico, sed quolibet hebdomada die festum celebratur, consule Durandum Lib. VI. Ration. cap. iv.

II. Secundum festum est Circumcisionis. Solemnitas hæc cum octava die Nativitatis confundi solet. Illius vetustatem indicat Concilium Turonense II. anno 567. celebratum. Siquidem, postquam pronuntiavit dies omnes inter Nativitatem & Epiphaniam festos esse, tres profestos recenset, quorum postremus fuit calendæ ianuariæ, quibus Missam de Circumcisione celebrari iubet. Et quia inter Natale Domini (inquit can. xvii.) & Epiphaniam omnidie festivitates sunt. . . . excipitur illud triduum, quo ad calcandam Gentilium consuetudinem Patres nostri statuerunt, privatas in calendis ianuarii fieri litanias, ut in Ecclesiis psallatur, & hora octava in ipsis calendis Circumcisionis Missa, Deo propitio, celebratur. Si Synodus fatetur se antiquorum Patrum vestigiis insiltere, innuit certe Circumcisionis festum vel ea ætate antiquum fuisse. Inaniter ergo contendunt quidam, recens in Ecclesiam investum esse festum istud.

III.

III. Tertio loco succedit festum Epiphaniæ, seu Theophaniæ, aut Bethphaniæ. Epiphania significat apparitionem, qua Christus, media stella, Magis se adorandum manifestavit. Theophania etiam dicitur, quod eadem die, multis revolutis annis, novo modo mundo apparuit IESUS, cum a Ioanne baptizari voluit; eiusque divinitas declarata fuit Patris testimonio. Theophania enim apparitionem Dei prodit. Quare Clemens pro istius festivitatis ratione dicit Lib. VIII. cap. xxxiii. quod in illa die declarata sit divinitas Christi testimonio Patris in baptismo, & Spiritus sancti, qui in specie columbæ ostendit affantibus eum cui tributum erat testimonium. Addit etiam Isidorus Lib. I. de divin. off. eodem die peractum fuisse a Christo celebre illud miraculum aquæ conversionis in vinum; & cum miraculum istud peractum fuerit in domo in qua nuptiæ celebrabantur, festum hoc vocatur etiam Bethphania.

IV. Festum quartum est Pascha, quod nomen hebraicum est, & significat transitum, non quemcumque, sed illius Angeli, qui Ægyptiorum primogenita percussit. Varias alias significationes nomen hocce in Scriptura habet. Accipitur primo pro agno, quem quotannis immolabant, & cedebant Hebraei in memoriam illius quem patres eorum comederunt pridie illius diei quo iugum Ægyptiorum excusserant. Usurpatur secundo pro die azymorum. Tertio pro immolatione agni passim a quatuor Evangelistis accipitur. Tandem Ecclesia catholica Pascha usurpat pro tribus primis diebus quibus ex præcepto celebrat Christi Domini a mortuis resurrectionem: quæ est omnium solemnitatum potissima. Etenim inquit Apostolus: *Si Christus non resurrexit, vana est fides vestra: adhuc enim estis in delictis vestris. Traditus est propter delicta nostra, & resurrexit propter iustificationem nostram: ut quomodo Christus surrexit a mortuis per gloriam Patris, ita & nos in novitate vite ambulemus.* De antiquitate istius solemnitatis non est quod differamus. Planum siquidem est, eam ab ipsis Apostolis duxisse primordia. Secundo Ecclesiæ sæculo dissidium maximum excitatum fuit Occidentales inter & Asiaticos. Isti quartodecimo die post æquinoctium vernali celebrandum esse Pascha contendebant; illi dominica æquinoctium consequente, ne iudaicum redolere viderentur. Acre, & lugubre dissidium duobus ferme sæculis Ecclesiam exagitavit, donec in Concilio Nicæno I. decretum fuit, dominica post vernali æquinoctium solemnitas

paschalia ab universa Ecclesia celebranda esse.

V. Quinto loco ponitur Christi Domini Ascensionis in cælum solemnitas, quam ab Apostolis ipsis repetendam esse nemo negaverit. Anne ambigendum, Apostolos, & Discipulos, qui Christum ascendentem in cælum conspexere, tanti triumphi solemnitas celebrasse? Probabile censent Theologi quidam, cum ipso Christo sanctorum Patrum multitudinem ad cælum convolasse.

VI. Sextum festum est Pentecostes: quod Hebraei in memoriam legis divinitus datæ peragebant; Christiani vero ob visibilem Spiritus sancti super Apostolos, & Discipulos apparitionem celebrant. Et quamquam ad Spiritum sanctum hoc festum pertinere videatur; nihilominus tamen Christo Domino consecratum est: tum quod ipse illius adventum promiserit; tum quod hac die eius Evangelium publice per universum orbem ceceptum fuerit promulgari.

VII. Septimus dies festus est sanctissimæ Trinitatis, recens in Ecclesiam introductus. Solemnitas hæc non uno modo ubique custodita fuere. A quibusdam Ecclesiis observabantur dominica, quæ Adventum antevertit; & ab aliis octavo die Pentecostes. Ab Urbis Ecclesia non agebantur, quod Trinitatis laudibus continenter vacabat precibus, & sacrificiis, ut testatur Alexander III. quilibet enim dominicus dies Trinitati potissimum consecratus consuebat. Qua de causa Micrologus asserit, singulis olim dominicis Trinitatis præfationem in Missa decantari solitam fuisse. Et etiamnum iisdem diebus in matutinis horis ultimum responsorium, si festum aliud non occurrat, de Trinitate recitatur; sicuti & Symbolum fidei, quo Trinitas mirum in modum explicatur. In maiorem tamen sanctissimæ Trinitatis reverentiam, & venerationem Ioannes XXII. & Urbanus VIII. quotannis primo dominico die post Pentecostem decreverunt eiusdem festum colendum esse.

VIII. Sacrosanctæ Eucharistiæ mysterium feria quinta post octavam Pentecostes celebratur. Hoc festum post duodecim sæcula ab Urbano IV. institutum fuit peculiari constitutione, quæ incipit, *Transiturus de hoc mundo ad Patrem*: quam confirmavit Clemens V. Quamquam vero festum istud ceteris enumeratis recentius sit; uberiori tamen celebrari lætitia, & solemniori apparatu solet. Officium, quod ab universa Ecclesia recitatur, & a Doctore Angelico divo Thoma compositum fuit eiusdem Urbani institutum, tan-

tantam redolet dulcedinem, tantam spirat hilaritatem, & adeo enucleate, ac divina quadam claritate misterium ineffabile explicat, ut omnium mentes admiratione defigat, animosque summo perfundat gaudio.

IX. Tandem inventio sanctæ Crucis, quæ die tertia maii colitur, inter festa ad Christum attinentia numeratur. De historia istius inventionis non una est Scriptorum sententia quorum tamen momenta expendere hic minime vacat. Quod Helena Constantini Imperatoris mater Crucis sanctæ lignum invenit, ad substantiam saltem quod attinet, vix in discrimen vocari potest. Quæ enim contra reponuntur, nullius sunt ponderis. Historia isthæc, non ratio, sed occasio fuit instituendi festum in honorem sancti illius ligni, ex quo infinita beneficia in universum genus humanum permanarunt. Verisimile est festum istud incepisse Sylvestri Papæ tempore.

CAPUT VI.

De festis quæ ad B. Virginem, ceterosque Sanctos pertinent.

I. Festis Christi Domini succedunt Deiparæ solemnia. Primum festum huic dicatum, quod in Urbani constitutione recensetur, est illius Purificatio. In hac festivitate duo recoluntur, & Iesu Christi oblatio, & virginis in templo presentatio. Secundum divinæ Matris festum est Annuntiatio, qua Archangelus Gabriel a Deo missus Virgini referavit mysterium Incarnationis Filii Dei in eiusdem purissimo utero: quo circa festum etiam Incarnationis appellatur. Tertius dies festus, Virgini consecratus, est illius Assumptio in cælum: cuius institutio vel ipsis Apostolis, vel temporarij Apostolorum proximo accepta refertur. Festum quartum est Nativitas eiusdem, cuius initium incertum est. Satis tamen antiquum esse, convenit inter Theologos. Quintum festum sub præcepto, a Clemente XI. anno 1708. lato, celebrandum, est Conceptio Virginis immaculatæ.

II. Simul atque Martyribus ornata fuit Ecclesia, eisdem religioso cultu profequi cepit. De fide enim est, in Sanctorum honorem aliquos dies festos ab Ecclesia institui posse: de quo plura diximus ubi de cultu Sanctorum sermonem habuimus. Quod autem reipsa Ecclesia Sanctos suos venerata sit, testatur Clemens Romanus, ratione neque pro-

dit Lib. VIII. Constit. cap. xxxiii. *Quia magistri nostri fuerunt ad docendum nos de Christo, nobisque Spiritum sanctum dederunt, & Christum vitam suam anteposuerunt.* Quod confirmat Tertullianus Lib. de Coron. milit. inquit *Ex antiqua maiorum traditione pro natalitijs annua die fecimus &c.* Finem, modumque istius institutionis peroptime explicat Augustinus Lib. XXII. de Civ. Dei cap. x. *Nos Martyribus nostris, non templa, sicut diis, sed memorias, sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus; nec ibi erigimus altaria, in quibus sacrificemus Martyribus; sed uni Deo & Martyrum, & nostro, sacrificium immolamus: ad quod sacrificium sicut homines Dei, qui mundum in eius confessione vicerunt, suo ordine & loco nominantur; non tamen a sacerdote, qui sacrificat, invocantur. Deo quippe, non ipsis sacrificat; quamvis in memoria sacrificet eorum: quia Dei Sacerdos est, non illorum. Ipsum vero sacrificium corpus est Christi; qui non offertur ipsis, quia hoc sunt & ipsi.* Ex his Augustini verbis evanescunt penitus omnia hæreticorum commenta, quibus blaterant festos dies Divis dicatos superstitionem redolere, & idololatriam.

III. Primum autem festum quod in Urbani VIII. decreto recensetur, est *Dedicationis sancti Michaelis Archangeli*, quod celebratur die 29. Septembris ab universa Ecclesia in memoriam simul omnium Angelorum. Eius initium a Bonifacio II. communiter repetitur. Secundum est Nativitatis S. Ioannis Baptistæ, quod prædixisse videtur Archangelus Gabriel Luc. i. *Et multi in Nativitate eius gaudebunt.* Antiquissimum esse festum istud, testatur Augustinus *epist. cxix.* Tertium est martyrii Apostolorum Petri, & Pauli: cui succedunt celebritates aliorum Apostolorum, Andreae, Iacobi, Ioannis, Thomæ, Philippi & Iacobi, Bartholomæi, Matthæi, Simonis & Iudæ, ac Mathiæ.

IV. Inter festa Martyribus consecrata primum sibi vindicat locum festum Protonartyris Stephani, quod antiquissimum esse in Ecclesia, patet ex *cap. Pronuntiandum de Consecr. dist. III. & cap. Conquestus, de Feris*: & illius distincte meminit Clemens Lib. VIII. *Constitut. cap. xxxii.* Sanctorum quoque Innocentium celebritatem vetustam esse in Ecclesia, constat ex Origene *hom. III.* in diversos, ubi inquit: *Horum memoria semper, ut dignum est, in Ecclesia celebratur.* An semper fuerit vi præcepti celebratum festum istud, dissentiant Auctores. Post Urbani

CAPUT VII.

De iis qui potestatem habent dies festos instituendi.

bani constitutionem nulla occurrit difficultas. Sub eodem præcepto colitur festum sancti Laurentii, de quo plures sermones habuerunt Patres, Leo, Ambrosius, Augustinus, Petrus Chrysologus, & alii.

V. De sanctis Confessoribus certo non constat fuisse semper in Ecclesia aliquod festum sub præcepto ab omnibus Christi fidelibus celebrandum. Quamvis enim festum sancti Sylvestri in laud. *cap. de Conf. & cap. ult. de Fer.* contineatur, non hinc tamen eruitur fuisse universale, & ex præcepto impositum; quemadmodum nunc est post decretum Urbani VIII. Secundum Confessorum festum est illud dicatum sancto Patriarchæ Iosèpho, quod nunc pariter sub præcepto celebratur. Tertio loco ponitur festum sanctæ Annæ genitricis Deiparæ. Ultimo tandem loco numeratur festum omnium Sanctorum, quod ante Augustini tempora institutum fuisse putarunt aliqui propter sermonem qui sub Augustini nomine de hoc festo legitur. Sed iam convenit sermonem illum supposititium esse. Et communis Doctorum sententia est, celebritatem hanc coepisse tempore Bonifacii IV.

VI. Præter recensita festa, ab universa Ecclesia celebranda, addit Pontifex Urbanus, in quolibet regno, seu provincia, & civitate, aut oppido posse festum unius ex principalioribus Patronis sub præcepto colendum designari. Quamquam igitur regna, provinciæ, civitates, oppida, plures Sanctos ut Patronos venerentur; non omnium, sed unius tantum respectivo festum ex præcepto celebrare tenentur. Disputant autem Theologi, num sicuti regnum, ita & provincia regno subdita possit sibi peculiarem eligere patronum cuius festum sub præcepto colendum sit. Probabilior mihi videtur opinio affirmativa. Si enim potest quodlibet regnum, quidni & provincia quæque; cum in decreto regnum, provincia, civitas, & oppidum nominentur? Nec obstat, quod provincia per particulam *sive*, quæ, ut aliquibus videtur, facit sensum disiunctivum, ut aiunt, efferatur. Quoniam, si quandoque talem prodit sensum; sæpius etiam alium, quem ampliatum vocant, exprimit, maxime in favorabilibus, uti in præsentia evenit. Huic præcepto colendi festum Patroni principalis loci adstricti sunt etiam Regulares.

I. Extra disputationis aleam in primis est, Concilium generale, & summum Pontificem posse dies festos instituere. Habent enim, ad spirituale regimen quod attinet, potestatem universalem super omnes fideles. Festorum autem institutio ad iurisdictionem pertinet spirituales. Poterunt igitur festa indicare, quæ ubique terrarum obligent christianum populum. Neque de hoc difficultas est penes Catholicos, quidquid faululentur heterodoxi.

II. Quæst. I. *An Episcopi facultate polleant instituendi festa in sua diocesi absque Cleri, & populi consensu?* Resp. Episcopi iure communi possunt dies festos instituere in propria diocesi, ut constat ex *cap. Pronuntiandum, de Conf. dist. III. & cap. Conquestus, de Fer. & ex vetusto Ecclesiæ usu.* Illud solum in controversiam vocant Theologi, an Episcopus in hac institutione dependeat a Cleri populique consensu? Sententia mihi probabilior videtur, vi iuris communis non posse Episcopos sine Cleri, & populi consensu festa indicare. Quoniam in *cap. Pronuntiandum* dicitur: *Ille festivitates quas singuli Episcopi in suis Episcopatibus cum populo collaudaverint.* Et *cap. Conquestus* hæc habentur: *Ceterisque solemnitatibus, quas singuli Episcopi suis diocesis cum Clero, & populo duxerint solemniter celebrandas.* Sanctus Antoninus II. *Part. tit. IX. cap. VII.* post enumerationem festorum ante primum §. inquit: *Videtur etiam ex illo textu cap. Pronuntiandum, quod Episcopus solus non possit indicare festa celebranda, nisi populus acceptet.* Sententiæ D. Antonini accedunt Angelus *verb. Fer. Tabien. num. 10.* Sylvester *verb. Dom. num. 3.* Azorius *Tom. II. cap. xxvi. quæst. III.* Suarez *Tom. I. de Relig. Lib. II. cap. XI. num. 8.* Bonac. *disp. v. punct. 1. n. 3.* Sanchez *in Consil. Lib. V. cap. II. dub. 5. num. 6.* Covarruvias *Lib. IV. variar. cap. XIX. num. 9.* Augustinus Barboza *III. Part. de potest. Episc. alleg. 105. num. 36.* & alii plures. Hoc sane elicitur ex iure, Episcoporum facultatem limitante. Hæc autem limitatio hac nititur congruentia, quod ex festorum institutione politica civitatis negotia interrumpantur. Silet enim forum, & manualia opera cessant diebus festis. Neque alicuius momenti est quod ex decreto Urbani VII. opponunt Salmanticenses *tract. xxiii. punct.*

punct. 6. §. 1. num. 119. scilicet Pontificem solis Episcopis prohibere festorum institutionem, nulla populi, aut Cleri facta mentione. Ideo enim Pontifex solis Episcopis vetat, quia eorum est, non populi, vel Cleri, indicare festa. Ii sunt qui, tamquam superiores, Clerum, populumque, congregare, vel admonere debent de festorum institutione. Quapropter iis vetat Pontifex, & non Clero, aut populo, quorum dumtaxat est assentiri, vel dissentire. Ceterum nec verbum in laudata constitutione habetur, vel oblique ostendens, quod si velit Episcopus indicare festa, id præstare valeat abique Cleri, populique consensu: quem alioquin iura expresse requirunt. Ubi autem consuetudo obtinet ut Episcopi soli sine Cleri, & populi consensu festos dies instituant, omnino servanda est.

III. Quæst. II. *An Principes seculares valeant sine auctoritate Episcopi dies festos instituire, ad quorum observationem populus sub gravi culpa teneatur?* Resp. S. Antoninus II. Part. tit. IX. cap. VII. §. 1. inquit: *Repentina feria sunt, quas Imperator indicit, vel propter victoriam quam fecit, vel quia uxorem duxit, vel quia ei filius natus est, & huiusmodi. Et dicuntur repentina, quia repente, & subito inducuntur. Nullus præter Principem has indicare potest. C. de fer. l. Null. . . . Si civitas, vel dominus indicit, seu mandat aliquod festum sub certa poena celebrari, poenam quidem potest exigere a violatoribus, sed culpam non incurrunt: quia non pertinet ad eos festa præcipere. Sententiæ D. Antonini subscribunt communiter Doctores, qui asserunt cum eodem, posse quidem Principes laicos festos dies indicare, in quibus subditi, a laboribus, operibusque mechanicis, feriati, publicæ lætitiæ, & exultationi vacant; non tamen festa præcipere posse, ut publicum Dei cultum, animarumque bonum inspiciunt. Quoniam sub hac acceptione ad spirituales pertinent iurisdictionem. Quando autem Principes congruum iudicaverint quædam festa celebrari ob aliquam gravem necessitatem, & ad implorandum divinum auxilium, petere debent a Pastore ecclesiastico, ut ea indicat.*

CAPUT VIII.

Quam obligationem præceptum observandi dies festos imponat; & quando eiusmodi obligatio incipiat.

I. **P**Ræceptum servandi dies festos obligat sub mortali, etiam præciso scandalo, & contemptu. Hæc assertio certa est; & con-

trariam propositionem proscripsit Innocentius XI. quæ est eiusmodi: *Præceptum servandi festa non obligat sub mortali, seposito scandalo, si absit contemptus.* Caramuel in sua Theologia Regularium disp. CII. hæret, & subdubitat, an quinque Ecclesiæ præcepta obligent solum sub poena, & non sub culpa: atque plures Doctores refert pro opinione affirmante, quinque Ecclesiæ præcepta poenitentium, non culpæ adstringere fideles. Sed quæ hac de re disputat Caramuel, nos in tractatu de legibus ad examen revocabimus. Nunc sufficiat innuere, præceptum sanctificandi festa ex universali fidelium persuasione obligare sub mortali. Hæc enim res facti est. In quæstione autem facti evidentiam constituit multitudinem. Cum itaque omnes fideles per orbem diffusi in hoc conveniant, quod detur talis gravis obligatio servandi festa; consequitur, certissimam esse eiusmodi obligationem. Vide ea quæ dicta sunt cap. I. num. 7. adversus hæreticorum errores.

II. Quæres, *quo tempore incipiat diei festi obligatio?* Resp. Hanc quoque esse quæstionem facti, in qua experientia, seu consuetudini standum est. Porro re ipsa constat, præceptum servandi festa, & ieiunia a media nocte incipere, & durare usque ad alteram mediam noctem proxime sequentem. Quæ certe consuetudo & facilior est ad servanda festa, & etiam rationabilior videtur, præcipue ut Christianorum ritus distinguatur a ritu Iudæorum, qui a vespera usque ad vesperam servant sabbata sua. Nil tamen impedit quominus Pontifex pro universa Ecclesia, & Episcopus pro sua diocesi, valeant festa præcipere vel a vespera usque ad vesperam, vel ab aurora usque ad meridiem vel a meridie usque ad vesperam. Hæc enim determinatio ecclesiastica est, quæ, gravi occurrente causa, mutari optime potest.

CAPUT IX.

De iis qui ad observandos dies festos tenentur; & potissimum de advenis, viatoribus, peregrinis, & vagis variæ quæstiuncula resolvuntur.

I. **O**Mnes fideles utriusque sexus, cum rationis usu potiuntur, ad observandum præceptum de festorum sanctificatione obstrictos esse, vix est qui in dubium revocet. Tempus quo pueri usum rationis assequuntur, est septennium præterpropter. Quare, si ante septennium rationis lux menti pue-

nerorum affulgeat, ut in optime educatis, & acri ingenio præditis usavenire solet, hi festorum præcepta observare obligantur, ut communiissima Doctorem sententia docet. Ratio evidens est: quia lex, seu præceptum est vinculum rationis, ut inquit Angelicus quæst. XVII. de verit. art. 3. Ergo, quando-cumque ratio adit, lex ligat. Si autem, septennio expleto, dubium occurrat, an rationis radius splendeat, tenetur puer ad observationem diei festi: quia in dubio tutior pars est eligenda. Et si, septennio nondum expleto, signa non levia appareant discretionis, cogendi sunt pueri ad Missam audiendam; ut docent Auctores gravissimi.

II. Infantes, usu rationis destituti, cum non sint legis capaces, pariter non sunt præcepto sanctificandi festa adstricti: idemque dicendum de omnibus amentibus. Infideles quoque ab hoc præcepto soluti sunt. Quandoquidem, cum non sint Ecclesiæ membra, nec Ecclesiæ legibus subiciuntur, neque in rebus Ecclesiæ possunt communionem habere. De his D. Paulus I. Cor. v. inquit: *Quid enim mihi de iis qui foris sunt, iudicare? Nonne de iis qui intus sunt, vos iudicatis? Nam eos qui foris sunt, Deus iudicavit.* Qua de causa nec catechumeni huic præcepto obnoxii sunt. Ad Missam isti admittuntur usque ad offertorium; diciturque Missa catechumenorum: sunt enim & isti extra Ecclesiam.

III. Quæst. I. *An peregrini teneantur celebrare festa suæ patriæ, seu territorii, & diocesis?* Resp. Festa in duplici genere considerari possunt. Alia sunt quæ ab universa Ecclesia observantur, ad quæ celebranda omnes, & ubique tenentur. Alia sunt propria alicuius territorii, seu diocesis. Nomine quoque peregrinorum non intelligimus vagos, qui nullibi proprium domicilium habent. Isti enim tenentur ad festa locorum in quibus reperiuntur. Neque sermo est de iis qui domicilium mutarunt: quoniam isti, non peregrini, sed incolæ dicuntur. Peregrini, seu viatores ii reputantur qui extra proprium territorium, seu diocesim per modum transitus versantur. Istos autem ad festa suæ patriæ non teneri, probabilior sententia est: quam communiter tam Iuristæ, quam Theologi docent; quæ etiam probatur ex constitutione Bonifacii VIII. in VI. Decret. cap. *Ut animarum*, ubi Pontifex statuit, furantes extra diocesim propriam non subesse excommunicationi lætæ ab Episcopo in fures susiurisdictioni subiectos; his verbis. *Statuto*

piscopi, quo in omnes, qui furtum commiserint, excommunicationis sententia promulgatur, subditi eius extra eius diocesim existentes, minime ligari noscuntur; cum extra territorium iuri dicendi non paveatur irripere. Ex quo clare colligitur, viatores, extra propriam diocesim in transitu permanentes, subiectos haud esse legibus propriæ diocesis. Ratio autem satis clara videtur. Quoniam institutio festi diei in aliquo territorio directe non afficit personas, sed loci illius bonum spectat; quatenus vel ob beneficium quoddam illi a Deo collatum, vel ut quempiam favorem, gratiamque a Deo incolæ impetrent, cultum religiosum tali die Deo rependendum Episcopus decernit. Ergo præceptum eiusmodi obligat dumtaxat homines tali in loco versantes. Ex quo evanescit adversæ sententiæ argumentum, videlicet peregrinos, & viatores subditos esse propriis Episcopis, etiam extra patriam suam existentes. Nam verum est esse subditos illis; sed, cum præceptum servandi præfata festa in ipsos immediate latum non sit, eidem non sunt obnoxii. Quod autem opponi solet, heinc absurda consequi, nempe peregrinos istos nec festis suæ patriæ, nec festis alterius territorii subiectos fore, statim resolvemus.

IV. Quæst. II. *An peregrini teneantur observare festa, & ieiunia illius loci ubi sunt in transitu?* Resp. Teneri. Quod probo auctoritate Augustini Lib. III. *confess. capit. VIII.* & refertur capit. *Quæ contra dist. XII. Quæ contra mores hominum sunt flagitia, pro morum diversitate vitanda sunt; ut pactum inter se civitatis, aut gentis consuetudine, vel lege firmatum, nulla civis, aut peregrini libidine violetur. Turpis enim omnis pars est, suo universo non congrua.* Sed lubet referre aliud Augustini testimonium, quo clarius assertio vincitur: & habetur *epist. cxviii.* insertumque est *dist. XII. cap. Illa &c. Nec disciplina ulla est in his melior gravi, prudentique Christiano, quam ut eo modo agat quo agere viderit Ecclesiam, ad quamcumque forte devenerit. Quod enim neque contra fidem, neque contra bonos mores iniungitur, indifferenter est habendum, & pro eorum inter quos vivitur, societate servandum est. Mater mea, Mediolanum me secuta, invenit Ecclesiam sabbato non ieiunantem: coeperat fluviare, quid ageret. Tunc ego consului de hac beatissima memoria virum Ambrosium. At ille ait: Cum Romam venio, ieiunio sabbato; cum Mediolani sum, non ieiuno. Sic etiam tu,*

tu, ad quamcumque Ecclesiam veneris, eius morem serva, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi. Hoc cum Matri retulisset, libenter amplexa est. Hoc solum Ambrosii, & Augustini testimonium sufficere deberet pro evidenti quæsti decisione. Rationem tamen ad maiorem manifestationem addere volo. Quamvis viatores, & peregrini absolute subditi sint Episcoporum propriæ patriæ respectu & gradus seu dignitatis assequendæ, & aliarum actionum; nil tamen impedit quominus subdantur Episcopis locorum ubi consistunt, in iis legibus quæ bonum commune, & politiam exteriorum talium dioceseon spectant. Quin hæc advenarum subiectio necessaria prorsus est & bono regimini, & morum integritati talis loci. Nonne magna foret perturbatio, si dum incolæ abstinent a carnibus, ab operibus, & sacra audiunt, Deoque vacant; advenæ e contrario sacra negligenter, carnes manducarent, & operibus vacarent mechanicis? Nonne ii qui vel hospitalitatis, vel amicitia causa advenas exciperent, magna perferrent offensa, & in occasione periculoque non levi reperirentur, simul cum advenis propria violandi festa, & ieiunia? Quare Episcopi iure animadvertunt in viatores, sua sive festa, sive ieiunia præscripta non servant. Quæ siquidem potestate valent in bonum spirituale sui gregis statuta condere; eadem punire valent eos omnes qui suo gregi scandalo sunt, eundemque operum pravitatem a divino avocant cultu. Quæ omnia vi universalis consuetudinis fulciuntur. Intimo enim sensu fideles omnes se se obnoxios reputant legibus locorum in quibus versantur, etiam in transitu. Et profecto, si Principes laici potestate fruuntur ferendi leges, quibus advenæ, peregrini, viatoresque omnes subiiciantur; & refractarios reipia plectunt, quoniam hoc confert in bonum, & pacem Reipublicæ: qua ratione similem potestatem denegabimus Præfectis ecclesiasticis pro bono spirituali suarum respective dioceseum? Hæc sententia in hac amplitudine communissima est: & contrariam opinionem, asserentem peregrinos legibus locorum non devinciri, nisi animum habeant perpetuo ibi manendi, iure improbabilem vocat Suarez *Tom. I. de Relig. cap. XIV. num. 1.*

V. Quæst. III. *An scholares, milites, mercatores, mercenarii, similesque teneantur servare festa, & ieiunia illius civitatis in qua maiore anni parte versantur?* Resp. istos omnes subditos esse legibus illarum civitatum

in quibus commorantur: non solum quia, licet hac diuturna permanens non acquirant domicilium absolute, acquirunt tamen quasi domicilium, ut aiunt; sed præcipue ob rationes adductas in superiore paragrapho. Et hæc sententia non modo probabilior, sed communissima est.

VI. Quæst. IV. *An peregrini, qui unum, duos, aut tres tantum dies commorantur in aliqua civitate, teneantur servare ieiunia, & festa eiusdem?* Resp. Negant non pauci Theologi: & hanc assignant rationem: quia solum ad festa particularia tenentur qui sunt subditi Episcopi diocesani, & incolæ dicti loci: sed similes peregrini non sunt subditi Episcopi, cum eos nequeat ordinare, aut confirmare &c. ergo ad dicta festa non tenentur. Quanti faciendæ hæc ratio sit, Salmanticenses *tract. XXIII. punct. 9. §. 3. num. 181.* declarant his verbis. „Licet advenæ per aliquot dies commorantes non fiant subditi Episcopi quoad alios effectus, bene tamen quoad obligationem dici festi, & ieiunii. Tum a priori: quia hæc subiectio est necessaria ad bonum regimen proprii gregis. Tum a posteriori: quia, ut supra vidimus, licite Episcopi advenas prædictos non servant festa punire possunt. Cum itaque advenæ subiecti sint legibus loci in quo versantur; licet nec domicilium, nec quasi domicilium habeant: hanc subiectio- nem limitare, aut extendere minime possumus per maiorem vel minorem moram. Nec maior vel minor permanentia confert iurisdictionem uni, & alteri subiectio- nem. Quoties ergo advenæ commorantur in aliquo loco, tempore apto, & congruo ad observandum festum, vel ieiunium; toties tenentur ad eorum observationem. Et quia unicus dies tempus aptum est ad observationem festi, vel ieiunii; qui unico die commorantur in civitate, ad eiusdem festi, vel ieiunii obligantur observantiam. Nonne statim ac aliquis exiit ex proprio territorio, solutus est a legibus talis territorii? Nonne hic perperam maior aut minor mora opponeretur? Ergo idem dicendum de permanentia alicuius in extranea civitate. Debet enim esse æqua conditio absentia, & presentia; & qui sentit commodum, debet sentire & incommodum. Quæ omnia confirmari possunt hac hypothese, quod festum in utroque loco, tum transitu, tum domicilii, ex peculiari latuto observaretur. An tunc advena solutus esset ab obligatione? Neque adversarii audent id concedere. Qua ergo lege teneretur obser-

servare festum istud? Non lege suæ patriæ, a qua abest: non lege generali Ecclesiæ, quæ nulla est. Teneretur ergo lege illius loci in quo versaretur. Quo dato, consequitur, advenam hunc obligari ad festi observationem; etiam si nulla foret lex in sua patria de tali festo. Anne lex loci sui domicilii subditum eum constituit Episcopi alterius diocesis? Hinc inferendum est, potiori iure obligari ad servanda festa, & ieiunia qui per hebdomadam, aut mensem in aliena versantur civitate. Et hanc nostram sententiam, ut probabilior, & communior, defendunt vel ipsi benigniores Casuistæ, quorum caput est Leander *de præc. Eccl. tract. I. disp. III. q. XXI.* qui cum pluribus aliis huic accedit.

VII. Quæst. V. *An peregrini teneantur observare festa, & ieiunia locorum, ubi commorantur dumtaxat vel tempore prandii, vel cænis, simulque pernoctantes, in crastinum discessuri?* Resp. teneri, si tempore quo commorantur, occurrat opportunitas congrua præcepti observatione: nimirum, si occasio fuerit comedendi, debent a carnibus abstinere. Si fuerit dies festus, & dormierit quis in illo loco, ac mane discedere velit, brevi perventurus ad locum, ubi festum non est; Suarez *Tom. I. de Relig. Lib. II. cap. XIV. num. 23.* asserit illum non teneri ad Missam audiendam. Leander autem loco citato *quest. XXXI.* docet, advenam istum debere audire Missam, cui subscribo. Ex doctrina ipsius Suarez hoc evincitur. Probat siquidem loco laudato *n. 18. & 19.* peregrinos obnoxios esse legibus loci non ex maiori, vel minori mora; sed quia revera subditi sunt eidem legibus: aique satis esse ad obligationem, ut commorentur tempore apto pro præcepti observatione. Cum itaque aliquis mane audire Missam commode possit; qua ratione a tali onere excusabitur? Si autem toto tempore matutino in eodem loco versaretur: teneretur ad Missam audiendam, etiam secundum Suarez. Idemque dicendum censet, etiam si summo mane discederet, quoties festum illud servaretur in toto territorio, per quod usque ad meridiem iter acturus esset: quoniam revera militat eadem ratio, ac si in loco in quo pernoctavit, moratus esset. Qui vero nullo modo commorantur in tali loco, sed solum illac transeunt, non adstringuntur interciperi iter, ut Missam audiant; quemadmodum communiter docent Auctores.

VIII. Quæst. VI. *An incolæ, egredientes summo mane de proprio loco, ubi est dies festus, iter acturi ad loca in quibus festum*

Conc. Theol. Tom. V.

non est, teneantur ante discessum Missam audire? Resp. obligari: quia præceptum audiendi Sacrum est affirmativum, & ad actum unum potissimum obligat: ergo impleri debet, cum facultas suppetit. Existens enim in loco eiusdem loci præcepto ligatur; & cum urget, implere tenetur, si potest. Summo mane præceptum urget, & obligat; adeoque facultas illud observandi. Ergo ad observationem tenetur. Quod autem quidam distinguunt de una, & pluribus Missis, inquiunt: Si plures sint Missæ celebrandæ in tali loco usque ad meridiem, tum non obstringitur; obstringitur vero, si una tantum Missa sit celebranda: hoc sane mihi videtur ineptum commentum. Quin, quo plura celebrantur Sacra, eo maior est implendi præcepti opportunitas. An postea casu quo Missa non celebraretur, nisi circiter meridiem, deberet egressurus e loco expectare toto mane; nimis durum reputat Suarez *Tom. I. de Relig. Lib. II. cap. XV. num. 10.* ad tantam obligationem istum adstringere. Si vir egressurus pauper sit, graveque incommodum patiat, toto illo tempore expectans celebrationem Sacri; excusatione dignus videtur, si non audiat: secus dicendum de iis qui titulo gravis incommodi excusari nequeunt. Ceterum in similibus casuum genere Porochi locorum consulendi sunt, ut pro circumstantiarum varietate, quid & consuetudini, & religioni congruum sit, decernere valeant.

IX. Quæst. VII. *An licitum alicui sit discedere e propria civitate, seu territorio, in quo est præceptum diei festi vel ieiunii, hac expressa intentione non servandi præceptum eiusmodi, cum ad locum pervenerit in quo non urget?* Resp. Sublata necessitatis causa, minime licet egressus iste. Quoniam, cum in aliqua civitate sive festorum, sive ieiuniorum præcepta instituuntur, & a Clero, populoque acceptantur; omnes incolæ sincero animo se se obstringunt præceptorum observationi. Et quamvis præcepta non ferantur in illam, vel in istam personam; sed directe spectent bonum communitatis; nihilominus cives omnes, ut hoc communitatis bonum promoveant, deliberato consensu præcepta festi, vel ieiunii suscipiunt. Nec præcepta in loca materialia, quæ legum capacia non sunt, feruntur; sed regimen, disciplinamque exteriorum inspicunt. Hæc porro disciplina sine populo consistere nequit. Populus ergo est qui legem implere debet.

X. Populus utique, repones, non autem singuli cives. Distinctio isthæc vana est.

B

Præ-

Præceptum indiscriminatum omnes, & singulos obligat; nec unum magis præ alio ligat: immo, ut extra disputationem positum supponimus, absolute obligat omnes; quod de permanentibus in civitate etiam adversarii concedunt. Obligat, inquit, permanentes; sed non obligat ut permaneant. Verba sunt hæc. Nam in institutione legis omnes, nulla facta distinctione, obligati sunt: quæ sane obligatio in posteros permanat, ut supponimus. Solum ergo prudenter interpretari possumus, præceptum non ligare, quando iusta discedendi causa occurrat. At quod incolæ exire idcirco, & hac expressa intentione velint, ut legis observantiam evadant; hoc, mea quidem sententia, est illudere legi, Denique, cui promissio facta est, irridere. Nec dici valet, incolas istos uti iure suo. Quoniam ius istud absolute supponebant observationi præcepti iam tum institutum fuit: & solum benigna, prudenteque interpretatio eos a vinculo obligationis solvit, dum iusta aliqua egrediendi ratio urgeat. Hoc, & non plus, animi rectitudo, bona fides, & sinceritas agendi permittunt: cui sane sinceritati, & bonæ fidei adversatur expressa intentio alio abeundi, ut iugum factæ promissionis excutiat. Sententiam hanc defendunt Sylvester verb. Ieiunium qu. 11. Layman Lib. I. tract. iv. cap. xi. num. 9. Sayrus Libr. VII. clav. Reg. cap. vii. nu. 12. Ledesma de Matrim. disp. xxi. Rebelus de iust. & iur. Part. II. Lib. II. quæst. vii. sect. 3. nu. 16. Lessius de iust. Lib. IV. dub. 8. & plures alii, quos brevitatis gratia omitto.

XI. Quæst. VIII. An Regulares exempti subiecti sint observationi festorum quæ ab Episcopo, vel diocesana Synodo indicuntur? Resp. Regulares tenentur observare festa quæ pro universa dicecesi sunt ab Episcopo indicta. Id aperte declarat, & præcipit Tridentina Synodus sess. xxv. cap. xii. Dies autem festi quos in diocesi sua servandos idem Episcopus præceperit, ab exemptis omnibus, etiam Regularibus, observentur. An postea teneantur Regulares observare festa quæ pro uno tantum oppido, vel civitate, ex voto populi,

Episcopo approbante, sunt introducta, disputant in utramque partem Theologi. Eorum mihi videtur probabilior opinio qui affirmant, eosdem Regulares teneri etiam ad eiusmodi festa. Primo quia Tridentinum absolute iubet, Regulares servare festa quæ Episcopus in sua, non pro tota sua, dicecesi præceperit. Festa quæ consuetudine iusta inducta sunt, sin expresso mandato, consensu tamen Episcopi præcepta sunt. Nec videtur maior ratio de primis ac de secundis. Secundo, quia populi idcirco Regulares in suas civitates introducunt, ut Deo sacrificia immolent, ut veniam a divina misericordia implorent, ut laicis exemplo sint in divino cultu. Non autem virtutis exemplum, sed mali speciem, occasionemque præberent, si eo ipso tempore quo cives terriati Deo vacant, illi terrenis operibus indulgerent. Quapropter vel ipsi contrariæ sententiæ patroni Regulares hortantur ut in festorum celebratione ad populum se se conforment. Vix enim in praxi secus se gerere possunt absque scandalo. Regulares quoque advenæ, seu hospites tenentur servare festa locorum ubi in transitu commorantur; quemadmodum dictum est de laicis: quoniam eadem de his ac de illis ratio est.

XII. Quæst. IX. An Episcopus teneatur servare festa, & ieiunia quæ populo suo ipse imponit? Resp. Episcopi, & omnes legislatores subditi sunt legibus quas ferunt in subditos pro bono communi Republicæ. Id docet D. Th. 1. 2. quæst. xcvi. art. 5. ad 3. Quantum ad vim directivam legis Princeps subditur legi propria voluntate; secundum quod dicitur extra de const. cap. Cum omnes, quod quisque iuris in alterum statuit, ipse eodem iure uti debet. Et Sapientis dicit auctoritas: Patere legem quam ipse tuleris... Improperatur etiam his a Domino, qui dicunt, & non faciunt; & qui aliis onera gravia imponunt, & ipsi nec digito volunt ea movere, ut dicitur Matth. xxiii. Unde quantum ad Dei iudicium Princeps non est solutus a lege, quantum ad vim directivam eius. Divi Thomæ sententiæ subscribunt communiter Theologi.

DISSERTATIO II.

DE OPERIBUS A QUIBUS ABSTINERE DEBENT FIDELES FESTIS DIEBUS.

CAPUT I.

Quæ sint opera servilia in diebus festis prohibita, declaratur.

I. Præceptum sanctificandi festa, ut iam indicatum fuit, affirmativum simul, & negativum est. Prout affirmans, cultum Deo exhibendum præcipit; de quo dissertatione sequenti: ut negans, ab operibus vacare iubet; de quo in præsentia. Opera quæ diebus festis prohibentur, servilia nuncupantur. Omne opus servile non facietis in eo. Lev. cap. xxvii. Hoc textu omnia fere opera corporalia interdcebantur Iudæis, nedum mere servilia. Hæc tamen prohibitio haud erat pro omnibus festis equalis. Pro observatione sabbati adeo severa, & generalis erat ut ipsis nec cibos coquere, vel præparare liceret; sed id fiebat die præcedenti, qui propterea *parasceve*, ut pluribus visum est, dicebatur. In ceteris autem festivitibus vetitum minime erat ignem accendere, cibos preparare, idque genus similia; ut habetur Exod. cap. xii. de die prima, & ultima azy-morum: *Nihil operis facietis in eis, exceptis his quæ ad vescendum pertinent*. Quin nec in ipso sabbato omnia omnino opera corporalia prohibita Iudæis erant. Nam poterant iter agere ad certos limites, easque corporales actiones exercere quæ anteverti nequeunt; ut animalia ducere ad aquæ potum, eadem e fovea subducere, si opus fuisset. Porro Christianis non solum hæc, sed plura alia ad usum corporis necessaria conceduntur. Quare severior erat Iudæis sabbati, quam sit Christianis diei dominici observatio. Discriminis ratio est. Iudæis omnia sub figurarum velamine contingebant: & quia sabbatum Dei cessationem ab omni opere representabat; ideo tam severe otium illud præcipiebatur. Secus accidit in lege gratiæ, in qua figuræ, & symbola impleta sunt. Hęc omnia egregie persequitur D. Thomas 2. 2. quæst. cxxii. art. 4. ad 4. *Nec huiusmodi (scilicet diei dominicæ) observatio figuralis est, sicut fuit observatio sabbati in veteri lege. Et ideo non est ita arcta prohibitio ope-*

randi in die dominica, sicut in die sabbati: sed quedam opera conceduntur in die dominica quæ in die sabbati prohibebantur; sicut decoctio ciborum, & alia huiusmodi: & etiam in quibusdam operibus prohibitis facilius propter necessitatem dispensatur in nova quam in veteri lege: quia figura pertinet ad protestationem veritatis, quam nec in modico præterire oportet; opera autem secundum se considerata immutari possunt pro loco, & tempore.

II. Explicandum nunc superest, quænam opera corporalia hoc præcepto prohibeantur. Certum namque est sola corporalia, & externa opera prohiberi; non autem omnia, sed tantum servilia. Porro servilis operis notionem prodit D. Thomas 2. 2. quæst. cxxii. art. 4. ad 3. *Servitus est qua homo servit homini. Est autem homo alterius servus, non secundum mentem, sed secundum corpus. . . Et ideo opera servilia secundum hoc dicuntur opera corporalia, in quibus unus homo alteri servit.* Duplex ergo in homine operum genus, servilium nimirum, & liberalium. Opera servilia ex relata doctrina Angelici ea sunt quæ, licet ab anima, tamquam a principio, proveniant, organo tamen corporeo exercentur, & per se corporis commoditatibus inserviunt, & per servos fieri solent, ideoque servilia nuncupantur, ut terram colere, domos edificare, artefacta construere. Contra, opus liberale a mente procedens, & sepe ab organo corporeo pendens, eo proxime tendit, ut mentem illuminet, animumque excolat; ut docere, prædicare, legere, scribere, & similia.

III. Triplex opus servile distinguit D. Thomas: nimirum religiosum, quod famulatum Deo præstat; vitiosum, quo homo peccato inservit, & dæmoni: & humanum, quo homo homini servit, Hæc sunt verba Angelici 2. 2. quæst. cxxii. art. 4. ad 3. *Est autem triplex servitus. Una quidem qua homo servit peccato, secundum illud: Qui facit peccatum, servus est peccati: & secundum hoc omne opus peccati dicitur servile. Alia vero servitus est qua homo servit homini. . . Tertia autem est servitus Dei: & secundum hoc opus servile posset dici opus la-*

latrice, quod pertinet ad Dei servitium. Si autem sic intelligatur opus servile, non prohibetur in die sabbati: quia hoc esset contrarium fini observationis sabbati. Videndum nunc superest, quænam opera servilia ex iis quæ enumerata sunt, hoc præcepto prohibeantur.

CAPUT III.

An per peccata mortalia diebus festis perpetrata, eorumdem festorum præceptum graviter violatur; ac teneatur Christianus in confessione sacramentali exprimere, se in die festo peccasse.

I. Inter propositiones superiori dissertatione capite secundo recensitas, quæ non paucis nimium redolere rigorem videntur, hæc una est, quam isthuc transcribere lubet. „Præceptum de sanctificatione spirituali sabbati magis violare censentur qui dominicis, aut festis diebus letale peccatum committunt, quam qui quodvis opus corporale, alias bonum, & licitum, faciunt.“ An doctrina isthæc nimiam sapiat severitatem, aperiendum est. Atque, ut pro dignitate gravissima quæstio, in qua de commissione novi peccati mortalis sermo est, enucleetur, ea quæ extra disputationis aleam sunt posita, ab iis quæ in controversiam revocantur, secernamus oportet.

II. In primis Theologi omnes, tum veteres, tum recentiores, admittunt, peccata mortalia exterius commissa in diebus festis graviora esse, & quamdam irreverentiam præcepto irrogare. Verum an hæc maior malitia mortalis sit, & alterius speciei, & ex necessitate in confessione manifestanda, vel venialis dumtaxat, acriter in utramque partem Theologi disputant. Antequam meum super hac re iudicium profero, utriusque partis momenta producam, & expendam. Atque ut a sanctis Doctoribus initium ducam, certum videtur, antiquos Theologos, ipsosque Patres, qui controversiam hanc tractarunt, docuisse, peccatum mortale in die festo perpetratum novam, gravemque induere malitiam specie diversam, necessarioque in confessione exprimendam. Sanctorum Doctorum verba omnium primum exscribo.

III. Auctor libri de vera, & falsa poenitentia, quem sancto Augustino adiudicat Gratianus, de circumstantiis in confessione patefaciendis loquens, diei festi, in quo peccatum est, exprimendam asserit circumstantiam: & refertur dist. v. de Poenit. can. 1.

Consideret qualitatem criminis in loco, in tempore, in perseverantia, in varietate persona. . . . Si in loco sacro, aut cui debuit excellentiam fidei, ut sunt domus dominorum, & aliorum multorum. Si in tempore orationi constituto, an in festivitate Sanctorum, & in tempore ieiunii. Consideret quantum peccaverit, & defleat. . . . Omnis ista varietas confitenda est, & deflenda.

IV. S. Augustinus in Psal. xxxii. conc. 1. Observa diem sabbati, non carnaliter, non iudaicis deliciis, qui otio abutimur ad nequitiam. Melius enim utique tota die foderent quam tota die saltarent.

V. D. Ambrosius in Lucam xiii. super illud, Archimagogus indignans, quia sabbato curasset Iesus, inquit: „Lex in sabbato non hominem curare, sed servilia opera facere, id est peccatis gravari prohibet.“ Et habetur in glossa ordinari. ibid. . . . Item gloss. Marc. 1. & iii. Si licet Sabbatis benefacere? inquit: „Opus servile peccatum est, a quo Christus nos docet sabbato abstinere.“

VI. S. Thomas 2. 2. quæst. cxxii. art. 4. Quia magis homo impeditur a rebus divinis per opus peccati quam per opus licitum, quamvis sit corporale; ideo magis contra hoc præceptum agit qui peccat in die festo quam qui aliud corporale opus licitum facit. Unde S. Augustinus dicit in Lib. de decem chordis: Melius faceret Iudæus in agro suo aliquid utile, quam si in teatro feditiosus existeret; & melius femina eorum die sabbati lanam facerent, quam quod tota die in neomeniis suis impudice saltarent. Non autem qui peccat venialiter in sabbato, contra hoc præceptum facit: quia peccatum veniale non excludit sanctitatem.

VII. Hanc eandem doctrinam conceptis verbis docet Catechismus Concilii Trident. Part. III. de tert. præcept. num. 21. Facile enim perspicitur potest omne servilis operis genus prohiberi, non quidem ea re quod sua natura aut turpe, aut malum sit; sed quoniam mentem nostram a divino cultu, qui finis præcepti est, abstrahit. Quo magis peccata fidelibus vitanda sunt, quæ non solum animum a divinarum rerum studio avocant, sed nos a Dei amore prorsus seivungunt?

VIII. S. Antoninus II. Par. tit. ix. cap. vii. §. 2. Festum violatur, & male celebratur ex triplici negligentia, seu defectu. Primo, quia non cavetur a defectibus criminalibus. Secundo, quia non inhiberetur actibus spiritualibus. Tertio, quia non abstinetur ab operibus manualibus. Quatuor

ad

ad primum debet quis abstinere a peccatis maxime diebus festis, quia plus habent impedire mentem, si mortalia sunt, a vacando Deo, quam opera manualia. Unde dicitur Levit. xxiii. de sabbato, cui succedunt festa Ecclesie: Omne opus servile non facietis in eo. Sed opus servile est peccatum; dicit enim Christus Ioan. viii. Omnis qui facit peccatum, servus est peccati. Peccatum ergo mortale commissum die festo est multo gravius quam alia die. Nam ultra propriam deformitatem, puta furti, vel fornicationis, habet specialem deformitatem ex illa circumstantia temporis sacri, qua festum violatur. Unde talis; ut dicit Nicolaus de Lyra super Exod. cap. xx. non solum agit contra unum præceptum, scilicet, Non moechaberis, aut illud, Non furtum facies; sed etiam contra illud de sanctificatione sabbati.

IX. Alphonsus Toftatus Episcopus Abulenlis in cap. xx. Exod. quæst. xi. & xii. Magis servile est opus peccati quam opus humani negotii. Magis celebritatem festi infringimus in peccando, ut fornicando, & occidendo, quam alios labores agricultivos nostris manibus exercendo. . . . Ideo, licet ab utroque abstinendum sit, magis tamen ab iniquis operibus quam a corporalibus laboribus. Ex hoc sequitur quod qui die dominica adulteratur, aut occidit, vel inebriatur, magis peccat quam si aliis diebus idem ageret: quia sic transgressor est duplicis præcepti, scilicet, Non occides, aut cuiuslibet alterius; & huius, scilicet quia non observat diem dominicum.

X. Alexander Aletis III. Part. quæst. xxxi. memb. v. artic. 2. Qui fornicatur die dominico, peccat duobus peccatis, secundum quod peccatum numeratur ratione reatus.

XI. Concilia quoque non pauca hanc eandem veritatem apertissime edocent. Concilium Lingonense hæc statuit. *Homines utriusque sexus in festis debent plurimum esse intenti divinis, puta orando, ecclesiastica officia, & divina, ac sermones verbi Dei audiendo, de Deo, & sanctis loquendo. Et, ut his rebus melius possint intendere, debent abstinere ab omni opere servili, & potissime a peccato: quia gravius peccat qui peccat in festo, puta furatur, fornicatur, quam qui in aliis diebus hoc facit.* Concilium Eboracense anno 1576. Cessare vero oportet Christianum in die festo maxime a vitiis, & peccatis: quoniam servire debet Deo, cui displicet omne peccatum. Antonius Corduba laudat etiam Concilium Colonense anno 1536. celebratum. Audiamus Patres Salmanticenses tract. xxiii. cap. 1. punct. 11. §. 2. num. 228. his verbis: Ad Conc. Theol. Tom. V.

id quod additur ex Concil. Colon. respondetur, non esse generale, sed provinciale. Næ egregia responsio? Conventus Episcoporum, & Pastorum non est infallibilis. Pauci vero Casuistæ, non simul congregati, sed dispersi, sunt ne infallibiles? Concilium provinciale, licet non sit œcumenicum, mea sententia, prævalet mille Casuistis. At de hoc alias.

XII. Hanc sententiam, præter recentiores Doctores, & Concilia, docent D. Bonaventura in III. dist. xxxii. §. 6. & 7. A fortiori opera carnalia, & ebrietas, lites, & iurgia, quæ maxime repugnant spiritus libertati, ne homo Deo vacet, dicuntur, suntque opera servilia; & in hoc præcepto sunt prohibita, potius quam opera mechanica, & quam negotia terrena, quæ animum distrahunt, ne homo divinis intendat, secundum Augustinum de decem chordis. His omnibus accedunt B. Albertus Magnus in III. dist. xxxvii. Ioannes Gerson Alphab. xxxi. Nicolaus Lyranus in Exod. xx. & in Matth. xii. Scotus in III. dist. xxxvii. Gabriel in IV. dist. xvii. quæst. i. concl. 4. Hadrianus in IV. de Conf. quæst. iv. & in quodlib. viii. art. 1. Angest in Morali cap. viii. Medina de Conf. quæst. x. Ioannes Nyder in 3. præcep. cap. 1. & ix. Summa Angelica tit. Confes. 1. §. 22. tit. Ferie §. 36. Summa Ros. tit. Confes. 2. §. 7. Ambrosius Catharinus contra Caietanum Lib. V. de sacr. Conf. Maior in IV. dist. xvii. quæst. iv. Natalis Alexander Theol. Dogm. Lib. IV. reg. v. Franciscus Genetus tract. iv. de 3. præcept. quæst. 11. Henricus a S. Ignatio in Ethica Amoris Tom. II. part. iii. cap. iii. Ioannes Pontas huic adhæret opinioni cum aliqua tamen limitatione in suo *Diction. Casuum consc. verbo, Dies domin.* Præ omnibus autem hanc propugnat sententiam P. Antonius Cordubensis Auctor satis gravis: eamque non modo omni argumentorum genere munit, sed defendit quoque ab adversariorum obiectis in suo *Quæst. Theolog. Lib. quæst. vi.* & concludit, hanc solam sententiam omnibus antiquis Doctoribus, pluribusque recentioribus probatam, amplectendam esse; contrariam vero, a paucis neotericis investam, reiiciendam.

XIII. Rationum quoque momentis satis validis evincitur sententia hæc. Primum, quod omnis irreverentia, & iniuria sive loco, sive tempori sacro impacta, præter propriam deformitatem, sacrilegii malitiam induit. Sane sursum in templo commissum malitiam circumstantia mortalem adferre, communior est Doctorum, qui adversæ etiam opinioni pa-

B 3

tro-

trocinantur, consensus. At non minus diei festi tempus quam locus Deo dicatus sacrum est. Eadem itaque utriusque ratio. Quod enim templum benedictione sit consecratum, secus tempus festum, nullam prodit discriminis rationem: cum re ipsa ambo Deo sint consecrata: atque proinde sancte tractanda. Secundo omne peccatum mortale externum (de interno enim haud est sermo) magis quam quodvis opus mechanicum opponitur divino cultui: quem cultum Deo debitum potissimum hoc præcepto iuberi, testatur Catechismus Tridentinus loco laudato num. 1. his verbis: *Hoc legis præcepto externus ille cultus qui Deo a nobis debetur, recte, atque ordine præscribitur.* Quare male illud opponitur, quod finis legis non cadit sub lege: quoniam verum habet de fine externo operantis, secus de fine ipsius operis. Neque negari potest, cultum externum hoc præcepto præscribi. Et, quod fortius rem confirmat, est, quod, licet cultus hic directe a lege præscriptus non esset; id tamen aperte prohibetur quod eidem cultui maximo est impedimento. Quis porro inficias iverit, peccatum mortale magis hominem efficere ineptum ad hunc cultum Deo rependendum quam opera mechanica servilia? Servile aliòquin opus est ipsum etiam peccatum. Et, quamquam servitutem dumtaxat exprimat metaphoricam; parit tamen effectus illius veræ servitutis quæ a divino cultu homines advocat. Magis ergo quam cetera opera servilia veritum est die festo. Plures alias rationes missas facio.

XIV. Contrariam sententiam recens inventam esse, ingenue fatetur Doctor eximius P. Suarez, cui tamen ipse subscribit *Tom. I. de Relig. Lib. II. cap. XVIII. num. 3.* his verbis. „Secunda opinio asserit, opus peccati ex eo tantum quod peccatum sit, non contineri in materia huius præcepti, nec ex vi illius prohiberi &c. *Hæc opinio non habet Auctores multum antiquos, ut vere novit Corduba; habet tamen plures, & graves.* „Eandem opinionem docuit Catechismus 2. 2. quæst. cxxii. art. 4. & in *Sum. verb. Fest. Sot. in IV. dist. XVIII. quæst. II. art. 4.* Almayn in *IV. dist. XVII. q. 1. Sylvester verb. Domin. Armil. verb. Fer. numer. 12.* Navarrus *cap. Consideret.* Trullenchus *Lib. VI. in Decal. cap. 1. dub. 6. num. 11.* Palaus *Tom. II. tract. IX. disp. unic. punct. 9.* Bonacina in *Decal. disp. v. qu. 1. punct. 2. §. 3. num. 3.* Leander de *Pœnit. tract. v. disp. VIII. §. VIII. quæst. II.* Dicastillus *tr.*

VIII. de Pœnit. disp. IX. dubit. 8. n. 722. Salmanticensis *tractat. XXIII. punct. II. §. 2.* alique recentiores Casuistæ.

XV. Istorum Scriptorum nemo quidquam præsidii pro hac opinione affert aut ex Patribus, aut ex sacris Canonibus. Salmanticensis dumtaxat loco laudato opponunt D. Th. auctoritatem ex *IV. Sentent. dist. xxxii. art. v. q. II.* ubi ait: *Ad secundam questionem dicendum, quod petere debitum in die festo non est circumstantia trahens ad aliam speciem peccati. Unde non potest in infinitum aggravari. Et ideo non peccat mortaliter uxor, vel vir, si in die festo debitum petat.* „Ergo „(inferunt laudati Patres) circumstantia „temporis festi non mutat speciem peccati; „nec est in confessione aperienda. „Mirum sane est potuisse Auctores istos talem obtrudere auctoritatem. Sermo nunc est, an peccatum mortale, non autem an opus bonum, aut indifferens, sit contra præceptum de sanctificandis festis. Petere debitum opus est coniugale, a quo ut fideles abstineant die festo, Patres hortantur, ut expeditius Deo vacare possint. Si tamen petant etiam die festo, Angelicus asserit, eos non peccare mortaliter, sed venialiter. Si autem iuxta Patres, & Angelicum præceptum colendi festa onus imponit, ut ex decencia, & reverentia coniugati abstineant ab actu matrimoniali; quibusque elicere hinc potest, quanto magis vi talis præcepti a peccatis omnes abstinere debeant. Ceterum, ne de mente D. Thomæ dubitandi locus remaneat, præter auctoritatem ex *Summa* supra depromptam, aliam isthuc transcribo ex *opuscul. VII. in 3. præcept. Decalogi: Memento ut diem sabbati sanctifices*: ubi post enumerationem operum servilium quæ evitari debent die festo, hæc subdit. *Quinto debemus cavere culpam. Hierem. XVII. Custodite animas vestras, & nolite portare pondera in die sabbati. Onus autem anime, vel pondus malum, est peccatum. Psalm. xxxvii. Sicut onus grave gravatæ sunt super me. Peccatum autem opus servile est: quia, ut dicitur Ioannis VIII. qui facit peccatum, servus est peccati. Unde cum dicitur, Omne opus servile non facietis in eo, potest intelligi de peccato. Et ideo contra præceptum hoc facit quis, quando in sabbato peccat: quia operando, & peccando Deus offenditur.* Ubique ergo sibi constat Angelicus in asserendo peccatum, non secus ac aliud opus servile, præcepto sanctificandi festa adversari.

XVI. Obiiciunt 2. Præceptum Sabbati non

non obligat per se ad non peccandum; sed solum iubet nos Deum externo cultu colere, & abstinere a servili opere. Cultus autem iste in Missæ auditione consistit. Nec plus præceptum Ecclesiæ imponit. Porro peccatum minime impedit Sacrum audire. Non ergo peccatum divini cultus præcepto opponitur. Resp. Peccatum mortale prohibitum esse hoc præcepto: quia sancte sancta tractanda sunt; & gravem irreverentiam irrogat tempori sacro. Utique peccatum non impedit Missæ auditionem. At numquid non profanat tempus sacrum? Numquid non constituit hominem ineptum ad vacandum Deo? Non est autem quod obrudant aures, finem præcepti non comprehendi sub præcepto: iam etenim dictum est, id non semper verum esse, potissimum si sermo sit de fine operis, & speciali, ac præcipuo, proximeque intento: ut apertissime docet Suarez *Tom. III. de Relig. disput. lxx. sect. 2. pag. 854. col. 1. sub initium.* Et quamvis præceptum non semper iubeat finis assecutionem, verat tamen ne quid contrarium isti fini agatur.

XVII. Obiiciunt 3. Præceptum sanctificandi festa arctius non ligat in novo quam in veteri fœdere. At in lege scripta peccata vi præcepti de sabbato custodiendo haud erant prohibita. Ergo neque in lege gratiæ. Tandem concludunt Patres Salmanticensis num. 226. his verbis. „Ultimo, „quia e contra hoc præceptum de festis „sanctificandis potius esset in ruinam quam „in ædificationem animarum; cum com- „muniter peccata diebus festis committantur. „Nonne validum est hoc ultimum argumentum, quod frequentissime usurpare solent recentiores Theologi, ut legem Dei humanæ fragilitati accommodent? Ex peccandi universalis consuetudine inferunt sæpissime, legem non extare quæ peccata tam frequentia prohibeat. Quod quam sit ineptum argumentandi genus, alibi ostensum est. Ad priorem vero obiectionis partem respondetur, minorem propositionem falsam esse; ut ex iis quæ dicta sunt constat, & clarius iam iam fiet.

XVIII. Ex dictis hæctenus duo colligas velim, quæ nulli sunt dubitationi obnoxia. Primum est, Theologos communiter adfirmare, peccatum die festo perpetratum novam contrahere malitiam; solumque inter ipsos dissidium esse, an mortalis sit, aut venialis malitia isthæc; ut iam indicatum est. Secundum est, Doctores antiquos, &

ex recentioribus gravissimos Theologos propugnare primam sententiam. Hæc concludit Antonius Cordubensis his verbis loco laudato. „Quare hæc secunda (iuxta nos „prima) opinio, utpote communis omnibus Doctoribus antiquis, pluribusque modernis, utique verior amplectenda est. Prima vero (id est secunda) utpote, non nisi „paucis neotericis probata, sed neque satis „tuta refutanda videtur.

XIX. Tempus iam est ut hac de re nostrum feramus iudicium, illudque est, antiquorum sententiæ standum esse. Et quia lis tota est, num malitia mortalis sit, an venialis, cuius decisio difficillima est; lubet ad Scripturarum tribunal illam revocare. Nec enim aliunde melius quam ex Scriptura, quænam culpa letalis, quænam venialis sit, colligi potest. Porro tum ex Scriptura inferimus, legis transgressionem esse mortalem, cum Deus transgressores pœnis addidit æternis. Tremenda autem sunt supplicia illa quæ in festorum violatores Deus minatur. Antequam vero eiusmodi recensamus, præcepti divini verba expendamus oportet. *Memento ut diem sabbati sanctifices.* Quod ergo primum præscribit, est sanctificatio temporis sacri. Deinde cessationem ab operibus imperat. Audiamus Angelicum 2. 2. quæst. cxxii. artic. 4. ad 3. *In observatione sabbati duo sunt consideranda. Quorum unum est sicuti finis; & hoc est ut homo vacet rebus divinis: quod significatur in hoc quod dicit, Memento &c. Illa enim dicuntur sanctificari in lege quæ divino cultui applicantur. Aliud est cessatio operum.* Quibus positus, iram, furoremque divinum adversus sabbati violatores describamus. *Quæ est hæc res mala quam vos facitis, & profanatis diem sabbati? Eisdæ II. cap. XIII. Neomeniam, & sabbatum, & festivitates alias non feram. Iniqui sunt cœtus vestri. Calendas vestras, & solemnitates vestras odit anima mea; facta sunt mihi molesta: laboravi sustinens.* Isaïæ cap. 1. vers. 13. *Dispersionem super vultum vestrum stercus solemnitatum vestrarum.* Malachiæ cap. 11. vers. 3. Unde, quæso, tantum odii, molestiæ, & abominationis? Unde tanta suppliciorum severitas? Forsitan quod Iudæi operibus manuariis festa profanaverint? At neminem fugit, Iudæos summam religione, ne dicam superstitione, ut etiamnum videre licet, abstinuisse semper diebus festis a manuum labore. Sua ergo festa criminum perpetratione violabant, profanabantque. Porro, si profanatio ista festo-

storum levis fuisset; ac furoris ostendisset, tantaque poenarum severitate se puniturum festorum profanatores minatus fuisset? Neque reponat quis, Deum in Iudæos non animadvertisse ob scelera tantum in festis commissa: quoniam Scriptura aperte testatur, Iudæos supplicia luisse ob sabbata violata, ob festa profanata, non manuum labore sed criminum, delictorumque perpetrato. Utique crimina quocumque tempore commissa divinam provocant vindictam: quia semper peccata Dei lædunt maiestatem. At hinc legitime inferitur, peccata, diebus cultui divino consecratis perpetrata, graviores multo & magis enormem induere malitiam. Quandoquidem tanta abominatio festis peccatis polluta Deus detestatur, tantoque adversus profanatores furore percitum se se prodit, ac si peccata profanis diebus commissa, in conspectu scelerum temporis sacri, peccata non essent. Ut quid, amabo, tam frequenter inclamasset Deus, se Iudæorum calendæ odisse, sibi molesta esse, & perosa, seque super vultum eorum disperfurum iterum illarum solemnitatum? Ut quid, inquam, tantum minarum, & suppliciorum, si levis dumtaxat extitisset iniuria festis diebus irrogata? Gravis ergo fuit festorum apud Iudæos profanatio: non quod opera mechanica exercerent, ut certissimum est; sed ob crimina iisdem diebus perpetrata. Quare cuique serio perpendenti tum Scripturæ sanctæ phrasæ, quibus violati sabbati profanatio exprimitur, tum antiquiorum Doctorum hac de re doctrinam, compertum erit atque exploratum, malitiam circumstantiæ diei festi, non venialem, sed mortalem esse.

XX. Nihilominus tamen minus, ut præcepti severitatem, quoad fieri potest, deliniam, animadverto non omnia peccata, etiam mortalia, tempus festum, sicuti nec locum sacrum, graviter profanare. Excludimus namque omnia peccata interna, & plura etiam externa. Neque enim qui festo die mentitur, in communi exultatione censetur tempori sacro gravem impingere iniuriam. Crimina, prout ex Patribus colligere fas est, diebus festis quam maxime contraria, sunt ebrietates, rixæ, choreæ, impudicitia, fornicationes, adulteria, idque genus similia. Et sane, si res ipsa uxoria, vix tempore sacro culpæ expers est: quid de fornicationibus, & adulteris dicendum?

XXI. Neque vexandi sunt fideles (ut incidenter adversariorum lemures dispellamus)

quod in præteritis confessionibus hanc temporis sacri circumstantiam omiserint: quoniam in iis sumus in quibus ignorantia excusare valet. Propterea sollicitandi minime sunt, ut totam vitam revolvant, ut examengenerale instituant, quo valeant has circumstantias deprehendere: siquidem onus minime grave foret, & plerumque spirituales profectum impediret. Satis enim mihi esse videtur, si, dum alia confitentur peccata, simul exponant, se elapso tempore frequenter diebus sacris peccasse; nec debitum confitendi circumstantiam hanc cognovisse: quapropter nunc se de omnibus confiteri, & de omnibus peccatis, diebus festis perpetratis, se summopere dolere. Ut autem impolterum omnes evitent angustias, assuescant exponere statum propriæ conscientiæ, quomodo festa sanctificaverint, quem cultum Deo obtulerint, quæve crimina commiserint. Quod si hæc poenitentes ignorant, Confessariorum est eosdem imbueret. Sæpe enim diminuta poenitentium confessio ex sacrorum ministrorum aut negligentia, aut ignorantia poncificatur.

CAPUT III.

De opere servili mechanico. Quot sint mechanicae artes, quæve die festo prohibita.

I. DE opere servili criminoso, in die festo commissio, superiore capite actum est: in præsentia vero de opere servili mechanico sermo erit. Plures sunt artes mechanicae, quæ hoc versu continentur.

Rus, nemus, arma, rates, vulnera, lana, faber.

Rus agriculturam prodit, Nemus venatoriam, & piscatoriam, Arma militarem, Rates navalem, Vulnera chirurgicam, Lana texturam, & futuriam, pluresque alias id genus, Faber argentariam, ferrariam, carpentariam, ceterasque similes. Hæ omnes artes, si pressè loqui velimus, mechanicae sunt, & serviles; quamvis aliquæ, ut militaris, & navalis, maiorem quamdam præferant dignitatem. Omnia opera vere servilia Christianis prohibita esse festis diebus certum est; sicuti certum est plura opera corporalia externa permissa esse in novo foedere quæ in veteri prohibita Iudæis erant. Plura tamen sub præfatis artibus continentur, de quibus, an servilia opera sint, & die festo vitata, non levis est inter Theologos difficultas. Nos brevitati studentes sequentibus qua-

stion-

stionculis omnia paucis ita expediemus, ut nihil quod discussione dignum sit, omittamus.

II. Quæst. I. *An pingere sit opus servile die festo prohibitum, sive lucri, sive recreationis, sive addiscendi gratia fiat?* Resp. Negat Lopez I. Part. instruct. cap. III. Medina Lib. I. cap. XIV. Layman Lib. IV. tract. VII. cap. II. num. 3. alique non pingere opus servile non sit; cum pingere idem sit ac scribere. Quare, sicuti scriptura, ita neque pictura diebus festis verita dicenda erit. Communior tamen Theologorum, immo & Casuistarum, sententia, mihi unice vera, docet, pingere, sive pretii, sive recreationis, sive discendi gratia, esse opus servile die festo prohibitum. Quoniam ars pingendi mechanica est, ut etiam adversarii fatentur. Ergo eius actus serviles sunt. Nam opus servile illud est quod arte mechanica dirigitur, & circa externam materiam occupatur, & per servos exerceri solet. Hac ratione sculpere imaginem, vel statuam est opus servile, sicuti & pingere acu. Quod enim penicillo, vel scalpello, aut acu eiusmodi artificialia efficiantur, nullum ingerit discrimen. Quod pariter pictura exerceatur vel pretii, vel voluptatis, aut addiscendi gratia, rationem operis servilis haudquaquam immutat. Quapropter quocumque sine agatur, semper die festo per se vitatum opus est. Hanc sententiam docent Caietanus 2. 2. quæst. cxxii. artic. 4. Suarez de Relig. Tom. I. Lib. II. cap. xxvi. Molanus Lib. II. de imag. cap. lxxi. Bonacina disput. v. de 3. præcept. Decalog. quæst. unic. punct. 2. numer. 25. Henricus a S. Ignatio Tom. II. part. III. cap. III. Turrianus in Selec. cer. 4. dub. lix. Sanchez Consil. Lib. v. cap. II. dub. 12. Leander tractat. I. disc. IV. quæst. xx. Salmanticenses tr. xxiii. cap. I. punct. II. §. 3. pluresque alii. Ad rationem contrariæ opinionis responderetur, latissimum esse discrimen picturam inter & scripturam. Nam scribere omnino a mente procedit, ut eius conceptus exprimat; eoque suapte natura tendit, ut mentem instruat. Pictura vero a mente solum procedit, quemadmodum navis, vel domus constructio, & cetera mechanica artificialia. Contingens autem est, & accidentale, quod memoriae exercitatio aliquando interveniat.

III. Quæst. II. *An venatio, aucupium, & piscatio opera sint servilia in festis prohibita?* Resp. Tres præfatas artes esse mechanicas, earumque opera prorsus servilia, & propterea per se diebus festis esse prohibita, dubi-

tare arbitror neminem. Ratio sane ex se evidens est. Nam piscatio, venatio, & aucupium opera sunt corporalia, & ad corporis utilitatem dirigitur; atque hominibus, & bestiis communia. Quod confirmatur ex cap. Licet de fer. ubi Alexander III. inquit: *Indulgemus ut liceat parochianis vestris, diebus dominicis, & aliis festis, si Alecia terre se inclinaverint, earum captioni, ingruente necessitate, intendere.* Pontifex hic ob solam ingruentem necessitatem piscandi exercitium impertitur. Sublata igitur necessitate, illicitum est. Excipit quoque Pontifex a privilegio dispensationis maiora solemnia festa. Neque absolute dispensat; sed cum onere, quod post factam capturam Ecclesiis circumpositis, & Christi pauperibus congruam faciunt portionem. Si autem alicubi consuetudo obtineat piscandi in fluminibus recreandi animi causa, aliquo exiguo temporis intervallo, non est improbanda. Communiter Doctores asserunt, consuetudinem piscandi in mare cum retribus, & navigiis haud esse legitimam; & nisi necessitas excuset, consuetudinem hanc corruptelam esse culpabilem. Hæc quoque sententia communior est, & probabilior, mihi que vera. Quæ adversus eam opponuntur, responsione non egent.

IV. Quæst. III. *Licitum ne est festis diebus iter arripere?* Resp. Sanctus Antoninus II. P. tit. IX. cap. VIII. §. 5. inquit: *Item abstinendum est ab itinere dietario, nisi necessitas cogat, vel aliud pium opus inducat, ut videlicet visitatio alicuius Ecclesiæ, vel consecutio indulgentiæ, vel reformatio pacis, seu amotio scandali, & huiusmodi.* Caietanus 2. 2. quæst. cxxii. art. 4. & Sotus de iust. & iur. Lib. II. quæst. IV. §. Tertium genus, docent, iter opus esse suapte natura servile, solumque ratione consuetudinis licitum esse. Et certe difficile videtur ab specie servilis operis excipi posse laborem illum quo servus pedibus integrum diem iter ageret. Consulendi itaque sunt fideles ne sine rationabili causa iter suscipiant: quoniam certum est, illud a cultu divino animum abstrahere. Ceterum damnandi non sunt letalis culpæ; etiamsi absque causa illud arripiant: quoniam consuetudo universalis obtinet, posse Christianos festis diebus absque culpa, saltem gravi, iter agere; ut communiter Theologi sentiunt: quamvis alii asserant, licitum id esse, propterea quod opus servile non sit; alii ob invecram consuetudinem, quæ a culpa excusat.

V. Quæst. IV. *Licitum ne est agasonibus,*

& mu-

Et mulionibus bestias onustas diebus festis conducere? Resp. Primo communiter Theologi docent, licitum esse iter inceptum persequi. Adfirmant quoque, illicitum haud esse ducere mulos sine operibus de uno ad alium locum; quia hoc est solum iter agere. Inchoare vero iter cum bestiis onustis, tamquam abusum non tolerandum, reprobant Caietanus, Suarez, Navarrus locis sæpius citatis. Id quoque asserunt Layman *Lib. IV. tract. VII. cap. II. num. 5.* Bonacina *disp. v. maxime quando muliones sæpius levare, aut imponere onera debent.* Quoniam tunc magna diei pars in operibus servilibus consumeretur. Quæ omnia vera sunt, quoties absque iusta causa, & necessitate hæc fiant. Et quia in praxi vix fiunt absque necessitate vel privata, vel communi; idcirco absque peccato, saltem gravi, exercentur. Sic concludit D. Antoninus II. P. tit. IX. cap. VII. *Item ad opus servile spectat cum equis, asinis, vel bobus deferre blanda, vel ligna, vel vna, vel mercimonia, nisi necessitas urgeat. . . . Item vectores mercium, aut alimentorum, aut personarum ad loca remota, cum alias non possent sine gravi incommodo vitam transigere, creduntur excusari, si differre non possent.*

VI. Quæst. V. An licitum sit agasonibus omittere Missam, ut bestias suas in pratis pascant, & ut sumptus faciendos in diversorio evitent? Resp. Adfirmat Rodriquez I. Part. Sum. c. cxxiii. concl. 9. cui sub scribit Trullenchus in *exposit. Decalog. Lib. III. cap. I. dub. 7. num. 6. & dub. 8. numer. 2.* si agasones pauperes sint, & maximi sumptus faciendi essent in hospitio. His vocibus paupertatis, & maximi sumptus (quas tamen limitationes non imponit Rodriquez) fucum faciunt imperitis Casuistæ isti. Nam agasones communiter pauperes sunt. Sumptus quoque eorum conditioni respondent; licet quandoque maiores, quandoque minores sint. Communiter ergo secundum eiusmodi Theologos agasones, muliones, & vectores ab onere audiendi Missam liberi erunt: quia communiter pauperes sunt; & sumptus in diversorio faciendi, eorum inspecta conditione, magni semper reputabuntur. Anne dimidia illa hora qua agasones Missam audirent, fame perirent bestia, si pasuis privarentur? At tempus non est terendum in hac impugnanda opinione, quæ sua nimia laxitate ansam ingerit, & occasionem agasonibus, vectoribus, aliisque similibus Missam negligendi festis diebus.

VII. Quæst. VI. An licitum sit typographis ordinare characteres diebus festis? Resp. negative: quoniam eiusmodi characterum ordinatio vere est opus mechanicum, & servile: non enim alio tendit, quam ad fabricandas illas quas vocant tabellas, seu formas, quibus impressores utuntur ad cudendas litteras: hancque sententiam omnes fere graves Theologi defendunt. Quare omnino improbabilem cenfeo opinionem contrariam, quam cum quibusdam Casuistis defendit Leander *tract. I. disp. IV. q. XVIII.* Impressorem autem librorum omnes docent esse opus servile, & prohibitum in die festo.

CAPUT IV.

Choreæ, comessationes, ludi scenici, idque genus similia diebus festis peragi minime debent.

I. Caietanus in sua Summa docet, choreas ducere suo genere non esse peccatum: quoniam, si suapte natura id agere peccatum esset, semper, inquit ille, formaliter loquendo, peccatum esset: quod constat esse falsum: nam in nuptiis, & publicis lætitiis licitæ sunt choreæ. Addit insuper ex circumstantia temporis, puta diei festi, choream minime fieri mortalem: quoniam non est opus servile. Ex hac theoricæ Caietani doctrina, qua statuit, choreas agere absolute non esse peccatum, neque ex circumstantia diei festi letalem culpam evadere, inferunt non pauci Casuistæ, diebus festis absolute licitum esse choreas ducere. Quod chorearum exercitium sit genere suo, seu iunctum a circumstantiis, peccatum nec ne (non enim sub hac consideratione præcisa promissum saltantium sexum includit) quod itidem sit opus servile, aut secus; parum ad id quod proposuimus, discernendum conducit. Quamquam enim rerum absolutæ notiones ad metaphysicas conclusiones eliciendas profus necessariae sint; in morum tamen tractatione, si a circumstantiis prædicantur, maximam sane Ethicæ christianæ cladem inferunt. Missis itaque chorearum genericis notionibus, id discutiendum modo est, an choreæ, omnibus circumstantiis inspectis, semper, & omni tempore, & personis cuiusque conditionis licitæ sint. Quod enim choreæ quandoque in paternis ædibus inter puellas, vel in nuptiis inter consanguineos; quod etiam mulierum rusticarum choreæ interdum licitæ sint, nec ego repugno. Inter personas diversi sexus vix unquam abso-

absolute concederem, attentis periculis quæ ab his choreis raro separabilia sunt. Quare pessime elicitur, choreas agere diebus festis omnibus indiscriminatim licere. Quoniam neque ex generica rerum notione, neque ex una, aut altera, sed ex omnibus circumstantiis, & ex iis quæ plerumque eveniunt, morum resolutiones colligamus oportet. Porro quod choreæ, quas iuvenes & puellæ, seu viri & mulieres promiscue ducunt, plerumque avocent mentes a divino cultu, sintque occasionibus libidinis, rixarum, & scandalorum, nemo negare audebit, nisi qui manifestæ experientie contradicere velit. Hoc autem satis est ut absolute dicere possimus, choreas esse potissimum diebus festis illicitas. Casuistæ ex aliqua peculiari circumstantia, & eventu, puta quod quandoque rusticis innocentes sint eiusmodi choreæ, vel consanguineis nuptiarum, aut alterius publicæ lætitiæ tempore, eruunt universalem opinionem, nimirum choreas omnibus, & omni tempore, etiam sacro, licitas esse, nulliusque peccati occasionem. Ut defendant peccata diebus festis commissa non contrahere letalem malitiam, hanc inter alias obtrudunt rationem, nimirum peccata, & scelera potissimum diebus festis perpetrari. Quare iugum nimis grave foret, si hæc scelera sacrilegiis temporis sacri inquinata multiplicarentur. Nunc autem omnia festorum oblectamenta ut innocua propugnant. Opipara convivia, saltationesque, inquit, nihil nisi lætitiæ, & innocentiam redolent: quoniam non sunt opera servilia. Feminarum exquilitor cultus, hominum luxus, & splendida ornamenta quis letalis culpæ damnabit? Cedo. An negare ausus fueris, peccata quæ festis communissima asseris, a Christianis potissimum perpetrari occasione saltationum, conviviorum, chorearum, aliorumque id genus oblectamentorum? Peccata frequentari in festis quam in profestis diebus serpere concedunt. At, cum de peccatorum occasionibus, periculisque sermo recurrit, occasiones, & pericula honestas dicunt oblectationes. Quæ, malum, est eiusmodi differendi ratio? Omissis itaque quæstionibus, an præfata oblectamenta sint opera servilia nec ne; vel peccata genere suo, aut in aliquo eventu, & circumstantia licita: his, inquam, omnibus missis, sequentem statuo conclusionem.

II. *Choreæ, ludi theatrales, idque genus similia, omnibus circumstantiis inspectis, sunt occasiones peccandi, & plerumque ad peccata provocant, & pertrahunt, atque animos a di-*

vino cultu reipsa abstrahunt: idcirco diebus sacris potissimum sunt Christianis vetita. Id melius probari nequit quam Patrum, & Conciliorum auctoritate. Concilia siquidem, & Patres, ipsa manifesta, & diuturna experientia edocti, omni fere tempore saluberrima ediderunt decreta, quibus saltationes agere diebus festis prohibuerunt. Sanctus Basilius acri oratione invehitur adversus feminas quasdam, quæ Paschatis die splendidis vestibus comptæ choreas ducebant, iuvenumque lascivis oculis, oreque impudico libidinem provocabant. *Capita honestis operæ velaminibus retegentes, Deum, & eius Angelos despicientes, ad marium aspectus impudentes diffuse, comas, tunicarum luxum ostentantes, pedibus gestientes, ac oculo perulco, visu lascivo, ad saltationem insanientes, iuventutis intemperantiam in se provocantes.* Torn. I. hom. XIV. in ebriet. & lux. Sanctus Augustinus conc. I. in Psalm. XXXII. *Observa diem sabbati, non carnaliter, non iudæicis deliciis, qui otio abutuntur ad nequiam. Melius enim tota die foderent quam tota die saltarent.* Similia habet in Psalm. XCI. *Melius est enim arare quam saltare. Illi a bono opere vacant, ab opere nugatorio non vacant.* Sanctus Ignatius Martyr *epist. ad Magnehanos scribit, sabbatum ab eo spiritualiter celebrari qui in lege Domini meditatur, non ad præscripta spatia ambulans, & saltationibus, lusibusque insanis gaudens.* Sanctus Cyrillus Alexandrinus gravissimam, & vehementissimam orationem habuit in illos Christianos qui, cum templa frequentare, conciones audire, divinis officiis interesse, orationibus insillere deberent festis diebus, tunc maxime ludis illiberalibus, conviviis, & choreis vacabant. Inquit enim Libr. VIII. cap. v. in Ioan. XVII. *Id ne est, o Christiani, celebrare diem festum, indulgere ventri, & inconcessis voluptatibus habenas laxare? . . . Diebus ad exercenda servilia opera concessis, unusquisque suo intentus est operi, & abstinet a crapula, ludis, & vanitatibus; diebus autem festis passim concurrunt ad cauponam, ad ludos, ad spectacula, & choreas, in derisionem divini Numinis, & diei prævaricationem.*

III. Tempus me deficeret, si omnia Conciliorum decreta, quæ saltationes, ceterosque ludicos ludos festis diebus prohibent, recensere vellem. Ex pluribus pauca delibabo. Concilium Toletanum III. in canone relato dist. XXXI. de Confect. *Irreligiosa consuetudo est quam vulgus per Sanctorum solemnitates agere*

agere consuevit: populi qui debent divina officia attendere, saltationibus, & turpibus invigilant canticis, non solum sibi nocentes, sed & religiosorum officii perstrepentes. Hoc etenim ut ab omni Hispania depellatur, Sacerdotum, & iudicum a Concilio sancto curæ committitur.

IV. Concilium Mediolanense III. tit. de fest. dier. cultu. Quoniam autem usiam hac in provincia nimis compertum est, depravatis his temporibus, & moribus, ad choreas, tripudia, saltationes, & id genus alia nunquam fere conveniri sine multis, & iis quidem gravissimis Dei offensionibus: idque cum ob turpes cogitationes, obscena dicta, inhonestas actiones, morum corruptelas, & perniciosas ad omnia opera carnis illecebras illi perpetuo coniunctas; tum propter cedes, rixas, dissidia, stupra, adulteria, aliisque mala plurima, inde consequentia quam sepiissime. His tot offensionum, & peccatorum seminariis locum dare, iis præsertim diebus qui dies propitiationis sunt, & iis ipsis diebus fideles plerisque, nefariis istis Satanæ blanditiis illuctos, a divinis officiiis, religiosis supplicationibus, lectionibusque sacris abduci, avertique rudes a percipiendis fidei rudimentis, aliosque ab aliis christiane pietatis officiiis, in quæ eo tempore religiose incumbendum est, abstrahi, & amoveri: hoc certe gravissimum est in conspectu Dei, & Ecclesie. Quare festis iis diebus, saltem horis quibus divina celebrantur officia, interdicimus ne saltationes, tripudia, chorea ducantur, aut fiant. Ne item comœdiæ, ludic scenici, vel theatrales, hastiludia, & alia cuiusque generis spectacula agantur. Ne circumforanei circulatores, & id generis nebulones prestigias suas, maniaque spectacula agant, neque quidpiam omnino vendant, ne medicamenti quidem prætextu.

V. Concilium Turonense, anno 1583. celebratum, titulo de festorum cultu hæc decernit, & prohibet. Diebus dominicis præsertim, & aliis festis, comessationes, convivia publica, tripudia, saltationes, strepitus, & choreas fieri, venatu, & aucupatu tempus teri, in hospitibus, seu cauponis aliis, quam peregrinis, cibaria, & vinum ministrari, ludos palmarios, & alios (maxime dum sacra conficiuntur, laudesque Deo decantantur) aperiri, comœdias, ludos scenicos, vel theatrales, & alia eius generis irreligiosa spectacula agi, sub anathematis pœna prohibet hæc Synodus. Concilium Bituricense anni 1584. can. VI. Prohibetur populus profana sodalitia, comessationes, choreas, tripudia, larvas, & theatrales ludos iisdem diebus festis exercere. Con-

cilium Aquense anni 1585. tit. de fest. dier. cultu: Comessationes vero, ebrietates, lusus improbos, turpes cantilenas . . . atque omnem festorum profanationem damnamus, & reprobamus. Carolus Magnus in suis Capitularibus: Placuit ut fideles diem dominicum omnes venerabiliter colant, ne in illo sancto die vanis fabulis, aut locutionibus, sive cantationibus, sive saltationibus . . . ut fieri solet, inserviant.

VI. Cardinalis Bellarminus dominica 3. Adventus conc. VI. fermone, unctiōe caelesti delibuto, invehitur in sacrorum dierum profanationes: Nescis fortasse quantum sacrilegium sit dies Deo consecratos profanare? . . . Quæro a vobis, si videremus aliquem incredibili audacia vestibus sacris uti pro vestibus profanis, templo pro taberna, altari pro mensa, quis nostrum non horreret? quis non exclamaret? Et nunc videmus dies festos, solemnissimos, sacratissimos, Deo dicatos . . . sacrilegis choreis, saltationibus, conviviis, ebrietatibus, impudiciis, scurrilitatibus profanari; & nemo exhorret, nemo movetur, nemo miratur. Deus immortalis! Quæ conventio Christi ad Belial? Quæ est hæc insania? Quæ furia infernales nos exagitant?

VII. Serio animo nunc tecum reputes velim, cuiam ex duabus sit opinionibus ad hærendum, Casuistarum nempe, vel Patrum, & Conciliorum. Casuistæ absolute docent, choreas, saltationes, & similia diebus festis esse licita, propterea quod non sunt opera servilia, neque ex suo genere peccata mortalia. Contra, Patres, Episcopi, quos posuit Deus regere Ecclesiam suam in Conciliis congregati, Pastores gregis evangelici, qui penitius animarum sibi commissarum statum agnoscunt, longa experientia edocti, atque ex ipsius populi confessionibus, testantur, saltationes, choreasque malorum seminaria, libidinum, rixarum, ebrietatum, & comessationum scaturigines esse, ac propterea præfata omnia diris devovent, diebus potissimum festis, ceu sacri illius temporis sacrilegas profanationes. Tamen ergo saltationes, & choreæ non sint, ut Casuistæ volunt, opera servilia, nec suapte natura peccata mortalia; anne inde inferre auserint, diebus festis eadem licere? Ut enim illicita, & vetita sint festis diebus, satis est ea a rebus divinis abstrahere, peccandi occasionem præbere, ad libidinem, rixas, aliisque crimina reipla, & omnibus circumstantiis consideratis, provocare & inducere. Porro hæc omnia ex dictis oblectamentis, ceu ex infectis semi-

minibus vitiosas fruges, profluere testantur Patres, Concilia, gravissimi Theologi, & quotidiana experientia. Quod autem hic vel ille, vir aut mulier nil mali experiat in choreis, saltationibusque; non idcirco iisdem permittenda in posterum sunt a pio, doctoque Confessario. Sed quod præterita pericula evaserint, Deo gratias rependant; at, ne a Deo aliquando deserentur, deinceps abstineant ab iis oblectationibus quæ plerumque, & respectu multitudinis, flagitorum plurium causæ sunt. Aliter pœnas dabunt, quod malorum originem sua præsentia foverent. Quod dictum est de saltationibus, & choreis, idem dicendum est de torneamentis, & hastiludiis.

CAPUT V.

An docere, scribere, transcribere, & similia diebus festis vetita sint.

I. **D**ocere quascumque scientias, atque in easdem incumbere, sive ob lucrum, & sive absque lucro, licitum esse communiter perdocent Theologi cum D. Th. laudato art. 4. ubi in responione ad tertium hæc habet. Similiter etiam nullius spiritualis actus exercitium est contra observantiam sabati: puta si quis doceat verbo, vel scripto. Quare antiquata videtur contraria opinio Abulensis, & quorundam Summistarum: patet enim ad artes liberales pertinere præfatos actus studendi, docendi, & scribendi.

II. Quæst. I. Num transcribere licitum sit diebus festis? Resp. Absolute illicitum esse affirmant gravissimi Auctores. Caietanus 2. 2. quæst. cxxii. art. 4. Navarrus in *Manuali* cap. XIII. num. 14. Azorius *Tom. II. Lib. I. cap. xxvii. quæst. v.* Sanchez *Lib. V. consil. cap. II. dub. 9. num. 4.* Sylvelter *verb. Dominica quæst. v. concl. 5.* Cardinalis Bellarminus *Tom. II. Lib. III. cap. x. de cult. Sanct.* ubi hæc habet: Non tamen licet transcribere sine necessitate libros lucri gratia: & alii plures. Hanc sententiam validis eincunt rationibus. Quoniam transcribere opus mechanicum est, nec egreditur, inquit Caietanus, extra limites operis corporalis. Si quidem non plus menti transcriptio attribuitur quam quodlibet aliud artefactum. Quid enim mentis plus emicat in transcripione quam in pictura, vel in statua? Qui transcribit, depingit characteres, uti sunt in autographo; quemadmodum pictor adumbrat alicuius exemplaris imaginem. Quod alia paritate propinquiori confirmatur. Impressio librorum duplo procul servale opus est. At

transcribere genus quoddam impressionis est. Nec aliud discrimen assignari potest, nisi quod unus calamo, alter prælo characteres imprimit. Item ordinare characteres pro cuedendis libris opus servile est, ut diximus supra, & communiter Auctores docent. Quidni ergo & characterum transcriptio?

III. Contrariam opinionem defendunt Suarez *Tom. I. de Relig. Lib. II. cap. xxv.* ubi ex professo difficultatem versat. Laudat pro sua sententia Medinam in *Instructione Confess. Lib. I. cap. xxiv. §. 8.* Sed Auctor iste incidenter tantum hac de re scribit, & multum probabilem vocat Caietani opinionem; sed contrariam quoque opinionem probabilem asserit. Huic pariter opinioni accedunt communiter Casuistæ recentiores, hac ratione, sane non contemnenda, fulti. Scribere non est opus mechanicum, neque servile. Ergo neque transcribere. Nec videtur assignari posse discriminis ratio. Qui scribit ea quæ magister dicit, quamquam nil profus intelligat, opus omnino liberale exercet. Qui vero eadem transcribit, quia nihil eorum quæ transcribit, percipit, operi mechanico vacabit? Scripitor non exercet opus servile, dum conceptus alterius aure perceptos descriptione exprimit. Alter vero eisdem conceptus transcripione referens, servorum opus peraget? Quid, quæso, magis rationi adversum, quam si dicamus, eum qui ex libro impresso transcribit, non peccare; peccare autem illum qui ex codice manuscripto transcribit? Patet autem, iuxta omnes non peccare illum qui die festo studio litterarum vacans, ex libro transcribit ea omnia quæ & iuvandæ memoriæ, & intellectui imbuendo consentanea iudicaverit. Cur ergo peccabit qui ad aliorum profectum eadem, vel similia transcribat? Plura alia promunt, quæ in idem recidunt.

IV. Fateor mihi, utramque opinionem serio perpenderit, aquam hæere. Utraque enim & rationum vi, & Theologorum auctoritate nititur. Absque tamen cuiusquam invidia dicere possumus, graviores Theologos priori suffragari opinione, cuiusmodi sunt Caietanus, Navarrus, Azorius, & Bellarminus. Priusquam meum qualecumque profero iudicium, certa ab incertis fecernam tas est. Et primo certum est, quancumque scriptionem non esse opus servile. Qui enim aut docendi, aut addiscendi gratia transcribit, non servile, sed liberale opus exercet. Neque hoc improbat Caietanus, aut alii Theologi. In hoc igitur difficultas erit, an ii qui, pacto pretio, artem transcriben-

di exercent, ut sunt illi qui italico idiomate *Copisti* vocantur, opus servile peragant: quod sane mihi affirmandum videtur. Licet enim nec finis scribentis, nec pretii acceptio in metaphysica consideratione actuum notiones varient; nihilominus in morum tractatione plurium circumstantiarum coagmentatione non infrequenter operum genera transmutat. Transcribere suapte natura non est opus servile. Finis scribendi ob lucrum temporale, quemadmodum & ipsum lucrum, seu pretium, extrema cum sint, haud valent actus naturam pervertere. Sit ita, dum hæc singillatim accipiuntur. At, dum omnia simul considerantur, & ut peculiarem artem constituunt, iuxta prudentum existimationem, ut ego quidem sentio, in mechanicam declinant professionem. Quis enim ante typographicæ artis inventionem eos qui sola arte transcribendi codices vitam alebant, excusasset a culpa, si singulis diebus festis transcribendis codicibus infudasset? Nunc communissima Theologorum sententia culpæ damnat & improffores, & typographos tempore sacro laborantes. Et tamen ordinatio litterarum, seu characterum non magis mentem a Deo avocat, nec plus corpus defatigat quam mercenaria, & mechanica professio transcribendi codices, & scripturas. Noli ergo unam, vel alteram circumstantiam singulatim considerare; sed ea omnia ob oculos tibi sistito quæ librarium constituunt, seu amanuensem, qui ex instituto transcribit, quemadmodum ceteri artifices suas exercent artes, ut vitam alant. Hanc nostram sententiam conceptis verbis docet sanctus Antoninus II. Part. tit. ix. cap. vii. §. 5. *Item pertinet ad opus servile prohibitum scribere pro pretio, ut de quaterno in quaternum, vel instrumenta, cum tamen possit sine periculo differri. Conficere autem testamenta infirmorum, vel contractus matrimonii, ubi est de more, videtur posse fieri.* A culpa quoque excusandi sunt mercatorum famuli, similesque amanuenses, qui ad memoriam conservandam eorum quæ in negotiatione, similive professione eveniunt, de codicibus, diariis, aut de tabellis, libellisve in alios libros transcribunt. Frequentes etiam sunt causa quæ ipsos librarios ex instituto transcribentes a culpa eximunt. Sæpe enim excusat necessitas, etiam si non sit adeo urgens; tum itidem publica utilitas. Hanc opinionem sic explicatam amplector, tamquam in re, ut candidè loquar, dubia securiorem, & probabiliorem, sive rationum momenta, sive Theologorum auctoritatem spectemus.

V. Ad argumentum contrariæ opinionis licet inter disputandum responsum fuerit, addere tamen lubet, quod scribere, & transcribere, ut memoriam excolamus, augeamus, conservemus, ut intellectum imbuiamus, ut alios doceamus, opus utique est liberale. Hæc vero peragere ex instituto, lucri causa, ad victum comparandum, opus mechanicum, & servile redolet. Non quod opus alioquin liberale, ut peroptime animadvertit etiam Azorius loco laudato, per se in servile transeat, cum mercedis gratia sit. Concedimus, ut sic pressius objectioni occurramus, quod finis scribentis, quod pretium, externa cum sint, non valeant actuum naturam pervertere; sed dicimus, quod scribere, & transcribere sit genus quoddam, quod in duas tribuitur species: altera est operis liberalis: & altera operis servilis. Scribere, & transcribere sciendi, docendique causa opus est liberale; artem vero profiteri scribendi, & transcribendi lucri causa opus servile est. Cur? Quia in omnium existimatione labore manuum vitam transigere, atque ex professo organis corporeis laborare propter victum assequendum, opus servile est.

VI. Ex iis quæ dicta sunt, colliges, licitum esse cuique Doctore, Concionatori, Magistro uti amanuensi, si opus sit, ad componendas lectiones, & conciones ad populum habendas: quia in similibus casibus amanuenses suppetias ferunt ad proximorum instructionem, quæ opus spirituale est. A culpa quoque excusandi mihi videntur causa- rum patroni, qui vel per se, vel per procuratores, seu causidicos scribunt iuris allegationes, etiam soluto pretio: quia hæc omnia per se diriguntur ad veritatem manifestandam, & iudicem instruendum, litemque tractandam: quæ omnia opera liberalia sunt. Possunt quoque ludi magistri exemplaria construere, e quibus pueri scribere discant; & architecti sua exemplaria delineare, quibus alios doceant ædificia construere. Longas autem supputationes, ratiocinia facere, eadem de uno in alium librum transcribere, nisi aliqua necessitas, vel rationabilis causa urgeat, illicitum videtur, inquit S. Antoninus loco laudato his verbis: *Videre autem ratiocinia, & facere computum prolixum, illicitum est.* Inter causas excusantes, una est solamen pauperum, & rusticorum, & artificum, qui profestis diebus dominos adire sine gravi incommodo nequeunt ad præfatas rationes ineundas.

VII. Quæst. II. An licitum sit transcribere

bere ex instituto & pro mercede libros cum notis pro cantu musico? Ex iis quæ dicta sunt quæsito præcedenti, iam liquet, artem hanc exercere diebus festis minime licitum esse: quoniam, quemadmodum pictura, ita & hæc mechanica est, potissimum si quis illam ad victum sibi comparandum ex officio profiteatur. Hanc opinionem non modo defendunt Auctores, quos superiore quæsito laudavimus; sed vel ipse Tamburinus *Lib. IV. cap. III. §. 1. num. 7.* illicitum reputat diebus festis lines pro notis musicis ducere. Patritius Sporer istam Tamburini opinionem referens, hanc lepidam opponit responsum tract. III. in 3. præcep. Decal. cap. iv. sec. 3. num. 44. *Sed Germani non ita anguntur merito scrupulis italicis.* Si vel ipse Tamburinus, inter benigniores Italiae Scriptores facile Princeps, plus iusto severior videtur viro Teutonico; si doctrina Tamburini Germanorum conscientias scrupulorum aculeis torquet; quæ erit blanda, & laxior doctrina quæ eorum aspera ulcera delinire valeat? Sed nugæ relinquamus.

CAPUT VI.

De operibus naturalibus, & religionis, ac pietatis, diebus festis prohibitis.

I. **D**ictum est, opera servilia festis diebus vetita esse. Aliqua tamen sunt servilia opera vel ad corpus, vel ad spiritum pertinentia, quæ prohibita non sunt. Et ut ab operibus naturalibus exordiamur, quamvis comedere, & bibere non sint actus serviles, sed naturales; ars tan.en præparandi, & coquendi cibos, hac nostra tempestate nimium exulta, servilis omnino est. At, ut animadvertit Angelicus loco sæpius laudato, in lege evangelica ars ista coquendi, & præparandi cibos numquam prohibita fuit. Id solum desiderandum foret ne in dies amplificaretur & ad colligendos eodem die fructus, ut meliores sint, & ad occidenda animalia, aliaque id genus, quæ plerumque præcedenti die fieri possent. Ad eas res coarctanda est culinaria ars quæ nec anticipari, nec conservari, nec sufficere propter populi multitudinem possunt. Qua de causa non licet die festo coquere panem, nec molere frumentum in pistrino, sive aquæ, sive venti, sive bestiarum opera, nisi rationabilis necessitas urgeat; quidquid fabulentur quidam Casuistæ.

II. Plura quoque sunt opera servilia, & corporalia quæ pro curandis infirmis exercentur diebus festis, tamquam licita. Sic chi-

rurgi minime peccant, dum festis diebus venas incidunt, & sanguinem minuunt: quia hæc, & similia remedia, aliaque huiusmodi mechanica opera necessaria, aut valde convenientia sunt ad salutem humanæ corporis, & maxime ad ægrotorum curationem. Quæ omnia pietas, & caritas erga proximum suadent, & imperant.

III. Ad opera corporalia divino cultui dicata quod attinet, eorum plurima & varia sunt genera; adeoque de ipsis iuxta generum varietatem diiudicandum. Quædam sunt omnino intima divino cultui, in quibus elucet divinus honor, quibusque divinus cultus exercetur; ut sunt crucem gestare, organa ad divinas laudes pulsare, & alia musicalia canere. Alia sunt quæ proxime ad cultum divinum excitant; ut campanas ad Missam, Vesperas, ceterasque Dei laudes, pulsare. Alia quæ remotius ad cultum divinum conferunt; ut ornare aulais templum, scopis verrere, hostias pro sacrificiis conficere, idque genus similia. In ultimo gradu sunt quæ remote solum, & ex operantis intentione in utilitatem, & cultum templi cedunt; ut agros Ecclesiæ colere, arare, ligna, & lapides ad templi constructionem conquirere, & deferre, ceteraque id genus, & in eundem finem peragere.

IV. Si sermo sit de operibus in quibus cultus divinus emicat, vel quæ proxime ad cultum divinum excitant, ut sunt deferre statuas, pulsare organa, & campanas, canere divinas laudes, certum est iuxta omnes, licet hæc omnia diebus sacris. At, si loquamur de iis operibus corporalibus quæ anticipari valent, ut conficere hostias, scopis templum mundare, tabulata ad solemnitatem erigere, varia est Doctorum opinio. Nam Caietanus non solum consulit, ut minus sincere referunt Salmanticenses tract. xxiii. cap. i. punct. II. num. 256. recensita opera ante festum præstare; sed absolute decernit, ea non debere absque rationabili causa in diem festum differri. En verba Caietani 2.2. quæst. cxxii. art. 4. §. *Ad hoc dicitur . . . Quædam vero sunt preparatoria, quæ possunt precedenti die fieri, ut ornare templum, mundare illud, conficere hostias pro Missis celebrandis; & hæc sine rationabili causa non debent in die festo fieri . . . nisi rationabilis causa adsit, debent congruo tempore, hoc est ante festum fieri, & non in die festo.* Eadem scribit in Summa verb. *Fest. observ.* Idem quoque docet Suarez Tom. I. de relig. Lib. II. cap. xxi. num. II. Uterque vero

vero addit, se non audere peccati mortalis damnare eos qui præfata opera exercerent festis diebus. Cui sententiæ subscribimus. Secunda opinio statuit, peccatum esse mortale dicta opera festis diebus exequi. Tertia vero statuit, omnino licita esse præfata opera; etiam si profestis diebus fieri possint, & abque rationabili causa in diem festum differantur. Et hac præcipua ratione utuntur Salmanticensis tract. XXIII. cap. I. punct. II. num. 258. & Leander tract. I. disp. VI. quæst. LXII. Si peccatum esset, inquit, eiusmodi opera præstare die sacro; aut mortale foret, aut veniale. Neutrum autem est. Non primum, ut adversarii fatentur. Neque secundum, quod materia per se gravis sit, nam magna diei pars consumitur. Quæ ratio mihi ridicularia videtur. Multa, & plurima sunt in morum materia quæ mala scimus esse; licet quantitatem malitiæ ignoremus, & qualitatem. Frequentissime vero plures nimis temere decernunt, illud mortale, hoc veniale esse peccatum. Dicimus itaque, eos qui absque rationabili causa eiusmodi opera diebus festis exequuntur, peccare. An vero peccatum istud mortale sit vel veniale (cuius decisio absque evidenti veritate imprudens est, & temeraria) confiteri non erubescimus, nos id ignorare. Ad summum ex variis circumstantiis id colligere poterit prudens, doctusque Theologus. Ad paritatem campanarum, organorum, aliorumque instrumentorum patet responso, quod hæc nequeant anticipari. Numquid organa pulsabis feria sexta ad cultum promovendum diei dominicæ? Consuetudo, quam opponunt, est corruptela. Omnes bene morati religioni sibi vertunt sine ulla rationabili causa in diem festum differre hostiarum confessionem.

V. Evidentius patet, ultimi generis opera, nempe colere agros Ecclesiæ, vel Hospitalis, ad eorum ædificia ligna vehere, parietes dealbare, esse opera servilia, & prohibita. Nec pietatis exercendæ causa sufficit ad tollendum onus observandi dies festos. Quoniam præceptum festorum ad religionem pertinet: & idcirco præferendum est operibus liberis pietatis. Religio enim est superioris ordinis, quæ semper præire debet, sublatâ necessitatis causa. Neque admittimus id quod addunt Salmanticensis loco laudato num. 260. omnes nimirum quasi Ecclesias, & Monasteria laborare egestate: & ideo licitum esse agricolas, aliosque artifices operas suas diebus festis impendere, nempe extrue-

re templa, agros colere, segetes metere, & excutere; falsoque citant pro hac opinione Caietanum, qui conceptis verbis ait, solam necessitatem esse causam iustam talia agendi. Nec verbum habet, quod iudicet omnes Ecclesias, & Monasteria, aliaque pia sodalitia tali laborare paupertate, ut licitum sit festis diebus opera servilia in eorumdem subsidium exercere. Verum sententiam hanc communiter Theologi reiciunt.

CAPUT VII.

De operibus quæ, licet servilia non sint, legi tamen diebus festis fieri prohibentur: cuiusmodi sunt mercatus, & iudicia forensia.

I. **O**pera quæ suapte natura servilia sunt, vi præcepti de observatione festorum sunt prohibita. Dantur vero aliqua opera quæ, quamvis minime servilia sint, peculiari tamen lege prohibentur, seu minus festorum observationi consentanea. Porro huiusmodi opera quæ sic vetantur diebus festis, habentur in cap. Omnes tit. 9. de fer. Omnes dies dominicos a vespere in vespere omni veneratione decernimus observari, & ab omni illicito opere abstinere; ut in dies mercatus minime fiat, neque placitum, neque aliquis ad mortem, vel ad penam iudicetur, nec sacramenta, nisi pro pace, vel alia necessitate præstentur. Et cap. Conquestus. . . . . Debet tamen iudicialis strepitus diebus conquietari feriatis, qui ob reverentiam Dei noscuntur esse statuti. Duo itaque actionum genera potissimum prohibentur, negotiationis scilicet, & fori. Hæc iuris canonici lex consonat iuris civilis statuto, tum antiquo, tum recenti. Marcus Tullius L. II. de legibus forensia iudicia in album eorum perscribit quæ serviliter fiunt, quæque festis diebus minime licent. Feriis iurgia amovendo, eaque in famulis operibus patratis habendo. Opera quæ nos servilia, Cicero famula vocat. Hæc igitur opera, tametsi non servilia, idcirco festis diebus prohibentur, quod a divinis rebus mentem abstrahant.

II. Mercatus, qui primo loco inhibetur, non modo publicas solemnesque nundinas comprehendit, quæ semel, vel bis in anno fiunt, sed etiam quæ in singulas hebdomadas peraguntur, omnesque contractus locationum, permutationum, & venditionum, his solum exceptis quæ ad quotidianum usum sunt necessaria, ut Doctores omnes adfir-

mant. Laudatum ius, cum canonicum, tum civile, contraria consuetudine, ad mercatus sive annuos, sive hebdomaticos, quod attinet abrogatum videtur. Consuetudinem tamen hanc, seu iniquam, & abusum, reiciunt Panormitanus, & Abbas in cap. I. de feriis, aiuntque, nulla posse rationabili consuetudine aboleri legem prohibentem mercatus. Quoniam plus, quam servilia opera, mercatura cultum divinum impedit, & ad plurima peccata viam aperit. Quamquam istorum Auctorum opinio communiter respicitur; non ob id tamen suo destituitur fundamento. Quandoquidem, ut consuetudo contra legem prævaleat, melius quam ipsa lex, vel legislatoris finem, vel bonum commune promovere debet, aut saltem eidem non adversari. Verum, quia vix desiderare, nedum sperare licet, ut invecia auferatur consuetudo, ideo curandum dumtaxat pro viribus est ne eiusmodi consuetudines, ubi non sunt, introducantur, aut ne latius amplificentur ubi sunt. Quæ vero temporis diuturnitate, & superioris consensu introductæ, ac firmatæ sunt, excusantur communi Doctorum suffragio a culpa. Siquidem festorum institutio, potissimum quantum ad numerum, tempus, & multitudinem, est iuris ecclesiastici: quod sane est mutationi obnoxium. Nec deest mutationis congrua ratio. Idcirco enim festis diebus nundinæ sæpius fiunt, tum quia solet illuc multitudo populi convenire; tum ob rusticorum, & pauperum commodum, qui profestis diebus minime possent nundinas adire, nisi suarum operarum iacturam facerent. Hæc autem invecia consuetudo ab onere audiendi Missam non solvit, nec ulla unquam introduci potest contra tale debitum, Sacrum scilicet audiendi. Quare corrumpere videntur rationes Panormitani. Possunt enim fideles inter ipsas nundinas divinis rebus vacare, & Missam audiendo, & alia in Dei cultum exercendo, elemosynas maxime largiendo pauperibus.

III. Nihilominus consuetudo præfata minime favet mercatoribus, qui in dies merces vendunt. Quamobrem isti, si notabilem diei partem in emptionibus, & venditionibus, apertis officinæ ianuis, infunderent, peccarent mortaliter iuxta communissimam Theologorum sententiam: quoniam hæc sub mercatu, iure canonico vetito, comprehenduntur; nec contraria obtinet consuetudo. Excipe tamen venditionem, & emptionem panis, vini, carni, fructuum, aliorumque id genus, quæ ad victum quotidianum

sunt necessaria. Quare excusantur tabernarii, falsamentarii, salarii, porcinarum, similesque, qui merces vendunt ad corpus vel sustentandum, vel curandum. Excusantur quoque venditiones quæ fiunt in parvis oppidis: quia in profestis diebus nulli forent emptores, & ob rusticorum, ac pauperum commodum communiter exercentur: quæ, cum in publicam utilitatem cedant, consuetudine obtinente, licitæ reputantur. Hac ratione excusantur futores, qui calceos vendunt. An nomine mercatus intelligantur prohibita alia negotiationes, ut locationes, conductiones, & similes contractus, alii adfirmant, & alii negant. Mihi sub nomine mercatus prohibita hæc omnia videntur. At in præstantum est consuetudini, quæ quoad fieri potest, restringenda, numquam dilatanda est.

IV. Quid dicendum de mercatoribus, seu tabernariis illis qui festis diebus debita exigunt; oppida, & villas adeunt, ut vina, frumentum, aliaque merces a rusticis accipiant; eadem mensurantur, & de uno ad alium locum transferunt? Ut mea præfert opinio, non pauci Casuistæ nimis laxè loquuntur: dum hæc omnia absolute licere statuunt. Quoniam in primis certum est, opus servile esse triticum, & vinum admetiri, vel transferre; cum recensita omnia a cultu divino abstrahant. Igitur per se illicita sunt. Verum tamen est, necessitatem frequenter excusare: quia profestis diebus rustici, relictis domibus, colendi agris dant operam. Quare difficile mercatores debita exigent, nisi festis diebus debitores sollicitarent. In id tamen incumbere Parochi, & Confessores debent, ut fideles, & maxime mercatores, admoneant, hortentque, ne magnam diei festi partem in eiusmodi negotiationibus, & exactionibus infumant; ne in iurgia & altercationes erumpant; sed ut non solum Missam audiant, verum etiam concionibus, aliisque divinis laudibus intersint. Quo enim isti maioribus detinentur curis, eo uberioribus Dei auxiliis opus habent. Caveant ne pro sua aviditate necessitatem sibi effingant. Istidem denique explicent sancti Pii V. Pontificis maximi constitutionem, quæ incipit, Cum primum. . . . Dierum festorum observatio ad cultum Dei maxime pertineat, & in lege divina præcipiatur: cupientes abusus praveos, qui ex eorum inobservantia invaluerunt, omnino corrigere, & antiquorum canonum statuta renovantes, mandamus ut omnes dies dominici, & præcipue in honorem Dei, B. Mariæ Virginis, & sanctorum Apostolorum

seriati, cum omni reverentia observentur, & omnes in diebus prefatis Ecclesias . . . frequentent, divinis officiis devote intendant, ab omni illicito, & servili opere abstineant, mercatus non fiant, profane negotiationes, & iudiciorum strepitus conquiescant. Qui vero in diebus prefatis opus aliquod illicitum fecerit: deprehensus fuerit, præter divinam ultionem, & amissionem animalium, quibus ad vecturam utetur, etiam graves penas incurret arbitrio nostro.

V. Sanctissimi Pii V. constitutioni consonat declaratio sacre Rit. congregationis quam refert Barbosa Tom. I. Collect. Doct. in Lib. II. decretal. de Fer. tit. 9. cap. Omnes dies n. 5. his verbis. *Preceptum de dominicis, & festis diebus* &c. pluribusque omniis, hæc in eadem habentur. *Ceterum his diebus* (profertur dicta sacre Rit. Congregationis declaratio) *licere agationibus, ac aliis iumentorum vectoribus, seu mercium conductoribus, baiulis, & aliis huiusmodi servantibus, ac ministris sarcinas, & onera mundinarum cassia exonerare, & deponere, inceptumque iter, Missa tamen prius audita, transeundo prosequi, & continuare. Non autem debere sarcinas componere, & iumenta onerare ad iter de novo incipiendum. Neque mercatoribus, aut aliis civibus, & viatoribus his diebus, etiam clausis apothecis, merces vendere, aut asportare licere; nisi tantum ad victum necessaria, aut alia minuscula, & modici momenti opera iam constata, & elaborata pro transeuntium hospitum, advenarum, & exterorum urgenti, & presentanea necessitate, & opportunitate: in quo partes erunt Episcopi, propositis edictis providere ut in primis hi festi dies debita observatione colantur, simulque populorum confluentium necessitatibus, quantum sine divina offensione fieri potest, consulatur. Quoad iudicia autem, quæ dominicis, & festis silere debent, id observari poterit quod iure communi permittitur in quibusdam urgentibus casibus, qui moram, & dilationem non patiuntur. In quibus, & aliis iurisdictionem Consuluum nundinis præpositorum concernentibus constitutiones, & summorum Pontificum si quæ habent privilegia, & allegatum Breve felic. recordat. S. Pii V. servanda esse statuit. Nihil frequentius offendens penes multos Casuistas quam hæc omnia contraria consuetudine esse antiquata. Sed an consuetudo, quæ adeo familiariter obtruditur, legitimam sit, non satis ostendunt. Humanas leges frequenter opposita consuetudine auferri, & ipse fateor. Quin & ego in iis quæ iuris humani sunt, facillime beni-*

gniori parti adhaereo, dum solida occurrunt momenta, dum vera, & non ficta necessitas indulgentiam suadet. Si omnes quæ iurantur consuetudines rationabiles, & validae forent, actum iam esset de festorum observatione. Respectum ergo habeant Parochi, & Confessores ad populi indigentias, & necessitates; sed oculis clausis præceptum Ecclesie non prætereant; immo perpendant, iure & naturali, & divino Deum statim tempore a nobis colendum esse; solamque temporis determinationem esse iuris humani, Quæ duo si ob oculos habeas, & populi indigentis, verisque necessitatibus occurras, & simul legis decorem factum tectum custodies.

VI. Placitum, quod secundo prohibetur, significat iudicium sive criminale, sive civile, quod omnes actiones comprehendit, quæ ad causam tractandam proxime pertinent. Sunt vero citatio partis, formatio processus, causæ cognitio, & prolatio sententiæ. Hæc omnia sub nomine placiti festis diebus prohibentur, excepta aut necessitatis, aut pietatis causa. Itaque citatio in die festo facta illicita est, & invalida: quoniam pertinet, ceu pars, ad strepitum forensem. Inhibitus est enim actus iurisdictionis tam in decreti formatione, quam in ipsius intimatione. Idem dicendum, quando facta sit in profesto pro die festo. Quare vi talis citationis, utpote invalidæ, nec in die festo, nec alio die tenetur reus comparere. Cum citatio spatium plurimum, puta octo dierum, claudit, quamvis aliquod festum recurrat, tenetur reus comparere intra definitum terminum: quia non cogitur a iudice ut die festo, sed ut tempore opportuno compareat. Hæc communia sunt apud omnes. Secundus iudicii forensis actus est formatio processus, in quo examinandi sunt testes. Examen autem testium iuramentum includit nomine sacramenti in iure laudato expressum. Examen ergo istud fieri nequit die festo, etiamsi iuramentum profesto die antecedenti emissum fuisset. Est autem merum figmentum id quod asserunt aliqui, in hoc eventu iudicium retrahitur, quandoquidem examen re ipsa die festo peragitur, & iuramentum factum profesto die, festo die renovatur. Iuramentum vero factum pro causis spiritualibus, puta matrimonialibus, & similibus, validum esse adfirmat Caietanus 2. 2. q. cxxii. art. 4. Sotus de iust. & iur. Lib. VIII. quest. 1. art. 10. concl. 4. & alii plures: quam sententiam probabiliorum reputo, cum mihi videatur eam D. Thomas docere 2. 2. quest. lxxxix. artic. 10.

Pro

Pro aliqua necessitate, vel magna utilitate licitum est eis iurare, & præcipue pro spiritualibus negotiis, pro quibus etiam iuramenta competere præstare in solemnibus diebus, quibus est spiritualibus rebus vacandum. Non autem sunt iuramenta præstanda pro rebus temporalibus, nisi forte ex magna necessitate. Quod etiam clare colligitur ex cap. Omnes, ubi iuramenta prohibentur cum limitatione his verbis. *Nec sacramenta (nisi pro pace, vel alia necessitate) præstentur.* Sub nomine necessitatis causas spirituales comprehendit, satis verosimile videtur. Iuramentum quoque extrajudiciale die festo licitum esse, cum Caietano, aliisque pluribus indicamus. Quia in iure prohibentur dumtaxat iuramenta iuridica, & solemnia, ut ex textu patet. Iuramenta enim privata nullo modo perturbant diei festi solemnitatem, nec a cultu dino avocant; quin, cum actus religionis sint, ea debitis circumstantiis servatis emissa, divinum promovent cultum.

VII. Ultimus actus ad placitum attinens est iudicis sententia, quæ sive civilis sit, sive criminalis, die festo lata, invalida est secundum omnes; quemadmodum & eiusdem sententiæ executio die festo nulla est. Secus dicendum de sententia excommunicationis, suspensionis, & interdicti. Quandoquidem eiusmodi sententiæ sunt medicinales, quæ animæ bonum inspicunt, nec causæ cognitionem requirunt. Contra vero communiter Doctores asserunt de sententia iudicis arbitri, qui, servatis iuris formulis, sententiam dicit. Talem namque sententiam, ut invalidam, reiciunt ex leg. 7. Omnes dies, cod. de fer. ubi hæc habentur: *Ut nec apud ipsos arbitros, vel a iudicibus flagitantes, vel sponte electos, ulla est cognitio iurgiorum.* Si vero sit iudex arbiter, qui rem transigat, missio iudiciali strepitu, tanquam amicabilis fœderator, & pacis mediator; tunc sententia quam profert, valida reputatur: quia hæc inter opera caritatis, & pacis fœdera recensetur. Appellationem factam die festo validam reputant plures Theologi, eo quod licitum sit quolibet die se defendere; potissimum quia appellatio isthæc sine strepitu forensi communitur fit. Verum, quod ad eiusmodi omnia spectat, legitimæ locorum, & tribunalium consuetudini standum est. Hæc enim consuetudine excusantur notarii, procuratores, & advocati qui festis diebus verbo, vel scripto iudicem instruunt de causæ tractandæ veritate. Verum hi omnes meminisse debent se artem periculis plenam exercere, &

ideo singularibus Dei gratiis indigere. Quæ auxilia si diebus saltem festis iugibus precibus non implorent, non videntur altissimum propriæ salutis negotium magnificare. In id ergo incumbant, ut non modo Missam dimidiæ, ne dicam quadrantis, horæ audiant; sed etiam ut maiorem diei festi partem divinis laudibus, cultui divino, piisque operibus impendant.

VIII. Quæ sub nomine placiti prohibentur, necessitatis, & pietatis causa, ut dictum est, licite exerceri possunt, nemine contradicente: quia lex sic statuit. Quid porro necessitatis, & pietatis gratia intelligendum sit, non adeo exploratum est. Breviter dico, posse iudicium, seu placitum exerceri: primo, si res tempore peritura sit: secundo, si periculum sit fugæ debitoris, aut dilapidationis, aut notabilis damnificationis: tertio, si spiritualibus rebus damnum immineret: quarto, si testis alio tempore haberi nequiret, vel rustici profestis diebus sine magno incommodo adesse tribunali non possent; qua de causa in parvis oppidis mos obtinet eiusmodi iudicia festis diebus exercendi. Sub titulo pietatis sacri canones excipiunt causas quæ vel cultum Dei, vel misericordiam in proximum spectant. Quare licitum est ius dicere pro causis pauperum, pro detentis in carceribus, pro constituendis, & dandis curatoribus, ac tutoribus, pro causis parentum, & patriæ. Refert hæc omnia Glossa cap. Conquestus, verbo Pietas his verbis.

Hæc faciunt causas festis tractare diebus: Pax, scelus admissum, manumissio, res peritura, Terminus expirans, mora testis abesse volentis, Cumque potestatis patriæ ius filius exit.

C A P U T VIII.

De causis excusantibus ab observatione præcepti prohibentis festis diebus opera servilia.

I. **P**lures sunt causæ excusantes a transgressione festorum eos qui opera servilia exercent, nempe materiæ parvitas, necessitas, pietas, dispensatio, religio: de quibus singulatim differemus, excepta religione, de qua dictum est supra.

II. **Q**uæst. I. *Quæ temporis parvitas in servili labore excuset a gravi transgressione præcepti vetantis opera servilia diei festo?* Resp. Ea est hæc de re apud Theologos, & Ca-

C 2

& Ca-

& Casuistas varietas opinionum, ut vix omnes recensere valeamus. Ut ab illis quæ penes omnes certa sunt, ducamus initium, certum primum est, dari in hoc, sicut & in ceteris humanæ potestatis præceptis, parvitatem materiæ, quæ a mortali excusat, non tamen a veniali: quia, si quis leviter præceptum infringit, leviter semper peccat, causa iusta sublata. Quod ergo in controversiam vocatur, est, quænam temporis pars censei debeat materiæ parvitas. Pasqualigus *decis. ecc. n. 6.* loco parvitas materiæ habet laborem tertie partis diei festi; dummodo solæ horæ computentur quibus operarii laborare solent: puta, si duodecim diei horas operarii laborant, die festo quatuor horas laborare poterunt: quia, inquit Auctor iste, licet cum aliqua trepidatione, quatuor horæ respectu duodecim horarum censendæ sunt tempus breve, & modicum. Hanc opinionem recensimus *diff. I. cap. II. §. 2. num. 7.* inter sententias quæ viribus doctis, & piis nimium laxæ videntur. Mihi autem non laxa modo, sed laxissima est, & tamquam omnino improbabilis abiicienda. Tertia siquidem pars cuiusque rei, non levis, sed gravis portio est, in communi omnium existimatione. At in re manifesta non est diutius immorandum. Diana *I. Part. tract. xv.* & alibi spatium duarum horarum parvam materiam statuit; excusatque a peccato mortali laborantes integris duabus horis. Huic opinioni subscribit Leander *tract. I. disp. VI. quest. VI.* cum aliis Casuistis. Hanc etiam opinionem, ut nimis laxam, graviores Theologi habent, teste Castropalao *tract. IX. disp. univ. punct. 3. num. 4.* Alii horam unicam integram esse materiam gravem adfirmant: & hanc opinionem nimis rigidam appellat Suarez *Tom. I. de Relig. Lib. II. cap. xxxi. num. 2.* Quare concludit, arbitrio prudentum hanc difficultatem relinquendam esse, ut, consideratis & personarum, & laborum qualitatibus, decernant quod magis consentaneum indicaverint. Salmanticenses *tract. xxiii. de 3. Decal. præcept. cap. I. punct. 14. §. I. num. 322.* hoc Suarezii consilium improbant, & quod laxitatis viam aperiatur, & quod difficultatis evasio, non resolutio sit. Næ difficultas isthæc Suarii ingenio superior! Mihi sane non duplicet Suarii consilium; sed potius admiror facilitatem qua non pauci absque ullo fundamento, iuxta proprium arbitrium, limites legibus apponunt. In dubiis siquidem rebus, quæ eventuum varietate mutantur, viri prudentis est

iudicium decretorium suspendere. Dubia autem res est, quodnam sit spatium temporis leve, vel magnum respectu violationis festorum. Certo enim dumtaxat asserere possumus, dari materiam levem, puta unum vel alterum horæ quadrantem. An postea spatium infra duas horas, aut hora cum dimidio sit nec ne materia gravis inducens culpam letalem, fateor me nolle absolute decernere; sed cum Suario dico, id ex circumstantiis colligendum esse. Clarius aperiam mentem meam. Si Christianus, nulla prorsus causa rationabili, sed sola aviditate lucrandi, & augendi patrimonium, per integram horam in sua officina in servili opere desudaret; si insuper illum ex suæ conscientie manifestatione agnoscerem rerum terrenarum amore captum, divino cultui parum addictum, patrimonii augendi impotenti cupiditate ardentem: cum ego de præterito labore absolverem, tamquam de culpa soli Deo comperita, si inter cetera adpromitteret se imposterum cessaturum ab opere servili tempore sacro; ligarem vero, si persistere vellet in prava consuetudine dicti laboris. Secus me haberem cum altero qui ob aliquam, licet non adeo gravem, causam etiam supra horam laboraret. Igitur, ut ego sentio, melius ex personæ statu, ex illius conscientie ratione, & ex consuetudine, aliisque circumstantiis, quam ex uno vel altero plus minusve quadrante resolverem esse mortalem culpam, aut venialem. Labor tamen servilis per duas integras horas absolute, & quocumque circumstantiarum respectu præciso, materia gravis est, ac peccatum mortale; ut communior sententia docet. Prudentum ergo arbitrio relinquimus iudicandum de temporis spatio infra duas horas. Sic enim laxitatis via occluditur, & benignæ interpretationi aditus aperitur. Quare, ut improbabilem, reiicimus hanc opinionem Tamburini *Lib. IV. in Decalog. cap. III. §. 2. n. 2.* "Notat hic Sanchez *Lib. I. in Decal. cap. IV. n. 12.* Bonacina mox citandus *n. 3.* non esse mortale singulis festis per duas operari horas; quamvis animo fixum teneas, id toto anno efficere velle, & de facto efficias. Ratio est, quia unus dies festus non adnectitur cum alio ad huius materiæ gravitatem efformandam. " Sanchez nec verbum habet de duabus horis. Ceterum firmum illud propositum laborandi per totum integram annum singulis festis duabus horis quibus, præter Tamburinum, similesque Theologos, a gravi culpa purgare auferit?

III.

III. Quest. II. An dominus qui præcipit ut plures sui famuli per integrum diem serviliter laborent, ob lucrum percipiendum, sed singuli solum modico tempore, peccet mortaliter? Resp. Quod humana malitia plures excogitaverit ratiunculas, quibus eludere leges posset, stupere minime debemus; sed mirari sibi, Theologos nova in dies dogmata excogitare, ut quæ homines carnales pro suis explendis appetitionibus peragunt, licita constituent. Prædictum siquidem dominum talia suis famulis præcipientem non peccare mortaliter, docent Leander *tract. I. disp. VI. quest. x.* Trullenchus *Lib. III. in Decal. cap. I. punct. 14. §. I. n. 324.* Tamburinus *Lib. IV. in Decal. cap. III. §. 2. num. 2.* his verbis. " Non absimili modo advertit Bonacina . . . dominum, iniungentem laborem duarum horarum viginti v. g. famulis simul, non peccaturum mortaliter: quia unus opus nequaquam unitur cum opere alterius. Idemque erit ex Portella, si singuli successive per modicam horam in eodem die laborent, etiam si, uno post alterum laborante, totus dies occupetur: quia pari modo unus opus cum alio non connectitur. " Duo hic laxitatem sapiunt. In primis spatium duarum horarum iuxta communioem opinionem materia gravis est. Quapropter famuli ipsi peccarent mortaliter. Ad dominum præcipientem quod attinet, omnino improbabilis isthæc mihi videtur opinio ad illudendum legibus adinventæ. Ratiuncula quibus nititur, vanæ sunt. Licet enim physica unione careant opera illa, respectu tamen præcipientis morali unione connexa sunt. Si quidem dominus præcipiens unicum commodum, unicum lucrum intendit acquirere; & ubi sunt multa propter unum Philosopho etiam suffragante, ibi est unum tantum.

IV. Ut itaque istius opinionis falsitas evidenter pateat, a metaphysicis subtilitatibus præcindamus oportet: etenim in morum difficultatibus resolvendis, morali, ut sic dicamus, modo differendum est. Et primum, labor famulorum simultaneus esse potest, aut successivus: nempe viginti famuli una hora simul laborare possunt, aut singuli successive una hora. P. Claudius La-Croix de more pro utroque casu patronos affert *Lib. III. tract. III. cap. I. num. 580.* In labore simultaneo & ipse docet, secluso scandalo, solam esse culpam venialem. In labore successivo, inquit, Bonacina, Castropalaus, Conc. Theol. Tom. V.

Oviedo, Trullenchus, Diana, Pasqualigus, Tamburinus, Illfung, aliique communius ad hoc excusant mandantem a mortali. Oppositam tamen huic secundæ ille defendit. Communior hæc Casuistarum opinio horrorem piis Christianorum auribus ingerit. Præfatus igitur dominus, præcipiens viginti famulis laborem duarum horarum, infert gravem iniuriam temporis sacro. Quid, quæso, in morali consideratione interest quod propria, vel aliena manu operetur? Si propriis manibus totum opus illorum famulorum efficeret, peccaret; at saltem laboris poenam subiret. Quod vero per famulos operetur, id etiam commodi habet, ut, dum ipse otio distulit, servorum sudoribus lucrum assequatur. D. Augustinus *serm. XIV. de Sanctis* asserit, Saulum eorum omnium manibus divum Stephanum lapidasse, quorum vestimenta custodiebat, ut expeditius Protomartyrem lapidibus obruerent. An negare quis ausus fuerit, potiori ratione herum hunc serviliter integro die festo laborare, cuius iusta tot famuli, divisim inter se horis, toto die festo laborant? Paulus non iussit lapidationem Stephani, sed tantum vestes servavit; & ob hanc vestium custodiam Augustinus testatur, illum cooperatum fuisse martyrio Stephani. Quid ergo diceret Augustinus de hero nostro, iubente laborem famulis suis integro die festo, cum sola successiva personarum quot horis substitutione?

V. Respondent Salmanticenses loco citato, ideo Saulum graviter peccasse, quia, ut dicitur Act. VII. *Saulus erat consentiens nece eius.* Consensus ergo, & conspiratio, inquit, in mortem Stephani fuit Sauli peccatum. Adduntque ex Cornelio, & Sylveira ipsum invidia adversus Stephanum exarasse. Sed ut, quam inanis sit responsio hæc, ostendam, verba Augustini isthuc transcribenda sunt. Nam, & quando lapidatus est Stephanus primus Martyr pro nomine Christi, evidenter aderat & Saulus: & sic aderat lapidantibus, ut non ei sufficeret, si tantum suis manibus lapidaret. Ut enim esset in omnium lapidantium manibus, ipse omnium vestimenta servabat, magis serviens omnes adinvicem, quam suis manibus lapidando. Serm. XIV. de Sanct. edit. Lov. Isthic Augustinus sub examen inducit peccatum quod Saulus perpetravit custodiendo vestimenta lapidantium: & decernit, ipsum omnium lapidantium manibus peccasse, quod omnium vestimenta servaverit. Quod autem etiam invidia livore, aliisque pravis affectionibus

C 3

adver-

adversus Stephanum percitus esset, non impedit quominus eius cooperatio in mortem Stephani peccatum fuerit. Debuerunt ostendere ex Augustino, Saulum non fuisse cooperatum morti Stephani, neque peccato lapidantium, dum eorum vestimenta custodivit. At oppositum apertissime docet Augustinus tum verbis recitatis, tum verbis quæ iidem Salmanticenses opponunt ex ferm. I. de Sanct. *Ab ipso omnium lapidantium vestimenta servabantur, ut tamquam in manibus omnium ipse lapidare videretur.* Cum ergo herus nolter non solum impedimenta ad laborem non removeat a servis, sed re ipsa suo imperio cogat eos diem festum profanare; evidenter constat illum reum esse totius operis quod peragunt famuli.

VI. At, inquit iterum Salmanticenses alique, servi non peccant mortaliter: ergo nec herus præcipiens. Supponitur enim, singulos servos breviantum tempore laborare. An non poterit herus præcipere quod servi licite agere valent? In primis, si iuxta Leandrum, & Tamburinum servi duabus integris horis laborarent, nec ipsi Salmanticenses eos a culpa gravi eximerent. Deinde, etiam si per integram solam horam laborarent, sin mortaliter, venialiter tamen iuxta omnes, iusta causa sublata, peccabunt. Porro nec peccatum veniale licitum est. Constat ergo nec famulos licite operari. At, peccato famulorum omisso, dicimus herum, præcipientem laborem præfatis famulis, sive simul, sive successive acceptis, peccare mortaliter. Suo enim mandato iubet servilia opera omnium famulorum, quæ, licet divisim accepta respectu servorum sitant intra limites materiæ levis, simul tamen sumpta, ut stant sub unica illa domini iussione, gravem, quin gravissimam, materiam constituunt, & consequenter culpam letalem. Et revera, si idem herus eodem die pluribus vicibus, licet singulis modico tempore, serviliter operaretur, fatentibus advertariis, peccaret certe mortaliter. At in hoc casu, inquit, esset eadem persona, & eadem dies: cum autem famuli plures laborant, dividuntur personæ: & ideo, licet opera uniantur ratione unius diei, interrumpuntur tamen ob multitudinem personarum. Mihi sane nugæ sunt istæ. Interrumpuntur utique phytice, & respectu servorum; at, ut cadunt sub unico domini imperio, moraliter uniantur: quia qui per alium facit, per se ipsum facere videtur. Quod evidenter ita confirmari potest. Si herus iste iuberet famulis suis a

pluribus templis parva furari, quæ simul accepta gravem efficerent materiam; dubio procul graviter peccaret, non modo in genere furti, verum etiam in genere sacrilegii. Cur ergo non peccabit, dum iidem famulis præcipit ut singuli modicam temporis Deo consecrati partem, operis servilis labore profanent? Sicut enim domus per spirituales consecrationem divino cultui deputantur, & templa, seu Ecclesiæ vocantur; sic temporis aliquod spatium per festorum institutionem Deo consecratur. Reponunt Salmanticenses, idcirco peccaturum letaliter dominum præcipientem modica furta, quod inferat grave damnum legitimo possessori. Et in responsionis confirmationem afferunt propositionem ab Innocentio XI. damnatam, quæ hæc est: *Non tenetur quis sub pena peccati mortalis restituere quod ablatum est per pauca furta, quantumcumque sit magna summa totalis.* Hæc propositio, non de diversis, sed de eodem fure loquitur. Quare non est omnino ad rem. In rem nostram potius confert altera propositio eiusdem Innocentii XI. *Qui alium movet, aut inducit ad inferendum grave damnum tertio, non tenetur ad restitutionem istius damni illati.* Peccat itaque qui inducit ad inferendum grave damnum alteri, sive per unum, sive per plures servos id præter. Atqui herus nolter infert gravem iniuriam temporis sacro, dum iubet famulis pluribus integrum diem, singulis horis sibi succedentibus, opus servile continuare. Profanat ergo graviter tempus sacrum; quemadmodum per fures famulos profanaret sacrum locum. Et, sicuti iubendo furtum, damnum domino, & Reipublicæ civili infert; ita præcipiendo præfatum laborem, offensam Deo irrogat, & Reipublicæ christianæ, eo quod tempus surripit, Deo, & Christianorum spirituali profectui consecratum. Distinctiunculæ autem de partitione operum servilium, quæ in qualibet persona terminantur, & paritas ieiunii, & obligatio personalis, alique similia inventa, frigidas & nimium abstractas redolent subtilitates, a morum christianæ Theologia prorsus exterminandas. Quare hanc adversariorum opinionem inter propositiones quæ viris piis, & gravibus laxæ videntur, *dissertatione I. cap. II. merito recensuimus; & nunc, tamquam nobis improbabilem, fidenter reiiicimus.* Eam quoque reiiiciunt Sinnichius in suo *Saule Exrege Lib. I. cap. cvii. Gonet l. III. diss. de opin. prob. art. 3. n. 112.*

VII. Quæst. III. *Quæ necessitas excusat labo-*

laborantes die festo a transgressione præcepti? Resp. Necessitatem quandoque excusare ab observatione diei festi, ut certum, omnes statuunt. In eo vertitur difficultas; quænam necessitas satis sit ad eximendum ab eiusmodi præcepti observantia. Triplicem necessitatem distinguit Angelicus Doctor 2. 2. quæst. cxxiii. art. 4. ad 3. inquit: *Quilibet autem, tam servus, quam liber, tenetur in necessariis providere non tantum sibi, sed etiam proximo: præcipue quidem in his quæ ad salutem corporis pertinent, secundum illud Proverb. xxiv. Erue eos qui ducuntur ad mortem: secundario autem etiam in rerum damno vitando, secundum illud Deuter. xxii. Non videbis bovem fratris tui, aut ovem errantem, & præteribis, sed reduces fratri tuo. Et ideo opus corporale pertinet ad conservandam salutem proprii corporis non violat sabbatum. Non enim est contra observantiam sabbati quod aliquis comedat, & alia huiusmodi faciat, quibus salus corporis conservatur. Et propter hoc Machabæi non polluerunt sabbatum pugnantem ad sui defensionem die sabbati. . . . Et propter hoc etiam excusat Dominus Matth. xii. discipulos suos, qui colligebant spicas die sabbati propter necessitatem quam patiebantur. . . . Similiter etiam opus corporale quod ordinatur ad imminens damnum rei exterioris vitandum non violat sabbatum.* Prima itaque necessitas quæ licita reddit servilia opera die festo, est necessitas propriæ salutis; qua de causa excusantur milites die festo ad defensionem propriæ vitæ dimicantes, eaque omnia peragentes quæ ad victoriam obtinendam necessaria, & congrua iudicaverint. Excusantur quoque pauperes, qui, ut se, suamque familiam alant, die festo laborant, dummodo vera, evidens, & gravissima sit necessitas. Excusantur coqui cibos præparantes, ut iam dictum est supra: ubi animadvertimus, artem culinariam extendendam haud esse ad eos cibos qui die præcedenti parari commode possunt, ut coquere panem, molere triticum; aut qui ad communem victum minime sunt necessarii, sed solum ad gulam, & concupiscentiam fovendam, ut sunt belaria, tragemata, idque genus similia, auro argentoque exornata, quæ pistores dulciarii, seu cupedinarii efficiunt. Hæc omnia diebus profectis parari debent. Excusantur quoque agricolæ, qui tempore messis, & vindemiæ fegetes metunt, & triturant, vel fructus, aut uvæ colligunt, fenumque ventorum grandinis, & pluviarum subducunt periculo.

Hæc omnia licita reputabant etiam Ethnici, teste Virgilio in Georgicis, in quibus, ut existimat Macrobius, ne latum quidem unguem a veteri Pontificum iure recessit, dum inquit:

Quippe etiam festis quadam exercere diebus Fas, & iura sinunt. Rivos deducere nulla Religio vetuit, segeti prætereptare sepe, Insidias avibus moliri, incendere vepres, Balatumque gregem fluvio mersare salubri.

VIII. Altera necessitas quæ serviliter operari die festo licitum efficit, est proximi salus corporalis, iuxta illud Ioannis vii. *Si circumcisionem accipit homo in sabbato, ut non solvatur lex Moysi; mihi indignamini, quia totum hominem salvum feci in sabbato?* Quare excusantur chirurgi venas incidentes, pharmacopolæ medicamina parantes, iique omnes qui infirmis curandis auxiliium, & opem ferunt.

IX. Quæst. IV. *Antonso barbæ licita sit festis diebus?* Resp. Inter ea quæ ad corporis salutem vel decencia, vel necessaria sunt, recensetur tonsio barbæ. Hinc Casuistæ non pauci absolute licitum esse adfirmant barbam tondere festis diebus; & pro unica ratione consuetudinem legitime invecam obrudunt. Sed communis Theologorum sententia oppositum docet: quod probatur auctoritate Ioannis XXII. Pontificis Maximi qui in litteris ad Philippum V. Galliarum Regem datis anno 1315. & ab Odorico Raynaldo relatis ad eundem annum numer. 4. abusum rondendi barbam inhibuit his verbis. *Illud sane quod molevisse in illis partibus dicitur, ut videlicet passim in quâdam divinam irreverentiam exercentur iudicia die dominico, & radendis ac tondendis barbæ, atque capitibus intendatur, te dissimulare non decet; cum dies illa divino cultui specialiter dedicata talibus profanari non debeat.* Idem confirmat Synodus Andegavenis celebrata anno 1282. *Cum diebus festivis, ob reverentiam Dei, & Sanctorum introductis, præcipue diebus dominicis, honori maiestatis altissima consecratis, a Christianis sit ab omni opere servili abstinendum, ac cessandum, & divinis cultibus iugiter insistendum, omnibus, & singulis Rectoribus, & Capellanis in virtute obedientia præcipimus, & mandamus, quod ipsi parochianis suis inibeant sub obtestatione divini iudicii, & pena excommunicationis, ne ipsi dictis diebus dominicis barbæ radant, vel alias barbatorum officium exercent.* Quid quod barbatores Romani in libro pro istius artis regimine typis edito quem ego legi, sed nunc

non teneo, inter ceteras regulas unam habent, ne diebus festis artem exercent. Ex quibus collige, artem radendi barbam, mechanicam esse, & servilem; atque absolute die festo vetitam. Dixi absolute, quia casus occurrere possunt in quibus licitum sit eiusdem exercitium; ut cum agricolæ, pastores, iter agentes profestis diebus nequeant sine gravi incommodo adire barbitonfores, istos radere festis diebus licitum arbitramur. Parvitas quoque materiæ excusat barbitonforem, unam vel alteram tondentem barbam. At numquid peccati mortalis damnabilis barbitonfores, qui, ni festis diebus clientibus suis barbam radant, & ipsos amittunt, & lucri iacturam faciunt? Absoluta responsio vix dari potest; sed ex multis circumstantiis, quid faciendum sit, pendet. Qui ob solam lucri aviditatem his diebus artem exercent, damnandi sunt. Qui alendæ familiæ necessitate cogente laborant, tolerandi, & admonendi, ut majori qua possint cautela id faciant, ut Missam audiant, Vesperis, & divinis laudibus, quoad fieri potest, interfint. Verum maioris culpæ sæpius rei sunt ipsi homines tendendi, qui, nulla necessitate coacti, sed ob solam vanitatem, ut se magis comptulos, & ornatulos prodant solemnioribus diebus, tempore dumtaxat sacro barbitonfores adeunt, & profestis diebus perpetuo distillant otio, vel ludis, rebuque ineptis vacant. Isti sane excusari nequeunt, reique sunt: tum quod ipsi peccent; tum quod aliis peccandi occasionem præbeant, pravumque abusum, & scandalum foveant. Severior ratio cum factis, & futuris habenda est. Nisi enim vera urgeat necessitas, excusandi non sunt. Rarius autem in hac quam in barbitonforia arte necessitas occurrit.

X. Quæst. V. *An famuli qui coguntur a dominis suis die festo laborare, a culpa excusentur, si obediant, ne grave damnum incurrant?* Resp. Id in primis certum est, non posse excusari, si in contemptum diei festi cogentur a dominis serviliter operari. Quin in hoc casu, etiam cum vitæ dispendio, deberent ab operibus abstinere: quoniam bonum fidei, & religionis præire debet cuique temporali vitæ damno. Si vero domini cogant eos laborare ob solum lucrum, & commodum; ne grave damnum subeant, laborare licite quandoque possunt. Tertia siquidem necessitas, quæ secundum D. Thomam excusat laborantes, est ratio evitandi imminens damnum rei exterioris. Opera itaque servilia quæ ad grave damnum vitandum, sive pro-

prium, sive alienum, necessaria sunt, licite festis diebus fieri valent. Illud solum recogitandum est, ne malum quod imminens dicitur, fictum sit, & imaginarium. Servi tamen qui absque iusta causa sæpius a dominis compelluntur laborare serviliter festis diebus, debent tales dominos deserere, ne deserantur Domino Deo, quo protegente, alios invenient. Quapropter illud malum dumtaxat a labore servili malitiam removeret, quod evitari non potest nisi gravi incommodo. Hac ratione excusantur decolantes ferrum, coquentes vitrum, saponem, calcem, tegulas, ollas, & similia, si eiusmodi opera iam inchoata festis diebus continent: quia ex interruptione grave & inevitabile damnum sequeretur. Non tamen excusantur qui præfata opera inchoant festis diebus, maxime coctionem calcis, laterum, & ollarum. Verum hæc omnia ex prudentum arbitrio frequenter pendet.

XI. Quæst. VI. *An occasio comparandi magni lucrum excuset ab observatione diei festi?* Resp. Adfirmant non pauci recentiores: quia amissio magni lucri grave damnum reputatur; ad quod vitandum licitus est labor servilis. Quod confirmant auctoritate Alexandri III. Pontificis summi, qui super piscatione alecium dispensavit, ut supra dictum est, exceptis tantum solemnioribus festis. Pro hac opinione citatur Caietanus; sed immerito: nam Caietanus in *Summa* verbo, *Festorum violatio*, loquitur de lucro quod in commune Republicæ bonum cedit. Præfatum opinionem defendunt Tamburinus, Diana, Sporer *tract. III. in 3. præcept. Decalog. cap. iv. sect. 4. §. 1. num. 51.* quam tamen nos, ut improbabilem, reiicimus. Atque, ut congruam exhibeamus responsionem, duplex lucrum, seu commodum distinguimus, privatum, & publicum. Ob lucrum, commodum, & utilitatem Republicæ licitum est festo die laborare; idque omnes fatentur. Et ob hoc commune, & publicum bonum, atque utilitatem dispensavit Pontifex summus piscari die festo aleces; cum onere tamen succurrendi pauperibus, atque munera offerendi vicinis Ecclesiis, ut alias dictum est, ex cap. illo *Licet de fer.* Unde hanc pro nostra sententia elicimus rationem. Pontifex privilegium piscandi aleces ob publicam utilitatem impertitus minime est absolute, sed cum dictis oneribus elemosynarum. Et ad has elemosynas tenentur omnes, quicumque præfatos, vel similes pisces, qui non nisi statim tempore capi possunt, piscari festis diebus

volunt. Neque hoc dumtaxat consulit Pontifex, ut, contendit Sylvester, sed ut debitam imponit conditionem. Porro, si dispensatio ne opus fuit, ut talis piscatio, ob publicam utilitatem facta, licita esset; & non nisi cum conditione & onere elemosynarum concessa fuit: quò fundamento heinc inferre audent, licitum esse absque ulla dispensatione servilem laborem sacro tempore ob solam privatam utilitatem? Nec alicuius momenti est argutio illa qua ex lucri iactura grave inferunt damnum. Est enim purus, putisque paralogismus. Nam lucrum, de quo est sermo, non est debitum; neque ad illud assequendum ius aliquod habet homo operarius. Solum amissio illius lucri, & eorum bonorum loco damni proprie habetur, in quæ ius, & dominium, qui amittit, habet. Qui vero amittit lucrum contingens, in quod nullum habet ius, sed solam aptitudinem, & habilitatem omnibus communem ad illud comparandum; minus proprie damnum pati censetur. Et, si ob hoc damnum vitandum licitus esset festis diebus servilis labor, actum esset de feriatis diebus. Nam omnes, ex quo non lucrarentur, se magnum pati damnum obtruderent. Nec voces illæ magni, & extraordinarii lucri quidpiam aliud efficiunt, nisi aures imperitorum implere, vacuisque mentibus errandi occasionem aperire, & anam præbere quodlibet lucrum extraordinarium sibi reputandi. Abludit autem a vero quod postea subdit P. Sporer loco citato, existimandum scilicet haud esse, Ecclesiam piam matrem velle obligare fideles suos ad rem sane difficillimam, qualis esset abstinencia servilium operum, quæ lucrum multorum aureorum, alias non ita facile obvium, amittere cogit; idque maxime fatendum, quando lucrum, alias ab aliis caperetur, v. g. in locis diversarum religionum. Hoc commento frequenter utitur Auctor iste, ut alias observavimus, quo tum Dei, tum Ecclesiæ intentionem dimeriri contendit pro suo arbitrio. Nec alio spectant eiusmodi interpretamenta, quam eo ut legem humanæ accommodent cupiditati. Existimandum est, Ecclesiam velle fideles suos obligare ad colendum Deum iuxta Evangelium Christi dicentis: *Querite primum regnum Dei, & hæc omnia adicientur vobis.* Difficilis ne res est amissio lucri plurium aureorum? An non difficilior, nos aurum & argentum possidere, tanquam non possidentes; animumque & affectum ab istem seiunctum continenter servare? Et tamen hæc omnia Christus præcipit, ut diffi-

ciliora nunc præteream, alibi relaturus, occasione profigandi similia inventa. Sola itaque necessitas, vitam, & familiam alendi, non cupiditas lucrandi, ab onere feriandi excusat. Sententiam nostram omnes antiqui Theologi docent. Sufficiat unum pro omnibus laudare D. Thomam, qui conceptis verbis docet, causam acquirendi lucrum non excusare a ieiunio; & consequenter multo minus a sanctificatione diei festi: *Ex quo patet quod intentio maioris lucri non necessarii eos a peccato non excusat, si ieiunium frangant:* in IV. dist. xv. quæst. III. art. 4. ad 3. Eadem docent Gabriel, Antoninus, Durandus, omnesque graves, & pii Theologi.

XIII. Quæst. VII. *An agitare liceat feriatis diebus tauros molossorum moribus expositos, ut invicem cornibus, & dentibus bellum peragant?* Resp. Sunt qui id absolute licere asserunt, maxime ob publicam Republicæ letitiam; quemadmodum ob hanc universalem causam asserunt licitum esse artificibus theatra, tabulata, arcus triumphales, vestes, & similia arte facta construere, vel ob insignem partam victoriam, vel ob ortum, aut adventum Principis. Quid ex Principum imperio licitum sit, mea nunc non interest curiosius inquirere. Scio ob publicam utilitatem, commodum, & necessitatem licitum esse festis diebus serviliter laborare. Ceterum nego propositam taurorum agitationem diebus festis culpæ expertem esse. Est actio suapte natura servilis; nullaque adest iusta causa ipsam excusans: quin in ipsis profestis diebus licita vix est præfata agitatio. Nec est quod contrariam obrudas consuetudinem: quoniam non consuetudo, quæ rationabilis sit, sed abusus, & corruptela appellari merito debet. Siquidem hæc ludrica bella, quæ Ethnicorum sapiunt mores, & crudelitatem, populum commovent, a cultu divino avocant, atque ad infanientis mundi oblectamenta provocant. Quare non ob id solum quod servilia exercitia sunt, festis diebus adversantur; sed etiam ob scandala, quæ inde profuunt, prohibita asserimus.

XIII. Quæst. III. *Quomodo pietas, religio, & dispensatio sint iuxta causæ, quæ laborem servilem feriatis diebus licitum constituent?* Resp. De pietate, & religione iam dictum sufficienter est supra cap. VI. Nec enim res adeo difficilis est, ut fusiorem requirat sermonem. Nam opera quæ ex suo genere pia sunt erga proximum, ut sepelire mortuos, induere nudos, curare infirmos, planum est sæpius vi caritatis debita esse, nedum licita.

cita. Quæ vero per se pia non sunt, sed siapte natura servilia, solumque ex operantis intentione in opus pium diriguntur, nihil necessitas urgeat, minime licita sunt. De religione satis loco laudato explicatum est, quomodo excuset ab observatione festorum. Ultima ergo causa quæ laborantes serviliter festis diebus excusat a culpa, est dispensatio. Hæc est iuris alicuius relaxatio, ab habente legitimam potestatem facta. De istius valore, & consuetudinibus suo loco fusius. In præsentia solum dicimus, potestatem dispensandi ab observatione festorum residerè primum in summo Pontifice qui Pastor est supremus universæ Ecclesiæ. Secundo hac potestate potiuntur Episcopi, qui non solum dispensare valent in festis a se, & sua Synodo præscriptis, sed etiam in festis quæ pro universa Ecclesia præcipiuntur, maxime in eventibus repentinis, qui frequenter occurrunt. Siquidem fidelibus omnibus facilis non est ad summum Pontificem accessus. Residet denique potestas isthæc in Parocho, & Curato, seu loci Pastore. Hic tamen in eventibus dumtaxat extraordinariis, & pro aliquo casu particulari, & ad tempus dispensare valet.

XIV. Præter omnes assignatas causas, quæ servilia opera de crimine purgant feriatis diebus exercita, alia est quæ non tam

excusat a legis observatione, quam legem ipsam abrogat; & consuetudo nuncupatur. De qua id solum nunc dicimus, quod, ut a culpa excuset, & legem tollat, plures requirit conditiones, de quibus suo proprio loco differetur. Sub consuetudinis larva plures abusus, & corruptelæ occultantur. Quod communiter a multitudine peragitur, quamquam abusus manifestus sit, consuetudinis fisco obducitur. Parochorum, & Confessariorum est populum edocere abusus a consuetudine diversos, & contra. Eorum est pro viribus consuetudines, legum robur infringentes, coarctare, & limitare. Eorum denique est explicare populo criminis gravitatem in violatione festorum; & mala etiam temporalia quæ ex transgressione tanti præcepti obvenire solent transgressoribus. Divinæ ultionis supplicia, festorum violatoribus sæpius inflicta, refert Concilium Parisiense VI. anni 829. can. 50. *Multi nostrorum visu, multi etiam quorundam relatu didicimus, quosdam aruum attractione multatos, quosdam etiam visibili igne, corporibus ossibusque simul sub momento absumptis, in cinerem subito resolutos, penaltiter occubuisse. Et multa alia terribilia iudicia existerunt, & hæcenus existunt, quibus declaratur quod Deus in tanti diei debonoratione offendatur.*

DISSERTATIO III.

DE PRÆCEPTO AUDIENDI MISSAM DIEBUS FESTIS.

CAPUT I.

Natura, & obligatio istius præcepti explicatur; & quas personas comprehendat.

I. Præceptum sanctificandi festa negans est, & affirmans; ut alias fuit dictum. Prout negativum est, prohibet opera servilia, de quibus superiore dissertatione: prout affirmativum, præcipit cultum divinum. Quare divino iure Deo cultum festis potissimum diebus offerre debemus. Cultum hunc Ecclesia suo præcepto iubet exhiberi præcipue Missæ auditione. Siquidem extra controversiam est, dari in Ecclesia præceptum audiendi Missam. Perdoctus Suarez Tom. III. in III. part. disp. lxxxviii. sec. 1. docet, de fide tenendum esse in Eccle-

sia præceptum impositum fidelibus audiendi Missam: idque evincere multis decretis contendit, ex iure canonico petitis, ex communi Doctorum consensu, & ex usu, ac consuetudine ecclesiastica. Verum id solum de fide tenendum est quod in Scripturis, aut traditione revelatum Ecclesia proponit credendum. Nullibi autem revelatum est, ab Ecclesia hoc præceptum emanasse. Præceptum enim absolute ecclesiasticum est, ut fatetur & ipse Suarez; quamvis iuri & naturali, & divino quam maxime consentaneum.

II. Obligatio istius præcepti genere suo gravis est: quia materia ipsa gravis est, & summi momenti. Quapropter fideles, qui libere Missam omittunt audire festis diebus, peccant mortaliter, etiam sublato scandalo, & con-

& contemptu. Hocque certum est penes omnes. Obstringuntur quoque fideles audire Missam, non solum diebus dominicis, sed omnibus festis ex præcepto præscriptis. Et quamvis in cap. Missas de consecr. dist. 1. solius diei dominicæ mentio fiat, non ob id tamen excluduntur alia festa; sed diei dominicæ expressa mentio fit: quia hæc successit sabbato, & inter omnia festa eminet. Ceteris autem diebus, qui sacri ex præcepto non sunt, nemo fidelium audire Missam tenetur, nec in triduo rogationum, nec in feriis Quadragesimæ, nec in triduo hebdomadæ sanctæ, etiam si feria sexta in Parasceve, aut sabbato sancto recurreret festum Annuntiationis B. Mariæ Virginis. Secus vero dicendum, si feria quinta celebrari præfatam festum contingeret: tunc enim adesset obligatio audiendi Sacrum, & observandi festum. Quærere hic nonnulli solent, num ab hac obligatione Pontifex summus dispensare valeat. Quæ sane quæstio inutilis est: siquidem quandonam occurreret iusta ratio dispensandi ab hoc onere? Inanis quoque ex alio capite quæstio est: nam per se constat, posse Pontificem ab omni lege ecclesiastica, prout ecclesiastica est, solvere fideles.

III. Præceptum istud comprehendit omnes fideles usu rationis præditos; excludit vero omnes amentes, parvulos, ebrios, & catechumenos: quoniam nec amentes, nec parvuli, nec ebrii capaces sunt assistendi Missæ præsentia humana. Pueri vero completo septennio, quamquam mysterium non assequantur, sintque adhuc nimium rudes, nihilominus præcepto hoc ligantur. Insuper qui simul cæcus, surdus, & mutus esset a nativitate, absolute loquendo teneretur audire Missam: potiori autem iure obstringeretur qui talis non foret a nativitate, vel qui tantum cæcus, aut surdus esset. Possunt enim hi omnes modo quodam humano assistere; quidquid dicat cum suo Gobat La-Croix Lib. III. part. 1. num. 616. Catechumeni non tenentur, eo quod legibus Ecclesiæ subiecti non sint: quare nec ad parvam Missæ ante offertorium tenentur. Hac eadem ratione excluduntur infideles omnes. Soli ergo fideles omnes post rationis usum adstringuntur Missam audire, non modo sæculares, verum etiam Religiosi, Sacerdotes, & Episcopi. Quin isti potiri iure obstricti sunt, inquit Sanctus Antonius II. Part. tit. ix. cap. x. §. 1. *Si enim tenentur ad hoc laici; multo magis Clerici, & Religiosi, qui ad maiora tenentur, & qui totaliter sunt divino cultui deputati:*

XII. quæst. 1. *Duo sunt: & permaxime cultus divinus in Missa exhibetur. Nec menti occurrit aliquod generale præceptum ad laicos ad quod Clerici non teneantur, cum debeant esse exemplum ceterorum.*

CAPUT II.

De Missa, quæ festis diebus audiri debet. Missa audienda integra esse debet. Qui plures partes simul audit, vel duas successive, non satisfacit præcepto.

I. Missa alia solemnis, seu cum cantu, alia privata, seu quæ sine cantu celebratur. Alia est catechumenorum, alia fidelium. Alia votiva, alia propria, seu de die. Missa, quam vi præcepti fideles audire tenentur, integra esse debet. Quod clarissime præcipitur in cap. Missas, ubi hæc habentur. *Missas die dominico secularibus totas audire speciali ordine præcipimus.* Et quamvis, ut animadvertit Suarez, illa particula totas in aliquibus codicibus antiquis desideretur, in pluribus tamen reperitur; neque de hoc difficultas est. Non requiritur quod sit solemnis; sed cuiusque integræ Missæ, sive propriæ, sive de tempore, sive votivæ, sive de Sanctis, auditio satis est ad implendum præceptum. Nec etiam exigitur ut latine recitetur; sed quocumque idiomate, sive Latino, sive Græco, sive Syriaco, sive Illyrico, quocumque denique ritu ab Ecclesia Romana approbato, Missam celebratam audiant fideles, præcepto satisfaciunt. Præceptum siquidem est de audiendo Sacro absolute; non hoc, vel illo idiomate, aut ritu. Sufficit ergo ut Sacerdos celebrans sit catholicus, dummodo non sit excommunicatus, degradatus, aut publicus Clerici percussor. Quare, si alius Sacerdos non esset, qui die festo celebraret; omittenda potius esset Missa quam cum tali Sacerdote excommunicato denunciato communicandum in divinis. Licet tamen audire Missam Sacerdotis excommunicati tolerati, & non denunciati: quia post Concilium Constantiense, & constitutionem Martini V. nemo tenetur evitare excommunicatos toleratos, non denunciatos, etiam in receptione sacramentorum. Eiusmodi tamen ad celebrandum inducere haud debes: & si alii sint Sacerdotes, ab iis sacra audire, & sacramenta percipere adstringeris.

II. Quærit. I. *An qui notabilem Missæ partem audire negligeret, totaliter peccaret?* Resp. tam dictum est, fideles teneri integram audire

dire Missam. Sed, quia Missa ex pluribus partibus constat, in controversiam vocant Theologi, an aliqua pars omitti possit absque gravi violatione præcepti. Et tanta est opinionum varietas, ut Leander circiter duodequadraginta quæstiones, & non paucas prolixas, instituat super hac integritate; & quædam docet iam ab Ecclesia proscripserit. Hæc quæstionum, & opinionum multitudo, ac varietas rem facilem, & perviam, impeditam obscuramque efficit. Paucis tamen nos illam expediemus. Et primum ea quæ penes omnes certa sunt, præmittimus. Qui levem partem, puta introitum, omitteret, satisfaceret præcepto; secus qui notabilem, idest mediam, vel tertiam partem. Sic respondet Sanctus Antoninus II. Part. tit. ix. cap. x. §. 1. *Septimum dubium est de eo qui dimittit aliquam partem Missæ, puta introitum Missæ. . . Respondetur, quod modicum pro nihilo reputatur. . . nec verba legis ita amare interpretanda sunt; ideo dicendum est, quod talis iudicandus est servator præcepti. Sed si dimitteret partem notabilem, puta mediam, vel tertiam partem, secus.* Huic divi Antonini opinioni subscribunt communiter Theologi. Sed in varias postea distrahuntur opiniones, dum definiunt, quænam sit pars notabilis, & tertia ipsius Missæ, quænam levis. Aliquas hic delibabo. Aliqui dicunt peccare nunc venialiter fideles qui, accepta Sacerdotis benedictione, statim, non audito divi Ioannis Evangelio, discedunt. Quoniam, licet in iure caveatur ne quis ante benedictionem Sacerdotis abeat, quia tunc præfatum Evangelium non legebatur in Missa; nunc tamen partem Missæ constituit: quæ opinio mihi sane probatur. Stephanus Bauny tract. vi. de Sacrificio Missæ quest. viii. docet, non peccare mortaliter eum qui Missæ interest solum ab offertorio inclusive usque ad postcommunem exclusive. Hæc opinio laxissima est; quia quæ præcedunt offertorium, & consequuntur assumptionem, constituunt plusquam tertiam partem Missæ. Afferit quoque idem Auctor, satisfacere eum qui in quibusdam locis a principio Missæ usque ad *Pater noster* assistit; obtruditque consuetudinem excusantem, eum qui auditurus Missam accedit peracta consecratione, non debere audire alteram medietatem quæ sequitur. Hæc sane opinio improbanda est: quia salum est non teneri ad partem qui totum implere non potest. Ioannes Sancius in *select. disp. xv. num. 5.* sustinet hanc pro-

positionem: *Et maxime probabile iudicio, accedentem ad audiendum Sacrum tempore quo præfatio dicitur, & non extet aliud celebrandum; minime teneri reliquis illius Missæ interesse:* perinde ac si quæ præfationem consequuntur, nempe canon, consecratio, oblatio, & communio, ad Sacrificium non pertinerent; preces vero, & cetera quæ præfationem antecedunt, sacrificium efficerent. Hæc opinio, tamquam laxa, & omnino improbabilis, reiicienda est. Alii dicunt, satisfacere præcepto fideles, qui Missæ assistere incipiunt post Epistolam; alii Evangelium; alii laxiora docent, quæ omnia missa facio. Quæ delibavi, sufficiunt, ut quisque colligere valeat quam impotens sit laxandarum legum libido. Præfati Auctores, cum præceptum sanctificandi festa, ut affirmans est, exponunt, non alium omnino cultum præscribere illud decernunt præter auditionem Missæ, præscriptam ab Ecclesia. Cum poro de hoc Sacro audiendo sermonem habent, in tot partes illud tribuunt, totque partes a debito reddendo decerpunt, ut præceptum colendi Deum festis diebus in nihilum fere redigere videantur.

III. Sententia quæ mihi probabilior videtur, hæc est. Fideles qui ab Epistola inclusive usque ad finem assistunt Missæ, satisfaciunt præcepto; secus si qui vel lecta integra Epistola, vel potiori iure lecto etiam Evangelio, Missam audire inciperent. Ratio est: quia confessio, introitus, collectæ cum Epistola notabilem partem Missæ constituunt; & notabilior, si Evangelium etiam includatur. Ergo qui vel post Epistolam, vel post Evangelium, Missæ assistere incipiunt, non implent præceptum. Atque ut clarius hæc mea sententia pateat, animadvertendum obicicio, me in dimensione istius præcepti parvitatis, vel gravitatis materię non tantum respicere materię quantitatem; sed & ex quantitate primum, deinde ex circumstantiis aliis, materię gravitatem, vel parvitatem sæpius colligere. Exempli gratia; fidelis die dominico, lecta Epistola, incipit audire Missam. Hac absoluta, posset absque gravi incommodo aliam audire. Deliberate refugit; sed, illa detruncata Missa contentus, integrum diem ludis, oblectamentis, epulis, aut otio consecrat. Insuper ex quodam torpore, desidia, & rerum divinarum fastidio solet Ecclesiam adire Missa iam incepta. Ego sane fidelem hunc non absolverem, nisi maiorem in audienda Missa diligentiam adpromitteret. Nec est quod

quod opponas, me hoc modo non designare certam regulam, unde gravitas, vel levitas materię deprehendi possit. Quin hæc circumstantiæ evidentius, quod stabilivi, evincunt. Quod si tibi hæc ratio definiendi gravitatem, aut parvitatem materię non sapit; nec mihi arridet communis Casuistarum plurium methodus, qua absolutas, & decretorias illas positiones, quæ ex mero eorum arbitrio pendent, statuunt. Aliqua sunt apud omnes levia, ut confessio, aut introitus simul. Quædam sunt gravia, ut medietas, vel tertia pars Missæ; & omnibus certo talia apparent. Quæ ab his extremis recedunt, dubia statim evadunt; tibi levia, mihi gravia videntur. Cum ergo ex intima rei natura rationes non occurrant, quibus valeamus controversiam hanc transigere: non aliunde melius quam ex circumstantiis elicere possumus materię gravitatem sufficientem ad peccatum mortale, inspecta etiam simul ipsa materię quantitate in se ipsa; uti fufius dicemus de quantitate materię gravis, vel levis, dum de ieiunio disputabimus. Et revera adeo mihi verisimilis apparet opinio proposita, ut mihi persuadeam, neminem Theologorum repererim iri qui præfatum fidelem, quem modo descripsi, absolveret, si deliberato animo continuare vellet festis diebus desidiosissimum illud vivendi genus. Quare sicut improbabilis mihi est ista opinio, de qua supra, & quam docet La-Croix Lib. III. part. I. tract. III. cap. I. dub. II. num. 505. his verbis: *Non est mortale singulis festis ad duas horas laborare, quamvis id velis facere, & reipso facias toto anno: quia dies, & labores illi non ununtur in ordine ad constituendam materiam gravem pro inhonoratione alicuius festi:* ita improbabilem censeo hanc alteram: *Non peccat mortaliter qui vellet deliberato animo integrum annum festis diebus audire Missam post recitatam Epistolam, & cetera omnia quæ præcedunt usque ab initio Missæ.*

IV. Quamcumque Missæ partem sine rationabili causa omittere, est peccatum veniale; & de hoc nulla est dissensio. Partes componentes Missam alix sunt principales, in quibus Sacrificium consistit; alix integrantes, & preparatorix. Confessio, introitus, Gloria in excelsis, & collectæ sunt preces, quæ partem non adeo notabilem Missæ constituunt, ut qui illa omittat, nostra quidem sententia, peccet mortaliter. Pax Iordanus tamen, & alii non pauci sentiunt, eum qui præfata omittit, peccare mortali-

ter. Ex quo collige, me ab utroque extremo severitatis, & laxitatis, quoad fieri potest, declinare. Epistola, & Evangelium, quæ verbum Dei sunt, legemque christianam continent, quæque peculiari ritu, & solemnitate cani solent in Ecclesia, ut mea præfert opinio, non levem Missæ partem efficiunt. Canon, consecratio, oblatio seu offertorium, sive ante præfationem, sive post consecrationem, & assumptio partes potissimæ sunt Missæ. Quare qui omitteret assistere consecrationi, & assumptioni, peccaret secundum omnes mortaliter: quia in alterutra Sacrificium consistit. Victima siquidem per consecrationem immolatur, & per assumptionem consummatur. Immo, si quis soli consecrationi utriusque speciei interesse omitteret, peccaret graviter; cum in consecratione essentia sita sit Sacrificii. Id ipsum non pauci censent de communionem, eo quod in hac Sacrificium consummatur, & sit nobilissima eiusdem Sacrificii pars. Verum piget plures hac de re instituire quæstiones. Quis enim Christianorum, cui sua religio, & salus cordi est, voluntarie omittet, dum interest Missæ, aliquam præcipuam illius partem?

V. Quæst. II. *An satisfaciatur præcepto audiendi Missam qui duas medietates Missæ simul eodem tempore audiat, puta medietatem unius Sacerdotis usque ad consecrationem, & alteram medietatem alterius Sacerdotis celebrantis a consecratione usque ad finem?* Resp. Adfirmant Diana Part. V. tract. XIV. ref. 50. & alibi, Bonacina disp. IV. quæst. ult. punct. II. num. 13. Dicastillus disp. V. dub. 3. n. 40. Gesualdus I. Part. tract. XVII. cap. II. num. 16. Escobar, & Mendoza tract. I. cap. II. num. 16. Leander tract. XI. disp. I. quæst. LVII. Bauny, Bartholomæus a S. Fausto, & alii. Opinionem hanc damnavit facultas Lovaniensis anno 1657. Eandem anno 1679. diris devovit Innocentius XI. in hac, quæ est 53. ex damnatis ab ipso propositionibus: *Satisfacit præcepto Ecclesia de audiendo Sacro qui duas eius partes, immo quatuor simul a diversis celebrantibus audit.* Falsitas propositionis damnatæ per se patet. Missa pluribus partibus constat, quæ sibi invicem succedunt. Simultanea partium existentia repugnat naturæ talis Sacrificii, quod motu labiorum peragitur. Ergo repugnat partes istas simul audiri. Caramuel in sua Theologia Fundamentali fund. 31. num. 778. pluribus confirmat hanc opinionem. Inter alia hæc promittit num. 781. *Ergo, si essent multa altaria, quibus simul esse præfatus Petrus posset, & in*

uno Missa inciperetur, in altero Epistola, in altero Evangelium, in altero oblatio, in altero canon, in altero consecratio, in altero postcommunio, & in altero ultimum Evangelium, posset Petrus uno quasi momento temporis integram Missam audire. Respondet Leander loco laudato simili argumento, sibi a Lugo opposito, his verbis. Dato per impossibile (quod moraliter tale iudico) ut quis possit assistere, & interesse præassignatis decem partibus Missarum diversorum Sacerdotum, in debita distantia, humano modo debita attentione, & devotione, atque cum cognitione clara partium dictarum Missarum, & earum connexionis sufficientis ad integrandam unam Missam: tunc vere adimpleret etiam præceptum audiendi Sacrum, quia in utroque casu eadem militaret ratio. Hæc referre volui, non ut tempus prodigerem in iis referendis (sua enim levitate corrumpunt, & laxitate nauseam ingerunt) sed ut hinc colligat lector, quid istorum, & similium Auctorum arbitrio in controversiis morum transigendis deferre debeat. Adhuc in istius nostræ propositionis confirmationem placet pauca alia verba exscribere quæ ibidem habet Leander. Inquit enim: *Nec existimes, o Theologe, hanc nostram sententiam esse nimis laxam, aut contra bonos mores. Quia, cum omnino moraliter loquendo non sit practicabilis, nec laxa alicui, nec contra bonos mores videri potest. Est igitur speculative, & metaphysice ex principiis intrinsecis probabilis: practice vero, moraliter loquendo, minime: quia illud quod speculando asserimus, nequit ad praxim moraliter reduci. Unde ad praxim nec obest, nec prodest hæc sententia, licet profutur ad cognoscendam speculativam veritatem.* Si hæc non sunt nimis laxa, quænam erunt? Immo sunt adeo relaxata, ut homines ipsi nequeant ea executioni mandare. Ait enim, speculative opinionem suam tantum esse probabilem; quia illud quod speculando asserimus, nequit ad praxim moraliter reduci. Vix enim contingere potest quod decem, aut viginti Sacerdotes eo ordine simul Missam celebrent, ut unus introitum, alter Gloriam in excelsis, alter Epistolam, alter Evangelium &c. recitent. Ceterum, si casu hæc acciderent, opinio esset probabilis. Et quia reipsa occurrit frequenter, quod duo, vel quatuor simul celebrent; idcirco possunt fideles implere præceptum audiendo simul eodem tempore duas, vel quatuor partes Missæ: & sic in praxi poterunt fideles duobus, aut tribus minutis præcepto satisfacere: quia plurimi sunt Sacerdotes (uti-

nam non essent) qui octo, vel decem minutis Missas celebrant. Ex his ipse audiendi aliquos, pluresque huiusmodi reperiri, testati sunt mihi viri fide digni. Quod vero unico minuto non satisfaciant practice præcepto, inde evenit quod moraliter loquendo nunquam reperiantur tot Sacerdotes simul, necessario ad id ordine, celebrantes. Unde concludit Leander, quod, si sua opinio non favet practice executioni unius minuti, prodesset tamen ad cognoscendam speculativam veritatem. Næ egregius speculator?

VI. Quæst. III. An satisfaciat præcepto audiendi Missam integram, qui dimidiam partem ab uno Sacerdote, & postmodum dimidiam partem ab altero audit successive? Resp. Duobus modis evenire potest quod quis successive a duobus Sacerdotibus duas dimidias partes Missæ audiat. Primo, servato debito ordine, nempe, si quis audiat Missam unam ab uno Sacerdote usque ad consecrationem, & alteram ab alio usque ad finem. Secundo, inverso ordine, si quis veniat in templum tempore elevationis unius Missæ, eique assistat usque ad finem; deinde alteram audiat usque ad elevationem. Sunt qui defendunt primam, minime secundam opinionem. Prima vix in praxi contingere potest, nisi Sacerdos decedat in ipsa celebratione; vel nisi quis pro libito velit absque ratione Missæ partem ab uno, partem ab altero Sacerdote audire. Secunda, quæ ordine inverso duas partes Missæ licite audiri posse contendit, frequentior in praxi occurrit; eamque recentiores magis communiter defendunt, alii tamquam probabilem, alii tamquam probabiliorum. Giribaldus tract. VIII. c. II. dub. 4. n. 16. La-Croix Lib. III. part. 2. cap. 1. dub. 3. num. 611. Salmanticenses tract. v. cap. 1. num. 7. Wigandt tract. x. exam. v. num. 100. Mirum est, Auctorem istum, qui profitetur faniorem, & probabiliorum doctrinam se amplecti, non infrequenter opiniones reipsa minus probabiles edocere. Hæc sane, de qua agimus, iuxta graviores Theologos est minus saltem probabilis; quin Francisco Suarez, quem gravissimum, & doctissimum inter omnes recentiores reputo, est opinio ista hæc suspecta. Inquit enim Tom. III. in III. part. disp. lxxxviii. sect. 2. *Propter hæc suspecta mihi semper fuit illa doctrina, quam nonnullis etiam Theologis, & Iurisperitis displicere video: quia revera est parum consentanea intentioni ecclesiastici præcepti, & religioni, ac reverentia debita huic Sacrificio.* Azorius de hac eadem opinione loquens Lib.

VII.

VII. cap. III. hæc scribit: *Neque enim video, quo pacto rem divinam totam, & integram audiat qui eam per fragmenta, & partes audit, qui interrumpit, & dividit, qui ab uno Sacro incepto recedit, & postea ad aliud accedit ex parte. Deinde, si vera est secunda sententia, liceret cuicunque sine iusta causa rem divinam per partes audire.* Sed audiamus ipsum Cardenas, qui quamvis contendat, hanc de successiva duarum Missæ partium auditione propositionem nullo modo proficisci in altera propositione damnata de simultanea duarum medietatum auditione; nihilominus tamen fatetur, haud esse practice probabilem, si ad principia intrinseca animum intendamus. Sic enim ait disert. xxxii. in prop. 53. *Et quidem, si attenderemus solum ad principia intrinseca, recte dici posset, hanc opinionem de auditione successiva duarum medietatum, esse tenuiter probabilem propter dicta.* Quod autem est tenuiter probabile, ipso Cardena iudice, non est congrua regula operationis moralis. Itaque, saltem ex principis intrinsecis, hæc opinio erit practice improbabilis. Ad extrinseca principia quod attinet, nempe Theologorum qui eam defendunt, auctoritatem, dico laudatam opinionem haud fieri probabilem. Siquidem iidem Theologi, sin omnes, saltem plures, qui hanc propugnant opinionem, docebant etiam alteram damnatam de simultanea duarum medietatum auditione. Errarunt in illa, cur non in hac? Quid quod principia intrinseca evincunt, fatentibus ipsis Probabilistis, illos errasse? Quid quod iste duæ opiniones adeo propinque sunt, & affines, ut ex una alteram profuere testetur ipse Tamburinus Lib. IV. cap. II. num. 10. his verbis. *In rigore veram autumo contrariam sententiam: quia ex illis duabus partibus nequaquam conflatur unum Sacrificium cui interesse iubet Ecclesia. Adde & absurdum quod ex priore opinione consequitur: nam sic posset quis simul ab uno Sacerdote dimidiam Missam audire, & ab alio celebrante eadem hora in vicino altari, aliam dimidiam, & hoc pacto satisfacere; cum ad utrumque Sacerdotem moralis presentia haberi possit; quod certe Suarez merito reputat absurdum.*

VII. Ratione autem evincitur, non satisfacere præcepto eum qui a duobus Sacerdotibus duas dimidias partes Missæ successive audit. Siquidem Ecclesia præcipit audire unum, & integrum Sacrificium Missæ. Præfatæ dimidiæ partes non constituunt unum, & integrum Sacrificium. Ergo præcepto non

satisfacit qui has duas successive partes audit. Mirum vero est quod ex Castropalao respondent Salmanticenses tract. v. cap. vi. punct. i. nu. 7. *Esto, ut ait Paulus, illa partes independentes sint, neque unum Sacrificium constitui possint; ideoque illis assistens, nequaquam integro Sacrificio proprie, & in rigore assistat: attamen ex benigna interpretatione Ecclesiæ communi Doctorum iudicio approbata, reputanda sunt partes unum Sacrificium componentes quoad effectum audiendi Sacrum, & satisfaciendi Ecclesiæ præcepto.* Mirabile, inquam, est responsum hoc. Atque, ut eius mirabilitas fiat manifestior, observandum est, sermonem nunc minime esse de Christiano qui, iusta cogente causa, duas dimidias Missæ partes audit; sed de eo qui ex arbitrio absque ulla causa partem Missæ ab uno Sacerdote, & partem ab altero Sacerdote audit. Qua consideratione facta, quænam occurrit ratio interpretandi, Ecclesiæ velle suam laxare, absque ulla necessitate, legem? In hoc ergo posita est Ecclesiæ benignitas, ut præcepta sua ad hominum libitum, & voluntatem accomodet? Missa est actio illa omnium excellentissima, Sacrificium omnium sanctissimum, quod terrorem Angelis incutit, quod ab iisdem colitur, quod Sacerdotes semel inceptum continuare usque ad finem, atque consumere, etiam cum dispendio vitæ, tenentur. Fideles vero qui una cum Sacerdote hocce incruentum Sacrificium immolant, pro libito poterunt illud abrumperere, atque ordine inverso audire? Semper ne ergo, nulla necessitate impellente, leges, & præcepta hominum appetitionibus, & voluntati attemperanda erunt? Quod de Sacerdote, in medio Missæ occumbente, & alio ad finem perducente Sacrificium, opponunt, in ipsos oppositores regeritur. Quandoquidem, si absque hac necessitate Sacerdos aliquis interrumpere Sacrificium, gravissimum certe, maximumque sacrilegium perpetraret. Non est ergo quod eiusmodi extraordinarios casus obrudant, ut ostendant, posse ad libitum fideles qui tantum Sacrificium audiunt, ipsum dividere in partes. Neque multitudo Auctorum, quos allegat Leander tract. II. disp. I. quæst. III. in iuxta opinionis præsidium, aliquantisper istius nostræ sententiæ firmitatem elevat. Quoniam Doctores illi, saltem pro maiori parte, alteram cum hac connexam, damnatam ab Ecclesiæ sententia, ut indicavimus, propugnantur.

VIII. Integram ergo Missam, ab eodem unico celebratam Sacerdote, audire ex præcepto

repto Ecclesiæ debent fideles. Neque ad plures quam ad unam obstringuntur. Quapropter, licet in die sanctissimæ Nativitatis Domini tres Missæ celebrentur; nihilominus satisfaciunt præcepto, si unam tantum audiant. Peccant autem, non modo cum reipsa Missam audire negligunt; verum etiam quando periculo gravi illam omittendi voluntarie se se exponunt; tametsi casu postea eveniret ut illam audirent. Quare Confessarii poenitentes suos, non perfunctorie, sed diligenter examinare debent; an periculo non audiendi Sacrum se libere exposuerint; vel, si casu omiserint, pro viribus curaverint illud audire.

CAPUT III.

De presentia, loco, & tempore audiendi Missam.

I. Moraliter presentia in audienda Missa, necessaria est pro præcepti huius executione. Tunc moraliter præsens quis dicitur, cum est vel intra Ecclesiam, vel in loco ita contiguo, ut censeatur facere unam societatem cum iis qui sunt intra Ecclesiam. Physica presentia non est necessaria. Quapropter satisfaciens præcepto, licet sacrificantem Sacerdotem non videas, nec audias; si tamen ex signis saltem colligere aliquo modo possis quid in Sacrificii celebratione peragatur. Moraliter præsentem reputantur etiam existentes extra Ecclesiam, in platea, in campo; quando templum non omnes capiat; dummodo tamen cum aliis associentur, & cum multitudine assistente unum constituere corpus in morali existimatione videantur. Potiori iure censentur moraliter præsentem qui in atrio exteriori Ecclesiæ, in cancellis, cubiculis, & oratorii Ecclesiæ adnexis Missam audiunt. Qui tamen in alicuius magni templi, puta, Romæ in Ecclesia D. Petri, sacello, sacristia, aliove angulo omnino separato subsisteret, non censetur moraliter præsens Sacerdoti celebranti in alio loco distanti, & separato: quia nihil esset vi cuius posset colligi moralis eius presentia. Qui e fenestra propriæ domus, via aliqua mediâ, licet angustâ, ab Ecclesia separatæ, assisteret Missæ, non satisfaceret, mea quidem sententia, præcepto; tametsi videret Sacerdotem: quia non esset moraliter præsens; nec censetur constituere unum corpus cum Sacerdote celebrante, & ceteris assistentibus. Et hæc opinio, quam defendit Tamburinus *Lib. III. de Sac.*

Mis. communior, ac probabilior est. Qui vero Sacerdoti celebranti inserviunt, quamquam, ut librum, vinum, thus, vel alia necessaria ad sacrificandum deferant, a Sacrificio paullulum recedant, censentur moraliter præsentem, & præcepto satisfaciunt; dummodo tamen absentia non sit notabilis. Ut omnes casus in hac materia occurrentes facile resolvere possis, animadvertas oportet populum assistentem una cum Sacerdote Sacrificium incruentum immolare. Debent ergo congrua ratione moraliter, sin minus physice, uniri. Qui, necessitate cogente, vel ob angustiam templi, vel ob multitudinem populi, a celebrante distant, sed animo, & corpore cum aliis vicinioribus uniuntur, simul genua flectunt, pectora tundunt, flegunt, capita inclinant; iuxta communem existimationem unum corpus constituunt, simulque Sacrificium offerunt & præceptum implent. Contra qui, nulla necessitate urgente, vel e fenestra suæ domus seiunctæ ab Ecclesia, vel ex aliquo alio loco separato Missam audit, nec unum corpus creditur constituere, nec præcepto satisfacere. Rei enim summi, & maximi momenti, ut est Sacrificium, ea qua par est reverentia, ac meliore modo quo possumus, interesse debemus. Physicam presentiam haud requirimus; moralem vero talem suademus, quæ satis sit ad percipiendum, & observandum quid in Sacrificio peragatur. Quod si hanc impediât multitudo adstantium; tunc, quam maxime potes, accede. Hoc enim modo dubia omnia evanescent.

II. Locus, in quo Missa audiri debet, est Ecclesia publica quæcumque. Et licet congruum sit fideles in propriis parochiis Missam audire; satisfaciunt tamen præcepto etiam dum Missam audiunt sive in aliena parochia, sive in Ecclesiis Regularium; ut patet ex communi consuetudine ubique recepta, & a summis Pontificibus approbata. Neque de hoc difficultas est. In eo potius vertitur controversia, num scilicet qui in loco privato, vel profano Missam audit, præceptum impleat? Nomine loci privati non intelligimus oratoria sive sacella erecta in palatiis Episcoporum, aut in conventibus Regularium, vel parvulas illas Ecclesias, quæ ianuam habent publico ingressui, & communi viæ expositam, aut a Missionariis privilegiatis certo loco erectas capellas. Qui enim in his oratoriis Missam audiunt, dubio procul præcepto faciunt satis. De oratoriis ergo privatis, in domibus, sive Clericorum, sæ-

secularium, sive laicorum extantibus, sermo est.

III. Omnes illi qui sunt de familia, in qua est oratorium privilegiatum; ut sunt pater, mater, nurus, & gener, uxor, filii, nepotes, & ceteri per lineam rectam descendentes, ac constituentes unicam familiam, item servi & famulæ, satisfaciunt præcepto, cum diebus festis in præfato oratorio Missam audiunt. Aliquando comprehenduntur etiam hospites, istorumque famuli. Sed de hoc consulendum est Breve apostolicum, in quo recensentur personæ privilegiatæ.

IV. Plures Theologi, ut Azorius *Tom. I. Lib. VII. cap. vi.* Busembau, Castropalaus, Marchantius, aliique, sustinent, quoscumque, etiam si non sint de familia, satisfacere præcepto, cum Missam audiunt in quibusvis privatis sacellis, quia communi iure id solum præcipitur ut Missa audiatur. De loco autem nulla fit mentio. At communior, & vera sententia docet, eos omnes qui non sunt de familia, teneri Missam audire in publica Ecclesia; nec satisfacere præcepto in privatis secularium oratoriis Missam audientes. Ratio est evidens: quandoquidem Pontifex in suis Brevibus conceptis verbis excipit omnes qui de familia non sunt. En clausulam quæ præfatis Brevibus inseri solet: *Volumus autem ut alii, qui non sunt de familia, non censeantur liberi ab obligatione audiendi Missam in Ecclesia.* Respondent, verba hæc addita esse ex suppositione quod sit ius aliquod præcipiens Missæ auditionem in propria parochia; ut olim tale ius extitisse asserunt: cui iuri, si etiamnum foret, nollet Pontifex per suum privilegium, privato concessum, quidquam damni inferri. At, cum antiquatum nunc sit eiusmodi ius, restrictio addita in Brevis nihil operatur; sed ponitur, ut stilus servetur secundum antiquas scribendi formulas. Responso isthæc nullo nititur fundamento. Lex enim communis est, ut Missa audiatur in Ecclesia. Ab hac lege peculiari privilegio excipiuntur Religiosi. Cum itaque Pontifex non modo non eximat sæculares qui non sunt de familia privilegio donata, sed clare legis oneri subiciat; absque ullo fundamento præfati Theologi privilegium, uni privatæ familiæ impertitum, ad omnes indiscriminatim extendunt. Porro, si in aliqua Bulla pontificia hæc limitatio omitteretur, & privilegium esset absolutum; tunc & nos concederemus, posse eos etiam qui de familia non forent, præcepto satisfacere. Heinc probabile censemus, implere

Conc. Theol. Tom. V.

præceptum audiendi Missam eos qui in castis cum militibus, & in littore cum navigantibus Sacro assistunt. Quoniam privilegium conceditur celebrandi, & audiendi Missam in eiusmodi locis absque ulla limitatione. Ergo, etiam si lex foret de auditione Missæ in publica Ecclesia, privilegium indefinitum & universale, præfatis locis concessum, omnes qui ibi Missam audirent, eximeret a tali lege. Verum, ut quisque facile difficultates quæ hac de re occurrere possunt, resolvere valeat, privilegia ipsa legenda attente sunt, & perpendenda.

V. Ad tempus quod attinet, iam dictum est, vi præcepti obstringi fideles audire Missam omnibus diebus festis. Qua autem diei festi hora audiri debeat, nihil præscriptum habemus. Sacerdotibus prohibitum est celebrare vel ante auroram, vel post meridiem. Hanc eandem prohibitionem comprehendere fideles audientes, contendit Pasqualigus *qu. mcccix.* aitque peccare eos, nisi audiant tempore quod licitum est celebrare. Sed communior est, & probabilior contraria sententia, quæ docet satisfieri præcepto, quacumque hora, a media usque ad alteram mediam noctem, Missa audiatur. Quia lex Missam audire tantum præcipit illo die, nulla hora præfinita. Peccarent vero fideles, si post meridiem Missam audire differrent, ob periculum cui se exponerent Missam non audiendi.

VI. Qui Nativitatis sanctissimæ Iesu Christi nocte audit Missam quæ Romæ, Venetiis, & alibi ex privilegio ante mediam noctem celebratur, satisfaciens præcepto. Quoniam, ommissis aliis rationibus quæ afferri solent, privilegium, quod impertitur Sacerdoti anticipandi celebrationem, conceditur quoque fidelibus audiendi talem Missam. Quoties ergo Sacerdos celebrat Missam istius solemnitatis, toties fideles implent præceptum sanctificandi talem diem, dum præfata Missam audiunt. Si vero festi Nativitatis pervigilium die dominica recurreret, & Missa celebraretur hora secunda, aut tertia noctis; minime satisfaceret aliquis præcepto audiendæ Missæ pro die dominico. Siquidem Missa quæ celebratur, est de Nativitate Domini, & pro tali festo computatur; quemadmodum ex communi sensu fidelium manifestum est.

CAPUT IV.

De intentione, & attentione audiendi Missam diebus festis.

I. **I**nter alia quæ requiruntur ad implendum præceptum audiendi Missam, necessaria est intentio, seu voluntas libera eamdem Missam audiendi. Non tamen est necessaria intentio satisfaciendi præcepto: quia Ecclesia præcipit voluntariam tantum Missæ auditionem, minime vero reflexam intentionem implendi præceptum. Sufficit ergo voluntas audiendi Missam, tamquam sacrificium, seu tamquam rem sacram, qua Deus colitur. Quamobrem non implet præceptum qui Missæ assisteret solius curiositatis gratia, aut solo animo irridendi. Neque satisfacerent præcepto qui coacti Missæ interessent. Si vero coacti templum ingrederentur, & deinde voluntarie Missam audirent, præceptum implerent. Atque, ut paucis plura complectar, quicumque Missam serio audit, nec constat contrariam eum habere intentionem, sufficientem præsumitur habere intentionem ad præceptum implendum.

II. Quæst. I. *An satisfaciatur præcepto qui ob finem pravum aspectandi impudice feminam pergat ad audiendam Missam?* Resp. Affirmative respondent communiter recentiores: quia finis pravitas haud impedit quominus audiat rem sacram, & actum præceptum exequatur. Libidinosa illa intentio, & impudici aspectus tollunt quidem fructum auditionis Missæ; secus intentionem illam audiendi, hoc ipso quod exterius modeste se gerat, & interius animum intendat ad rem sacram. Leges autem substantiam actuum præcipiunt, non modum, qui sit operi præcepto extrinsecus. Hæc recentiorum sententia, ut id quod sentio, candide fatear, mihi minime arridet. An aliquando per actum malum aliquid præceptum impleri possit, alibi edifferam. In præsentia dumtaxat nego, præfatum hominem satisfacere præcepto audiendi Missam. Et hanc sententiam docet aperte S. Antoninus II. Part. tit. ix. c. x. §. 2. *Non enim debent accedere ad Missam, vel Ecclesiam, ut videant, vel videantur ab amatoribus suis. Nam tales non implent præceptum illud Ecclesie; sicut nec illi qui stant ad sociandum dominos, alias non audituri. Sed debent accedere ad orandum; & tunc a se removerere debent cogitationes temporalium, & Deo vacare.* Ratione autem, ut ego quidem

arbitror, satis efficaci probatur. Quæ a Deo, vel ab Ecclesia præcipiuntur, alia sunt quæ a sanctitate seungi valent; ut est exempli gratia abstinencia a carnibus die veneris: cui præcepto ut satisfiat, sufficit executio rei præceptæ, quin necessaria sit bona operantis intentio. Alia vero sunt ita sacra, ita sanctitati, divinique cultui coniuncta, ut separari reipsa vix possint. Istius generis est Missæ auditio. Siquidem Ecclesia, iubens audire Missam, præcipit rem sacram, cultumque Deo exhibendum: & qui Missam audit, una cum Sacerdote Deo incruentum Sacrificium offert. Hæc porro ita sancta sunt, ut in morali acceptione commentitia sit distinctio substantiæ actus a modo illius: quæ distinctione utuntur adversarii, ut evincant per actum culpabilem impleri posse quodcumque Ecclesie præceptum. Quod principium quam sit falsum, colligitur ex hac propositione ab Ecclesia proscripta. *Præcepto communionis annuæ satisfiat per sacrilegam corporis Domini manducationem.* Heinc sic instauro argumentationem meam. Idem Theologi qui docent impleri præceptum audiendi Missam per actum pravum, docebant quoque impleri præceptum annuæ communionis per sacrilegam assumptionem corporis Christi. Hoc ultimum est proscriptum. Ergo & primum. Consequentiam evinco auctoritate Francisci Suarez, qui utraque propositiones defendit, aitque ita esse connexas, ut eadem sit utriusque ratio. En illius verba ex Tom. III. in III. Part. disp. lxx. sect. 3. *Dicendum est, cum qui voluntarie suscipit sacramentum Eucharistiæ, etiamsi indigne sumat, implere præceptum communicandi; etiamsi alius peccet mortaliter per sacrilegium divine sumptionis... Et probatur: nam alia præcepta, tum in sacramentis, tum in aliis materiis impleri possunt per actum peccaminosum, ut patet, si quis Missam audiat prava intentione.* Sed, ut fiat manifestius eamdem omnino esse rationem utriusque præcepti, scilicet & annuæ communionis, & Sacri audiendi, transcribamus huc quoque oportet ea quæ docet idem Suarez loco laudato *disput. lxxxviii. sect. 3. de præcepto audiendi Missam. Inquit enim: Quamvis quis eat ad Ecclesiam ex libidinosa intentione videndi feminam, vel etiam si officio Missæ cum eadem intentione assistat; tamen si non excludat voluntatem implendi hoc præceptum ecclesiasticum, & sufficienter sit attentus, illud implet.... Ut in simili superioris dictum est tractando de præcepto communionis: est enim hic*

hic eadem ratio, scilicet quia ille implet substantiam actus præcepti.

III. Ex his planum est, Suarez a nobis stare; cum aperte asserat, eamdem esse utriusque præcepti rationem. Siquidem, si in vivis post Innocentium XI. fuisset Suarez, dubio procul suam sententiam primam, qua docuit, actione sacrilega impleri præceptum annuæ communionis, improbasset. Ergo reiecit itidem & secundam, qua asseruit, observari præceptum audiendæ Missæ per assistentiam culpabilem. Ubique enim clare prodit, hæc duo præcepta, ad hoc quod attinet, ita esse connexa, ut eadem pro ambobus stet ratio. Ad hæc si animum intendisset P. La-Croix, haud scripsisset *Lib. III. part. i. dub. 3. num. 636. Ecclesiam declarasse, se præcipere communionem fructuosam; id vero non declarasse de præcepto vel auditione Missæ. Ergo, concludit, prudenter stamus auctoritate, & ratione adducta pro sententia nostra, quamdiu Ecclesia aliud non declarat.* Heu quænam prudentia est hæc? Duæ opiniones similes sunt, eodemque prorsus reguntur principio. Unam expresse proscrit Ecclesia. Ergo prudenter amplectimur alteram, quod Ecclesia eam aperte non damnaverit? Immo prudenter in prima præsumendum est damnatam fuisse secundam. Ergo imprudentissime defendimus secundam; cum eadem sit ratio reprobandi tum primam, tum secundam. Si enim duæ conclusiones ex eodem proficiscantur principio, & una ab Ecclesia damnetur; quis indemnem alteram reputabit? Nemo sane eam propugnabit ob id solum quod Ecclesia conceptis verbis illam non declaraverit proscriptam. Sed qui unam præ altera defendere voluerit, illius erit ostendere, vel ex diverso profluere sententias illas principio, aut peculiarem rationem uni præ altera favere. Præterquamquod contraria sententia seipsam destruit. Ponit enim satisfacere præcepto eum qui ad Ecclesiam pergat ob finem aspectandi impudice mulierem; immo etiam si cum hac prava intentione Missæ sacrificio assistat. Quis porro in animum prudenter inducere sibi poterit, hominem hunc, tali impudica intentione, & pravo affectu æstantem, posse attentione necessaria Sacrum audire? Quis extrema adeo opposita uno morali, ut sic loquar, fœdere confociabit? Nemo sane eorum qui ad evangelicæ prudentiæ leges morum quæstiones exigunt.

IV. Quæst. II. *Quid dicendum de eo qui templum ingreditur ad audiendam Missam,*

quam post quadrantem inchoandam putat: interim, eo non advertente, Missa in aliquo altari legitur usque ad Sanctus; & tum ex campanulæ sonitu Missam recitari cognoscit? Respondeo. Gobat tract. v. num. 115. dicit, si habuerit hanc intentionem, Volo me esse unum de numero audientium Missam quandocumque inchoabitur, eum audivisse etiam primam partem, quam reipsa non audivit; secus, si præfatam intentionem non habuerit. Hæc retuli, non ut refutem (quoniam nullò impugnante corruunt) sed ut identidem palam fiat, quousque progrediatur benigna quorundam Theologia. Relatam enim opinionem prorsus improbabilem reputo; quia, si sola intentio assistendi Missæ moraliter præsentem constitueret volentem audire Missam; posset hac ratione quis domi suæ sedens Missæ præceptum implere.

V. Qui audit Missam, ignorans esse diem festum, debet aliam, si possit, audire, ut præcepto satisfaciatur. Si tamen prudenter præsumi posset adfuisse in tali homine virtualem voluntatem satisfaciendi præcepto Missæ; posset fortassis solvi ab onere audiendi alteram. At in re dubia securior pars eligenda est. Eo vel maxime quod sine gravi incommodo id præstari potest, ut supponitur. Qui Missam audit animo expresso, & deliberato non satisfaciendi præcepto, debet aliam audire; nisi eiusmodi deliberationes partus sint animi scrupulis exagitati: tunc enim nec ipse ad aliam audiendam illum urgerem. Sic, cum viri scrupulosi Missam audientes, vel horas canonicas recitantes, statuunt aliam audire Missam, & iterum eandem horas recitare, non debet eidem permitti ut aliam Missam audiant, vel ut horas repetant. Secus vero dicendum arbitror de homine a scrupulis alieno, qui interdum affectuum varietate, & negotiorum multitudine distractus, dum Missam die festo audit, decernit se aliam audire velle, ut præcepto satisfaciatur, menteque distractionibus vacua id peragere valeat. Iste debet alteram Missam audire. Ut ergo similes casus optime resolvantur, Confessarii prudentia opus est.

VI. Quæst. III. *Qualis attentio requiratur ut satisfiat præcepto audiendi Missam?* Respondeo. Omnes adfirmant necessariam esse aliquam attentionem; sed in eo difficultas vertitur, qualis nimirum debeat esse eiusmodi attentio. Duplicem distinguunt attentionem. Altera est externa, quæ excludit occupationem exteriorem, impediendam attentionem mentis; interna altera, quæ est animi appli-

catio ad ea quæ in Missa peraguntur a Sacerdote. Requiritur attentionem externam certum est. Quare qui pingit, ludit, disputat, & id genus similia exterius agit, præceptum non implet. De attentione interna duplex est sententia. Prima negat esse necessariam attentionem internam, eo quod Ecclesia non præcipiat actus internos. Plures a Cardinali de Lugo *disp. xxii. sect. 2. num. 27.* laudantur pro hac opinione. Secunda communior, & vera necessariam esse propugnat attentionem internam: quoniam, tametsi Ecclesia non præcipiat actus internos directe, & absolute; eos tamen imperat, ut sunt actuum exteriorum rationes, & veluti formæ. Sed de hoc plura alibi. Hæc attentio interna triplex esse potest. Prima, qua homo animum applicat ad acta, & verba celebrantis; & hoc pacto Deum colere studet. Secunda est attentio ad fensa, & mysteria per verba significata, & representata, maxime passionis, & mortis Iesu Christi, in cuius commemorationem Sacrificium immolatur: & hæc est perfectissima attentio, quam ut sequantur, fideles a Confessariis, & Parochis instruendi sunt. Tertia est attentio generalis, qua, durante Missa, Deus colitur, & laudatur. Attentio ad Missam non excludit preces voluntarias, neque ex aliqua obligatione debitas. Potes ergo recitare sub Missa horas canonicas, poenitentiam iniunctam a Confessario, aut orationem ex voto debitam. Hæc siquidem obligationes non modo non sunt sibi oppositæ; sed potius mutuo se se adiuvant. Item servitus quæ præstat a ministris in Missæ celebratione, haud impedit attentionem necessariam. Sic musici, tympanistæ, tubicines, chelystæ satisfaciunt si audientes Missam simul attendant ad id quod in Ara geritur. Idein asserunt de collectoribus elemosynarum. Quia istorum actiones in Dei cultum referuntur. Ego tamen omnibus istis suaderem, ut Missam privatam audirent. Quia nihil facilius dictu quam eos implere præceptum, si simul attentum animum ad Missam conferrent; at hoc opus, hic labor est. Si hoc intervenit, nec ego alterius Missæ audicionem impono. Sed quia non adeo facile hoc evenire censeo, idcirco in re tanti momenti privatam missam audire consulo. Qui sub Missam pernotabile tempus invicem confabulantur, qui libros profanos legunt, non implent præceptum; quemadmodum nec illi qui sub ipsa Missa peccata consistuntur Sacerdoti: quia hæc confessio omnino impedit attentionem necessariam. Satisfacit vero

qui contritionem de peccatis edit. Confessarius, dum confessiones audit, non potest satisfacere præcepto audiendi Missam, quando ipse non celebrat. Neque Sacerdos celebrans valet simul audire Missam, debitam vi voti, aut alterius obligationis: quemadmodum non potest quis eodem tempore simul audire tres Missas, unam vi præcepti sanctificandi festa, unam vi voti, & unam ex debito poenitentia sibi iniunctæ a Confessario. Similiter, quando Confessarius duas, aut tres, vel quatuor Missas audire iubet, idque imponit tamquam satisfactionem, quæ pars est sacramenti poenitentia, non satisfacit suo debito poenitens, si simul eas audiat: quia id est contra intentionem Confessarii; prudenter enim præsumitur velle unam potius aliam audiri: siquidem numerum augens Missarum intendit augere onus poenitentia, ut per se patet; quidquid in contrarium dicat Leander absque ullo fundamento. Non requiritur quod attentio, sicuti nec intentio, sit actu continua, & formalis; sed sufficit virtualis, nimirum quod non sit revocata, & quod excludat voluntarias distractiones: eo ipso enim quod dum quis advertit se mentem habere distractam, curat expellere distractiones, intelligitur habere continuatam vi præcedentis actus attentionem. Confessarius moneat fideles, externam attentionem iuvare internam. Qui oculis, ceterisque externis membris ad modestiam bene compositis Missam audiunt, facillime attentum animum conservant. Qui vero dum Missam audiunt, huc & illuc profane respiciunt, & notabili Missæ parte modo in unam, modo in aliam mulierem oculos coniciunt, præceptum audiendi Missam non implent.

CAPUT V.

Quæ animi puritas requiratur ad audiendam Missam; & an peccet qui cum affectu peccati mortalis Missam audit.

I. IN Sacerdote, qui Missam celebrat, summa requiritur animi puritas. Is, si cuiusquam peccati mortalis macula inquinatus sacrosanctum Missæ sacrificium immolaturus accedat, horrendum dubio procul perpetrat sacrilegium, eo quod sancta, non sancte, sed immundo corde tractet. An hæc animi puritas, & sanctitas etiam in fidelibus Missam audientibus necessaria sint, inquiratur. Ut via insitamus quæ tum a laxitate, tum a severitate declinet, ea quæ penes omnes

omnes certa sunt, patefaciamus oportet. Extra disputationem in primis versatur, maiorem in Sacerdote celebrante, quam in laico assistente, exigi animi devotionem, cordisque sanctitatem. Propius enim Sacerdos victimam immaculatam tractat, atque ex officio Sacrificium offert; secus vero christianus populus. Ceterum, quia omnes fideles unum corpus mysticum cum Sacerdote offerente constituunt, & ipsi, remotius quidem, una cum Sacerdote sacrificium immolant. Hoc in sensu Apostolus Petrus populum christianum vocat regale sacerdotium; immo & spirituales hostias, eo quod etiam offerantur, nedum offerant. Quibus positis, sequentem resolutionem sapientum iudicio suppono.

II. Dico, Christianos qui festis diebus Missam audiunt, peccati mortalis labe polluti, quique actuali affectu peccatum amant, profanationem committere, novamque aliquam maculam contrahere, non quod Missam audiant; sed quod non, sicut oportet, audiant. An hæc profanatio, novaque macula venialis sit, vel mortalis, non decerno. In id potius propendo, non esse mortalem, ob rationem infra adducendam. Satis nunc mihi sit demonstrare, fideles qui eo tempore quo Missam audiunt, cordis amore erga illicitas oblectationes, & gravia crimina rapiuntur, aliquo modo peccare ob hoc solum quod fordido corde, & maculata anima Missæ interfuit. Nec severa hæc tibi erit sententia, si animo serio reputabis, Christianos Missam audientes duplicem habere ad Sacrificium respectum, duplicique munere defungi; offerentium nimirum, & victimarum. Sacrificium offerunt, non quidem ut publici, & consecrati ministri, sed ut publico ministro cooperantes, illique uniti, propriamque intentionem illius intentioni coniungentes. Quapropter unum est & populi adstantis, & Sacerdotis offerentis Sacrificium; sicut in ipsa Missa testatur ipse Sacerdos, qui post oblationem, quæ præfationem antecedit, ad populum conversus, illum adhortatur his verbis: *Orate fratres, ut meum pariter, ac vestrum in conspectu Domini fiat acceptum Sacrificium.* In canone quoque Missæ bis asseritur, & declaratur, fideles adstantes una cum Sacerdote Sacrificium offerre. Primum ante consecrationem. *Memento Domine famulorum, famularumque tuarum N. N. & omnium circumstantium, quorum tibi fides cognita est, & nota devotio, pro quibus tibi offerimus, vel qui tibi offerunt hoc Sacrificium laudis.* Secundo post consecrationem. *Unde & memores, Domine, nos servi tui, sed & plebs tua sancta . . . offerimus præclaram maiestati tuæ &c.* Quapropter hanc elicit consequentiam D. Petrus Damianus opusculo xi. *Quibus verbis luce clarius constat quia Sacrificium, quod a Sacerdote sacris altaribus superponitur, a cuncta Dei familia generaliter offeratur.*

III. Non modo fideles Missæ assistentes Deo offerunt cum Sacerdote sacrificium, verum etiam una offeruntur, tamquam spirituales hostiæ. Quod ut percipiatur, celestis Augustini Theologia recogitanda est. Christus, inquit ille, caput est Ecclesiæ, idest fidelium; & fideles corpus mysticum efficiant suo capiti unitum. Christus itaque, & Ecclesia unum corpus constituunt: ille capitis, hæc corporis vices gerit. Quæ cum ita sint, quoties offertur caput, offeratur & corpus necesse est: nec enim caput separatum a corpore, nec corpus separatum a capite offerri potest. Audiamus Augustini verba Lib. X. de Civit. Dei. *Cum autem Christus sit Ecclesiæ caput, & Ecclesia Christi corpus, tam ipsa per ipsum, quam ipse per ipsam debet offerri.* Item in eodem Libro cap. vi. *Tota ipsa redempta civitas, hoc est congregatio, societasque Sanctorum, universale Sacrificium per Sacerdotem magnum offertur Deo. . . . Hoc est Sacrificium Christianorum, multi unum corpus in Christo; quod etiam sacramento altaris, fidelibus noto, frequenter Ecclesia, ubi ei demonstratur quod in ea re quam offert, ipsa offeratur.* Sive igitur spectentur Christiani, ut ministri offerentes, sive ut victimæ oblatæ, intaminati sint necesse est. Deus enim semper tum ministros scelestos, tum victimas immundas detestatus est. Quæ severitate non redarguit Iudæos, qui criminibus inquinati taurorum, & arietum sacrificia illi offerebant? Isaia 1. *Ne offeratis ultra sacrificium frustra: incensum abominatio est mihi. Neomeniam, & sabbatum & festivitates alias non feram: iniqui sunt cætus vestri. . . . Lavamini, mundi estote, auferte malum cogitationum vestrarum ab oculis meis, quiescite agere perverse, discite bene facere.* Peccabant itaque Iudæi, dum vitiorum ardore flagrantes, Deo hostias offerebant. Quid porro dicendum de Christianis, si oculos habentes plenos adulteriis, mentisque impudicarum cogitationum multitudine oppletas, si vindictam anhelantes, si invidia livore perciti, Sacerdoti celebranti uniti tremendum Sacrificium Deo immolent; si seiplos, tamquam hostias mystice cum fa-

Con. Theol. Tom. V.

crossancta illa victima Christi Iesu coniunctas, Deificæ Trinitati offerant? Ubi isthic ministri, cuius munus gerunt, dignitas? Ubi victimarum sanctitas? Quis, quæso, a cuiusque profanationis specie purgare valeat oblationem cuius victima omni ex parte criminum sordibus maculata est, cuiusve ministri, non modo vitii polluti sunt, sed, dum offerunt Deo, simul dæmoni pravo cordis affectu sacrificant? His sane Christi Domini competit redargutio Matth. xv. *Populus hic labiis me honorat, cor autem eorum longe est a me.* Sacerdotes, si letalis culpæ rei sacrificant, horrendum perpetrant sacrilegium. Ergo, quia fideles ex una parte cum ipso Sacerdote offerunt, si in peccato existentes id præsentent; peccant & ipsi quidem. Sed, quia ex altera parte remotius tale munus exercent, & non tamquam speciali caractere deputati, eorum peccatum inferius longe erit peccato Sacerdotum, eorumque profanatio levior.

IV. Vel ergo dicamus necesse est, christianum populum una cum Sacerdote non offerre Sacrificium; vel, si hoc concedimus, concedamus oportet & alterum, nempe quamdam novam profanationis noxam fideles contrahere, si, dum regalis Sacerdotii munia obeunt, scelerum amore flagrent. Si eodem quo Sacerdotes improbi modo sacris operarentur; eodem quoque sacrilegio inficerentur. Ergo quia re ipsa sacra peragunt, cum Sacrum audiunt, sed ratione quadam mystica, & inferiori; culpam perperrant, sed leviozem. Quod severa hæc appareant, inde profecto evenit quod mysteriorum maiestatem, Sacrificii excellentiam, & Christianorum dignitatem ignoremus: inde evenit quod animo nostro non insideat lex illa a natura præscripta: *Sancta sancte tractanda sunt*: inde tamen evenit quod Christianos fugiat quam sublimem actionem exercent, dum Missæ assistunt. Si enim recogitarent se quoque tanti Sacrificii ministros esse, victimas, & testes; fieri haud posset quin peccata sua detestarentur. An terrenas illecebras, & sordes concupiscerent, si animum intenderent ad Sacerdotem, hortantem modo his verbis, *Orate fratres*, modo istis, *Sursum corda? An auderent respondere, Habemus ad Dominum? Quam in rem peroptime quadrant verba Chrysostomi Tom. V. ser. xxxviii. Quid facis, homo? Non promissisti Sacerdoti, qui dixit, Sursum mentem, & corda; & dixisti, Habemus ad Dominum? Non revereris, & erubescis, &*

illa ipsa hora mendax inveniris? Mensa mysteriorum structa est, & Agnus Dei pro te immolatur, Sacerdos pro te angitur, ignis spiritualis ex sacra Mensa refluit, Cherubim astant, Seraphim advolant, & Spiritus sex alas habentes faciem regunt, omnes incorporeæ virtutes pro te cum Sacerdote intercedunt, ignis spiritualis a Christo descendit, sanguis in cratere ad tuam purificationem ex immaculato latere haustus est: & non erubescis, revereris, & confunderis, neque Deum tibi propitium facis?

V. Cum itaque victimæ impiorum sint abominabiles Deo, & multo magis impii ipsi; reliquum est ut Christiani Missam audituri peccata sua detestentur, & quod fieri potest, sursum corda elevent, ut, abilito peccati affectu per contritionem, victimæ, & ministri Deo grati evadant, cui sacrificium est spiritus contribulatus, quique cor contritum, & humiliatum non despicit. Sanctus Antoninus II. *Par. tit. ix. cap. x. §. 2.* ex auctoritate Alberti Magni Christianos qui peccatorum sarcina pressi Missæ interfunt, consulit, hortaturque ut Publicanum imitentur, *qui nec audebat oculos ad celum levare, sed percutiebat pectus suum.* Unde & Albertus dicit, *quod in mortali existens non debet multo intuitu respicere corpus Domini, sed indignum se reputare vel in transitu videre.*

VI. Sententiam quam hic docemus, recensimus *dist. i. c. ii.* inter propositiones quæ aliquibus nimium severæ videntur. Verum, prout a nobis explicata est, cuiusque severitatis specie caret. Quandoquidem non dicimus, mortale sacrilegium perpetrare Christianum qui peccato letali inquinatus Missæ assistit; sicuti gravissime peccat Sacerdos qui gravis delicti conscius Missam celebrat: sed dicimus, Christianum hunc præceptum audiendi Missam exterius quidem, & secundum litteram implere; secus vero secundum spiritum, & intentionem præipientis, & ut oportet. Dicimus, eum qui cum actuali affectu peccati mortalis Missam audit, non levem profanationem committere, infra tamen mortalem culpam: idque ex eo evincimus, quod cum dispositione adeo prava universæ religionis christianæ excellentissimam, sanctissimamque actionem exercent.

VII. Obiiciunt, heinc consequens esse arcendos fore Christianos qui in peccato mortali existunt, diebus festis ab audienda Missa, ne peccata multiplicent. At præpostera omnino consecutio hæc, quemadmodum & ista:

ista: qui paschali tempore præceptam annuæ communionis implere gestiunt, si abstinere a peccatis nolint, horrendum committunt sacrilegium; ergo a communionem prohibendi sunt. Nemo certe hoc dixerit. Hæc autem est legitima illatio: ergo pro virili parte hortandi sunt fideles, ut scelera sua ferventi contritione deleant, ut animum a terrenis illecebris avocent, ut suorum cordium sacrificia Deo immolent, ut divinam misericordiam maxima demissione implorent, ut altius reputent quid acturi sint, cum Missæ assistunt, scientque se testes esse illius Sacrificii cruenti quo Christus in cruce se se Patri obtulit, atque incruenti huius holocausti ministros, & hostias, cum ipso Christo offerendas Deo. Meminerint ergo, ne sancta, immo sanctissima, indigne tractent, profanentque: ne dum exterius maximum suæ religionis actum exercent, Deoque cultum exhibent, interius pravis machinationibus Deum sacrilega iniquitate offendant, eiusque vindictam provocent.

VIII. Obiiciunt, aliud absurdum ex hoc sequi, nempe, tot peccatorum homines fontes effici, qui in affectu mortalis criminis perseverant, quot Missæ in universo terrarum orbe celebrantur: quoniam, sive dormiant, sive vigilent, sive etiam scelera perpetrent, relationem semper habent ad omnes quæ celebrantur Missas, & ad ipsos ministros sacrificantes. Sed ineptissimum est commentum istud. Falsum siquidem, quin & erroneum est, Christianos omnes sacrificii Missæ participes esse, illudque offerre, quocumque in statu reperiantur, sive Deum laudent, sive Deum offendant; sive dormiant, sive vigilent; sive cum meretricibus luxurientur, sive crapulis indulgeant. Figmentum hocce refellit Tridentina Synodus *sess. 22. cap. 11.* inquit enim: *Sacrificium istud vere propitiatorium esse, per ipsumque fieri ut, si cum vero corde, & recta fide, cum metu & reverentia, contriti ac poenitentes ad Deum accedamus, misericordiam consequamur, & gratiam inveniamus in auxilio opportuno. Huius enim oblatione placatus Dominus, gratiam, & donum poenitentiae concedens, crimina, & peccata, etiam ingentia dimittit.*

IX. Obiiciunt denique, ex doctrina qua sententiam nostram defendimus, inferri, æque peccare eos qui profestis ac illos qui festis diebus assistunt Missæ cum actuali affectu peccati mortalis: siquidem tam in illis quam in istis diebus offeruntur. Obvia est responsio, nempe tum festis, tum profestis

diebus peccare illos qui peccatis inhiant eo ipso tempore quo Missæ assistunt. Id tamen discriminis intercedit, quod magis peccant festis diebus ob præceptum, vi cuius tenentur cultum specialem Deo reddere, divinis vacare, Missam audire, a servilibus cessare. Qui libere distractus orat, peccat; at gravius peccat certe qui ex præcepto obstrictus preces suas recitat sine attentione. Neque, dum dicimus gravius delinquere, mortaliter eum peccare intelligimus; sed gravius in linea peccati venialis dumtaxat. Etenim in hoc etiam genere plus minusque reperitur.

X. Tandem sententiam hanc novitatis arguunt, & severitatis. Si novitatis notam ipsi inurant, quod a Casuistis non sit ventilata; verum habet. At quomodo absolute novitatis, & severitatis notam impingere audent opinioni quæ a Patribus hausta est, & a gravissimis Theologis propugnata, veluti doctrinæ evangelicæ mirum in modum consentanea? Nonne Christus Dominus præcipit Matth. v. *Si offers munus tuum ad altare, & ibi recordatus fueris quia frater tuus habet aliquid adversum te, relinque ibi munus tuum, & vade prius reconciliari fratri tuo; & tunc veniens offeres munus tuum?* Si læsam erga proximum caritatem reparare debemus, ut quamcumque oblationem Deo digne offerre valeamus; quanto magis oportet Deum ipsum nostris culpis offensum placare, priusquam Christum Iesum simul cum Sacerdote celebrante illi offeramus? Quid plura? Non modo Patres, quos dedimus, sed gravissimi quoque Theologi hanc nostram defendunt sententiam. Auctor *Moralis christiana in orationem dominicam, Lib. III. art. 4. sec. 1.* Ecclesia Rupellensis in suis collationibus dicecesanis, Natalis Alexander in *Theolog. Dogm. & Mor. Lib. IV. de Decal. reg. 9.* pluresque alii tum Episcopi, tum Cardinales; ac præsertim doctissimus Bellarminus principia ponit, e quibus sponte profluit hæc quam docemus sententia. Siquidem *Lib. I. cap. vi. de bonis operibus* statuit, novi criminis reum fieri eum qui dominicam orationem recitat, simulque peccandi ardore flagrat. Inquit enim: *An qui ex animo remittit iniurias, & tamen in aliquo alio peccato voluntarie perseverat, possit hac oratione aliquid impetrare?* Respondet: *Si non cupit gratiam conversionis, nec ex animo illam petit; sed vel orat solis labiis; & consuetudine, vel, quod gravius est, ut videatur ab hominibus: non solum nihil impe-*

trat, sed etiam eius oratio fiet in peccatum: cum in singulis fere petitionibus mentiatur. Quomodo enim potest dicere: Pater noster, qui non vult esse filius? Et, Sanctificetur nomen tuum, per quem nomen Dei assidue blasphematur? Et, Adveniat regnum tuum, qui nihil magis quam adventum Domini timet? Et Fiat voluntas tua, qui suam, non Dei voluntatem semper facit? Porro, si hæc Bellarmini doctrina nec novitatis, nec severitatis inculcata umquam fuit; quo iure severitatis redarguere quisquam poterit hanc nostram de dispositione ad Missam recte audiendam sententiam? Anne maior animi puritas requiritur ad recitandam orationem dominicam quam ad audiendum, & aliquo modo offerendum sanctissimum Missæ Sacrificium?

CAPUT VI.

An Christiani diebus dominicis, præter Missæ auditionem, teneantur vespere interesse, conciones audire, aliaque pia opera exercere.

I. Recentiores Theologi communiter docent, præceptum sanctificandi festa, quatenus affirmans est, solam auditionem Missæ præcipere; &, prout negans est, cessationem ab operibus servilibus. Hinc, si Christiani Missam audiant, & ab operibus servilibus abstineant, nullo modo peccant iuxta ipsos contra præceptum sanctificandi festa; etiam si nec concionibus, nec vespere, nec aliud quodpiam bonum opus exercent. Quin, si, audita Missa, ludis, oblectamentis, confabulationibus toto die operam navarent; neque hoc in casu quidquam agerent adversus præceptum sanctificandi sabbati; sed ad summum possent peccare contra alias virtutes. Suarez fuso calamo hanc versat materiam *Tom. I. de Relig. Lib. II. cap. xvi.* atque descriptam opinionem defendit. Ad examen vocat omnia pia opera externa, quæ agere fideles possent die festo; ostenditque nullum opus sacrum, præter Missæ auditionem, ecclesiastico præcepto imponi fidelibus. Et huic sententiæ, ut dixi, communiter accedunt tum Theologi magis communiter, tum Casuistæ omnes. Paludanus in *IV. dist. xv. q. v. art. 2. concl. 2.* docet, fideles vi præcepti ecclesiastici teneri ad vespere, & sermonem audiendum, quoties in Ecclesia festis diebus hæc peraguntur. In hanc propendent sententiam Henricus a S. Ignatio *Tom. II. part. III. cap. v.* Pontas in suo *Dist. Mor. verb. Dies Dom. cas. I.*

Ut ab utroque severitatis, & laxitatis extremo declinemus, distinguenda sunt ea quæ vi præcepti ecclesiastici præcise imperantur, ab iis quæ alio titulo debentur. Mihi itaque certum videtur, præceptum ecclesiasticum sanctificandi dies festos, prout affirmativum est, non aliud præcipere præter Missæ auditionem: quod tum ex ipsius præcepti verbis, tum ex communi Theologorum, ac fidelium sensu colligitur. Quare sententia quæ defendit, peccare mortaliter adversus præceptum ecclesiasticum fideles qui vespere, & concionibus non interfunt festis diebus, & nimium severa, & a veritate abluere mihi videtur. Secundam opinionem Scoti, & aliorum, qui docent, Christianos vi istius præcepti ad actus internos caritatis, & contritionis teneri, alii rejiciunt. Tertia tandem opinio communis recentiorum, qui propugnant, Christianos nullo modo peccare adversus præceptum istud, etiam si, post auditam mane Missam, integrum diem insumant in ludis, confabulationibus, oblectamentis, aliisque profanis huiusmodi occupationibus, nimis laxa, minusque consentanea Ecclesiæ sensui nobis pariter videtur. Quibus libatis, nostram promimus sententiam.

II. Peccant Christiani, atque in gravi æternæ salutis periculo sunt qui festis diebus, audita Missa, nullum aliud pium opus exercent; sed totum diem rebus profanis vacant. Ut hanc meam sententiam clare explicem, animadvertendum obijcio, duo esse præcepta colendi festa, divinum unum: *Memento ut diem sabbati sanctifices.* Hoc præceptum, prout affirmativum est, iubet cultum divinum. Iuxta hanc considerationem præceptum morale est, & immutabile, durabitque usque ad finem mundi. Quoniam vero cultus, quem præcipit, nullo actu definitus est, sed indeterminatum illum Deus reliquit; hinc est præceptum alterum ecclesiasticum: nam Ecclesia, ut ex una parte fidelium tranquillitati consuleret, indeterminatum cultum aliquo modo definire voluit; &, ne ex altera parte conscientias nimium gravaret, solam auditionem Missæ ipsa ex debito imposuit. Non propterea tamen decrevit ad nullum prorsus alium actum fideles teneri: sed oppositum potius in plurimis Conciliis declaravit. Nullum itaque alium actum peculiarem, præter Sacri auditionem, Ecclesia suo mandato præscribit. Quare & ego communi recentiorum sententiæ, ad hoc quod attinet, accedo, scilicet adversus Ec-

Ecclesiæ præceptum non peccare fideles qui nec concionibus, nec vespere adsunt. Dico etenim vi præcepti ecclesiastici eos non teneri ad hunc vel ad illum actum peculiarem: quia nullum actum in particulari, Missa excepta, Ecclesia præcipit. Nihilominus subdo, peccare Christianos adversus præceptum sanctificandi sabbatum, quatenus divinum est, gravique suæ salutis periculo obnoxios esse, quoties nullum actum præter Missæ auditionem, exercent; sed toto integro die terrenis negotiis, profanisque oblectamentis indulgent. Quandoquidem, licet Ecclesia, ut modo dixi, neque hunc, neque illum singularem actum, præter Missam, præcipiat suo mandato; non idcirco tamen decrevit, vi præcepti divini ad nihil amplius teneri; quin oppositum data occasione declaravit. Nam Canon *Ieiunia dist. III. de consec.* hæc præscribit: *Die dominica nihil aliud agendum est, nisi Deo vacandum. Nulla operatio in illa sancta die agatur, nisi tantum hymnis, & psalmis, & canticis spiritualibus dies illa transigatur.*

III. Nicolaus I. in responsionibus ad consulta Bulgarorum *cap. x. & xi.* dicit: *Dominico die a labore terreno cessandum, ac omni modo orationibus insistendum, ut, quod negligenter per sex dies agitur, per diem resurrectionis dominice precibus expietur: ut liberius ad Ecclesiam ire, psalmis, & hymnis, & canticis spiritualibus insistere, orationi vacare, oblationes offerre, memoriis Sanctorum communicare, ad imitationem eorum surgere, eloquiis divinis intendere, elemosinas indigentibus ministrare valeat Christianus. Quæ omnia si quis negligens, orationi tantum vacare noluerit, & ad ceteras mundi vanitates licitos labores converterit, melius ei fuerat ipsa die laborare manibus suis, ut haberet unde tribueret necessitatem patientibus.*

IV. Hanc eandem veritatem manifestavit Ecclesia in pluribus Conciliis, variis temporibus celebratis. Concilium Turonense, Caroli Magni ætate celebratum, anno nempe 813. *cap. xl.* ait: *Oportet omnes Christianos in his diebus a servili opere cessare, & in laude Dei, & gratiarum actione ad vespere usque perseverare.* Concilium Remense anno 1583. de festis diebus hæc præscribit: *Diebus dominicis, & festis in suas parochias populus conveniat, & Missæ, concioni, ac vespere intersit.* Concilium Burdigalense, eodem anno celebratum, tit. de festis, hæc indicit suis Parochis: *Omnibus provinciæ nostræ Parochis indicimus ut populum*

suum frequenter, & serio commonefaciant, ut diebus festis non solum a quibuslibet prohibitis operibus se se contineant, verum etiam sacris omnibus ministeriis, & divini verbi prædicationi, quantum fieri possit, ex animo, & religione intersint: nec pietatis opera itidem prætermittant, in pauperibus respiciendis, afflictis consolandis, aliisque piis rebus gerendis, in quibus christiana professio, & caritas maxime elucescit.

V. Concilium Aquense, 1585. celebratum, tit. de fest. cul. *Doceantur* (inquit) *populi crebro ab his ad quos pertinet, ut festos dies, qui Dei cultui dicati sunt, in divinis officiis, concionibus audiendis, nec non in orationibus, maximisque, ac continuis erga nos beneficiis recolendis, sancte ac pie transigant, præsertim ut præter Missam, quæ sine gravissimi peccati culpa prætermitti non potest, præter vespere item, quibus fidelium quemcumque, nisi impeditum, interesse maxime convenit, in doctrinæ christiænæ rudimentis, omnes tam mares quam feminae, tam viri quam pueri, vel perdiscendis, si illi ignorent, vel aliis perdocendis versentur.* Concilium Avenionense anni 1594. *cap. xliii.* hæc statuit: *Doceant Parochi, ceterique verbi Dei præcones, diebus festis Dei cultui dedicatis, divinis officiis, concionibusque audiendis, ceterisque id genus piis operibus vacandum esse; nec Missam a quocumque, haud legitime impedito, sine gravi flagito prætermitti posse.* Concilium Aquileiense anni 1596. *can. xiv.* hæc præscribit: *Tempus diei festi in audiendis concionibus, Missæ sacro, & divinis officiis ponendum est, non in comestationibus. Multo minus, peracto prandio, ad saltationes, ad lusus declinandum; cum sit in Ecclesias ad horas vespertinas audiendas divertendum, & nomen Dei concorditer, & devote vel silentii meditatione, vel vocis exultatione laudandum. Quod curabunt Episcopi Curatorum diligentia populis inculcari.*

VI. Catechismus Concilii Tridentini III. *Part. de 3. præcept. numer. 25.* inquit: *Neque vero Parochus illud prætermittere debet, ut diligenter doceat, quibus in operibus, atque actionibus christiani homines diebus festis exercere se debeant. Ille vero eiusmodi sunt, ut ad Dei templum accedamus, eoque loco pia, sinceraque animi attentione sacrosancta Missæ Sacrificio intersimus; divina Ecclesiæ sacramenta, quæ ad salutem nostram instituta sunt, ad animæ vulnèrum curationem crebro adhibeamus. Nihil vero est quod opportunius, aut melius christianis hominibus fieri possit, quam*

si peccata sua Sacerdotibus saepe constentur. Ad quam rem perficiendam poterit Parochus adhortari, sumpta huius probandæ rei ratione, & copia ex iis quæ de poenitentia sacramento suo loco tradita, & præcepta sunt. Neque solum ad hoc sacramentum populum excitabit, sed sedulo etiam atque etiam adhortabitur, ut sacrosanctum Eucharistia sacramentum crebro percipiant. Attente præterea, diligenterque sacra concio fidelibus audienda est. . . . Exercitatio item, & studium fidelium in precibus, divinisque laudibus frequens esse debet, præcipuaque eorum cura, ut quæ ad christiana vita institutionem pertinent, ea diligenter ad discant, seduloque se exercent in iis officiis quæ pietatem continent, pauperibus, & egenis elemosynas tribuendo, agros homines visitando, mærentes, quique dolore afflicti facent, pie consolando. Nam, ut est apud sanctum Iacobum, religio munda, & immaculata apud Deum, & Patrem hæc est, visitare pupillos, & viduas in tribulatione eorum. Ex his quæ dicta sunt, facile erit colligere quæ contra huius præcepti regulam committuntur. Perpende hæc ultima Catechismi verba, quibus significat, Christianos contra istius præcepti regulam agere, dum concionibus, vesperis, elemosynis, precibus, aliisque piis operibus neglectis, mundanis negotiis, terrenisque rebus vacant.

VII. Hanc ipsam doctrinam confirmat Concilium Mediolanense III. in quo S. Carolus Borromeus tit. de fest. dieb. cul. sic loquitur. Ut vero ii dies omni pietate, & religione colantur, hæc crebro populum Parochi, & Concionatores admoneant, atque hortentur, ut illorum dierum tempus, quod Deo, eiusque cultui debetur, in iis actionibus totum consumant in quibus sancte consumendum est. Ut concionem mane, & sacram lectionem a prandio, ubi explicari solet, audiant. Ut divinis, vesperarum præsertim, officiis presentes, pie, religioseque adsint. Ut in christiana doctrina rudimentis, ac præceptis vel percipiendis, vel recolendis, versentur. Ut in operibus etiam, officiisque pietatis se exercent, agros homines visitando, mærentes pie consolando, & alia eiusmodi præstando. Ut denique ab illis actionibus, unde omnis peccandi materia, atque occasio existit, feriati, in ea opera incumbant ob quæ sunt illi sacri dies instituti. Plurima alia Concilia præterea, Narbonense, Bituricense, Triburicense, Marticonense. Adiciam solum ultimo loco auctoritatem Synodi Sextæ, quæ can. VIII. hæc habet: Diei dominica tanta debet esse

observantia, ut præter orationes, & Missarum solemnias, & ea quæ ad vescendum pertinent, nihil aliud fiat. Denique Concilium Tridentinum sess. xxiv. de Ref. cap. iv. ait: Moneat Episcopus populum diligenter teneri unumquemque parochia suæ interesse, ubi commode id fieri potest, ad audiendum verbum Dei.

VIII. Respondent recentiores Theologi, omnia quæ retulimus, pias esse adhortationes, & optima consilia; minime vero præcepta. Et nos ultro fatemur, non esse præcepta; atque concedimus, fideles vi præcepti non obstringi, ut dictum est, ad hunc vel illum actum in particulari. Sed dicimus, Ecclesiam voce Conciliorum, & Pontificum in recitatis decretis manifestasse sensum, & intentionem suam, quod videlicet ad implendum præceptum divinum sanctificandi sabbatum alia pia opera, præter Missæ auditionem, requirantur. Quare Catechismus Tridentini Concilii conceptis verbis asserit, eos fideles qui concionibus, vesperis, aliisque piis exercitiis neglectis, otio, ludis, mundanisque rebus vacant, adversus regulam præcepti de festorum sanctificatione agere. Ergo in idem præceptum peccant.

IX. Verum ad maiorem sententiæ nostræ confirmationem ea promere lubet quæ scribunt hoc de argumento duo gravissimi Theologi, sanctitate, & doctrina eximii. Primus est sanctus Antoninus, qui II. Part. tit. ix. cap. vii. §. 4. sibi proponit hanc quæstionem. Sed quæri potest, utrum quis abstinendo se a criminalibus, & operibus manualibus per hoc solum quod non vacat divinis, nisi audiendo Missam, vel non audiendo, quia non potest, sed pertotum festum solatiatur, & ratiocinatur de otiosis, peccet mortaliter. Et videtur quod sic: quia maxime cadit sub præcepto quod est de intentione legislatoris. Sed ad hoc intentio legislatoris huius præcepti de sanctificatione sabbati est, ut vacetur Deo. Talis autem non vacat Deo: quia, etsi audit Missam, illud valde modicum est respectu totius diei, & modicum pro nihilo reputatur, de consec. dist. ii. Revera. Ergo &c. Quod si verum esset, durus esset hic sermo, & multi præter suum credere, immo & commune credere damnerentur. Posset ergo ad argumenta responderi per quamdam distinctionem quam ponit B. Thomas i. 2. quæst. xcix. art. 9. dicit enim in responsione ad argumentum secundum. Intentio legislatoris circa

ali-

aliquid præceptum est de duobus. Uno quidem ad quod inducere intendit per præcepta legis, & hoc est virtus. Aliud est de quo intendit præceptum ferre, & hoc est quod inducit, vel disponit ad virtutem, scilicet actus virtutis. Non enim idem est finis præcepti, & id de quo præceptum datur; sicut nec in aliis rebus est idem finis, & id quod est ad finem. Hæc Thomas. Et hoc videtur posse dici, quod, quamvis intendat legislator finem præcepti, ut quid perfectius, non tamen intendit id ponere sub præcepto: quia multitudo, cui datur lex, non est subito capax perfectionis, sed paulatim. Sed intendit ponere sub præcepto id quod disponit ad illud, quod facilius est ad observandum; & sic abstinere ab operibus servilibus est in præcepto. Non vacare Deo pro maiori parte diei tamen peccatum est. X. Cardinalis Caietanus in sua Summula verb. Fest. hoc de argumento non ab simili modo loquitur. En ipsius verba. Licet cum abstinencia a servilibus solius Missæ cultus sufficiat in festo ad evitandum peccatum mortale; tenentur tamen fideles diem expendere in divinis laudibus, saltem eundo ad prædicationem, & ad vespas. Unde qui post Missam, festos dies vane consumunt, ludendo, iocando, otioseque vagando, aut venando, spectaculis intendendo, licet ex ipsis operibus, utpote non servilibus, mortale non incurrant; ex omissione tamen divini cultus, ad quem festa instituta sunt, graviter peccant: quia non reddunt quæ sunt Dei, Deo; & quia, quantum est in se, ridiculo exponunt christiana festa, iuxta illud, Viderunt eam hostes, & deriserunt sabbata eius. Et hoc præcipue tangit viros graves, & maiores, & dominos: ceteri namque eos imitantur.

XI. Ex his omnibus luculentissimis documentis colligere fas est, peccare graviter, ut inquit Caietanus, adversus præceptum de festorum sanctificatione eos qui, Missa audita, & feriati otio dissuunt, & ludicra, ac vana sectantur. Cum dicimus, eiusmodi Christianos graviter delinquere; minime intelligimus, eos peccare letaliter. Hoc nec Antoninus, nec Caietanus asserunt; quin oppositum docent. Ex allatis Conciliis, & Patribus illud sane tamquam certum colligitur, præfatos Christianos aliquo modo peccare adversus præceptum sanctificandi dies festos. At, cum istius peccati gravitas non definiatur, merito & nos contenti sumus

culpam indicare, & ab illius qualitate determinanda abstinere. Hac enim via media, incedentes, utrumque extremum devitamus, severitatis, & laxitatis. Enim vero quis severitatis arguere ausus fuerit opinionem quæ peccare quidem docet fideles qui debitum cultum Deo reddere diebus festis omittunt: at, quoniam manifestum non est, eorum peccatum esse letale, idcirco gradum seu genus malitiæ non præfinit? Ex adverso ab altero laxitatis extremo declinamus. Quandoquidem nimis a veritate evangelica exorbitare nobis videtur id quod iuniores docent, nempe Christianos qui, audita Missa, & feriati ab operibus servilibus, totum integrum diem infumunt in bacchationibus, ludis, choreis, ceterisque insanientis mundi ludicris spectaculis, nullo modo delinquere adversus festorum sanctificationem; quamquam dicant, peccare eiusmodi homines posse adversus alias peculiare virtutes. Id sane nimis laxum nobis est, tum propter relatas auctoritates, tum propter rationem ipsam. Si quidem mandatum hoc, quatenus affirmativum est, sanctificationem festi diei præcipit: Memento ut diem sabbati sanctifices. Utique a Deo nullus peculiaris actus istius sanctificationis definitus est; sed iubet fideles sanctificare sabbatum piis operibus, quin operum numerum, seu actus, quibus coli debet, præscribat. Ecclesia sub mortali imposuit onus audiendi Missam; seu inter actus quibus Deum colere debemus, solam auditionem Missæ ipsa præcepit. At non idcirco declaravit, eos adamussum præceptum implere qui solam hanc actionem exercent; immo contrarium declaravit, ut supra vidimus. Et profecto, ane sanctificare diem festum dicendus ille est qui unico quadrante, vel ad summum media hora, Deo vacat, Missam audiendo?

XII. Rationi sane repugnare videtur, Christianum hominem diem festum sanctificare, qui per mediam tantum horam sancte operatur. Nonne communiter recentiores Theologi docent, minime violare diem festum eum qui serviliter operatur, non modo mediam horam, sed infra duas horas? Cur? Quod parum pro nihilo reputatur. Una vero hora, immo quasi duæ horæ respectu totius diei festi parum reputatur. Cum ergo quis adversus præceptum, prout negativum est, duabus tere horis agi, illud non transgreditur; qui vero media sola hora divinis vacat, præceptum, prout affirmativum est, implet? Hic parum pro toto die;

ibi

sibi parum pro nihilo reputatur? Cur hæc diversa pondera? Sic potius argumentari debemus. Qui totum, vel maiorem partem die in popinis, ludis, vanis oblectamentis, & rebus profanis impendunt, diem sanctum profanant; ut perse liquet. At qui diem sanctum profanant, peccant. Ergo peccant qui die festo narratis exercitiis dant operam. Qui sancte agit per mediam horam, diem sanctificat; & qui profane agit per totum quasi diem, diem non profanabit? Si autem profanat, numquid non peccabit? Hocce ne solum discrimen dies profanos inter & sacros, quod Christiani festis diebus in clariorem lucem somnum protrahant, quod splendiores induant veltes, quod comptiores, ornatioreque in publicum prodeant, quod latius epulentur, & dimidiæ horæ spatio in Missæ auditione impenso, reliquum tempus, nempe totum diem, saltationibus, otio, ventri, potationibusque devoteant? Hoc profecto est quod D. Antoninus II. Part. tit. IX. cap. VII. §. 4. amarum lacrymis deflet, sic inquit: *O miseranda cecitas Christianorum! quia plura peccata faciunt, & graviora in diebus festis. Aliis diebus laborant, ut possint vivere; diebus festis, quando deberent laborare pro anima, & Deo vacare, implicant se in multis vitiis.* Similia dedimus supra ex sancto Basilio. Nunc opera pia quæ agere debent fideles, explicanda sunt, præter ea quæ hæcenus indicavimus.

CAPUT VII.

Festorum sanctificatio postulat ut fideles in propria conscientie examine, librorum piorum lectione, agrorum visitatione, atque elemosynarum distributione illos dies transigant: & quid de re uxoria senserint Patres, declaratur.

I. Institutio festorum non eo dumtaxat spectat, ut fideles Deo cultum offerant, & divina meditentur; verum etiam id præcipue requirit ut in propriæ conscientie examine, cordisque compunctione versentur. Idcirco enim a terrenis negotiis abstinere debent, ut suum, & unicum æternæ salutis negotium peragant. Et, quamquam præceptum ecclesiasticum hæc explicite non iubeat; mandatum tamen illud generale, quo omnes adstringimur animæ nostræ salutem ceteris omnibus præferre, enarrata exercitia præscribit. Si enim festis diebus spiritualis villicationis rationes non subducamus; eas ne supputabimus profestis diebus?

Anne suæ æternæ salutis curam habere dicendus est qui neque feriatis diebus proprie conscientie vulnera curare satagit? Sentiant ergo recentiores plures quidquid sibi libuerit. Dicant, præceptum istud non aliud præcipere, nisi abstinentiam a servili labore, & Missæ auditionem. Ego, hæc in suo statu relicta doctrina, pro certo habeo, Christianos illos qui sacro tempore, Missa audita, toti sunt in terrenis negotiis, ab æternæ salutis via aberrare, gravique perditionis discrimini obnoxios esse. Idque manifesta experientia compertum est. Nam Christiani, quibus animæ salus cordi est, festis potissimum diebus conscientiam suam peccatorum confessione mundant, atque piorum operum exercitio divinam iustitiam placant, Deumque sibi propitium pro viribus reddere student. Contra vero Christiani suæ salutis immemores festis maxime diebus ventri indulgent, luxum, ludos, saltationes, ceteraque stulti mundi spectacula frequentant. Quæ hucusque dicta sunt, mirum in modum explicat S. Antoninus, qui pia opera, quæ veri Christiani festis diebus præstare debent, quæque Christiani ficti exercere solent, ob oculos ponit II. Part. tit. IX. cap. VII. §. 4. *Debet ergo die festo insisteri operibus spiritualibus orationis, meditationis, auditionis divinarum, lectionis, & elemosynis, & huiusmodi; unde & cum factus esset Iesus annorum duodecim, ascendit ad parentes eius Hierosolimam secundum consuetudinem diei festi, & Christus cum eis ascendit: Luc. II. Et ad quid Virgo gloriosa cum Ioseph, & puero ivisset, nisi ad adorandum Deum, & vacandum divinis, ut lex iubeat? Et inter cetera debent homines vacare compunctioni, & contritioni peccatorum suorum, recogitantes quæ egerunt aliis diebus, in quibus fuerunt occupati. Dicitur enim Levit. XVI. Sabbatum requiescentis est: affligetis animas vestras, scilicet per contritionem, secundum Origenem. Item auditioni Missæ, & divinarum officiorum, & predicationum, de quo dicitur capite sequenti. Item admonitioni, & correctioni proximorum, & præcipue familie suæ. Exemplum habetur in Iob, de quo scribitur in primo capite: Cumque in orbem transisset dies, mittebat Iob, & sanctificabat eos, idest in capite hebdomadæ, quod est dominica. Dicitur autem sanctificare filios, quia illa die admonerat eos, & corripibat de defectibus, si quos infra hebdomadam fecissent, ut exponit Thomas super Iob. Vel etiam quia offerebat orationes,*

*& sacrificia pro eis. Item insisteri debet magis elemosynis. In cuius figuram legitur in Levit. quod duo agni offerebantur die sabbati, aliis diebus unus tantum, scilicet in holocaustum. Tobias etiam preparato prandio in die festo misit filium ad vocandum pauperes ad comedendum cum eis; prius tamen sepelivit mortuum, quem audivit in platea iacere, ut habetur Tob. II. Sed quis est hic qui ita celebret festa vacando divinis, & laudabimus eum, cum invenerimus? Hæcenus descripsit sanctus Archipræsul pia illa opera quæ veri Christiani, regnum Dei anhelantes, præstare festis diebus debent. Deinde persequitur enarrare ludicras occupationes peccatorum hominum, qui diebus festis peculiarem cultum dæmonibus offerunt. Nonne (subdit) *tota occupatio hominum in festis est circa corpus? Mulieres vacant, & non parum temporis expendunt in se ornando ad capiendas animas: famuli, & famule ad præparandum cibos accuratio solito: mercatores ad faciendos suos computos, & ratiocinia, ad scribendum libros, & litteras: inferioris conditionis homines ad audiendum de Palatinis, vel spectacula vana: nulla cura filiorum, & familia, sed omnes liberi dimituntur ad faciendum mala: & quod cum multo labore per hebdomadam lucrati sunt, in festis in tabernis, & ludis, non in elemosynis expendunt. O abusus perversa hominum, & iactura temporis, irrecuperabilis, & negotium gratissimum dæmonibus! Apte de his dixit Hieremias Thren. I. Viderunt eam hostes, id est dæmones, inimici pessimi anime, seu Ecclesia, & deriserunt sabbata eius, idest festa: quia scilicet non Deo, sed sibi vacant, ventri, & dæmoni.**

II. Hanc suam doctrinam hausit Antoninus ex ipsa Scriptura, Patribus, & Conciliis. Siquidem maiores nostri ad festorum dierum cultum pertinere censuerunt, pauperum egestati prospicere. In hunc finem eulogia, & oblationes offerebant Christiani, ut iisdem clerici, & pauperes sustentarentur. Mos iste sanctificandi festos dies ab ipsis Apostolis initium duxit; ut testatur D. Paulus I. Cor. XVI. *De collectis quæ sunt in sanctos, sicut ordinavi Ecclesiis Galatiæ, ita & vos facite. Per unam sabbati unusquisque vestrum apud se seponat, recondens quod ei bene placuerit, ut non, cum venero, tunc collectæ fiant.* Hanc sanctam consuetudinem, qua fideles, Sacro audito, & peracta synaxi, pauperibus stipem conferebant, egregie sanctus Iustinus apol. 2. repræsentat his verbis: *Solis, qui*

dicitur, die, (diem solis, quam nos dominicam, appellabant antiqui) omnium qui vel in oppidis, vel ruri degunt, in unum locum fit conventus &c. Commentaria Apostolorum leguntur &c. Precationes profundimus &c. Distributio, communicatio fit eorum in quibus gratia acta sunt, cuique præsentibus, absentibus per diaconos mittitur. Ceterum qui copiosiores sunt, & volunt, pro arbitrio quisque suo, quod visum est, contribuunt, & quod ita colligitur, apud Præpositum deponitur; atque inde ille opitulatur pupillis, & viduis, & his qui propter morborum, aut aliam aliquam causam egent, quique in vinculis sunt, & peregre advenientibus hospitibus; &, simpliciter dicam, indigentium is omnium curator est.

III. D. Ioannes Chrysostomus rationem assignat cur potissimum dominico die Apostolus Paulus beneficentiam commendaverit, Tom. V. ferm. XXII. pag. 321. & seq. *Quamobrem hunc diem oblationi deputat? Eo die destructus est infernus, extinctum maledictum, disparuit peccatum, conciliati sunt Deo homines, nostrumque genus ad pristinam, immo ad maiorem, rediit dignitatem: viditque sol inopi natum, & admirabile illud spectaculum, quod homo factus est immortalis. . . . Cogita homo quanta, & qualia bona accepisti hoc die, quantis malis es liberatus. Et, paucis interiectis, omnes hortatur divites ut egentibus opitulentur; quin & ipsos pauperes, ac viduas excitat ad offerenda, pro viribus munuscula. Statuamus hoc, ut dominico die aliquid in subsidium pauperum reponamus; neque legem postea transgrediamur, quantacumque urgeat necessitas. In una sabbatorum unusquisque nostrum, non divitibus, ait, dico solum, sed & pauperibus, non liberis solum, sed & servis, non viris solum, sed & mulieribus, nullus ab hoc ministerio exemptus; lucræ sit expers; sed unusquisque aliquid offerat. Neque collationi huic obstat inopia. Quantumcumque enim pauper sis, non es pauperior vidua illa quæ omnem substantiam expendit. Sermone tandem XXV. morem narrat quo mendici pro sacrarum ædium foribus stipem petebant; talisque moris rationem prodit, ut scilicet non tam manuum quam animorum sordes eluerentur, ne quis in sacra templa illotis manibus, ac mente irumperet. Idcirco ibi fontes patebant, ut quisque, antequam ad Deum orandum accederet, ablui posset. Hæcque externa corporis ablutio ad animæ sordes delendas excirabat, ne quis sceleribus inquinatus Missæ adstaret. Hac de causa, inquit, maiores nostri pro*

pro foribus Ecclesiarum pauperes constituerunt, ut vel inhumaniſſimum, & ſegniſſimum quemque aspectus ipse egenorum ad commiſerationem excitet &c. Hac de causa pro foribus nostris ſtant, ipſo adſpectu magis, quam ullis verbis poſſint, ad beneficentiam provocantes eos qui ingrediuntur. Quemadmodum enim ſolenne eſt ut fontes preſto ſint ante oratoria, ut adoraturi Deum, manus prius lotas inter precandum attollant; ita pauperes fontium vice ante fores collocaverunt maiores noſtri, ut non aliter quam manus abluimus aqua, prius per beneficentiam abſterſa anima, tum demum preces noſtras offeramus. Non enim tam apta eſt aqua ad abluendas corporis maculas quam elemoſyna ad abluendas ſordes anima. Quemadmodum igitur non audeſ illotis manibus ad precandum intrare, quamvis levius ſit hoc crimen; ita nec abſque elemoſyna ad precandum ſumquam accedas. Si te aſſuefeceris numquam ſacra hæc veſtibus ſine elemoſyna intrare, numquam ab hoc opere bono abſtinebis. Tantum valet conſuetudo. Ignis eſt precatio. Sed ignis iſte opus habet oleo, ut ad ipſa cali convaxa perveniat. Ceterum oleum, quo ignis iſte fovetur, non aliud eſt quam elemoſyna. Admonet deinde ſanctus Antilles, neceſſe haudquaquam eſſe, pecunias ad Eccleſias deferre, ut in omnium conſpectu beneficentia exerceatur; ſed domi arculam parandam eſſe, ut, ſi parum eſt quod diſtribuere vis, valeas ſine occasione erubescendi pauperibus ſuccurrere. Hac enim ratione domus tua templum quoddam efficitur, ubi caritatis, & beneficentia theſaurus ſeruetur, quo pauperibus, data occasione, opulari poſſis. Unuſquique apud ſe ponat recondens. Non dixit, Ferat in Eccleſiam, ne propter paucitatem erubeſcant; ſed quum, que paullatim fiunt, collectionibus auxerit collationem, quum acceſſero, tunc oſtendat. Interim autem, inquit, apud te ſepone, & domum tuam fac Eccleſiam, arculam, gazophylacium, eſto cuſtos ſacra pecunia, a te ipſo ordinatus diſpenſator pauperum. Benignitas, & humanitas hoc tibi dat Sacerdotium.

IV. Sanctus Cyrillus homil. xlii. in Epist. I. ad Corinth. hanc eandem Apoſtolorum conſuetudinem deſcribit. Suum quoque populum admonet, ut ad præſcriptum chriſtiana religionis feſtos dies tranſigant, pauperibus videlicet ſuccurrendo, ne rerum omnium inopia laborantes, communis lætitiæ expertes ſint. Oportere quippe arbitror ut qui pure, & iuxta Dei placitum feſtum diem agere volunt, non ſolum lætitiæ ſue rationem habeant,

neque provideant quomodo ſoli ipſi cum hilaritate eum peragant; ſed ad curam ſuam miſericordiam in egenos adiungant. Tunc enim aliorum erga alios dilectionis legem implentes, feſtum revera ſpirituale ſervatori Chriſto peragemus &c. Ordinem igitur, & formulam feſtis diebus convenientem violat qui ſua cura pauperum curam non admittet. Illa enim coniunctio vere feſtivities perfecta eſt.

V. Unanimi conſenſu Patres fidelibus ſuadent ut feſtis diebus, poſtiſſimum dominica, a re uxoria abſtineant. In rem meam fore arbitror ex iſdem pauca deliberare, ut heinc intelligatur quanta puritate, reverentia, & obſequio maiores noſtri ſacra feſta peragerent. Chryſoſtomus hom. lxxi. in Matth. ait: Tu eo die quo liberis legitime operam dediſti, quamvis crimen illud non ſit, orare tamen non audeſ. Sanctus Gregorius Nazianzenus proluxius coniuges hortatur ut communi conſilio, ſacro tempore opus intermittant nuptiarum. Hoc unum a te poſco, ut & a dono ſecuritatem accipias, ac viciffim hoc dono ſecuritatem accipias, ut certo tempore, hoc eſt, quamdiu aſſignatum orationi tempus omni occupatione præſtabilius fuit, a re uxoria abſtineas; idque ex communi pacto, & conſenſu. Non enim legem ſancimus; ſed conſilium damus: ac tuorum aliquid ad utilitatem tuam, communemque utruſque veſtrum ſecuritatem accipere volumus.

VI. Sanctus Hieronymus apertius, & iuxta aliquos præter limites, fideles rebus ſacris ineptos declarat eo tempore quo rei uxoria operam dant. Inquit enim Lib. I. adverſ. Iovinian. Si laicus, & quicumque fidelis orare non poteſt, niſi careat officio coniugali; Sacerdoti, cui ſemper pro populo offerenda ſunt ſacrificia, ſemper orandum eſt. Et quoniam negotium quibuſdam faceſſebant quæ hac de re ſcriperat Hieronymus, apologiam texuit vir ſanctus, qua validius oſtendit, coniugum conſociationem, iuxta D. Paulum, precibus obelſe, & multo magis euchariftiæ ſumptioſi. An idcirco arguor, quod de meo auſus ſum adicere, quale illud bonum eſt quod corpus Chriſti accipere non permittit? Ad hoc breviter reſpondebo: Quid eſt maius: orare, an accipere corpus Chriſti? Utique accipere corpus Chriſti. Si per coitum impeditur quod mirus eſt; multo magis quod maius eſt. Scio Roma hanc eſſe conſuetudinem, ut fideles ſemper Chriſti corpus accipiant, quod nec reprehendo, nec probo. Unuſquique enim in ſuo ſenſu abundet. Sed iſtorum conſcientiam convenio qui eodem die poſt coitum communicant,

& iuxta Perſum noctem ſumine purgant. Quare ad Martyres ire non audent? Quare non ingrediuntur Eccleſias? An alius in publico, alius in domo Chriſtus eſt? Quod in Eccleſia non licet, nec domi licet. In Urbe domi accipiebant ſacras epulas quotidie: & fatetur Hieronymus, ſe aſſequi minime poſſe, quomodo licitum ſit coniugibus, qui a re uxoria non abſtinent, euchariftiam ſuſcipere; cum religioſi illi ipſi ſibi ducant, Martyrum templa adire.

VII. Quæ de precibus, & euchariftia ſcribunt Patres, eadem de ſacro tempore docent. Idcirco vero peculiarem precum mentionem faciunt, quod feſtis poſtiſſimum diebus preces Deo offerantur. De feſtis diebus loquitur Auguſtinus ſer. cclxv. de tempore. Quoties ad Eccleſiam in qualibet ſolemnitate venitis, & ſacramenta Chriſti percipere volueritis, ante dies plures caſtitate ſervate, ut cum pura conſcientia ad altare Dei poſſitis accedere. Eadem ſcribit S. Caſarius Arelatenſis Antilles hom. li. Et licet credam quod, Deo inſpirante, ſupervenientibus feſtivities caſtitem per plures dies, etiam cum propriis uxoris cuſtodiat caritas veſtra; tamen licet ex ſuperſtuo, etiam quod vos ſacere credo, caritatis contemplatione commoneo, ut per totam Quadrageſimam, & uſque ad finem Paſche caſtatis luce veſtiti, elemoſynis dealbari, ad altare Domini accedentes, corpus, & ſanguinem eius, non ad iudicium, ſed ad remedium poſſitis accipere.

VIII. Prætermiſſis multis aliis tum Patrum, tum Conciliorum textibus, duo inter Patres ultimos Thomam, & Bonaventuram proferre lubet. D. Thomas in ſupplemento III. P. quaſt. lxxiv. tribus integris articulis, nempe quinto, ſexto, & ſeptimo, rem hanc verſat. Articulo quinto conſtituit, tempore ſacro minime licere debiti petitionem. Dicendum, quod actus matrimonialis, quamvis culpa careat, tamen, quia rationem deprimit propter carnalem delectationem, hominem reddit ineptum ad ſpiritualia: & ideo in diebus in quibus ſpiritualibus præcipue eſt vacandum, non licet petere debitum. Articulo ſexto ſtatuit, coniugem petentem debitum haud lethaliter peccare. Culpam tamen hunc committere pro certo habet, gravioſiorem quidem, ſi voluptatis cauſa quam ſi ob periculum concupiſcentiæ ſtimulis ſucumbendi complexum poſcat. Non peccat mortaliter uxor, vel vir, ſi in die feſto debitum petat; ſed tamen gravius eſt peccatum, ſi ſola delectationis cauſa petatur, quam ſi

propter timorem quo quis ſibi cavet de lubrico carnis, debitum petat. Ultimo tandem articulo concludit, eum qui petenti reddit, haudquaquam peccare. Huic angelicæ doctrine ſuffragatur S. Bonaventura in IV. diſt. xxxi. art. 3. quaſt. 2. Ideo dicendum, quod reddi poteſt debitum ſine culpa in illis diebus, dum tamen reddat cum diſplicitia, & dolore. Peti autem non poteſt ſine culpa. Et, ſi aspectus ſit ad delectationem, gravis eſt culpa. Si autem ad lubricum carnis, vel ſuam infirmitatem, cuius eſt conſcius, vel conſcientia vehementer timet, & propter hoc petit, veniale poteſt eſſe peccatum. Attamen vix contingit quod in præcipuis diebus non ſit grave peccatum. Eadem ſcribit Alexander Alenſis. Unde colligitur, communem tunc in ſcholis fuiſſe hanc doctrinam.

IX. Sanctorum Patrum doctrinam mirum in modum confirmant celeberrima inſignium virorum exempla. Ex pluribus duo tantum indicabo. Primum exhibet ſanctus Ludovicus Gallia Rex, qui ſolemnibus diebus coniugio abſtinebat, antequam ad euchariftiam accederet, nec non poſtquam ad illam acceſſerat: de illo ſiquidem hæc ſcribit Du Chesne Tom. V. Inſuper in ſolemnitatibus in quibus communicare debebat, pluribus diebus ante communionem, & pluribus poſt, ob reverentiam ſacri myſterii continebat. Aliud ſplendidum exemplum exhibet ſancta Heduvigis lætiſſima femina Polonia Princeps. Hæc, cum ſe uterum ferre deprehendebat, conſeſſum a coniugio abſtinebat, uſque dum peperiffet; ſicut teſtatur Surius in eius actis ad 15. Octobris. Tantumque ſua continentia coniugalis exemplo potuit, ut ceteris primariis feminis idem perſuaſerit; atque tandem effecit ut maritus ſuus eodem temperantia genere coleret omnes dies Adventus, Quadrageſimæ, & dominicos, feſtiſque, Paſceves præterea; pervigilia, & vocata quatuor temporum ieiunia. Simul atque ſe concepiffet ſentiret, a viri toro uſque ad puerperii completionem ſe ſe reverenter abſtinuit, atque huius ſanctæ legis, & honeſtæ conſuetudinis uſum, & cultum obſervandum ſibi præcepit a primæ prolis ſua conceptu, anno ætatis decimo tertio; nec eum unquam intermiſit, donec parere deſineret: atque hunc modum in ipſo matrimonio continenter vivendi, a ſanctæ Eccleſia adprobaturum, quaſcumque potuit, edocebat &c. Salutaribus conſiliis, & exhortationibus ſuis generoſum maritum ſuum eo adduxit, ut cum ipſa ipſe ſtuderet continentia ſingulis annis toto Adventu, & Quadra-

gesima, diebus quatuor temporum, & sextis feriis, in vigiliis Sanctorum, & feriis eorum, atque diebus dominicis.

X. Hæc omnia referre congruum putavi, ut heinc colligamus quæ fuerit maiorum nostrorum in festorum sanctificatione puritas, quæ reverentia erga Deum, quæ caritas erga proximum, & quæ propriæ salutis cura, studiumque. Non me fugit, plura eorum quæ dixi, quibusdam visum iri nimium a præfenti consuetudine distantia, & aliena. Sed non propterea minus sunt christiana religioni consentanea. Ad prudentiam Confessoriorum, Parochorum, & Concionatorum attinet, eadem pro temporum opportunitate, & circumstantiarum varietate, caute, & summa moderatione fidelibus inculcare. Quoniam hac ratione fideles, sin tantam christianæ religionis perfectionem opere assequerent, intelligerent saltem quid maiores nostri præstiterint, quidque Christiani omnes debeant, quidque eisdem facere deceat.

C A P U T VIII.

De causis quæ quandoque Christianos aliquos ab auditione Missæ festis diebus excusare valent.

LEXTRA controversiæ aleam est, plures occurrere causas quæ ab audiendo Sacro Christianos excusant. Hæc autem communiter assignari solent impotentia, damnum, ignorantia, consuetudo, caritas. Impotentia triplex, spiritualis, physica, & moralis. Spiritualis est, dum quis est interdictus, vel excommunicatus: cum enim sacris adesse sine culpa nequeat; patet eum non teneri ad Missam audiendam, donec ab excommunicatione, vel interdicto solvatur. Excusatur quoque qui non possit, nisi a Sacerdote excommunicato vitando, Missam audire. Qui facile absolutionem obtinere possit ab excommunicatione, non excusaretur a violatione præcepti audiendi Missam. Quoniam solum impedimentum quod difficile, non quod facile removeri potest, excusat: quidquid in oppositum Leander tract. 11. disp. 11. quest. v. cum aliis recentioribus dicat. Commorantes in loco interdicto tenentur, cum sine gravi incommodo possint, ad locum non obnoxium interdicto se conferre, ut Missam audiant. Quia qui commode implere potest præceptum, tenetur illud reipsa observare. Nec audiendi sunt pauci recentiores, contrariam opinionem propugnantes. Qui tempore interdicti habent privilegium

audiendi Missam, obstringuntur illam audire: quia, remoto per privilegium impedimento, præceptum obligat. Contrariam opinionem quæ docet, neminem cogi suo uti privilegio, ut excuset fideles ab auditione Missæ, nimis laxam reputamus. Quoniam aliud est, usum privilegii absolute non esse necessarium, neminemque ad eiusdem usum cogi; aliud vero longe diversum, te non debere præceptum observare, quoties, sublato præceptum impedimento, libere, & commode implere præceptum vales. Primum concedimus; secundum, tamquam falsum, reiicimus.

II. Impotentia physica, seu naturalis, cuiusmodi est infirmitas, detentio in carceribus, excusat ab audiendo Sacro. Infirmi, qui habent privilegium audiendi Missam in oratorio domus suæ, tenentur ad illam audiendam. Sporer contrarium docet tract. 111. cap. 1v. sect. 2. n. 27. falso nixus fundamento, quod scilicet nemo cogatur suo uti privilegio: siquidem, ut dictum est, quamquam non teneatur vi privilegii, tenetur tamen vi præcepti, ut privilegio utatur sibi concessio. An postea teneatur privilegio donatus, dato stipendio, sibi Missam procurare, negat La-Croix Lib. 111. part. 1. dub. 5. num. 676. cum aliis. Ego absolute eum teneri dico: quia eiusmodi privilegia non conceduntur nisi divitibus, & nobilibus, qui absque gravi, immo communiter levi incommodo possunt stipendium conferre Sacerdoti, ut sibi Missam celebret. Anne privilegium illud eorum dumtaxat fovendæ desidia infervire debet? Nonne congruum est ut qui commodum sentit, sentiat quoque & onus? Sola gravis difficultas stipendii, quæ, ut dixi, in præfatis privilegium habentibus rarissima est, excusare potest. Intervientes infirmis pariter excusantur, sicuti & navigantes mare, quos non teneri Missam siccam, quam vocant, audire, dum celebratur, docent non pauci. Sed, quia ego infra dicturus sum, fideles impeditos ab auditione Missæ debere, cum possint, alia pia opera peragere; ideo mihi satis probabile videtur, eiusmodi navigantes obnoxios esse auditioni Missæ, quæ celebrari solet, Deoque preces offerre. Sed de hoc infra.

III. Qui in infidelium terris habitant, ubi nullus Sacerdos catholicus celebrat, excusantur ab audiendo Sacro, si eorum commoratio necessaria sit, & coacta; secus, si libera est, & voluntaria. Quare mercatores, & quicumque alii artifices, nobiles &c. qui

vo-

voluntarie eligunt habitare, negotiari in locis hæreticorum, & infidelium, ubi Missam audire nequeunt, sunt in continuo statu peccati mortalis, quamdiu libere in eiusmodi locis permanent. Aliquando publica, vel privata necessitas excusare potest. Sed sæpe aviditas divitiarum, & lucri temporalis pro vera necessitate obtruditur.

IV. Impotentia moralis quoque solvit a debito audiendi Sacri, ut distantia nimia a loco, ubi Missa celebratur. Quenam autem dicenda sit longa distantia, dissident inter se Auctores. Bonacina disp. 1v. de Euch. punct. ult. num. 12. ad longam distantiam, quæ excuset ab observatione præcepti, requirit sex milliaria italica. Alii docent sufficere tria milliaria italica. Sed, ut mea præfert opinio, perperam a sola itineris mensura gravitas istius impedimenti reperitur. Tria milliaria illum, non hunc excusant. Quare personarum, sexus, viæ, consuetudinis diversitas, aliæque circumstantiæ ad trutinam revocari debent. Ceterum in his, sicuti & quando dubitatur, an infirmitas sit necne sufficiens impedimentum, Parochus, aut medicus, vel Superior consulendus est, qui soli pro circumstantiarum varietate, quid expediens fuerit, resolvere valent. Monachi, & Eremitæ antiqui, qui in vastis solitudinibus degebant, non excusabantur ab audienda Missa, præcise ratione distantia, sed consuetudinis privilegio.

V. Damnum grave, quod revera imminet, sufficiens causa esse potest quæ excuset ab auditione Missæ. Qua de causa excusantur custodes arciæ, ovium, armentorum, vinearum, merciumque vectores, quando res sibi commissa neque ad tempus relinquere sine gravi periculo valent. Quando tamen plures sunt, pluraque Sacra, vices mutare debent, & successive Missam audire. Mater quæ nec domi filias relinquere, nec ad Ecclesiam secum easdem conducere sine gravi periculo potest, non peccat, si Missam non audiat; peccat vero, si alterutrum præstare valeat. Idem dicendum de nutricibus, & famulabus, quæ parvulos nec relinquere, nec ad Ecclesiam deferre possunt sine gravi periculo. Debent tamen si fieri potest, procurare alias mulieres, quæ pro illo tempore eisdem custodiant, donec ipsæ præcepto satisfecerint. Uxores ob grave maritorum scandalum vitandum licite possunt Missam omitttere. Prudentia tamen opusest, & iuxta circumstantiarum varietatem, consilium est exhibendum. Famuli aliqua vice possunt

Conc. Theol. Tom. V.

a Missa abstinere, dum a dominis timentibus sibi aliquid grave malum inferri. Si vero frequenter id occurrat, debent alios dominos, illis relictis, inquirere. Excusantur iter agentes, qui, ne amittant socios, omittunt Missam, quando sine sociis iter necessarium, & longum persequi nequirent, vel quod viam ignorent, vel quod se in latrones incursum timent. Si autem iter brevè foret, & posset in aliud tempus differri sine gravi incommodo, minime excusarentur. Grave quoque detrimentum propriæ famæ, vel honoris, aut sanitatis, & multo magis periculum propriæ vitæ excusat; ut quando prudenter hostium occursum in via prævideretur, vel pestis grassatur. Qui convalescunt, & femine partui proximæ communiter excusantur, quoties ex egressu in publicum sanitatis damnum notabile timeatur. Excusantur pariter femine ex fornicatione occulta gravidæ, si dum prodirent in publicum, earum fama læderetur: quia nemo tenetur seipsum prodere. Similiter demum excusantur femine nobiles, quæ carent decenti vestitu. Si tamen ob alias causas in publicum egredierentur, adire quædam templa tenerentur, vel privatam Ecclesiam, aut oratoria. Verum pro his, & similibus statui regula certa nequit; sed circumstantiæ variæ inspiciendæ sunt. Puella quæ se impudice amandam prævidet, si domo egrediatur, ut ad templum se conferat, potest, & tenetur iuxta aliquos omitttere Missam: quia, inquiunt, præceptum Missæ audiendæ non obligat cum detrimento spirituali proximi. Sed nos hanc opinionem reiicimus, ut falsam; potissimum si juvenis, non ex mera fragilitate, sed ex malitia puellam deperit. Neque enim ob Pharisaorum scandalum præcepta propriæ religionis negligenda sunt. Ratio cui innititur contraria opinio, purum sophisma est. Utique verum est me non debere præceptum ecclesiasticum observare, quando illud implere nequeo, quin spirituale damnum inferam proximo: falsissimum tamen est me ad observantiam præcepti non teneri, quoties aliquis ex sua malitia ansam arripit peccandi. Si vera foret contraria opinio, pauca puellæ, & vix deformes, possent festis diebus Missam audire.

VI. Ignorantia, & consuetudo sunt duæ causæ quæ excusare possunt ab auditione Missæ. Ut ignorantia excuset, debet esse omnino invincibilis. Si enim aliquo modo vincibilis est, omnino non excusat; sed dimittit peccatum plus minusve, iuxta maiorem vel minorem negligentiam in inquisitione

E

veri-

veritatis. Consuetudo quoque, ut excuset, debet esse rationalis, & approbata. Hinc ratione consuetudinis alicubi viduæ excusantur, quæ aliquibus festis post mariti mortem Missam non audiunt. De temporis quantitate diffidium est penes Auctores. Aliqui per tres menses, aliqui per integrum annum asserunt, posse viduas omittere Sacrum: idque probant ratione consuetudinis. Ego hæc consuetudines, quæ per medium, aut integrum annum a templis sacris abesse viduas permittunt, tamquam minus rationabiles, reicerem, si alicubi inter Christianos obtinerent: quoniam nulla solida occurrere potest ratio cur viduæ, quæ iuxta Paulum Apostolum singularem devotionem præferre debent, sint a vinculo istius præcepti solutæ. Sic docet D. Antoninus II. Part. tit. ix. cap. x. §. 2. *Quod viduæ aliquibus diebus vel hebdomadis in morte virorum maneant domi in signum tristitiæ, unde Missam non audiant, videtur tolerandum, si est de more patriæ. Sed quod maneant per integrum annum, vel per sex menses, excusari non possunt, quia magna abusus est.* Consuetudo, vi cuius puellæ nobiles Missam diebus festis non audiunt, irrationalis est, & abusus nobis videtur. Ipsæ tamen excusantur, si invitæ domi detineantur. Sed parentes peccant, dum eas audire Missam impediunt; maxime cum ipsæ ad ludos, choreas, aliaque oblectamenta exeundi libertatem concedant. Ita S. Antoninus loco laudato. *Puellæ nobiles, quæ non exeunt domo, quia non permittuntur a parentibus, videntur excusari, si nesciunt præceptum, vel scientes libenter irent, si permitterentur. Non enim fas esset solas domo exire clam, ut audirent, quia magna pericula possent inde contingere. Sed parentes earum, qui non permittunt accedere, innitentes consuetudini patriæ, non videntur posse excusari, si permittant eas exire ad choreas, vel alia loca, vel stare ad ostium domus, vel fenestras, ut videantur ad hominibus. Nam in eo casu dici non potest consuetudo, quæ in ratione fundatur... sed corruptela.* Consuetudinem quoque, qua quidam asserunt, mulieres, dum patiuntur menstruum, excusari a Sacro audiendo, ut abusum reiciimus.

VII. Quando urget præceptum caritatis, & misericordiæ erga proximum, impleri debet; etiamsi Missa omittenda sit. Debet utique, si fieri potest, ambo præcepta impleri. Sed, si alterutrum omittendum est necessitate sit, illud omitti debet quod minus obligat. Fortius autem obligat præceptum

caritatis quam præceptum audiendi Missam: illud divinum, hoc ecclesiasticum est. Hæc ergo ratione excusantur qui infirmis medicinam subministrant, qui occupantur in bonis proximi subducendis periculo incendi, grandinis, naufragii, & in quovis misericordiæ opere gravi, ac necessario, quod dilationem non patiatur.

VIII. Quæst. I. *An Christiani teneantur non ponere impedimentum audiendi Sacrum?* Resp. In calce istius capituli quasdam quæstionculas proponere lubet quæ digne nobis videntur peculiari animadversione. Ad propositum quæsitum respondet in primis P. Sporer cum aliis, extra disputationem esse quod quisque possit tempore remoto, nempe tres, aut quatuor dies ante diem festum, impedimentum ponere ea directâ intentione, eoque fine, ut inhabilem se constituat ad Missam audiendam: tract. III. in præcept. 3. Decal. cap. IV. sec. 2. num. 30. Quia talis utitur iure suo, & sua libertate. Neque intentio culpabilis est: quoniam hæc non ideo ponit obstaculum, ut executionem præcepti impediat; sed ut te eximat ab obligatione præcepti. Hæc doctrina, quam passim obtrudunt recentiores Theologi non pauci, non modo certa nobis non videtur, sed potius falsa apparet, & christianæ sinceritati adversa. Enimvero Christianus quisque animum paratum ad obediendum Ecclesiæ legibus habere debet. Qui data opera latebras quærit, ut observantiam legis effugiat; qui impedimentis idcirco se se obstringit, ut impotens, & omnino ineptus evadat præcepti observator: qui, inquam, hac incedit via, dicendus ne est revereri legem? Ubi isthic erga legislatorem obsequium? Ubi studium observandæ legis? Quamvis præceptum solummodo die festo obliget, secus diebus profestis præcedentibus; adest nihilominus præceptum generale; quod omnes nos Christianos obstringit, nobisque vetat ne leges Ecclesiæ nostræ matris eludamus, ne sophisticis distinctiunculis a legis declinemus observatione. Quid enim præfert hæc distinctio: non refugit observantiam præcepti, sed ab observantia præcepti se se eximit: quid, inquam, aliud significat reipsa hæc verborum multiplicatio, nisi manifestam voluntatem excutiendi iugum legis? At de hoc iterum alibi fusius.

IX. Secundo loco concedunt omnes, neminem posse die ipso festo impedimentum ponere, quoposito, Sacro interesse nequeat: quoniam nequit impedimentum ponere eodem tempore quo urget præceptum. Quin com-

communiter asserunt, hoc impedimentum licite poni non posse tempore proximo diei sacro, sed tantum tempore remoto. De eo postea disputant, nimirum, quodnam sit dicendum tempus proximum, quodnam remotum. Laudatus P. Sporer loco supra citato subdit, nimis laxum esse, hoc tempus remotum constituit, seu concludere intra ipsum diem festum. E contrario vero tempus proximum extendere usque ad totam diem, quæ immediate præcedit ipsum festum, est nimis arctum. Quod clarius exprimitur hoc modo. Si tu asseris, non esse licitum ponere impedimentum tempore proximo diei festo, idest per totum diem qui antecedit festum, doctrinam nimis rigidam doces. Si contra statuis, posse quempiam ponere impedimentum tempore remoto, idest sub initium diei festi, laxam evulgas opinionem. Inter propositiones, quæ hominibus doctis, & piis nimis laxæ videntur, quæque dedimus *dissert. I. cap. II.* hæc una est. „Pridie festum læsi valetudinem nimio potu, ut nequirem altero die ædem sacram subire, hancque impotentiam orituram prævidi. „Alteram quoque prolixiorum, & consimilem propositionem ibidem recensui. Et P. Gobat loco ibi laudato has propositiones defendit; ego autem, tamquam nimis laxas, & tamquam improbabilis, salvo meliori iudicio, reicio. Quoniam, admissa hac doctrina, actum esset de præcepto sanctificandi dies dominicos. Quisque enim die sabbati posset se negotiis implicare; vel ad venandum, ut Tamburinus cum eodem Gobat asserit ibidem, in distita nemora pergere; vel crapula, libidine, ebrietate se se opprimere ea intentione, & fine, ne Missam audiat, festumque observet. Si autem hic, quin peccet adversus præceptum sanctificandi festa, hæc peragere valeat; cur non alter? Omnes ergo poterunt in ea se conicere impedimenta quibus ab opere audiendi Missam, & sanctificandi festa se se eximant: quod quam sit, & rationi, & christianæ religioni quæ festorum celebratione maxime splendet, adversum, nemo non videt. Ut paucis rem hanc perstringam, numquam, neque tempore proximo, neque tempore remoto, licitum est ea expressa, & directâ intentione, ac sine impedimento ponere, ut præcepti observantia evitetur. Multo minus postea licet id præstare pridie festum: quia nemini licitum est insidias parare observationi legis, quæ bonum commune religionis summopere promovet, qualis est lex sanctificandi sabbatum.

X. Quæst. II. *An spes acquirendi lucrum temporale sufficiens causa sit negligendi auditionem Missæ die dominico?* Resp. Affirmative respondent non pauci recentiores: & citato capite secundo inter propositiones laxas hanc recensui opinionem, quæ propugnatur, ob notabile lucrum temporale licitum esse Missam omittere. Ut vero deprehendere quisque possit, quo progressa sit quorundam Theologorum benignitas, describo casum quem proponit, & resolvit P. Gobat tract. v. num. 493. his verbis. „Comitissa N. enixa est prolem masculinam, summis desiderii, ac longo iam tempore expectatam. Id si primus nuntius eius matris, donabit tibi pro evangelio duos ducatos; at non eris primus, nisi negligas Sacrum: an licite negliges? Resp. Es aut honestæ fortunæ, aut tenuis? In neutro casu excusabit te Ariaga. Ego tamen in secundo; immo, si agatur de uno solo ducato, sique vere pauper, poteris præsumere de benignitate Pontificis, adeoque facultate interpretativa. Etenim lucrum unius ducati, seu aurei, est respectu pauperis notabile, & alicuius ponderis. „Ipsius Auctoris verbis casum, & resolutionem referre volui, ne quisquam suspicetur, me aliquid addidisse. Porro, si rationem talis decisionis quæseris, non aliam offendes præter auctoritatem Scriptoris. At quæ ratio suffragari potest opinioni, quæ, ut mihi videtur, sua nimia laxitate se ipsam conficit? Venalia ergo sunt præcepta christianæ religionis? Homo tenuis fortunæ, hoc est neque dives, neque vere pauper, potest ob duorum ducatorum pretium maximam suæ religionis actionem, cui ex præcepto obnoxius est, Missam facere; & si est vere pauper, ob unicum solum ducatum? Si insensissimi religionis nostræ hostes, Lutherani, & Calvinistæ, hæc legant, vel audiant, quam animo tuo religionis nostræ imaginem concipient, quamve exultationem? Missæ auditio die dominico character est præcipuus Romanæ communionis: & unius ducati pretio postponitur? Homines divites pauci: in maiori, immo maxima parte, aut tenuis fortunæ sunt, aut vere pauperes: poterunt ergo occasione lucrandi duos, aut unum ducatum Sacrum negligere omnes Christiani, exceptis divitibus, & aliis honeste fortunæ? Non modo laxitatem redolet, sed, ut ipse experior, horrorem incutit opinio hæc. *Dissert. II. cap. VIII. num. II.* impugnavimus sententiam plurimum recentiorum, qui asserbant, ma-

num, & extraordinarium lucrum esse iustam causam laborandi ferviliter diebus festis. Quod si neque magnum lucrum excusare ostendimus ab observatione diei festi; numquid lucrum parvum unius, ducati satis erit ut quis possit præsumere de voluntate summi Pontificis, remittentis debitum audiendi Sacri? Hæc retulisse, resellisse est. Vide ea quæ dicta sunt loco supra laudato.

XI. Quæst. III. *An qui legitima causa impeditus Missam omittit, teneatur, si possit, alias preces offerre Deo?* Resp. Negat La-Croix Lib. III. part. I. cap. I. num. 691. atque, satis esse ipsum abstinere a fervilibus ea intentione ut colatur Deus, qui in sabbato quievit. Marchantius Tom. II. tract. IV. tit. II. quæst. III. adfirmat, peccare mortaliter eum qui legitime excusatus a Missa, nullo alio cultu externo Deum veneratur. Huic sententiæ subscribit P. Sporer tract. III. in 3. præcept. Decal. cap. IV. sec. 2. num. 36. Ad peccatum mortale quod attinet, non ausim id expresse asserere, illi principio nixus, quod, ubi manifeste, & expresse non constat peccatum esse mortale, illud haudquaquam constituere nos debemus. Dico itaque, præfatum Christianum peccare: an postea peccatum istud mortale sit, vel veniale, me ignorare fateor: neque enim ratio evidens occurrit, qua evincere possim, esse mortale. Si tamen coactus essem patefacere, in quod ex duobus extremis propendeam; dicerem mortale potius quam veniale peccatum mihi apparere. Assertio hæc nostra ex iis quæ superiore capite dicta sunt, manifesta est. Ibi namque demonstratum fuit pluribus rationum momentis, Christianos præter Missæ auditionem ad alia pia opera Deo offerenda teneri. Sufficiat nunc in memoriam revocare id solum quod de cultu Deo debito vi præcepti divini, & vi præcepti ecclesiastici dictum est. Quandoquidem præceptum ecclesiasticum non sustulit divinum mandatum, sed cultus indefiniti, quem Deus præscripsit, declaravit partem esse debere Missæ auditionem; non tamen definit, omnem cultum a Deo præscriptum, Missæ auditione compleri. Itaque vi præcepti ecclesiastici non alium cultum Deo offerre diebus sacris tenemur præter Missæ auditionem; at vi præcepti divini ad plura alia obstringimur: eo quod non sit per præceptum ecclesiasticum sublatum debitum honorandi Deum exteriori cultu. Quando ergo Christianus impeditus Missam audire nequit; potest vero alia s. preces, & oblationes Deo offer-

re: quis eum ab hoc penso Deo reddendo solverit? Quis dixerit, non debere hunc Christianum ullo actu externo Deum suum colere, & venerari, ad præceptum illud implendum, *Memento ut diem sabbati sanctifices?* Placet capiti isti, immo dissertationi finem imponere verbis D. Augustini serm. ccll. de temp. edit. Lov. *Observemus ergo diem dominicum, fratres, & sanctificemus illum, sicut antiquis præceptum est de sabbato, dicente legislatore Exod. xx. A vespere usque ad vespeream celebrabitis sabbata vestra. Videamus ne otium nostrum vanum sit, sed a vespere diei sabbati usque ad vespeream diei dominici sequerati a tali opere, & ab omni negotio, soli divino cultui vacemus.* Perpende Augustini verba. Iubet nos animadvertere, ne feriati ab operibus otium nostrum vanum sit. Sola ergo ab operibus cessatio, iuxta Augustinum, inutilis, vana, & sterilis omnino est. Quoniam idcirco Deus præcepit ab operibus fervilibus quiescere, ut liberius, & expeditius cultum, & oblationes ei litare possimus. Sed persequamur excriptionem textus D. Augustini. *Sic quoque sanctificemus rite sabbatum Domini, dicente Domino: Omne opus non facietis in eo. Veniat ergo, cuicumque possibile sit, ad vespertinam, atque nocturnam celebrationem, & oret ibi cum conventu Ecclesiæ pro peccatis suis Deum. Qui vero hoc non potest (en assertio nostra) solum in domo sua oret, & non negligat Deo solvere votum, ac reddere pensum servitutis. In die vero nullus se a sacra Missarum celebratione separet, neque in venatione se occupet, & diabolico mancipetur officio, circumvagando campos, & silvas, clamorem, & cachinnum ore exaltans; non gemitum, nec orationis verba ex intimo pectore ad Deum proferens... Adhuc quoque, quod valde dolendum est, conqueri vobiscum volo, quia sunt aliqui, & maxime potentes istius mundi, qui, cum veniunt ad Ecclesiam, non sunt devoti ad laudes Dei celebrandas, sed cogunt Presbyterum, ut abbreviet Missam, & ad eorum libitum cantet: nec ei licet morem ecclesiasticum sequi propter illorum gulam, & avaritiam, quatenus unus punctus diei ad Dei officium, & reliquum diurnum spatium cum nocte simul ad eorum deputetur voluptates. Nolite fratres mei dilectissimi, hæc facere, nolite hæc facientibus consentire; quia non solum qui hæc faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, pereunt. Monstruosum reputat Augustinus unicum diei punctum Deo consecrare, ceterum vero tempus diei sacri prodigere; media diei hora divinis vacare,*

care, & reliquum diem sacrum voluptatibus, oblectamentis, vanisque rebus operam dare. Neque reponi potest, non aliud, nisi consilium, & piam adhortationem, Augustini verba continere: quoniam Augustinus præceptum divinum sanctificandi sabbatum exponit. Non ergo consulit solum, sed quæ præceptum ipsum imponit, patefacit.

LIBER SECUNDUS

DE QUINQUE

ECCLESIAE PRÆCEPTIS.

DE SECUNDO ECCLESIAE PRÆCEPTO,

QUO CERTIS DIEBUS IEIUNIA

PRÆSCRIBUNTUR.

DISSERTATIO PRIMA.

PRÆLOQUIUM.

I. NON omnes eundem Ecclesiæ præceptorum numerum constituunt: quoniam alii quinque, alii sex enumerant. Diversitas inde oritur, quod qui sex admittunt, primum de festorum sanctificatione in duo tribuunt, quorum unum prohibet opera fervilia, alterum Missæ auditionem præcipit. Qui quinque tantum computant, præfata duo præcepta sub uno comprehendunt. Ordinem quoque in his recensendis præceptis variant Auctores: nam præceptum ieiunii alii quarto, alii secundo loco constituunt. Varietas isthæc nullius est momenti; nos autem breviori ac tritiori methodo inherentes, quinque præcepta Ecclesiæ numeramus; & secundo loco illud quod statis temporibus ieiunia prescribit, collocamus.

II. Tria integra volumina de ieiunio typis publicis edidi, lingua vernacula duo, latina tertium. Primum inscribitur LA QUARESIMA APPELLANTE &c. Tanta tunc temporis excitata commotio est, ut controversia celebris (*utrum ieiunio obnoxii illi essent qui ob esurialium ciborum fastidium carnibus vescuntur*) ad supremum pontificium tribunal delata fuerit: & continuo emanavit diploma, quo præfati dispensati ieiunio subiecti declarati fuerunt. Cavillari Decretalem pontificiam coeperunt benignioris Ethices patroni, inquietes, adhortationem illam continere, secus præceptum: quæ effugia ut tolleret Pontifex summus BENEDICTUS XIV. aliud BREVE edidit, quo luculentius præceptum expressit. Quæ duo BREVA interpretatus sum altero opere inscripto, LA DISCIPLINA ANTICA, e MODERNA della Romana Chiesa intorno al digiuno &c. Nec tamen idcirco acquievere laudati homines adversæ sententiæ fautores; sed ex Hispania plura Romam missa sunt postulata dissolvenda: ad quæ rescriptum dedit BENEDICTUS XIV. Archiepiscopo Compostellano directum. In quod rescriptum Commentarium edidi. Quartam denique Pastorem pro exactiore ieiunii observatione edidit Pontifex summus. Hæc quatuor pontificia diplomata isthuc transcribere destinaveram; sed melius consultus Tom. I. Apparatus inferenda remitto, quia propriam sedem habebunt in Bibliotheca ibi adornanda.

CAPUT I.

Communis ieiunii notio, varia species. Divina lege in Scriptura sacra præceptum est. Quid de eo senserint hæretici tum antiqui, tum recentes.

I. Ieiunium in sua generali significatione importat abinentiam a cibo: ieiunare enim idem est ac non edere. Hoc nomen *ieiunium* quatuor modis accipitur, seu quadruplex est ieiunium, spirituale, morale, naturale, & ecclesiasticum. Ieiunium spirituale dicitur abinentia a vitiis, iuxta illud *Isaie VIII. Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolve colligationes impietatis, solve fasciculos deprimentes.* Quapropter ait Augustinus tract. XVII. in Ioannem: *Ieiunium magnum, & generale est abstinere ab iniquitatibus, & illicitis voluptatibus sæculi.* Quod & Hieronymus confirmat cap. XVII. in Matth. *Ieiunium est non solum ab escis, sed a cunctis illecebris abstinere.* Ieiunium morale est parsimonia in cibi, potusque sumptione iuxta temperantiæ regulas. Ieiunium naturale est abinentia ab omni prorsus cibo, & potu. Ieiunium ecclesiasticum, de quo solo in præsentis tractatu sermo erit, describi solet hoc modo: *Est abinentia a pluribus refectionibus, & totaque ciborum genere secundum Ecclesiæ regulas.* Dicitur abinentia a pluribus refectionibus, quia in unica refectione sita est essentia ieiunii ecclesiastici, ut suo loco fufius palam fiet. Nomine cibi ea intelliguntur quæ apta sunt ad alendum corpus, sive per modum cibi sumantur, ut panis, caro, caseus, ova; sive per modum potus, ut mel, lac, iusculum, chocolates, & similia. Sub nomine autem potus ea veniunt quæ referuntur non ad corpus alendum, sed ad iuvandam cibi digestionem, vel ad restinguendam sitim; ut sunt vinum, aqua, cervisia, & id genus similia: quamvis enim hæc etiam aliquo modo nutrant, suapte tamen natura ad alios effectus ordinantur, prout suo loco diceretur. Quæ ad morbos pellendos referuntur, non cibi, vel potus, sed pharmaca nominantur. Regulas porro quas in ieiunio Ecclesia servandas præscribit, infra explicabimus. Illud solum admonere iuvat, ieiunium appellari ecclesiasticum, non quia nullum sit ieiunium nisi ab Ecclesia indictum (plura enim sunt ieiunia libere suscepta, & ratione voti, vel professionis, ut monastica) sed dici ecclesiasti-

cum, eo quod observari debet iuxta regulas ab Ecclesia præscriptas.

II. Ieiunium secundum suam genericam considerationem præceptum esse a Deo, Scriptura sacra testatur. Quandoquidem *Ioelis II.* hæc habentur. *Convertimini (inquit Deus) ad me in toto corde vestro in ieiunio, & in fletu, & in planctu.* *Ionæ III.* Deus Ninivitis ieiunium indixit, quo animæ fordes eluerent, suamque iustitiam, eorum peccatis lasam, placarent. *Et crediderunt vini Ninivite in Deum: & prædicaverunt ieiunium, & vestiti sunt sacco a maiore usque ad minorem.* Rex *Iosaphat*, pugnaturus adversus *Ammonitas*, *Moabitas*, & *Syros*, ieiunium populo præcepit *II. Paralip. cap. xx.* *Iosaphat autem timore perterritus, totum se contulit ad rogandum Dominum, & prædicavit ieiunium universo Iuda.* Hoc eodem scuto usus est populus, ut *Holofernis* arma propulsaret. *Glamavit omnis populus ad Dominum instantia magna, & humiliaverunt animas suas in ieiuniis, & orationibus, ipsi, & mulieres eorum.* Quibus *Sacerdos Eliachim*, qui ieiunium populo indixerat, victoriam promisit, si in ieiunio, & precibus perseverarent. *Tunc Eliachim . . . Scitote quoniam exaudiet Dominus preces vestras, si permanseritis in ieiuniis, & orationibus in conspectu Domini: Iudith. IV.* *Esther* quoque, ut *Iudæos* inter necioni ab hoste *Amam* paratæ subduceret, ieiunium indici præcepit. *Esther hæc Mardocheo verba mandavit: Vade & congrega omnes Iudæos . . . Non comedatis, & non bibatis tribus diebus, & tribus noctibus. Et ego cum ancillis meis similiter ieiunabo.* *Esther IV.* Plurima alia quæ ex Scripturis promere possem, missa facio, alibi relaturus.

III. Antiqui hæretici non modo ieiunia non negabant, sed erroneis quibusdam momentis innixi plurius multiplicabant. Recentes vero, ut *Lutherani*, & *Calvinistæ*, concedunt ieiunium præceptum fuisse in veteri foedere; negant autem eidem obnoxios esse *Christianos*, legis vinculo solutos: quia inquit *Apostolus Rom. III.* *Scimus autem quoniam quæcumque lex loquitur, iis qui in lege sunt, loquitur.* Nimis crassa est aberratio. Quoniam, abrogatis cæremonialibus mandatis veteris legis, certum est consistere moralia, cuiusmodi est illud quod ieiunium præcipit. Hoc constat ex ipso *Evangelio Matth. VI.* *Tu autem cum ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava, ne videaris hominibus ieiunans.* Veritatem hanc confirmat *Augustinus epist.*

XXXVI.

xxxvi. olim lxxxvi. ad *Casulanum.* *Ego in evangelicis & apostolicis litteris, totoque instrumento, quod appellatur Testamentum novum animo id revolvens, video præceptum esse ieiunium. Quibus autem diebus non oporteat ieiunare, & quibus oporteat, præcepto Domini, vel Apostolorum non invenio definitum.* *Iacobus Picensis Calvinista* in sua *Apolo-gia pro Ecclesia reformata, seu verius deformata, italice exarata, & Coiræ in Rethia typis edita anno 1706. cap. x. art. 4. num. 8.* ut suo decepto populo fucum faciat, laudatum *Augustini* textum truncatum exhibet, quo evincat, ex *Augustini* mente ieiunium non esse præceptum. *Emirabile*, inquit *Picensinus, un detto di S. Agostino.* Deinde ultimum membrum recitati textus in italicam linguam versum promit. *Io non trovo in tutti i libri del novo testamento definito il tempo in cui si debba digiunare.* Dum hæretici, quæ iuris sunt, interpretantur, illis quodammodo ignosco, si a manifesta veritate, quæ sola divina luce, qua sunt destituti, conspiciuntur, aberrant. At ipsis veniam dare non possum, cum eos videam, quæ facti sunt, quæve se se oculis ingerant, omni honestate, & sinceritate postposita aut denegare, aut impudenti fronte pervertere. Præceptum ieiunii, quod *Augustinus* in *Evangelio* se reperisse testatur, *Calvinista* silentio præterit; & tempus ieiunandi, quando in *Evangelio* minime præscriptum esse fatetur *Augustinus*, ac fatentur *Catholici* omnes, in medium adducit. Hinc autem infert nullo modo in *Evangelio* præscribi ieiunium, eo quod dies quibus ieiunandum est, non sint definiti. Quod si sua dialectica hæc promeret *Picensinus*, tolerandus utcumque foret; at, quod auctoritate *Augustini*, manifeste oppositum docentis, id confirmare velit, fraudis, & malæ fidei seipsum condemnat.

IV. Duo testimonia opponere solent recentes hæretici, *Lutherani*, & *Calvinistæ.* Primum depromptum est ex *Efychio Lib. VII. in Levit. cap. xxvii.* asserente, numquam a Deo præceptum fuisse ieiunium. Alterum ex *Theodoreto*, qui in historia religiosa refert, *Marcianum* dixisse *Avito: Scimus caritatem ieiunio præstantiorem. Hoc enim divina legis opus est; ieiunium vero potestatis nostræ, & arbitrii.* Ad primum responderetur, *Efychium* loco laudato loqui de iis quæ *Decalogi* præceptis iubentur: recte proinde asserit, ieiunium vi *Decalogi* non esse præceptum. Ad secundum ex historia *Theodoreti* responsio patet. *Marcia-*

nus siquidem, & *Avitus* de ieiunio monastico libere suscepto, non de ecclesiastico, invicem colloquebantur. Verum fufius de hoc infra.

CAPUT II.

De ciborum delectu. Ieiunium Ecclesiæ catholice carniæ esum numquam admittit. Hæreticorum errores, Launoi aberrationes refelluntur.

I. Quamquam animus non est evincere, omnia ieiunia quæ *Iudæi* observabant, fuisse cum abinentia a carniibus; utcumque tamen res ita in veteri lege sese habuerit, nihilominus etiam tum temporis aliqua saltem ieiunia carniæ esum exclusisse, certum est. Idque colligitur ex *Daniele Propheta*, qui formam ieiunii describens, hæc habet cap. x. *Ego Daniel lugebam trium hebdomadarum diebus: panem desiderabilem non comedi, & caro, & vinum non introierunt in os meum; sed neque unguento unctus sum.*

II. Sed, ut ut sit de *Hebræorum* ieiunio, certum est *Christianos* a primordiis *Ecclesiæ* semper in ieiuniis suis, & potissimum quadragesimalibus, a carniibus abstinuisse. Priusquam vero id ostendo, hæreticorum errores paucis recensere oportet. Atque ut ab antiquioribus incipiam, *Ebionitæ*, *Encrati-tæ*, *Euthasianæ*, *Priscillianistæ*, *Apostolici*, omnium animalium carnes immundas esse dicebant. *Manichæi* non modo carnes, ut immundas, sed etiam vinum respuebant: quam heresim, quod attinet ad vinum, secutus est *Mahometus*. In aliud omnino contrarium extremum lapsi sunt *Nicolaitæ*, *Valentiniani*, & *Iovinianistæ*, qui nullos omnino cibos, neque in perpetuum, neque ad tempus, neque aliquibus personis, interdicti posse essuriebant. Hanc heresim amplexati sunt hæretici recentes, *Lutherani*, & *Calvinistæ*, aliosque cuderunt errores. Siquidem in ieiuniis non solum improbant ciborum delectum, sed etiam negant ieiunia esse opera meritoria; & catholicam *Ecclesiam* damnant, quod ieiunia lege obligante in conscientia præcipiat. Hos omnes errores paucis profligabimus. Et ut a primo auspiciemur, *Ecclesia catholica* in ieiuniis numquam esum carniæ admittit. Quod *Patrum* tum *Græcorum*, tum *Latinorum* testimoniis evinco. Et ex *Græcis* quidem *S. Basilii*, ut communem *Christianorum* consuetudinem, profert abinentiam a carniibus ieiunii tempore. Hæc enim scribit *hom. I. de ieiunio:*

Carnes non edis, a vino abstines, vesperam expectas, ut cibum sumas. Theophilus Alexandrinus *epist.* III. quam latine reddidit Hieronymus: *Nequaquam in diebus Quadragesimæ carniū edulio delectemur. Qui autem legum præcepta custodiunt, carniū usum in ieiuniis repudiant:* Cyrillus Hierosolymitanus *catechesi* IV. inquit: *Per ieiunium abstinemus a carnibus, non quod eas abominemur, sed quod mercedem expectemus.* Chrysostomus *hom.* I. in *Gen. de ieiunio quadragesimæ* inquit: *Iam coquorum discursus, & pecudum mactationes e medio tolluntur: & hom.* II. *Iam carniū concisiones, ac tumultus coquorum cessant.* Denique Nicephorus *Lib. XVII. eccles. Hist. cap. xxxii.* narrat, Imperatorem Iustinianum, gravissima fame urgente, iussisse carnes venales Constantinopoli a laiciis exponi secunda Quadragesimæ hebdomada. Populus autem tanta religione abstinentiam a carnibus sacro illo tempore excolebat, ut fame potius perire vellet quam carnes comedere. Mortem sibi potius tolerandam, ac subeundam existimans, quam ut quidpiam de patris moribus, ac traditionibus immutaret, inquit Nicephorus.

III. Inter Latinos Patres, primum profero Augustinum, qui dominica prima Quadragesimæ *ser.* I. qui est *lxiv.* de tempore, hæc scribit. *Sed & illa est in Quadragesimæ diebus grandis utilitas, quod, dum etiam a licitis abstinemus, magis ac magis admonemur illicita vitare: qui enim abstinemus nos a carnibus, quibus aliis diebus uti licet, qui nos abstinemus a vino, quo moderate uti licet: qui ergo ista vitamus, quæ aliquando licent, in primis peccata fugiamus, quæ omnino nunquam licent.* Item in sermone sequenti *lxv.* *Cessent lavacra, vina, vel carnes, non quod creaturam Dei iudicemus esse dammandam; sed qui toto anno nobis vivimus, saltem vel paucos dies vivamus & Domino.* Hieronymus in *cap. x. Daniel.* *Docemur hoc exemplo, tempore ieiunii a cibis delicatioribus abstinere, nec carnem comedere.* Auctor *Lib. III. in Iob* ad iudicatus Origeni, inquit: *Quando ieiunamus, o viri, abstinemus nos, ut non gustemus carnes, neque vinum, neque superfluas escas.* Maximus Taurinensis *hom.* III. de ieiun. quadrag. *Quale illud est, quod non vesceris carnibus, & de ore tuo sortidius omni esca egreditur maledictum?* Genadius Massiliensis in *Libro de ecclesiast.* Dogmat. *cap. lxxviii.* *Sacrata Deo virginitati nuptias coequare, aut pro amore castigandi corporis abstinere a vino, vel carnibus, nil cre-*

dere meriti accrescere, non hoc Christiani, sed Ioviniani est. Quibus omnibus accedunt exempla sanctorum virorum. Nam Clemens Alexandrinus *Lib. II. Prædag. cap. i.* commendat Matthæum, quod semiribus, bacis, & oleribus absque carnibus uteretur. Eusebius *Lib. II. Hist. eccles. cap. xxii.* laudibus celebrat Iacobum Apostolum, quod a carnibus animalium abstinerit semper.

IV. Respondet Dallæus in suo de ieiunio Quadragesimæ *Tomo Lib. I.* eiusmodi allata testimonia evincere quidem liberam, secus necessariam, abstinentiam a carnibus. Cuius responsionis falsitatem aperte ostendit decretum Concilii Toletani primi apud Buccardum *Lib. XIX. cap. lxxvi.* *Quicumque in Quadragesimæ diebus esum carniū præsumperit attentare, non solum erit reus resurrectionis dominicæ, verum etiam alienus ab eiusdem diei sancta communione: & hoc illi cumuletur ad penam, ut in ipsius anni curriculo ab omni esu carniū abstinere, quia sacris diebus abstinentiæ oblitus est disciplinam.* Decretum istud renoverunt, confirmaruntque Concilium Toletanum IV. & Concilium Toletanum VIII. Legis prohibentis carnes in Quadragesima meminit quoque S. Isidorus Hispalensis *Lib. I. de div. offic. cap. xlv.* ubi inquit: *Non quia carnes male sunt, prohibentur; sed quia illarum epula luxuriam carnis gignunt: sunt enim fomes, & nutrimentum omnium vitiorum.*

Obiiciunt I. heterodoxi auctoritatem D. Pauli I. ad *Cor. cap. x.* *Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes propter conscientiam.* Secundo idem Apostolus ad *Coloss. cap. ii.* ait: *Nemo vos iudicet in cibo, aut in potu.* Tertio I. ad *Timoth. cap. iv.* inquit: *Spiritus manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide, attendentes spiritibus erroris, & doctrinis demoniorum. . . prohibentium nubere, abstinere a cibis &c.* Tandem Matthæi *c. xv.* *Non quod intrat in os, coinquinat hominem; sed quod procedit ex ore, hoc coinquinat hominem.*

VI. Ad primum respondetur, Paulum loqui de carnibus idolis immolatis: & quia Corinthii religioni sibi vertebant emere, vel edere idolothyta, quæ in macello vendebantur, ut Apostolus hoc illos scrupulo liberaret, præcepit: *Omne quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes, an sit necne caro immolata.* Ad 2. respondet Hieronymus *epist. ad Algasiam*, Paulum loqui contra eos qui iudaicas ceremonias ob-

ser-

fervare cupiebant. Idque ex contextu D. Pauli clare colligitur. Ad 3. quoque respondet Hieronymus *Lib. II.* adversus Iovinianum, qui ante Calvinum, & Dallæum citatum textum opposuerat. *Reprobat quidem Apostolus (ait Hieronymus) eos qui prohibebant nuptias, & iubebant cibis abstinere, quos Deus creavit ad utendum cum gratiarum actione; sed & Marcionem designat, & Tatianum, & ceteros hereticos, qui abstinentiam inducunt ad destruenda, & contemnenda, & abominanda opera Creatoris. Nos autem & creaturam omnem laudamus Dei, & maciem sanguinis, abstinentiam luxuriæ, ieiunia præferimus saturitati.* Eodem modo respondet Chrysostomus *hom. xii. in I. ad Timoth.* & Augustinus contra *Adimantum cap. xiv.* Ad 4. responsio ex se patet. Nam cibi natura sua non coinquinant animam; eam vero inficiunt, quoties manducantur contra præceptum Domini, ut lapsus Adæ, & uxoris eius evincit.

VII. Obiiciunt 2. Lutherani, & Calvinistæ, Ecclesiam catholicam prohibere carnes, aliosque cibos ieiuniorum tempore, quod natura sua immundi sint. Idque ostendere conantur, quod iuxta Catholicos, carnes excitant pravæ concupiscentias, & luxuriam nutriunt. Hoc autem asserunt Tatiani, & Manichæi. Respondetur hæc esse puras putasque hereticorum calumnias. Cibi qui natura sua immundi sunt, semper tales sunt. Idcirco Manichæi, & Tatiani, qui carnes, ut suapte natura immundas, reiiciebant, semper ab eis abstinabant. Catholici autem, excepto tempore ieiuniorum, carnes manducant. Facto ergo evincunt, se eas non respere ut immundas. Quod carniū esus luxuriam, & concupiscentiam provocet, adfirmant omnes Patres, experientia suffragante. Non ideo tamen immunda caro a Catholicis dicitur: quia non idcirco a Deo creata fuit, ut concupiscentias, & libidinem excitaret, sed ut moderate sumpta corpus reficeret. *Non ego immunditiam obsonii timeo, sed immunditiam cupiditatis,* inquit Augustinus *Lib. X. Conf. cap. xxxi.* & sexcentis in locis ostendit, Catholicos non abstinere a carnibus quia immundis, sed quia earundem moderata privatio concupiscentiam subigit, corpusque spiritui facilius submittit. Quapropter Ecclesia non solum immoderatum usum carniū vetat (immoderatus enim omnium ciborum usus iure naturali, & divino vetitus est) sed cerijs diebus omnem carniū esum interdicit,

ut validius concupiscentiæ petulantiam cohibeat.

VIII. Ultimo loco recensenda, unaque refellenda est Launoii opinio. Is dissertationem edidit *de veteri ciborum delectu in ieiuniis Christianorum*, in qua ab hæreticis recedit, quod non damnet, sed laudet abstinentiam a carnibus ieiuniorum tempore; a communi autem Catholicorum sententia dissentit, quod pro Ecclesiarum varietate varium fuisse contendat servandi ieiunii ritum, etiam quod attinet ad ciborum delectum. Propugnat enim liberum & spontaneum fuisse carniū esum. Plures Christianos in suis ieiuniis carnes manducantes obtrudit, plurimos ab eisdem abstinentes memorat. In hac dissertatione omnes modestiæ limites prætergressus, & caritatis christianæ lege contempta, invehitur in Patrem Nicolai Doctorem Parisiensem Ordinis Prædicatorum, quod in Pantheologia Rayneriana demonstraverit, numquam in ieiunio, potissimum quadragesimali, licitum fuisse carniū esum. Quam suam, & Catholicorum communem sententiam propugnavit, firmavitque, edito apologetico libello, seu ecumenica dissertatione, adversus laudatum Launoium, quem omni argumentorum genere ad incitas redegit, contrivitque, ut mea præsertim opinio. Tria porro in præfata sua dissertatione opponit Launoius, quæ aliquantulum fuci facere imperitis possent; cetera omnia sua levitate evanescent. Primum quod opponit, est factum sancti Spiridionis, quod narrat Sozomenus *Lib. I. Hist. eccles. cap. xi.* *Cum iam instaret Quadragesima, ex itinere quidam forte ad eum venit illis diebus in quibus cum suis ieiunia peragere consueverat, & ad statutum diem cibum degustare, cum diebus interpositis sine cibo omnino remansisset. Cumque Spiridion videret hospitem valde de via fessum. Age, inquit, o filia; primum viri huius pedes lava, deinde cibum ei appone. Ubi vero respondit virgo, neque panem in adibus esse, neque potentiam (supervacanea namque fuisset istarum rerum apparitio propter ieiunium) Spiridion, cum precibus Deum invocasset, veniamque petivisset, dedit mandatum filia, ut carnes suillas, quas forte tunc in adibus habebat sale conditas, coqueret: quibus coctis hospitem facit secum accumbere, deque carnibus appositis comedere capit; hortatur hospitem, ut ipsum imitetur: qui, cum illud facere recusaret, diceretque se Christianum esse: Hanc ob causam (inquit Spiridion) minus recusare deberes: nam omnia*

omnia munda mundis sacra Scriptura pronuntiant. Respondetur, ex hac historia penitus convelli Launoi opinionem. Hospes, conspiciens instructam carnibus mensam, opponit se carnes manducare haud posse. Cur? Quod Christianus sit. Christianus ergo carniū esus ieiuniorum tempore vetitus erat: alioquin vana fuisset excusatio. At Spiridion, precibus Deo oblatis, & venia, seu dispensatione postulata, hospitem, ut carnes manducet, hortatur, suoque provocat exemplo. Quoniam, necessitate cogente, obligare lex definit. Urgebat autem tum necessitas famis, qua premebatur hospes: cibi esuriales deerant. Non ergo alia via potuit hospiti fame periclitanti succurrere Spiridion quam carniū esu. Prævalet autem præceptum vitæ conservandæ debito abstinendi a carnibus ieiunii tempore. Idcirco lumine cælesti perfusus Spiridion, & caritatis lege imbutus, carnes ipse prius manducavit, ut fortius hospitem ad manducandum impelleret. Si abstinentia libera fuisset, ut Launoius contendit, non conquisset primum Spiridion cibos quadragesimales, panem scilicet, potentamve; sed illico hospiti festo ex itinere meliores epulas parasset: neque hospes carnes comedere refugisset, christiana professione allegata. Manifeste itaque consequitur, solam necessitatem fuisse illius comestionis causam. Quod vero instat Dallæus, potuisse Spiridionem in sua civitate cibos quadragesimales ab amicis postulare, inane est: tum quod Sozomenus non ait hoc in civitate contigisse; unde hoc accidere potuit, dum Spiridion ruri habitabat, antequam ad Episcopatum eveheretur: tum quod famis tormentum remedii dilationem non patitur.

IX. Secundum momentum quod Launoius obtrudit, desumptum est ex Epiphano, qui in calce Librorum adversus hæreses varios ieiunandi ritus describit, ubi hæc habet num. 22. Quadragesimam observare, atque in ieiuniis perseverare consuevit Ecclesia. Dominicis vero nullis omnino, adeoque nec ipsius Quadragesima quidem, ieiunare solent. Præterea sex illos Paschatis dies xerophagiis, hoc est arido victu, transigere populus omnis assuevit, hoc est panem dumtaxat cum sale, & aqua post vespere adhibere. Deinde num. 23. hæc alia subdit. Sunt & alia in Ecclesia catholica instituta vivendi præstantia; nimirum quod alii carnibus prorsus abstineant, tam quadrupedum, & avium, quam piscium, nec non ovium, & caseo. Tum sunt alia vitæ genera, propter quod unusquisque secundum suum laborem mer-

cedem accipiet. Igitur sunt qui omnibus illis abstinent; alii quadrupedibus dumtaxat, sed avibus, ac ceteris vescuntur. Alii etiam ab avibus temperant, ova, & pisces adhibent. Alii etiam ova repudiant. Sunt qui solos pisces retineant, quibus nonnulli etiam abstinent, qui tamen caseum sibi permittunt. Alii vero caseo non utuntur. Præterea quidam a pane abstinent; quidam ab arborum fructibus, & coctis omnibus. Respondetur, ex hoc Epiphani testimonio nihil omnino in subsidium suæ opinionis colligere posse Launoiū. Nam Epiphanius num. 22. loquitur de Quadragesima, rationemque ieiunii quod sex diebus antephascalibus observabatur, describit, aënis, consuevisse populū sex illos dies transigere xerophagiis, hoc est pane, & aqua. Deinde num. 23. ubi varios ieiuniorum ritus recenset, non de ieiuniis ab Ecclesia præscriptis loquitur, sed de ieiuniis quæ fideles ex arbitrio, suæque devotione peculiari observanda sibi eligebant. Quæ de causa inquit Epiphanius: Sunt & alia in Ecclesia catholica instituta vivendi præstantia, id est omnino libera, non præcepta. Nonne, si etiam nunc omnes ritus ieiuniorum percereremus, quæ fideles observant ex suo arbitrio, proferre possemus alios qui panem, & aquam sumunt, alios qui lactinia manducant, alios qui a carnibus abstinent, sed carniū iuscula sumunt? Si plura hac de re cupis, consule P. Nicolaium, fulius hunc Epiphani textum explicantem.

X. Postremum obicit Launoius testimonium Socratis, qui Lib. V. hist. cap. xxii. inquit: Quin etiam non de numero dierum solum discrepant. verum etiam de abstinentia a cibis variam sequuntur rationem. Nam alii omnino ab omni animantium genere abstinent; alii inter animantia pisces solos comedunt; alii cum piscibus volucres etiam manducant; easque ex aqua, ut apud Moysen, nasciasserunt; alii a fructibus duris integumentis involutis, & ab ovis temperant; alii arido pane solo vescuntur; alii ne illo quidem. Sunt qui, cum ad horam nonam ieiunaverint, variis ciborum generibus utuntur. Alia ratione apud alias gentes ieiunatur. Cuius rei sunt causæ prope infinitæ. At quoniam nemo de ea præceptum, litterarum monumentis proditum, potest ostendere, perspicuum est, Apostolos liberam potestatem in eadem cuiusque menti, & arbitrio permisisse, ut quisque nec metu, nec necessitate inductus, quod bonum sit, ageret. Hanc discrepantem rationem ieiuniorum in Ecclesiis esse cognoscimus. Mirum fane est potuisse Launoiū hoc Socratis testimonium obtrud-

re, quod Dallæus, ceterique recentes hæretici obiciunt, ut ostendant, nullum fuisse in Ecclesia præceptum ieiunandi, vel abstinendi a certo ciborum genere. Idque magis mirandum, quod Launoius nil ex historia suscipiat, nisi severo criterio cribratum; Socrates vero fabulas clausis oculis deglutiat. Non est quod omnes imposturas, & commenta quæ citato capite Socrates narrat, expendam. Nec enim aut Launoius, aut Lutherani, & Calvinistæ omnia admittunt quæ ibi Socrates habet; sed plura & ipsi, tamquam sibi contraria, respuere debent. Mihi vero satis sit respondere, Socratem fuisse hæresibus Novatiani, & Aerii infectum, Catholicisque summopere infensum; nullam proinde mereri fidem in iis quæ de Catholicis enarrat. Nonne mendacii revincitur apertissime, quod asserat, Romanos tres tantum hebdomadas ante Pascha ieiunasse; & sabbato, non secus ac dominico die, ieiunium non servasse? Præterquamquod non Ecclesiæ Catholice, sed hæreticorum ieiunia eorumque diversitatem recensere Socratem si dixerimus, nil fane opponere Launoius poterit.

CAPUT III.

Lege naturali, & divina ieiunium absolute acceptum præscribitur. Ecclesia & tempora quibus ieiunandum sit, designat, & ieiunia peculiariter præcipit.

I. N egant Lutherani, & Calvinistæ, tum divina lege ieiunium præscriptum fuisse; tum Ecclesiam posse illud lege obligante in conscientia fidelibus præcipere: idque docet potissimum Dallæus in suo de ieiunio libro. Iam supra capite primo ostensum est, lege divina Deum in sua Scriptura ieiunium præcipisse: nec vacat in re apertissima diutius immorari. Quod porro ipsius naturæ iure ieiunium generatim acceptum iubeatur, comperta res est. Hoc evincit Angelicus Doctor 2. 2. quæst. cxxlvii. art. 3. evidenti argumentatione. Siquidem ratio naturalis præscribit, unumquemque eo quo indiget remedio uti. Ieiunium porro remedium est ad plures fines spirituales assequendos apte utile, immo & necessarium. Ieiunium enim corpus cruciat, concupiscentiam cohibet, ac rebellionem appetituum sedat, superbiaque adfert plurimas, ut animus ad cælestium meditationem facilius assurgat. Merito ergo concludit Angelicus loco laudato. Unusquisque ex naturali ratione tenetur tantum

ieiuniis uti, quantum sibi necessarium est ad prædicta. Et ideo ieiunium in communi cadit sub præcepto legis naturæ. Sed determinatio temporis, & modi ieiunandi secundum convenientiam, & utilitatem populi christiani cadit sub præcepto iuris positivi, quod est a Prælati Ecclesiæ institutum: & hoc est ieiunium Ecclesiæ. Hæc omnia confirmat Augustinus de utilitate ieiunii cap. iii. exemplo equi indomiti, & calcitrosi, cui pabulum subtrahis, ut ipsum coerceas. Si iumento forti insideres, si equo uteris, qui te gestiendo possit præcipitare, nonne, ut securus iter ageres, cibaria ferenti subtraheres, & fame domares, quem freno non posses? Caro mea iumentum meum est: iter ago in Hierusalem: plerumque me rapit, & de via conatur excutere. Via autem mea Christus est: ita exultantem non cohibebo ieiunio? Quisque ergo plus minusve pro morborum diversitate, ieiunii medicinam sumere debet.

II. Hoc ieiunium, quod generice & absolute sumptum, sub naturæ lege comprehenditur, suis legibus præcipit Ecclesia, & stata tempora, quibus ieiunandum sit, designat. Quod porro Ecclesia recte, & iure id præcipere valeat, patet in primis exemplo Synagogæ, quæ Iudæis ieiunia imponebat, ut constat tum ex Hieremiæ cap. xxxv. tum ex Libro Esther cap. ix. tum ex Zacharia cap. viii. & denique ex Evangelista Luca cap. x. ubi inquit: Qui vos audit, me audit, & qui vos spernit, me spernit. Idque confirmat Paulus Epistola ad Romanos cap. xiii. Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit: quod non minus de ecclesiastica quam de sæculari potestate est intelligendum. Ait enim idem Apostolus Epist. ad Hebræos cap. xiii. Obedite præpositis vestris, & subiaccete eis: ipsi enim prævigilant, quasi rationem pro animabus vestris reddaturi. Ad Præpositos autem ecclesiasticos potissimum spectat rationem Deo pro animabus illis subiectis reddere. Illis ergo obedire præcipue fideles debent. Hæc omnia roborantur auctoritate veterum Conciliorum. Canon sexagesimus octavus Apostolorum iubet, Clericum deponi, & laicum excommunicationis poena multari, si ieiunium quadragesimale violaverint. Eandem poenam in transgressores ieiunii statuit Concilium Gangrense, ut plura alia omittam. His accedunt Patrum testimonia. Tertullianus Lib. I. de ieiunio inquit: Bene quod & Episcopi universa plebi mandare ieiunia assolent. S. Basilius oratione secunda de ieiunio ait: Omnes aequaliter & præceptum audi-

tunt, & cum gaudio suscipiunt. Angeli sunt qui per singulas Ecclesias ieiunantes describunt. Vide, ne propter eduliorum parvam voluptatem damnium incurras. S. Ambrosius serm. xxxiv. Quisquis Christianus ieiunando non impleverit Quadragesimam, pravaricationis, & contumaciae reus tenebitur. S. Hieronymus epistola ad Marcellam adversus errores Montani hæc habet: Nos unam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum tempore nobis congruo, ieiunamus. S. Augustinus serm. lxxi. de tempore inquit: Aliis diebus ieiunare remedium est, aut premium. In Quadragesima non ieiunare, peccatum est. Denique ratio ipsa, quæ dicta sunt, confirmat. Nam Prælati Ecclesiæ non minus ac Principes sæculares potestate condendi leges, quæ subditorum bonum promoveant, instructi sunt, ut alibi fufius demonstratum est. Porro quæcumque lex, præscribens aliquem actum, efficit ut talis actus, qui alioquin liber erat, evadat necessarius. Cum itaque Ecclesia præcipit abstinere a certis cibis, & ieiunare certis diebus, reddit actus abstinentiæ necessarios. Ex quo consequitur, adversus præceptum Ecclesiæ peccare eos qui indicta ieiunia ab Ecclesia transgrediuntur.

III. Obiiciunt Aeriani, Iovinianistæ, Beguardi, Lutherani, & Calvinistæ, ieiunia non esse libera, a carnibus abstinentiam superstitionem sapere; præcepta vero quibus a cibis abstinentia, & ieiunia imperantur, tyrannidem redolere. Lutherus contra Ambrosium Catharinum ciborum delectum octavam Antichristi faciem appellat. Octava Antichristi facies est delectus ille ciborum, & ieiuniorum, quæ libera per omnes dies sunt. Eadem scribit Calvinus Lib. IV. Inst. cap. xii. §. 21. Lata sunt impie leges, quæ conscientias exitalibus vinculis stringunt. Interdictus est carni esus, quasi hominem contaminaret. Omnes denique Lutherani, & Calvinistæ clamant, observantiam ieiuniorum ad iugum pertinere legis Mosaicæ, qua Christus nos liberavit. Auferenda ergo est omnis obligatio ieiunandi.

IV. His hæreticorum commentis respondet Angelicus Doctor 2. 2. quæst. cxlvii. art. 3. ad 3. Ieiunia quæ sunt in præcepto, sunt in Conciliis Episcoporum statuta, & consuetudine universalis Ecclesiæ roborata. Nec sunt contra libertatem populi fidelis; sed magis sunt utilia ad impediendum servitutem peccati, quæ repugnat libertati spirituali. A carnibus abstinere Marcionitæ, & Tatiani discipuli in odium Creatoris. Manichæi

carnes respuebant, quod suapte natura immundas reputarent. Catholici omnia Creatoris opera venerantur, & cuncta ab eo condita bona esse consentunt. A carnibus itaque abstinent, non quod immundas eas sua natura esse credant, vel inducant; sed ut abstinentiæ, seu temperantiæ virtutem exercent, ut rebellem concupiscentiam cohibeant, utque carne castigata, humiliatoque corpore, expeditores sint ad peragenda divina. Nec in perpetuum, ut Iudæi, a certis temperant cibis; sed statuto tempore. Hæc omnia explicat Augustinus Lib. de mor. Eccles. cath. cap. xxxiii. Multi neque vescuntur carnibus, neque tamen eas immundas superstitione putant. Itaque iidem ipsi qui sani se temperant, si ratio valetudinis cogat, agroti sine ulla formidine accipiunt. Multi vinum non bibunt; nec tamen eo se coquinari arbitrantur: nam & quibusdam languidioribus, & prorsus omnibus qui sine illo nequeunt salutem corporis obtinere, humanissime, ac modestissime præberi faciunt. Et stulte nonnullos reculantem fratrem admonent, ne vana superstitione debiliores citius quam sanctiores fiant.

CAPUT IV.

Ieiunium ecclesiasticum est actus virtutis. Insuper opus satisfactorium est, & meritorium, si necessariis conditionibus præditum sit.

I. NON est facile dictum, in quot contrarias opiniones distrahantur hæretici tum recentes, tum antiqui, dum de utilitate, fructu, cultu, & merito ieiunii sermonem instituunt. Iovinianistæ nihil prodesse ieiunium effutiebant, teste Augustino Libro de hæresibus hæc. lxxxii. Hic (Iovinianus) omnia peccata, sicut Stoici Philosophi, paria esse dicebat, nec posse peccare hominem lavacro regenerationis accepto, nec aliquid prodesse ieiunia, vel a cibis aliquibus abstinentiam. Idem docuerunt Beguardi. Lutherus non negat utile esse ieiunium ad macerandam carnem; meritorium autem esse minime concedit in responsione ad Ambrosium Catharinum. Hodie si ieiunatur, non ut caro mortificetur; sed quia bonum sit hoc die ieiunasse, isto, vel isto cibo abstinuisse, quod calum mereantur: quid autem hoc aliud quam impia facies Antichristi? Lutherus, cui, ipso teste, cum dæmone necessitudo erat, ubique eiusdem prodit imaginem, faciemque obrudit. Calvinus Lib. IV. institut. cap. xii. §. 14. plura invicem pugnantia profert: modo ieiun-

ieiunium liberum, modo necessarium, modo sanctum, modo superstitiosum prædicat. De ieiunio ergo (inquit loco citato) dicamus nonnihil: quia plurimi dum non intelligunt quid utilitatis habeat, non adeo necessarium esse iudicant; alii etiam ut supervacuum prorsus, vitiant; & usu eius non bene cognito, facilius est in superstitione lapsus. Deinde §. 15. persequitur fines in quos legitimum ieiunium refertur, enarrare. Sanctum, & legitimum (inquit) ieiunium tres habet fines. Eo enim utimur vel ad macerandam, & subigendam carnem, ne lasciviat, vel ut ad preces, ac sanctas meditationes melius sumus comparati, vel ut testimonium sit nostræ coram Deo humilitationis, dum volumus reatum nostrum coram ipso confiteri. In hoc itaque Lutherani, & Calvinistæ conveniunt, quod ieiunium absolute spectatum ad affligendam carnem, animamque ad preces disponendum, utile, quin & necessarium iudicant. Sanctum etiam vocant, ut Calvinus, si ad præfatos fines digatur. Cum vero de Catholicorum loquuntur ieiunio; illud superstitionis labe respersum traducunt; quamquam eo spectet, ut carnem, & concupiscentiam subigat, & spiritui corpus subiiciat, ut cordis contriti, & humiliati argumentum Deo exhibeat.

II. Ut autem hæreticos, qui nostra ieiunia traducere tamquam superstitiosa audent, retundamus, id quod de ieiunio Catholici docent, edisseramus oportet. Ieiunium absolute, & per se sumptum res media est. In hac acceptione, nec vitium, nec virtus est. Imponunt ergo nobis Calvinistæ, Lutheranique, dum scribunt, nos docere, ieiunium opus esse suapte natura, & ex opere operato, ut dicitur, meritorium, ac satisfactorium. Vitium enim, nobis fatentibus, sapit ieiunium, si in malum finem referatur; ut si quis ieiunet, ut e vita decedat, vel avaritiæ studeat: virtutem vero redolet, si deliberato animo eligatur ad carnis petulantiam comprimendam, ac in bonum dirigatur finem. Media res est, quando a bono, & malo sine præscindit; ut cum quis abstinet, quia quod comedat, aut bibat, non habet. Dicimus ergo, ieiunium esse actum virtutis, cum ad finem honestum refertur. Ad virtutem abstinentiæ, & temperantiæ pertinet, cum delectationibus cibi potulque modum præscribit. Qui ieiunat, ut Ecclesiæ obediat, obedientiæ actum exequitur; qui ieiunium servat, ut melius oret, religionis officium exercet: & cum ad aliarum virtutum fines ieiunium refertur a ieiunante, ad easdem quoque pertinet;

proprie tamen est actus abstinentiæ. Audiamus Angelicum, qui ante ortum Lutheranorum, & Calvinistarum, doctrinam Catholicorum de ieiunio exposuit 2. 2. quæst. cxlvii. art. 1. his verbis. Respondeo dicendum, quod ex hoc aliquis actus est virtuosus quod per rationem ordinatur ad aliquid bonum honestum. Hoc autem convenit ieiunio. Assumitur enim principaliter ad tria. Primo quidem ad concupiscentias carnis reprimentas. . . . Secundo assumitur ad hoc quod mens liberius elevetur ad sublimia contemplanda. . . . Tertio ad satisfaciendum pro peccatis. Unde Iob. ii. dicitur: Convertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio &c. Ieiunium autem quod Ecclesia præcipit, in hos fines refertur: & idcirco asserimus, ieiunium, quatenus ecclesiasticum, nempe suis conditionibus præditum, opus esse, non medium, sed re ipsa bonum; nisi ieiunantis malicia in pravum finem detorqueatur.

III. Ad meritum, & satisfactionem quod attinet, certum in primis est, ieiunium mereri, seu impetrare bona temporalia. Si quidem Achabo ieiunanti mala ei comminata Deus inferre destitit. Ieiunavitque, & dormivit in sacco. . . . Quia igitur humiliatus est mei causa, non inducam malum in diebus eius: Lib. III. Reg. cap. xxi. Idem patet ex Lib. I. Esdræ cap. viii. Ieiunavimus autem, & rogavimus Deum nostrum pro hoc: & venit nobis prospere. Ninivitæ triduo ieiunio suæ civitatis subversionem evitarunt. Hoc enim ieiunium indixit Iona Propheta: Homines, & iumenta, & boves, & pecora non gustent quicquam, nec pascantur, & aquam non bibant. Quid autem accidit? Et vidit Dominus opera eorum, quia conversi sunt de via sua mala, & misertus est Deus super malitiam. Quid plura? Virtute ieiunii dæmones e corporibus pelluntur, ut habetur Matth. xvii. Hoc autem genus non eiicitur nisi per orationem, & ieiunium. Unde infert Athanasius Libro de virginitate: Vide ergo quid faciat ieiunium, morbos sanat, distillationes exsiccat, dæmones fugat. Sed, ne putes ista temere dici, habes eius rei testimonium in Evangeliiis. . . . Sciscitanti sunt ab eo discipuli dicentes: Domine, declara nobis quoniam pacto immundi spiritus propelluntur? Quibus responsum est a Domino: Hoc genus dæmoniorum non eiicitur, nisi ieiuniis, & oratione. Quisquis igitur ab hoc immundo spiritu vexatur, certum habere debet hoc pharmaco, ieiunio inquam, statim spiritus malos afflicti abscedere.

IV. Neque ieiunii vis in impetratione sistit temporalium bonorum; sed & ad assequenda spiritualia, atque caelestia dona plurimum valet. Quod expressa Evangelii auctoritate probatur. Cum ieiunatis (dicitur Matth. vi.) nolite fieri sicut hypocritae tristes: exterminant enim facies suas ut appareant hominibus ieiunantes. Amen dico vobis, receperunt mercedem suam. Forma deinde exhibetur illius ieiunii quo quis possit a Deo mercedem recipere, dum subditur: Tu autem, cum ieiunas, unge caput tuum, & faciem tuam lava, ne videaris hominibus ieiunans, sed Patri tuo, qui est in abscondito: & Pater tuus, qui videt in abscondito, reddet tibi. Ut itaque supernaturalia præmia ieiunia nostra assequantur, non ob alium finem ea peragere debemus quam ut Deo placeamus: atque in ipsum Deum, seu ultimum finem, caritatis amore referantur oportet.

V. Postremo ieiunium opus est satisfactorium pro peccatis nostris, nobis Deum propitium, & placabilem reddens: quod pariter ex ipsa Scriptura evincitur. Nam Propheta Joel inter opera poenitentiae quæ populo pro peccatis imponit, ieiunium præcipit. Convertimini ad me in toto corde vestro, in ieiunio, & in fletu, & in planctu. . . . Canite tuba in Sion, sanctificate ieiunium. Anne post cordis contritionem in peccatorum conversione ieiunium recensuisset Propheta Joel, nisi Deo gratum foret, plurimumque ad satisfaciendum pro peccatis valeret? Nonne David, ut penam aliquod Deo solveret pro suis criminibus, illumque placaret, ieiuniis humiliabat animam suam? Psal. xxxiv. Humiliabam in ieiunio animam meam. Nonne ieiunantes filii Israel cum Samuele Dei vindictam a se averterunt? I. Reg. vii. Nonne Achabus impius Dei furorem, ob vineam Naboth raptam, succensum delinivit, cum sacco, & cilicio indutus ieiunavit? III. Reg. xxi. Idem præstiterunt Ninivitarum tempore Ionæ: idem Iudæi tempore Esther: idemque ex innumeris tum veteris, tum novi testamenti locis constat.

VI. Quæ dicta sunt, Patrum auctoritate confirmantur. Tertullianus Libro de ieiunio ait: Omnium erga victus macerationem hæc est ratio, qua rursus interdicto cibo, & observato præcepto primordiale iam delictum expiaretur, ut homo per eandem materiam cause Dei satisfaciatur, per quam offenderat. S. Cyprianus serm. de lapsis sub finem inquit: Iræ, & offensam eius ieiuniis, fletibus, planctibus, sicut monet ipse, placemus. S. Basili-

us orat. i. de ieiunio hæc habet: In morbum incidimus per peccatum, sanemur per poenitentiam: sed poenitentia sine ieiunio otiosa, & infructifera est: per ieiunium satisfacit Deo. Neque solum satisfaciendi, sed & merendi vim indiscriminatim Patres ieiunio adiudicant.

VII. S. Augustinus ser. lxxv. de temp. edit. Lov. qui est secundus dom. i. Quadrag. hæc scribit. Quantum sit ergo bonum ieiunii, brevi sermone, exemplis additis, disseramus. Moyses primus, quadraginta diebus, ac noctibus cum ieiunasset, legem Domini accipere meruit, per quam populus imperaret. Impetraverunt unius hominis ieiunia quod totius populi saturitas desperaverat. Advertamus ergo quanta sit inter ieiunium & saturitatem distantia, inter ventrem vacuum & pulmones epulis estuantes. Moyses ergo, qui ieiunavit Deum vidit; populus, qui manducavit, & bibit, idola fabricatus est. Sed quid de Moysese, & Israelitica multitudo loquar? Princeps ille humani generis: Adam quamdiu ieiunavit servans mandatum, in paradiso fuit; ubi vero comedit, eiectus de paradiso. Et, qui in paradiso Dei virgo fuerat, eiectus de paradiso cognovit uxorem. Semper enim iuncta est saturitati lascivia. Vicina sibi sunt venter, & genitalia; & pro membrorum ordine ordo vitiorum intelligitur. Eiecit ergo nos de paradiso cibis, reducat esuries, reducat ieiunium. Diximus ergo quid sanctus Moyses meruit ieiunando; deinde & cuncta videamus. Sancto Elicie ieiunanti, etiam elementa famulata sunt. Hic denique tribus annis & sex mensibus celum clausit. . . . Videte quanta sit Dei clementia erga ieiunantes. . . . Videte quanta sit ieiuniorum virtus, ut id facere ieiunia valeant quod Apostoli nequiverant. S. Leo ser. i. de ieiunio septimi mensis inquit: Ut per humilitatem ieiunii contra omnes hostes nostros divinum mereamur auxilium. S. Ioannes Chrysostomus ser. i. de ieiunio ait: Ieiuna, quia peccasti; ieiuna, ut non pecces; ieiuna, ut accipias; ieiuna, ut permancant quæ accepti. S. Ambrosius epist. lxxxii. ad Ecclesiam Vercellensem inquit: Qui sunt hi præceptores novi, qui meritum excludunt ieiunii? Innumeros alios Patres brevitate gratia omitto.

VIII. Respondent uno ore Lutherani, & Calvinistæ, Patres antiquos rethoricis exaggerationibus longius quam par fuerat, provectos esse, & a veritate discessisse, cum de ieiuniis locuti fuerunt. Calvinus Lib. IV. Instit. cap. xii. §. 19. expresse scribit, Patres semi-

na,

na superstitionis iecisse in suis ieiuniorum encomiis. En illius verba. Quæ in parte non in totum excusare audeo veteres, quin & superstitionis quadam semina iecerint, & occasione præbuerint tyrannidi, quæ postea exorta est. Occurrunt quidem interdum sanæ, & prudentes de ieiunio sententiae; sed postea occurrunt subinde immodice ieiunii laudes, quæ ipsum inter præcipuas virtutes extollunt. Quis ferat istorum hominum audaciam? Anne omnes Patres rethorica amplificatione superstitionum ritum docent? Anne omnes a veritatibus semita aberrarunt? Plus ne auctoritatis uni Calvino quam omnibus Patribus tribuendum erit? Quid verisimilius est, Patres Apostolis proximos, an Lutheranos, & Calvinistas a veritate exorbitasse? Sed quid diutius immoror in tam vanis commentis profligandis?

IX. Obiciunt plura sacrae Scripturae testimonia, quibus probare contendunt, ieiunia non esse Deo grata. Isaias enim ait cap. lviii. Nonne hoc est magis ieiunium quod elegi? Dissolve colligationes impietatis &c. Et Hieremias cap. xiv. inquit: Cum ieiunaverint, non exaudiam preces eorum. Similia habentur Zach. cap. vii. aliique in locis sacrorum Librorum. Respondetur, solos hæreticos, quorum proprium est meridianæ luci tenebras offundere, & omnia carpere, posse eiusmodi textus opponere. Nam manifestum est, locis laudatis improbari ieiunia illorum qui pravo corde machinantur malum, qui, dum corpora ieiuniis comprimunt, animam sceleribus contaminant. Ecce (inquit Isaias loc. cit.) in die ieiunii vestri invenitur voluntas vestra, & omnes debitores vestros repetitis: ecce ad contentiones, & lites ieiunatis, & percutitis pugno impie. Nonne Deus sapissime sacrificia, holocaustomata, calendas, & festa Iudæorum se odio habere testatur? Anne inde inferendum, sacrificia ad cultum divinum minime pertinere, vel meritoria non esse? Ieiunia itaque, & sacrificia, aliaque opera suapte natura sancta, quæ offeruntur ab impiis, quæve animo iniquo profanantur, & inquinantur, Deus execratur; secus sacrificia, & ieiunia quæ pii fideles corde contrito, & animo humili illi offerunt. Sæpius iam dictum fuit, tum ieiunia nostra merito digna esse, cum in Deum pio & puro corde referuntur. Quæ ex Patribus opponunt, nullius sunt momenti. Docent enim Patres, a vitis abstinentiam optimum esse ieiunium, quod Catholici omnes fatentur. Ut autem facilius coercere homines possint sensus suos, & peccata vitare, ieiunia

suadentur, & statis temporibus ab Ecclesia imperantur: quoniam ad id assequendum apta sunt instrumenta.

CAPUT V.

De ieiunio Quadragesima: de illius varietate, & de causis institutionis eiusdem.

I. Sacrum quadragesimale ieiunium, tamquam superstitiosum inventum, improbat Calvinus Lib. IV. Instit. cap. xii. §. 20. Et tunc passim invaluerat superstitiosa Quadragesima observatio: quia & vulgus eximium aliquod obsequium Deo se in ea prestare existimabat; & Pastores eam commendabant pro sancta Christi imitatione, cum planum sit non ideo ieiunasse Christum, ut aliis exemplum præberet. . . . Mirum est tam crassam hallucinationem hominibus acuti iudicii obrepere potuisse. Calvino accedunt omnes Lutherani, & Calvinistæ, qui, quemadmodum calibatam, ita & ieiunia de medio sustulerunt. Quia, inquit Augustinus, venter, & genitalia sibi vicina sunt. Quapropter qui venter indulget, ventrem repleat oportet: quia, subdit idem S. Doctor, pro membrorum ordine ordo quoque vitiorum existit. Sed ad rem.

II. Ecclesia catholica docet, ieiunium quadragesimale ab ipsis Apostolis institutum fuisse, & non intercisa temporum serie a fidelibus observatum semper esse. Quod evincitur in primis celebri illo D. Augustini testimonio Lib. IV. adversus Donatistas cap. xxiv. Quod universa tenet Ecclesia, nec Conciliis institutum, sed semper retentum est, nisi auctoritate apostolica traditum rectissime creditur. Institutio autem ieiunii quadragesimalis neque in Scripturis, neque in Conciliis primum facta legitur. Illius ergo origo ab Apostolis ipsis repetenda est. Primum generale Concilium in Ecclesia celebratum, fuit Nicanum I. Hoc autem Concilium ieiunii quadragesimalis, tamquam priori tempore instituti, meminit can. v. Concilia vero celebrentur, unum quidem ante Quadragesimam Pasche, ut, omni dissensione sublata, munus offeratur Deo purissimum. Secundo vero circa tempus autumnii. Quod confirmatur ex iis quæ de controversia celebrandi Paschatis, sub Victore Papa, & Alexandro Severo exorta, narrat Eusebius Hist. Lib. V. cap. xxxiii. Omnes per Asiam Ecclesia, vetusta quadam traditione nixa, quarta decima luna salutatis Pasche festum diem celebrandum esse censebant.

lebant..... Cum tamen reliqua totius orbis Ecclesie alio more uterentur, qui ex Apostolorum traditione profectus etiamnum servatur, ut scilicet non alio quam resurrectionis dominica die, ieiunia solvi liceat. Hoc ipsum colligitur ex Epistola Imperatoris Constantini Magni data Ecclesiis, quam refert Eusebius Lib. III. de Vita Const. cap. xviii. edit. Val. Consideret, queso (inquit) vestre sanctitatis solertia, quam grave sit, & indecorum iisdem diebus alios quidem ieiuniis intentos esse, alios vero convivio celebrare; & post dies Pasche, alios quidem in festivitatibus, & animorum remissione versari, alios vero definitis facere ieiuniis. Prævit ergo Nicæno Concilio ieiunii quadragesimalis institutio. Concilia, Nicæno proxima, ieiunii item Quadragesimæ meminerunt. Gangrense celebratum anno 324. can. xix. anathematis poenæ eos subicit qui sub specie sanctioris vitæ ieiunia Ecclesie communia solvunt. Si quis eorum qui continentie student, absque necessitate corporea, tradita in commune ieiunia, & ab Ecclesia custodita, superbiendo dissolvit, stimulo sue cogitationis impulsus; anathema sit. Concilium vero Laodicense anno 364. plures canones edidit pro observantia ieiunii Quadragesimæ. Can. xlix. ait. Non oportet in Quadragesima panem offerri, nisi sabbato, & solis dominicis: & can. lxi. Non oportet in Quadragesima nuptias, vel natalitia celebrare. Posteriorum Conciliorum textus recensere non vacat, quoniam pervii sunt.

III. Veteres Patres, tum Græci, tum Latini, nemine excepto, Quadragesimæ mentionem fecerunt. Quare superfluum est singularum eorum testimonia recensere. Unum vel alterum proferre sufficiat. Origenes viris apostolicis proximus hom. x. in Levit. Nec hoc, inquit, ideo dicimus, ut abstinentiæ christiana frena laxemus. Habemus enim Quadragesima dies ieiunio consecratos. Athanasius epistola ad Orthodoxos ait: Vidisses Presbyteros, & laicos in ius trahi, virgines a catu suo divulsas ad tribunal Cæsaris raptari, & in carcerem conici: alios fisco addici, alios flagellis cedi, panes sacrificiorum ministris, & virginibus interdici. Hæc autem sub Pascha in sacra Quadragesima acta sunt, per quod tempus ieiuniis dediti erant. Quinimodo plures ex Patribus docent, ab ipso Domino indictum fuisse Quadragesimæ ieiunium, sin verbo, exemplo saltem; atque Apostolos ex Spiritu sancti peculiari inspiratione illud instituisse.

IV. Obiciunt auctoritatem Cassiani, qui

collat. xxi. cap. xxx. hæc habet: Sciendum sane, hanc observantiam Quadragesimæ, quam diu Ecclesie illius primitiva perfectio inviolata permansit, penitus non fuisse. Non enim præcepti huius necessitate, nec quasi legali sanctione constructi, artissimis ieiuniorum terminis clauderentur qui totum anni spatium equali ieiunio concludebant &c. Respondetur primum hanc Cassiani narrationem evertere opiniones Lutheranorum, & Calvinistarum. Quandoquidem, non modo quadragesima dies, sed totum annum, Cassiano teste, ieiunabant primi Christiani. Favet ne Cassianus Lutheranis, qui vel ipsa Quadragesima ieiunandum pernegant? Secundo dicimus, salvo obsequio quod Cassiano viro contemplationi addicto debetur, falsum esse primos Christianos per totum annum ieiunasse: ex nullo siquidem antiquitatis monumento id colligi potest. Oppositum aperte docent omnes Patres. Tandem Cassianus asserit, omnium Sacerdotum consensu legem servandi ieiunium conditam fuisse: Id tunc universis Sacerdotibus placuit ut homines... ad opus sanctum canonica ieiuniorum indictione revocarent, & veluti legatum decimarum necessitate compellerent. Ex Cassiano itaque habetur, primos Christianos, qui divino amore flagrabant, libera electione ieiunasse; deserviente vero caritatis ardore, temporis tractu, ex imperio omnium Sacerdotum quadragesimale ieiunium observasse posteriorum sæculorum fideles. Quid autem heinc colligere Reformati valeant ad fovendam suam intemperantiam, ventrisque studium, sane non video.

V. Ad varietatem Quadragesimæ quod spectat, priusquam diversam Catholicorum consuetudinem patefacio, ostendam fas est discrimen quod Catholicos inter & hæreticos in quadragesimali ieiunii observantia intercedebat. Non modo Catholicos vel ipsis primis Ecclesie sæculis sed & hæreticorum plures, quadragesimalia ieiunia observabant. Montanistæ singulis annis tribus Quadragesimis corpora sua macerabant, illusionibus Montani decepti. Catholicos autem apostolica traditione instructi unam ieiunabant Quadragesimam ut testatur Hieronymus epistola ad Marcelam: Nos unam Quadragesimam secundum traditionem Apostolorum, toto anno, tempore nobis congruo ieiunamus. Illi (Montanistæ) tres in anno faciunt Quadragesimas, quasi tres passi sint Salvatores.

VI. Unam itaque Quadragesimam ieiunasse a primordiis Ecclesie Catholicos certum est. Nomine autem Quadragesimæ recen-

centes hæretici, non quadragesima, vel prope quadragesima, nimirum triginta sex dies intelligi volunt; sed contendunt, primos Christianos ieiunio vel quadragesima horarum, aut unius, vel trium dierum Quadragesimam hanc implevisse: idque auctoritate quorundam Patrum evincere conantur, quibus assentitur Launois. Verum Catholici communi assensione docent, in Ecclesia catholica ieiunium quadragesimale, seu paschale semper fuisse dierum quadragesima, aut prope quadragesima, nempe triginta sex. Idque constat ex omnibus Patribus, qui ieiunium antipaschale explicantes, ad quadragesima dierum spatium illud extendunt. Anne ieiunium unius, vel alterius diei quadragesimale vocassent? Anne Patres omnes assensissent, Catholicos Quadragesimam ieiunare ad exemplum Moyse, Eliæ, & Christi; nisi quadragesima dies, quemadmodum illi, ieiunassent? Quod vero Ambrosius, Mediolanensis Ecclesie consuetudinem indicans, scribat, Quadragesimam quadragesima duos dies continere, a quibus subductis dominicis, in quibus non ieiunatur, remanent triginta sex; nil officit communi universalis Ecclesie consuetudini ieiunandi quadragesima dies.

VII. Obiciunt Irenæum apud Eusebium Lib. V. hæc scribentem: Illi quidem se putant unum diem ieiunare debere, illi duos, illi etiam plures. Illi quadragesima diurnas horas, & nocturnas commensurant suum diem. Respondetur, Irenæum loqui de continuatione ieiunii in ipsa Quadragesima absque omni cibo; idest, aliqui unum, alii duos, alii quadragesima horas transigebant, quin aliquid cibi fumerent. Hic est genuinus illorum verborum sensus. Quis enim sanæ mentis unius diei ieiunium Quadragesimæ nomine exprimeret? Quid plura? Hanc ipsam abstinentiam, seu diversitatem abstinendi a cibo duobus diebus in Quadragesima, seu in magna Quadragesimæ hebdomade, in qua severius observabatur ieiunium, improbat ipse Irenæus apud eundem Eusebium. Hæc varietas (inquit) in observando ieiunio non nunc primum nata est; sed multo ante apud maiores nostros cepit, qui negligentius, ut verisimile est, præsertim, ex simplicitate, ac ex imperitia ortam consuetudinem posteris tradiderunt. Ex quibus Irenæi verbis colligitur, & ieiunium observatum fuisse a maioribus suis, & ab usum ex præsentium negligentia in quodam irrepsisse.

VIII. Obiciunt, divum Basilium docuisse, dies quinque tantummodo ieiunandum esse; Socratem scribere, Romanos tres dumtaxat hebdomades ieiunasse suo tempore; & Ambrosium narrare, Christianos non quadragesima, sed quinquagesima dies, & contra alios triginta tantum dies solitos fuisse ieiunare. Respondetur, divum Basilium cuiusque hebdomadis quinque dies numerare, eo quod Græci sabbatis, & dominicis diebus ieiunium solvebant, quibus detractis, quinque supersunt dies. Idque constat ex ipso Basilio, qui ad ieiunium quadragesima dierum efficacibus adhortationibus populum excitabat. Ad Socratem quod attinet, alii respondent, nullam eidem, Novatianorum hæresi inquinato, fidem adhibendam esse: alii dicunt, textum Socratis corruptum esse. Ut ut sit de Socratis textu, sanctus Leo Socrati coævus, qui eodem tempore Romanam Sedem tenebat, conceptis verbis in suis sermonibus docet, Romanos quadragesima dies ieiunasse. Legantur sermones III. IV. V. & VI. Idem affirmant Hieronymus, & Chrysológus. Maior ne fides habenda Socrati, Græco, Novatiano, Aeriano, Romaque distanti, quam D. Leoni Romæ degenti? Ad ultimum respondetur, Ambrosium quinquagesima dies numerare respectu illorum qui more Græcorum sabbati diebus non ieiunabant. Heinc detractis sabbatis, & una addita hebdomada conficitur numerus quadragesima dierum.

IX. Solet inquiri, quo die inceperit, quove desierit quadragesimale ieiunium. Respondeo verisimilius esse, illud coepisse feria secunda consequente dominicam, quæ dicitur Quinquagesimæ, desisse vero sabbato præcedente hebdomadam sanctam. Hæc siquidem hebdomada intra dies quadragesima non computabatur; sed recolendæ dominicæ passioni deputata erat: eamque transigebant fideles ieiunio severiori, in quo xerophagiis, idest pane, sale, & aqua vescabantur. Quod demonstrari potest ex Libro V. constitutionum, quæ dicuntur Apostolicæ cap. xxi. ubi, postquam præcipitur servandum esse ieiunium Quadragesimæ, subditur: Celebretur vero ieiunium hoc ante ieiunium Pasche, incipiens quidem a secunda feria, desinens vero in sextam. Deinde, dimisso ieiunio, incipite sanctam hebdomadam Pasche, ieiunateque omnes cum timore. Idipsum indicat Epiphanius in Doctrina compendiarum. Nec solum apud Græcos, sed etiam apud Latinos consuetudo ista obtinuisse videtur, ut S. Augustinus epist. cxix. edit. Lov. & S. Leo serm. v. de Quadragesima innuere videntur. Quod testimonio Rabani Mauri confirmatur. Hic enim Lib. II. de

Inst. Cler. cap. xxxiv. inquit: Notandum tamen est, quod a Quinquagesima ieiunium incipere apud Romanos, Thelesphorus saepe memoratus ante Pascha corpus ieiuniis castigemus, qui alias septem post Pascha usque ad Pentecosten in letitia a ieiuniis relaxare volumus. Ob rer hic advertere lubet adversus Samuel Basnagium, aliosque dictos reformatos, Thelesphorum Papam minime instituisse ieiunium quadragesimale; sed institutum ab Apostolis ieiunium contra gliscientes in dies abusus confirmasse. Mos incipiendi quadragesimale ieiunium a feria secunda adhuc obtinet apud multos Religiosos, potissimum apud Prædicatores. Post Thelesphorum Pontificem consuetudo hæc vicissitudinibus subiecta fuit. Siquidem initium quadragesimalis ieiunii duci coepit a feria secunda post dominicam quæ prima appellatur Quadragesimæ usque ad Pascha; & hebdomada sancta intra ieiunium quadragesimale computata fuit. Ex præcedenti vero septimana, quæ nuncupatur Quinquagesimæ, retenti sunt quatuor dies, additque ad subsequentes. Quo tempore præciso hæc additio facta fuerit, incertum. Esse valde antiquam, maxime in Ecclesia Latina, compertum est ex Alcuino in *Libro de officiis ecclesiasticis cap. vii.* & ex Micrologo, Ruperto, ac Gratiano de *consec. dist. v. can. Quadrag.* Ex his quæ hucusque dicta sunt, colliges, ieiunium, quod a Patribus pluribus antipaschale nuncupabatur, aliquando pro ieiunio maiori, seu sanctæ hebdomadæ, quod severius, ut dictum est, servabatur, neque solvebatur nisi die sequenti ad galli cantum, vel post biduum, aut triduum; aliquando pro ipso quadragesimali acceptum fuisse. Nunc nullo modo, neque in numero dierum, neque in forma illud servandi, a communi quadragesimali distinguitur. Colliges quoque, nunc Quadragesimam proprie incipere prima dominica Quadragesimæ. Solum enim post dominicam solvitur ieiunium ad vesperum; qui anticipatur, ut quid antiqui moris super sit. Quatuor autem diebus præcedentibus primam dominicam ieiunium solvitur ad nonam.

X. Plures assignantur causæ cur institutum fuerit ieiunium quadragesimale. Septem præcipue recensentur. Prima, ut impleretur illud Christi Domini apud Matthæum cap. ix. *Venient autem dies, cum auferetur ab eis spiritus, & tunc ieiunabunt:* ad quæ verba a iudit Tertullianus *Lib. de ieiunio cap. ii.* *Certe in Evangelio illos dies ieiuniis determi-*

natos putant in quibus ablati sunt spiritus: & hos esse iam solos legitimos ieiuniorum Christianorum. Secunda, ut fideles ad maxima passionis, & resurrectionis dominicæ mysteria celebranda præparentur ieiuniis, precibus, & eleemosynis, ut inquit S. Leo ser. x. de *Quadrag. Cognoscimus ad celebrandum Pasche diem merito nos quadraginta dierum ieiunio preparari, ut digni possimus divinis interesse mysteriis.* Tertia, ut Christianorum animæ, peccatorum sordibus expiatis, ieiuniorumque severitate castigatis corporibus, dignæ constituantur manducandi sacrum Christi corpus, ut inquit D. Hieronymus in cap. lxxv. *Ioan. Dominus missus ad prædicationem mundi ieiunat quadraginta dies; & hereditatem nobis ieiunii derelinquens, ad esum corporis sui sub hoc numero nostras animas preparat.* Quarta, ut pensum aliquod Christiani divinæ iustitiæ solvant pro offensis illi irrogatis totius anni cursu. Ideo (inquit S. Leo ser. iv.) *magna divina institutionis salubritate provisum est, ut ad reparandam mentium puritatem quadraginta nobis dierum exercitatio mederetur, in quibus aliorum temporum culpas, & pia opera redimerent, & ieiunia casta decoquerent.* Quinta, ut per abstinentiam quadragesimalem decimas vitæ nostræ Domino offeramus. Siquidem dierum totius anni decima pars sunt dies triginta sex, qui proprie, ut dictum est, constituunt ieiunium quadragesimale. Sic Gregorius Magnus hom. xvi. in *Evangelio* inquit: *Ita offerre contendimus Deo decimas dierum. . . ieiunium quadragesimale est decima totius anni.* Sexta, ut Christiani Redemptoris sui, sanctorumque Prophetarum Moylis, & Eliæ ieiunia quadragesima dierum, sin omnino, saltem ex parte imitentur, sicut ait Chrysostomus hom. i. in *Gen. Dominus noster Iesus Christus & ipse quadraginta dierum ieiunio declarato, sic certamen contra diabolum aggressus est, omnibus nobis exemplum dans, ut per illud armemur, & ex illo robur sumamus,* Septima, ut Christiani, non solum pro semetipsis, sed etiam pro catechumenis, qui olim sabbato paschali baptizari solebant, efficacius orent. Quam rationem tradit S. Ambrosius *serm. lxxvii.*

C A

CAPUT VI.

De ieiuniis quatuor temporum, feriarum quarta, sexta, & sabbati, Adventus, stationum, vigiliarum, rogationum, & de ieiuniis infra annum, ac de diebus quibus ieiunare non licet.

I. **Q**uemadmodum ieiunium quadragesimale ab Apostolis institutum fuisse negant Lutherani, & Calvinistæ; sic ieiunia quatuor temporum longe post aetatem Apostolorum pontificia auctoritate inventa esse, pugnacissime defendunt, maxime Dallæus, & novissime Samuel Basnagius in suis annalibus politico-ecclesiasticis ad annum 219. num. 8. Communis tamen Catholicorum sententia originem ieiuniorum, quæ quatuor anni temporibus in Ecclesia catholica observantur, ab Apostolis repetit. Quod probatur in primis ex Actis Apostolorum cap. xxvii. *Multo autem tempore peracto, & cum iam non esset tuta navigatio, eo quod & ieiunium iam præterisset, consolabatur eos Paulus.* Quibus verbis loqui videtur de ieiunio hiemali, seu decimi mensis, quo quidem tempore navigatio tuta esse non solet. Deinde S. Leo, diligentissimus traditionum apostolicarum investigator, apertissime docet, ieiunium istud ab Apostolis institutum fuisse *serm. vii. Apostolica (inquit) institutio, dilectissimi, quæ Dominum nostrum Iesum Christum ad hoc venisse in hunc mundum noverat, ut legem non solveret, sed impleret. . . . Quod igitur ex veteris predicatione doctrina purificationem animarum, corporumque nostrorum ieiunium septimi mensis assumimus; non legalibus nos oneribus subiicimus, sed utilitatem continentia, quæ Christi Evangelio servit, amplectimur.* Et sermone viii. *Huius observantia utilitas, dilectissimi, in ecclesiasticis præcipue est constituta ieiuniis, quæ ex doctrina Spiritus sancti ita per totius anni circulum distributa sunt, ut lex abstinentia omnibus sit adscripta temporibus. Siquidem ieiunium vernum in Quadragesima, æstivum in Pentecoste, autumnale in mense septimo, hiemale autem in hoc, qui est decimus, celebramus.* Hæc sane sunt ieiunia, de quibus in præsentia agimus. Subditque S. Pontifex *serm. vii.* ab universa Ecclesia hæc ieiunia celebrari. Fallitur ergo Dallæus, cum asserit; hæc ieiunia in sola Romana Ecclesia tempore sancti Leonis observata fuisse.

II. Aliquam tamen circa tempus observandi eiusmodi ieiunia fuisse varietatem, ultro

concedunt Catholici; immo & circa numerum. Nam primum trium temporum ieiunium servabatur; deinde quartum decreto Callisti additum est, ut observat Bellarminus *Lib. II. de bon. oper. cap. xix.* Quod ad tempus attinet, primum ieiunium vernum sub initium mensis martii celebrabatur, nullo habito ad Quadragesimam respectu. Secundum ieiunium celebrabant secunda hebdomada quarti mensis, nempe iunii. Tertium tertia hebdomada septimi mensis, id est septembris. Quartum tertia hebdomada decembris, ut colligitur ex Concilio Moguntino, anno 813. celebrato. Communis tamen celebrata fuerunt hæc quatuor ieiunia iis temporibus quibus nunc peraguntur: nimirum primum in prima hebdomada Quadragesimæ, secundum in hebdomada Pentecostes, tertium in tertia hebdomada septembris, & quartum in tertia hebdomada decembris. Quem ordinem describunt S. Leo, & Gelasius primus: & hic ordo etiamnum servatur in Romana catholica Ecclesia. Ex hac varietate inferimus, probabile satis esse, Apostolos sub præcepto non imposuisse ista ieiunia, sed sub consilio. Si enim fuissent sub præcepto imposta, maior certe extitisset in eorum observantia similitudo. Consuetudo tamen temporis cursu vim legis obtinuit; & deinde propter fidelium negligentiam præcepta addita a summis Pontificibus fuerunt. Quod vero in Ecclesia Romana antiquissimo tempore sub præcepto ieiunia ista servarentur, constare potest ex tot sermonibus sancti Leonis, de his ieiuniis recitatis.

III. Causæ instituti eiusmodi ieiunia recensentur a S. Leone *ser. vi. de ieiun. septimi mensis.* Prima est, ne Christiani in moralium virtutum excitatione Iudeis palmam cederent. Ieiunabant autem Iudæi quatuor anni temporibus, nempe mense quarto, quinto, septimo, & decimo: quorum ieiuniorum meminit Zacharias Propheeta cap. viii. *Ieiunium quarti, & ieiunium quinti, & ieiunium septimi, & ieiunium decimi mensis erit domui Iuda in gaudium.* Secunda, ut Ecclesia Deo preces offerat pro copiosis terræ frugibus, & pro ministrorum ordinationibus. Præfatis enim temporibus sacri Ordines conferuntur. Tertia, ut nullum sit anni tempus a ieiuniis vacuum; sed quemadmodum sunt quatuor anni partes, ita essent in earum singulis stata ieiunia; & sicuti quælibet pars tres complectitur menses, similiter quodlibet ieiunium tribus diebus perageretur.

F 2

IV. Ie-

IV. Ieiunium quartæ, & sextæ feriæ antiquissimum fuisse in Ecclesia, fatetur vel ipse Samuel Basnagius in suis memoratis analibus ad annum 207. num. 3. inquit: *Multum sibi vetustatis assumere ieiunia mercurii, & veneris, documento est Clemens Alexandrinus, qui de gnostico suo scriptum reliquit: Novit ipse ieiunii quoque anigmata horum dierum, quarti, inquam, & sexti.* Negat tamen ab Apostolis originem ducere. Idemque adfirmat Dallæus eiusdem sectæ. Ceterum ieiunium istud sub ipsis Apostolis cepisse, & ab iisdem institutum fuisse, monumentis satis validis evincitur. Et in primis id constat ex decretis primitivæ Ecclesiæ, quæ Apostolis ipsis adiudicantur sub nomine Canonum Apostolorum. Canon lxxx. hæc continet: *Si quis Episcopus, vel Presbyter, vel Diaconus, vel Lector, vel Cantor sanctam Paschæ Quadragesimam non ieiunat, vel quartam diem, vel parasceven . . . deponatur; si laicus sit, segregetur.* Clarius hæc confirmat Auctor apostolicarum Constitutionum *Lib. V. cap. xi.* Epiphanius in Doctrina compendiaria, *Hermas Lib. III.* Origenes hom. x. in Levit. *Habemus (inquit) quartam, & sextam septimanæ dies, quibus solemniter ieiunamus.*

V. Causam instituendi hæc duo ieiunia prodit Epiphanius in doctrina compendiaria num. 22. Eaque est dominica Passio, quæ feria quarta inceptit, & feria sexta consummata fuit. Die siquidem mercurii & Iudas de prodendo Christo cum Iudæis convenit, & Iudæi eodem die consilium de illius interfectione inierunt. Feria autem sexta crucifixus est. *Quarta, sextaque feria ieiunium ad horam usque nonam indictum, propterea quod quarta feria comprehensus est Dominus, & sexta in crucem sublati.*

VI. Istud autem ieiunium non præcepti, sed consilii fuit. Si enim per totum annum vi legis ieiunassent fideles, superflua fuissent ieiunia quatuor temporum, quæ iisdem diebus peraguntur. Probabile tamen est, abstinentiam a carnibus fuisse sub præcepto, prout colligitur ex canone Apostolorum, secus ieiunium, seu unicam comestionem. In Ecclesia autem Latina, seu occidentali, paulatim in idusuetudinem abiit; & consuetudo obtinuit abstinendi a carnibus feria sexta, & die sabbati.

VII. Ieiunium sabbati, veluti Christianis incongruum, improbant Græci, improperebantque Ecclesiæ Latinæ, quod illud observaret. Suam opinionem confirmabant ex

Canone lxxvi. Apostolorum, ex *Lib. VII.* constitutionum, quæ dicuntur Apostolicæ, & ex pseudopistola Ignatii ad Philippenfes, & demum ex Concilio Trullano, Quinisexto ab ipsis nuncupato. Inter ipsos Latinos Patres aliqua de hoc dissensio fuit. S. Innocentius I. congruum iudicavit istud ieiunium. S. Ambrosius, & S. Augustinus congruentius censuerunt ab hoc ieiunio abstinendum; hortabantur tamen ut quisque suæ patriæ consuetudinem observaret. Tempus institutionis huius ieiunii incertum est. Antiquum tamen fuisse, ex recitato dissidio colligitur; & præcipue ex Innocentio I. qui testatur hoc ieiunium in Ecclesia Romana observari, siletque tempus institutionis. Hanc vero in confirmationem istius ieiunii rationem affert, nimirum quod, quemadmodum in universa Ecclesia, tum Græca, tum Latina, ieiunat sabbato sanctæ hebdomadæ antepaschalis propter Christi sepulturam, & Apostolorum tristitiam; sic consentaneum videtur, ieiunari posse singulis totius anni sabbatis. Ad ea vero quæ supra opposita sunt, respondetur, omnia discussione monumentorum, prohibitum fuisse ieiunium sabbati in detestationem hæreticorum, scilicet Marcionitarum, & Simonianorum, qui negabant Deum verum esse illum qui hunc mundum creavit, quievitque die septimo, ac idcirco ieiunabant die dominico, & die sabbati, ne viderentur cultum offerre Deo Iudæorum, quem non agnoscebant ut verum Deum universi creatorum; sed alium visibilem Deum venerabantur a seipsis confectum.

VIII. Obiicit, Phariseos ieiunasse bis in sabbato, istest in hebdomada, iuxta illud, *Ieiunio bis in sabbato*; bis quoque in hebdomada Paganos, & quosdam hæreticos ieiunium servasse. Ergo, ne Catholici similes illis appareant, bideum in hebdomada ieiunium peragere minime debent. Respondetur, consequentiam esse falsam. Nec enim id omne quod hæretici, vel Pagani agunt, malum est. Quia plura rationi consona operantur; plura quæ pietatis, & virtutis præferunt speciem. Anne ab eleemosynis abstinendum, a patientia, a iustitia, & ab innumeris aliis officiis, propterea quod eadem præstant Pagani, vel hæretici? Præterquamquod Pharisei ieiunabant feriis secunda, & quinta, ut refert Epiphanius *heresi xvi.* Pagani, alique hæretici ieiunabant die solis, nempe dominica, & die lunæ.

IX. Ieiunium quod vocatur Adventus, seu quo celebratur visibilis adventus Verbi incarnati,

nati, perantiquum fuisse in Ecclesia Romana, certum est. Obscura tamen illius primordia. Primus qui eiusdem mentionem fecit, fuit Perpetuus Episcopus Turonensis, ut testatur Gregorius Turonensis *Lib. X. hist. Francor.* Perpetuus autem florebat circa dimidium sæculi V. Istius quoque ieiunii meminerunt Concilium Turonense, habitum anno 565. can. xviii. Concilium Matisconense, eodem labente sæculo celebratum. Sub initium a Monachis observatum fuit singulis diebus hocce ieiunium a festo S. Martini usque ad Natale Domini; a laicis vero ter in hebdomada. Temporis deinceps tractu, nulla præcipiente lege, sed solo devotionis fervore prævalente, laici ipsi singulis diebus ieiunare cœperunt in quibusdam provinciis, præcipue in Gallia; ut colligitur ex Capitularibus Caroli Magni, in quibus *cap. clxxxvii.* hæc habentur. *Insuper admoneant Sacerdotes, ut legitima tria ieiunia in anno agantur; idest quadragesima dies ante Nativitatem Domini, & quadragesima dies ante Pascha, ubi decimas anni solvimus, & post Pentecosten quadragesima dies. Quamquam enim nonnulla ex his canonica præventur auctoritate; nobis tamen omnibus simul propter consuetudinem plebis, & parentum nostrorum morem, hæc observare convenit.* In Ecclesia pariter Romana hanc obtinuisse consuetudinem, testatur Nicolaus I. in epistola data ad consulta Bulgarorum, in qua capite iv. narrat, Romanam Ecclesiam eiusmodi ieiunia ab antiquo tempore servare. Hanc ipsam disciplinam floruisse in Romana Ecclesia confirmat Petrus Damianus qui clauit circa dimidium sæculi XI. *Lib. VI. epist. xxxv.* Collapsam porro fuisse in Romana Ecclesia disciplinam hanc posterioribus ætatibus, colligitur ex iis quæ scribit Auctor vitæ Urbani V. apud Raynaldum ad annum 1370. num. 21. Rodolphus Tungrensis in *Libro de observat. Canonum proposi. xvi.* distinguit adventalem ieiunium Ambrosianum a Romano: aitque illud sex septimanis concludi, & inchoari post festum S. Martini; hoc vero incipere dumtaxat dominica post festum S. Catharinæ. Istius ieiunii observantia penes Monachos, alioque sacrorum Ordinum Regulares numquam intercisit fuit, cum hoc solo discrimine, quod eorum aliqui illud auspiciantur a festo S. Martini, alii a festo omnium Sanctorum, alii a festo S. Catharinæ, alii a dominica propinquiore sancti Andreae Apostoli festo. Et hæc dominica prima adventus ab Ecclesia

Conc. Theol. Tom. V.

Romana nunc appellatur. Numquam fuit aliquod præceptum universale istius ieiunii. Quare ii Regulares qui vi propriæ Regulæ, aut constitutionum ad illud sub culpa non obligantur, ut sunt Prædicatores, non peccant mortaliter illud transgredientes. Quoniam illud observant vi illius consuetudinis, quæ olim penes omnes vigeat, & ad culpam non obligabat: & aliunde constitutiones culpæ poenam non apposuerunt. Secus dicendum de iis quos propria Regula sub culpa ad illius observantiam obstringit.

X. De stationibus, earumque ieiunio varie Auctores loquuntur. Onuphrius in *Libello de stationibus* ait, stationes nil aliud significare quam stantium in hac vel illa Basilica preces. Dallæus *Lib. IV. de ieiun. cap. v.* stationem ab oratione dictam existimat. Alii stationem a stando appellatam autumant, eo quod diebus dominicis fiebat, quibus Christiani stantes orabant. Sed, his, aliisque dicendi modis prætermisissis, dicimus stationem a militari vocabulo derivatam esse. Quoniam excubiæ (vulgo *sentinella*) militum stationes dicebantur. Livius De cad. IV. *Lib. VIII.* *Intra vallum momento temporis compelluntur, stationibus tamen firmis, ad ipsos aditus portarum relictis.* Quare, sicut militares stationes, seu vigiliæ immotæ consistunt in castris; ita fideles in Ecclesiarum castris orantes immoti stabant. Heinc Bellarminus *Lib. II. de bonis oper. cap. xxii.* inquit, stationem esse vigiliam diurnam tempore solemnium ieiunii. Stationem a vigilia distinguit, quod hæc nocte, illa die fiebat. Eandem a ieiunio secernit, quod hoc nocte, & interdum fieri poterat. Vult ergo, stationes esse sacras excubias ieiunantium, & orantium. Et certe, ut ex Tertulliano, aliisque Patribus colligitur, stationes secum semper coniuncta ieiunia, & preces habebant. Distinguenda tamen sunt duo ieiuniorum genera apud antiquos: unum solemne, quod ad vesperam solvebatur, cuius generis fuit ieiunium quadragesimale; alterum mitius, quod ultra nonam non producebatur. Hoc secundum ieiunium Catholici observabant in suis stationibus. Non ergo stationes erant, ut vult Bellarminus, vigiliæ diurnæ tempore solemnium ieiunii tantum: cum extra tempus etiam solemnium ieiunii stationes celebrarentur, præcipue feriis quarta, & sexta. Sic igitur melius definiti possunt. *Statio est fidelium cultus, seu officium, quo certis diebus ad Martyrum convenientes sepulcra, ibique a solis ortu stantes, orationibus, ad-*

F 3

hor-

hortationibus, & sacrarum Scripturarum lectionibus, ieiunio usque ad horam nonam vacabant; aut inquit Cardinalis Cozza Tom. de ieiunio part. II. art. 19. ex Dionysio Petavio, qui in notis ad expositionem fidei Epiphani, sic describit stationes: Ego stationem apud Tertullianum præsertim, religiosum illud esse fidelium officium arbitror, quo certis diebus ad Synaxim adeuntes, ibidem ad nonam usque perseverabant, ad quam insuper ieiunia producebant. Quia vero Montanistæ stationum ieiunia ad vespertam producebant contra Ecclesiæ disciplinam, quæ ad nonam ieiunium istud solvebat, Tertullianus, ut suos defenderet Montanistas, Catholicos carpebat Lib. de ieiun. cap. I. & X. Collapsam hanc primitivæ Ecclesiæ de stationibus disciplinam, sub diversa forma ab antiqua instauravit S. Gregorius Magnus: sicuti scribit Ioannes Diaconus in vita eiusdem Pontificis Lib. II. cap. XVIII. Cum vero eiusmodi stationes diebus dominicis Adventus, & Quadragesimæ consignatæ fuerint; a ieiunio iunctæ remanserunt. Quare, ad hoc quod attinet, stationes nostræ multum differunt ab antiquis. Differunt quoque, quod in antiquis stationibus fideles simul conveniebant, & ieiunii consistebant usque ad horam nonam sacrarum Scripturarum lectioni vacantes, divina officia celebrantes, & sæpe etiam divinis mysteriis cooperantes; iuxta vero recentem disciplinam fideles non simul omnes conveniunt, sed divisim, & alternatim, non a mane usque ad nonam, sed qualibet diei hora, non ieiunii, sed vel ieiunii, vel pransi, in Ecclesiis pro stationibus deputatis Deo preces fundunt. Stationum celebritas, tum antiqua, tum recens, libera semper fuit ab omni lege præcipiente.

XI. Vigilantium disciplina originem duxit ab exemplis tum ipsius Christi Domini, de quo ait Lucas cap. VI. Erat pernoctans in oratione Dei; tum suorum Apostolorum, maxime Pauli, de quo idem Lucas inquit Act. cap. XVI. Media autem nocte Paulus, & Silas orantes laudabant Deum, & audiebant eos qui in custodia erant. His permoti exemplis primi Christiani in pervigilio aliquius solemnitate ad Martyrum sepulcra nocte vigilantes orabant. De his Christianorum vigiliis mentio fit ab ipsis profanis Scripturibus, a Luciano in Dialogo Philopat. a Ammiano Marcellino Lib. XXIII. hist. & a Plinio iunior Lib. X. epist. xcvi. ad Traianum Augustum. Plinii testimonium refert Tertullianus in Apologetico cap. II. his

verbis: Plinius enim secundus, cum provinciam regeret, clamatibus quibusdam Christianis, quibusdam gradu pulsus, ipsa tamen multitudine perturbatus, quid de cetero ageret, consulit tunc Traianum Imperatorem, allegans præter obstinationem non sacrificandi, nihil aliud se de sacris eorum comperisse, quam cœtus antelucanos ad canendum Christo, & Deo, & ad confederandam disciplinam. Quamvis autem Imperatores & Præsides pagani eiusmodi nocturnas vigilias Christianis prohiberent; isti nihilominus in sua disciplina perseverabant. Ineunte sæculo quarto, feminis vetitum fuit in cœmeteriis vigilare; ut colligitur ex Concilio Illiberitano, ubi canone xxxv. hæc habentur. Placuit prohiberi, ne feminae in cœmeteriis pervigilent, eo quod sæpe sub obtentu orationis scelera latenter committant. Cœmeteria loca erant subterranea valde obscura, in quibus facilis erat scelera perpetratio. Idcirco feminae, non in cœmeteriis, sed in privatis oratoriis, quæ in domibus habebant (nondum enim Christianis publica templa concessa erant) vigilias habebant. Sanctus Augustinus serm. cclxx. de temp. Christianos hortatur ad has sacras excubias, maxime in pervigilio diei dominicæ. A vespera diei sabbati usque ad vespertam dominici diei sequestrati a rurali opere, & ab omni negotio, soli divino cultui vacemus. Veniat ergo, cuicumque possibile est, ad vespertinam, ac nocturnam celebrationem, & oret ibi in conventu Ecclesiæ pro peccatis suis Deum. Diu in Ecclesia hæc vigilantium disciplina obtinuit. Siquidem tertio decimo sæculo eam in Anglia viguisse liquet ex Concilio Oxoniensi, anno 1212. sub Honorio celebrato, in quo cap. VIII. numerus vigilantium statuitur. Hæc sunt vigilie statuta ad vigilandum. Vigilia Nativitatis Domini, vigilia Paschæ, vigilia Pentecostes, Litaniam maior, dies Rogationum, vigilia S. Ioannis Baptiste, vigilia Apostolorum Petri, & Pauli, &c. Verum, hominum malitia latius permanente, in Concilio generali Viennensi, celebrato sub Clemente V. anno 1311. multa, & gravia delicta, quæ vigilantium morem consequerentur, repræsentarunt Patres: eaque refert Pontifex in sua Clementina, Gravi nimirum turbatione, de celebr. Miss. Nonnulli etiam (inquit Pontifex) tam Clerici, quam laici, præsertim in certorum festorum vigiliis, dum in Ecclesiis deberent orationi insistere, non verentur in ipsis, earumque cœmeteriis choreas facere dissolutas, & interdum canere cantilenas, ac multas insolentias perpetrare,

ex

ex quibus Ecclesiarum, & cœmeteriorum violationes, imbonesta, varique delicta quandoque sequuntur, & ecclesiasticum plerumque perturbatur officium in divinæ maiestatis offensam, & astantium scandalum populorum. Præcepit ergo Prælati omnibus Pontifex summus, ut opportunis remediis tanta mala de medio tollerent. Idemque statutum fuit in pluribus Conciliis provincialibus. Non ob id tamen penitus desit vigilantium mos; sed diu adhuc invaluit, & ad tempora nobis proxima pervenit. Nam in Provincia Foro-Julienfi sextodecimo labente sæculo vigilantium disciplinam obtinuisse, colligitur ex Concilio Aquileiensi, sub Clemente VIII. celebrato anno 1506. in quo hæc decernuntur cap. XVII. Statuimus etiam ritum agendi vigilias, seu in Ecclesiis pernoctandi, omnino tollendum esse, ac modis omnibus ab Episcopis abolendum. Tandem, sublatis prorsus vigiliis, remanserunt ieiunia, quæ una cum vigiliis a fidelibus observabantur. Quemadmodum enim stationibus diurnis, ita & vigiliis nocturnis coniuncta fuere ieiunia. Non ergo hæc substituta fuerunt vigiliis, ut quibusdam visum est; sed ieiunia, quæ in usu cum vigiliis erant, ad nos pervenerunt.

XII. Rogationes, ut ipsum nomen sonat, sunt publicæ preces, quas Græci Litanias vocant, quales Patres instituerunt ad divinam implorandam misericordiam. Pervetustum voluit esse Scriptores multi illarum usum. De illis mentionem fecisse propugnant Tertullianum Libro ad uxorem cap. IV. verbis istis: Si procedendum erit, nunquam magis familia occupatio adveniat. Renatus in notis ad hunc locum hæc scribit. Porro processionum ceremonias antiquas esse, vel ex hoc loco colligere potes, certe non contemnendas, si cum attentione animi peragantur. . . . . Hinc processionum, & iam inde litaniarum usum a principio apud nostros tum ex hoc Tertulliani testimonio convicimus: Verba ergo Tertulliani hunc sensum produunt: si processionibus sit interessendum, nunquam magis familia occupatio adveniat. Primus itaque rogationum institutor non fuit Mamercus, sive Mamertus Episcopus Viennensis; sed collapsam rogationum, sive litaniarum disciplinam ipse instauravit; ut testatur Sidonius Apollinaris Arvernensis Episcopus, qui eodem sæculo claruit, Lib. XV. epist. IV. ad Aprum. In Urbem tamen (ni fallimur) rogationum contemplatione revocare, quarum nobis solemnitate primus Ma-

mercus Pater, & Pontifex Reverendissimus exemplo, & utilissimo experimento invenit, instituit, invexit. Erant quidem prius (quod salva fidei pace dictum) vage, tepentes, infrequentesque, si dixeris oscitabundæ, supplicationes, quæ sæpe interpellantium prandiorum obicibus heberentur; maxime aut imbres, aut serenitatem deprecature: ad quas, ut nihil amplius dicam, figulo pariter, atque hortulano non oportuit convenire. In his autem, quas suprafatus Sacerdos & protulit pariter, & contulit, ieiunatur, oratur, psallitur, Aetur. Mamertus igitur, ut terræmotus, incendia, aliaque flagella averteret, maiori cum devotione, videlicet in ieiunio, fletu, & planctu, diebusque statutis, ante nempe Ascensionem Domini, rogationes celebrandas curavit. Hæc tamen rogationum disciplina consilii, non præcepti, fuit. Varius est etiamnum illarum usus. Nam quædam Ecclesiæ eas celebrant cum triduo ieiunio, ut in Italia. Aliæ cum solo ieiunio feriæ quartæ. Quisque vero suæ Ecclesiæ consuetudinem teneat.

XIII. Inter ieiunia, quæ intra annum celebrare solebant primi Christiani, illud maxime memorabile est quod calendis Ianuarii observabant. Dies iste Gentilibus sollemnis erat. In eo opipara convivia, pinguioribus victimas multiplicabant: qui designati tali die Consules erant, populi multitudine stipati Capitolium adibant, Iovi optimo maximo iniuges iuvenco macerabant; multaque aromata, & thymiamata cremabant. Erat quoque eodem die festum Iano sacrum, & festum dedicationis duorum templorum Æsculapii, & Iovis in insula Tiberina. Porro sancti Patres, ut a populo christiano quamlibet superstitionis speciem amoverent, illum ipsum diem ieiunio consecrarunt. Hinc est quod D. Ambrosius reprehendit Christianos quosdam, qui Ethnicorum superstitioni accedentes, eundem diem in ludis, & spectaculis transigebant. Quomodo igitur (inquit sermone habito in calendis Ianuarii) potestis religiose Epiphaniam Domino procurare, qui iam calendæ, quantum in vobis est, devotissime non celebratis? Ianus enim homo fuit unius conditor civitatis, quæ Ianiculum nuncupatur, in cuius honore calendæ sunt Ianuarie nuncupatæ: unde qui calendæ Ianuarii colit, peccat: quoniam homini mortuo defert divinitatis obsequium. . . . . Ergo, fratres, omni studio Gentilium festivitatem, & ferias declinemus; ut quando illi epulantur, & lati sunt, tunc nos simus sobrii,

brii, atque ieiuni; quo intelligant lætitiã suã nostrã abstinentia condemnari.

XIV. Quemadmodum sunt dies ieiunio addicti, ita sunt dies quibus ieiunare non licet, aliqua peculiari ratione inspecta. Nam absolute nullus est dies in quo ieiunium non sit laudabile. Utinam (inquit Hieronymus epist. xxviii.) omni tempore ieiunare possemus, quod in Actibus Apostolorum diebus Pentecostes, & die dominico Apostolum Paulum, & cum eo credentes fecisse legimus. Nihilominus sub ipsis Apostolis consuetudo obtinuit abstinenti a ieiunio omnibus diebus dominicis, & toto tempore quod fuit a Paschate ad Pentecosten. Consuetudinem hanc magis firmarunt Eusthatiani, & Manichæi. Hi siquidem, ne lætari viderentur de Christi Resurrectione, quam veram esse negabant, & commentitiam prædicabant, dies dominicos in fevero ieiunio, luctu, & planctu transiebant. Alii quoque hæretici die dominico ieiunabant in contemptum Catholicorum. Quapropter tum ob lætitiã Resurrectionis Christi, tum in detestationem istarum hæresium, Patres inhibuerunt ne die dominico, aut tempore paschali fideles ieiunium fervarent. Quod adeo verum est, ut Augustinus epist. cxviii. ad Casulanum allegerat, scandalum fore, si quis tali die ieiunaret. Die autem dominico (inquit) ieiunare scandalum est magis, maxime postquam immo-ruit detestabilis, multumque fidei catholice, Scripturisque divinis apertissime contraria Manichæorum hæresis, qui suis auditoribus ad ieiunandum istum, tamquam legitimum, constituerunt diem, per quod factum est ut ieiunium diei dominici horribilius haberetur. Si quis tamen ex sua devotione ieiunare vellet tum diebus dominicis, tum tempore paschali; nullum peccatum perpetraret, sed actum bonum exerceret; dummodo abesse scandalum, aut contemptus consuetudinis ecclesiasticæ. Ecclesia enim illa ieiunia improbat quæ ex superstitione, errore, aut contemptu ecclesiasticæ consuetudinis fiebant; secus illa quæ ob aliquem optimum finem, vel ad superandam aliquam tentationem, vel ad propulsiendam aliquam calamitatem peragerentur. Quare, si aliqua necessitas urgeret, Episcopus possit, etiam paschali tempore, congrua ieiunia indicere.

DISSERTATIO II. DE IEIUNIO.

Superiore dissertatione ea expeditimus quæ Catholici communi consensione docent adversus heretodoxos circa ieiunium. Eorum errores brevi sermone, prout instituti ratio postulabat, convellimus. Illud nunc reliqui est, ut quæ circa ieiunium ipsum Catholicos inter disputantur in utramque partem, edisseram. Quod dum præstabo, methodo mihi præstituta insistam. Primum omnium quid evitandum sit patefaciam: siquidem censum ob oculos ponam tum propositionum quæ olim a quibusdam evangelicæ Moralis tractatoribus propugnabantur, & nunc ab Ecclesia proscriptæ sunt; tum aliarum opinionum, quæ, quamvis proscriptæ nondum sint, nimiam tamen, ut nobis videtur, præferunt laxitatem: deinde regulas observandi ieiunii præscribam.

CAPUT I.

Census propositionum quæ in ieiunii materia ab Ecclesia proscriptæ fuerunt; quæque licet non proscriptæ, nimiam produunt laxitatem.

§. I.

Propositiones de ieiunio ab Alexandro VII. summo Pontifice anno 1666. damnatæ.

I. Frangens ieiunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc fa-

ciat; puta, quia non vult se subicere præcepto.

2. In die ieiunii qui sæpius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit ieiunium.

3. Omnes officiales, qui in Republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione ieiunii; nec debent se certificare, an labor sit compatibilis cum ieiunio.

4. Excusantur absolute a præcepto ieiunii omnes illi qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamsi iter necessarium

non sit, & etiamsi iter unius diei consistant.

5. Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova, & lacticia in Quadragesima obliget.

II. Has omnes propositiones ad examen revocabimus suis locis quoniam licet proscriptæ fuerint; rationes tamen, quibus Auctores easdem propugnabant, universales cum sint, adhiberi solent ad alias similes propositiones defendendas, ut licitas, quæ tamen in præfatis damnatis assertionibus continentur, ut, data occasione, palam fiet.

§. II.

Census propositionum quæ ab aliquibus Auctoribus catholicis defenduntur, quæ nimis laxa videntur.

I. Dormire quis nequit, nisi sumpta vespere cœna: tenetur ne ieiunare? Minime. Si sufficit mane collatiunculam sumere, & vespere cœnare, tenetur ne ad id? Non tenetur. Quia nemo tenetur, pervertere ordinem refectiois. Ita Filiucius, Escobarius Theol. Mor. tract. i. exam. 13. cap. iii. num. 67. Leander tract. v. disput. viii. quest. xxx.

2. Qui in die ieiunii dat operam ludo pilæ, venationi, vel actibus venereis, ex intentione, ut factus impotens non ieiunet, non peccat contra præceptum ieiunii. Rocaful. in praxi Theol. Moral. Tom. II. Lib. III. cap. ix. numer. 153. apud Dianam coord. Tom. IV. tract. vi. resol. 18. ubi ait numer. 2. Hanc sententiam impugno, quatenus ait, dantem in die ieiunii mere voluntarie operam ludo, venationi, immo, quod peius est, & nimio coitui in fraudem ieiunii, ea intentione ut effectus impotens non ieiunet, non peccare ullo modo contra præceptum ieiunii, neque etiam quando apponit tale impedimentum ieiunii, cum illa expressa intentione, ut postea non ieiunet. Hanc sententiam docet etiam Martinus a S. Ioseph Tom. I. Lib. II. tract. xii. numer. 5. & alii Casuistæ.

3. Dicendum nobis est, quod per se, & universaliter loquendo, femine quinquagenariæ omnino liberæ maneat a lege ieiuniorum. Leander tract. v. disp. viii. quest. xix.

4. Religiosi sexagenarii, & Religiosæ quinquagenariæ non tenentur ad ieiunia suæ Regulæ. Pasqualigus decis. 259.

numer. 3. Tamburinus de iur. Abbatis disput. xii. quest. v. numer. 7. Sed lubet referre rationem quam in favorem mulierum obtrudit Leander quest. xix. „Femine, ut communis fatetur sententia, post quinquagesimum annum, nullo modo possunt generare ob defectum virtutis naturalis. Ergo in hac ætate iam vere reputandæ sunt senes, & consequenter libera a ieiunio Ecclesiæ.“

II. 5. Qui noctu dormire per notabile tempus non potest, nisi cœnet, nimis onerosum esset sic ieiunare. Ita Fagnan. loc. cit. Ioan. Sanch. dist. 54. numer. 13. Layman Lib. IV. cap. iii. numer. 4. Neque hunc obligo manere ientare, seque sero plane reficere: quo pacto iam ieiunium sartum tectum, ut ex supradictis patet, conservaret. Non obligo, inquam, licet id commode facere queat: quia nemo in ieiunando est obligandus ad extraordinaria remedia, & ad relinquendum suum ius comedendi circa meridiem. Tamburinus Lib. IV. cap. v. §. 7. numer. 14. Videntur quantum suavitatis? Etiam si commode ad vesperam cœnam differre, sumpto circa meridiem ientaculo, posset Christianus, de quo loquitur, eum ad ieiunium non obligaret. Cur? Quia non est obligandus ad extraordinaria remedia; neque suo iure comedendi circa meridiem spoliandus? Extraordinarium ergo remedium est ad vesperam ieiunium solvere? Et tamen id familiare pluribus sacculis fuit nostris patribus: familiare etiamnum est & pluribus Christianis, & aliis gentibus. Non tenetur ergo relinquere suum ius manducandi circa meridiem, etiam dum commode potest, ut ieiunii præceptum observet?

III. 6. Dico denique, propter auctoritatem Doctorum esse probabile, nullos artifices, atque adeo sutores, obligari ad ieiunia: quia Eugen. vel concessit (aiunt) iis privilegium non ieiunandi, vel declaravit eos non comprehendi a lege ieiunii. Ita Trull. loc. cit. numer. 9. citans Fag. & Sa. Azor. p. l. 7. cap. xvii. quest. viii. Hucusque Tamburinus loc. cit. num. 28. Ut de eo quod rem facti spectat, obiter duo proferam verba, quibus sinceritas quorundam Casuistarum ubique, data occasione, comperta fiat; referam quod scribit Azorius loco proxime laudato. „Octavo quaeritur, an ii qui laborant, cuiusmodi sunt agricolæ, & plerique artifices, iustam etiam ieiunii excusationem habeant, „beant,

beant? Respondeo eos habere. Tales sunt fabri, sive ferrarii, sive lignarii, sive cœmentarii, agrorum cultores, & ceteri huius generis operarii, & artifices: his enim cibum non sufficit semel tantum in die sumptus ob immodicos, & nimios corporis labores. . . . Et addit Rosella Eugenium IV. concessisse, aut potius declarasse, ut opifices qui laboriosas artes exercent, & agrorum cultores, sive divites sint, sive pauperes, liberi sint a lege ieiunii. Liqueat Azorium hic sermonem minime habere de omnibus indiscriminatim artificibus; sed solum de agrorum cultoribus, de fabricis ferrariis, aliisque id genus, quibus propter immodicos, nimiosque labores unica refectio non sufficit. Et istos, aiunt quidam, ab Eugenio IV. fuisse declaratos a lege ieiunii solutos. Porro quam recte, ac valide auctoritas Azorii adducatur a Tamburino, sive a Scriptoribus, qui ab eodem laudantur, pro omnibus artificibus, iudicent æqui rerum æstimatores, colligantque quid fidei tribuere communiter debeant longo illi Auctorum censui quem sæpe penes Casuistas offendunt. Si enim tempus, & otium suppeterent omnes singillatim consulendi; plures sane reperire qui non plus ac Azorius illis favent opinionibus in quarum præsidium citantur. Quod de Eugenio IV. referunt, nullo producto documento, nullam meretur fidem. D. Antoninus, Eugenio super, nec verbum habet de hoc privilegio: quod retulisset certe, si extitisset. Quare mirari satis non possum ausum Leandri, qui *tr. v. disput. viii. quest. lxxix.* nullo adducto documento præter attestatorem Navarri, qui pariter nil producit in confirmationem eiusdem privilegii, tamquam factum manifestum obtrudit, Eugenium IV. dispensasse omnes artifices. Impugnatque Pasqualigum contrarium adfirmantem: de quo suo loco fusius.

IV. 7. Caramuel in sua Theologia fundamentali quærit *num. 1537. & 1538. edit. Rom.* „an usus matrimonii sit causa sufficiens ad omittenda ieiunia? Et ratio dubitandi est, nam sutores, factores, barbitonfores, & alii mechanici solent a ieiunio excusari; cum tamen certum sit magis debilitari hominem venerem exercendo, quam suendo, fartiendo, tondendo. „Deinde, laudato Diana, atque alio casu matrimonii usum spectante narrato, non amplius in persona propria, ut fecerat in editione priori Francofordiensi, sed alie-

nam induens personam, ne videatur ex propria sententia loqui, sic persequitur. „Hos duos casus viris doctis decidendos proponis. Si respondeant severe; repetes, aut tantum probabiliter stringant? Qui enim probabiliter stringit, ipsissimus probabiliter laxat. Si dicant severam certam, benignam improbabilem esse; debent hanc ipsam improbabilitatem demonstrative persuadere: non enim improbabilitas alicuius sententiæ probabiliter potest probari. Si benignam esse certam, aut probabilem dicant, voles scire, qui sint in mundo qui debeant ieiunare. Sutores, factores, barbitonfores, fossiores, ferrarii, & similes: Prædicatores, Lectores, Confessarii &c. Advocati, procuratores, scriptores &c. etiam musici: iter agentes, prægnantes, & lactantes? Qui ergo manent? Sane cives, qui nullum munus habent. At isti omnes, aut fere, coniugati sunt. Quem igitur tenet ieiunii ecclesiastici lex, si etiam coniugati excusantur? „Adiicit vero hanc exilitem decisionem: Respondeo nihilominus coniugatos hoc solo nomine non excusari. Istius autem suæ decisionis nullam profert rationem, nec probabiliter, nec demonstrative suadentem: neque argumenta quæ pro laxa opinione opposuit, resolvit. Consistit ergo laxa opinio, suæque fruitur probabilitate: quoniam iuxta Caramuelem, non potest improbabilitas alicuius sententiæ probari, sed debet demonstrative persuaderi. Porro, ut dictum est, Caramuel oppositam tantum asserit opinionem; nullo vero modo, nec tenui probabilitate, nedum valida demonstratione eam firmat. Ergo laxam opinionem suæ assertioni contrariam, inconcussam relinquit. Quæ ergo (ut ille ait) tenet ieiunii ecclesiastici lex, si etiam coniugati excusantur? Quisque sibi in animum inducet, huic legi Monachos saltem, religiososque viros subiectos esse. At misericors Caramuel & istos iugo legis subducere nititur *nu. 1539.* his verbis. „An Religiosi teneantur ieiunare? Legis titulum, mirarisque, in dubium reduci rem tam claram. Teneri Ecclesiasticos ais, & præcipue Monachos, qui maiorem perfectionem sunt professi. At ego te non inculco; sed hunc syllogismum propono. Musici, inquam, a ieiunio excusantur; at omnes Religiosi sunt musici, nec in mundo sunt musici qui plus cantent quam Monachi, & Benedictini præcipue: ergo Monachi non tenentur ieiunare.

ieiunare. Quæ ratio idem de ceteris Religiosis evincit: nulli enim qui non cantent plus quam sæculares. Puto quidem consequentiam legitimam, minorem certam, & maiorem probocitando Sancium, Dianamque. „Productis autem utriusque rationibus, concludit Caramuel. Ergo, si etiam Religiosos excludimus, qui erunt in Ecclesia Romana qui teneantur observare ieiunia? In priori editione hæc alia sex vocabula reperiuntur, quæ sublata sunt in hac postrema Romana: *Volo non severe, sed sincere erudiri.* Hac via inducere laxitatem conatur Caramuel; simulque ab omni censura se se constituere immunem: quoniam personam, non asserentis, sed referentis Dianæ sententiam, gerit. At umbra ista cito evanescit, si id quod de Diana ille prædicat, in memoria revocemus. Caramuel autem in epistola ad Dianam, quæ in Præfatio Theologiæ fundamentalis Francofordianæ editionis habetur, hæc in Dianæ eiusdem doctrinæ laudem effatur. Diana est *Agnus Dei tollens peccata mundi.* Deinde paullo inferius subdit. „Sequimur hunc Agnum, nimirum Dianam, quocumque ierit. Certi enim sumus, tanto illius dogmata Theologorum firmari numero, ut quærenti an hoc, vel illud liceat? sufficiat respondere: *Diana dixit.* „Sufficit ergo iuxta Caramuelem quod Diana docuerit, Religiosos solutos esse a ieiunii lege ratione cantus, ut opinio isthæc probabilis sit. Diana in posteriore editione recenset hanc Caramuelis opinionem *Tom. IV. tract. vi. resol. 26.* his verbis. „Sed, patet viri amicissimi, hæc argumenta aperta viam ad opinionem singularem contra praxim omnium Religiosorum. Et, cum hanc sententiam viris doctis referrem, alii riserunt, alii in atram bilem iverunt. Et quidam Pater Societatis Iesu iocose, & facete respondit: Si sententia Caramuelis esset vera, mallet Societatem esse adstrictam ad canendum in choro, nam esset deobligatus a ieiunio. „Persequitur deinde Diana amicissimi Caramuelis argumenta refellere. Sed ego persequar alias recensere non minus laxas propositiones.

8. „Non peccant capones, qui in die ieiunii nolunt suscipere hospites, nisi cœnent: quia non intendunt violationem ieiunii; sed intendunt lucrum. „Pasqualigus *decif. 367.*

9. „An possint parentes ministrare cœnam filiis nolentibus ieiunare, quando au-

id tenentur? . . . Respondeo posse, immo & teneri: quia ad parentum munus pertinet providere filiis de victu; non vero regere conscientias ipsorum (maxime quando sunt in ætate provecta) ita ut debeant peccata ipsorum punire, & hoc modo impedire: unde subministrando cœnam faciunt quod suorum munerum est. Nec per hoc cooperantur peccato filiorum; cum cœna de se sit indifferens, utpote ordinata ad sustentationem naturæ; & potest bene, vel male exhiberi. Unde quod male a filiis adhibeatur, imputandum est malitiæ ipsorum, non parentibus exhibentibus cœnam. „Leander *tract. v. disput. ix. quest. xii.*

10. „Domini non tenentur negare cœnam famulis nolentibus ieiunare; etiam si scirent id famulis profuturum. „Pasqualigus *decif. cccxli. num. 7.*

11. „Excusantur a ieiunio qui labore aliquo defatigantur, quamvis illum in alium diem commode differre queant; & etiam si data operâ, ut non ieiunent, hoc agerent; etiam si in fraudem ieiunii id agerent; nullius negotii causa itinerando, sed solo desiderio non servandi ieiunii. „Sancius in *selectis disput. iv. numer. 14.* apud Dianam *coord. tractat. iv. resol. xiv. Tom. IV.*

12. „Excusantur a ieiunio qui noctu calefieri non possunt nisi cœnent. „Leander *tract. v. disput. viii. quest. xxix.*

13. „Qui assumit media illicita, & ita laboriosa, ut sint incompatibilia cum ieiunio, ex intentione non servandi ieiunii, non peccat contra præceptum ieiunii. „Pasqualigus *decif. cccxx. num. 6.*

14. „Qui non haberet vinum, aut quod solet loco vini adhiberi in regionibus, ubi adeest penuria vini, neque teneretur ieiunare: quia eo subtracto, subtrahitur magna refocillatio, & quæ plurimum roboris afferat. „Pasqualigus *decif. cclxxv. n. 5.*

15. „Si precibus, aliove modo posset coniux removere alterum a petendo debitum, adhuc tamen non teneretur uti hoc remedio; atque adeo posset non ieiunare, & sic reddere. Ita Thom. Sanchez. Ratio est, quia personalis obligatio reddendi est ex iustitia, quæ non obligat, nisi ad reddendum personaliter debitum; non vero ad conquirenda, vel ponenda remedia, ne alter petat. „Tamburanius *Lib. IV. in Decal. cap. v. §. 7. n. 7.*

16. „Cathedratici legentes magno cum

„plau-

plausu eximuntur a lege ieiunii. . . Ad idem affirmandum esse de legentibus unam, aut alteram lectionem ostentationis, aut oppositionis causa. "Leander tract. v. disput. VIII. quest. cxviii.
17. " Si quis excipiat hospitio virum magnatem, non videretur posse sine gravi incommodo servare ieiunium. Nam, si non parat coenam, hospes censebit se non excipi cum illa magnificentia quæ sibi debetur; & proinde concipiet malum animum erga hospitantem. Si vero parat coenam, & ipse accumbat, & non comedat, aut saltem parum, etiam si præferat ieiunium obligans; hoc imputabitur ad quamdam importunam correptionem aliorum, aut quod ægre ferat expensas coenæ: unde vice meriti, quod mediante hospitio deberet acquirere apud talem magnatem, aut Principem, potius ipsum offendet. "Pasqualigus decis. ccll.
18. "Concionatores, qui in Quadragesima concionantur ter, vel quater in hebdomada, communiter, & regulariter excusantur, ita ut in nullo die Quadragesimæ teneantur ieiunare. . . Quia hoc videtur requisitum ad robur necessarium ad bene, & fructuose concionandum. "Thomas Sanchez Lib. V. consil. cap. i. dub. 13. num. 6.
19. "Dispensatus ad carnes edendas liber est a ieiunio. Hinc illi cui conceduntur ob dispensationem carnes, licet sero cenare, immo pluries in die se reficere. "Tamburinus Tom. I. Lib. IV. in Decal. cap. v. §. 1. n. 2.
20. "An difficultas in ieiunando sit sufficiens causa ad dispensandum in ieiunio? . . . Probabilius respondeo, esse sufficientem causam ad dispensandum. "Leander tract. v. disput. x. quest. xxxii.
21. "Tenendum est quod labor ingenii eximat ab obligatione ieiunandi. "Pasqualigus decis. cccxxv. numer. 2.
22. "An labor voluntarie susceptus, si sit magnus, extinguat obligationem ieiunandi? Probabilius respondeo extinguere. "Leander tractat. v. disput. VIII. quest. cliv.
23. "An labor voluntarius possit assumi in diebus ieiunii semper, quantum, & quoties libuerit? Probabilius respondeo, posse assumi semper, & toties quoties libuerit. "Idem Leander loc. cit. q. clv.
24. "Probabilius respondeo esse exemptum a ieiunio, nec peccasse adhuc in causa contra præceptum ieiunii, qui talem laborem assumpsit ob inhonestum finem (ob

quærendam concubinam, aut alium malum finem.) "Idem Leander loc. cit. q. clvi.
25. "Non tenentur parentes cogere filios ad ieiunandum, quando nollent ieiunare, etiam si constaret quod non haberent causam excusantem. . . Quia, licet parenti debeant habere maiorem curam filiorum quam servorum. . . non tamen habent supra ipsos iurisdictionem spiritualem; & ideo in ordine ad spiritualia non possunt supra ipsos exercere aliquam vim coercitivam, nec punire, quando delinquant in spiritualibus. "Pasqualigus decis. cclxxi. num. 4.
26. "Si probabiliter, vel certo moraliter sciant tabernarii quod hospites peccent cenando, DD. (Navar. Toler. &c.) permittunt quod illis coena ministratur. . . Quia ministratio illa, immo & ultroæa invitatio, non fit directe ad non ieiunandum; sed solum ex intentione lucri invitantur ad coenam. "P. Dominicus Viva in cursu theologico-morali Tom. I. part. II. quest. x. art. 4. num. 7.
27. "Dicendum est, senes sexagenarios, quamvis fortes, & robustos, liberos esse ab obligatione ieiunii. "P. Sebastianus Geribaldi in Theol. Moral. Tom. I. tract. VIII. cap. III. dub. 1. §. 1. num. 95.
28. "In feminis autem probabiliter . . . definit obligatio ieiunandi, inchoato anno quinquagesimo. "P. Viva in cursu Theol. Moral. Tom. I. part. II. quest. x. art. 6. n. 8.
29. "An qui ex iusta causa non tenentur ieiunare, possit sine peccato invitare amicum, quem scit sumpsisse prandium, & obligatum ieiunare, ad secum cenandum? Resp. nullo modo peccare qui urbanitatis causa alium iam paratum, & alibi cenaturum, invitaret ad coenam. "P. Geribaldi loc. cit. dub. 1. num. 143.
30. "Certum est ientaculum sumi posse; dubium vero, an hi cibi substantiales sint exclusi. Igitur prævalet libertas illos assumendi. Sic discurrit Tambur. cuius sententiam non amplecterer, nisi putarem consuetudinem iam introductam, ut etiam exigua parte piscis maioris, cum pane vesci possimus in debita quantitate octo unciarum: quam si quis parum excederet addendo unam, vel alteram unciam, non nisi venialiter peccaret. "P. Viva loc. cit. art. 3. num. 3.
31. "Non est letale prohibitis vesci carnis absque dispensatione, consultatione; ve; etiam si necessitas dubia tantum existit.

stinetur. "P. Martinus de Torrecilla Tom. II. tract. I. disp. IV. cap. II. sect. 1. n. 74.
32. "In privilegio cruciatæ pro vescendis carnibus diebus prohibitis, conceditur quod, etsi causa sufficiens non existimetur ad eas vescendas; dum tamen sufficiens sit ut Papa dispenset, medicus spiritualis dispensare valeat. "Idem Torrecilla ibid. num. 78.
33. "In ieiunii collatione, vel refectiuncula serotina binæ unciae, ultra consuetas octo, gravem adhuc non inferunt transgressionem. "Idem ibidem sect. 3. num. 8.
38. "Ieiunans, ne potus noceat, potest toties quoties aliquam parvitatem fumere; etiam si qualibet parvitas dimidiam unciam attingat. "Idem ibid. cap. IV. numer. 9.
35. "Non frangitur ieiunium iterando parvitates cibi usque ad gravitatem, si sumantur, ne potus noceat; dummodo in fraudem legis non fiat. "Idem ibidem num. 15.
36. "Generatim senes, sive viri sexagenarii, seu feminae quinquagenariae, ieiunio non tenentur. "Idem ibidem cap. VI. num. 7.
37. "Opera etiam ingenii, & mentis continuata a ieiunio excusant. "Idem ibid. cap. VI. num. 15.

CAPUT II.

Præceptum ieiunii ecclesiastici explicatur. Tria includit, nimirum unicam refectiorem, quæ pars principalis est, abstinentiam a carnibus, & tempus pro unica refectiione præscriptum.

I. Ieiunii generatim accepti notiones, variasque species initio istius tractatus exposui. In præsentia ieiunii ecclesiastici naturam sub examen induco. Et primo quæ extra disputationem penes Catholicos sunt, paucis perstringo. Quamvis ea quæ ad mores spectant, vix possint unica definitione comprehendere, quia communiter plures includunt circumstantias; nihilominus ieiunium ecclesiasticum describi solet hoc modo: Est parsimonia victus, abstinentiaque ciborum iuxta formam ab Ecclesia præscriptam. Hoc ecclesiasticum ieiunium iuxta omnes Catholicos est actus virtutis, ut supra probatum est. Virtus porro hæc est abstinentia, quæ in materia ciborum medium constituit. Constat autem, ieiunium ecclesiasticum ciborum materiam moderari. Unde manifestum est (infert D. Thomas 2. 2. quest. cxxvii. art. 2.) quod ieiunium est abstinentiæ actus.

II. Unanimi quoque assertione docent Ca-

tholici omnes; Ecclesiam rite, & valide præcepto suo compellere fideles ad observandum ieiunium: quæ de re in dissertationis superioris capite tertio dictum est. Rationem tradit Angelicus iniquis loco laudato art. 3. Sicuti ad seculares Principes pertinet præcepta legalia iuris naturalis determinativa tradere de his quæ pertinent ad utilitatem communem in temporalibus rebus; ita etiam ad Prælatos ecclesiasticos pertinet ea statutis præcipere quæ ad utilitatem communem fidelium pertinent in spiritualibus bonis. Dictum est autem, quod ieiunium utile est ad deletionem, & prohibitionem culpæ, & ad elevationem mentis in spiritualia.

III. Præceptum istud suapte natura, exclusa etiam inobedientia expressa, graviter obligat: tum quia præcepta Ecclesiæ secundum omnes Catholicos graviter obligant: tum quia materia illius gravis est: tum denique quia ab Ecclesia ita definitum est, & in Concilio Gangrensi can. xix. in quo hæc habentur: Si quis ieiunia quæ communiter ab Ecclesia custodiuntur, dissolvat, anathema sit: & ab Alexandro VII. qui hanc propositionem damnavit: Frangens ieiunium Ecclesiæ, ad quod tenetur, non peccat mortaliter, nisi ex contemptu, vel inobedientia hoc faciat, puta quia non vult se subiicere præcepto.

IV. Disputant Theologi, num præceptum istud affirmativum sit, an negativum. Utraque pars suos habet defensores. Res est levis momenti. Attamen, quod verisimilius nobis videtur, est, partim affirmans esse, & partim negans. Quod affirmativum sit, videtur manifestum: etenim præcipit directe victus parsimoniam, unicam refectiorem, ciborumque delectum; quæ omnia positiva sunt. Consequenter postea prohibet fumere plures refectiões, carnibus vesci, & ante præscriptum tempus ieiunium solvere. Et hæc est communissima sententia.

V. Explicatis iis quæ extrinsecus quodammodo ieiunium spectant, ad ea enucleanda accedimus quæ ieiunium ecclesiasticum constituunt. Tria iuxta omnes ad ieiunium ecclesiasticum requiruntur, unica refectio, abstinentia a carnibus, & tempus definitum. Atque ut a primo auspiciemur, certum est unicam comestionem partem esse ieiunii ecclesiastici, ne dicam illius essentiam; de qua iam iam. Neque dumtaxat ieiunium ab Ecclesia præscriptum, sed quodcumque ieiunium unica semper refectiione peractum fuit. In veteri fœdere semel in die comedisse Iudæos, quoties ieiunio operam dabant, colligitur

gitur evidenter ex ipsa Scriptura. Dicitur enim Lib. Iudic. cap. xx. vers. 26. *Omnes filii Israel venerunt in domum Dei, & sedentes seiebant coram Domino, ieiunaveruntque die illo usque ad vesperam.* Idem legitur II. Reg. cap. i. vers. 11. *David vestimenta sua scidit, omnesque viri qui cum eo erant, & plauerunt, & fleverunt, & ieiunaverunt usque ad vesperam.* Hanc porro ieiunandi formam non mutarunt, sed servaverunt Apostoli; quin & severius observarunt primi Christiani. Istorum enim plures nec semel in die comedebant; sed interdum biduo, aliquando triduo, & nonnumquam integra hebdomada sancta ab omni cibo abstinebant, ut refert Epiphanius in expositione fidei. Immo vero nonnulli ad biduum usque ieiunia prorogant. Alii totam hebdomadam ad usque sequentis dominicæ gallicidum sine cibo transmittunt. Id tamen ab Ecclesia non præcipiebatur, ut scilicet biduum, vel triduum abique omni cibo transigerent fideles; sed quisque, prout maiori fervore ardebat, abstinentiam suam ad duos vel tres dies producebat. Id tantum in præcepto semper fuit, ut non nisi semel in die comederent ii homines qui ieiunare tenebantur. Istius rei rationem hanc podit Angelicus 2. 2. quæst. cxlvii. art. 6. *Dicendum, quod ieiunium ab Ecclesia instituitur ad concupiscentiam refrenandum: ita tamen quod natura salvetur. Ad hoc autem sufficere videtur unica comestio, per quam homo potest naturæ satisfacere; & tamen concupiscentiæ aliquid detrahatur, diminuendo comestionum vices. Et ideo Ecclesiæ moderatione statutum est ut semel in die a ieiunantibus comedatur.* Hoc vero præceptum non fuit ab Ecclesia in aliquo suo canone expressum; sed acceptum a Patribus antiqui testamenti consuetudine universali Christiani invexerunt. Quare Caietanus in commentariis ad hunc articulum ait, quod *unica comestio magis videtur in præcepto ieiunii præsupposita, tamquam communiter intellecta, quam expressa.* Falso itaque Salmanticensis tract. xxiii. cap. 11. punct. 3. §. num. 42. Caietanum laudant pro contraria opinione. Secundum requisitum ad ieiunium ecclesiasticum, nempe abstinentiam a carnibus, supra demonstravimus. Tertium denique, nempe tempus determinatum, quod primo fuit vespere, deinde nona hora, & demum circa meridiem, de quo infra, etiam manifestum est. Neque in hoc dissident Catholici; quamvis Lutherani, & Calvinistæ obganniant, Catholicos non observare ieiunium, eo quod refectioem non producant ab horam vesper-

tinam. At suo loco ostendemus, hanc temporis conditionem ab Ecclesiæ arbitrio spendere: est enim quid accidentale ipsi ieiunio, & præter eius essentiam.

VI. Quæres, an unica comestio, & abstinentia a carnibus essentiam ieiunii constituant; & quænam ex his duabus partibus sit potior? Resp. Omnes conveniunt in hoc quod hæc duo, scilicet unica comestio, & abstinentia a carnibus, ad substantiam ieiunii ecclesiastici pertineant. Et, cum res facti sit, non alia requiritur ratio quæ id evincat, nisi voluntas præcipientis ieiunium. Manifestum autem est Ecclesiam semper re ipsa præcepisse ieiunantibus hæc duo, nempe unicam comestioem, & ab esu carnium abstinentiam. Et de hoc nulla ferme est inter Catholicos, si Launoiium excipias, difficultas. Secundam vero quæsitam partem, quænam scilicet ex duabus partibus sit in ieiunio præcipua, in controversiam vocant, & in utramque disputant partem. Recentiores Casuistæ communiter sustinent, abstinentiam ab esu carnis esse partem principalem; unicam vero comestioem minus principalem ieiunii ecclesiastici. Quoniam, inquiunt, abstinentia a carnibus magis deprimit concupiscentiam, magisque in Deum mentem elevat. Sic Salmanticensis tract. xxiii. cap. 11. punct. 1. num. 9. ubi plures laudant Theologos recentiores. Contraria sententia non modo probabilior, sed unice vera mihi est. Et quoniam in iis sumus quæ rem facti spectant, quæve a voluntate legislatoris pendent; rationes, quas vocant a priori, haud possumus in medium producere. Ex facto igitur colligenda res est, & ex mente legislatoris. Si factum spectemus, compertum est, ieiunium cum in veteri, tum in nova lege, unica semper fuisse refectioem solutum. De abstinentia autem a carnibus non ita certa res est. Et quamquam etiam in veteri lege plures sanctos viros in suis ieiuniis a carnibus abstinuissent legamus; non tamen scimus omnes talem abstinentiam servasse; immo oppositum plures docent. Et sane ex Scriptura habemus, Iudæos omnes semel in die ieiuniorum tempore comedisse; nequaquam vero colligi ex Scriptura potest, vetitum illis fuisse carnium esum. Quid quod Iudæi, & aliæ nationes etiamnum in suis ieiuniis semel comedunt, quin a carnibus abstineant? Ergo iuxta communem omnium gentium existimationem notio essentialis, & potissima ieiunii in unica sita est refectioem; cui postea accedit ciborum delectus. Hinc Dionysius Carthusianus in IV. Sent. dist. xv. qu. 17.

quæst. vi. hæc scribit: *Respondendum, quod ieiunio Ecclesia annexa est abstinentia ab esu carnium, ut in decreto habetur.* Ecclesia ergo catholica suis fidelibus illud ieiunium imperavit quod a Patribus accepit, quod iuxta omnium existimationem unica perficitur comestioem: ad maiorem vero ipsius perfectionem addidit abstinentiam a carnibus, & in Quadragesima a lacticiis, & quandoque a vini potu, ut infra dicturi sumus. Ratio quoque suffragatur. Quandoquidem magis cohibetur appetitus, & reprimitur concupiscentia per unicam refectioem, quam per abstinentiam a carnibus; quemadmodum per se patet, & nos suo loco fusius ostendemus. Licet autem quæstio ista absolute accepta inepta videatur (quid enim refert in morum materia quod una istarum partium sit principalis, altera secundaria?) nihilominus, quoniam Casuistarum recentium plures propugnant, dispensatum a carnibus, a lege ieiunii solutum esse: eo quod ieiunii essentiam iuxta ipsos constituat abstinentia a carnibus, qua sublata destruitur ieiunium: idcirco paulo fusius discutienda res erit. Nunc tantum addimus, Casuistarum opinionem ortum duxisse a dissidio quod sextodecimo sæculo Catholicos inter & Lutheranos, ac Calvinianos servavit. Lutherani, & Calvinistæ nullum ciborum delectum in ieiunio admittendum esse contendebant. Contra Catholici propugnabant, Christianorum ieiunium præter unicam comesturam, carnium esum semper exclusisse; & hanc a carnibus abstinentiam semper, usque a primis Ecclesiæ sæculis, indivulsam fuisse ieiunii comitem. Eo res devenit, ut decursu temporis Casuistæ aliqui docere cœperint, abstinentiam a carnibus non modo esse ieiunii partem, sed essentiam ieiunii constituere. Hac enim via magis se recedere putarunt ab hæreticorum errore.

CAPUT III.

Quos cibos sub carnium nomine Ecclesia prohibeat: & quodnam peccatum, quandoque illud perpetrent ii qui carnes comedunt.

I. Plures sunt cibi de quibus dubitatur, an sub nomine carnis, quam diebus ieiuniorum prohibet Ecclesia, comprehendi debeant. In primis plures censuerunt, quoniam Barbosa, in cap. Denique dist. IV. num. 1. nomine carnis venire etiam lac, & ova, eo quod lac sit sanguis albus, ova ve-

ro caro liquida. Sed hæc opinio communiter reprobatur. Diversis siquidem præceptis prohibentur usus lacticianorum, & esus carnium.

II. Plura sunt animalia de quibus, an piscibus accensenda sint, vel non, in utramque partem disputatur. Regulam universalem tradunt communiter Doctores ad dignoscendum, quænam pro carnibus, & quænam pro piscibus habenda sint. Ea animalia quæ diu extra aquam vivere solent, inter carnes computari debent. Aves, licet aliquæ nutriantur in aquis, carnium nomine veniunt. Hinc corvi marini, fulicæ, & similes, quamvis piscium saporem habeant, diebus ieiuniorum comedi minime possunt. Idem dic de Chamæleone, de oleribus coctis cum carnibus, de carnium iusculo, & de sanguine omnium animalium terrestrium, arietum, agnorum &c. nec non de sagmine, & lardo. Locustæ, ranæ, limaces, testudines, & conchæ diebus ieiunii licite comedi possunt: quia in communi existimatione pro piscibus habentur.

III. Qui tempore ieiunii carnes recensitas comedunt, peccant mortaliter iuxta omnes, nisi materiæ parvitas excuset. Dari enim etiam in hoc præcepto parvitate materiæ, quemadmodum datur in præcepto naturali non furandi, & in aliis, communiter docent Theologi. Id solum in disputationem vocatur, quænam carnis quantitas pro parvitate materiæ habenda sit. P. Matthæus Stoz in suo *Tribunali Pœnitentiæ Part. III. Lib. I. g. III. artic. 3. n. 527.* hæc scribit: *Mihi, qui hæc scribo, placuit olim dicere, mediam circiter libram esse magnam materiam, parvam quidquid infra illam. Et hoc ideo, quod de mente legislatoris tam benigne quam potest, præsumendum sit: neque adeo existimandum, ita illum voluisse constringere conscientias, ut peccato mortali se obstringerent illi qui non tantum carnis comederent, quantum in iusto prandio sufficeret iis qui carnibus moderate vesci solent. Hoc autem videtur esse mediam circiter libram. Hanc opinionem retraxit, ut nimis laxam. Sed hæc opinio realiter considerata modo non placet; cum videatur ex æquo laxior. Quare num. 528. hæc addit docens, eam quantitatem quæ dimidiam partem quadrantis libræ, seu quatuor tert fere exæquat, sufficere ad peccatum mortale; eam vero quæ hæc notabiliter minor est, peccati venialis limites per se non excedere, seculo scandalo. Sumit libram Germanico more, quæ sexdecim uncias constat. Quare definit, parvitate materiæ esse infra duas uncias cum nota-*

notabili decremento. Paucis, unam unciam statuit esse parvitatem materiae. Una enim uncia, ad duas comparata, est notabiliter minor. Hæc opinio, comparata ad primam, est notabiliter minus laxa; sed absolute adhuc laxa est. Pasqualigus *decif. xlii. num. 5.* dimidiam unciam carnis pro parvitate materiae statuit. Mirum est Auctorem istum tantam carnis portionem pro parvitate materiae assignare: cum deinde *decif. cxli. num. 5.* doceat, mediam unciam chocolatae esse materiam gravem, & eum qui illam in aqua intusam sumeret, frangere ieiunium, & mortaliter peccare: de quo suo loco. Nunc dicere sufficiat, hanc Pasqualigi opinionem communiter vel ab ipsis benignioribus Casuistis reprobari. Vide Leandrum *tract. v. disp. ii. quest. xii.* Hic assignat octavam unciae partem; alii exiguum frustulum, ut illud quod coqui, & pincernæ sumere solent ad ciborum saporem dignoscendum: quod licite faciunt. Præcisâ quantitas assignari vix potest. In hoc omnes conveniunt, quod particula carnis quæ comeditur, debeat esse satis exigua, ut pro parvitate materiae iudicari debeat.

IV. Quest. I. *An in aliquo eventu licitum sit carnes comedere ieiunii tempore?* Respondeo. Qui nullum alium cibum habet, licite vesci potest carnibus: quia præceptum ecclesiasticum non obligat cum periculo vitæ, vel salutis. Quid, si nulli alii cibi præter panem suppetere? Pasqualigus *decif. 49. num. 3. & 4.* defendit in hoc casu posse quemque carnibus vesci; etiam si unico die id contingeret. Pasqualigo adheret Leander *tract. v. disp. xi. quest. xix.* si sermo sit de magnatibus, & nobilibus, assuetis epulis selectioribus; secus dicendum, inquit, de rusticis, aliisque similibus, qui vix umquam saturantur pane. Hæc opinio laxa mihi videtur. Nullus siquidem, dummodo sanus sit, & peculiari debilitate non laboret, notabile patitur detrimentum, si unico die pane solo vescatur. Quin hæc unius diei inedia ad salutem confert. Paterentur utique detrimentum aliquod molles fauces, secus corporis sanitas. Finis proximus ieiunii est corporis moderata conflictatio, sensuumque maceratio. Quid ergo obrudis quamdam corporis molestiam, ut a lege ieiunii fideles solvas? Solum detrimentum notabile salutis satis esse potest ad constituendum licitum esum carnis ieiunii tempore. Cum ergo iuxta communem existimationem quislibet, quamvis delicatus & mollis, dummodo sanus sit, & mediocriter robustus, uno die refici possit so-

lo pane, quin salutis corporalis incommodo obnoxius sit: distinguenda sunt hæc duo, sanitatis detrimentum, & delicati corporis cruciatus. Primum excusat, secus secundum. Qui vero assuetus selectioribus dapibus, per plures dies careret omni cibo præter panem, abundaret vero carnibus; eisdem vesci posset: quoniam, si solo pane pluribus diebus aleretur, probabili sanitatis suæ damno non ex quo subiiceretur. Fideles, transientes per infidelium, & hæreticorum provincias, diebus prohibitis edere licite carnes queunt, quoties grave periculum illis imminet; secus, si absque gravi damno abstinere valeant. Idem dicendum de remigantibus in hæreticorum, & infidelium triremibus. Catholici, qui temulantur hæreticis, carnibus vesci minime possunt, secluso gravi damno, aut periculo; quidquid in contrarium dicat Layman *Lib. IV. tract. viii. cap. iii. num. 3.* quoniam, cum alii cibi suppetant, & periculum damni absit, nulla assignari potest vera causa excusans. Catholici enim domicilium habentes in infidelium regionibus obstringuntur præceptis ecclesiasticis: quia hæc non locum, sed personam sequuntur. Nec Layman hoc negare potest.

V. Licitum est carnes suppeditare & perpetuo amentibus, & pueris ante completum septennium. De perpetuo amentibus res clara est: quoniam non sunt legis capaces; & amentia est morbus gravissimus, qui carnibus indigere potest. Pueri quoque ante completum septennium a vinculo legis soluti sunt. Si tamen ante septennium rationis lumen affulisset illis, deberent a carnibus abstinere: quia præceptum Ecclesiæ obstringit omnes homines lumine rationis persusos. Immo, quamquam ante septennium rationis usu præditi non sint; attamen in hac abstinence exerceri eos per optimum erit, ut facilius, instante præcepto, illud observare valeant. Quando vero dubitatur, an lumen rationis advenerit, iudicandum est re ipsa advenisse; sicuti & septennio expleto, censendum est illos lumine rationis potiri; quia in dubiis tutior pars est eligenda. Quod confirmari potest paritate legis divinæ. Si enim lumen rationis ante septennium splendeat in aliquibus pueris, isti observationi legis divinæ obstricti sunt. Quidni ergo & observantiae legis ecclesiasticæ? Et licet non pauci iuniores contrariam tueantur opinionem; hæc tamen nostra probabilior est, quam defendunt Azorius *Tom. I. Lib. VII. cap. xvii. seu xxviii. quest. ii.* Diana *I. P. tract. ix. resol. 42.* Trullench. in *Bull. Lib.*

Lib. I. §. 4. *dub. 2.* Sanchez *I. P. Sum. Lib. I. cap. xii. Bonacina de leg. Tom. II. disp. i. quest. 12. punct. 6. num. 5.* Suarez *Tom. IV. in III. part. disp. xxxvi. sect. 2. num. 3.* Salmanticenses *tract. xxiii. de 3. præcep. Decal. cap. ii. punct. 2. num. 20. & alii plures.*

VI. Quest. II. *An dispensatus in die ieiunii ad carnis esum, possit quascunque carnes etiam suillas comedere?* Respondeo. Plures Auctores sustinent partem affirmativam, alia nulla producta ratione, nisi quod carnes suillæ, & sale conditæ sint veræ carnes. Sed nos hanc opinionem rejicimus. Dicimus itaque, dispensatum a carnibus posse solas carnes salubres comedere: ideoque peccare graviter eos qui omnes indiscriminatim carnes manducant. Probat. Eas solas carnes comedere potest Christianus dispensatus quæ comprehenduntur sub privilegio dispensationis. Quænammodum enim qui nullo modo est dispensatus ad carnes comedendas, nil carnis manducare licite valet; sic qui solum dispensatus est, ut carnibus salubribus vesci possit, istas tantum, & non alias, manducare iure valet. Porro medicus, sive quicumque Superior, qui dispensationis privilegium ad esum carnis impertitur, nullo modo concedit usum carnis salutarum, suillarum, & similiarum. Quandoquidem cur, quæso, esum carnis concedit medicus? Non sane alia ratione, nisi ut occurrat alicui infirmitati. Ergo eas solas carnes comedendas concedit quæ tuæ infirmitati, vel incommodo congruæ sunt. Carnes autem nocuæ, ut suillæ, salitæ, similesque, non modo non congruunt, sed repugnant tuæ necessitati. Nonne, si expresse eiusmodi carnes noxias a Superiore postulares, eas tibi denegaret? Quæ ergo ratione præsumi potest, in dispensatione data illas comprehendere? Hanc opinionem defendit etiam LaCroix *Lib. III. part. ii. q. cclvi. num. 1313.* contra Tamburinum, qui *Lib. VI. cap. v. §. i.* contrariam sustinet. Confirmatur nostra sententia auctoritate Clementis XI. summi Pontificis, qui in decreto intra referendo, Romæ publicato anno 1702. die 24. Februarii, hæc habet. *Animadvertant & medici, & qui petunt licentiam, ut attendant qualitatem carnis, quod nempe sint salubres: quia hæc solum permittuntur in Quadragesima his qui ex iusta causa nequeunt vesci cibis quadragesimalibus.* Hanc sententiam defendit Cardinalis Cozza *Tom. de ieiunio III. part. art. 3. dub. 6.* pluresque alios Auctores allegat. Qui autem dispensatus est *Conc. Theol. Tom. V.*

a cibis esurialibus, non peccat contra ieiunii præceptum pisces comedendo: quia piscium esus nulla lege tempore ieiunii prohibetur; nec qui in esu carnis dispensat, novam legem imponit, quæ prohibeat cibos alioquin licitos. Ratio autem Navarri qui *Tom. I. conf. 5.* contrariam defendit sententiam, minime consistit. Inquit enim: Si pisces nocent, dispensatus uti non potest iisdem; si non nocent, sine causa fuit dispensatus. Dico pisces nocere, ut supponitur, & comedentem peccare vitio intemperantiæ, secus adversus præceptum ieiunii. Si scire cupis, num dispensati ad esum carnis, comedere lacticia valeant; vide *commentarium nostrum in RESCRIPTUM BENEDICTI XIV.*

VII. Quest. III. *An dispensatus in Quadragesima ad esum carnis possit easdem comedere feria IV. & VI. ac sabbato quatuor temporum eiusdem Quadragesimæ?* Resp. Quæstio decisa pendet a voluntate ipsius Superioris dispensantis, & a maiori vel minori infirmitate, vel necessitate illius qui petit dispensationem. Si enim tanta sit infirmitas in dispensato, ut per annum feria sexta, & sabbato carnis egeat, illisque vescatur; etiam in Quadragesima illas comedere poterit diebus quatuor temporum. Si vero communiter per annum bis in hebdomada a carnibus absteat; etiam in Quadragesima potiori ratione abstinere debet. Neque in generali dispensatione pro tota Quadragesima intelligitur, seu præsumitur dispensatus pro præfatis diebus: quia necessitas non est extendendi ad eosdem dies quatuor temporum dispensationem; peccaretque medicus, si absque iusta causa ad omnes indiscriminatim dies privilegium dispensationis porrigeret.

CAPUT IV.

Dispensatio abstinence a carnibus non infert dispensationem a ieiunio; sed dispensati ad carnes lege ieiunii tenentur, nisi infirmitas, aut virium debilitas obstent. Quaedam quasita resolvuntur.

I. **Q**uæstionem versandam suscipimus, quam recentiorum Casuistarum plures ad inanes Metaphysicæ regulas revocarunt. Enimvero, quia ex purissimis sacre Theologiæ fontibus nil admodum haurire potuerunt, quo suam in hac materia laxam, & penitus improbabilem opinionem irrigarent, ad quædam arbitraria ratiocinia confugerunt, quæ, ut infra patebit, ad Moralis christianæ controversias dirimendas inepta prorsus sunt.

Quamobrem adversus istos merito exclamat Launoius *differ. de veteri ciborum delectu. Falsi sunt recentiores quidam Theologi, qui carniū abstinentiam ad ieiunii substantiam ita pertinere dicunt apud Bonacinam quæst. 1. de præceptis Ecclesiæ punct. 11. ut qui absolute carnes comedit, ieiunare non teneatur. At iste philosophandi modus Auctores suos prodit non admodum versatos in antiquis ieiuniorum ritibus. Ut controversiam hanc penitus exhaurirem, integrum edidi volumen, inscriptum La Quaresima appellante. Si plura cupis, illud legito. Nunc, ut veritati manifestandæ viam aperiamus, ea quæ penes omnes certa sunt, secernamus oportet ab iis quæ in controversiam vocantur. Distinguendi ergo in primis sunt impotentes a dispensatis. Impotentes ad ieiunium sunt infirmi, qui tum a carnibus, tum ab unica comestione soluti sunt, non titulo alicuius dispensationis, sed titulo solius impotentia. De his nulla potest esse difficultas. Secundo ii qui dispensantur, sunt in duplici classe. Alii namque sunt debiles, valetudinarii, qui frequenti cibo indigent, simulque carnibus: & quia ita evidens non est eorum impotentia, quemadmodum est illa decumbentium, febrique laborantium; idcirco dispensatione opus habent. Istos quoque tum a carnibus, tum a ieiunio dispensari posse concedimus. Quando autem possint, debeantque ab utroque, & quando ab uno tantum onere solvi, prudentis, & christiani medici relinquimus iudicio. Posterioris classis sunt Christiani valentes, & robusti, quibus ciborum quadragesimalium, piscium nempe, olerum, vel etiam lactiniorum, usus nocuus est. Hi dispensantur in esu carniū. Quæritur ergo, an eo ipso intelligantur dispensati etiam ab observantia ieiunii, idest unius comestionis? De his enim solis disputatur. Pauci sunt qui quæstionem hanc sic presse distinctam exhibuerint. Non negamus tamen, quosdam, maxime ex iis qui non ita pridem scripserint, distinctionem hanc indicasse. At postea illi ipsi qui controversiam de infirmis debilibusque, & de sanis, robustisque hominibus distinxerunt, in Theologis citandis nullum servarunt discrimen; & pro laxa, ac improbabili opinione laudarunt eos qui solum de impotentibus ad ieiunium loquuntur; ut iam iam palam fiet.*

II. Duplex itaque de hac controversia circumfertur sententia. Una, quæ asserit omnes dispensatos a cibus esurialibus, sive debiles, sive sanos, robustosque, eo ipso dispensatos

pariter esse a ieiunio. Pro hac sententia plures allegari solent Theologi. Primum omnium citari solet Caietanus 2. 2. quæst. cxlvii. art. 8. §. Ad hoc dicitur. Et tamen Caietanus non solum non favet huic opinioni, sed oppositum prorsus docuisse convincitur. En verba Caietani. *Dispensati ex impotentia evidenti ab abstinentia carniū, sunt totaliter absoluti a præcepto ieiunii. Potentes vero abstinere a carnibus, non potentes autem abstinere ab ovis, aut a lactiniciis, non absolvuntur a præcepto ieiunii. Et rursus potentes abstinere ab omnibus his, sed impotentes ad servandam unicam comestionem, liberantur a ieiunio solum, & non ab abstinentia prohibitorum in Quadragesima.* Ex hac Caietani doctrina duo colligimus. Primum, quod solos ex evidenti impotentia dispensatos a carnium abstinentia, solutos declarat a lege ieiunii. Iam sub initium disputationis dictum est, eos qui aliquo manifesto morbo laborant, quive inter impotentes ad corporis macerationem computantur, non tam dispensatos, quam reipsa excusatos & liberos esse a ieiunii lege. Ubi Caietanus nec verbum habet de hominibus sanis, & robustis, quibus solummodo cibi quadragesimales noxii sunt; & de quibus solum controversia vertitur. Loquitur itaque Caietanus de solis evidenter impotentibus, idest de iis qui reipsa febri, vel alio gravi morbo vexantur; quos omnes & nos liberos a ieiunio asserimus. Secundum, quod ex laudata Caietani doctrina deducimus, est, ieiunium ecclesiasticum pluribus veluti partibus constare; & velle Caietani ut ille qui potest aliquas partes implere, ad id teneatur; licet non valeat exequi omnes. De quo paullo infra. Falso itaque pro contraria sententia Caietanus laudatur. Quare turpiter aberrant qui Caietani auctoritatem allegant, ut probent, dispensatum a carnibus, dispensatum esse a ieiunio. Secundus, qui pro hac eadem opinione citatur, est Azorius: qui similiter nulla facta distinctione eorum qui ex infirmitate, ab iis qui ob solum nocuum piscium dispensantur, absolute asserit, quemadmodum Caietanus, dispensationem edendi carnes secum deferre solutionem a ieiunio. Isti duo Auctores, qui ex antiquioribus pro opinione laxa citantur, præfata distinctionis non meminerunt: quia tum temporis non nisi infirmis esus carniū concedebatur. Ex iis quæ de his duobus Auctoribus dicta sunt, inferas velim, quanta sit aliquorum recentiorum diligentia in antiquorum promenda doctrina. His paucis præliba-

libatis, ad rem accedamus, veramque sententiam promamus.

III. *Christiani qui non infirmitatis, vel notabilis debilitatis titulo, sed quia quadragesimalium ciborum usus nocuus illis est, dispensationem edendi carnes ieiuniorum tempore obtinent, ieiunii lege tenentur.* Hæc sola sententia vera; hæc sola probabilis & tuta. Altera penitus improbabilis. Ut tanta libertate loquamur, temporum nos cogit calamitas, in quibus probabilitatis fucō laxissimæ sententiæ a nonnullis, tamquam licitæ, proponuntur. Porro, ut a contrariæ sententiæ confutatione initium ducam, illius potissimum fundamentum statim exponendum est. Abstinentia, inquit, a carnibus essentiam ieiunii constituit. Sublata cuiuscumque rei essentia, res ipsa destruitur necesse est. Ergo ii qui edendi carnes licentiam habent, a lege ieiunii soluti sunt. Neque enim coniungi potest cum carnium comestione ieiunii observantia: sed, quemadmodum submoto animali rationali tollitur homo; sic ablata abstinentia a carnibus, tollitur ieiunium, cuius essentia in abstinentia eiusmodi sita est. Hoc purum putumque (pace istorum Auctorum sit dictum) commentum est in morum materia. Illudque semper magis compertum sit, quam maximum damnum passa sit morum Theologia, ex quo a non paucis ad Metaphysicæ regulas revocari cœpit. Verum utique est adductum principium, si de essentiis metaphysicis, quæ individua sunt, sermo habeatur; falsissimum vero evadit, cum ad res morales transfertur: quoniam moralium rerum essentiæ dividua sunt, & ex pluribus partibus sæpe coalescunt. Id maxime compertum in ieiunio, quod iuxta omnes pluribus constat partibus. Totum autem ex pluribus partibus concretum minime destruitur ob unius partis iacturam. Itaque sub hac sola consideratione adductum principium inane est, & ad morum controversias componendas ineptissimum. Ceterum alio etiam ex capite omnino corrui, quia commentitio fundamento superstructum. Adversarii siquidem tamquam certum ponunt, abstinentiam a carnibus esse partem ieiunii potissimam, seu id quod prius in ieiunio concipitur. Quod si dixerim ego falsissimum esse, & ex antiquitatis ignoratione ortum ducere, fortassis nemo nimis audaciæ me arguere poterit. Idcirco capite superiore itarui, unicam comestionem esse præcipuam ieiunii partem. Neque unicum Doctorem ex antiquis qui contrarium doceat, adducere recentes valent. Quin Caietanus, quem pro se stare falso obtru-

dunt, oppositum conceptis verbis scribit 2. 2. quæst. cxviii. art. vii. *Non est autem eadem ratio de unica comestione, & aliis conditionibus. Quoniam ieiunium novi testamenti ex abstinentia carniū, & unica comestione constat, tamquam ex substantialibus: ita quod unica comestio est essentialior ieiunio, utpote a principio ieiunii constituta in veteri testamento, in quo usque ad vesperam affligendum hominem ieiunio statutum est.* Et sane, ut Caietanus indicat, in veteri lege ieiunium, unica comestione peragendum, legimus imperatum. Atque, ut dictum est, licet plures abstinerint etiam a carnibus, dum ieiunabant; omnes tamen sic abstinuisse haud possumus asserere; sicuti certo defendere valemus, omnes ieiunantes semel tantum comedis. Quid quod omnes festæ, Iudaica, Turcica, nedum Lutherana, & Calvinistica, dum ieiunant, unicam servant comestionem; minime vero a carnibus abstinent? Id porro ad essentiam (si etiam metaphysico ratiocinio indulgere velimus) cuiusque rei pertinet quod primo, & semper, & in quocumque statu eidem competit. Ieiunio igitur, in unica sito comestione, Ecclesia catholica, cælesti lumine perfusa, addidit abstinentiam a carnibus: quam abstinentiam, ut singularem quidem ieiunii ecclesiastici characterem, omnes venerantur. At, si ea comparatur ad ieiunium absolute acceptum, quid accessorium est. Falsum ergo etiam ex hoc capite est principium illud, cui innituntur iuniores, quodve ex proprio arbitrio effinxerunt, videlicet *essentiam ieiunii in abstinentia a carnibus consistere.* Quod sane commentum nemini ex antiquis in mentem venit.

IV. Cum iam huic quæstioni finem imposuissim, ad manus meas pervenit *dissertatio de ieiunio, cum esu carniū coniungendo, a D. Alexandro Mantegazzi Sac. Theol. Doct. edita.* Auctor iste & elegantissimo stilo, & omni argumentorum genere nostram hanc communissimam sententiam defendit. Recentes Casuistas libere reicit, quoties reiicendi sunt; eorumque auctoritatem tanti facit, quanti est facienda. Adversus hanc dissertationem omnibus numeris absolutam Doctor Petrus Copellotti edidit *Diatribam* lingua vernacula: *acciocchè ancora a' deboli* (inquit ille pag. 10.) *ed infermi di cognizione fosse noto un punto tanto necessario di morale disciplina: idest, ut etiam rudibus, & cognitione destitutis, moralis disciplina caput quammaxime necessarium innotesceret.* Nonne summx necessitatis est ut vulgus ipsum, & minus docti

docti Christiani tandem aliquando percipiant, se posse bis in diem ieiunii tempore carnibus recreari, quando cibum piscium stomacho molestum experiuntur? Quis non miretur caritatis fervorem, zelumque istius Doctoris, qui, ne nostri rigidissimi sæculi Christiani nimia poenitentiae severitate macerati succumbant, librum composuit, quo suaviores blandioresque temperantiae regulas illos doceret? Nihil in hoc suo libro producit, quod prius Casuista recentis non docuerint. Sed quia illi latine scripserunt pro doctis tantum, & eruditus, idcirco Doctor Copellotti, ut rudes etiam & indoctos iuaret, quæ latine Casuista cuderunt, italice vertit. Quod ne ipsi imponere videar, en verba, quibus refutatam a nobis rationem exponit, tamquam inconcussum suæ opinionis fundamentum. *Questa sentenza* (inquit pag. 20.) *la deduco da un principio, che nelle legali, e morali materie è certo, qual è, che quando si distrugge la forma, nella quale qualche cosa consiste, perisce ancora la disposizione fatta di quella cosa.* Deinde non paucis congestis exemplis, ad rem minime pertinentibus, concludit: *Farovvi vedere* (pag. 23. *essere l'astinenza delle carni la forma sostanziale, in cui principalmente consista, e senza cui non è per verun conto osservabile l'ecclesiastico digiuno.* Quod principium si verum foret, sequeretur, Christianos dominicis diebus Quadragesimæ, in quibus a carnibus abstinent, ieiunare. Nam, posita forma substantiali, seu essentiali ieiunii haberetur ieiunium. Per D. Copellotti cum quibusdam Casuistis forma substantialis ieiunii est abstinentia a carnibus. Ergo Christiani abstinentes a carnibus tum diebus dominicis Quadragesimæ, tum feriis, & sabbatis totius anni, ieiunant. Quid ad hæc D. Copellotti cum omnibus suis Casuistis? Num reponet, unicam comesturam partem quoque ieiunii esse? Sed iterum ab eo petimus num hæc unica comestura pars sit *substantialis, & essentialis*? Si ait; falsum ergo est eius principium. Si negat; ergo sola abstinentia a carnibus forma substantialis ieiunii est. Ergo, posita hac abstinentia, haberetur ieiunium. Si dicat, unicam comesturam partem integram esse ieiunii; consequitur substantialiter, & essentialiter, ut dicunt, ieiunare omnes Christianos qui diebus dominicis Quadragesimæ, feriisque sextis, & sabbatis a carnibus abstinent: solumque partem integram, adeoque levem, violare qui iterato comedunt. Quam falsa sunt coniectaria isthæc, quam falsum est principium ex quo profluunt.

V. Solam abstinentiam a carnibus constituere essentiam ieiunii ecclesiastici, nemo sanæ mentis dixerit. Dissidium solummodo potest esse, num unica comestura, vel carniarum privatio, principaliter ieiunium constituat. Nobis certum est, ieiunium potissimum unica constitui refectione; abstinentiam vero a carnibus additamentum esse, quod absque gravi culpa omitti nequit. At concedamus, partem essentialem ieiunii esse abstinentiam a carnibus; non inde tamen quidquam præcisi colligunt adversarii pro sua opinione. Quoniam & ipsi fatentur, unicam comestione esse partem substantialem ieiunii, licet minus principalem. Qua facta positione, hæc validissimam rationem in nostræ sententiæ confirmationem profero. Præceptum ieiunii dividuum est, pluribusque partibus constat, ut omnes, & adversarii ipsi, fatentur. Atqui, quando lex plura præcipit, quorum unum sine altero servari potest, ratio naturalis dicat, iubetque impleri partem, quando totum observari nequit. Sicut enim qui totum a lege præceptum implere valet, ad totum tenetur; ita qui potens est observare partem, ad illius partis observantiam obligatur. Præceptum ieiunii plura præcipit, videlicet unicam comestione, abstinentiam a carnibus, definitque horam reficiendi corpus. Ergo qui servare non potest duo, tenetur servare unum. Quæ omnia non solum ratio naturalis, verum etiam ipsæ positivæ leges præcipiunt. Siquidem *cap. Cum delecti, de dolo, & contum.* decernitur quod, *cum duo mandantur v. g. ut quis ad iudicem veniat, & ad dicens sibi præfixum accedat. Si venire non possit ad diem assignatum, tenetur nihilominus se iudici presentare; nec ideo erit a mandato solutus.* Hæc lex duo complectitur; accedere videlicet ad iudicem, & accedere tali die. Lex impleri mandat unum, quando ambo servari nequeunt. Cur, quæso idem præstandum non erit in ieiunii observantia? Tria, non duo, ut dictum est, ieiunium præcipit. Unum non pendet ab aliis. Stat abstinentia sine unica comestione. Stat unica comestio sine abstinentia a carnibus. Ieiunium servari potest, etiam si hora refectionis anticipetur. Qua ergo ratione qui nequit servare omnia, non tenebitur ad duo, vel ad unum? Cur qui dispensatur ab uno, a quo ut dispensetur, iusta datur causa, intelligendus est, præsumendusque dispensatus ab altero; si nulla, ut in hoc dispensatur, occurrat iusta ratio? Dispensatur in esu carniarum, quia stomacho piscium esus nocet.

Cur

Cur dispensari debet in pluribus comestioneibus, si istius dispensationis nullus habetur titulus: quoniam qui dispensatur in esu carniarum, sanus est, fortis, robustus, sicut ceteri homines qui ieiunium servant iuxta omnes partes? Anne qui die festo dispensatur, iusta urgente necessitate, ab opere servili, eo ipso dispensatur a præcepto audiendi Sacrum, si Sacrum commode audire possit; vel e contrario? An qui impotens est ad solvendum centum, potest vero quinquaginta, liber erit ab istorum etiam solutione? An qui non potest reddere totum, non tenetur reddere partem? Quæ, malum, est hæc argumentandi ratio?

VI. Lubet hanc eandem rationem quam prodidimus, validius firmare, & ad eam perducere evidentiam quæ manifesto evincat contrariæ opinionis improbabilitatem. Itaque Innocentius XI. hanc propositionem, quæ est 54. damnavit: *Qui non potest recitare matutinum, & laudes, potest autem reliquas horas, ad nihil tenetur quia maior pars trahit ad se minorem.* Præceptum recitandi divinum officium divisibile est, pluribusque constat partibus, quarum aliæ principales, minus principales aliæ sunt. Theologi recentes ante Innocentium XI. communiter propugnabant, eum qui nequibat matutinum & laudes recitare, poterat vero alias horas, ad istarum recitationem minime obstringi. Cur? Quia cessante principali cessat & accessorium: quia maior pars trahit ad se minorem. Sed hanc propositionem damnavit Ecclesia. Ergo eodem iure damnanda est hæc altera: *Qui non potest abstinere a carnibus, potest autem servare unicam refectionem, ad nihil tenetur: quia sublato principali tollitur & accessorium, seu quia maior pars trahit ad se minorem.* Ubi hic vel levis discriminis ratio? Nonne præceptum ieiunii dividuum est? Id sane concedunt omnes, & experientia ipsa constat. Diebus dominicis in Quadragesima observatur abstinentia a carnibus, secus unica comestio. Idem evenit qualibet feria sexta, & sabbato per totum annum. Adolescentes ante vigesimum primam annum abstinent a carnibus in Quadragesima; bis vero in die reficiuntur. Denique ipsi adversarii fatentur, unicam comestione esse partem substantialem, licet minus principalem, ipsius ieiunii; privationem vero carniarum esse partem essentialem, & præcipuam, quemadmodum matutinum, & laudes constituunt partem principalem divini officii, aliæ autem horæ partem efficiunt minus principalem. Im-

Conc. Theol. Tom. V.

tens ad recitandum matutinum & laudes, tenetur, si possit, ad alias celebrandas horas. Ergo qui sibi a carnibus temperare nequit, potest vero a duplici abstinere refectione, ad id iuxta Ecclesiæ doctrinam obstringitur. Quid plura? Maiorem latitudinem habet ieiunium, magisque dividuum est quam sit divini officii recitatio. Quandoquidem in ieiunio duo, ut dictum est, sunt præcepta, affirmativum unum, alterum negativum. Id expresse asserunt omnes, & præsertim adversarii. *Licet* (inquit Ghetius verb. *Ieiunium* num. 9.) *sint in ieiunio duo præcepta, unum tamen præsupponit alterum, puta affirmativum supponit negativum.* Ergo, sublato præcepto negativo, removebitur & affirmativum; & sic dispensatus ab abstinentia a carnibus censetur etiam dispensatus ab unica comestione. Unicum vero est præceptum recitandi divinum officium. Sed, quia officium istud partes habet, maiores, & minores, Ecclesia iubet impleri minores ab iis qui maiores implere nequeunt. Potiori ergo iure servare tenetur ieiunium, in unica situm refectione, ille qui abstinentiam observare non potest a carnibus: tum quia hæc sunt duæ partes completae, si absolute sumantur, quarum una sine altera reipsa consistit, ut ex dictis constat, non minus ac horæ divini officii: tum quia duobus distinctis præceptis, quorum unum affirmans, alterum negans est, imperantur; & unum minime ab altero pendet; & reapse invicem separantur, ut ex dictis constat.

VII. Hac adeo vera, adeo comperta sunt, ut numquam credidisset, ab aliquo ratione prædito in discrimen vocanda fore. Et tamen D. Petrus Copellotti, ut aliqua tergiversatione eluderet argumentum, quod adversarius eius urgebat, inquirens: num ieiunium quadragesimale concretum, seu compositum aliquod metaphysicum sit, quod, veluti hominis animalitas, re quidem vera dividi nequeat, & solummodo mentis ope divisionem patiatur? respondet his verbis pag. 126. *Il digiuno non è un composto metafisico, egli è un ente morale, non dividevole nelle componenti sue parti, attesa la opinione, e costumanza delle nazioni, ed atteso altresì l'antico invariato universale istituto della cattolica Romana Chiesa.* Quæ latine sic verto. *Ieiunium non est compositum metaphysicum, sed est ENS MORALE, NON DIVIDUUM in partes, quibus constat; si consideretur opinio, & consuetudo nationum, & inspecto iidem vetere, immutabili, ac uni-*

G 3

ver-

versali Romana Ecclesie instituta. Quid amplius blaterabunt Lutherani, & Calvinista adversus Ecclesie catholice ieiunium, cum audierint recenter definiti, *Ens morale, non dividuum in partes, ex quibus coalescit?* Querantur fortasse, num istæ partes, carni, scilicet esus, & unica, aut iterata carni comestura; seu num prandium, & cœna; num cibum piscium, & abstinentia a carnibus sint reapse partes reales, & separatae, nedum dividuae. Urgebunt, num opinio hominum, admixta manifesta partium itarum separatione, efficere possit ut partes istæ constituant *ens morale non dividuum in partes, quibus constat*. Tandem exposcent, quo fundamento dicatur ieiunium esse *ens morale non dividuum secundum antiquum, perpetuum, & universalem ritum Ecclesie catholice Romanæ*. Cum certum sit Ecclesiam Romanam duo præcepta imponere suis fidelibus in ieiunio quadragesimali: alterum prohibens esum carni; alterum vetans plures comesturas. Sed, his missis, lectori considerandum relinquo, utrum hæc ratio commentandi morum, & christianæ poenitentiae regulas, sibi, & cachinnis hæreticorum obiiciat Romanæ Ecclesie ieiunia nec ne. Considerandum relinquo, num iste sit cardo ille Theologie moralis imperitis scitu adeo necessarius, videlicet ieiunium Romanæ Ecclesie esse *ens morale non dividuum in partes*: ut tempore Quadragesimæ valeant comedere panem & carnes mane, seu meridie; similiter panem & carnes vespere. Commenta deinde, quibus (pag. 105. & sequent.) circumvenit propositionem proscriptam ab Innocentio XI. quibusve conatur eludere argumentum inconcussum, quod inde elicit illius adversarius, adeo futilia sunt, ut me pigeat eadem refutare; cum imbecillitate sua corruant omnino.

VIII. Hactenus exposuimus rationem nostram adversariorum vestigiis insistentes, eorumque falsæ opinionationi indulgentes. Illi siquidem, inconsulta antiquitate, & absque ullo vel apparentis veritatis momento, statuant, abstinentiam a carnibus esse partem essentialem, principalemque, unicam vero comestionem partem minus principalem ieiunii. Qua etiam admixta hypothese, hucusque demonstravimus, eorum opinionem omnino improbabilem esse; atque in propositione damnata ab Ecclesia de recitatione officii divini evidenter, mea quidem sententia, contineri. Nunc autem, hac falsa positione relicta, alterum solidissimum fundamentum ia-

tere lubet, cui nostra inhæreat sententia. Est autem eiusmodi. Essentia ieiunii in unica sita est comestione, seu unica comestio est potissima ieiunii pars. Hæc propositio supra demonstrata est pluribus rationibus, quas, ne actum agam, prætereo. Unicam addo ab ipso ieiunii proximo sine petitam. Finis portio ieiunii est corporis maceratio, concupiscentiæ, aliarumque sensualium appetitionum cohibitio. Ad hoc autem magis conducit unica comestio quam abstinentia a carnibus. Quis inficias iverit corpus magis affligi per subtractionem cuiusque cibi quam per privationem unius generis epularum? Nonne iuvenes, qui ante vigesimum annum nutritione maiore indigent, eo quod in augmento sunt, etiam ieiuniorum tempore pluries refici permittuntur; carnibus autem vesci prohibentur? Cur hoc? nisi quia licet carnes & nutricia, & deliciores sint, magis tamen patiuntur, maius incommodum sentiunt iuvenes in privatione plurium refectionum quam in abstinentia a carnibus. Nec iuvenes tantum, sed omnes, dum fame laboramus, cibum, non cibi qualitatem quærimus. Hinc ait D. Bernardus in Apologia ad Guillelmum cap. v. Esau, non de carne, sed de lente fuit reprehensus; & de ligno Adam, non de carne damnatus; & Ionathas ex gustu mellis, non carnis, morti addictus fuit. Quid quod plures sacri Ordines perpetuam servant abstinentiam a carnibus; perpetuum vero ieiunium unius comestionis, nullus est Ordo qui observet? Ex quibus omnibus magis certa & manifesta redditur propositio nostra, scilicet unicam comestionem potissimam esse ieiunii partem; cui postea accedit delectus ciborum. Quo posito, sic meam instauro argumentationem. Ecclesia damnavit propositionem quæ asserbatur, non teneri Clericum ad partem minus principalem divini officii, quoties, partem magis principalem recitare nequibat. Ergo potiori iure damnata debet intelligi altera propositio, qua statuitur, fideles non potentes servare partem minus principalem ieiunii, qualis est abstinentia a carnibus, non teneri ad unicam comestionem, quæ est pars principalis eiusdem. Anne obtrudere amplius valent metaphysicum illud sophisma, nempe sublato principali, tollitur accessorium? Si unica refectio essentiam ieiunii constituit, illico corrumpitur unicum fundamentum, cui innixi defendunt, dispensatum a carni abstinentia, dispensatum quoque esse a ieiunio. Ex his autem quæ dicta sunt, patet tum ratione, tum auctoritate, in unica potissimum comestio-

meationem sitam esse ieiunii essentiam. Ex quibus evidentissime consequitur, contrariam opinionem duplici ex capite improbabilem esse. Primo quia statuit, tamquam quid certum, abstinentiam a carnibus esse partem essentialem, & præcipuam ieiunii: quod falsum esse demonstratum est. Secundo, quia, admisso etiam hanc abstinentiam esse ieiunii præcipuam partem, nihilo tamen minus reprobata intelligitur hæc sententia ab Ecclesia in propositione damnata de horarum recitatione.

IX. Alteram in maiorem veritatis confirmationem addere placet rationem. Privilegium quod communi iuri læsionem infert, interpretandum est stricto, ut aiunt, modo. Hoc adfirmant omnes, & colligitur ex leg. Quoties, *cod. de Præcept. Imperat. exhered. & leg. Si quando, cod. de inofficioso testam. & cap. i. & ii. de filiis Presbyt. cap. Quod dilecto, de consanguinit. & affinit.* Qua de re consule Innocentium, & Glossam, Ioannem Andream Butrium, & Abbatem. Privilegium autem comedendi carnes in Quadragesima est contra ius commune, & contra legem ecclesiasticam. Strictè igitur & summo rigore est interpretandum. Ergo, cum in privilegio edendi carnes non exprimat concessio binæ refectionis, nullum adest fundamentum extendendi privilegium istud ad plures refectioes.

X. Omnia quæ hactenus dicta sunt, summorum Pontificum auctoritate confirmantur. Debuissim, non abnuo, primum omnium rationes ab auctoritate petitas, quæ in morum Theologia summi momenti sunt, asserre in medium; sed controversiæ huius conditio præposterum ordinem servare coegit. Ad rem igitur Gregorius XIII. in Bulla Cruciatæ pro Lusitanæ Regno hæc decernit. *Præterea indulgemus, ut, dicto triennio durante, carnibus, de consilio utriusque medici, temporibus ieiuniorum, tam quadragesimalium, quam quarumcumque dierum totius anni, vesci possint; ac pro eorum libito ovis, & lacticiis; ita quod qui carnes comederint, servata in ceteris ieiunii ecclesiastici forma, dicto ieiunio satisfecisse censeantur.* Iubet ergo Gregorius, Christianos, non unius, sed duorum medicorum iudicio dispensatos in esu carni, servare in ceteris ieiunii ecclesiastici formam, unius nempe comestionis.

XI. Alexander VII. anno 1657. edictum Romæ publicavit, quo propter pestem, quæ anno præcedente sævierat in eadem urbe, Romanis civibus carni cibum sumendi po-

testatem fecit diebus dominicæ, lunæ, martis, & iovis; ea tamen lege, ut præfatis diebus, dominica excepta, omnes ieiunarent, semel tantum in die comedendo. Integrum edictum isthuc transcribo. *Marius, divina miseratione Episcopus Albanensis, S. R. E. Cardinalis, Gnetus, S. D. N. Papa Vicarius Generalis, Romanæque Curie, eiusque districtus iudex ordinarius &c. Etsi divina pietas dignata est fere omnino removere iræ sue flagella, quibus urbem hanc iustissimo quodam iudicio affectit, non ita tamen cessavit poena, quin periti metuant, ne quadragesimales cibi contagionis scintillulas, quæ supersunt adhuc, nonnihil excitare, ac resovere possint. Dominus noster non alienum a paterna sua providentia iudicavit, quadragesimalem rigorem sanctum paulisper emollire. Quamobrem sua Sanctitas apud se statuit, iis omnibus qui Romanam, Roma domos, & suburbana incolunt, permittere ut uniuscuiusque hebdomadæ diebus quatuor, dominica, feria secunda, feria tertia, feria quinta lacticiis, ovis, carne a dominica prima Quadragesimæ usque ad Palmarum dominicam uti possint. Ad ultimos autem tres dies quod attinet, etiam si carnis usum concedat, neminem tamen ieiunii lege solvere intendit. Quinimo vult ut lex ista salva, & incolumis remaneat, quemadmodum in quadragesimalibus diebus feria quarta, feria sexta, & sabbati remanet. Exinde sua Sanctitas hortatur omnes, ut datam in quadragesimalibus diebus veniam frequentis sacramentorum susceptione compensent, elemosynas, & preces augeant, ut tam naturalibus, quam supernaturalibus remediis morborum reliquias expurgare pergant.*

Dominus noster vult, ut concessa edendi lacticia, ova, & carnes licentia ad universos sexus utriusque Regulares perveniat, iis demptis qui per regulam suam carnem non manducant. Nihil tamen minus sua Sanctitas lactariorum, & ovorum usum permittit.

Denique sic habeatur ab omnibus; ut qui antedictam licentiam accipient, dominicam orationem, & angelicam salutationem quinquies recitare pro hodiernis christianis rei necessitatibus meminerint. Dat. Romæ ex Aedibus nostris hac die 3. Februarii 1657.

M. A. Episcop. Hieropolitanus Viceleg.

Ioseph Palamolla Sec.

Romæ ex Typograph. Rev. Cam. Apost. 1657.

XII. Simile privilegium fidelibus Ducatus Mediolanensis concessit anno sequenti 1658. ipsemet Alexander VII. hac apposita clausula. *Citra tamen exemptionem a ieiunio.*

ergo, ut Episcopus Romanus tantum, sed ut Pastor universalis fidelium omnium, legem ieiunii cum carniū esu coniunxit.

XIII. Clemens Papa XI. ecclesiasticæ disciplinæ callentissimus, atque doctrina non minus quam pietate summus, decretum edi curavit anno 1703. in quo hæc habentur latine verba. *Ad illud tum medici, tum hi qui dispensationes petunt, animum intendant, ut carnes salubres sint: quoniam hæc solum in Quadragesima permittuntur his qui ob iustam causam cibis quadragesimalibus vesci nequeunt: quorum necessitas, si lacticiōrum esu levari potest, medici carniū usum non concedant; sed lactinia & ova fideles comedant, & ieiunium observent: cuius ieiunii legi etiam illi subiecti sunt qui carnes ea ratione comedunt, quod cibis esurialis nocuus illis sit.*

XIV. Reponunt quidam, laudatum decretum, non Clementis XI. sed illius generalis Vicarii, non admodum in Theologia versati, partum esse. Quæ responsio si consisteret, actum de omnibus legislatorum legibus esset. Anne iniussu Pontificis Eminentissimus Carpegna vulgavit decretum illud? At, ut inanis responsio omnino evanescat, addo Clementem XI. difficultatem istam severiori examine enucleasse. Delegit siquidem doctiores urbis Theologos, quos inter P. Marchetti Societatis Iesu, & Romani Collegii Rector, dissertationem summo Pontifici obtulit, in qua sexaginta Auctores pro sententia cum esu carniū ieiunium coniungente, allegavit. In hanc eandem sententiam concessere S. Officii Consultores, & Cardinalis Vicarii synodales examinatores, ut testatur Eminentissimus Lambertini nunc BENEDICTUS XIV. Pontifex sapientissimus in collect. Notificationum notif. xv. numer. 21. ubi, præter citatos Theologos, alium duodenarium numerum ipse adpromittit in nostræ sententiæ præsidium, & eiusdem sententiæ sectatorem se proficitur. Porro Clemens XI. Theologorum suffragiis perlectis, & quam diligentissime libratis, anno sequenti 1704. hanc manu sua scriptam clausulam, edicto de more typis cudendo inferendam, adiecit. *E siano tenuti osservare il digiuno ancora quelli che col motivo d'essere loro nocivo il vitto quadragesimale, si cibano di carne salubre. Quæ latine sic reddo. Et teneantur observare ieiunium etiam illi qui salubri carne vescuntur, ea solum ducti ratione, quod eorum saluti esuriales ibi nocui sint.*

XV. Quanti facienda sit interpretatio,

quam ex Eminentissimo Lambertino, nunc BENEDICTO XIV. affert D. Copellotti, aliorum sit iudicium. Observat itaque, Clementem XI. in priori decreto anni 1703. his verbis suam mentem patefecisse: *E devono osservare il digiuno, alle di cui leggi sono tenuti quelli ancora &c. & debent osservare ieiunium, cuius legibus obnoxii sunt etiam illi &c.* in posteriore vero decreto anni 1704. mutasse illud verbum, seu verbi modum, sono, in alium modum, videlicet siano tenuti; quo declarat ieiunium dividuum esse; & consequenter Clementem XI. ut Pontificem universalem, subdunt, decernere, fideles comedentes carnes in Quadragesima ieiunii legibus subiectos esse. Quo posito, adempta esset Theologis libertas docendi contrariam sententiam. Verum Pontifex summus, ne vel tantillum præiudicii inferret scholarum Doctoribus, seu paucis Casuistis, loco illius phrasos, sono tenuti, substituit aliam, siano tenuti. Quanti, inquit, faciendā sit hæc arbitraria, nulloque fulta documento, interpretatio, non est quod multis edisseram. Sive enim priore, sive posteriore phrasi decretum illud concipiatur, in idem recidit, eandemque nostræ sententiæ vim præbet, ut infra patebit.

XVI. Summis Pontificibus succinunt Episcopi, tum in privatis decretis, tum in suis synodis. Ut prolixitatem, quoad fieri potest, vitem, pauca ex pluribus seligam. Synodus Veneta habita a Petro Barbado Patriarcha Venetiarum, & Dalmatiæ Primatē, hæc habet de dispensatis a delecta ciborum in Quadragesima pag. 116. *Dispensati autem omnes sciant, quod licet a delectu ciborum sint dispensati, se tamen adhuc ieiuniorum observationi esse obstrictos, atque letali peccato esse obnoxios, si escis illicitis utentes, non ieiunaverint, pro personarum tamen qualitate, etate, & indigentia.* Synodus ista onus ieiunii præfatis dispensatis non imponit; sed declarat dispensationem edendi carnes minime eos eximere a lege ieiunii. De Episcopis ultramontanis hæc scribit Claudius La-Croix II. Part. Lib. III. quæst. ccxi. numer. 1269. Reprobata primum contraria opinione, subdit. *Et hoc ipsum communiter declarant Episcopi, dispensantes pro carniibus in Quadragesima, dum addunt, se non aliter velle dispensare, quam relinquendo obligationem ieiunii quo ad refectioem unicam.* Hinc etiam aliquibus per bullam Cruciatæ datur privilegium ieiunandi in carniibus, ut fatetur Sanchez. dub. 31.

XVII.

XVII. Respondet D. Copellotti cum suis paucis Casuistis, decretum Clementis XI. pro solis Romanis editum esse: & adducit auctoritatem Dominici Viva; atque in suum invehitur adversarium, quod minus reverenter de eodem Viva locutus sit: scribit enim, Patrem Viva, vulgi sermone deceptum, suam evulgasse interpretationem. *Queste frasi* (inquit Capellottus pag. 56.) *niente di sua natura rispettose, anzi miranti al discredito di un dotto interprete de pontifici decreti.* Plura in istius Scriptoris commendationem congerit; immo non exiguum suæ Diatribæ partem infumit in elogiis paugendis, & apologiis conficiendis pro defensione plurium eiusdem Vivæ sociorum.

XVIII. Aliam promittit D. Copellotti interpretationem Clementini decreti. Concedit ergo (pag. 64.) præfatum decretum esse declarativum præcepti ecclesiastici (ut donec solatia victo.) Obicit tamen tria esse declarationum genera. Prima declaratio est secundum iurisprudentiæ principia authentica; secunda doctrinalis, tertia usualis. Deinde concludit his verbis. *La dichiarazione di Clemente XI. fu meramente dottrinale al più al più per la universale cattolica Chiesa; e perciò da sè sola incapace a produrre obbligazione, come osserva il dottissimo Canonista Gesuita Schmalzgrueber.* Quanti pretii sit Schmalzgrueber distinctio, e re mea non est in præsentia discutere. Ut enim & me, & lectorem meum ab ineptis tricis liberem, concedere volo D. Copellotti, Clementinum decretum se solo obligationem non imponere. At quid, si hoc decretum iunctum aliis duobus pontificiis decretis consideretur?

XIX. Omissis itaque inanibus commentis dicimus in primis, quod, si decretum Clementis XI. contineret authenticam declarationem, absque nota manifestæ audaciæ, & inobedienciæ non possent vel in disputationem hanc quætionem revocare adversarii. Ad evitandas ergo tricas, permittamus quod Copellotti contendit, videlicet Clementinum decretum esse tantum doctrinale, id est quod prodat doctrinam ipsius Pontificis, eiusque quos adhibuit interpretum. Quid inde? Anne auctoritas Clementis XI. etiam ut Episcopi Romani, & doctissimi, ut sane erat, Theologi, una cum tot sapientissimis Doctoribus longe multumque non prævalebit paucis Casuistis, Trallencho, Busembau, Bardi, Bossio, & similibus, qui, ut ex eorum scriptis colligere fas est, quæ-

tionem hanc, non ad antiquæ disciplinæ leges, non ad antiquorum Theologorum sensum, nec ad Romanæ Ecclesiæ, aliarumque Ecclesiarum decreta, & Synodos, sed ad inanis Metaphysicæ canones expenderunt?

XX. Quid, si Clementis XI. decreto addantur decreta Gregorii XIII. & Alexandri VII.? Hic ultimus Pontifex non tantum Romanos, sed Mediolanenses quoque ad ieiunium cum carniū esu coniungendum obstrinxit. Non ergo, ut Episcopus particularis Romanus tantum, qui extra suam dioecesim leges ferre non valet, sed ut Pontifex Romanus, universalis Pastor, omnium Ecclesiarum caput, & consequenter etiam Mediolanensis. Quid denique, si præfatis Pontificibus accedant alia Ecclesiæ in suis Synodis congregatæ, aut voce Episcoporum in suis decretis, sicuti revera accedunt? Anne post tot luculentissima argumenta ab auctoritate petita, & tot evidentissimas rationes licitum erit sequi opinionem contrariam?

XXI. D. Copellotti, videns, Romanos Pontifices conceptis verbis laxam opinionem labefactare, ad antiquos Ecclesiæ Patres animum convertit. Quid non molitur præiudicata sententia occupatus animus? Nostra opinio, inquit D. Copellotti, *ella è appoggiata all' autorità di un S. Basilio, il di cui testo è riferito dal grande Natale Alessandro, le di cui parole il lodato Teologo Storico-critico (magna in titulis liberalitas) spiegando mostra essere l'astinenza dalle carni indivelta compagna.* Il santo Dottore dice: Carnes non edis, vesperam expectas, ut cibum sumas, a vino abstinēs. Così le spiega Natale. Cur enim singularem abstinentiam commendaret, veluti ieiunii (notate di gratia) comitem indivulsam, si esurialibus diebus carnes comedere licuisset? Natalis hic impugnat Dallæum, ostenditque ieiunium Christianorum comitem semper habuisse ciborum delectum; ita ut abstinentia a carniibus indivulsa pars fuerit ieiunii nostri. Quid inde infert eruditus Copellotti? Basilium, & consequenter Natalem, docere dispensatos a carniibus propter nocumentum piscium, dispensatos itidem esse a ieiunio? Nonne hoc vel ipsis Stoicis risum moveret? Omnes Catholici, uno ferme excepto Lanoio, adversus hæreticos defendimus, Christianos ieiunantes iam inde a primis sæculis a carniibus abstinuisse, & hanc abstinentiam esse partem substantialem ieiunii. Omnes

manes ergo docemus, dispensatos a carnibus pariter esse dispensatos a ieiunio? Quid dicam de Chrysolomo, de Theophylo Alexandrino, de Paschali III. de Thoma Aquinate, quos pariter in suum præsidium obtrudit perdoctus Copellotti? Nil profecto dicam; sed aliis iudicandum relinquo, an qui sic scribit, imponat, decipiatque imperitos lectores nec ne. Piget enim adeo inepta refellere commenta.

XXII. At quid dicendum, si medici, & superiores ecclesiastici præfatos fideles sanos, robustosque, sed carnibus ob stomachi qualitatem indigentes, a ieiunio, seu iunius comestura, lege solverent? Respondeo, tum medicos, & superiores dispensationem imperitantes, tum fideles qui eisdem dispensationibus utuntur, absolute peccare. Num fideles dispensati, ipsique dispensatores ignorantia quandoque excusentur, non facile resolverim. Nimis enim patet contrariæ opinionis falsitas. Et ratio, quæ magis confirmat nostram sententiam, manifesta est. Quandoquidem, ut dispensatio licita sit & valida, iustam requirit causam. Superiores enim, qui solo arbitrio, nullaque occurrente necessitate, a legis onere subditos solvunt, non prudentes, fidelesque dispensatores, sed crudeles dissipatores, atque boni publici detractores dicendi sunt. Porro qui potestatem accipiunt comedendi carnes ob solum fastidium lacticianorum, vel piscium, si sani sint, & robusti, sicut ceteri fideles, nulla subest causa vi cuius ab unius comestione lege liberentur. Ergo, etiamsi superiores dispensarent, eiusmodi dispensatio nulla foret; peccarentque tum qui illam concederent, tum qui eadem uterentur.

XXIII. Quæro, ne vitio prolixitatis mihi vertatur, si paullo fusius rem istam versari lubet: quoniam ex una parte adeo manifesta mihi videtur sententia quam propugno, ut neque in disputationem vocari deberet; ex altera parte summopere vereor ne tantus sum, ut a tricis, cavillisque probabilitatis, quibus implicari, involvique solet, eam asseram. Itaque contrariam opinionem non solum ut minus probabilem, salvo semper meliori iudicio, sed ut, penitus improbabilem, & rationi naturali, communique sensui directe adversam, reiicio. Quid enim magis communi sensui infestum quam, si quis creditori suo nollet reddere quinquaginta aureos, quos habet, hac unica ratione quia gratia ipsi facta est, ne redderet ducentos, quos non habet? Quia Ecclesia succurrit

infirmi tui, qua laboras, a præcepto abstinentiæ te absolvens; idcirco tu sanitate, & fortitudine, qua instructus es, abuti audes adversus alterum Ecclesiæ præceptum, quod ieiunium, seu unicam comestionem imponit? Quid te ad istius præcepti violationem impellit? An infirmitas? An virium debilitas? Hæc omnia abesse pro certo habemus. Quid ergo? Quia Ecclesia dispensavit a carnium abstinentia. Benignitate ergo Ecclesiæ ad impietatem abuteris? Quia Ecclesia ab uno te absolvit præcepto, tu in grati animi argumentum vis alterum Ecclesiæ præceptum transgredi, & contemnere? Nonne hæc rationi naturali, & communi sensui repugnant? Quid, si universa aliqua provincia Ecclesiæ catholicæ quadragesimalium ciborum penuria premeretur, solisque carnibus abundaret? Esset ne provincia isthæc a lege ieiunii absoluta? Non tenerentur ergo fideles isti semel tantum in die moderatè, & sobrie carnes comedere, ut eo quo possunt modo concupiscentiam refrænerent, carnis rebellionem cohiberent, corpusque spiritui subicerent? Quin iuxta naturæ leges, qui carnibus vescuntur, fortiori vinculo obstringuntur ad unicam servandam comestionem quam qui piscibus utuntur. Siquidem carnes abundantius nutriunt, copiosiores gignunt humores, & concupiscentiam, ceterasque passiones omnes corporeas fovent, & adversus spiritum commovent. Lege ergo naturæ isti tenentur hos suos appetitus plurimum comestionum subtractione, seu in die semel comedendo moderari, & in officio continere. Alioquin melioris conditionis essent Christiani qui carnibus quam qui piscibus vescuntur. In eo enim pares sunt, quod neutri habeant iustam bis comedendi causam; & in eo impares, quod comedentes carnes excusentur a peccato, dum semel bis in die manducant, secus isti. Immo in hoc etiam impares sunt: quoniam qui carnes comedunt, aptiores sunt ad servandam unicam refectioem præ iis qui piscibus utuntur. Quandoquidem carnium esus, ut dictum est, magis nutrit, & validius stomachum roborat. His omnibus perpensis, hæc nostra sententia luculentissime vera dignoscitur, solaque in praxi amplectenda est. Eam graviore Theologi, & ipsi benigniores Casuistæ expresse defendunt. Victoria 2. 2. quæst. cxlvii. artic. 4. Vega Tom. I. Summ. cap. xiv. cas. 3. Valentia 2. 2. disput. ix. quæst. ii. punct. 5. Rodriguez in Sum. I. P. cap. xiv. numer. 27. Lopez II. P. Instruct. cap. iii. Sa in Sum. verb. Ieiun. Reginaldus Lib. IV.

IV. numer. 168. Lessius Lib. IV. de iust. & iur. cap. ix. dub. 6. num. 45. Clarius hanc eandem sententiam docent Navarrus in Man. cap. xxi. Antonius Gomez in Bulla claus. 7. numer. 5. Ledesma 2. 2. artic. 3. fol. 203. Pedraza in Sum. 3. præcep. §. 14. Petrus Cenedo in qq. canonic. quæst. xl. numer. 3. Fernandez in exam. Theol. Mor. P. III. cap. ix. n. 3. Ortiz in Sum. cap. xix. n. 20. Ioannes Medina codice de ieiunio q. ix. §. de infirmis, ubi etiam ait, in re hac medicos non carere culpa, cum id solum debeant infirmis in diebus ieiunii concedere quod infirmitas postulaverit, & non indistincte eisdem indulgere. Sylvius 1. 2. q. cxlvii. artic. 4. vers. Sed quæritur, Nyder præcep. 6. cap. viii. numer. 4. Ludovicus a S. Ioan. I. P. Sum. tract. de ieiunio cap. xi. Comitolus in Respons. moral. Lib. IV. q. xlvi. Victorellus in add. ad Tolet. Lib. VI. cap. III. Bassæus verb. Ieiun. I. n. 4. Lezana Tom. III. Sum. verb. Ieiun. n. 11. Lavorius I. P. de iub. cap. xx. n. 25. Naldus verb. Ieiun. Layman Lib. IV. tract. viii. cap. III. n. 8. Grassius Lib. II. decis. cap. xxvi. nu. 53. Beia Lib. IV. Resp. cas. conf. 10. Bonacina Tom. II. de præcept. Eccl. disput. ult. punct. 2. Item de leg. disput. I. q. II. §. I. n. 25. Henricus a S. Ignatio Tom. II. Theol. SS. Lib. XI. cap. II. n. 11. Natalis Alexander Theol. Dogm. Lib. IV. artic. 7. Reg. 9. Cardinalis Cozza Tom. de ieiunio part. III. artic. 3. dub. 3. Parritus Sporer in append. ad III. præcept. Decal. sec. 3. n. 40. Wigandt tract. d. exam. IV. n. 100. & apud ipsum Corradus, Thomas Hurtadus de resid. Tom. I. resol. 5. La-Croix Lib. III. part. II. numer. 1269. Constantinus Roncaglia Tom. I. tract. ix. q. II. cap. I. q. 3. Rotarius in Appar. Mor. III. part. cap. I. n. 24. Geribaldus tractat. viii. cap. III. dub. 3. Graveson Hist. eccles. Tom. VIII. part. II. collog. 6. edit. Rom. pag. 558. Non pauci eorum quos allegavi, potissimum Navarrus, & Ioannes Medina, non modo sanos, sed etiam infirmos, dispensatos in carnium esu, teneri ad ieiunium docent, quando infirmitas adeo gravis non sit, ut duplicem comestionem exigat.

XXIV. Contrariam opinionem nullus Auctor revera gravis defendit. Laudantur Caietanus & Azorius. Sed iam supra ostensum est, Auctores istos loqui de infirmis, & impotentibus ad ieiunandum. Nec verbum habent de iis qui ob solum piscium nocuentium privilegium obtinent manducandi carnes. Allegatur etiam Bartholomæus Medina in Instruct. Conf. Lib. I. cap. xiv. §. 10. Sed

etiam Auctor iste, alioquin gravis, de infirmis loquitur. Et, ne gratis hoc asserere videar, en illius verba. „ Queritur ordinariæ, an, si quis, cum potius privilegio edendi carnem, possit ieiunare comedens eam, & ad ieiunium teneatur semel tantum comedendo? Mea quidem sententia est, ut iste ieiunet: nam coram Domino merebitur, non comedens nisi semel. De essentia enim ecclesiastici ieiunii est non edere carnem. Unde ob eum ipsum respectum per quem quis obtinuit licentiam comedendi carnem, immunis est ab onere ieiunandi, propter hoc, quoniam huiusmodi licentia comedendi carnem tempore ieiunii datur tantum infirmo: qui infirmus est, non tenetur ieiunare. „ Tempore itaque Caietani, Navarri, Medina, Azorii, solum infirmis privilegium comedendi carnes impertiebatur; & controversia erat, an infirmi isti, in esu carnium dispensati, ad ieiunium tenerentur. Adfirmabant Navarrus, Ioannes Medina, & alii præcipue quando infirmitas non erat gravis. Negabant Caietanus, Bartholomæus Medina, & Azorius. Quam interpretationem confirmat Lessius Lib. IV. cap. II. dub. 6. in fine. Quod tamen ex sententia Caietani, & Navarri limitaverim, habere locum, si ratione debilitatis nature, vel roborationis id concessum sit; non tamen, si quia a piscibus abhorrent, vel putant nocere temperamento: tunc enim causa non subest cur gemina refectio concedatur. Ceterum ex Theologis nemo antiquorum, qui revera Auctor gravis sit, propugnavit, Christianos sanos dispensatos in esu carnium ob id solum quod patiuntur incommodum in ciborum quadragesimalium usu, non teneri ad ieiunium. Pauci dumtaxat recentes, qui, salvo obsequio, laxiores opiniones passim seligunt, inquit Fagnanus, hanc defendunt opinionem. Diana coordinatus Tom. I. tract. vi. res. 75. Leander de præcept. Eccl. tract. v. disput. viii. qu. xxxiii. Auctor iste passim iactat se corrigere falsas aliorum Auctorum citationes. In controversia autem, quam tractamus, tum q. xxxii. tum quæst. xxxiii. citata corrigat Bonacinam, aliosque Auctores, qui laudant Navarrum pro sententia asserente dispensatum ab abstinentia a carnibus obstringi ad ieiunandum. Navarrus (inquit Leander q. xxxii.) nullo modo loquitur de illo qui est dispensatus in esu carnium. Subdit vero quæst. xxxiii. Unde male illum citat Bonacina pro sua sententia. Hactenus emendator Leander. Videamus nunc, quam sincerum, quamve exactum sit

fit illius criterium. En verba Navarri desumpta ex Manuali cap. XXI. num. 22. quem locum Bonacina laudat. *Notandum tamen (inquit Navarrus) secundum eundem (Caietanum) quod dispensatus, ut comedat in die ieiunii pluries quam semel, non videtur dispensatus ut comedat carnes; neque dispensatus ut comedendo carnes possit ieiunare, videtur dispensatus ut bis possit eas comedere... quia, ut ille ait, præceptum Ecclesie, licet in totum servari non possit, servandum tamen est quo ad illam partem, quo ad quam servari poterit.* Eandem doctrinam docet Tom. I. Confil. conf. 6. de observat. ieiun. Ex quo sequitur quod comedens tales cibos (nempe carnes a Papa concessas ieiunii tempore) non frangit ieiunium, & quod vere ieiunat: & consequenter consequeretur meritum ieiunii. Sicut credo quod consequeretur ille qui, quia non potest habere panem, & cibos quadragesimales, comederit semel tantum in die carnes, & ova, & lacticia. Afferit ergo Navarrus, quod dispensatus ut comedat carnes, non est dispensatus ut bis comedere possit. Qua proinde fronte Leander redarguere potuerit Bonacinam, aliosque Auctores, pro seicitanis Navarrum, ceteri iudicent. Si per otium liceret, plures huius generis lapsus in Leandri criterio reperirem. Sed labor iste non est operæ pretium. Illud est hic animadvertendum, Navarrum pro sua sententia laudare Caietanum, & ex Caietani doctrina statuere, eos qui præceptum dividuum aliquod Ecclesie servare nequeunt in totum, teneri illud servare ex parte; & consequenter qui non potest unicam refectioem, & abstinentiam a carnibus simul observare, debere semel tantum, si possit, in die comedere, vel contra, pluries comedere, & abstinere a carnibus: id quod nos supra in Caietano animadvertimus. Ut vero rem hanc breviter perstringamus, pauci Casuistæ recentiores, ut sunt Ioannes de la Cruz in Sum. I. Part. præcep. III. artic. 2. numer. 3. Trullenchus Lib. III. in Decal. cap. II. dub. 2. n. 7. Sancius in select. disput. II. n. 4. Ghetius verb. Ieiun. alique simul accepti, pace eorum dixerim, nullius in hac materia sunt auctoritatis. Quoniam principia, quibus suam conantur probare opinionem, sunt apertissime falsa. Primum eorum fundamentum ab auctoritate petitur. Allegant enim in suum præsidium Caietanum, Medinam, Azorium, Navarrum. Sed vidimus, Auctores istos vel contrarium docere, vel nihil ad eorum institutum asserere. Ex hac ergo parte falsa est

eorum opinio. Rationes porro quas producunt, sunt evidenter falsæ. Potissima siquidem eorum ratio est, quod abstinentia a carnibus sit essentia ieiunii, & unica comestio pars substantialis minus principalis, quæ destruitur, sublata parte principali. Quam assertionem in propositione de recitatione horarum damnatam esse ab Ecclesia, ostensum est. Quia, inquit P. Dominicus Viva ad propos. 54. Innocentii XI. num. 16. *Quando eadem ratio que militat pro thesi proscripta, militat pro alia consimili, hæc etiam implicite redditur improbabilis.* Præterquamquod alio ex capite, ex falso nimium supposito, quod abstinentia a carnibus sit essentia, seu principalis pars ieiunii ecclesiastici, improbabilis est opinio.

XXV. Obiicies 1. Consuetudo obtinet ut qui dispensatus est in esu carniū, dispensatus quoque sit a ieiunii lege. Item favores, & privilegia sunt amplianda. Resp. Consuetudo, quæ obruditur, putida est corruptela. Soli enim homines qui laxitibus morem gerunt, qui gula exfaturandæ student, ieiunia frangunt, cum ea servare valeant. Privilegia sunt amplianda, quoties non lædant ius commune, nec noceant ipsis qui privilegio donantur, nec rationi adersentur. Porro quod dispensatus in carniū esu ob solum fastidium piscium, sit etiam dispensatus a lege ieiunii, iuri tum naturali, tum positivo repugnare ostensum est; ipsique privilegiato nocumentum infert.

XXVI. Obiicies 2. D. Copellotti pag. 49. auctoritatem Caietani, & Constantini Roncaglia refert, quorum primus 2. 2. q. cxlvi. 1. art. 8. hæc habet. *Consuetudo est optima legum interpret, & communiter in populi christiani observatione invenitur, quod dispensati ex impotentia evidenti ab abstinentia carniū, sunt totaliter absoluti a præcepto ieiunii.* Secundus vero tract. (non v. ut scribit Copellotti) sed IX. quest. II. cap. I. postquam nostram sententiam propugnavit, hæc verba addit. *Dixi nihilominus, si consuetudo non sit in contrarium. Puto enim fere ubique invaluisse consuetudinem, ut dispensatus a carnibus simul se putet dispensatum a ieiunio.*

XXVII. Resp. Caietanus, ut iam probavimus, loquitur de infirmis, quorum impotentia ad ieiunium evidens est: de que istorum dispensatione talem consuetudinem obtinere dicit. Dissidium siquidem erat, quamnam infirmitas eximeret a ieiunii lege. Ioannes Medina conscientiam medicorum arguit, eo quod sit nimis faciles in absolvendis a ieiunio in-

firmis. Alii faciliores erant in dispensatione legis ob quamcumque infirmitatem. Caietanus, securæ viæ insitens, statuit, consuetudinem iam obtinere pro dispensatione, quando infirmitas reddit ad ieiunandum Christianos evidenter impotentes: quæ sola duo verba manifeste confirmant responsum. Nullibi Caietanus quæstionem movet de Christianis fanis, & robustis, qui, ob nauseam dumtaxat piscium, edendarum carniū impetrant licentiam. Sed solum de infirmis sermonem habet. Statuit autem infirmitatem, quæ gravis non est, nec evidenter impotentes reddit Christianos ad ieiunium, non liberare a ieiunii lege.

XXVIII. Constantinus Roncaglia putat esse eiusmodi consuetudinem; sed falsissime id putat. Quoniam in primis, si in se putat, ego autem non puto; quin manifesta experientia scio, contrariam obtinere consuetudinem, si a corruptela consuetudo distinguatur. Si de experientia sermo sit, in quaque fere civitate Italia, quam universam quasi peragravi, Confessarios, & poenitentes christianos offendit, qui ieiunium cum esu carniū coniungendum esse tenent, & occasione data, opere id præstant. Soli vero relaxati fideles, aut benigniorum Casuistarum doctrina imbuti, ieiunium non servant. Ibi ne consuetudinem constituunt? Quamnam igitur, amabo te, fronte evulgari potest, consuetudinem ubique invaluisse, ut dispensatus a carnibus, sit itidem a ieiunio solutus? Si apud Indos, Garantantæque hæc scriberentur, utcumque tolerari possent; in Italia vero, immo in Europa, nullo modo. Anne Romæ consuetudo isthæc viger, si tres Romani Pontifices oppositum statuerunt, singulisque annis decretum adversus contrariam corruptelam civitati indicitur? An in Veneta civitate, si Synodus diocesana ieiunium præcipit? An in ceteris civitatibus, in quibus Episcopi communiter idem ieiunium præscribunt? An in Germania, an in Gallia, ubi pariter Episcopi carnes non concedunt, nisi conditione ieiunii imposita?

XXIX. Obiicit 3. D. Copellotti. Plurimi Theologi, quin plures sancti Patres, docent ieiunium cum esu carniū pugnare. Ergo, sin probabilior, saltem probabilis erit hæc opinio. Resp. Quod ad Patres attinet, obiectio perridicula est omnibus iis qui vel a limine Patres salutarant. Falsum quoque est plurimos Theologos talem docere opinionem. Pauci dumtaxat Casuistæ recentes, & quidam Canonistæ expresse eam detendant; & vix unus eorum pro dignitate eam

versavit; sed alii post alios ivere. Omnes allegant Caietanum, Navarrum, Azorium, aliosque antiquos. At falsissimum cum sit Theologos istos gravissimos talem docuisse opinionem; consequitur posteriores Casuistas esse veluti testes de falso auditu, qui, quantumvis multiplicati, nullius sunt auctoritatis. Illi vero Theologi qui inter antiquos recentisque mediæ sunt ætatis, quive hanc docuerunt opinionem, alteram quoque propugnarunt de exemptione a debito recitandi partem divini officii, quando omnes divinae laudes celebrari nequeunt, eo quod maior pars trahat ad se minorem. Et ex hoc reprobo principio intulerunt, dispensatum a carniū abstinentia, esse dispensatum ab unica comestura, quæ est pars iuxta illos minus principalis ieiunii. Quare neque isti sunt in hac materia alicuius auctoritatis. Denique alii, ut Ioannes la Cruz, similesque, non distinguunt infirmos a fanis. Et illi pauci qui clare hanc defendunt sententiam, sunt meri compilatores. Idcirco, si auctoritatem spectemus, hæc opinio omnino est improbabilis; si rationem, aperte falsa.

XXX. Ultimo tandem D. Copellotti suum adversarium increpat, quod Casuistas traduxerit, tamquam Doctores capaces pronuntiandi sophismata, aut sententias ineptas. In lectoris solamen pauca ex Copellotti isthuc transcribam. Pag. 124. hæc habet. „ Tre cose tra le altre mi sono spiaciute, e credo faranno state biasimate da ogni persona che professi buono dettame di onestà. „ La prima si è quello sconvenevole sentimento di sistema, ch' egli in più luoghi del suo dicimento ha manifestato contro i Professori della morale Teologia, figurandosi capaci di pronunciare soffismi, ed inezie, per renderli in sì fatta maniera oggetti delle altrui dicerie, e dileggiamenti. Mette al libro delle loro opinioni, che il digiuno sia un composto metafisico &c. „ Multa alia refert Casuistarum dignitati minus congrua, a suo adversario prolata. Postea sic concludit pag. 125. „ La morale Teologia non è un torbido torrente di oscuri sofismi: ella è una limpida fonte di que' chiari sentimenti dell' animo che ci sono di guida all' eterna felicità. I di lei Professori, solo intenti a regolare le umane operazioni giusta le leggi della cristiana carità, non attendono a spiegarle le cose con metafisiche specolazioni: ed io, che, toltene le cose spettanti alla storia, ed al ius, ho esaminata la presente controversia giusta li principj dalli medesimi „ mi

mi appressi, non mi sono accostato, come veder potete, nè pur per ombra a simil sorta d' inetto ragionamento. Il digiuno non è un composto metafisico, egli è un ente morale, non dividevole nelle componenti sue parti, attesa la opinione e costumanza delle nazioni, ed atteso altresì l' antico, invariato, universale istituto della cattolica Romana Chiesa. Quæ Romana Ecclesia trium summorum Pontificum decretis oppositum decernit; ut concedit in explicazione istorum decretorum vel ipse Copellotti in toto hoc suo libello. Næ iste egregius censor? Nec capacitatem habent Casuistæ pronuntiandi sophismata? Metaphysicis speculationibus non indulgent? Sed quid hæc miror? Sic scribere debebat D. Copellotti: quia revera in nullo Casuistarum sophismata tam prodigiosa, ut sunt ea quæ ipse in hac sua Diatriba in lucem vulgavit, reperire licet. Nunc dicit, ieiunium esse indivisibile. Avendo io (inquit pag. 119.) a sufficienza dimostrato il digiuno consistere in un essere indivisibile. Hoc esse individuum est ne morale, physicum, aut metaphysicum? Nunc morale, nunc physicum (& ideo individuum) appellat. Nunc (ut pag. 112. & 113.) sic arguit. Aliqua vota sunt individua, aliqua dividua: ergo iuxta P. La-Croix præceptum ieiunii est individuum. Quam, non sophisticam (nimis enim crassa est) sed sibi validam demonstrationem reperit pag. 126. & alibi. Si omnes D. Copellotti contradictiones referre vellem, & omnia sophismata, ac potissimum ea, quibus pag. 105. & seq. involvit propositionem damnatam ab Innocentio XI. de recitatione horarum canonicarum; deberem integram fere Diatribam exscribere. Sed piger me tempus prodigere.

XXXI. Longius fortasse quam par fuerat, hanc tractavimus quæstionem, & aliquantisper plus iusto acrius. Sed veniam sane lector dabit, si serio reputaverit, his calamitosos temporibus nihil fere tam laxum esse, quod a quibusdam furo probabilitatis non obtegatur. Et lectores, hac anticipatione præventi, dum legunt vel paucos Casuistas aliquam docere opinionem, illico inferunt, illam esse probabilem. Et, quod validius in errorem eos inducit, est, quod existiment omnes Doctores, quos allegatos legunt, eam docere sententiam pro qua laudantur; cum tamen sæpius falsum sit. Ut itaque a deceptione subducamus lectores, necessitas urget illos admonere, occasione data, quod hæc, vel

illa opinio improbabilis sit, laxissima, & penitus reiicienda. Quibus phrasibus minime utitur, ut quidquam illius obsequii, quo Auctores omnes colimus, detrahamus; sed ut in veritatis semitam, quoad fieri per nos potest, lectores nostros revocemus. Verum in semitam revertamur. Concludamus ergo. Præcepta Ecclesiæ, positiva cum sint, summa benignitate, non vero summa laxitate, interpretanda esse & ipse consentio. Laborantes gravi morbo & a ieiunio, & a carnium prohibitionem liberi sunt. Qui sani cibos quadragesimales nocuos sibi experiuntur, lacticiis, & ovis utantur, ac ieiunent. Si lacticia, & ova fastidium, carnes comedant; sed, si valent, ieiunent. Quibus satis est unica comestio, bina non permittatur. Si virium debilitas eiusmodi est, ut duplicem requirat refectonem, hæc concedatur; sed, si cibi quadragesimales sufficiunt, non permittantur lacticia, & quibus sufficiunt lacticia, non concedantur carnes. Quid benignius? Quid suavius? E contrario quid laxius, quid perniciosius, quam tantæ ecclesiasticæ indulgentiæ abusus? Quænam propriæ salutis æternæ manifestior contemptio quam neglectus remedium quæ & a lege præcipiuntur, & sine gravi incommodo executioni mandari possunt? Sed de hoc plusquam satis, cum finita iam controversia sit. Duo siquidem diplomata pontificia quæ supra indicavi, ad ieiunandum fideles alstringunt.

XXXII. Quæst. I. Quot peccata committat qui pluries die ieiunii carnes comedit? Resp. Toties peccat, quoties carnes comedit. Quoniam præceptum prohibens carnium esum, negativum est, quod toto die obligat. Ergo in qualibet comestione infringitur. Hæc sententia communis est. Quemadmodum communis est altera, quæ docet, eum qui ova, & lacticia in ieiunio quadragesimali comederet, peccatum perpetrare. Quin toties peccaret, quoties ova comederet. Quia præceptum istud, non secus ac alterum de carnium abstinentia, negativum est, & ab eodem distinctum. Quatenus distinctum, illius violatio peccatum est; & prout negativum, multiplicationem infert peccatorum.

XXXIII. Quæst. II. An qui votum emisit non comedendi tali die carnes, aut ova, toties peccet, quoties carnes comedit, vel ova? Resp. Communior opinio docet, hunc toties peccare, quoties carnes comedit: quia votum istud simile est omnino præcepto negativo. Quare, sicut istius reperita transgressio multiplicat peccata; ita & voti non comedendi car-

car-

carnes, vel alios delectos cibos, violatio. Secus dicendum de eo qui ieiunium vovit tali die. Violato siquidem ieiunio per carnium comestionem; non potest amplius illo die ieiunium servare. Quoniam directe abstinentia a carnibus non vovetur; sed solum consequenter ratione ieiunii. Peccaret igitur in prima comestione, non in secunda, & tertia. Ad ieiunandum tamen alio die obstrictus esset. Et hinc patet discrimen inter obligatum vi voti, & obligatum vi præcepti ecclesiastici. Qui vi præcepti tenetur hac die ieiunare, si ieiunium frangat, non obstringitur alio die ieiunare. Et in hoc ieiunio, ut dictum est, duo considerantur præcepta: quorum unum præcipit unicam comestionem, alteram abstinentiam a carnibus. Violato primo, consistit secundum. Hæc duo non distinguit vovens; sed ieiunium per modum unius promittit tali die peragendum. Ideo semel tantum peccat in prima transgressione, minime in sequentibus; sed alio die implere debet votum suum.

XXXIV. Quæst. III. An in iis regionibus in quibus est penuria olei, licitum sit uti sagine illis diebus quibus esus carnium vetitus est? Resp. Quidam negant; sed communior sententia adfirmat. Ego vero censo necessariam esse Superiorum, ad quos attinet, dispensationem. Neque cuiusque est decernere, quando nec ne talis urgeat olei penuria, quæ sufficiat pro licito usu sagine, seu lardi.

CAPUT V.

De abstinentia a lacticiis. Licita ne sunt in ieiunio quadragesimali, aut extra-quadragesimali?

I. IN primitiva Ecclesia in usu fuisse abstinentiam a lacticiis, manifestum est: quoniam, ut Tertullianus, alique Patres narrant, primi Christiani xerophagiis in quadragesimali ieiunio vescerantur, id est, cibus aridis, & exsiccatis. Heinc Concilium Laodicenum, celebratum anno 315. can. I. hoc edidit decretum. Non oportet in Quadragesima quinta feria ultima hebdomada ieiunium dissolvi, & totam Quadragesimam inhonorari; sed per totos hos dies ieiunare, & escis abstinentie convenientibus, id est aridioribus, uti. Quam consuetudinem, comedendi nimirum cibos aridos, & exsiccatos, usque ad Gregorium Magnum obtinuisse, contendit Christianus Lupus in notis ad can. lvi. Trullanum: vultque ab hoc Pontifice Romanam Ecclesiam

indulgentiam accepisse vescendi piscibus, oleoque utendi diebus dumtaxat dominicis Quadragesimæ, & in festo Annuntiationis; ceteris autem Quadragesimæ diebus xerophagiis comedisse. Verum, ad piscium usum quod attinet, anteriorem ipsum fuisse Gregorio Magno, colligitur ex cap. Denique, ubi hæc habentur. Ceterum piscium esus ita Christiano relinquitur, ut hoc ei infirmitatis solatium, non luxuria pariat incendium. Denique qui carne abstinent, nequaquam sumptuosiora marinarum belluarum convivia præparent. Potiori itaque iure ab ovis, & lacticiis abstinebant. Quod conceptis verbis testatur Gregorius Magnus in responsione data ad Augustinum Anglorum Episcopum: rationemque assignat, uti habetur I. Part. Decr. dist. iv. cap. Denique, his verbis. Par autem est ut nos qui his diebus a carnibus animalium abstinemus, ab omnibus quoque quæ sementinam carnis trahunt originem ieiunemus, a lacte videlicet, a caseo, & ovis. Clarius colligitur eiusmodi abstinentia ex Synodo generali Constantinopolitana, sub Imperatore Iustiniano celebrata, in qua can. lvi. hæc habentur. Similiter accepimus, & in Armenorum regione, & in aliis locis, in sabbatis, & dominicis sancta Quadragesima quosdam ova, & caseum comedere. Visum est ergo & hoc, ut omnis Dei Ecclesia, quæ est in universo terrarum orbe, unum ordinem sequens, ieiunium perficiat, & abstineat, sicut ab omni maculabili, sic ab ovis, & caseo, quæ quidem sunt fructus, & fetus eorum a quibus abstinemus. Si autem hoc non servaverint, si sunt quidem Clerici, deponantur; si autem laici, segregentur. Et quamquam eiusmodi recitatus canon sit Concilii sexti, sed Concilii Trullani, quod Quinisextum nuncupatur, & cum sapientissimo Cano Lib. V. de loc. theol. cap. ult. concedamus, canones Trullenses ecclesiasticam non habere auctoritatem; nihilominus validi sunt præfati canones ad manifestandam consuetudinem quæ sexto labente sæculo obtinebat circa abstinentiam a lacticiis in quadragesimali ieiunio. Et profecto, nisi in Ecclesia occidentali eiusmodi abstinentiæ usus viguisset, Patres Trullani reprehendissent Ecclesiam Romanam; quemadmodum illi improperarunt can. lrv. quod in quadragesima die sabbati ieiunaret. Denique Ecclesiam Romanam semper in ieiunio quadragesimali abstinuisse ab ovis, & lacticiis, testatur etiam Nicolaus I. in epistola data adversus Photium ad Michaellem Imperatorem. Siquidem, oborio calmannian-te Ecclesiam Latinam, quod in Quad-

gesti-

gesima lactinia comederet, Imperatori respondet Pontifex Nicolaus. *Quod septem ante Pascha hebdomadibus, a caseo, & ovorum esu more suo non cessemus, calumnia est; cum in Italia nunquam in usu fuerit; Transmontes tamen id ex magna causa alicubi apparet concessum.* Numquam igitur, teste Nicolao summo Pontifice, usus fuit lactiniorum in Italia; licet Transalpinis, quibusdam gravissimis de causis, privilegium vescendi iisdem lactiniis concessum fuerit.

II. Illius consuetudinis rationem assignat D. Thomas, inquit, quod carnes, & lactinia magis nutriunt, & delectant, irritantque concupiscentiam, cuius refrenationem ieiunium spectat. Et, postquam in corpore articuli ita tuit, merito Ecclesiam in ieiuniis istorum ciborum usum prohibere, momenta postea explicat cur potissimum in Quadragesima hanc præcipiat abstinentionem. En illius verba 2. 2. qu. cxlvii. art. 8. ad 3. *Inter alia ieiunia solemnius est quadragesimale ieiunium: tum quia observatur ad imitationem Christi; tum etiam quia per ipsum disponitur ad Redemptionis nostre mysteria devote celebranda. Et ideo in quolibet ieiunio interdicitur esus carniū; in ieiunio autem quadragesimali interdicitur universaliter etiam ova, & lactinia: circa quorum abstinentionem in aliis ieiuniis diversa consuetudines existunt apud diversos; quas quisque observare debet secundum morem eorum inter quos conversatur. Unde Hieronymus dicit de ieiuniis loquens: Unaqueque Provincia abundet in suo sensu, & præcepta maiorum leges apostolicas arbitretur.*

III. Quæst. I. *An iure communi, & sub gravi culpa lactinia prohibita sint in ieiunio ecclesiastico?* Resp. Peroptime Sanctus Thomas loco laudato ecclesiasticum ieiunium paritum est in quadragesimale, & in ieiunium quod extra Quadragesimam peragitur; ut sunt ieiunia quatuor temporum, vigiliarum, & alia. Covarruvias *Lib. IV. var. Res. cap. xx. num. 15.* contendere videtur, in omnibus ieiuniis ecclesiasticis lactinia esse interdicta. Fagandez ex adverso propugnat, in nullo ecclesiastico ieiunio sub gravi culpa vetita esse lactinia. Verum Catholici omnes nunc subfinent sententiam quam D. Thomas docuit, nempe lactinia in quadragesimali ieiunio sub gravi culpa vetita esse. Quoniam id colligitur tum ex allegatis documentis, tum ex declaratione Ecclesie, quæ hanc damnavit propositionem, quæ ex proscriptis ab Alexandro VII. est 32. *Non est evidens quod consuetudo non comedendi ova, & lactinia in Quadra-*

gesima obliget. Quod vero obligatio isthæc sit sub culpa mortali, manifestum est tum ex decretis iuris communis, tum ex canone Concilii Trullani, quod, licet decennio post celebratam Synodum generalem sextam habitum fuerit in palatio imperiali, *Trullum* nuncupato, a quibusdam orientalibus Episcopis, & idcirco non polleat auctoritate ecclesiastica in omnibus suis decretis, quorum aliqua iniuriosa sunt Romanæ Ecclesie; nihilominus, ad hoc quod attinet, doctrinam universalem Ecclesie exponit, quam fideles omnes susceperunt, & approbarunt, non quia in canone Concilii Trullani contenta, sed quia a Patribus antiquitus tradita: tum ex communi omnium Catholicorum consensu: tum denique ex conditione materie, quæ gravis est. Consuetudines autem ecclesiasticæ in materia gravi graviter obligant. Cum ergo ex declaratione Ecclesie evidens sit hanc consuetudinem esse obligantem, evidens quoque est eam sub gravi culpa obligare. Nec est cur in probanda veritate quam omnes Doctores nunc defendunt, diutius immoremur.

IV. Quæst. II. *An diebus dominicis Quadragesimæ eiusmodi lactinia sub eadem gravi culpa vetita sint?* Respondeo. Negant plures Casuistæ; sed communissima sententia docet, eandem esse obligationem abstinendi a lactiniis diebus dominicis Quadragesimæ, ac ceteris eiusdem Quadragesimæ diebus. In laudato siquidem cap. *Denique* absolute in Quadragesima lactinia prohibentur. At dies dominici sunt vere dies Quadragesimæ: quapropter iisdem diebus a carnibus fideles abstinent. Ergo, si tum carnes, tum lactinia in Quadragesima prohibentur; sicuti ab illis, ita ab istis abstinendum est diebus dominicis. Diana coordinatus *tract. vi. resol. lvi. num. 2.* refert, contrariam sententiam, iubente tribunali supremæ, & universalis Inquisitionis Romanæ, & sacra Indicis Congregatione, expunctam fuisse ex libro cuiusdam recentis Casuistæ. Quare neque in hac refellenda opinione plus temporis terendum est.

V. Quæst. III. *An in ieiuniis extra Quadragesimam lactinia, & ova vetita sint?* Resp. D. Thomas in allegata doctrina satis clare indicat, extra quadragesimale ieiunium lactinia communi aliquo iure haud esse prohibita: sed quisque, inquit ille, suæ patriæ consuetudinem amplecti debet. Quoniam, ubi hæc consuetudo obtinet, sicuti in non paucis regionibus obtinere certum est a tempore immemorabili, obligat sub gravi culpa. Et sane in pluribus Italie provinciis, ubi hæc viget

ab--

abstinentiæ consuetudo in ieiuniis extra Quadragesimam, fideles sibi gravi culpæ verterent, si lactinia, vel ova præfatis diebus comederent: In propositione damnata ab Alexandro VII. solius quadragesimalis consuetudinis mentio fit, quia sola consuetudo Quadragesimæ est universalis pro tota Ecclesia. Consuetudo autem pro aliis ieiuniis non est universalis sed particularis: idcirco istius non meminit Pontifex summus; sed cuique reliquit, ut peculiarem propriæ patriæ consuetudinem observet.

VI. Quæst. IV. *An Regulares subiecti sint consuetudinibus quæ in pluribus regionibus obligant sæculares ad abstinendum a lactiniis in ieiuniis extra Quadragesimam?* Resp. Leander *tract. v. disp. iii. quæst. vii.* docet, absolute non esse subiectos, hac ratione quod Regulares sint diversi status a sæcularibus; ac proinde eorum consuetudinibus non ligantur. Leandri opinio communior est. At, si variarum consuetudinum genera distinguantur, pauci invicem diffidebunt. Aliæ namque sunt consuetudines universales pro tota Ecclesia, ad quas tum sæculares, tum Religiosi omnes tenentur. Aliæ sunt peculiare Clericorum, aliæ sæcularium, aliæ Regularium. Hæ non obligant extra limites illius status in quo reperiuntur. Aliæ tandem sunt consuetudines provincialium, quæ, nulla sive sæcularium, sive Religiosorum distinctione facta, indiscriminatim omnes obligant. His generalibus consuetudinibus provincialium, quæ communiter receptæ sunt ab omnibus, tum Religiosis, tum laicis, obnoxios esse Regulares commorantes in dictis provinciis, ambigendum non est. Consuetudo autem, quæ in pluribus regionibus viget, abstinendi a lactiniis in ieiuniis extra Quadragesimam, est universaliter recepta ab omnibus, etiam ab ipsis Regularibus. Ergo eidem consuetudini ipsi Regulares subiecti sunt. Paucis: non ideo tali consuetudini ipsi Regulares subiecti sunt, quia a populo inducta est; sed quia in eadem ipsi Regulares consenserunt. Si enim sub initium restitissent, liberi forent.

VII. Quæst. V. *An pauperes, agricola, & iter agentes possint diebus Quadragesimæ vesci lactiniis, & ovis iis in locis in quibus pisces, & oleum deficiunt?* Resp. Pauperes duplicis generis distinguo. Alii ostiatim mendicant alimentum; alii in oppidis morantur, ubi pisces habere nequeunt. Quo in genere etiam sunt agricolæ, & rustici in villis domicilium habentes, ubi pisces pariter, & pecu-

Conc. Theol. Tom. V.

nia quibus emantur, deficiunt. Omissis variis dicendi modis, in primis dicendum videtur, pauperes, ostiatim mendicantes, si cibo quadragesimali careant sufficienti pro unica comestione, posse ova, & lactinia comedere; secus, si cibos esuriales habeant, qui pro unica congrua comestione sufficient. Siquidem quisque tenetur ieiunium observare meliori quo valet modo; nimirum qui nequit illud servare integre, & adæquate, debet ipsum observare quo ad partes illas quas implere potest. Sic qui caret cibis quadragesimalibus pro unica comestione, abundat vero lactiniis, hæc comedere semel in die poterit; & hac via servare ieiunium secundum portionem, potissimamque illius partem, quæ est unica comestio. Qui vero nec cibos esuriales, nec lactinia, quæ pro una sufficient comestione, habent, a ieiunio excusantur. Sic docet Angelicus 2. 2. quæst. cxlvii. art. 4. ad 4. *Pauperes qui possunt sufficienter habere quod eis sufficiat ad unam comestionem, non excusantur propter paupertatem a ieiuniis Ecclesie; a quibus tamen excusari videntur illi qui frustatim elemosynas mendicant, qui non possunt simul habere quod eis ad victum sufficiat.* Secundo dicendum est, agricolas, rusticos, pauperesque in oppidis degentes, ubi defunt pisces, solutos minime esse in Quadragesima ab abstinentia lactiniorum ob hanc solam causam, quia piscibus carent. Quoniam, licet istius generis personæ piscibus careant, possunt aliis cibis esurialibus vesci. Rusticorum siquidem, pauperumque, in oppidis, & montibus habitantium, ordinarium alimentum ex herbis conficitur, pane, leguminibus, & fructibus. Quid quod, si istis liceret manducare lactinia, & ova, quia piscibus, & oleo carent, id quoque licitum esset plebeiis plurimis in civitatibus degentibus, eo quod & isti piscibus careant ob defectum pecuniæ, qua possint eosdem emere? Quid plura? Primi Christiani, non modo rustici, & pauperes, sed nobiles, divitesque delicati, solis xerophagiis, idest cibis aridis, & exsiccatis, in Quadragesima vescabantur; quin a vino etiam, nedum ab oleo, abstinabant. Et, tamen si mitior sit recens disciplina nostra; non tamen eo usque remissa est, ut quacumque ex causa violari abstinentiam quadragesimalem permittat. Tertio iter agentes, si possint cibos habere qui ad unum congruum prandium, seu coenam sufficient, licet defint pisces, maxime, si iter sit unius, vel alterius diei, nequeunt lactinia comedere. Si vero & isti cibis esuria-

H

les

les desint, vesci lacticiis possunt, ita tamen ut ieiunent. Quia, ut sepius dictum est, ieiunium potissimum situm est in unica comestione, cui accedit delectus ciborum. Quare, quando utrumque servari nequit, relaxanda est abinentia a lacticiis, & si necessitas urgeat, etiam a carnibus, ut unica comestio observetur. De his omnibus tamen Episcopi, & locorum Parochi consulendi sunt. Hi soli possunt pro temporum, personarum, regionumque diversitate, legis rigorem plus minusve relaxare. Hi autem animadvertant velim, ut in hac lege interpretanda præ oculis habeant, non recentes quosdam Casuistas, qui nimium ieiuniorum legem extenuarunt, ac ferme in nihilum redegerunt; sed primorum Christianorum praxim, & Romanorum Pontificum decreta, & graviorum Theologorum sententia, ut utrum extremum, laxitatis, & austeritatis, evitare valeant.

VIII. Quæst. VI. *An in ieiunio quadragesimali licitum sit edere farinam subactam, ovisque compactam, vulgo ciambella?* Respondeo. Pasqualigus *decif. lxxxv. num. 3.* affirmative respondet: eo quod quantitas ovi quæ farinæ subactæ immiscetur, licet absolute seorsim accepta satis esset ad gravem ieiunii violationem; attamen farinæ immixta, ita in eiusmodi compositione absorbetur, ut nullo modo spiræ, seu panis ille cibus ex ovis censatur. Sed hæc opinio improbabilis omnino est. Ideo communiter Theologi docent, neminem posse in ieiunio quadragesimali tali uti cibo. Ova enim absolute vetita sunt. Falsum est autem quod, quando farinæ immiscetur, disperdantur. Et profecto si quis eiusmodi cibum comedere in Quadragesima possit, eadem ratione vesci ei liceret isicio, seu artocreate, vulgo *polpeta*: quod nemo dixerit.

CAPUT VI.

De unica comestione, ad ieiunium ecclesiasticum necessaria; & de eiusdem comestionis hora, quæ fuit vespertina usque ad sæculum XII.

I. **E**X iis quæ dicta sunt, manifestum est, ieiunium ecclesiasticum unicam admittere comestionem. Quamvis enim diffidum aliquod sit, num hæc comestio sit potissima ieiunii pars, eiusdemque essentiam constituat: omnes tamen adfirmant, hanc unicam comestionem esse partem substantialem, licet minus principalem, ut quidam ar-

bitrantur, ieiunii ecclesiastici. Cum vero dicimus, unicam comestionem necessariam esse ad ieiunium, non est sensus, quod ieiunantes ex necessitate, & vi præcepti debeant comedere die ieiunii saltem semel: quoniam, si vires suppetant, & notabile sanitatis detrimentum absit, possunt unum, aut duos, vel plures dies absque omni cibo transigere; ut de primis Christianis dictum est. Immo ex recentioribus etiam Christianis plures Sanctos colimus, quorum alii integras hebdomadas, alii integras Quadragesimas, ut de sancta Catherina Senensi ferunt, ab omni cibo abstinere. Sensus ergo est, eos qui die ieiunii comedere volunt, posse tantum semel comedere: neque de hoc difficultas est.

II. Hora istius unicæ comestionis primis Ecclesiæ sæculis fuit vespertina, idest post solis occasum. Quæ hora videtur ieiunio congrua. Ieiunium enim, ut alias dictum est, in mediam, seu abinentiam ab omni cibo importat. Ille itaque proprie integrum diem ieiunare dicitur qui per totum diem nihil cibi sumit. Diei autem mensura est ab ortu solis usque ad eiusdem occasum; quemadmodum contra noctis horæ numerantur ab occasu solis usque ad illius ortum die sequenti. Ceterum abinentia ieiunii ecclesiastici nunc initium ducit immediate post mediam noctem; ita ut media nox quæ proxime solis occasum consequitur, ad diem præcedentem, & altera media nox quæ solis ortum præcedit, ad diem sequentem pertineat. Ieiunium in veteri lege peragebatur unica comestione post solis occasum. Ecclesia hoc ipsum ieiunium iuxta hanc formam adoptavit, sublata superstitione Iudæorum, qui vespere stellæ ortum, antequam ieiunium solverent, expectabant. Solam autem quadragesimale ieiunium primi Christiani usque ad vespeream producebant. Alia enim ieiunia, ut feriæ IV. & VI. stationum, vigiliarumque, prout alibi dictum est, ad nonam solvebant. Heinc Tertullianus, Montanista factus, arguebat Catholicos, quod Montanistas novitatis postularent, eo quod ieiunia stationum ad vespeream producerent. Inquit enim Lib. de ieiunio cap. x. *Eque stationes nostras, ut indignas, quasdam vero & in serum constitutas, novitatis incusant.* Ieiunia vero Catholicorum semiieiunia appellabat, quod ad vespeream producta non essent. Itaque clarum est, atate Tertulliani, nempe exeunte sæculo II. & ineunte III. in Ecclesia viguisse disciplinam solvendi ieiunium dumtaxat post solis occasum. Hanc eandem disciplinam obtinuisse

fæ-

sæculo IV. testatur D. Basiliius hom. I. de ieiunio. *Vesperam expectas ad sumendum cibum; sed diem in foro iudicii consumis.*

III. Sanctus Paulinus Nolanus Episcopus, qui sæculo V. floruit, testatur suo tempore ieiunium quadragesimale ad vespeream usque consuevisse produci. Hæc enim scribit *epist. ad Amandum* de quodam hospite, tempore Quadragesimæ a se suscepto. *Quotidiana ieiunia non refugit, & pauperem mensulam vespertinus conviva non horruit: & quod magis mirum est, calicibus nostris contentus fuit.* Theodulphus Aurelianensis, qui claruit sub finem sæculi sexti, in suo capitulari cap. XXXIX. usum præfatæ disciplinæ confirmat his verbis. *Concurrentium est enim ad Missas, & auditis Missarum solemnibus, & vespertinis officiis, largitis elemosynis, ad cibum accedendum est. Si vero aliquis necessitate restrictus fuerit, ut ad Missam venire non valeat, abstinentia vespertina hora, completa oratione, ieiunium solvat.* Octavo currente Ecclesiæ sæculo ieiunium productum fuisse ad vespeream usque, colligitur ex Actis Caroli Magni, in quibus illorum Scriptorum qui fuit Monachus S. Galli, narrat Imperatorem hunc fuisse reprehensum ab Episcopo quodam, eo quod ieiunium quadragesimale hora solvisset octava. Sæculo nono exeunte eadem ieiunii disciplina viguit, ut deducitur ex regula quæ nuncupatur Magistri, in qua cap. XLIV. hæc habentur. *Ieiunia Quadragesimæ protrahantur in vespeream, idest post lucernaria.* Tempore illo vespertinæ preces celebrabantur post solis occasum lucernis accensis. Micrologus libro de observationibus ecclesiasticis cap. XLIX. testatur sæculo undecimo, in quo claruit, eandem fuisse disciplinam quadragesimalis ieiunii. *Quadragesimaliter, inquit, ieiunare non censimus, si ante vespeream reficiamur. . . . in hoc quadragesimale ieiunium ab aliis differt diebus, quod in aliis post nonam, in hoc autem post vespeream reficere debemus.* Tandem Bernardus *serm. V. de Quadragesima*, sæculi XII. in quo floruit, disciplinam in ieiunio servatam describit; atque ieiunium monachale distinguit a ieiunio ecclesiastico, quod itud post vespeream, illud hora nona solvebatur. *Hactenus usque ad nonam ieiunavimus soli; nunc usque ad vespeream ieiunabunt nobiscum universi Reges, & Principes, Clerus, & populus, nobiles, & ignobiles, simul in unum divos & pauper.* Ut iam dictum est, ieiunia omnia extra Quadragesimam vel ipsis primis Ecclesiæ sæculis solvebantur hora nona. At usque

ad sæculum XII. ieiunium quadragesimale non nisi sub vespeream inclinata iam die solvebatur.

IV. Hæc quadragesimalis ieiunii disciplina, temporis decursu, relaxari cœpit; & ieiunium quadragesimale, quemadmodum cetera ieiunia, non ultra horam nonam produci in consuetudinem venit. Quo præcise tempore remissa hæc fuerit disciplina solvendi ieiunium post vespeream, haud est facile designare. Illud unum scimus, quod sæculo XIII. consuetudo obrinebat solvendi ieiunium quadragesimale hora nona. Id asserunt duo eiusdem sæculi celebres Scriptores, D. Thomas, & Alexander Alensis, rationesque promunt, cur conveniens sit hora nona ieiunium solve- re. Nam D. Thomas hæc scribit 2. 2. quæst. cXLVII. art. 7. *Ieiunium ordinatur ad deletionem, & cohibitionem culpæ. Unde oportet quod aliquid addat supra communem consuetudinem; ita tamen quod per hoc non multum natura gravetur. Est autem debita, & communis consuetudo comedendi hominibus circa horam sextam: tum quia iam videtur esse completa digestio nocturno tempore naturali calore interius revocato propter frigus noctis circumstantis, & diffusio humoris per membra, cooperante ad hoc calore diei usque ad summum solis ascensum: tum etiam quia tunc præcipue natura corporis humani indiget iuvare contra exteriorem aeris calorem, ne humores interius adurantur. Et ideo, ut ieiunans aliquam afflictionem sentiat pro culpæ satisfactione, conveniens hora comedendi taxatur ieiunantibus circa horam nonam. Convenit etiam ista hora mysterio passionis Christi, quæ completa fuit hora nona, quando inclinato capite tradidit spiritum. Ieiunantes enim, dum suam carnem affligunt, passioni Christi conformantur.* Hoc ipsum testatur Alexander Alensis Summ. Theol. IV. P. quæst. xxviii. memb. 7. art. 2. *Quia afflictio in ieiunio debet esse tolerabilis, non corruptiva naturæ, debet etiam esse conformis afflictioni Christi in cruce: ac ideo magis conveniens ad reficiendum tempore ieiunii est hora nona.* Hæc, quæ pro solvendo ieiunio hora nona momenta asserunt D. Thomas, & Alexander Alensis, præ sunt congruentiæ, non rationes, quæ necessitatem interant sic faciendi. Quoniam temporis decursu ieiunium solvi ceptum est hora sexta, quæ est hora meridiana. Quo præcise tempore hæc secunda comestionis anticipatio contigerit, ignoramus. Tempore D. Antonini Archiepiscopi Florentini, qui florebat sæculo XV. & e vivis decessit anno 1459. adhuc

vigebat consuetudo non solvendi ieiunium ante horam nonam; ut colligitur ex eius Summa II. Part. tit. VI. cap. II. §. 10. Ad summum ergo labente sæculo xv. & xvi. ineunte mutatio horæ nonæ in horam sextam facta est. Primum itaque ieiunium solvebatur sub vespere, nempe post solis occasum; deinde hora nona, quæ est tertia post meridiem; & tandem hora sexta, quæ est hora meridiæ. Ut tamen aliquod antiquæ consuetudinis vestigium supersit, horæ vespertinæ anticipantur; & cum olim sub solis occasum, accensis lucernis, celebrarentur, nunc circiter meridiem persolvuntur; solumque post horas vespertinas celebratas, quadragesimale ieiunium solvitur. Et hac ratione, quod post vespere comeditur, hæc comestio, non prandium, sed cœna nuncupatur.

V. Ex his vicissitudinibus quibus hora solvendi ieiunium obnoxia fuit, compertum est, ad substantiam ieiunii parum referre tempus quo solvitur. Quamobrem sine ullo fundamento Dalleus, Piceninus, alique Reformati effutiant, Catholicos nullum servare ieiunium, eo quod neque ad vespere, neque ad nonam illud producant. Quandoquidem definitio temporis, quo ieiunium solvitur, ab Ecclesia pendet, quæ pro circumstantiarum opportunitate tempus istius solutionis variare potest. Et, si intimam rationem ieiunii spectemus, æque corpus affligit, carnemque macerat qui ieiunium solvit hora sexta quam qui solvit hora nona, aut vespertina; dummodo unicam servet comestionem. Nam tantum temporis interfluit ab hora sexta huius diei ad horam sextam alterius diei, quantum interfluit ab hora nona, aut vespertina hodierna usque ad horam vespertinam, vel nonam sequentis diei. Non hinc tamen colligas velim, quemque posse ex arbitrio ieiunii horam antevertere. Quoniam hora solvendi ieiunium ecclesiasticum ab Ecclesiæ pendet voluntate. Cum itaque ecclesiastica consuetudine statuta sit hora sexta, seu meridiana pro ieiunii solutione, nemo potest privata auctoritate eiusmodi horam anticipare; sicut quisque potest, amota superstitione, eandem prorogare. Quandoquidem Ecclesia non imperat, sed tolerat, ut hora sexta solvatur ieiunium; quemadmodum animadvertit Bellarminus Lib. II. de bon. oper. cap. II. ubi inquit, non deesse inter Catholicos qui unica omnino refectioe contenti, nihil omnino cibi degustent, nisi vel hora nona, vel sub vespere. Neque enim ignorant, ieiunium tanto esse perfectius, quanto diutius refectio, sive

cœna differtur. Siquidem privilegium, sive indulgentia antevertendi tempus, in quo ieiunium solvatur, est in favorem, & levamen ieiunantium: qui peroptime possunt tali indulgentiæ cedere; & iuxta antiquam Ecclesiæ disciplinam ad horam nonam, aut vespertinam ieiunium producere. Quapropter concludit Bellarminus loco laudato in fine capituli: Sed quamvis hæc ita sint, & probabilem causam suæ consuetudinis habeant, qui ieiunium solvunt hora sexta; tamen fatendum est, melius illos facere qui more veteri non ante horam nonam, & in Quadragesima non ante vespere cibum capiunt.

VI. Istius relaxatæ disciplinæ originem in Monachos quidam refundunt; maxime si de horæ vespertinæ in horam nonam mutatione sermo sit. Cum enim Monachi sub mediam noctem nocturnas laudes persolverent; incommodum non leve experiebantur dum post solis occasum cibum capiebant. Cibus enim serotinus minus ad vigilias preceque nocturnas aptos illos reddebat. Hoc satis aperte indicat Cassianus coll. II. cap. xxvi. ubi inquit: Recens esca perceptio tam vespertinis, quam nocturnis orationibus tenuem, levemque sensum non sinit inveniri: ideoque commodum satis, & utile hora nona refectiois tempus indultum est: in quo reficiens Monachus, non solum in nocturnis vigiliis levis, & vacuus, verum etiam in ipsis vespertinis solemnitatibus, digesto iam cibo, invenitur aptissimus. Duo hic prodit Cassianus, & refectioem vespertinam nocturnis orationibus incommodam, & indulgentiam, qua concessum, seu permissum fuit, hora nona eiusmodi refectioem sumere. Monachorum exemplum, temporis decursu, ceteris Christianis occasione fortasse fuit ut & ipsi horam solvendi ieiunium anticiparent. Nil tamen certi statui potest; nisi quod hora sumendi refectioem ad ieiunii substantiam non pertineat: dummodo semel in die comedatur. Ad horam vero quod attinet comedendi, standum est consuetudini ab Ecclesia approbatæ, sive toleratæ: in idque potissimum fideles incumbere debent, ut vel in ipsa unica refectioe temperantiæ, & sobrietatis modum servent.

CAPUT VII.

De collatione, seu refectiuncula serotina: & an integritati ieiunii ecclesiastici repugnet.

I. **H**oc nomen collatio variæ significationi obnoxia est. Primum apud Mona-

Monachos collatio dicta fuit sacrorum librorum lectio, quæ statis horis, maxime post cœnam, coram iis fiebat. Sic autem fuit dicta, quasi collocutio, vel confabulatio, inquit apud Du Fresne in Glossario Smaragdus in regula cap. xlii. quod de Scripturis divinis aliis conferentibus interrogationes conferunt alii congruas responsiones, & sic quo diu lauerant occulta, conferentibus patefunt perspicua. Regula sancti Benedicti cap. xlii. Mox ut surrexerint a cœna sedent omnes in unum, & legat unus collationes, vel vitas Patrum, aut certe aliud quod ediscet audientes. A collationibus monasticis, quibus finitis ad bibendum ibatur, serotinæ refectiunculæ collationum appellationem sortitæ sunt. Post cœnam itaque una Monachi conveniebant, sacros legebant codices, atque animæ, & spiritualis profectus negotia tractabant. Hoc sacro persoluto penso, modo vinum, modo aquam bibebant, ut cœnæ, quam paullo ante sumpserant, digestionem adiuverent, sitimque extinguerent. Ab hoc Monachorum more suam agnoscit originem refectio serotina ieiuniorum tempore, cuius nunc viget usus.

II. Si temporis quaratur initium, quo primum istius refectiunculæ usus obtinere cœperit; nil certi reponi valet. Sunt qui altius repetunt illius originem, eo quod in antiquis monumentis collationis nomen non raro usurpari videant. Siquidem in capitularibus Ludovici Pii sæculo ix. editis in Addit. I. Lib. VII. cap. lxx. legitur statutum, ad capitulum lectio tradatur, & collationem, si tempus fuerit opportunum &c. Istius quoque collationis mentio fit in Concilio Nannetensi, ex quo hunc canonem refert Ivo Carnotensis Part. VI. cap. clv. Quando Presbyteri per calendas simul conveniunt, post peractum divinum mysterium, ad necessariam collationem, non quasi ad plenam refectioem, sed quasi ad prandium, ibi ad tabulas resideant, ne per talia inhonestia convivia se invicem gravent. Si canon iste genuinus esset, dubio procul validum præberet argumentum asserendi, fuisse in hoc Concilio collationem pro refectioe acceptam. Sed canon iste corruptus est, quem sic restituit Buccardus Lib. II. cap. cxiv. Post peractum divinum mysterium, & necessariam collationem, idest necessariam colloquutionem, seu conferentiam: Missa siquidem peracta, & habita colloquutione spirituali, quæ inter acta synodalia fieri consueverat, ad mensam, ut se reficerent, sedebant Patres. Cui expositioni congruit quod statim in laudato conc. Theol. Tom. V.

none subditur. Sic & qui ad cœnam dominicam, idest collationem verbi, sub occasione conveniunt, & ex veritate, ventris causa coniunguntur, reprehensibiles coram Deo, & hominibus habentur. Satis aperte isthic exprimitur, collationis nomine spirituale colloquium intelligendum. Quia vero in huiusmodi colloquiis, quæ post sacra peracta mysteria fieri solebant, abusus irreperat opipara instruendi convivium; Patres laudati Concilii, ut huic malo prospicerent, decreverunt ut post Missam, & spirituales collationem, honestum, moderatumque prandium pararetur. In Regula Templariorum approbata in Synodo Trecentiensi, sub Honorio II. summo Pontifice celebrata, quamve divus Bernardus examinavit, videtur collatio pro refectiuncula accipi. Enimvero cap. xvi. hæc habentur. Audito signo, ut est eius regionis consuetudo, omnes ad completas oportet incedere vos; ac prius generalem collationem sumere peroptamus. Hanc autem collationem in dispositione, & arbitrio magistri ponimus; ut, quando iubebit misericorditer, ex vino temperato competenter recipiatur. Verum hæc non ad nimiam satietatem oportet fieri, sed parcius: quia apostatæ etiam sapientes videmus. Hic collationem pro potu, sive aquæ, sive vini, accipi compertum est. Nullius tamen fit mentio cibi.

III. Sæculo XIII. ineunte collationem pro sola potus sumptione acceptam fuisse colligitur ex constitutionibus Ord. Præd. in quibus dist. I. cap. vi. hæc habentur. Tempore ieiunii hora competentis, sacrista ad collationem signum faciat; postea refectorarius cymbalum pulset. Deinde Fratres venientibus in refectorium legat lector. . . . Infra vero lectioem bibere poterunt, facto signo a Prælo, & dicto (Benedicite) a lectore, dataque benedictione ab hebdomadario (Largitor omnium bonorum benedicat potum servorum suorum) finita lectioe dicat qui præest: (Adiutorium nostrum in nomine Domini) & tunc cum silentio intrent Fratres in Ecclesiam. Nulla hic cibi mentio. D. Bonaventura eiusdem tertii decimi sæculi Scriptor istius collationis, quantum solam potus sumptionem importat, meminit Part. I. specul. discipl. cap. XXI. Ad collationem tempore ieiunii faciendam duobus tantum, vel tribus, si indiges, bibere vicibus temperantiæ congruit honestati. Studet sobrius quamdam temperantiæ legem in ipsis etiam necessariis observare. Etiam hic altum e cibo silentium. Ut igitur ex plurium Scriptorum lectioe colligere mihi licuit, dicendum videtur, numquam in hac serotina collatio-

lacione quidquam cibi caprum fuisse, quousque consuetudo obtinuit solvendi ieiunium hora tantum nona; tum vero cibum sumere in collatione coeptum fuisse, cum ieiunium solvi coepit hora sexta. Et sicut sensim sine sensu mutatio horæ nonæ in horam sextam facta est; sic in hac collatione a potu ad cibum paulatim transitio contigit. Prima mutatio horæ vespertinæ in horam nonam, pro comestione in die ieiunii designatam, ut inditatum est, a Monachis in ceteros fideles permanavit. Hæc secunda ex Summistarum disputationibus originem duxit. Facta siquidem diei artificialis partitione in quatuor partes æquales, quarum duæ antecedunt, & appellantur tertia, & sexta; & duæ consequuntur meridiem, & appellantur nona, & duodecima, & quelibet trium horarum spatium complectitur: facta, inquam, hac divisione, disputari coepit, num solvendum sit ieiunium hora nona completa, idest hora tertia elarsa post meridiem. Affirmabat Petrus de P. lude in *III. dist. xv. q. III.* si sermo sit de ieiunio quadragesimali, quod iuxta omnes ceteris ieiuniis severius est. Alii circiter horam nonam, idest intra illud spatium trium horarum quod horam nonam constituit, solvi posse ieiunium docebant. Hora enim nona, inquebant, statim post elapsam meridiem incipit. Ut ergo dicatur solvi ieiunium hora nona, satis est ut intra spatium trium horarum post meridiem comestio sumatur. Hæc Summistarum disputationes, quæ labente sæculo xv. magno æstu effervescebant, occasio fuerunt ut ieiunium paulatim hora sexta solveretur. Et eodem tempore quo ieiunium solvi coepit hora sexta, collatio, seu ferotina refectiuncula, ultra potum aliquid, quamquam parum, cibi admittere consuevit.

IV. Sæculo tandem sexto decimo usus communiter obtinebat capiendi præter potum aliquid cibi in præfata collatione. Id clare colligitur ex constitutionibus generalibus Clericorum Regularium Theatinorum, in quibus *Part. II. cap. III.* hæc habentur: *Ieiuniorum tempore ad ferotinam cœnulam simul accedant, cibum sedentes sumant; spiritualis refectiois cibo reficiantur.* Hoc eodem sæculo florebat S. Carolus Borromæus, qui istius refectiunculæ usum indicavit, & præter vinum potulum unciam panis cum dimidia manducari permisit, ut habetur in Ecclesiæ Mediolanensis actibus pag. 812. *Semel tantum in die post meridiem cibum capiant. Quod si aliquid alicui amplius opus erit, vespri panis unciam cum dimidia, & vini poculum*

tantum capere liceat. Hactenus de origine, & progressu istius refectiunculæ ferotinæ ieiuniorum tempore. Infra postea differemus, quomodo illius cibi quantitas temporis decursu ab una, & altera uncia, ad octo uncias vel ad quartam opiparæ cœnæ partem, gradum fecerit.

V. Hanc porro refectiunculam non adversari ecclesiastici ieiunii integritati planum est. Quoniam ieiunium non alia ratione nuncupatur ecclesiasticum, nisi quia ab Ecclesiæ auctoritate institutum, & approbatum est, & iuxta formam ab eadem Ecclesiâ præscriptam observari debet. Hanc autem formam Ecclesiâ pro temporum opportunitate variare potest, maxime si, salva ieiunii substantia, in accidentibus tantum mutatio contingat. Hinc horam solvendi ieiunium mutatam bis vidimus. Hac facta mutatione, altera successit, nempe usus quidquam cibi capiendi vespere, ex quo comestio, qua ieiunium solvitur, nimium anticipata fuit, videlicet ad horam sextam. Quemadmodum enim Ecclesiâ præscripsit delectum ciborum; ita etiam valet, cum expediens iudicaverit, quidpiam rigoris in ieiunio relaxare. Quid ergo Kemnitius, Dallæus, Picensinus, & ceteri Calvinistæ, ac Lutherani calumniantur Catholicos, quod ieiunium non observent, quia vespere aliquid, parum licet, cibi capiunt; atque, ut illis invidiam consilient maiorem, hanc collationem cœnam compellant, effluentibus Catholicos ieiuniorum tempore prandere simul, & cœnare? Hanc sane calumniam universa Catholicorum vox, quin & factum ipsum, propulsat. Quem enim Catholicorum, ieiunii observatorem simul, & prandentem invenient Reformati? At quis hominum istorum effrenem calumniandi Romanam Ecclesiâ licentiam mirari satis valet? Si Ecclesiâ unicæ ieiunii comestioni superaddit abstinentiam a carnibus, & laeticiniis; eam superstitionis, & tyrannidis postulant. Si aliquid rigoris remittit, si piscibus aliquantulum delicatioribus vesci, si vespere parum cibi sumere permittit; laxitatis arguunt illam, & tamquam antiquæ disciplinæ prævariatricem traducunt. Paucis igitur, sive mitem, sive rigidam catholica Ecclesiâ disciplinam præscribat, numquam effugiet hæreticorum iacula, quæ in eam contorquere non cessant. Ceterum, ut evidentius pateat eorum iniustitia adversus Catholicos, dicant velim Calvinistæ, quis antiquorum præscriperit formam ieiunii, quam præscribit eorum Patriarcha Calvinus? In

tri-

tribus ille afferit sicam esse ieiunium. Illius verba isthuc transcribamus ex Lib. IV. Institut. cap. XII. §. 18. *Ieiunium aliud temporale . . . hoc in tribus situm est, in tempore, in ciborum qualitate, in parsimonia.* Tempus dico, ut ieiuni defungamur iis actionibus quarum causa instituitur ieiunium: quemadmodum, exempli causa, si ob solemnem precationem quis ieiunet, ut eo impransus accedat. *Qualitas in eo sita est, ut absint omnes lautitiae, ac plebeis, vilioribusque cibis contenti palatum delicatis non irriterent.* Quantitatis ratio in hoc est, ut parcus ac levius solito vescamur, tantum ad necessitatem, non ad voluptatem. Est ne ieiunium istud Calvinianum ad amissam disciplinæ apostolicæ? Quoniam, quæso, Ecclesiæ sæculo isthæc ieiunii forma obtinuit? In hoc ergo positum est Calvinistarum ieiunium, ut scilicet, non ad voluptatem, Epicureorum more, comedant, neve se se in crapulam ingurgitent; sed tantum ad necessitatem manducant? In hoc ergo dies ieiuniorum a ceteris diebus distinguuntur quod tempore ieiunii illicitum erit ad voluptatem vesci; licebit vero alio tempore? Verbo dicam, in ea temperantia, & sobrietate situm est Calvinisticum ieiunium, quam quilibet homo, quia rationis compos, nedum quia Christianus, in omni refectioe servare debet. Denique, si Calvinus ausus est commentitium excogitare ieiunium, universæ antiquitati incognitum; non poterit Ecclesiâ catholica, salva apostolici ieiunii substantia, aliquam modo addere, modo auferre, pro temporum, personarumque diversitate, circumstantiam; & modo augere, modo remittere eiusdem disciplinæ rigorem? Id profecto soli Calvinistæ, & Lutherani negabunt.

CAPUT VIII.

De ieiunii ecclesiastici transgressione ob violationem unius comestionis legem in sumptione liquidorum.

I. Explicatis ieiunii ecclesiastici natura, & conditionibus, nunc manifestandum restat, quid præfato ieiunio adversetur, & quot modis violari possit, potissimum ob legem unicæ comestionis non servatam. Plura autem sunt quæ istius unicæ comestionis integritati repugnant, quæ a Theologis in controversiam vocantur. Idcirco singillatim per distincta quæsitæ omnia tractabimus. Hoc tamen in capite, & sequenti de liquidis præcipue verba erunt.

II. Quæst. I. *An qui pluries die ieiunii extra comestionem vinum bibit, frangat ieiunium?* Resp. Non pauci supercilium extollunt, & frontem contrahunt ob hoc solum quod præsens difficultas proponatur; perinde ac si absolute extra omnem controversiam esset, quod vini potus ieiunium non frangat. Quæ sane admiratio ex antiquæ disciplinæ ignorantia ortum ducit. Siquidem certum est, antiquam Ecclesiæ disciplinam abstinentiam tum a carnibus, tum a vino præcepisse. Id ex omnibus fere Patribus colligitur. Chrysostomus *hom. VI. ad popul.* ait: *Adveniente ieiunio, & si millies quis exhortetur, & infinita crucient, & cogant vinum delibare, vel aliud quid ieiunii lege non concessum, gustare; omnia quis mallet pati quam prohibitum tangere nutrimentum.* Idem tradit Auctor apostolic. *Const. Lib. V. cap. XVII. A vino & carnibus abstinete vos his diebus.* Cyrillus Hierosolymitanus *catech. IV.* inquit: *Ieiunamus a vino, & carnibus abstinentes.* Theophilus Alexandrinus *hom. III.* ait: *Nunquam diebus Quadragesimæ vini poculum ieiunemus.* Hæc disciplina adhuc in pluribus Orientis regionibus obrinet. Ecclesiâ catholica disciplinam abstinentiæ a carnibus retinuit, secus abstinentiam a vini potu. Nemo ergo in dubium revocat, utrum licitum nunc sit potus vini tempore ieiunii intra ipsam comestionem sumptus. Quin extra ipsam quoque refectioem concessum esse vini usum ad sedandam sitim, communiter fatentur Theologi omnes. Et rationem prodit D. Thomas 2. 2. quæst. cXLVII. art. 6. ad 2. *Ieiunium Ecclesiæ non solvitur, nisi per ea quæ Ecclesiâ interdicit intendit instituendo ieiunium. Non autem intendit Ecclesiâ interdicitere abstinentiam (lege sumptionem) potus, qui magis sumitur ad alterationem corporis, & digestionem ciborum assumptorum, quam ad nutritionem, licet aliquo modo nutriat.* Et ideo licet pluries ieiunantibus bibere. In hunc exscriptum textum mendam irrepsit, uti animadvertit Franciscus Sylvius in commentariis ad hunc articulum: ubi legendum admonet, *non intendit Ecclesiâ interdicitere sumptionem potus: aut, non intendit indicere abstinentiam potus.* Quare ridenda sane est thraonica illa iactatio, qua Theologus Anonymus in epistola, italica lingua conscripta, typisque edita, dataque ad D. Petrum Ballerinum Presbyterum Veronensem, virum perdoctum, ovens ac triumphans duplicem, quam ex Sylvio dedimus, quasi a se inventam, offert laudati textus emendationem pag. 96. De-

inde lapsus, contradictiones, paralogismosque Natalis Alexandri, ubique gloriabundus, & ubique præter omnem modum insultans, recenset, commentatur, sibi que nimis pueriliter plauidit. Quæ omnia quam inepte obiciantur, suo loco palam fiet. Nunc in semitam regrediamur. Ex D. Thoma igitur perspicuum est, licitam esse sumptionem potus tum intra, tum extra comestionem, ad concoctionem ciborum invandam, & ad sitim sedandam. Hoc vero quod sequitur, difficultatem habet.

III. Quæst. II. An potus vini, si sumatur extra refectioem ad sedandam famem, ieiunii præceptum frangat? Resp. Non solum ex antiquis, sed etiam ex neotericis, plures acriter defendunt, potum vini, extra refectioem sumptum, non ad sedandam sitim, sed ad expellendam famem, ieiunium violare. Ex antiquis quidem Richardus in IV. dist. xv. art. 3. quæst. VII. Gabriel in IV. dist. xvi. qu. III. art. 3. D. Antoninus II. Part. xit. vi. cap. §. 9. Sylvester verb. Ieiunium num. 9. Ioannes Medina eod. de ieiun. qu. xi. vers. In his tamen, Abulensis q. clxiv. in cap. vi. Matth. Rosella verb. Ieiun. num. 5. Tabiena quæst. II. Leander tract. v. disp. v. quæst. III. laudat etiam pro hac sententia Sylvium 2. 2. quæst. cxlvii. art. 6. & Azorium Lib. VII. cap. x. quæst. VII. in fine. Sed hi duo Auctores oppositum aperte sustinent, si sermo sit de simplici vino usuali, non immixto cibo. Ex neotericis vero hanc defendunt opinionem Reginaldus Tom. I. Lib. IV. cap. XIII. sec. 1. num. 153. Thomas Hurtado in disp. mor. de chocolate num. 21. Henricus a S. Ignatio Lib. IX. cap. III. n. 38. Natalis Alexander Lib. IV. art. 7. reg. 14. Cardinalis Cozza Tom. de ieiun. part. III. art. 1. dub. 1. n. 17. Diana coordinatus Tom. IV. decis. c. refert plures Auctores, qui hanc docent opinionem: quam (inquit Diana) fateor esse probabilem. Si vel per ipsum Dianam hæc sententia probabilis est, quid inferendum sit, aliorum iudicium esto. Hanc sane opinionem docet D. Thomas in IV. dist. xv. quæst. III. art. 4. quæst. 1. ad 1. his verbis. Dicendum, quod quamvis aliquis potus aliquo modo nutriat; tamen de se non ordinatur ad nutriendum, sed magis ad dispositionem bonarum que nutriunt, ut scilicet per membra deducantur, & in stomacho non comburantur: unde sumptio potus manducatio non dicitur. Et ideo ille qui potat extra horam unica comestionis, non dicitur bis manducare; & propter hoc nec statutum Ecclesie frangit, nisi

fraudem faciat: quia legem violat qui in fraudem legis aliquid facit. His ultimis verbis aperte docet sanctus Doctor, eum violare ieiunii legem qui potum sumit, non per modum potus, id est ad sitim extinguendam, & ad faciliorem cibi digestionem procurandam; sed ad ventris famem propulsandam. Et sane principium cui inicitur, communiter tum a Canonistis, tum a Theologis recipitur. Porro ille dicitur in fraudem legis facere qui, salvis legis verbis eius sententiam circumvenit: ff. de leg. 1. contra legem. Fraus enim legi fit, cum id fit quod fieri noluist, fieri autem conceptis verbis non vetuit. Plura produci solent exempla. Accipe unum, vel alterum. Si Monachus, habitum suæ Religionis retinens, illum veste clericali, vel laicali cooperiat; in fraudem legis agit, & canonis poenæ obnoxius est iuxta communionem sententiam. Si tutor, cui prohibita est rem pupilli emere, aliam substituat personam, ut pro se emat; in fraudem agit legis. Lex ieiunii unicam præcipit comestionem, & plures prohibet: quia per cibi subtractionem intendit corpus affligere, carnem spiritui subicere, & concupiscentiam cohibere. Si quis ergo cibi ordinario substituat potionem vini in tanta copia, quod valeat & famem abigere, & corpus nutrire; certe in fraudem legis agit, eamque circumvenit. Ex his omnibus colligere licet, opinionem hanc, tum ob Doctorum auctoritatem, tum ob vim rationis, probabilissimam esse.

IV. Contrariam sententiam communiter sustinent neoterici, quos recensent, & sequuntur Salmanticenses tract. xxiii. cap. II. p. 3. §. 2. num. 53. his rationibus innixi, quod nimirum Ecclesia id solum extra refectioem prohibeat quod cibi rationem habet. Vinum autem potus naturam habet, non cibi. Nec intentio sumentis vinum ad expellendam famem variare potest illius naturamque in potu, non in cibo, sita est. Et tandem id sentire videtur communis fidelium sensus.

V. Verum adductæ rationes suadent quidem, conceptis verbis potum vini, pluries sumptum extra refectioem, a lege non prohiberi; minime vero evincunt, fraudem legi non fieri, si quis vinum sumat, ut famem expellat, ut corpus nutriat, ut carnem impinguet, verbo dicam, ut legem in omnibus quæ præcipit, eludat, & frustretur. Utique verum est, intentionem sumentis rerum naturas non variare. Sed licet vinum principaliter naturam habeat potus, quoties simul cum cibo sumitur; aliquando tamen rationem & naturam

turam cibi habere potest, & reipsa habet, quando eundem, quem cibus, effectum producit. Producit autem sæpius, ut experientia compertum est; potissimum cum vinum optimum est. Præterquamquod in christiana Morali tractanda, non ad Metaphysicæ, sed ad prudentiæ regulas revocandæ difficultates sunt.

VI. Ex adductis pro utraque opinione rationum momentis sequitur, neutram, tamquam omnino certam, defendi posse. Probabilior, & lumini naturali conformior prima videtur. Sed, contentiosa relicta disputatione, quæ pro praxi tuta sunt, exhibeo. In primis itaque omnes fatentur, eum qui vinum præter necessitatem die ieiunii sumit, potaque, non ad cibum digerendum, non ad sitim extinguendam, sed ob solam voluptatem, peccare contra legem temperantiæ. Hanc ergo pro praxi statuo regulam, quam verissimam censeo. Si Christiani qui ieiuniorum tempore quamlibet corporis mortificationem evitare student; qui licet concupiscentiæ stimulis urgeantur, licet libidinis igne ardeant, & peccatorum sordibus polluti sint, nihilosecius omni via student appetitionibus suis indulgere, quamdam solummodo ieiunii speciem servant. Prædant enim ad satiætem; serotinam refectioem ad laxiorum opinionum excogitatas mensuras sumunt; per totum vero diem, modo una, modo altera potione fauces recreant; verbo, nec minimam afflictionis, & poenitiæ, quam lex ieiunii præcipit, partem perferre volunt. Ego his omnibus absolutionis beneficium differrem, donec veri christiani ieiunii observantia, ceterisque remediis, moderationis semper regulis servatis, passiones cohiberent, peccatorumque emendationem assequi eniterentur. Nam manifestum est eos nullo vero æternæ salutis desiderio teneri; immo satis compertum est eosdem suæ salutis remedia contemnere, dum præceptorum pondera excutere tentant, nihilque oneris, nisi ad speciem quamdam, sentire volunt. Sive ergo prima, sive secunda opinio vera sit, in praxi satis erit, si, attentis eiusmodi circumstantiis, possimus & debeamus præfatos Christianos obligare ad observantiam illius veri ieiunii quod reipsa necessarium est ad perdormandos appetitus, suscitandam concupiscentiam & Deo pro peccatis criminibus quamdam saltem satisfactionem exhibendam. At, inquires, hoc est difficultatem evitare, non resolvere. Et ego repono, hanc scribendi rationem esse animarum regimini summopere consentaneam. Quæ

enim disputari in utramque partem poterant, in medium attulimus; quodque verosimilius nobis visum fuit, indicavimus. At, quia neutra opinio adeo clara nobis apparet, ut certum de alterutra proferamus iudicium; idcirco, utraque in suo relicta statu, quod tutum in praxi, & extra disputationem positum iudicavimus, amplectendum proposuimus. Heine non probabile, sed improbabile prorsus censemus quod scribit Tamburinus Lib. IV. cap. v. §. 2. Probabile est (inquit) licere intra diem ieiunii bibere vinum, mustum, cervisiam, aquas ex herbis, vel ex eodem vino distillatas etiam de mane, etiam ob solam delectationem, etiam multoties in die, etiam in fraudem ieiunii. Non minus improbabile nobis videtur quod scribit P. Viva Tom. I. part. II. quæst. x. art. 1. n. 7. pag. mihi 108. „ Utrum autem peccet venialiter qui bibit, aut comedit solum ob delectationem? „ Ioan. Sauch. apud Dian. Part. III. tract. v. „ resolut. 6. Martiñus Perez, Escobar, & alii „ negant, si non noceat saluti; sicut non „ peccat qui videt res pulchras, & olfacit „ odores solum propter delectationem. Ne „ que id damnatur ab Innoc. XI. Nam pro „ positio damnata dicit: Comedere, & bibere ad satiætem ob solam voluptatem non est peccatum, modo non obsit valetudini, quia licite potest appetitus suis actibus frui. „ Quando enim ad satiætem quis comedit, „ aut bibit ob meram voluptatem, facile „ limites temperantiæ debitæ prætergreditur, „ & ideo venialiter peccat: quod non accidit, neque si comedat aliquid, aut bibat „ propter voluptatem, non tamen ad satiætem, „ tem cum periculo intemperantiæ. „ Siccine ergo decreta pontificia eluduntur? Quod itaque homo christianus comedat ob solam voluptatem, nullum peccatum committit? Tum ne solum peccat, quando ob solam voluptatem comedit usque ad satiætem cum periculo intemperantiæ? Sed propositio damnata potissimum est ob hanc doctrinam: Comedere, & bibere ob solam voluptatem non est peccatum... quia licite potest appetitus naturalis &c. Si quis postea assereret, licitam esse comesturam ultra regulas temperantiæ, alius esset error iureposcibendus. Ea porro comestura temperantiæ violat quæ fit præter necessitatem alendæ vitæ. Et hæc comestura obsit valetudini. Propositio autem damnata eam sumptionem cibi, & potus licitam supponit quæ valetudini non officit. Ergo non ob id quod intemperantem comesturam, sed ob id quod ob solam voluptatem comedere per-

permitteret, damnata fuit. Peccat homo christianus, tum si ob solam voluptatem, tum si præter limites temperantiæ comedat.

VII. Quæst. III. *An electuaria, extra refectionem sumpta, frangant ieiunium?* Resp. Ante omnia, quid electuarii nomine intelligatur, explicandum est. Isidorus apud Du Fresne in Glossario, electuarium vocat, eo quod molle forbeantur. Ioannes de Ianua, *Electuarium*, inquit, dicitur ab electione rerum, e quibus conficitur. Brocardus in descriptione terræ sanctæ apud eundem Du Fresne, *Habent pomæ*, inquit, *citrina magna, ex quibus optima conficiunt electuaria*. Electuariorum alia sunt dulcia, alia amara, alia acria iuxta varietatem rerum e quibus conficiuntur. Proposita autem quæstioncula duplici in sensu tractari potest. In primis, an electuaria, sumpta per modum medicinæ, ieiunium frangant? Deinde, an violent ieiunium, si fumantur ad extinguendam famem, vel ob delectationem? Quibus prælibatis, dico primum, electuaria, sumpta per modum medicinæ, nullo modo ieiunium frangere: Ita D. Thomas 2.2. quæst. cxlvii. art. 6. ad 3. *Dicendum, quod electuaria, etiam si aliquo modo nutriant, non tamen principaliter assumuntur ad nutrimentum, sed ad digestionem ciborum. Unde non solvunt ieiunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio*. Hæc opinio communissima est.

VIII. Dicendum secundo est, electuaria, five fumantur ad extinguendam famem, five ob solam delectationem ieiunium frangere. Utraque pars eadem evincitur ratione. Electuaria, de quibus in præfati sermo est, quæ vulgo *conferve* vocantur, sunt de genere ciborum; & suapte natura nutriunt corpus. Solum ergo actualis infirmitas, quæ remedium postulet, electuariorum sumptionem excusare potest diebus ieiunii. Nec timor futuræ aegritudinis, nisi periculum proximum sit, & imminens, satis est ad hoc, ut ea quæ ad genus cibi spectant, licite ieiunii tempore fumantur. Nec electuaria rationem medicinæ habere possunt respectu illius qui fanus eadem sumit. Habent ergo rationem cibi. Ergo extra refectionem sumpta ieiunium frangunt. Solum ergo ad sublevandam stomachi, vel capitis debilitatem, vel quamlibet aliam infirmitatem electuaria sumi possunt; nullo vero modo vel ob sola delectationem, vel ad expellendam famem. Hanc opinionem defendunt, præter antiquos, Leander tract. v. disput. v. quæst. xvii. Cardinalis Cozza III. Part. art. 1. dub. 2. num. 27.

Henricus a S. Ignatio Lib. XI. cap. iii. Fagundez Lib. I. de 4. præcept. Eccl. cap. iv. n. 1. Diana coord. tract. vi. resol. xcvi. num. 2. ubi hæc habet: *Unde ex superius dictis patet, refellendam esse opinionem D. Thomæ, D. Antonini, Gabrielis, & Richardi, quos citat, & sequitur Sylvester v. Ieiunium quæst. iii. n. 9. asserentium, licitum esse sumere in die ieiunii electuaria ex saccharo condita ob solam delectationem: quia hæc vere habent rationem cibi nutritivi*. Quis non miretur, Dianam severiora docere præ ipsi sanctis, & antiquis Doctoribus? Sed illud est maiori admiratione dignum, quod Diana D. Thomæ imponit opinionem, quam conceptis verbis S. Doctor refutat. Docet D. Thomas loco laudato a Diana, nempe 2.2. quæst. cxlvii. art. 6. ad 3. electuaria sumpta per modum medicinæ non frangere ieiunium; secus vero, si per modum cibi, & propter delectationem, seu nutritionem fumantur. Si enim, non per modum medicinæ, sed per modum cibi capiuntur; profecto ob delectationem, & nutritionem manducantur. En verba D. Thomæ. *Ad tertium dicendum, quod electuaria... non solvunt ieiunium, sicut nec aliarum medicinarum assumptio; nisi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate assumat per modum cibi*. Confer hæc D. Thomæ verba cum verbis Dianæ; & ipse sententiam dicito. Alios citatos Auctores vindicare quisque eadem ratione potest.

IX. Ex his colliges, omnia ea licite sumi posse die ieiunii quæ non ad delectationem, neque ad nutritionem, sed ad solam actualem infirmitatem repellendam, per modum medicinæ, & iuxta mensuram indigentia fumuntur. Heinc Concionatores eo die quo concionantur, ad vocem pro concione necessariam conservandam, iuvandamque quidquam per modum medicinæ capere valent. Idem dic de cantoribus, qui chorum moderantur, quive hoc munus, alioquin necessarium, exercere minime possent, nisi vocem aliquo remedio adiuverent. Horum omnium prudentia evangelica regula sit oportet: atque pro maiori securitate, & in legis obsequium, a Superiore, dum commode fieri potest, licentia obtineatur. Colliges quoque, non adversari integritati ieiunii potionem aquæ, saccharo, cedro, balsamo, quæ vulgo dicitur *limonata*, condita, ad sitim extinguendam sumptam; dummodo parum horum condimentorum aquæ immisceatur, ut scilicet ab illa cruditas auferatur, & stomacho aptetur: quamquam postea medicina sit, quæ gustui

gustui etiam apta & congrua est. Si vero in fraudem ieiunii rerum dictarum tanta quantitas immisceatur aquæ, ut cibus potius quam potus fieret; tunc absque dubio ieiunium frangeretur. De aliis liquidis, nempe lacte, iusculo, & similibus sermo non fit: quia hæc rationem cibi habent, & ad nutritionem, non ad sitim sedandam sumi solent. Hæc omnia communia sunt apud Doctores. Ex quibus inferes falsum absolute esse illud axioma. *Liquida non frangunt*: quoniam aliqua iuxta omnes frangunt ieiunium, aliqua non frangunt.

CAPUT IX.

Origo potus chocolatis. An ieiunium frangat. Quanam opinio improbabilis, quæve probabilis, vera, & tuta dicenda sit.

I. Disputationem versandam aggredior invidiæ plenam, eo quod divitum, & nobilium delicatis faucibus bellum intente, usumque apud illos satis universalem in discrimen adducat. Quare, ne usus, sive abusus, qui a medio circiter sæculo invaluit, veritati tenebras offundat, ea quæ penes omnes certa sunt, ab iis quæ in controversiam vocantur, discernenda diligenter sunt, omniaque singillatim enucleanda. Si enim quæque ad sua certa principia exigantur, spero fore ut veritas suo in loco consistat, nullumque patiatur damnum ex pluribus sophismatis, quibus implicari solet. Et, antequam ultra provehar, primum omnium de origine istius potus, seu ubi & quando usus eius cepit, nonnulla perstringam. In Indiis occidentalibus primum obtinuisse potionem istam, communiter Auctores testantur. Augustinus de Padilla Archiepiscopus de la Espanola Lib. II. hist. Prov. Mexican. capit. lxxxiv. scribit, potum in provincia de la Chiapa ortum duxisse; cui assentiuntur ceteri Scriptores. Quo autem anno istius potus consuetudo obtinuerit in hac provincia, non indicant. Id quod nobis coniectura assequi licet, est, medio circiter sæculo post quintum decimum eius usum inventum fuisse; seu verius, hoc circiter tempore Scriptores istius potus meminere. Ab Indiis in Hispanos migravit. Nec transitus istius tempus designatum invenio. Ex Scriptorum Hispanorum testimonio eruitur, ante annum milleimum sexcentimum Hispanos potionem hanc suavissimam non degustasse. Ludovicus Lopez, qui in vi-

vis erat anno 1592. in suo *Instructorio* edito Salmantica anno 1585. cap. cxii. scribit; apud Indos hunc potum in usu fuisse; de Hispanis vero altum est apud illum silentium. Multo ferius ad Italos pervenit potus iste. Quoniam hæc scribit Thomas Tamburinus Lib. IV. in Decal. cap. v. §. 2. n. 9. *Cocholata Indis, Hispanisque iamdiu, Italice vero dudum valde*. Tamburinus obiit anno 1675. Fac ipsum viginti annos ante obitum librum suum edidisse, nempe anno 1655. Si hoc tempore scripsit ille, dudum valde præfatum potum Italice familiarem evasisse; plus minusve, simul ac usus serpere in Hispania cepit, bellum Theologos inter cocitavit, aliis pro illo, aliis contra illum pugnantibus.

II. His delibatis, primum omnium, quid chocolates sit, explicemus oportet. Porro chocolates est corpus solidum concretum ex materia comestibili, nempe ex cacao, cinnamomo, saccharo, & vaginula; quæ omnia suapte natura cibi nutrientis rationem habent. Quare, si quis quamlibet ex præfatis partibus, ex quibus componitur chocolates, magna in quantitate sumeret, ieiunii legem violaret. Ex quo consequitur, chocolatem in notabili quantitate sumptum absolute, & aquæ non immixtum, ieiunium frangere. Hæc extra disputationis aleam sunt posita penes omnes Auctores. Et, ne rem summi momenti, a qua præsertim controversiæ resolutio pendet, gratis adfirmare videar, testes affero nulli exceptioni obnoxios. P. Thomas Hurtado, qui præ omnibus materiam hanc dispexit tractat. x. cap. 1. hæc scribit num. 10. *Quarto conveniunt omnes, quod si ea materia que aqua diluta est, manducetur, frangit ieiunium: amittit enim formam potus*. Benignissimus Casuista Leander tract. v. disput. v. hæc scribit: *Adverto, quod in præfatarum non est difficultas inter Doctores, nec quæstio, an videlicet sumptio chocolatis in se, hoc est en miga, pasta, o pastillas, sit fractura in se ieiunii: nam hoc apud omnes certum est, quod chocolates in se sumptus sit vere cibus; sicut est saccharum, & huiusmodi: unde sumptus in magna quantitate frangit sine dubio ieiunium*. Nullum itaque dissidium est de chocolate separatim ab aqua sumpto; sed in hoc controversiæ difficultas vertitur, num scilicet chocolates aqua dilutus, seu potus chocolatis ieiunium ecclesiasticum frangat, ad libitum sumptus. Nunc enim a materiæ parvitate, de qua infra, præscindimus. Et inquirimus de potu chocolatis, sumpto toties quoties cuique libuerit. Sed pri-

primum omnium cibi, potusque notiones promendæ sunt. *Cibus est substantia crassa masticatione, aut sorbitione, aut aliqua lingua & palati compressione indigens, ut deglutatur, potens nutrire, & ad nutriendum ordinata.* Hanc definitionem tradit vel ipse Hurtadus, eamque colligit ex Berchor. Lib. III. Reduct. Moral. cap. xv. Clemente Alexandrino Libr. II. Pedag. cap. i. Isidoro Libr. XX. cap. 11. In hac cibi finitione ea etiam comprehenduntur quæ forbilia sunt: idque patet ex II. Reg. cap. XIII. *Thamar tollens farinam commiscuit, & liquefaciens in oculis eius coxit sorbitiunculas . . . Tullit ergo Thamar sorbitiunculas, quas fecerat, & intulit ad Amon fratrem suum in conclave. Cumque obtulisset ei cibum &c.* Nemo itaque in disputationem vocat, quod liquida, & forbilia plura cibi naturam habeant. Potum definiunt sic. *Substantia liquida, quæ sine sorbitione, aut lingua, & palati compressione, sine morulis interruptis, sed continuis haustibus deglutitur, non ad nutritionem ordinata, sed ad sitim temperandam, & ad alimentum coquendum, & distribuendum.* Triplex distinguitur potus, naturalis, artificialis, medicinalis. Potus naturalis, cuius finitionem dedi, a natura datus est. Artificialis, hominis arte fit in eundem finem, & ad eisdem effectus inducendos quos potus naturalis producit; immo sæpius ars intendit non modo producere commoda, sed etiam impedire nocumenta potus naturalis; ut dum aut vino, aut aquæ quidquam aromatum admiscet. Potus medicinalis eo tendit, ut morbos pellat.

III. Illud autem summopere animadvertendum occurrit, potum artificialem fieri utique humano artificio; minime tamen ab hominis voluntate ita pendere, ut id potus evadat quod effectum potus parere nequit. Itaque, ut aliqua substantia, vi artis liquida effecta, recipiat ab hominum institutione potus denominationem, necesse est qualitatem eius principem, & prævalentem, sitim restituere, cibosque digerere, & distribuere; quamquam simul virtutem nutriendi, & alendi corpus habeat. Quapropter hominum institutio nequit tribuere denominationem potus, atque inter liquores potabiles constituit substantiam, quantumlibet liquidam, quæ recensitos naturalis potus effectus principaliter non producat. Doctrina hæc certa est, & manifesta, quam nemo in contentionem adducit, sed etiam adversarii contra quæ scripturi sumus, illam approbant. Iuvat ex scribere verba Hurtadi, principalis patroni

potionis chocolaticæ. Hæc autem habet tract. de pot. chocol. cap. iv. num. 55. *Quare, si substantia talis sit, quod sitim extinguere ex sua natura non possit, homines non possunt illam potum per artem constituere; sed semper cibis manebit. Ut homines potus artificiales conficiant, debet res quæ potus efficitur, & vim sedandi sitim, & vim sedandi famem habere, ut homines institutione sua illam vim eligant quæ magis relucet: & hominum institutio non dat rationem potus alicui substantiæ liquidæ. Tunc autem dicitur liquida substantia sitim extinguere, quando homines, urgente siti, eam bibunt sine morulis interruptis; vel intrusa mensa in prandio, & in coena pro potu habent. Hæc omnia certa sunt, & adversariorum iudicio confirmata. Quibus positis ad controversiæ decisionem accedo.*

IV. Dico, potum chocolatis ieiunii ecclesiastici legem violare. Ut initio lectoris animum aliquantulum excitem, atque commoveam, auctoritatem in medium adducere constitui viri ex una parte doctissimi, ex altera parte a nimii rigoris suspicione omnino alieni. Is est Vincentius Gravina, qui in sua de repetendis fontibus doctrinarum oratione circa medium hæc scribit. „ Ad quem „ animus sola poenitentia comparatur, quæ „ subtrahendis rebus, ac sensibus atterendis „ vitam tradit ad consuetudinem mortis: „ ut, quo pluribus viventes abstinemus, „ eo morientes minus amittamus, minus „ contritemur: cum vivendo totidem gradus „ mortis superaverimus, quot sensus nobis „ extinximus rerum humanarum. Unde, „ quod voluptuosis extremum est vitæ, „ id poenitentibus extremum est mortis, & „ vitæ immortalis exordium.

„ Abeant igitur suæ cum doctrinæ blanditiis nostrates magistri, qui, ut ait Ennius, sui questus causa fectas suscitant sententias, quique abstinentiæ desuetudine tenacius implicant animos rebus caducis, & negligentia poenaliu operum in vita, „ difficultates omnes coacervant ad tempus „ mortis, ut, cum hominem tamdiu prodiderint cupiditatibus, cogant eum contra „ dominos, & diurnos suos possessores dimicare, postquam opes vireque omnes „ longæva mentis, & proxima corporis ægrotatione consumserit. Facebant a Christianorum scholis fallaces illæ distinctiunculæ liquidorum, & solidorum, quibus ieiunium, restituendarum cupiditatum remedium potentissimum, sustulerunt, qui-

„ bul-

„ busque, ut D. Hieronymi verbis utar, „ abstinentia nomen quæsiere deliciis, ut audeant, o frontem hominum! præter horras cibo statutas permittere ieiunantibus „ Indicas potiones, non modo contra ieiunii naturam, & legem tristitiæ, nutrientes, „ ac sensus oblectantes; verum etiam contra commune fas hominum vetitas cupidines incendentes.

„ Ultro a nobis abigamus fraudulentas „ illas honoris exæquationes cum vita, in quibus interpretes, privatam iniuriæ ultionem inter Christianos inducentes, poenitentiam legem peccatis evellerunt. Exulet etiam, & pontificiæ vocis imperium „ aliquando vereatur, opinio eorundem illa quæ cum carnis usu reliquam abstinentiæ obligationem exsolvebat. „ Sed evidenti ratione idipsam evinco. Chocolates ex rebus quæ corpus nutriunt, componitur; atque sic concretus, suæque in specie consistens, cibus est substantialis, suæque natura multum roborans, & nutriens corpus. Hanc propositionem, ut testantur Leander, & Hurtadus, concedunt omnes. Et sane ii omnes quos ego legi, id affirmant. Quod si negarent, diuturna, & manifesta experientia reclamaret. Non est ergo de prima propositione ambigendum. Atqui quæ suapte natura cibi nutrientis rationem habent, sive liquata, sive solida sumantur, ieiunium viciant. Quæ propositio, quo iure negari possit, sane non teneo. Quid enim refert quod ea quæ vere comestibilia sunt, sumantur vel liquefacta, vel solida? Quandoquidem in hoc solum comestibilia liquata a solidis distinguuntur, quod illa minori labore, & incommodo deglutiantur; quin ad faciliorem digestionem, & meliorem nutritionem congrua sint. Quot absurda monitrosa non consequerentur, si quæ in sua specie, seu genere accepta, vere habent cibi nutrientis rationem, dicantur ieiunia tum non solvere, cum liquata per modum potus sumantur? Nonne, hoc admisso, consequitur, pinguem caponem in iusculum stillatum potari posse die ieiunii? Potus quoque lactis sumi possit; quin potiori iure quam potio chocolatis: lac enim sæpe ad sitim extinguendam sorbetur, secus chocolates. Atque hinc validius assertio nostra firmatur. Quamquam chocolates aqua diluatur, non ob id potus naturam induit. Siquidem potus suapte natura institutus est ad sitim extinguendam, ad corporis alterationem, ciborumque digestionem iuvandam.

Potus eo natura sua spectat, ut cibum in ventriculum invehat, ut alimentum, sanguinemque per corpus distribuatur, ut cibum rarefaciat, & ut rarefactus facilius coquatur. Nisi enim potus modum caloris in stomacho temperaret, cibi adurerentur, & forent ad digestionem minus apti. Quæ omnia, non solum cum D. Thoma Theologi, sed & medici fatentur. Anne igitur chocolates sumitur ad sitim extinguendam? At huic officio potus frigidus communiter inservit. An ad ciborum alterationem, facilioremque digestionem? Nonne chocolates sumitur valde mane, quando nec sitis fauces cruciat, nec cibus stomachum gravat? Quid plura? Si quis siti laborat, nonne prius aquam ad satietatem bibit, ut fauces, & viscera humectet, ac refrigeret; deinde potionem chocolatis suaviter forbillat, ut stomachum roboret, ut vires instauret, ut corpus alat? Ne multa: ut totum illud tempus quod meridiem, in quo prandendum, sive coenandum (ut nomina saltem retineamus), est, præcedit, absque ieiunii incommodo, & molestia transigere possit. Ex quibus omnibus sic instauro argumentationem. Chocolates, absolute acceptus, ad genus pertinet ciborum nutrientium corpus, ut omnes fatentur. Quæ autem suapte natura in genere ciborum nutrientium constituta sunt, quamvis aqua diluantur, naturam cibi nutrientis non amittunt; ut concors est Theologorum opinio. Ergo chocolates, etiam aqua liquatus, rationem cibi retinet nutrientis. Frangit ergo ieiunium. Quid quod etiam si dici possit, aliquos cibos aqua liquatos in naturam potus transire; id tamen de chocolate nemo iure asserere audebit? Quoniam, si chocolates, aqua dilutus, veri potus rationem haberet; eisdem effectus pareret quos potus aquæ, vel vini producit, & ad eisdem usus adhiberetur. Porro quis est, ut indicavimus, qui unum vel alterum vasculum chocolatis sumat ad sitim extinguendam, ad aridas fauces refocillandas, ad calida viscera refrigeranda? Quid reponis? Chocolates habet rationem potus. Cur ergo inter prandendum, vel coenandum aliquando saltem non adhibetur? Quid garris? Quomodo potus naturam habere potest chocolates, si neque ad sitim restituendam, neque ut refectioem facilem reddas, neque ut alimentum digeras, illum sorbes: quoniam vix unquam tempore ad hos effectus producendos apto illum sumis? Enimvero, si statim peracto prandio aliquando illum

illum biberes ad fovendum calorem, digestionemque iuvandam, nemo dixerit te ieiunium frangere: quia potionem cum prandio coniungeres. Frangis vero dubio procul, dum per diem, vel summo mane illum fumis; cum digestio iam peracta est, & stomachus omnino vacuus reperitur, cum nulla sit labores, nulloque indiges potu pro his usibus ad quos producendos potus est institutus. Evidens ergo est, chocolatem, quamvis aqua liquatum, rationem potus minime habere. Ergo, sive dentibus absque aqua beneficio chocolates molatur, sive aqua liquatus poterit, ieiunii legem infringit; quemadmodum certe ieiunium violat panis extra comestionem sumptus, sive dentibus conteratur, sive comminutus, & aqua immixtus forbeatur.

V. Si quod sentio, proferre libere licet, nullum sopsisma adeo putidum excogitari potest, quam si dicatur, panem, & chocolatem ieiunium frangere, in sua specie si manducantur; secus autem, si aqua diluantur. Et tamen omnes fatentur, tum panem, tum chocolatem frangere ieiunium, si in eorum natura comedantur. Secus vero, aliqui dicunt, si aqua liquefacta forbeantur. Dicas velim, quid substantiæ chocolates deperdit aqua immixtus? Non modo nihil deperdit; sed saporem redolet suaviolem, sed palatum magis titillat, dulcius fauces demulcet, & stomachum magis roborat, famemque validius expellit. Quæ omnia manifesta experientia comperta sunt. Atque, ut hi effectus securius habeantur, regulæ, quas ars liquandi chocolatem, illumque cum aqua componendi præscribit, admissim servantur. In primis aquæ quantitas respondere debet quantitati chocolates. Deinde ligneo instrumento ad ignem calefacta mixtura taliter agitur, ut pars inspumam condensata, altera pars liquida, sed spissa remaneat. Hic ne potus aptus ad extinguendam sitim? Non modo ergo chocolates aqua dilutus substantiæ nihil amittit; sed tum aqua, tum chocolates simul mixta, quemadmodum aliæ epulæ ex pluribus constat, & magis substantialia, quia virtus unita fortior, & magis palato sapida evadunt, atque veluti in tertiam substantiam transiunt. Aqua per se parum nutrit. At immixta substantiis nutrientibus totum constituit, quod secundum omnes suas partes revera nutrit, famemque repellit. Quid quod Theologi in collatione ferotina panem in sua natura manducari concedunt;

communitum vero, & in aqua coctum, quem papparium vocant, non adeo facile aliqui permittunt, quod sic compositus magis nutriens efficitur? Quia (inquit Laymanus Lib. IV. tract. VIII. cap. 1. num. 9.) *negari non potest quin ignis concoctio plurimum mutet materiam subiectam, ut alium ex ea cibum faciat nutritioni magis inservientem*. Si ergo adversarii concedunt, chocolatem in sua natura sumptum frangere ieiunium; potiori iure fateri coguntur, chocolatem aqua immixtum, & ad regulas artis iactatum, legem violare ieiunii. Hæc adeo vera sunt, ut vel negare debeant, Christianum qui ieiunii tempore frustra chocolatis ad satietatem manducat, ieiunium frangere; vel affirmare, si illud negare non audent, ieiunium gravius violare illum qui chocolatem aqua immixtum & coctum, atque adeo magis substantialem, & nutrientem, forbillat.

IV. Hæc, quam explicuimus, ratio adeo valida, & manifesta est, ut solis cavillis eludi, non autem aliqua probabili responsione infirmari valeat. Quapropter sententiam nostram non modo antiqui, sed & recentiores Theologi communiter defendunt. Non est quod antiquorum Doctorum censum texam; cum planum sit illos hanc potionem velut ieiunio insensam damnalesse. Sed his omnibus exceptio datur, quod ad vetustæ severioris disciplinæ præscriptum locuti fuerint. Omitto vel ipsum D. Thomam, qui tum 2. 2. *quest. c. xlvii. art. 6. ad 3. tum in dist. xv. quest. III. art. 4. questum. 1. ad 1.* conceptis verbis docet, vel ipsa medicinalia electuaria sumi haud posse ad extinguendam famem; sed solum ratione infirmitatis actualis repellenda. Idem docent D. Antoninus, Sylvester, Ioannes Medina. His ergo omnibus missis, recentes in medium afferro, & quidem vel ipsos benigniores Casuistas, qui in hac controversia gravioribus accedunt Theologis. Azorius *Tom. I. Lib. VII. cap. x. qu. VII.* Ioannes a sancto Thoma in *explic. Doctr. christ. de 4. præcep. Eccles. Sanchez in consil. tract. v. n. 15.* Franciscus Sylvius 2. 2. *quest. c. xlvii. art. 6.* Vilalobos in *Sum. I. P. tract. xxviii. difficul. 8. n. 15.* Diana coordinatus *Tom. IV. tract. vi. resol. 91.* Trullenchus *Lib. III. Decal. cap. 11. dub. 2. num. 15.* Castropalaus *Tom. VII. tract. 1. disp. VII. punct. 2. §. 2. nu. 4.* Antonius de Leone *quest. de chocolate part. III. num. 20.* Solorzanus in *Polit. Indiar. Lib. II. cap. x. Pinellus q. de chocol. Apud eum-*

eundem Franciscus Corneo, quem sapientissimum, & magistrorum magistrum vocat Hurtadus, Pasqualigus *tract. de ieiunio de cis. 141. num. 2.* Leander de Murcia *q. xv. in cap. III. Reg. D. Franc. Lezana verb. Ieiun. & in Tom. Consil. consult. 48.* Turrianus in *Sum. I. Par. cap. cclvi. dub. 24. concl. 4. & 7.* Corella in *Pract. Confess. tract. III. cap. III. nu. 30.* Henricus a S. Ignatio *Lib. VI. cap. III. Natalis ab Alexandro Lib. IV. reg. 15.* Escobarius *tract. I. exa. 13. cap. III.* Laymanus *Lib. IV. cap. 1.* Wigandt *trat. v. exam. 4. num. 97.* Ioannes Pontas *Tom. II. verb. Ieiun. cas. 14.* Fagundes *de 4. præcep. Eccles. Lib. I. cap. IV. num. 14.* P. Carolus Billuart *Tom. V. diff. II. art. 5. §. 5.* Leander a SS. Sacramento *tract. v. disp. v. quest. v. ubi tamen mediam sententiam in ehere nititur.* Afferit enim, quod, si portio chocolatica parum habeat admixtum sacchari, amygdalarum, maizi, aliarumque ingredientium rerum; non frangat ieiunium; si vero talis portio multum habeat admixtum chocolatis, ita ut in quantitate multum excedat aquam, cui admiscetur; tunc in natura sua remanens frangit ieiunium, quia remanet simpliciter in ratione cibi. Ratio, inquit, huius responsionis est, quia mixtum seu compositum ex duobus semper a prædominante tale dicitur, seu denominatur; ut constat in mixto ex aqua & vino composito, ipsum namque semper remanet in ratione vini, quoadusque superetur ab aqua: quia tunc ratione aquæ prædominantis aquæ potus erit, & denominabitur. Sic ergo in proposito. Mixtum ex materia chocolates & aquæ & potest esse, ac denominari cibum, & potest esse, ac denominari potus; cibum quidem, si excedat in materia comestibili; potus vero, si excedat in materia potabili, hoc est in aqua. Si excedat in illo materia comestibilis; natura sua, & ex se frangit ieiunium, quoties sumatur in magna quantitate. Si vero contra in illo mixto sit maior materia potabilis, seu quantitas aquæ; tunc non frangat ieiunium; quamvis sumatur in magna quantitate, & quoties libuerit: quia ex se est potus, cum remaneat in essentiali. Hactenus Leander, cui adhaeret Geribaldus *tract. VIII. cap. III. dub. 5.*

VII. Leandri sententia evidenter falsa est, & iuxta ipsum Leandrum, & iuxta rationem. Primum Leander absolute concecit, tum loco laudato, tum §. 1. eiusdem questionis, portionem chocolaticam ieiunium frangere. Deinde subdit, ieiunium non fran-

gere, si chocolates superetur ab aqua, cui miscetur. At communiter in portione chocolatis aqua excedit chocolatem fere ultra medietatem. Delicati siquidem potatores, qui potionem hanc conficiunt peroptimam, duas uncias chocolatis immiscunt sex uncias aquæ: ex qua mixtione impletur unus cyathus, seu unum vasculum, quod sorberi solet. Istius rei periculum ipse feci: aquam scilicet ponderavi, & chocolatem, quæ misceri solent ab istius rei peritis in coctione chocolatis. Ergo vel Leander admittere debet id quod negat, nempe chocolatis potionem communiter sumptam non violare ieiunium; vel, si adfirmet violare ieiunium, revocare debet suam mediam sententiam, cum ipsa nihil distet ab altera quam improbat. Ratio porro quam ipse promit, est contra sensum communem, & manifestam experientiam. Inquit enim ille, quod, quando in mixto aqua excedit materiam comestibilem, mixtum est, & denominatur aqua. Hac ratione polenta, cibus rusticis familiaris, deberet iuxta Leandrum esse, & denominari aqua: quoniam in hoc mixto cuilibet farinæ libræ respondent circiter tres libræ aquæ. Pulmentum ex oryza, adeo commune omnibus mensis, aqua per Leandrum nuncupari deberet: quia cuilibet uncia oryzae plusquam sex uncia aquæ respondent. Alia mixta recensere omitto, ne in re apertissima tempus prodigam. Sententia ergo Leandri, absolute accepta, falsa est, & falsissimo innititur principio. Insuper laxissima est, eo quod asserat, ex illo mixto in quo aqua excedit, posse sumi & in magna quantitate, & quoties libuerit. Hinc enim sequitur quemlibet posse sumere die ieiunii mediam, quin integram, libram chocolatis; dummodo tribus vel quatuor libris aquæ eam immisceat. Exemplum quod adducit de aqua rosacea, permixta aquæ naturali, ineptum omnino est quo ad rem qua de agimus. An postea unica uncia chocolatis, infusa magno aquæ vasi, ieiunium violet, infra ubi de parvitate materiæ sermo erit, dicam.

VIII. Hanc nostram sententiam defendunt præter supra laudatos plures alii, quos silentio prætereo. Unum, vel alterum tantum recensero. Patres Salmanticenses *tract. xxiii. cap. II. punct. 3. n. 60.* Quid plura? Pater Tamburinus *Lib. IV. in Decal. cap. v. §. 2. num. 9.* & seq. ubi inter alias rationes quas promit, ait: „Chocolata fini Ecclesie ieiunium præcipientis omnino adversatur: quia finis Ecclesie est prohibere ex-

tra unicam refectionem cibos ex se nutritivos; solumque concedere veram portionem distributioni alimentorum servientem; at chocolata componitur ex cibis multum substantialibus, & nutritivis, nec per se ordinatis ad vehendum, distribuendumque per venas alimentum: nam propterea mane, & sero, ieiuno ventriculo, sumi consuevit. Libuit referre ipsius Tamburini verba, quæ magnæ auctoritatis esse debent: quoniam Auctoris sunt in summam benignitatem propensi. La-Croix Lib. III. part. II. cap. III. num. 1291. proponit quæstionem hanc, & utriusque partis recentet Auctores; ac de more nihil de suo addens, lectori electionem relinquit. Sic tamen utramque partem proponit, ut opinionem faventem potioni, alteri preferre videatur. Quantum utilitatis hocce scribendi genus afferat, aliorum esto iudicium.

IX. Pauci sunt Auctores qui contrariam opinionem absolute, & nulla limitatione adiecta, defendant. Nam plures ad materiæ parvitatem confugiunt. Aliqui tamen absolute docent, chocolatem nullo modo ieiunii integritati adversari; eumque fumentes toties, quoties sibi libuerit, ieiunium minime frangere. Ut ingenue fatear; quamquam in morum controversiis difficilis sim in ferendis iudiciis: attamen temperare mihi haud possum quin hanc opinionem, tamquam omnino falsam, & scandali plenam, reiiciam: quoniam tum extrinsecus Theologorum auctoritate, tum intrinsecus ratione destituta est. Et ut ab auctoritate auspicemur, nullus Auctor vere gravis pro ea affertur. Nul- lum certe mihi legere licuit. In medium producunt Thomam Hurtadum, qui Part. II. tract. x. & in appendice ad illum num. 69. refert quosdam Patres Soc. Iesu Universitatis Salmanticensis pro opinione defendente potionem chocolatis: quos tamen Auctores nihil scriptis hac de re consignasse perhibetur. Duo tandem Cardinales, nempe Brancatius, qui unam dissertationem contexit de potu chocolatis, & Cozza, defendunt potionem chocolatis (variis tamen limitationibus adiectis) non violare ieiunium. Primus in laud. dissert. de potu chocol. Secundus in Tom. de ieiunio part. III. art. I. dub. 9. n. 109. ubi omnes rationes Brancatii, & aliorum, & quas ipse excogitare potuit, promittit in medium. Omnes ego sincere mihi obiciam, easque resolvam, ut heinc evidenti- us colligat lector, quam verum sit id quod scribit Lezana Auctor, ut ex pluribus eius

operibus colligitur, sane pius & doctus, & in Patrum lectione versatus. Hic autem Tom. de consult. consil. XLVIII. n. 88. ait: *Sententia, quæ affirmat potionem illam ex Indiis Hispaniam advectam, vulgo chocolate, non frangere ieiunium (intellige, quando in ali- qualiter notabili quantitate sumitur) non videtur mihi probabilis, sed potius falsa. Quod quidem, salva pace meorum Hispanorum quos valde veneror, dictum sit.*

CAPUT X.

Contraria sententia momenta omnia in exam- men adducuntur, & penitus confutantur: ac vera sententia evidentior constituitur.

I. **B**revi calamo veræ, communisque sen- tentiæ rationes exposui, ut falsum confutare possem paradoxa, & sophismata, quæ contra eandem opponi ab adversariis solent. Cum adversa opinio falsa sit, & communi sensui repugnans, ut sub aliquo probabilitatis velamine appareat, multis eget pigmentis, fuscisque multis; atque, ut se tueatur, cavillandi arte, & blâtris quibusdam utatur necesse est. Quare, si prolixior fuero quam res suapte natura exposcat, non mihi vitio vertatur, sed adversariis, qui causam facilem, perspicuamque nimium im- peditam, & implexam effecere. Antequam vero argumenta Cardinalis Cozza, & Thomæ Hurtadi profero, non abs re censui ex- scribere opinionem, quam ex laudato Brancatio docet P. Viva quæst. VI. art. I. num. 8. his verbis. „ Verum, præcisa auctoritate „ extrinseca, aridet mihi opinio Eminen- „ tissimi Brancatii cum Escob. quod scilicet „ si ea utatur eo modo quo in „ Mexico est potus usualis (ita videlicet „ ut septem, vel octo unciis aquæ ad- „ datur una uncia chocolatæ, & media sac- „ chari) ieiunium non frangat; secus vero, „ si magna quantitas chocolatæ intermiscetur „ aquæ, ita ut inducat rationem pulmenti, „ ut diximus de forbetta. Ratio non est, „ quia uncia est materia parva: nam sic non „ posses illam pluries fumere sine mortali, „ nec semel sine veniali: sed quia in tan- „ ta quantitate est potus usualis apud illas „ nationes, & sic ubilibet tamquam potus „ usualis sumi potest.

„ Neque dicas primo, quod, quamvis ta- „ lis potus sit usualis apud Indos, non est „ apud nostrates usualis. Nam, si alicubi „ est potus usualis, iam natura sua habet „ sumi

„ sumi ad vehiculum cibi, & ad sedandam „ sitim. Quod autem natura sua est tale, „ ubilibet est tale. Et hac de causa apud „ nostrates cervisia non frangit ieiunium, „ quamvis non sit hic usualis. „ Neque dicas secundo, quod [vere nu- „ triat: nam idem dici posset de vino, & „ cervisia; quæ tamen ieiunium non fran- „ gunt.“

II. Expediens visum fuit propriis Aucto- ris verbis illius sententiam transcribere. Quod in eadem primum omnium admirandum oc- currit, est, ipsum Theologiam suam, pro tyronibus Europæis editam, ad Mexica- norum mores, tamquam ad regulam potus sumendi in Christianorum ieiuniis, revocare. Chocolates ergo potus usualis est apud Me- xicanos. Ergo etiam apud Christianos. Cur? Quia id quod alicubi est potus usualis, iam natura sua evadit talis. Papæ! Si alicubi su- meretur lac, aut iusculum pro potu usuali; iam illud natura sua fieret talis apud omnes Christianos? Sed cur chocolates Mexicanis est potus usualis? Quia componitur ex sep- tem vel octo unciis aquæ; & una uncia chocolatis cum dimidia sacchari. Chocola- tem igitur hoc modo mixtum fumere potest Christianus die ieiunii quoties sibi placet? Quoniam non ideo illum fumere potest, quod uncia cum dimidia sit parvitas mate- riæ, sed quia in tanta quantitate est potus usualis apud Mexicanos. Quapropter iuxta hanc doctrinam P. Viva poterit Christianus die ieiunii extra prandium fumere decem, vel quindecim, vel viginti uncias chocolatis; dummodo quæque uncia cum dimidia, sep- tem, aut octo aquæ unciis immisceatur. Al- terum, quod mirari subit in hac scribendi ra- tione, est, P. Viva cum aliis recentioribus in id maxime incumbere, ut casus resolvat practicos, & præsentibus circumstantiis ac- commodatos. Porro in hac quæstione nec verbum facit de chocolare Italico, Hispanico &c. Ait solum, chocolatem, more Mexi- canorum mixtum, posse sumi pluries in diem tempore ieiunii. Quid, si mixtus esset more Europæorum? Silentio hoc præterit. Cete- rum discrimen inter chocolatem Mexicanum & Italicum non aliud est, nisi quod in illo uncia chocolatis cum dimidia sacchari, mis- cetur septem, vel octo unciis aquæ; in isto vero, seu Italico, & Europæo, una uncia chocolatis cum dimidia sacchari miscetur quatuor, seu quiquæ circiter unciis aquæ. Quærendum nunc esset, num varietas dua- rum unciarum aquæ efficere possit, quod

Conc. Theol. Tom. V.

chocolates evadat nec ne potus usualis, aut potus principaliter nutriens. Sed de hoc plus- quam satis. Ex solutione liquidem obiectionum clarius apparebit falsitas recentitæ opi- nionis, coloribus Mexicanis delibaturæ. Addit tamen P. Viva, non esse laxandas hæc opi- nionibus habenas, præsertim a timoratis, qui Christum Dominum imitari, illique, non abdomini, inservire satagunt. Hic etiam quærendum esset, utrum inter timoratos, qui Christum imitari, illique, non abdomini in- servire debent, recensendi sint omnes Chri- stiani. Interim hæc opinio, quam P. Viva pia intentione reputavit probabilem, mihi non modo falsa est, sed scandalosa plena, ut iam dixi supra: quia toties quoties libuerit, potum chocolatis concedit. Contendunt ali- qui, P. Viva in sua Trutina hanc opinio- nem temperasse: sed Trutina edita est an. 1708. Cursus vero Theologicus an. 1721. Ultimis autem standum est. Talis vero, quam descripsi, mihi videtur opinio P. Vi- va. Quid hic mali est?

III. Obicit ergo i. Eminentissimus Cozza. Potus chocolatis non habet ex natura sua rationem cibi; sed naturam veri potus. At in omnium sententia potus non adver- satur integritati ieiunii, nisi sit extractus ex materia in diebus esurialibus prohibita, ut sunt iuscula ex carne, & similia. Ergo. Maiorem, inquit Cozza, probat Brancatius ex pluribus Auctoribus, qui in Indiarum partibus commorati sunt, quique testantur, potum communem Indorum esse chocolatem. Ad- ducit inter alios Ioannem a Costa, hæc verba proferentem Lib. III. de proc. Ind. salut. cap. XXII. *Robustam, & salubrem, & assue- factis non iniucundam esse siceram (sic enim iam dudum voco istam vulgarem Indorum po- tionem, sive maicio, sive cacao, sive quovis alio genere constet) nullo modo negare possunt quicumque istam experti sunt.* Atqui sicera, subdit Cozza, non est ex natura sua cibus; sed est mere potus aptus ad inebriandum. Quoniam Scriptura eodem modo de vino, ac de sicera loquitur Deuter. XXIX. *Panem non comedistis, vinum, & siceram non bibistis: & Lib. Iud. cap. XIII. Cave ergo ne bibas vinum, ac siceram.* Alios Auctores refert pariter testantes, Indorum potum esse cho- colatem.

IV. Utrasque syllogismi propositiones constat esse manifeste falsas. Maiorem quidem, quæ naturam veri potus habere asserit cho- colatem, ex dictis falsam esse patet. Nam verus potus inter prandendum, & ad sitim

restringendam, vel cibum digerendum communiter adhibetur. Chocolates est mixtum quoddam, ex aqua, & substantia comestibili compositum, quod non eo, quo potus, nempe ad alterationem cibi, ad distributionem sanguinis, ad extinctionem sitis spectat; sed ad vires instaurandas, famemque repellendam. Ceterum, ut magis magisque pateat præfatæ propositionis falsitas, isthuc transcribenda sunt quæ, tamquam penes omnes certissima, in disputationis limine loco laudato num. 101. præmittit ipsemet Eminentiſſimus Cozza. *Ad exactam, inquit, huius rei disquisitionem discernenda sunt certa ab incertis, ut clarius procedatur. Et primo in hoc concordant omnes, quod chocolates in se, & ex natura sua habet rationem cibi: nam componitur ex materia comestibili; componitur enim ex cacao, cinnamomo, saccharo, & vaginula, quæ omnia in se habent rationem cibi nutritivi.* Chocolates ergo est mixtum, concretum ex rebus comestibilibus; estque suapte natura cibus substantialis, ac nutriens: & hoc iuxta omnes. Tota ergo difficultas in minori, seu secunda propositione, vertitur. *Potus, inquit præfatus Auctor, in omnium sententia non adversatur integritati ieiunii, nisi sit extractus ex materia in diebus esurialibus prohibita, ut iuscula ex carne, & similia.* Hæc propositio in omnium sententia est, debetque esse falsa. Nonne in ieiuniis extra Quadragesimam licita sunt lacticia pluribus in regionibus? Licet ergo erit potus lactis, quoniam materia prohibita non est? Ova quoque trita, & aqua diluta sorberi poterunt? Quid plura? Non pauci in Quadragesima privilegium habent comedendi carnes, hac unica ratione quod pisces nocui sunt illorum stomacho. Isti iuxta laudatum Auctorem ad ieiunium tenentur. Poterunt ergo isti potare iusculum ex carnibus; quod non sit ex materia illis prohibita extractum. At, ut pressius falsitatem propositionis manifestemus, exprimamus iusculum ex materia in ipso quadragesimali ieiunio omnibus concessa. Comminuantur itaque acipenseris, vulgo *storione*, tructæ, aliique optimi pisces, saccharo aliisque aromatibus commisceantur, & aqua liquati ad ignem iuxta regulas artis coquinariæ, quemadmodum chocolates, caleſcant. Hoc iusculum optimum sane erit, non minoris forte pretii ac saporis quam chocolates. Quid ais? Est ne Theologus qui audeat asserere, posse Christianos ieiunantes potare præfatum iusculum; seu, quod idem reipsa est, in ventrem ingerere, quoties per-

diem liberit, præfatos pisces, sive in propria natura comestos, sive aqua liquatos? Quem, quæſo, non puderet id asserere? Sunt itaque ambæ propositiones præfati syllogismi evidentissime falsæ. Paucis autem verbis sophisma exploditur. Potus, ex rebus comestibilibus substantialibus & nutrientibus, atque ex aqua, vel alio liquore concretus, ieiunii tempore extra refectionem prohibitus est, & ieiunium frangit. Potus vero simplex, non immixtus rebus comestibilibus, cuiusmodi est vinum, aqua, cervisia, quæ reipsa ad extinguendam sitim, ad cibi alterationem, & alimenti, sanguinisque per venas distributionem adhibetur, die ieiunii ad temperantiæ regulas licitus est. Quod postea subditur. Ioannem a Costa vocare chocolates *sceram; & sceram* iuxta sacram Scripturam esse potum, non secus ac vinum, adeo lepidum, & festivum est, ut sola admiratione præteriri debeat. An Indorum potus sit chocolates, ut in Europa componitur, penes laudatos Auctores fides esto. Nemo sane in Europa, eorum saltem qui summo mane chocolates dulciter sorbillant, ad sitim extinguendam, vel alios naturalis potus fines assequendos illum adhibet. Quid, si Indi in usum haberent potandi iusculum ex carnibus? Ideo ne Christianis potus ille liceret ieiuniorum tempore? Quid ergo ineptius quam Christianorum ieiunia exigere ad Indorum dubias consuetudines, quæ, sive veræ, sive falsæ sint, nihil ad rem qua de agimus, pertinent? Forsitam Indi quidquam pulveris aquæ aspergunt, ut eam palato sapidam efficiant, ab eademque cruditate amoveant; quemadmodum sunt apud nos aquæ plures artificiales, quæ vera rationem potus habent, & ad extinguendam sitim adhibentur, v. g. potiones citreæ, potiones ex succo mali medici, vulgo *limonea*. Nunc autem sermo est de chocolate spisso, crassoque, qui in Europa sorbetur, non ad sitim extinguendam, sed valde mane ad ventriculum, & vacuum stomachum roborandum.

V. Obiicit 2. Cervisia ex hordeo, vel frumento, & vinum ex uvis, quæ comestibilia sunt, exprimuntur, ac virtutem nutriendi habent; & tamen potus vini, ac cervisiæ extra refectionem sumptus ieiunium non frangit. Ergo idem de chocolate dicendum. Resp. Etiam hæc obiectio purum est putumque sophisma. Enim vero, si quis ex hordeo, vel frumento comminuto, & trito, & ex aqua simul mixtis, pulvem, vel rarius etiam mixtum, sicuti est papparium, compo-

ne-

neret, quemadmodum componitur potio chocolatica; posset ne aliquis tempore ieiunii illam pulvem, sive papparium fumere? Aliud ergo est, ex re comestibili liquorem potabilem exprimere; & aliud longe diversum, rem comestibilem cum liquore potabili miscere, & mixtum conficere. Potio chocolatica est mixtum quoddam, ex re comestibili substantiali, & nutriente iuxta oppositorem, omnesque ad ersarios, & ex aqua concretum; quemadmodum mixtum est puls, seu papparium, quæ procul dubio ieiunium frangunt. Cervisia autem, & vinum liquores sunt simplices, rebus comestibilibus minime immixti; licet ex rebus comestibilibus expressi: atque suapte natura adhibentur ad sitim extinguendam, & alimentum, sanguinemque per venas distribuendum. Idcirco isti, similesque liquores veri potus rationem habent in communi omnium exultatione. Ut paritas apta esset, deberet uva ipsa cum cortice, vel ipsum triticum concuti, & aliis aromatibus, & aquæ immisceri, & per calefactionem, ac concoctionem ita alterari, ut spissa aliqua sorbitiuncula consurgeret, quæ, sicut chocolates, interruptis morulis sorberetur. Sed tunc ista, quemadmodum chocolates, ieiunium frangerent. Quamvis autem vinum, & cervisia, quin & aqua, aliquo modo nutriant, quia tamen a natura instituta sunt per se ad sitim extinguendam, cibumque digerendum; idcirco ieiunium non frangunt. Quod si, non ad præfatos effectus, sed in fraudem ieiunii, ad famem scilicet abigendam sumerentur; iuxta omnes esset peccatum intemperantiæ: & iuxtas fere omnes antiquos, tum Patres, tum Theologos, violaretur ieiunium. Chocolates vero, licet potetur, non ideo adhibetur, ut veri, & simplicis potus effectus habeantur; sed, sicuti sæpius dictum est, ut fames pellatur, & ab incommodo, molestiaque quam ieiunium affert, corpus liberetur.

VI. Obiicit 3. Quando aqua excedit quantitatem substantiæ comestibilis, tunc rationem potus habet; sicut e contrario, quando materia comestibilis, liquoris, cui infunditur, quantitatem superat, mixtum quod componitur, non potus, sed cibus nuncupatur. Resp. Iam inter disputandum paradoxon istud penitus proſtigatum fuit, pluribusque exemplis illius falsitas comprobata. In maiorem tamen veritatis confirmationem regulam certissimam assigno discernendi, quodnam mixtum, licet potabile, ieiunium solvat ecclesiasticum. Quando substantia rei comestibilis, in sua specie seu natura comesta, est tantæ quan-

titatis, quæ satis sit ad violandum ieiunium, ea etiam aquæ a ieiunante potandæ immixta, illud frangit. Contra vero, si res comestibilis foret quantitatis adeo modicæ, ut, licet in sua natura manducaretur, non frangeret ieiunium, ea neque aquæ permixta illud infringit. Hoc mihi evidens, & manifestum est: nec percipio quomodo quisquam ratione præditus præfatam regulam negare audeat. Solum addo, res comestibiles aquæ iniectas aptiores evadere tum ad nutritionem, tum ad famis expulsionem. Quod si de quaque substantia comestibili verum est, ut supra ex Layman animadverti; potiori sane iure hoc de chocolate asserere valeamus. Nam, si unus unciam chocolatis in sua specie comederet; alter vero eandem chocolatis unciam, quatuor uncias aquæ commixtam, revolveret, agitareque, & per coctionem optime ad artis regulas compositam potaret: hic dubio procul maius quam primus stomacho suo prælidium arferret, vacuum ventriculum magis impleret, & palato ac faucibus melius concuſerit. Ex quo consequitur, quod, licet materia comestibilis, in se spectata, sit quantitatis insufficientis ad ieiunii violationem, mixtura tamen ex ea, & aqua potest esse sufficiens ad eiusdem ieiunii transgressionem. Itaque, si chocolates absolute comestus ieiunio, ut fatentur omnes, adversatur, gravius ieiunium violabit, si aqua dilutus poterit.

VII. Obiicit 4. Romani Pontifices declararunt, potum chocolatis ieiunium non frangere. Hoc integro capite evincere conatur Thomas Hurtado in suo *de potione chocolatica tract. x. cap. 111.* Parcat benignus lector, si paullulum prolixior quam par sit, fuerim, ut cavillos, imposturasque, quibus obduci veritas ab adversariis pertentatur, penitus convellam. Scito igitur, præfatum Thomam Hurtadum duos integros tractatus elucubrasse, ut suavem chocolatis potum diebus ieiunii licitum propugnaret. Auctor est non indoctus, pluraque laude digna edidit; sed plura quoque laxitatis plena evulgavit; ut data opportunitate fieri palam. Et, ne extra limites excurram disputationis, aliqua indicabo, quæ nostram spectant questionem. Igitur laudato capite, ut viam paret ad suam firmandam assertionem proponit argumentum ab auctoritate summorum Pontificum petitum. Antequam vero illud promat, hoc itatuit principium, quod, inquit, *valeat, si non ut testamentum, saltem ut codicillum. Ne argutum effatum? Sed aperiamus hoc, sive codicillum, sive testamentum.* „ Quan-

do (inquit) fideles maxime inclinantur ad operandum quod videtur esse contra aliquam legem positivam humanam , a qua inclinatione difficile avertuntur ; Doctoribus , præcipue Theologis , qui forum conscientiae respiciunt , incumbit illa declarare , eiusque obligationem aperire , quantum fieri potest , in conscientiae favorem , & quietem , ut sic peccata mortalia evitentur . Etenim , ut aliqua lex humana non observetur , sat est ratio probabilis .

ET NON SOLUM PROBABILIS SED QUOD PROBABILIS APPREHENDATUR A VIRIS DOCTIS , & TIMORATIS . Sic defendunt Theologi , & Iurisperiti , dum agunt de obligatione legum ecclesiasticarum , & de causis hanc obligationem excusantibus . Quare

CONANDUM est , rationes adducere auctoritate Doctorum nitentes , quæ curvis cordato probabiles apparebunt , ad ostendendum , positionem de chocolato ieiunium non frangere .

VIII. Hæc præmittere volui , ut , quod spectet similitum Auctorum intentio , clarius percipias . Audisti , non solum veram probabilitatem , sed apparentiam ipsam probabilitatis , eximere a legis obligatione ? Ut autem laxitatis horrorem melius deprehendas , advertas velim , sermonem esse de legibus ecclesiasticis , quæ determinant , definiunt , explicantque obligationem genericam legis naturalis , & divinæ ; ut est hæc , quam explicamus de ieiunio . Plurima alia ridicularia , laxa , & falsa , quæ in his solis duobus tractatibus congerit , efferre possem ; quæ tamen brevitatis gratia prætereo .

IX. Itaque ut apparenter probabilem suam constituat opinionem , conatur asserere auctoritatem summorum Pontificum , nempe S. Pii V. Gregorii XIII. Pauli V. & Gregorii XV. Probat vero , S. Pium V. declarasse chocolatem ieiunium non frangere , sequenti documento , quod refert *loc. cit. cap. xv.*

P. Raphael de Luxan , Provincialis provinciae S. Vincentii Ordinis Prædicatorum sub iuramento adtestatur , P. F. Hieronymum a S. Vincentio eiusdem provinciae , Provinciale , virum religiosum &c. singularis virtutis , sibi dixisse , hunc casum se , dum esset Romæ tempore Pii V. motum sancto zelo , suam Sanctitatem bonæ memoriæ Pium V. consuluisse , ipsumque informando de ingredientibus hanc potionem , habuisse responsum : *Potus non frangit ieiunium .* Adducit ibidem alios Auctores Hispanos , qui testantur , Gregorium XIII.

Paulum V. & Gregorium XV. itidem declarasse , chocolatem ieiunium non frangere .

X. Resp. Hæc omnia pura putaque sunt commenta , & fabellæ aniles . Hoc autem evinco omnibus illis rationibus quibus evincitur falsitas alicuius facti , quod numquam fuit : quod propterea reperiri non potest testis , qui illud aperte neget . Et ut a levioribus incipiam . I. Pontifices summi , nec ultimus Princeps , vel Legislatores in colloquiis privatis leges universales Ecclesiae interpretantur . II. Etiam si in privatis colloquiis propriam dicerent sententiam ; nequaquam hæc , tamquam authentica interpretatio , adduci in forum posset ; ut docent Covarruvias *in IV. Decret. part. II. cap. VII. §. 3. n. 7. Canon de locis theolog. Lib. VI. cap. VIII.* Suarez *Lib. IV. de legibus cap. XIV. num. VI.* Sanchez *Lib. II. de matrim. disp. XIV. num. 4.* & communiter alii . III. Responso ipsa , quæ data a Pontifice asseritur , sui ipsius falsitatem prodit . *Potus non frangit ieiunium* , dixit S. Pius V. Hæc propositio , si cuiusque liquidi potum comprehendat , laxa , & falsa est : nam potus lactis , iusculi & similitum , ieiunia frangit , nemine repugnante . Quid , si Frater ille Hieronymus Pontifici representasset , in præfata provincia chocolatem esse potum usualem , qui in prandio , & in cœna , & extra comesturam adhibetur ? Optime respondisset Pontifex , potum ieiunium non frangere . Nemo quippe pronuntiaverit , chocolatem taliter compactum , ut ad extinguendam sitim , & ad cibos digerendos sumatur , frangere ieiunium ; quia tunc aqua erit , parva chocolatici pulveris quantitate respersa , ut aqua sic temperata faucibus , & innoxia stomacho evadat . At positio isthæc nihil ad questionem nostram pertineret . Nunc enim sermo est de chocolate qui non sit potus usualis ad sitim extinguendam , cibosque digerendos adhibitus ; sed de eo chocolate nobis sermo est qui mane sumitur ad stomachum roborandum , & cuius usus est ad alios effectus , præterquam ad sitim extinguendam , & concoctionem ciborum . IV. Præfatum responsum , & integra illa narratio omnes prodit meræ imposturæ characteres . Primo tempore Pii V. usus chocolatis Romæ , & in Italia minime obtinebat . Et certe sanctus Pontifex , ut ex illius actis colligitur , chocolate numquam usus fuit ; ac proinde sententiam dicere haud poterat in rem minime cognitam . Secundo Doctor Navarrus , Pio V. ceterisque laudatis Pontificibus percarus & familiaris , Romæ scribebat suum manuale , octo-

octogesimo annu agens , in quo *cap. XXI. num. 13.* disputans , num potus aquæ , vel vini mane , sive post prandium sumptus frangat ieiunium , negative respondet , auctoritate nixus D. Thomæ . Cur non adduxit recens oraculum S. Pii V. dicentis , *Potus non frangit ieiunium* , relaturus dubio procul , si fuisset ? eo magis quod loco laudato *nu. 15.* conceptis verbis loquitur de consuetudine ieiuniorum , quæ obtinebat in *novo orbe* , & *terris novo repertis* . Quid quod nemo vel Romanorum , vel ex universa Italia , sive Iurisperitum , sive Canonistarum , sive Theologorum , pontificium istud oraculum scriptis prodidit ? Solis Indis , & Hispanis oracula , quæ Romæ Pontifices edunt , comperta sunt ? V. Denique , quod rem conficit , est auctoritas Eminentissimi Cardinalis Brancatii , qui , quamquam licet ieiunii tempore chocolatis usum defendat , candide tamen fateatur , sibi non constare de laudatis pontificiis oraculis : additque , numquam se audivisse quidquam de his oraculis a viris quorum cognitionem illa fugere minime poterant . Ne gratis hæc dicere videar , verba Brancatii ex dissertatione sua transcribo . *Non asciscam mihi hæc assertionem præsidium ex assertis summorum Pontificum Pii V. Gregorii XIII. Pauli V. Gregorii XV. declarationibus relatis post ceteros ab Hurtado , aut ex Bulla felicitis memoriæ Urbani VIII. cuius meminit Henricus Stubæus , & prius Pellicer , ab Hurtado relatus , negativam nostram sententiam confirmantibus . De his enim mihi legitime non constat . Neque illos vidi , neque id a viris quorum certe cognitionem fugere non poterant , audivi . Immo , cum plerumque coram Pontifice in Episcoporum examine , me presente , hæc controversia fuerit proposita , nulla de assertis Bullis mentio facta est .* VI. Hinc collige ex multitudine Pontificum , qui allegantur in præsidium chocolatis , novum , validumque putidæ imposturæ argumentum . Est ne verisimile (dicam fortius) fieri ne potuit ut tot Pontifices oracula ediderint , & declarationes , bullasque prolicito chocolatis potu ieiunii tempore ; & solis Indis , ac Hispanis eiusmodi pontificia documenta nota fuerint ; & nemo illorum qui in Italia , qui Romæ degerebant , eadem agnoverit : quorum tamen , teste Cardinali Brancatio , cognitionem fugere minime potuisset ? Nonne ob recurrentes frequentissimas occasiones multorum interfuisset eiusmodi documenta caute servare , & efferre , ut suavem , & ex alia parte in contentione , discrimenque adductum , cho-

Conc. Theol. Tom. V.

colatis potum propugnarent ? VII. Familiare quibusdam Casuistis est similia comminisci , si veræ probationes deficient . Nam , ut ceteros sileam , Pater Hieronymus Lamas , tamquam certum , scriptis prodidit oraculum , quo laudatus S. Pius V. exemit sexagenarios a ieiunii quadragesimalis præcepto ; ut infra *cap. XI.* videbimus . Et tamen evidenter palam fiet , merum illud , nimiumque pingue commentum esse . VIII. Si eiusmodi coniecturæ simul accipiantur , ut convenit istius generis argumentationibus , luce clarius compertum efficitur , omnia quæ ex recensitis Pontificibus obtruduntur , nihil aliud esse quam fabellas totidem fide indignas .

XI. Obiicies 5. Citatus P. Hurtado opponit consilium D. Martini Navarri , quod describit in calce sui tractatus x. in defensionem potus chocolatis . Consilium istud Romæ scriptum asseritur ad petitionem P. Sebastiani de Oviedo Dominici Provincie Guatimalæ ; & ex originali in civitate de Chiapa transcriptum esse testatur P. Franciscus de Olmo Superior Conventus S. Domini anno 1577. Resp. Istud quoque consilium commentum sapit . Navarrus scribebat Romæ octogenarius suum Manuale , in quo satis verisimile est illum talis sententiæ meminisse , ut supra indicatum fuit . Accedit Navarrum sua consilia typis edidisse . Cur autem , amabote , istud neglexit ? Cur repetitis tot editionibus in tenebris semper delituit ? Romæ Navarrus scripsit sex consilia de ieiunio , quæ habentur *T. I. Lib. III. pag. 771.* Aliqua sunt levioris momenti , & aliqua etiam mutila , quia , ut inquit ille *consil. IV.* propter occupationes non potuit illa perficere . Dic , fodes , si Navarrus omnia sua consilia , immo vel ipsa fragmenta consiliorum edidit , numquid consilium omisisset summi momenti , consilium , inquam , datum ad petitionem integræ civitatis de Chiapa ? Quid quod consilium istud , etiam si verum esset , nihil faveret contrariæ opinioni ; sed potius illam labefactaret ? In eo dicitur : *Naturales illius terra (Chiapæ Indiarum) cum sola frequentatione istius potus laborare consueverunt sine eo quod sumant alium cibum usque ad noctem .* Si per totum diem hoc solo potu nutriunt corpus inter ipsos labores Indi illi ; quis dixerit , potum istum cibi nutrientis , & conservantis corpora naturam non habere ? Quis dixerit eum nutriendi vim non habere , si vel inter labores vires rescere potis est ? Verum de hoc infra iterum sermo recurret .

I 3

XII.

XII. Lubet alium conatum istius P. Hurtadi lectori indicare meo, ut paulisper illius animum tadio, quod prolixitas ingerit, subducam. Lepida quippe sunt, & festiva quæ ex hoc Hurtado adiectionis sum. Perge porro. Hic invehitur in P. Zachariam Pasqualigum, scriptorem alioquin in laxandis ieiunii regulis nemini secundum. Cur ergo ab Hurtado laxitatis patronus vapulat? Quod scripserit, chocolatis potum ieiunium frangere: quod, cum rationes excogitaverit, quibus cuiusque fore status homines ab ieiunii lege eximeret, tanti non fuerit, ut quidpiam inveniret, quo probabilitatis fæco licitum efficeret chocolatis potum. Hæc sunt quæ Hurtadum in admirationem pertrahunt, atque adversus Pasqualigum commovent & inflammant. Iuvat eiusdem verba isthuc afferre. Sic ergo in Appendice ad tractatum de porione chocolatica cap. ix. num. 134. loquitur Hurtadus. *Et in primis minor Zachariam Pasqualigum, qui, cum in Tomo prægrandi iam citato vix sit status hominum in Ecclesia, quem ab obligatione ieiunii non excludat, dicat, quod potus iste ieiunium frangat, nixus frivolis argumentis, cum alias ea quæ sunt pro nostra sententia, valde urgentia sint.* Næ illi iusta improperandi Pasqualigo causa? Fuit in omnibus fere aliis de ieiunio sententiis laxus; & in hac de chocolate severus est. Tolerari ne istud immoto animo valet ab iis quorum est Ethicam evangelicam suavem efficere? Ne vero gratis succensere Pasqualigo Hurtadus videatur, synopsis laxarum opinionum, quas de ieiunio Pasqualigus docuit, lectorum oculis subiicit, quas & ego transcribere non inutile reputavi. Sunt autem sequentes.

„ Decisione 275. excusat pauperes. 276. „ servos, quibus parum cibi ministratur. „ 277. iter agentes, qui non inveniunt sufficiens viaticum. 278. illos qui ordinario pane, & aliis sustentantur. 279. uxoratos, qui, si ieiunant, non possunt reddere debitum. 280. feminam, quæ, si ieiunant, colores perdit, quibus grata redditur marito. 281. & 285. virginem sponsam, vel de sponsalio tractans, si ieiunans pulchritudinem amittat. 287. omnes illos qui exercent artes, vel officia laboriosa; etiam si alias divites sint. 290. & 291. etiam si dies festivi sint, in quibus non laborant. 293. portantes onera. 295. futores. 296. coquos, qui condiunt cibos. 297. fornarios. 298. textores. 299. molendinarios assistentes per diem molis. 300. eos qui circa

„ pelles curandas laborant. 301. argentarios, „ & aurifices. 302. qui vendunt per vicos, „ & plateas per diem integrum. 304. mulieres lavatrices, etiam postquam extendunt, & duplicant pannos. Sartores, & barbitonfores non excusat; sed illos eximunt Diana, & Fagundez. 305. pictores, & sculptores. 307. & 308. typographos, qui typis adsunt. 309. marinarios. 310. milites præstantes. 311. qui templum adornant. 312. iter facientes pedites. 313. etiam si iter voluntarium sit. 314. iter facientes caballis currendo. 315. qui iter faciunt mulabus de Aquiler. 316. ludentes pila, vel alio ludo nimis laborioso. 318. qui debiles facti sunt ex nimio inhonesto coitu. 319. Prædicatores, etiam si tribus tantum diebus septimanæ sermonem habeant, ceteris diebus eximuntur. 326. Lectores, & Cathedralici cuiuscumque facultatis eximuntur. 327. illi qui ostentationis gratia legunt ad opinionem acquirendam. 328. studentes, qui conclusiones defendunt, aut lectionem oppositionis faciunt. Confessores nimium confessionibus assistentes, etiam si id faciant voluntarie. 331. etiam si lucri gratia. 332. studentes continuo. 333. advocatos, procuratores, iudices, nimium laborantes. 334. scribas, si maiori parte diei laborant, & secretarios Principum diebus quibus nimium laborant. 335. Episcopos in diebus ordinum, aut quibus exercitia laboriosa exercent. 337. infirmarios, qui multis infirmis assistunt. 339. illos qui in septimana sancta flagellantur, etiam si flagellatio voluntaria sit. 340. peregrinos ad loca sancta. 341. eos qui nimium voracem habent calorem stomachi. 343. num. 5. Catholicos qui infidelibus inserviunt. 349. eum cui advenit Princeps hospes, ut illi in mensa assistat, potest frangere ieiunium: & decis. 325. dicit, quod labor ingenii, & nimia attentionis excusat ab obligatione ieiunii.

XIII. Hæc ex Pasqualigo transcripsit Hurtadus, qui sibi plaudit, quod, antequam legeret Auctorem istum, excusaverit a ieiunio præsidēs consiliorum, & viros consiliarios his verbis. “Si enim Lectores, & Prædicatores deobligantur a ieiunio propter unam lectionem, aut sermonem unius horæ spatium durantem: cum isti ministri spatium quinque, vel trium horarum assistant, tractantes negotia difficilia, & diversa, obligati ad studendum, ut recte decident causas, multo magis excusabuntur, non

„ lo-

„ solum diebus consilii, sed etiam diebus festis & feriatis. Ita respondi interrogatus, „ antequam viderem Auctorem istum. Qui „ cum rationes probabiles inveniret ad omnes „ relatos excusandos, miratus sum, non sibi „ occurrisset ad dicendum, quod chocolate non „ frangit ieiunium; nisi forsitan hoc dicat pro „ Italia, & aliis regionibus, in quibus consuetudo ipsum bibendi non invaluit, sicut „ invaluit in Indiis, & in Hispania.

XIV. Hæc licet valde prolixa, operæ pretium duxi proferre, ut colligeres, iuxta istorum iuniorum opinioniones exolevisse a Catholicorum coetu ieiunia ecclesiastica; cum ad solos Christianos otio disfluentes atque dissidia torpentes ieiunia coarctaverint. Commovetur, & admiratione suspensus Hurtadus hæret, quod Pasqualigus aliis suis laxitatis non addiderit laxitatem potus chocolatici. Sed nos, christiane lector, expergiscamur, ut ex aliorum aberrationibus preventum capiamus. Opus haud est ut evincam, nihil eiusmodi Scriptorum auctoritati deferendum esse. Constat enim nonnullos, pia quidem intentione, eo consilia & scriptiones suas collineasse, ut leges, & præcepta humanis desideriis, & appetitionibus accommodarent. Plura dicenda forent adversus hunc Auctorem; sed alibi sermo erit. Id tantum in præfati sufficit indicasse, eum nullius videlicet esse in hac questione auctoritatis: quoniam pater, nimio affectu, & impotenti anticipatione eum ferri in defensionem laxæ opinionis, quam ut invitis etiam superis propugnaret, commentitia oracula Pontificum allegavit, erronea principia adduxit, & Doctores per summam, ac minime ferendam falsitatem sibi faventes laudavit. Audi quæ cit. cap. num. 133. scribit: *Sed quavis Auctor iste (Pasqualigus) gravis sit pro hac sententia; pro mea habeo Auctorem non minus gravem, tum religione, tum scientia, tum resolutione in re morali P. M. Lezana Regentem studiorum in Romano Conventu, in sua Summ. verb. Ieiunium.* Hæc autem sunt omnia verba Lezanæ loco citato hac de re. *Potus autem lactis, & iuris, aut similibus ieiunium frangit: quia huiusmodi liquida sunt vere cibus ... Idem videtur dicendum de potu vulgo chocolate; licet aliqui apud Dianam oppositum existiment pro Hispania, ubi pro potu usuali aliquando sumitur.* Favet ne tuæ sententiæ sapientissimus iste magister tuus? Si quis evidentius deprehendere falsitatem cupit, legat textum Lezanæ, quem dedimus cap. ix. nu. 6. Non multum dissimilis falsitatis reus est,

dum pro sua opinione allegat cap. III. num. 65. sapientissimum magistrum Lopez Tom. II. Instruct. cap. cxii. ubi scribit, chocolate sumptum ab Indis non frangere ieiunium, quia parum massæ chocolatis Indi admiscunt aquæ potandæ. Frangere vero ieiunium subdit, si tantum chocolatis aquæ miscetur, ut spissus potus fiat. En illius verba: *De potionibus usus est apud Indos, quæ chocolate dicuntur, & fit ex fructibus arboris, qui dicitur checa, qui fit ex grano maiz (alias frumento Indico) commolitis, & commassatis.* Dubitari hic merito poterit, an frangat ieiunium. Et respondetur, quod regulariter per huiusmodi potiones non solvitur ieiunium: quia potius sumitur per modum potus, quam cibi, & quia parva materia massæ, sive formulæ admiscetur ibi cum aqua, unde quasi liquidus potus manet. Si tamen tanta misceretur massa, aut materia, quod ille potus spissus redderetur, quod sufficeret ad sustentationem, ieiunium dissolvere videretur. Hinc patet, tempore Lopez, nempe circiter annum 1594. hunc potum usui non tante Hispanis, sed Indis tantum. Porro Lopez scribit, non frangere ieiunium hanc portionem, prout ab Indis sumitur quod parum patæ admiscetur aquæ; formamque & rationem potus usualis in illis regionibus habeat. Ceterum prudenter addit, quod, si potus ita spissus fieret, ut sufficeret ad sustentationem, sicuti revera fit in Europa, in qua nullibi sumitur chocolates ad sitim extinguendam, atque adeo rationem potus non habet, frangeret ieiunium. Quare tota nostra quaestio est de chocolate, quod sumitur in Europa, non in mensa, vel urgente, & urgente calore sitis, sed summo mane ad reficiendum vacuum stomachum. Morum quaestiones ad bonæ fidei tribunal, non ad cavillandi artem, deducendæ sunt.

XV. Ubiicit 6. Consuetudo in materia ieiunii, cuius lex positiva est, plurimum valet. At consuetudo obtinet potandi valde mane, & interdum chocolate sumitur enim eiusmodi potus ab ipsiis Prælatiis, Cardinalibus, quin a Religiosis ipsis severioris instituti, a viris doctis, & piis, scientibus ac tolerantibus Episcopis, & Pontificibus summis. Quemadmodum ergo sola consuetudine refectio serotina introducta est, qua præcæ ætatis Christiani non utebantur, sic consuetudine licitus reddi potus chocolatis? & Nihil facilius est quam sub consuetudinis larva abutis, & corruptelas obtrudere. Et primam omnium quæro, an chocolates cibus

fit, vel potus. Si potus; illius usus consuetudine approbante, & permittente non eget. Nam potus, institutus natura sua ad sitim extinguendam, absolute & semper licitus est omnibus. Si cibus chocolates dicatur; illius usus corruptela est, non consuetudo. Quippe, admitta triplici refectione in diem, matutina, meridiana, & ferotina seu nocturna, futilis foret ieiunii lex, & ridicula. Tunc enim ieiunium Christianorum ad solum delectum ciborum coarctaretur. Quod de viris doctis innuitur, solvitur facile, dicendo, ad summum viros doctos semel in die chocolatem sumere, sibi blandientes, quod materiae parvitas excuset. Ceterum falsum prorsus est consuetudinem vigere sumendi chocolatem toties quoties liberit; seu falsum est consuetudine introductum esse potum chocolatis, tamquam licitum, & ieiunio non repugnantem. Concedo, refectiunculam ferotinam sola consuetudine investam esse. Verum abs te quero, an præsumi rationabiliter possit, quod Ecclesia approbatura sit alteram consuetudinem sumendi matutinam refectiunculam. Collatio ferotina quadam tolerantia approbata, sive permessa fuit pro universis Catholicis ad naturam debilitatem sublevantem. Semel tum in die comedebatur circiter meridiem. Ad somnum capiendum, & naturæ imbecillitati subveniendum, concessum fuit, quidquam cibi sero sumi posse. Postquam ergo Ecclesia antiquam ieiunii severitatem remisit, tolerans refectiunculam ferotinam, an etiam matutinam collationem concessura erit? Quidni & post meridianam? Quidni toties quoties cuique liberit? Nonne erroneum est id suspicari? Et tamen isthuc tendit obiecta pro chocolatica portione consuetudo. Accedit, adversus ferotinæ collationis consuetudinem neminem Theologorum reclamasse unquam; sed bona fide, & nemine repugnante eam investam fuisse. E contrario adversus potum chocolatis Theologi & Probabilistæ, & Antiprobabilistæ communiter reclamant; & hanc consuetudinem, ut corruptelam, improbant. Sed ultra progrediamur, & notiones veræ consuetudinis exhibeamus. Ut consuetudo aliqua adversus legem obtineat, rationabilis sit oportet; bonum commune promovere debet, vel saltem eidem non repugnare: consensus maioris partis populi requiritur, & legislatoris saltem tacitus. Harum nulla fruitur potus chocolatis ieiunii tempore. Et primum quod non sit consentaneus rationi, lumine evangelicæ legis illustratæ, quæ ieiunii tempore carnis mace-

rationem, & castigationem sensum, quæ denique carnem poenitentia cruciatibus subigere, corpusque consistere iubet, evidens est. Rationi ne congruit, urgente ieiunii lege, statim ac e culcitra surrexisti, ventri indulgere, famem suavissima potione recreare, vacuumque stomachum opplere, & ventriculi pungentes stimulos retundere, ut, ad prandium meridianum usque, ieiunii nullum incommodum perferas? Anne bono communi Christianæ Reipublicæ congruit potus iste? Quodnam est bonum quod lex evangelica spectat? Christianorum sanctitas, morum integritas, vitiorum exterminatio. Pressius, Quo tendit ieiunii lex? Ut Deo ob perpetrata flagitia homines laboriosa poenitentia opera offerant, ut divinam vindictam avertant, iustitiamque propitiam reddant, ut concupiscentiam cohibeant; verbo, ne in peccata prolabantur. Quid, quæso, huic finem repugnans quam suavissimus iste potus? Reponis fortasse, ob adductas rationes neque ientaculum ferotinum, quatuor abhinc sæculis investum, his duabus recensitis consuetudinibus prærogativis frui? Verum ablutis a vero. Siquidem, deducto ad meridiem prandio, homines noctu vix capere somnum poterant; & natura nimium torquebatur. Ut poenitentia afflicta tolerabilior fieret, vini potus, & frutulum panis, aut aliquid fructuum concessum est. Nihil isthuc quod delicias redeat, quod concupiscentiam inflammet, quod fauces titillet. Hæc concessio unice spectat naturæ conservationem. Tandem postrema & potissima conditio consuetudinis, maior scilicet pars populi, & legislatoris consentientis, prorsus deest. Nam, si totam catholicam Europam spectemus, nec centesima pars Christianorum utitur chocolate, intra, vel extra tempus ieiunii. Idem de quolibet regno, & de qualibet provincia verum habet. Sed civitates, in quibus maxime usus istius potus obtinet, in examen veniant. Quis dixerit, Venetiis, Mediolani, Januæ, Florentiæ, Romæ, Neapoli maiorem Catholicorum partem chocolatem in Quadragesima epotare? Constat namque falsum id esse. Huic evidentissimo argumento respondet P. Hurtadus *app. cap. vi. num. 107.* suum sapientissimum magistrum Ludovicum de Montesinos docere, a minori seniorum, prudentiorum, ac præcipuorum civium parte invehi consuetudinem posse. Cumque tot Religiosi gravissimi, tot magnates, & viri divites timorata conscientie sumant hunc potum in Quadragesima, putantes non fran-

gere

gere ieiunium; ab illis introducta est consuetudo legem ieiunii mitigans. Quod enim homines infimæ notæ, & plebei talem potum non sumant, non derogat huic consuetudini. Hactenus Hurtado.

XVI. Respondeo. Audisti? Potentes, Magnates, virique divites, qui phialis, & poculis indulgent, qui selectioribus epulis vescuntur, qui magnis impensis gulæ inserviunt: isti ne, inquam, legis ecclesiasticæ arbitri erunt? Isti in causa propria, gulæ & ventri favente, tanta prudentia, sapientia, & auctoritate pollent, ut consuetudinem derogantem legi ecclesiasticæ, quæ ius naturale, & divinum determinat, invehere possint? Christiani ergo qui exacte ieiuniorum legem servant, qui carnem, & concupiscentiam poenitentia freno coercent, & in servitutum redigunt, qui proinde abundantiore supremi Numinis lumine perfusi sunt, Deoque cariores, Christiani isti inferioris notæ, vileque plebei per nostrum Theologum sunt; atque adeo inepti ad ius consuetudinis inducendum? Ludovicus de Montesinos non favet laxitati P. Hurtadi. Quia Montesinus fuscè evincit *loc. cit.* maioris partis consensum necessarium esse: & deinde, in examen vocato, num ad hanc maiorem partem consilandam numerari debeant pueri, mulieres, ac hebetes homines, decernit, minorem partem seniorum, prudentum, sapientumque, comparete ad indoctos, mulierculas, & pueros invehere consuetudinem posse: quia (en eius verba) *quavis sit a minori secundum numerum, est tamen a maiori secundum qualitatem.* Ita concludit Montesinus. Sed urget P. Hurtadus, Religiosos gravissimos forbillare chocolatem. Qui sint, Hurtado iudice, Religiosi isti *gravissimi*, profecto non assequor. Religiosos viros illos ego voco qui ad amissum Regulam suam, & ieiunia tum ecclesiastica, tum monastica servant, vota que omnia promissa implent. Ex his neminem chocolate diebus esurialibus uti certo scio, nisi aut peculiaris infirmitas, aut ingravescens ætas, aut necessarii studii labor impel at. Optime enim norant, se non ieiunii tantum lege, verum etiam monasticæ paupertatis voto a potione non infimi pretii prohiberi, nisi iusta adsit causa. Si qui vero sint qui nulla ducti peccamine, sed tantummodo ad removenda ieiunii incommoda, chocolatem sumant, hos non consuetudinem, sed abusum invehere indubie pronuntio. Deest ergo, sive in Religiosis, sive in secularibus, consensus maioris partis. Deest consensus

maioris partis Theologorum, doctiorum, prudentum, & sanctorum. Deest Pontificum consensus. CLEMENS PAPA XI. qui sanctitatis, doctrinæ, & eloquentiæ antiquorum Pontificum imaginem retulit, tempore ieiunii nec ipse sumebat, nec in suo proccetone sumi ab aliis chocolatem permittebat, ut testatur Eminentiissimus Cardinalis Rufus, qui præfato Pontifici, ut Prælatum domesticus, inserviebat. At Pontifices vident, sciuntque chocolatem potari; nec ventant. Verum habet. At numquid sciunt Pontifices, quinam sint illi qui ob solam voluptatem; firmioremque corporis habitudinem, & absque ulla vera necessitate hoc potu utuntur; & quinam contra illi sint qui, urgente tantum causa iusta, hunc potum adhibent? Universalior est usus carnis in Quadragesima quam chocolatis in permultis civitatibus. Plures iustam ob causam dispensantur. Verum maior, & maxima pars absque ulla vera, & legitima causa carnis vescitur. Id compertum Episcopis, & Pontificibus est. At, quia nequeunt legitime dispensatos ab aliis invalide dispensatis distinguere, illorum tolerantia nequit reputari ut tacitus consensus, qui in nullo legislatore præsumi potest, nisi sit rationabilis, & bono communi consentaneus, aut saltem non repugnans. Deest ergo maioris partis Catholicorum cuiusque provinciæ, & civitatis consensus, deest consensus Ecclesiæ. Ergo futilis est, ac commentitia consuetudo, quæ obtruditur adversus communem Theologorum sententiam. Exiguus ne decem Casuistarum manipulus adversus ingens ceterorum Theologorum agmen consuetudinis larva induere apertissimam corruptelam poterit? Ut ergo efficacius spectrum istud consuetudinis contererem, fuscus laxam oppugnare volui opinionem. Nulla umquam in Ecclesia investa consuetudo fuit, repugnante graviorum Theologorum choro. Quandonam tranquillam possessionem abusus iste obtinuit? An non semper graviores, & numerosiores Theologi clamant contra abusum istum, sane scandali plenum?

XVII. Obicit 7. Pater Hurtadus *loc. cit. num. 108.* ubi, ut hanc obiectæ consuetudinis larvam tueatur, sic instaurat suam argumentationem. A tempore Pii V. & Gregorii XIII. introductus est usus probabilis opinionis, cuius probabilitas in dies vires accipit, & incrementum: quia (subdo ego) illius mater concupiscentia, seu intemperantia in dies secundior evadit. Quod si quis (per-

se-

sequitur ille) titulus opinionis probabilis non velit hac potione uti; utatur, si velit, titulo declarationis pontificiæ. Quod si hoc contentus non sit, utatur titulo consuetudinis derogantis. Ad quam consuetudinem introducendam sufficit longævus usus opinionis probabilis. Hactenus Hurtado.

XVIII. Respondeo. Hæc omnia sophismata sunt adeo crassa, ut vel ipse Hurtadus eorum vanitatem agnoverit. Quapropter modo ad pontificiam declarationem se recipit; modo ad consuetudinis spectrum confugit; modo tandem ad probabilitatis asylum recurrit: quia nullibi solum reperit ubi pedem figat. Oracula pontificia pura putaque commenta esse, iam supra ostensum fuit; ubi etiam indicavimus, ignotum omnino fuisse chocolatis potum Europæis temporibus Pii V. & Gregorii XIII. Diximus quoque, istorum oraculorum papalium solos Hurtadam allegare Americanos, Mexicanosque testes absque ullo documento legitimo. Siquidem non affertur authentica, & sincera expositio facta S. Pio V. super qualitate, & mixtura chocolatis, quæ ab Indis sorbetur: quod de aliis pontificiis oraculis, nempe Gregorii XV. & Pauli V. fatis superque dictum est supra.

XIX. Verum, ut summa, quæ in quæstionibus morum, & facti haberi ac desiderari potest, evidentia ostendamus quam falsa sint documenta quæ iactantur, animum intendat lector velim ad ea quæ ex eodem Hurtado adiciere nunc placet. Narrat Hurtadus cap. III. num. 71. sui tract. Augustinum de Padilla Archiepiscopum de la Espanola testari, se vidisse consilium Navarri, qui ad petitionem Provinciæ de la Chiapa super hoc potu, in die ieiunii sumendo, consuluit Gregorium XIII. En verba Padillæ Lib. II. histor. Provinciæ Chiapæ cap. xl. Yo ho visto la consulta, que se hizo al Papa Gregorio decimotercio por mano del Dottor Aspilcueta Navarro a instancia de la Provincia de Chiapa, donde se comengo esta bibida, y conser la relacion harto encarecida, respondio el Papa por dos vezes que no quebrantava el ayuno. Tanti facit hoc testimonium Hurtadus, ut neglectis omnibus aliis momentis, hoc solum satis esse velit pro legitima consuetudine: sic enim loquitur cap. IV. num. 96. Quæ quidem consuetudo introducta est in regionibus Indiarum, sed etiam in nostra Hispania; licet hic cum aliqua FORMIDINE, QUÆ ABIGI DEBET; cum sat sit testimonium Illustrissimi Archiepiscopi Padilla, quod summus Ponti-

fix declaraverit, potum chocolatis non frangere ieiunium. Est enim declarationem fecerit ad instantiam unius provinciæ; tamen declaratio ipsa catholica fuit, & universalis.

XX. Nonnulla hic per transennam animadvertas velim. Primo dicit consuetudinem obtinere etiam in Hispania; sed cum formidine, quæ abigi debet: quia Theologorum est, ait ille, conari legem humanam auferre, seu sic interpretari, ne obliget, ut peccata videntur. Secundo contendit Pontificis declarationem, licet ad instantiam unius provinciæ factam, catholicam esse, & universalem. Quod quam falsum sit, nemo non videt. Potus quippe iste in illa tantum erat provincia usualis; nec, Gregorio XIII. vivente, potus iste in Europa obtinebat. Quid quod nec in præsentia rationem potus usualis obtinet, ut compertissimum est? Et Casuistæ, qui oppositum docent, vulgus decipiunt, bonamque fidem violant, cum nemo in Europa chocolatem fumat ad sitim extinguendam, aut in prandio, vel cœna loco communis potus. Tertio asserit, Gregorium XIII. declarasse bis in diem, dos vezes, licere chocolatem sumere: quod communiori vel benigniori Probabilistarum opinioni nimis laxum videtur. Christiani ipsi qui hoc potu utuntur, religioni sibi ducunt plusquam semel illum sumere. Verum, ut ad id quod caput est, accedam, dico, attestationem Augustini Padillæ arbitrarium commentum esse. Idque evinco, non alio testimonio quam ipsius Hurtadi, qui consultationem Navarri, laudatam a Padilla, integram refert in calce sui tractatus, illamque extractam fuisse asserit ex originali, quod asseritur in civitate de Chiapa. Consilium hoc (inquit Hurtadus cap. V. num. 98.) ad finem huius disputationis ad verbum referam: quod fideliter translatum fuisse a suo originali in civitate de Chiapa, testantur F. Franciscus de Olmo die 22. Aprilis anno 1577. Gabriel de Morales, Nurena, Salzedo.

XXI. Audi nunc manifestam imposturam. In hoc consilio nec verbum habet Navarrus confictus de Gregorio XIII. vel de sermone cum eo habito. Padilla autem scribit, se vidisse consultationem factam ad petitionem Provinciæ de Chiapa per Navarrum cum Gregorio XIII. Hanc ipsam consultationem typis edidit Hurtadus. Ergo, si in hoc consilio nec verbum de Gregorio Pontifice summo habetur, evidens est & consilium suppositivum esse, & relationem Padillæ falsam. Quod porro in consilio Navarri consilio nec verbum ha-

habeatur de Gregorio, factum est manifestum: atque ad liberandam fidem meam integrum ipsum statim transcribo.

Consilium suppositum Navarri super potu chocolatis.

Supposito quod in aliquibus partibus Indiarum de more habeant potum conficere ex substantia frumenti terræ illius, vulgariter nuncupati maiz, quæ quidem frumento molito mittitur in aquam, quæ colata, sicut aqua, quam nostrates expriment ex amygdalis ad condiendum obrizum, & insuper huic aquæ, ut dulcior, & suavior sit, superadditur spuma, quæ fit ex massa facta ex quibusdam granis, quæ vulgo dicuntur cacao, qui potus videtur afficere stomachum etiam ieiunum, & naturales terræ illius cum sola frequentatione istius potus laborare consueverunt sine eo quod fumant alium cibum usque ad noctem. Dubitatur, an ab his qui tenentur ieiunare ex præcepto Ecclesiæ, seu alias, possit ante, & post prandium sumi dictus potus sine fractione ieiunii Ecclesiæ? Item & simile dubium. Itinerantes consueverunt miscere aquam cum pulvere, vel farina facta ex dicto frumento de Maiz ex dictis granis, quæ vulgariter Cacao pinol.

Respondeo, quod per huiusmodi potum non frangitur ieiunium statutum ab Ecclesiæ, quod appellatur ieiunium ieiunantis: quia tale ieiunium solum inducit necessitatem abstinendi ab esu amplius quam semel in die, & non a potu; ut tradit D. Thomas receptus 2. 2. quæst. cxlvii. art. 6. in cor. quæst. & ad 2. Et aqua confecta modo prædicto, & proposita est potus, & habetur ab omnibus pro potu. Ergo non est illa interdicta in die ieiunii: tum quia in Germania, Belgio, Gallia, & aliis multis christiani orbis regionibus utuntur Christiani cervisia in die ieiunii, quæ eodem ferme modo componitur quo posita aqua, perinde ac in eisdem, & in aliis vino mero; tum quia vinum, præsertim generosum, longe magis nutrit quam posita aqua de chilate, ut satis colligitur ex D. Thoma, ut supra, & constat experientia. Attamen, quia sumitur ut potus, & potius ad alterandum, quam ad nutriendum, non interdicatur huius usus in die ieiunii: ergo nec a fortiori usus aquæ prædictæ,

quæ sumitur ut potus ad alterandum potius quam ad nutriendum.

Hactenus videtur locutus fuisse Navarrus: & quæ sequuntur, ex modo loquendi ab Hurtado adiecta apparent. Illa tamén exscribo, ne vel verbum omittam.

Nec obstat quod ait, quod Indi aliquando a mane usque ad noctem laborantes, sustentantur potu illo de chilate: quia multi solo vino etiam sustentantur iter facientes. Tum quia fatis est proposito nostro, quod Ecclesiæ non interdicat potum, sed esum, & quod proposita aqua habetur pro potu in illis regionibus Indiarum, sicut vinum, & cervisia multorum generum in toto orbe christiano: quod longe magis nutrit, quam proposita aqua. Salva, quæ iustior fuerit, sententia.

Martinus Doctor Aspilcueta Navarrus.

XXII. Manifestum itaque est, in hoc consilio Navarri, a Padilla laudato, nullam Gregorii XIII. mentionem fieri. Falsum ergo est testimonium Padillæ, cui unice superstruit Hurtadus iactatæ consuetudinis spectrum. Ultimum paragraphum, ut indicavi, lacinia videtur, ab Hurtado commentitio consilio adiecta: & nihilominus eam nullo signo a consilio distinguit; immo totam præmittit subscriptioni Doctoris Navarri. Padilla non aliud laudat consilium præter illud quod in civitate de Chiapa servatur. Hoc ipsum est quod ex autographo Chiapensi descriptum effert Hurtadus. Non est ergo de suppositione Navarri consilii, nec de falsitate oraculorum papalium ambigendum. Ergo nec titulo consuetudinis, nec titulo pontificiæ declarationis licitus est ieiunii tempore potus chocolatis. Multo verò minus licitus dici potest titulo opinionis probabilis, ut argutatur Hurtadus: quod sic evidenter ostendo.

XXIII. Lex ieiunii certa est: ergo nec dubia, nec probabili consuetudine auferrî potest. Omnes quippe Probabilistæ docent, legem certam, & quæ est, ut aiunt, in possessione, antiquari, & abrogari non posse per consuetudinem dubiam, aut probabilem: quia, dicunt, melior est conditio possidentis. Quod clarius ita explicari valet. Opinio tantum probabilis nequit inducere consuetudinem quæ legem certam abroget. Posita ergo certitudine legis ieiunii, evanescit probabilitas consuetudinis contrariæ. Verum id habet, inquit Hurtado, si sermo sit de con-

consuetudine quæ legem invehat obligantem ad culpam gravem. Hæc utique per probabilem opinionem invehit nequit. Falsum contra est, si consuetudo introducenda derogatoria tantum sit. Quoniam eo ipso quod sit probabilis, ab obligatione legis eximit. Quid? Opinio probabilis nequit inducere legem quæ obliget; & valet abrogare legem iam constitutam, & sæculorum vetustate firmatam, & diuturna observatione munitam? Unde, quæso, probabilistica opinio fortitudinem tam variam, viresque adeo contrarias collegit, ut nequeat novam invehere, valeatque veterem antiquare legem? Sin maiora, æqualia saltem momenta dubio procul necessaria sunt tum in institutione, tum in abrogatione cuiusque legis. Et, si aliqua esse diversitas potest, plus ad deturbandam e iure possessionis legem obtinentem requiritur quam ad novam invehendam.

XXIV. Sub alio tamen aspectu larvam obiectæ consuetudinis expono, atque penitus repello. Si id quod suapte natura cibus est, ut est chocolatis massa seiunctim ab aqua, fatente Hurtado, omnibusque adversariis, comminatur, & aqua diluatur, valet vi consuetudinis, aut opinionis probabilis fieri licitus potus in die ieiunii: quæro, utrum hæc consuetudo faveat solis divitibus, & nobilibus; an universalis pro omnibus Catholicis sit? Si dicas, consuetudinem hanc solis divitibus favere, & nobilibus: non una ergo est omnium Catholicorum lex, & consuetudo; sicuti una est fides, unumque baptisma? Quod delirium nemo adhuc excogitavit. Collatio serotina universalis est. Ergo universalis sit necessium est & collatio matutina, facta positione quod liceat. Porro, si consuetudo istius matutinae potionis universalis est, quid peraget maxima Christianorum pars? Isti tanti non sunt, ut medium iulium, seu decem solidos Venetos expendant pro uno chocolatis cyatho, seu pro uno haustu. Poterunt ergo minoris pretii pulcem aliquam, seu mixtum compingere quod minoris valoris sit ac potio chocolatica. Quid ergo Theologis aqua hæret, utrum Catholici summo ieiunii mane licite possint bolum panis comedere ad stomachi debilitatem reparandam? Non debiles modo, sed omnes indiscriminatim accipiant panis unciam, illum terant, & in pulverem comminuant: quinque aut sex aquæ uncias misceant: saccharum, & aromata adiiciant: volvant, revolvantque ad

ignem, donec ad modum chocolatis spissum pulcem coxerint. Deinde unum, & alterum cyathum mane, quin per totum diem, quoties placuerit, forbillent. Quid reponis? Consuetudinem chocolatis potandi vigere, secus alterius potionis? Responsum istud nimium sane crassum esset, ac superstitionem redoleret. Cedo. Cur pasta frumenti Indici, seu granorum cacao, aliorumque aromatum aqua diluta potus licitus evadere Catholicis vi consuetudinis potuit; secus vero pasta frumenti Italici, aut granulorum castaneorum, & aromatum, si eodem modo in formam potus redigatur? Discriminis rationem assigna. Hæcine dispar ratio, quod potus iste Italicus minoris pretii sit? Quod minus nutriat? Quod concupiscentiam minus inflammet? Quod palatum & fauces minus titillet? Agens. Aliquid responsi, quod bonis auribus quadret, exhibe. Nonne dementiter habetur ille qui assereret, cervisiam confectam ex hordeo, aut tritico licitam esse Germanis; secus vero, si ex siligine exprimeretur? Velis ergo, nolis, si divitibus, & nobilibus concedis refectorem potabilem matutinam; eandem, vel similem, si fieri possit, aut saltem inferioris pretii, saporis, & nutritionis, omnibus Christianis permittas oportet.

XXV. Obicit 8. Hurtadus argumentum quod vocat validissimum, murumque fortissimum, atque *inexpugnabilem*, ut illius utar verbis. Illud autem accessit a sumptione electuariorum. Electuarium olim licite sumebantur ieiunii tempore; tamen si resibus quæ cibi rationem habebant, compingerentur. Cur ergo licitum non erit sumere chocolatem, quamquam ex iis componatur quæ manducari possunt?

XXVI. Respondeo. Hoc argumentum, quod fusc Hurtadus versat tum *cap. VII. in append. tum cap. II. tract. confutatur* ab eodem Hurtado tum *cap. ult. append. tum cit. cap. II. nu. 50. & seq.* ut iam iam indicaturus sum. De electuariis dictum est supra *cap. VIII. quest. III.* Ut, quam futile sit oppositum argumentum, appareat, id in memoriam revocandum est, antiquos Doctores, qui electuariorum meminere, ut D. Thomas, Alexander Alensis, Durandus, aliique, docuisse, licitum esse illorum usum medicinæ tantum causa, videlicet si sumerentur ad iuvandam digestionem. Tum enim sub vespere ieiunium solvebatur; & ne coena indigesta somnum impediret, molestum redderet, qui minus calore fervebant,

bant, electuariis utebantur ad cibos facilius digerendos. Accedit quod tum collatio serotina invehita nondum erat, quia declinante die ieiunantes reficiebantur. Quare ex inconsiderantia ante ieiunii scribit Hurtadus *cap. XXI. Cur ergo loco electuariorum nostro tempore substitui non potest absque fractione ieiunii potio ex chocolate confecta?* Quia sumptioni electuariorum successit collatio serotina. Sic reponere possem. Verum, ne quis benigna interpretatione ansam abutendi arriperet, confestum addiderunt præfati Doctores, eiusmodi electuarium frangere ieiunium, si in fraudem legis ad nutriendum corpus, extinguendamque famem assumantur. Unum pro omnibus referre satis sit D. Thomam in *IV. dist. xv. quest. III. art. 4. quest. 1. ad 3. Dicendum, quod electuarium, etsi aliquo modo nutriant, non tamen hic est principaliter usus eorum: unde nec loco manducationis sumi consueverunt. Et ideo talis sumptio ieiunium Ecclesie non solvit; quamvis homo possit totaliter, vel in parte ex hoc meritum ieiunii perdere, vel etiam mortaliter peccare, si sit immoderata libido: non tamen est transgressio præcepti Ecclesie, NISI IN FRAUDEM sumeret, & eis, quasi aliis cibis, uteretur ad famem extinguendam.* Idem docent D. Thomæ sectatores, Paludanus, Tabiena, Samuel Lumblinensis, Sylvester, D. Antoninus, Sylvius, & alii communiter.

XXVII. Sed aures nunc adhibeas lector velim, ut auferes P. Thomam Hurtadum manibus, pedibusque in nostram concedere sententiam. Ille namque & *cap. II. tract. & in append. cap. ult. fusc*, efficaciterque probat, chocolatem frangere ieiunium, si, ut nutriat, sumatur. Tria ille promittit argumenta in suæ, nostræque sententiæ confirmationem, quæ, paucis demptis, totidem fere verbis isthuc transcribo. *Latissime, inquit, probavi, quod, si vinum, & chocolate sumantur ea intentione ut nutriant, frangunt ieiunium. . . . Hæc tamen doctrina, quæ OMNIUM FERE ANTIQVORUM EST, aliquibus modernis dura visa est. Mihi tamen verissima apparet, ad quod sufficit quod eam tradat D. Thomas, quem secuti sunt duodecim Auctores gravissimi, quibus addo Archidiaconum, Abulensem, Ludovicum Lopez, Medinam, Alensem, Azorium, Lumblinum, Lessium, Dianam. . . .* Primum fundamentum est, quia tam vinum quam potus de chocolare vere nutriunt. Et quis hoc negat? cum experientia id

doceat. Ergo, si quis ea sumat intentione, ut nutriant, & famem extinguant; peccat contra præceptum ieiunii, & reipsa ipsum frangit.

Secundum fundamentum. Ex communi Doctorum sententia tunc fit fraus contra legem, quando fit contra id quod lege vetatur. Quæ doctrina verissima est, ut ait Glossa in *cap. Constitutus de concessione prebende verbo In fraudem*. Cum ergo Ecclesia in præcepto ieiunii prohibeat ministrare pabulum nutritivæ potentiæ, nisi unica comestione in die facta: si quis facta hac unica comestione, vel ante ipsam intentione se nutriendi sumat electuarium, vel potionem vini, aut chocolate in magna quantitate, frangit ieiunium: quia fraus nulli debet patrocinari.

Tertium fundamentum sit, quia, ut notat Glossa in *cap. Quanto de privilegiis*, tunc fit aliquid in fraudem legis, cum quis, salvis illius verbis, sententiam eius circumvenit; ut pater in Religioso qui, non dimittens habitum religiosum, supra ipsum induitur habitus sæculari: iste enim etsi non dimittat habitum occulte, si tamen divagetur extra claustra, omnes conveniunt ipsum talem esse Apostatam, & incurrere censuras. Ergo, si quis bibat vinum, aut chocolatem animo se sustentandi, & nutriendi, cum istæ potiones vere nutriant, quamvis ad hoc non sint institutæ, etsi ore non comedat, sed bibat, & salvet verba legis; tamen eius sententiam circumvenit, & vere ex intentione, & ex opere operato pluries cibatur, & ieiunium frangit.

XXVIII. Accipe nunc evidentem demonstrationem, ex verbis eiusdem Hurtadi formatam. Omnes qui sorbent chocolatem animo se nutriendi, famisque extinguendæ, frangunt præceptum ieiunii: quia chocolate vere nutrit. Quis hoc negat? Sed omnes qui mane potum accipiunt chocolatis, illum sumunt animo se nutriendi, famem extinguendi, & stomachi corroborandi. Quis hoc negat, cum experientia id doceat? Ergo omnes qui mane sumunt chocolatem, frangunt ieiunium & ex intentione, nempe ex opere operantis, & facto, videlicet ex opere operantis, & facto, videlicet ex opere operantis. Hoc est ratiocinium ex Hurtado collectum. Secunda propositio, quæ in discrimen adduci posset, evidentior aliis duabus est; & quicquid chocolatem adhibens mane ieiunii, istius veritatis testis est. Cum enim tempore ieiunii

nii incoenati omnes ieiunantes dormitum pergant; mane vacuum stomachum, & ventriculi pungentes aculeos sentiunt: quos ut retundant, ut stomachum corroborent, viresque resciant, chocolatem epotant. Hoc sane nemo negare audebit, nisi bonæ fidei, & intimo sensui, quem omnes experimur, renuntiare velit. Quis audebit umquam asserere, se mane ieiunii chocolatem sumere ad sitim extinguendam, ad cibos concoquendos, ad digestionem iuvandam? Is sane sibilis & cachinnis se se exponeret. Quare merito Hurtadus scribit, hanc doctrinam esse *ferè omnium antiquorum*.

XXIX. Hurtadus ergo, inquis, nostram propugnat sententiam; & potum chocolatis tempore ieiunii improbat? Nonne is est qui prolixum tractatum cum appendice non minus longa in defensionem chocolatis edidit: quem recentiores chocolatis patroni, tamquam propriæ sententiæ principem, strenuumque ducem, laudant, opponuntque? Verum habet. Sed ea est veritatis vis, ut inde altius assurgat, unde fortius impetitur. Hurtadus, ut vidimus, oracula pontificia apocrypha, supposititia, & aperte falsa in medium adduxit: testes minus dignos, & Theologos sibi faventes allegavit, qui ei aperte repugnant: rationes etiam præ ceteris excogitavit, & acumine ingenii, quo pollebat, omni probabilitatis fūco delibatas exhibuit. At, utpote vir acris ingenii, sensit rationum suarum imbecillitatem: & idcirco ad asyllum *intentionis* se se recepit, autumans ibidem se tuto consistere posse. Verum, ut cuique malam agenti causam accidit, ubi securitarem se nactum esse putavit, ibi certius iacturam passus est. Id in præsentia faciendum est palam.

XXX. Sententia ergo Hurtadi est, chocolatem ieiunium frangere, si animo corporis nutriendi sumatur; secus, si intentione extinguendæ sitis potum illum quis bibat. Quæ sane opinio ridicula est. Ea siquidem ab intentione actus formam, seu speciem capiunt, quæ suapte natura adiaphora sunt, & indifferentia; quæ vero e contrario per se suum determinatum effectum pariunt, externa intentione impediri nequeunt. Pasta chocolatis suapte natura ab aqua seiuncta non alium effectum parit, nisi nutritionem, omnibus adversariis fatentibus, & potissimum Hurtado. Sed dum etiam aquæ admiscetur, eundem omnino effectum producit. Quin, cum in tertiam substantiam tunc transeat, magis nutrit ob additionem maioris saporis,

& suavitatis, quæ ex calore, mixtura, & concoctione consurgunt. Potus iste, quæcumque superveniat intentio, omnem alium effectum præter sitis extinctionem producit: quin sitim acuit, fauces adurit, sanguinem inflammat. Et sane tantum abest ut ad sitim reitinguendam chocolates adhibeatur, ut potius plurimi, autem quam chocolatem sumant, aquam epotent, plures alii sumpto chocolate, & alii inter ipsam sumptionem. Quare nescio, qua fronte, quo ausu, bona fide valeant Neoterici garrere, chocolatem potus rationem habere. Ut sine pudore hæc scribere, & loqui publice possent, deberent ipsi hanc spissam pulvem adhibere in mensa, vel extra mensam, dum ardenti torquentur litri. Intentio ergo fumentis inanis est, & nugatoria.

XXXI. Exemplum vini, quod adducit Hurtadus, nostram firmat sententiam. Vinum suapte natura ad sitim pellendam, cibosque digerendos inservit. Et, quia secundario nutrit, potest in fraudem ieiunii per pravam intentionem ad famem propulsandam epotari. Non sic chocolates, qui numquam ab aliquo in mensa adhibentur, vel extra mensam ad sitim sedandam. Idcirco nequit ieiunans efficere, ut effectum quem chocolates parere vi sua non potest, pariat visus intentionis. Quod si adeo parva quantitas partæ chocolatis aquæ immisceretur, ut aqua illa veram potus naturam haberet, potusque usuatus, quemadmodum vinum, cerevisia, & similia, pro mensa, pro siti pellenda, pro ciborum digestionem evaderet; tunc si quis illam sumeret aquam, sive in mensa prandens, sive extra siti laborans, nequaquam ieiunium frangeret. Sermo itaque est in præsentia de spisso illo chocolate, qui forbillatur summo mane in Europa, nulla siti urgente, nullaque structa mensa. Itaque ex conditione potus, ex temporis, quo sumitur, circumstantia ita ad nutritionem, & voluptatem, & ventriculum implendum restringitur potus iste, ut nulla intentio valeat hos impedire effectus, nullaque intentio efficere possit ut chocolates summo mane sitim extinguat, & ciborum iuvet concoctionem, si nulla tunc temporis est in fumente sitis extinguenda, nulla est ciborum iuvanda digestio. Perfugium ergo intentionis inane, ac futile est, non minus quam cetera omnia producta hæctenus argumenta.

XXXII. Obiicies 9. P. Cæsar Calinus in III. Part. prim. Conc. sui Quadrag. docet chocolatem non infringere ieiunii præceptum

ob peculiarem rationem quam proprio Marte ipse excogitavit. Nam dialogum instituit inter Silvium & Lucretium, eorumque orationes communes Theologorum in examen adducit, & tamquam vanas reiecit. Silvius, audiens magistrum suum chocolati faventes rationes impugnantem, perterrefactus (valde quippe eum potus iste delectabat) exclamavit. Ergo tu, Pater, officere chocolatem ieiunio decernis? *Handquaquam, Domine mi. Sed aliis utor rationibus. Speculationi insistsens dico, potum istum nec ad sitim reitinguendam, nec ad famem tollendam institutum esse; sed ad caput, & stomachum confortandum. Ergo proprie nec cibus est, nec potus, sed medicina potabilis.* Næ egregie! En verba Italica. *Silvius.* „ Dunque voi, o Padre, giudichete, che il cioccolato sia contrario al digiuno? *Præd.* Non mio Signore; ma mi servo d' altri principi. Tal bevanda non è ordinata ad estinguer la sete, non a toglier la fame, ma a confortare il capo, e lo stomaco. Dunque non è propriamente nè cibo, nè bevanda usuale, ma medicamento preso in bevanda. „ Ratiocinium istud valde arridet Lucretio alteri interlocutori. Et, ut altius menti illius imprimatur, Concionator illud consuetudine Romanæ Curia roborat. Romæ, inquit, videntibus, & minime repugnantibus Prælatibus, ac Pontificibus, chocolates forbillatur. Ergo, sive cibus sit, sive potus, sive nutriat, sive non, hodie ieiunio non repugnat. Usus Romæ obtinet: & hoc satis superque sit, ut liceat.

XXXIII. Argumentum istud referre volui, tum ut nihil dissimularem eorum quæ opponi solent; tum ut solarer aliquantulum lectoris animum. Nil quippe præter leporem præfert; si lepor tamen appellandus sit qui eo tendit, ut Ecclesiæ præcepta infringat. Respondemus ergo, expositam argumentationem festivam esse, quæ impugnatione non eger. Quid? Nec cibus est, nec potus chocolates? Quid, si pasta manducetur? An neque tum cibus erit? Si aqua ergo diluatur, cibus erit potabilis. Consuetudo Romanæ Curia inepte opponitur. Maior Romanæ gentis pars chocolatem ieiunii tempore non sumit. Plures illum bibunt, iusta urgente causa. Aliqui voluptate sola impellente id faciunt; ideoque peccant. Usus qui ob plures rationes licitus esse potest, nec a Romanis Pontificibus, nec a legislatoribus ullis improbari facile solet. Nec tamen istius usus tolerantia consensum indicat Principis. Sed de hoc dictum est supra.

XXXIV. Eiusmodi sunt obiecta quæ in chocolatis defensionem adduci solent. Omnia referre, nihilque dissimulare volui. Non dubito fore ut, quemadmodum mihi, ita tibi ineptæ nugæ videantur, amice lector. Libere loquor, non ut cuiquam insultem; sed ut imperitos, omnesque qui contrariæ opinionis fūca præventi sunt, errori, quoad fieri potest, subducam. Ex his enim quæ latius disputata sunt, spero fore ut quisque qui mente præiudiciorum vacua utriusque partis momenta libraverit, tamquam improbabilem reiciat opinionem quam impugnavimus. Nulla quippe solida fulcitur ratione. Quandoquidem adversarii ipsi, licet sibi constant in propugnando tamquam licito chocolatis potu ieiunii tempore; mutuo tamen pugnant cum rationes, quæ sententiam suam firment, promere debent. Ratio quæ uni est probabilis, alteri falsa est. Alii ad intentionem, alii ad materiæ parvitatem confugiunt. Alii sub medicinæ potabilis, alii sub cibi non nutrientis, sed spiritus alterantis vanissimis coloribus opinionis probabilitatem defendere adnituntur. Alii consuetudinis larvam: alii oraculorum papalium figmenta iactant. Alii unum, & alterum poculum ieiunii tempore licitum volunt; alii toties, quoties libuerit, bibi posse contendunt. Vix duo Auctores sibi constant in assignanda propriæ opinionis ratione. Hoc apertum illorum dissidium aliud est argumentum quod falsam esse illorum opinionem, & veram nostram evincit. Auctoritas quoque extrinseca deest, cum pauci sint talis opinionis patroni comparate ad nostros. Quid, si illorum plures causam propriam perorarent? Habendi ne essent tamquam legitimi iudices? Nihil ne verendum esset, ne studium propriæ commoditatis mentem hebetaret? Sane magnopere timeo ne verum sit quod scribit Tamburinus *Lib. IV. cap. v. §. 2. num. 13.* ubi, postquam efficaciter propugnavit potionem cholicam ieiunium violare, hæc subdit. „ Enarravit mihi vir nostræ Societatis, omni fide dignus, Emimentissimum Ioannem de Lugo, antequam ad sacram purpuram esset ascitus, dum scilicet in Romano Collegio Theologiam profiteretur, ita facete respondisse cuidam Sacerdoti, eam sciscitanti, an chocolata ieiunium frangeret. *Qui eam usurpant, nequaquam frangere asserunt; frangere contentunt qui ab ea continent. Ego vero inter usurpantes sum: nequitiam violare ieiunium pronuntio.* „ Similes viri, qui litterarum

eruditione, dignitatum splendoribus emicant, in exemplum frequenter adduci solent imitationis; ac si omnia eorum acta sanctitatem redolerent. Sed Augustinus, ut alias dixi, nos admonet, non omnia, vel sanctorum hominum, facta immunia esse a crimine. Nigricant & in Sanctis sui navi: quia nemo nisi Deus, mundus a forde. Quid ergo de illis dicendum qui inter Sanctos non continentur? Dico ego. Si eorum geita agnoscimus legi consentanea, imitari enitamur; si contraria legi nobis videntur quæ illi faciunt, vitanda sunt. Fortasse illi vel infirmitate, vel quadam peculiari necessitate cogente, sic agunt. Innumeris illi virtutibus splendent; sed in hoc, aut in illo forte deficient. Quid, si nos, relictis virtutibus, eorum defectus imitemur? Ad legem ergo, quam nobis Ecclesia proponit, exigere actiones nostras debemus. Quæ aut evidenti, aut verisimiliori ratione huic legi adversa cognoscimus, ab eisdem cavere debemus: nullaque hominum auctoritas a legis observantia seivngere nos debet. Nolite omni spiritui credere; sed probate spiritus, si ex Deo sint: I. Ioan. IV. 1. Concludamus ergo, opinionem, defendentem potum chocolatis non violare ieiunium, esse omnino improbabilem, viamque aperire laxissimam ad delendam veram ieiuniorum imaginem. Concludamus, omnes viros qui ut Sancti coluntur, præfatam opinionem verbo, & opere reprobare; nec verum, immo falsissimum esse, Regulares sui instituti observatores, nulla impellente indigentia peculiari, diebus ieiunii chocolatem potare.

CAPUT XI.

An ratione parvitatatis materiae licitus sit potus chocolatis: quæve quantitas chocolatis loco parvitatatis materiae habenda sit.

I. Omnes unanimi assensione fatentur, chocolatem esse suapte natura cibum valde substantialem, & nutrientem. Plures Theologi docent, chocolatem, plusquam pinguiore carnes, substantialem esse, & corpus nutrire; immo vim quadam veluti prodigiosam in se habere. Factum exscribo ex Tamburino Lib. IV. cap. v. §. 2. num. 10. Semel ego virum nobilem, mihi familiaritate coniunctum, conveni mane diluculo, cum eo negotia quædam collaturus. Cumque primi ingressu observassem eius vultum insolenti patlore suffusum, macilentum, cadaverique per-

similem, interrogavi, ut fit, de eius valetudine. Is infirme satis se habere subtremula voce respondit, meque peramanter rogavit ut post mediam horam reverterer. Parui, ivi, redivi. Mirum. Adverti eius faciem pristino coloris restitutam, oculos hilares, vocem validam; ex morte in vitam rediisse non gratis dixisses. Quare me cohibere non potui, quominus exclamarem, Deo superisque sint gratia! Bene, immo optime valere gratulor dominationem vestram. Undenam tam subita, & tanta virium resurrectio? Subridens respondit amicus: Ne mirere, Pater amantissime: modo enim chocolata potionem assumpsi, que miraculi instar colorem, vires, vitam fere in instanti mihi parere consuevit. Deus immortalis! (Tamburinus est qui inclamat) hanc meram potionem, non vero validam comestionem, ieiunii fini ex diametro oppositam, appellaveris! Hæc peculiaris virtus nutritiva, vires reparandi, stomachum corroborandi, quam in chocolate communiter omnes admittunt, attendenda est in constituenda mensura illius parvitatatis. Quoniam non sola quantitas materialis, sed virtutis potissimum quantitas consideranda est in cibo corpus nutriente.

II. Theologorum nemo unus negat, dari parvitatatem materiae in potu chocolatis, sicut & in aliis cibis. Ex quo consequitur, potionem chocolatis ob materiae parvitatatem non violare ieiunium. In hoc tota vertitur difficultas, quænam videlicet quantitas pasta chocolatis sit intra limites parvitatatis materiae. Plures hac de re sunt Auctorum opiniones. Communiter enim vel ii pauci qui laxam opinionem propugnant, tandem se recipiunt ad materiae parvitatatem. Hinc eam pastæ quantitatem, vel eam potionem infra limites parvæ materiae constitunt, quam reputant sufficientem congruæ matutinæ refectio. Cardinalis Cozza loco supra laudato inquit, unam unciam, vel ad summum duas uncias chocolatis esse materiam parvam. Cardinalis Brancatius in laudata dissertatione ita statuit. Hæc valde mihi aridet conclusio, quod, scilicet chocolatis potio, unius uncia non excedens quantitatem, cum quinque uncis simplicis aut stillatæ aquæ, non inferat ieiunio iniuriam. P. Viva, ut vidimus, addit duas uncias aquæ, & mediam sacchari simul cum uncia chocolatis: & hac aquæ additione facta, statuit te posse ad libitum bibere ex tali potu pluries in diem. Leander, ut supra vidimus, nimis laxam reputavit sententiam, asserentem potionem chocola-

colaticam non frangere ieiunium. Idcirco ab ea recedere sibi blanditus est; mediamque opinionem excogitavit, quæ, ut demonstratum est, non minus laxa est ac altera quam improbat. Nunc autem in definienda mensura parvitatatis materiae statuit, duas uncias pastæ chocolatis esse materiam parvam. Deinde addit, quempiam posse toties quoties sibi placuerit, potare cyathos istius chocolatis liquati, in quo duæ uncie pastæ rantum, & aqua proportionata reperitur. Nec Hurtadus, nec Brancatius, nec Cozza, chocolatis patroni, adeo laxant ieiunii legem. Leander vero, qui media via se incedere gloriatur, laxissimum docet opinionem, quæ, tamquam improbabilis, reiicienda est. Escobarius in exam. Conf. tract. III. cap. v. assignat unam unciam. Alii unciam cum dimidia. Pasqualigus (de quo Leander in proæmio ad tractatum de ieiunio hæc habet; Zacharius Pasqualigus per integrum Tomum. de hac materia doctè, & late (utinam non tam laxè) agit: Pasqualigus, inquam, iste, qui per Leandrum nimis laxè de ieiunio scripsit, docet dimidiam unciam chocolatis esse materiam gravem sufficientem ad ieiunii transgressionem. Lubet istius Auctoris, qui inter laxos computatur, verba transcribere. Solum parvitas materiae (inquit decis. cxi. num. 5.) possit excusare a mortali. Sed difficultas est quænam censenda sit parva materia. Cum enim talis potio adeo nutriat, & corroborat; diversa est ratio de ipsa, ac de ceteris cibis. Antonius de Lon loc. cit. putat, dimidium uncia chocolatis posse in potione misceri, tamquam parvam materiam. Sed ego hoc nimium existimo: quia proportionaliter loquendo uncia dimidia chocolatis plus nutrit, & corroborat quam sex uncie alterius cibi valde nutritivi. Unde, cum in hoc attendenda sit quantitas formalis, nempe virtus nutritiva, utpote quæ in ieiunio præcipitur abstinentia a cibo, tamquam a nutritivo, illa habenda est pro parva materia quæ parum nutrire potest. Unde puto, non posse excedere octavam partem uncie, aut ad summum sextam partem; alioquin semper asseret notabilem nutritionem. At sane ratio quam prodit Pasqualigus ad evincendum, mediam chocolatis unciam esse materiam gravem in die ieiunii, ut pro mea ingenuitate loquar, non mihi probatur. Difficile enim creditu est, quin contra manifestam experientiam videtur, dimidiam unciam chocolatis plus nutrire quam sex uncias alterius cibi, etiam substantialissimi, puta pingium, optimarumque carniarum.

Conc. Theol. Tom. V.

III. Relatis Auctorum variis opinionibus, reliquum nunc est ut quid ipse sentio, pronam. Fateor mihi aquam hæere. Siquidem, quemadmodum in iis quæ mihi manifesta videntur, libere profero sententiam meam; sic in iis quæ subobscura sunt, quæve ad certa principia revocari nequeunt, caute, & circumspecte procedere soleo. Audi tamen quæ dicturus sum. Libere pronuntiavi, potionem chocolaticam ieiunium frangere: quia evidenter demonstravi, eosdem, quos cibus solidus, parere effectus. Admitto, dari parvitatatem materiae. Quænam sit præcisa mensura istius parvitatatis, ignoro. Addo, eum qui absque iusta causa, vel peculiaris debilitatis, vel infirmitatis, sumit chocolaticam potionem, etiam in materia parva, peccare venialiter ieiuniorum tempore. Subdo, opinionem quæ asserit unciam chocolatis, quinque, vel quatuor uncis aquæ immixtam, & per coctionem compositam, licite sumi posse die ieiunii, mihi non probari. Quin absolute eam reiicio. Cur? Quia intimo sensu experior, me illo die quo unciam optimi chocolatis, quatuor, vel quinque aquæ uncis iniecti, & ad ignem revoluti, agitatique, ex qua mixtura oppletur unus ex consuetis cyathis, nullam molestiam famis sentire usque ad prandium. Quapropter, si ieiunii tempore hanc sumerem potionem, nullum sane incommodum ieiunium mihi adferret: ideoque graviter dubio procul me peccatum existimarem. Et tamen mei corporis constitutio haud est valde robusta, sicut nec imbecilla; sed mediocris. Eundem ergo effectum præfata potio in aliis, acin meo stomacho, pariet. Quid reponis? Repono ego, opinionem quæ sustinet sumi posse unum cyathum chocolatis, modo dicto concreti ex aqua, approbare communem usum chocolatis etiam in diebus ieiunii. Communiter enim non immiscetur aquæ nisi uncia chocolatis, vel circiter, pro singulis cyathis: nec solent sobrii homines plusquam semel in die communiter chocolatem bibere, tum quod saluti, tum quod crumenæ officiat. Quare asserere, quod licitum sit sumere unciam, vel unciam cum dimidia chocolatis die ieiunii, nihil aliud est quam dicere, usum communem potionis chocolaticæ licitum esse etiam ieiuniorum tempore. Plus minusve isthuc reipsa recidit hæc opinio. Præterquam quod, admitta hæc opinio, quidni, ut iam indicatum est, licebit communiter fidelibus unam vel duas uncias panis (nec enim est adeo substantialis ut chocolates) aquæ im-

K

mi-

miscere cum saccharo, & aromatibus, ac oprimam liquatam pulvem sorbere, quæ minoris sit pretii quam chocolates. Eadem est omnium lex: eadem igitur privilegia. Quæ omnia sic intelligas velim, ut indigentiam personalem excipias.

IV. Ex dictis duo colligenda subitio, tamquam certa. Primum est, venialiter peccare eum qui, sublata rationabili causa, vel in parva quantitate chocolatem potat in die ieiunii. Secundum est, dubium grave, ut minus, esse, num una uncia chocolatis sit nec ne materia parva. Id patet tum auctoritate benigniorum Casuistarum, tum ratione a me allata: cui addo, quod alias indicavi, chocolatem immixtum aquæ, seu mixturam ex aqua & chocolate, plus nutrire quam nutriat solus chocolates absolute comestus. Ex quo consequitur quod licet unica pasta chocolatis uncia esset materia levis, mixtura tamen ex illa uncia, & ex quatuor uncis aquæ evadit materia gravis. Ut ergo conscientia tua consulas, abstinere ieiuniorum tempore ab eiusmodi potu. Hæc est nostra sententia: quam si amplexus fueris, legem ieiunii implebis; si secus, vel eam infringes, vel periculo eam infringendi te committes: quia dubium seu periculum peccandi adversus legem per contrariam probabilitatem non aufertur. Enimvero nulla vere probabilis ratio adduci potest, quæ ostendit, mixtum quinque unciarum esse materiam parvam. Debes insuper abstinere, ne usus iste, seu verius abusus, occasionem ingerat ceteris Christianis, qui chocolatem emere nequeunt, excogitandi, & forbillandi aliam similem mixturam minoris pretii, & eiusdem virtutis ad corroborandum stomachum, & extinguendam famem. Tandem scandalum quod populo christiano usus iste ingerit, spectandus est. Dum Christiani vident viros probos, sanos alioquin, & robustos, chocolatem potare, nil considerant, num in parva, aut magna quantitate ab iis sumatur; sed factum spectant, & inde chocolatis potum licitum esse concludunt. Quare in discrimen adducitur sacra ieiunii observantia: cuius lex licet, ad temporis definitionem quod attinet, sit positiva; absolute tamen & naturalis, & divini iuris est. Hæc si seria mente, relictis quorundam Casuistarum sophismatis, expendis, atque veram ieiunii formam ob oculos tibi proposueris, non dubito quin ieiunii tempore abstinueris a præfata portione. Nec mihi in votis est antiquam ieiunii disciplinam renovare, nec *rigorismi*, ut aiunt, regulas

venditare; sed eo dumtaxat studia mea spectant, ut novis, & in diem gliscentibus abusus aggerem pro modulo meo opponam. Nollem, ieiunium, iam per Ecclesiam benignam clementiam eorum imbecillitati satis accommodatum, novis refectionum inventis ita relaxari, ut nullam veri ieiunii speciem servaret.

V. Quid, si octavam, vel sextam uncia partem chocolatis quis infunderet aquæ, ut Pasqualigus ait? Respondeo. Si quid pulveris chocolatis aquæ ita temperate adspargatur ut aqua sapida efficiatur, utque cruditas ab ea auferatur, & stomacho attemperetur & alioquin aqua naturam aquæ, & rationem veri potus retineat, ac reipsa ad extinguendam sitim adhibeatur; quemadmodum aqua, cui commiscetur quidquam succi expressi ex malo medico, & aliquid sacchari, vulgo *limonea*, hoc modo ieiunium non frangitur. Et hic fortassis erit Indorum usus. Sed quæ in Europa chocolatem sic sumit?

VI. Si quis stomachi, vel capitis incommodo laboret si ad aliquod onus, officiumque exercendum, cui ex debito obnoxius est, viribus destitutus reperitur; chocolatem per modum medicinae sumere potest; sicuti olim electuaria per modum medicinae sumebantur, non in fraudem ieiunii ad expellendam famem, ut inquit D. Thomas. Qui ob alios fines chocolatem sumit, semper iniuriam ieiunio irrogat, levem, vel gravem. Et cum limites istius gravis, vel levis malitiæ certi, & manifesti non sint: tu ab hac in die ieiunii portione abstinere, ne in gravem labaris culpam, dum levem tantum te perpetrare autumas.

VIII. Ultimo loco perpendas velim, universam Ecclesiam Gallicanam, tamquam putidam corruptelam, hanc improbare ieiunii tempore portionem. Scandalum ingereret grave, si quis Gallorum aut biberet, aut licitum doceret eiusmodi potum. Et nos, qui religionis centro propius iuncti sumus, talem usum propugnabimus? Quid, si Scripturarum divinarum principia in medium afferrem, ex quibus evidenti consecutione abusus iste improbat? Ab omni specie mali cavendum esse, S. Paulus docet. An non speciem mali abusus iste præfert?

§. U N I C U S.

Diluitur obiectivum ab auctoritate Ludovici della Fabra Physico-Medici repetita.

I. **P**ostquam disputationi finem imposturam, manumque ex hac tabula futu-

duxeram, ad me epistola pervenit Italica lingua exarata: quam, ne deprehendi Auctor possit, latine sincere verto. „ P. Concina, qui in hac sua de chocolatis potu epistola testatur, se gerere historici personam velle circa licitum, aut illicitum eiusdem usum ieiunii tempore, irrurere maiori impetu, ne dicam furore, in eos qui licitum usum propugnant, haudquaquam poterat. Historiam ne textat, an bellum denuntiet, nemo est qui non videat. Potissimum illius hoc in certamine principium eo pertinet, ut dicat, quin tamen demonitret, chocolatem vi nutriendi præditam esse, atque adeo ieiunium frangere. Si doctus Physico-Medicus eidem e manu scutum istud surriperet, evinceretque chocolatem nutriendi facultate carere, concertatio omnino cessaret. Heinc ille inter illos istulos annumerandus merito esset *qui vident vana, & divinant mendacium*; ut de eisdem loquitur Ezechiel *cap. XIII.* Sed ecce doctum Physico-Medicum Ludovicum della Fabra Universitatis Ferrarientis Professorum primarium, Auctorem Patri Concina ignotum (cuius saltem numquam meministi) qui in illo suo opere incognito *Dissertationes Physico-medice* typis editæ ann. 1712. pag. 433. & seqq. demonstrat chocolatem nutriendi virtute destitutum esse: & en causam finitam. Et *pro bono pacis* detorquere prætermittamus Ezechielis oburgationem in Patrem Concina. *Duo sunt officia medicinae: unum quo sanatur infirmitas; alterum quo sanitas custoditur*: inquit S. Augustinus *epist. XLVIII.* Hos duos medicinales effectus nemo est qui chocolati non adscribat. Quare quemadmodum medicinae, etiam si aliquantulum nutriant, illicita tamen non est ieiunii tempore eorumdem sumptio; ita neque medicinalis chocolates illicitus est eum in finem forbillatus, ut aut sanetur infirmitas, aut saltem conservetur, & custodiatur sanitas; quamvis non esset, sicut reipsa est, qui demonstrat, chocolatem vi nutriendi haudquaquam pollere.

II. Huiusce epistolæ Auctor de vultu mihi ignotus est; sed ab amicis fide dignissimis intellexi, virum esse morum integritate, eruditione, pluribusque titulis clarum. Quamobrem flammis epistolam destinaveram, idque reipsa præstitissem, si me dumtaxat miscellum homunculum contumeliis laceffitum sensitsem. Conceptum exequi consilium urgebat epistola ad amicum secreto, illaque familia-

ritate quæ amicos inter intercedere solet, data. Verum, cum serio mecum animo negotium reputarem, eruditum, probumque Censorem benignioris quam par est Moralis lue inquinatum, aliorumque quos aut voce, aut scripto alloquitur amicos inficientem deprehendi. Mihi videre visus sum hominem, doctum licet, optimeque moratum, probabilifico *novo opinandi modo*, quem ab evangelica simplicitate, & sanctorum Patrum doctrina alienum, & corruptelarum omnium fontem declaravit Alexander VII. præventum. Coniecturam meam confirmavit doctrina illa sane festiva, quam ex Auctore a me supra *cap. x. num. 33.* citato adoptavit. Quenam hæc? Chocolates nec potus est, nec cibus. Quid ergo? Medicinalis potus. Quod commentum sane iucundissimum, ut confirmet, auctoritatem S. Augustini *ex epist. XLVIII.* in medium adducit. *Duo sunt officia medicinae &c.* Legi integram *epist. XLVIII.* olim *lxxxii.* Defixis oculis percurri *epist. XLVIII. vet. edit. nunc XCIII. ad Vincentium* valde prolixam, & nec verbum offendi allegati testimonii medicinalis. Legit fortassis eruditus Censor præfata verba in aliquo libello illorum quibus, ut meliorem opinandi probabilitatem promoveant, depravare Scripturarum sanctorum textus, detorquere in erronea sensa Patrum testimonia, familiare est. Quare lectio integræ Augustinæ *epistolæ XLVIII.* nunc ad *Vincentium* sponte currenti calcaria addidit, ut eiusdem mihi obiectæ epistolæ verbis alloquerer Censorem clarissimum. *Non omnis qui parit (inquit ibi circa initium S. Augustinus) amicus est, nec omnis qui verberat inimicus. Meliora sunt vulnera amici quam voluntaria oscula inimici. Melius est cum severitate diligere quam lenitate decipere. Utilius esurienti panis tollitur, si de cibo securus iustitiam negligebat, quam esurienti panis frangitur, ut iniustitia seductus acquiescat.* Legendam epistolam citatam suadeo erudito Censori.

III. Ex epistolæ istilo, quanto probabili assequi coniectura valeo, eruditus Censor mihi adversantium laxa opinandi ratione præoccupatus, propriam quoque eorumdem scribendi formam imitatus est. Excandescere illi solent, & supercilia contrahere, dum suæ laxæ & nimium blandientis doctrinæ paradoxa nativis coloribus representari, & deridenda propinari vident. Et cum pugnare ratione nequeant, maledicta contorquent. Hanc eandem institit viam Censor noster. Quid? An ille modestissimus, & ad humanitatem compositus, nec furore abreptum; & infamia

nia debaccantem traduxisset, nisi eorundem probabilistico ulcere tactus, & scribendi formulis præventus fuisset?

IV. In aliquo similiter Probabilistarum libello sicuti testimonium S. Augustini, ita testimonium sanctissimi Prophetæ Ezechielis ab illo lectum esse sentire nos convenit. Si enim in suo fonte integrum illud caput XIII. proprio mentis acumine expendisset, certior factus fuisset mihi etiam erranti quadrare haud posse severissimam increpationem a Deo latam in Pseudopphetas, qui non severa, & amara pocula, sed dulcia forbilla propinant, & molles pulvillos populi cervicibus supponunt. Audiatur eruditus Censor quid post obiecta verba, *Vident vana, & divinant mendacium*, Propheta Ezechiel continuo ibidem adiciat: *Ve qui consunt pulvillos sub omni cubito manus, & faciunt cervicalia sub capite universa carnis ad capiendas animas... Et violabant me ad populum meum (N. B.) propter pugillum hordei, & fragmen panis (& cyathum chocolatis cum crustulo) ut interficerent animas quæ non moriuntur, & vivificarent animas quæ non vivunt.* Quem latet, in me Rigoristam, ut adversarii contendunt, etiam errantem detorqueri Ezechielis verba non posse?

V. Quæ hæcenus dicta sunt, inde magno opere confirmantur, quod dignissimus Censor non provocatus, non læsus tam severa ferula me exceperit. Porro cum neque ab indole, neque a consuetudine ad similem scribendi rationem inclinet, consequitur huc acerbitatis & acrimonie adductum esse ex nimio, & impotenti erga laxissimum ætatis nostræ opinandi modum affectu. Iesu Christi caritas urget, ut errantem Censorem, & alios fratres in errorem pertrahentem illuminare pro modulo nostro satagamus. Ostensum iam est, opinionem quæ licitum chocolatis potum ieiunii tempore absolute defendit, nulla solida probabilitate niti. Verum opponit ille Medici cuiusdam auctoritatem, quæ nisi commentitia ostendatur, in potato errore persistet. En paucis expositam nostræ brevissimæ responsionis causam. Non ergo, ut mordentem remordeam, non ut vellicentem vellicem, & Plautino sale defricem, sed ut probatissimum virum probabilistico fermento, & hodiernæ benignitatis pete infestum, alioque inficere conantem, in veritatis semitam reducam, calamum stringo. Celeberrimus igitur ille Physico-Medicus, ad cuius tribunal causam appellat, in medium prodeat.

VI. Is est Ludovicus della FABRA primarius in Universitate Ferrariensi artis me-

dicae Professor, qui in suis *dissertationibus physico-medicis* pag. 433. chocolatis naturam, & partes quibus conflatur, describit eo stilo quem ex subiectis testimoniis colligere lector potest. Quæstionem theologicam versare sibi minime vitio vertit artis medicæ tantummodo cultor. Quoties ego confutare pro dignitate soleo quorundam Casuistarum crassissimas aberrationes, illorum opiniones propriis ipsorum verbis conceptas in medium afferro, ut lectores horrorem concipiant. Hanc in præsens sermo methodum. Itaque Ludovicus iste della Fabra pag. 453. hæc statuit quæstionem. „ Num autem cacao nutriendi, ac „ *impinguandi* sit facultas, ut ab OMNI- „ BUS ita admittitur, ut dubium moveat, „ ret, an eius confectio ieiunium frangeret „ ecclesiasticum, uti in voto fuit Caldera... „ Nunc negativa patet. Nam eo tempore, „ ab hypothese Calderæ commotus Cardinalis Brancatius scite probavit chocolatis „ tam... nequaquam frangere ieiunium.

VII. Turpiter in sola facti narratione Fabra errat. Cardinalis Brancatius unam chocolatis unciam ieiunii die fumendam tandem permittit ob materię parvitatem. Omnes (tekte hoc Ludovico Fabra) inesse cacao virtutem nutriendi asserunt. At, inquit, *nunc negativa patet.* Ecce inquam patet? Nemini profecto illorum qui cerebrum sanum, communique sensu præditum habent. Vix in universa Europa doctus occurrit Medicus, qui tam immane paradoxon propugnare ausit. Eruditiores universæ Italiæ Medicos allocutus ego sum, omnesque uno ore testati sunt, neminem nisi aut fatuum, aut bono sensu destitutum negare chocolati posse nutriendi facultatem.

VIII. Sed iterum loquatur Ludovicus Fabra. Hæc ergo sibi opponit pag. 456. „ Nihil „ quoque peni faciunt tot monumentis tradita exemplaria de emaciatis, consumptis, ac gracilibus chocolatæ usu enutritis, & *pinquifacitis*, neque quod tot *famatissimi vi-* „ *vi*, de qua scripsere, eam utpote oleosam „ enutrire fateantur, & quod quisque experiri valeat absque alio victu, ut dictum, „ sola chocolatæ potione ter, quaterque in „ die assumpta faciliter robuteque transire „ diem, cum experimento quoque constet solo „ tabaci fumo absque alia *cibatione* quosdam „ vixisse, & fortasse vivere ad labores.

IX. Tabaci fumo istius Medici sinciput obnubilatum, extenuatumque fuisse dicamus fas est, dum talia scriberet. Tabaci fumus ad labores stomachum roborat, confirmat-

que?

que? Ineptirem ipse, si hæc refellerem commenta. Tam crassæ imaginationis pœnituit continuo nostrum Physico-Medicum, qui *seg.* pag. 457. num. 85. hæc subdit. *Nequaquam tamen negandum, quod hæc confectio ad corporis nutritionem SUMMOPERE non conferrat, non prout ipsa sit, vel includat nutritivum succum, sed quatenus balsamico suo volatili, blandaque oleositate ventriculi fermenta, ut dictum, esurientia ab exoticis expurget.* Exotica sane oratione declaravit Physico-Medicus rationem, cur chocolates nutriat. Verum *seg.* pag. 458. a Casuistis distinctiuncula non exotica, sed familiarissima nutrio obtenta luculentius suam munit opinionem his verbis. *Qua de re, chocolata ad nutriendas partes, non ut PER SE sit, vel includat nutrimentum, sed quatenus CONCURRIT DISPOSITIVÆ.* Peregre hic sunt consuetæ distinctiones, quibus nonnulli Casuistæ hodierni divinarum Scripturarum, & sanctorum Patrum doctrinam corrumpunt. Validius labefactare vanissimam, & communis sensui repugnantem opiniunculam non poteram, quam commenta, quibus illam defendere studet Ludovicus della Fabra, rescribendo. En quam verum proverbium sit: *Nihil tam infandum quod aliquis non effusiat Philosophaster.* Huius Physico Medici vanissima somnia representavi, ut eruditum, probumque Censorem monerem, ne fidem indiscriminatim adhibeat sive Medicis, sive Theologis omnibus nostri temporis, nisi severa critice, maturaque examine præeunte. *Filioli, nolite omni spiritui credere; sed probate spiritus, si ex Deo sint. Quoniam multi Pseudopphete exierunt in mundum.* Epif. 1. Ioan. cap. IV.

CAPUT XII.

De qualitate unice comestionis, necessariæ ad ieiunium: & quomodo plures comestiones ieiunii integritati adversentur.

I. **U**Nicam comestionem ad ieiunium necessariam esse, iam supra demonstratum est. Qualitas nunc istius unice comestionis sub examen inducitur. Quoniam, ut quis intentioni sanctæ matris Ecclesiæ, ieiunium præcipientis, respondeat, non satis est semel in diem comedere; sed insuper opus est ut hæc unica comestio apta sit ad concupiscentiam cohibendam, passionisque subigendas. Ut difficultates quæ agitari solent, clarius resolvantur, sequentia quæ sita propono.

II. Quæst. I. *An illi qui die ieiunii semel*

Conc. Theol. Tom. V.

comedentes, ita ventrem implent, & exquisitis condimentis palatum vellicant, totque selectis epulis gulam demulcent, ut nullam ieiunii afflictionem sentiant, sed concupiscentiam potius irritent, satisfaciant ieiunii precepto? Resp. Adversus hunc non paucorum Christianorum abusum declamant Patres omnes, præcipue Augustinus *serm. cxx.* Sunt quidam observatores Quadragesimæ, deliciosi potius quam religiosi, exquirentes novas suavitates magis quam veteres concupiscentias castigantes, qui copiosis, pretiosisque apparatus fructuum dreyserorum, quorumlibet obsoniorum varietates, & supores superare contendunt. Vasa, quibus coctæ sunt carnes, tamquam immunda formulant. Ieiunant, non ut solitam temperando minuunt elacitatem; sed ut immoderatam differendo augeant aviditatem. Nam, ubi tempus reficiendi advenit, opimis mensis, tamquam pecora præsepibus, irruunt: numero prioribus ferculis corpora obruunt, ventresque distendunt... Tamquam non sit Quadragesima pie humilitatis observatio, sed novæ voluptatis occasio... Quid autem absurdius quam tempore quo caro arctius castiganda est, tantas carni suavitates procurare, ut ipsa faucium concupiscentia nolit Quadragesimam prætereire? Quid inconvenientius quam in diebus humilitatis, quando pauperum victus omnibus imitandus est, ita vivere, ut, si toto tempore sic vivatur, vix possint divitum patrimonia sustinere? Et alibi inquit: *Illi qui sic a carnibus temperant, ut alias difficultoris preparationis, & maioris pretii inquirant, multum errant.* Hoc enim non est suscipere abstinentiam, sed mutare luxuriam. D. Hieronymus *epistola x. ad Furiam* hæc scribit: *In ipsis cibis calida quæque vitanda sunt: & non solum de carnibus loquor, super quibus Vas electionis profert sententiam: Bonum est non manducare carnem, & non bibere vinum: sed etiam in ipsis leguminibus instantia quæque, & gravia declinanda sunt... Inde est quod nonnulli vitam pudicam appetentium in medio itinere corruunt; dum solam abstinentiam carniæ sufficere putant, & leguminibus onerant stomachum: quæ moderate, parceque sumptæ innoxia sunt. Et ut quod sentio, loquar, nihil sic inflammat corpora, & titillat membra genitalia, sicut indigestus cibus, ructusque convulsus.* Similia scribunt ceteri Patres, quos brevitatæ gratia prætereo. His Patrum auctoritatibus innixi aliqui Theologi sustinent, eiusmodi Christianos non implere præceptum ieiunii. Maior in IV. *distinct. xv. q. III.* Martinus Ayala Episcopus Guadixensis *Lib.*

K 3

III.

III. de Tradit. Eccl. cap. de ieiun. Covarruvias Lib. IV. var. cap. xx. n. 11.

III. Communis Theologorum sententia defendit, præfatos Christianos præceptum quidem ieiunii observare; peccare tamen adversus temperantiam leges. Ratio clara est. Nam Ecclesia præscribit unicam comestionem, & ciborum delectum; qualitatem autem, & quantitatem epularum non definit, nec eam definire ob varias corporum constitutiones potest, ut peroptime inquit D. Thomas 2. 2. quæst. cxlvii. art. 6. ad 1. *Quantitas cibi non potuit omnibus taxari propter diversas corporum complexiones.* Qui ergo semel comedunt, præcepto ieiunii satisfaciunt. Quod confirmari potest communis illa doctrina, qua Theologi asserunt, posse impleri substantiam, ut aiunt, præcepti etiam ab eo qui in peccato mortali existat, seu per actionem quam malitia comitetur. Nam si quis ob vanam gloriam eleemosynam pauperibus distribuatur, vel parentes honoret, præceptum de honorandis parentibus, & de eleemosyna implet, quamvis meritum christianæ observantiæ non habeat.

IV. Obiicies. Præcepta legis observanda sunt, non secundum verborum corticem, sed iuxta intentionem præcipientis; ut deducitur ex regula iuris lxxxviii. Qui autem ventrem immoderate epulis replent, & exquisitis obsoniis gulæ morem gerunt, intentioni Ecclesiæ adversantur. Insuper ieiunium est actus virtutis abstinentiæ, & imperatus a temperantia: virtutis autem præceptum per vitium oppositum impleri nequit. Resp. Duplex in legislatore intentio distingui solet: altera, quam vocant obiectivam, seu intrinsecam; altera, quam appellant finalem, seu extrinsecam. Prima cadit sub præcepto, secus secunda, quia illa respicit id quod legislator reipsa præcipit; hæc effectum, seu finem spectat, quem legislator vellet ex legis observantia provenire. Qui ergo semel comedit, & a cibis vetitis abstinere, satisfacit primæ intentioni Ecclesiæ, & implet præceptum secundum substantiam; non tamen satisfacit secundæ intentioni, seu fini extrinsecæ. Ad id quod additur, responderetur, falsum quidem esse, præceptum virtutis impleri posse per eius oppositum: neque tamen hoc contingit in comestione, qua impletur præceptum ieiunii. Quandoquidem præceptum istud præcipit unicam comestionem, & abstinentiam a quibusdam cibis. Qui reipsa semel comedit, & abstinere a cibis prohibitis, actum bonum ex officio, ut Augustinus ait, exercet; &

per hunc actum bonum præceptum implet; quamvis simul adversus alias leges peccet. Aliqua sunt præcepta quæ impleri possunt secundum substantiam, & non secundum modum: quia modus non est intrinsecus rei præceptæ; & huius generis est præceptum ieiunii. Alia vero sunt præcepta quæ impleri nequeunt secundum substantiam, nisi impleatur & modus: quia modus est intrinsecus rei præceptæ: cuiusmodi est præceptum de recitandis horis canonicis, cuius modus est, ut attente & devote recitentur.

V. Quæst. II. An qui pluries in die ieiunii comedit servato ciborum delectu, pluries etiam peccet? Resp. Communior sententia est, hunc semel peccare, in secunda nempe comestione, secus in reliquis refectionibus. Quoniam ieiunium in secunda refectione iam fractum est. Nequit ergo infringi in tertia, & quarta. Hæc per se manifesta sunt. Præceptum siquidem ieiunii unicam præscribit comestionem. Ergo violatum præceptum istud per secundam comestionem, observari amplius nequit. Quemadmodum, si præceptum prohiberet fractionem vasis, fracto vase, præceptum non posset amplius impleri. Hanc opinionem defendunt Durandus in IV. distinct. xv. quæst. xi. num. 9. Caietanus 2. 2. quæst. cxlvii. art. 8. Navarrus cap. xxi. n. 15. Ledesma II. Part. tract. xxii. cap. 11. Azorius Lib. VII. cap. ix. Suarez Tom. II. de Relig. Lib. IV. cap. vii. num. 12. Lessius Lib. IV. cap. 11. dub. 3. n. 15. Bonacina disput. ult. de præcept. Eccl. quæst. 1. punct. 3. num. 7. Trullenchus in Decalog. Lib. III. cap. 11. dub. 3. num. 3. Leander tract. v. disput. ix. q. 11. Salmanticenses tractat. xlii. cap. 11. punct. 3. §. 1. num. 47. Cozza Tom. de ieiun. III. Part. art. 1. dub. 11. num. 143. Sporer in append. ad 3. præcept. Decal. fact. 3. num. 28. ¶

VI. Contrariam sententiam pauciores quidem, sed graves tamen Auctores defendunt. Maior in IV. dist. xv. quæst. vi. Medina codic. de ieiun. quæst. v. Covarruvias Lib. IV. var. 99. Ioannes de Neapoli apud eundem, Montelinus 2. 2. quæst. lxxiii. art. 2. disp. v. q. iv. n. 47. Sylvius 2. 2. quæst. cxlvii. artic. 6. quæst. 3. Molanus in sua Theologia præct. tractat. III. de virtut. cap. xi. concl. 4. Wiggand tractat. v. exam. iv. num. 101. resp. 3. Henricus a Sancto Ignatio Tom. II. Lib. xl. cap. 11. n. 31. & apud ipsum Wiggers. La-Croix Lib. III. part. 11. num. 1265. valde probabilem eam indicat. Antequam, quid in hac controversia ipse probabilius sentiam, libere profero, quæ mihi certa videntur, & habeo.

beo. Igitur reiicio, tamquam opinionem nimis laxam, illam quam referunt, & sequuntur Salmanticenses loc. cit. num. 49. nempe, nullum peccatum committi, nec veniale; in tertia, & quarta comestione. Enimvero manifestum est in his repetitis comestionibus novam aliquam malitiam perpetrari, tum ob contumaciorem legis contemptionem, tum ob effrenem indulgentiæ gulæ licentiam. Quare Lessius, licet primam opinionem propugnet, adfirmat tamen, in tertia comestione peccatum veniale committi. His præmissis, restat ut super præcipuo controversiæ puncto iudicium feram.

VII. Porro, expensis utriusque sententiæ momentis, prima mihi minus probatur: tum quia rationibus quæ subtilitatem aridæ Metaphysicæ sapiunt, innixa est; tum quia nimis naturali æquitati adversatur. Quare secundam amplector, tamquam probabiliozem, & in praxi, ut ego arbitror, unice tutam. Quandoquidem præceptum ieiunii partim est affirmativum, partim negativum. Quia plus habet negationis quam affirmationis. Nam negativum est, quia prohibet esum carniū. Negativum est, quia prohibet plures comestiones. Et, quoniam hoc adversarii negant, sic statim probatur. Unica comestio directe a lege non præcipitur, ita ut ex necessitate debeamus semel in die comedere, sed directe prohibentur plures comestiones; & indirecte unica comestio non tam præcipitur, quam permittitur: hoc nimirum in sensu: si vis comedere, non potes, nisi semel; ceterum potes unum vel duos dies transigere absque omni cibo. Prohibet ergo Ecclesia directe plures refectiones; unamque indirecte præcipit. Et, ne rem certam verborum varietate dubiam faciamus, admitto, directe præcipere Ecclesiam unicam comestionem. Ergo legitime inferitur, plures ipsam vetare. Qui enim unum determinatum præcipit, sane plura prohibet. Prohibet, inquis, secundam comestionem, secus tertiam. Verum hæc est iuxta Logicos petitio principii. Cur, quæso, secundam prohibet, minime vero tertiam? Assigna istius limitationis causam. Posses, & potuisses Ecclesiam sic præcipere, ultro fautor. Sed sic reipsa præcepisse, nego: & negationis fundamentum assigno. Omnia præcepta negativa æque per secundam, ac per tertiam actionem contrariam violantur. Ergo & præceptum ieiunii, qua parte negativum est. Concedunt enim etiam adversarii, indirecte saltem esse negativum, seu assentiuntur hoc præceptum partim esse negativum,

partim affirmativum. Fatentur denique prohibere plures refectiones; sed reponunt fieri non posse ut præceptum, semel per secundam comestionem violatum, deinceps observetur, eo quod destructa sit eius essentia: quod autem non est, observari nequit. Hoc infra palam fiet esse merum sophisma. Interim inquirō: cur toties non agis contra præceptum negativum ieiunii, quoties comedis post secundam comestionem; quemadmodum toties agis contra præceptum negativum comedendi carnes, quoties carnes manducas? Cur asseris, prohibitionem istius præcepti ieiunii esse limitatam ad secundam comestionem? Oppositum videmus in omnibus aliis negativis præceptis. Quia Ecclesia prohibet die ieiunii comestionem carniū, toties peccatur, quoties comeduntur. Quia prohibet plures Missas celebrari, unamque singulis Sacerdotibus permittit; toties peccatur, quot Missæ post primam celebrantur.

VIII. Respondent, quæ a præcepto ieiunii prohibentur, non esse suapte natura mala: non ergo singulæ refectiones prohibentur; sed ea dumtaxat qua ieiunium violatur, nempe secunda, prohibita dicenda erit. Hæc responsio ananis est. Quandoquidem Ecclesia prohibet ingredi Sanctimonialium monasteria, prohibet non ieiunos ad Eucharistiam fumentam accedere, prohibet carniū esum, aliæque multa verat, quæ suapte natura mala minime sunt: & tamen certum est toties aliquem peccare, quoties carnes manducat, quoties non ieiunus Eucharistiam sumit, quoties septa ingreditur Sanctimonialium; & idem de omnibus præceptis negativis dicendum. Nec disparitas quam assignant, alicuius momenti est; videlicet quod alia præcepta adducta adhuc post primam transgressionem servari possunt; secus præceptum ieiunii, cuius essentia per unicam secundam comestionem destruitur. Non, inquam, quidpiam valet hæc responsio. Quoniam nec qui carnes semel comedit ieiunii die, potest amplius omnino, & perfecte præceptum prohibens carniū comestionem observare; sed tantum imperfecte. Ergo quemadmodum post primam carniū manducationem ad observantiam imperfectam præcepti obstringitur ille qui carnes comedit; sic qui bis comedit, ad ieiunii præceptum eo modo quo potest observandum obligatur.

IX. Ex his quæ dicta sunt, responsio patet ad contrariæ sententiæ rationes, quæ metaphysicæ sunt, non morales. Verum siquidem in physicis est quod, ablata forma est-

sentiali, compositum destruitur; sed illud in moralibus non contingit. Quoniam ieiunii essentia non est individua, ut sunt essentiae metaphysicæ; sed dividua est, plures habens partes, quarum aliqua consistunt, destruetis aliis. Itaque post secundam comestionem non potest amplius perfecte, & secundum omnes partes ieiunii præceptum observari. At cur observari nequit imperfecte? In quo essentia, non metaphysica, sed moralis ieiunii sita est? In corporis afflictione, in concupiscentiæ, aliorumque appetituum refrenatione. Ad hos effectus producendos unica comestio præscripta est, & plures prohibentur. Quæro, num post secundam comestionem corpus capax sit afflictionis. Nonne per abstinentiam a tertia refectione caro comprimi, & concupiscentia cohiberi potest? Nemo id negaverit. Potest ergo aliquo modo impleri præceptum. Cur ergo implendum denegas? Quod, ablata ieiunii forma, per secundam comestionem destructa est ieiunii essentia? Sed istæ tricæ & nugæ sunt metaphysicæ, quæ perperam rebus moralibus applicantur. Heinc responsio patet ad paritatem ex fractione vasis petitam. Si enim vas ita infringatur, ut post fractionem adhuc aptum sit ad communes usus; peccatum novum esset, si per repetitas percussiones de novo comminueretur. Ieiunium, ut demonstratum est, post secundam refectionem adhuc utiliter observari potest, quia plures habet partes. Quare si paritas fieret vasis, quod unica fractione omnino inutile redditur; esset prorsus inepta ob evidentem disparitatem iam assignatam: videlicet quia ieiunium plura præscribit; & idcirco, quamvis frangatur secundum aliquas partes, potest secundum alias observari. Qui non potest abstinere a carnibus, poterit fortasse servare unicam comestionem. Qui secundam refectionem sumpsit, potest omittere tertiam. Qui ante meridiem comedit, tenetur reliqua a præcepto imperata servare. Qui in alieno territorio, ubi non viget præceptum ieiunandi, prandium sumpsit, in propriam reversus civitatem, in qua præceptum est ieiunandi, nec carnes comedere, nec cœnare potest. Ne multa. Ieiunium plura complectitur. Qui omnia servare nequit, ea pauca servet quæ potest. Quemadmodum qui non potest recitare integrum officium divinum, tenetur recitare partes eiusdem. Neque ex eo quod secundum partem principalem violatum sit ieiunium, licitum est reliquas eius partes infringere. Alioquin qui lacerasset vestem,

posset etiam illius partes omnes comminueret; & qui alicuius domus præcipuam partem demolitus fuisset, posset omnia reliqua cubacula diruere. Ex quibus omnibus evidenter constat, rationem potissimam cui contraria sententia innititur, esse merum paralogismum; & praxim fidelium, quam obiciunt, esse abusum, qui illorum culpabilem ignorantiam consequitur. Denique concludo, Christianum qui semel violavit ieiunium, debere a tertia, & quarta refectione abstinere: quia certum est iuxta communissimam Theologorum sententiam, sin novum, gravius saltem peccatum eum committere; ut præ ceteris testatur sanctus Antoninus II. Part. tit. vi. cap. ii. §. 9. *Item diebus ieiuniorum pro qualibet vice, qui comedit ultra unam vicem, peccat mortaliter secundum Ioannem de Neapoli in quodlibeto: quia reducit istud præceptum ad negativa. Sed Durandus dicit in IV. hoc esse tantum unum peccatum mortale, quia est fractio unius præcepti pro una die, sed tanto gravius, quanto plures vicibus comedit illa die. Et istud communius tenetur. Et hoc, nisi novo contemptu pluries comederet: quia tunc verum esset dictum Ioannis.*

X. Quæst. III. *An qui inadvertenter ieiunium frangat, teneatur illa die, cum advertit, ieiunium servare?* Resp. Quid dicendum sit, patet ex dictis in superiori quæstione. Nam omnes illi quos allegavimus, ut consequenter loquantur, sustinent hunc non teneri ob eandem rationem quam supra explicavimus; nimirum quod destructa ieiunii forma, quæ est unica comestio, non potest amplius ieiunium servari. At nos rationis huius manifestam falsitatem satis superque ostendimus. Nunc tantum addo, adversarios, ut defendant comedentem carnes non teneri ad ieiunium, docere, abstinentiam a carnibus esse ieiunii essentiam; cui accedit unica comestio: nunc autem, ut propugnent non teneri eum qui bis comedit, ad ieiunandum, docere, in unica comestione sitam esse ieiunii essentiam; qua sublata, possibilis non est observantia ieiunii. Pro commodo enim ieiunantium variant ieiunii definitionem. Sed hæc omnia iam profligata sunt. Idcirco paucis dicimus, eum qui ex ignorantia ieiunium fregit, cum primum animadvertit ieiunii legem vigere, ad illius observantiam teneri ob evidentes rationes quas in superiori quæstione dedimus. Si enim qui scienter violavit ieiunium, tenetur eo quo potest modo, illud secundum alias partes observare; potiori iure ad id obli-

obligatur qui ex inadvertentia illud transgressus est.

I. Quæst. IV. *An interruptio unica comestionis ieiunium frangat? Quidve dicendum de famulis mense inservientibus, lectoribus, & iis qui pyra, poma, & uvas comedunt ad sedandam sitim?* Resp. Qui surgit e mensa animo redeundi, & refectionem continuandi, ieiunium non frangit, si peracto negotio, refectionem resumatur: quia moraliter unica resectio reputatur. Quodnam spatium interfuere debeat inter has duas comestionis partes, non una est sententia. Sanchez in select. disput. III. num. 4. duas horas admittit. Sed hoc spatium, tamquam nimis longum communiter reprobat. Dimidia hora intervalum assignant congruentius, & communius alii. Ut mihi videtur, id arbitrio prudentum relinquendum est. Nam maior, vel minor necessitas tractandi aliquod non levis momenti negotium, sicut potest a ieiunio excusare, sic longiorem, vel brevior comestionis interruptionem permittere valet. Qui vero surgit e mensa animo non resumendi refectionem, ieiunium frangit, si peracto negotio, iterum comedat: quia non amplius censetur unica comestio. Qui credit prandium finitum, involvitque mappulam, & alio novo ferculo producto comedit, non violat ieiunium: quia ad veram unicam comestionis interruptionem requiritur physica cessatio a prandio, seu cœna; nec sufficit sola intentio. Qui tandem e mensa surgit ob immittens aliquod negotium, nulla intentione præmissa de resumenda, & continuanda, expedito negotio, refectione, eo quod ad id non advertit animum, si multum temporis non interfluxerit, videtur posse resumere refectionem; secus qui deliberato animo non resumendi refectionem e mensa abscedit: quoniam tunc & physica interruptio, & intentio concurrunt simul. Hæc omnia tamen iudicio prudentis viri relinquenda sunt: quia tales circumstantiæ occurrere possunt, ut varias exigant resolutiones. Qui mensis inserviunt, sive sint Religiosi, sive famuli, ratione istius servitutis nequeunt quidquam cibi ante prandium capere; quidquid in oppositum alii asserant: quoniam eiusmodi officium non videtur suapte natura sufficiens ratio interruptendi refectionem. Si vero aliqui peculiari stomachi debilitate laborarent, atque notabile detrimentum ex prandii dilatione subirent; tunc aliquid cibi sumere possent, vel prandium anticipare. Qui poma, pyra, uvas, simileque fructus, etiam ad extinguen-

dam sitim, comedunt, ieiunium frangunt quia eiusmodi fructus sunt verus cibus, & ad nutriendum sunt ordinati; quidquid in contrarium asserat Pasqualigus decis. cxxxvi. Sola materiæ parvitas excusare posset, vel manifesta necessitas, quæ legem non habet. Hæc est communior Theologorum sententia, quam docet S. Antoninus II. Part. tit. vi. cap. ii. §. 9. *Bina comestio frangit ieiunium, eorum scilicet que communiter solent sumi in cibum, ubi etiam fructus, cerasa, pyra, & nuges computantur: quia loco refectionis assumuntur, ut in prandio, & in cœna: & herbe etiam, quia sancti Patres herbis vesciebantur.* Coquus tamen prægustare licite valet cibos, dummodo id non fiat in fraudem ieiunii.

CAPUT XIII.

Resolvuntur tres alie quæstiuncule super iis que unica comestioni adversantur.

I. Quæst. I. *An qui in die ieiunii quidquam modicum cibi sæpius comedit, si notabilem quantitatem tandem comederit, ieiunium frangat?* Resp. Communis Doctorum sententia docet, hunc peccare mortaliter contra præceptum de observando ieiunio. Et ita declaravit Alexander VII. qui hæc propositionem damnavit. *In die ieiunii qui sæpius modicum quid comedit, etsi notabilem quantitatem in fine comederit, non frangit ieiunium.* Ratio evidens est: quia æque opponitur legi materia notabilis prohibita, sive simul, sive divisim ponatur.

II. Quæst. II. *An invitatus ab amico in die ieiunii, ut potum, vel aliquid cibi capiat possit, ne inurbanus videatur, illud sumere?* Resp. Auctores non satis clare respondent huic quæsito. Nam alii, nulla facta distinctione, aiunt, hunc peccare mortaliter; alii venialiter; & alii nullo modo peccare respondent. Dico primum. Qui invitatus ab amico comedit ne inurbanus appareat; dubio procul agit contra præceptum ieiunii, quod unicam permittit comestionem, a quo præcepto officium urbanitatis, & amicitiae non excusat. Lex enim amicitiae subiecta esse debet legi Dei, & Ecclesiæ: nec urbanitas erga amicum iniuriam præcepto ecclesiastico inferre debet. Hinc proverbii loco dici solet: *Amicus usque ad aras.* Dico secundum. Si invitatus comedat quantitatem notabilem, peccat mortaliter: si quid modicum inducet, peccat venialiter. Hæc comperta suapte natura sunt.

III. Quæst. III. *An sine fractione ieiunii ali-*

aliquid cibi sumere liceat toties quoties libuerit, ne potus noceat? Resp. Diana coordinatus Tom. IV. resol. 98. affirmativam opinionem defendit. Et hoc est, inquit, intelligendum toties quoties libuerit, dummodo id non faciat in fraudem ieiunii, sed ne potus noceat. Huic sententiæ accedunt plures alii, Caramuel in Theol. Reg. numer. 916. Leander tract. v. disput. v. quest. x. Viguierius de Institut. Theol. cap. VII. de temp. §. 3. Cardinalis Cozza Tom. de ieiun. part. III. artic. 1. dub. 3. ubi auctoritatem affert D. Thomæ desumptam ex IV. Sent. dist. xv. artic. 4. in confirmationem suæ sententiæ: cum tamen ne verbum quidem proferat Angelicus quod favere possit præfatæ opinioni, quæ sane nimis laxa nobis videtur. Quare contrariam sententiam, tamquam unice veram, sustineo, quam defendunt Caietanus 1. 2. qu. cxlvii. artic. 6. Salmanticenses tract. xxiii. cap. II. punct. 3. §. 2. n. 68. & laudant Sanchez, Abulensem, Villalobos, Bonacinam, Layman. Claritatis tamen gratia distinctio præmittenda est. Si quis, non assuetus vino potando, ardenti siti exastuans, quid parum cibi caperet pro una vice ad evitandum potus nocumentum; forte excusari posset. Ceterum quod hoc licitum sit toties quoties cuique libuerit, nos, tamquam evidenter falsum, reprobamus. Et, antequam sententiam nostram suadeamus, lubet indicare cibi quantitatem, quam cum potu sumendam permittunt adversarii. Diana docet, posse sumi quinque vel sex amygdalas saccharo conditas, vel quid simile. Leander concedit quantitatem cibi infra dimidiam unciam, sive cibus iste panis sit, sive fructus, aut quid huiusmodi. Pasqualigus permittit aliquid infra unciam, dummodo non sit chocolates, cuius dimidia uncia vel semel sumpta ieiunium per ipsum frangit. Quamcumque harum opinionum feligas, si sæpius potaveris, quantitatem cibi notabilem, & gravem tandem te sumpisse compertum est. Porro, ut vidimus, Alexander VII. damnavit propositionem quæ asserbat, posse quemquam sæpius quid comedere, etiam notabilem quantitatem in fine comederit. Porro qui sæpius bibit, & toties comedit, vel sex amygdalas saccharo conditas, vel infra unciam, aut dimidiam unciam, frequenter quid modicum comedit, & in fine potationum, & comestionum notabilem quantitatem evincitur comedisse. Ergo iuxta doctrinam Ecclesiæ ieiunium frangit. Et sane inter propositionem damnatam & istam aliud discrimen ego non

video, nisi quod propositio damnata admittebat plures parvas comestionculas; opinio vero quam impugno, ultra simul admittit plurimas potationes. Igitur, si vera esset hæc sententia, insignes potatores feliciores ceteris forent. Quoniam illi possent toties quoties bibunt, quidquam cibi capere; & cum frequenter bibant, frequenter etiam refici possent. Quæ omnia & intentioni Ecclesiæ, & ipsi naturali rationi contraria sunt. Nec alicuius momenti est limitatio adiecta, quod scilicet istæ comestiones non fiant in fraudem ieiunii. Nam hic est merus verborum lusus. Siquidem, ut sæpius ex D. Thomæ notavimus, intentio ieiunantis naturam ieiunii non variat. Quoties cibus in notabili quantitate sumitur, fraus ieiunio fit, quæcumque sit intentio ieiunantis. Concedit D. Thomas, electuaria sumi posse per modum medicinæ, nisi forte aliquis in fraudem electuaria in magna quantitate sumat per modum cibi: 2. 2. quest. cxlvii. artic. 6. ad 3. Ex quantitate Angelicus arguit fraudem. Quoties ergo in repetitis potationibus sumitur, licet divisim, quantitas notabilis cibi, toties iniuria ieiunio irrogatur.

IV. Obiicies. Ecclesia cuique permittit in ieiuniis bibere, quoties ipsi libet. Ergo permittit etiam omne id quod necessarium est, ne potus noceat. Porro cibi aliquid sumere necessarium est, ne potus noceat. Licetum ergo erit cuique toties cibum sumere quoties bibit; dummodo id non faciat in fraudem ieiunii. Resp. Concedo (quamvis non pauci, & graves Auctores, hoc negent) Ecclesiam permittere extra refectorem plures vini potus ad extinguendam sitim; inficior tamen ipsam permittere plures comestiones; sed unicam tantum concedere. aio. Qui autem sæpius parum cibi capit, non semel, sed pluries comedit. Igitur adversus legem ieiunii peccat.

C. A P U T XIV.

De collatione serotina: de illius quantitate, & qualitate: nonnullæ aliæ quasiunculæ super hac materia resolvuntur.

I. Capite septimo originem, & progressum; illamque non adversari integritati ieiunii demonstratum est. Dicitur fuit ibi, originem hanc collationem duxisse a Monachis, qui in ieiuniis, a sua tantum regula indictis, ante, vel post colloquia sua spiritualia, quæ collationes dicebantur, aquam bibebant. Hæc

bi-

bibendi facultas etiam ad ieiunia quadragesimalia extensa fuit, cum Religiosi ob laboris defatigationem potu indigebant. Usque dum ieiunium solvi consuevit vel vespere, vel hora nona, seu tertia postmeridiana, collatio serotina nihil præter potum aquæ, vel vini admittebat. Aliquando etiam electuaria, ut tempore divi Thomæ Aquinatis, sumebantur per modum medicinæ. Retroacta cœna, seu prandio ad horam sextam, iam tum collatio aliquid cibi admittere cœpit. De hac itaque serotina collatione, sequentes quasiunculæ resolvuntur.

II. Quest. I. Quantum cibi sumi possit in collatione serotina? Resp. Antequam quid ipse sentiam profero, brevissime ob oculos ponam initium, & progressum quantitatis cibi qui sumi consuevit in hac collatione. Ut dixi, sub initium, & usque ad quartum decimum Ecclesiæ sæculum collatio nihil præter potum admittebat. Sæculo decimo quarto labente, & quintodecimo ineunte, præter potum, fructus, & herbas sumere in serotina refectiuncula Christiani cœperunt. Tempore sancti Antonini licitum solummodo erat sumere vel herbas, vel fructus, vel electuaria, ne potus noceret. Usus sumendi panem nondum erat inventus. En verba sancti Archiepiscopi II. Part. tit. VI. cap. II. §. 9. Cuius communis usus Christianorum sit facere collationem de sero, aliquid parum sumere cum potu, sine alia consideratione, quamvis non intendant sumere per modum medicinæ, ne scilicet vinum noceat, sed innitantur consuetudini, quæ ea ratione videtur introducta; pie est interpretandum factum eorum, & excusandum: & hoc, nisi sumerent in quantitate notabili, vel de pluribus generibus fructuum, vel studiose ad nutriendum. Et quia panis est principalis cibus ordinatus ad nutriendum; minus congruum videtur panem sumere. Sumere autem bucellam panis frangit ieiunium. Neque hoc tempore consuetudo obtinebat sumendi collationem ad nutriendum. Quoniam D. Antoninus ait excusandos esse, & pie interpretandum factum illorum qui non intendebant sumere collationem per modum medicinæ. Sola bucella panis ieiunium frangebat. Similia habet Sylvester, qui labente sæculo quintodecimo, & sextodecimo ineunte florabat, verb. Ieiun. num. 10. De collatione serotina generaliter sciendum est, quod quedam sunt quæ nec sumuntur, nec sunt ordinata principaliter ad nutriendum, licet nutriant aliquantulum; ut potus etiam vini, & electuaria, & aliæ medicinæ. . . . Quedam vero sunt

ordinata principaliter ad nutriendum, quæ in cibum sumi consueverunt; ut panis, & secundum Petrum de Palude fructus, & herba, & principaliter panis. De primis ergo, & de secundis, excepto pane, non est dubium quod licite de sero sumuntur causa medicinæ, id est ne noceat potus; licet non per modum cibi. Sed, si non sumantur per modum medicinæ, secundum Archidiaconum, pie interpretandum est ratione consuetudinis, quæ ea de causa videtur introducta; quod etiam sentit Panormitanus. . . . Unde, quia circa hoc legem aliam præter consuetudinem non habemus, dico, quod, ubi est consuetudo, licite sumitur panis, si aliud non habetur, vel, si habetur, illud stomacho nocet, vel non reparat sufficienter contra potum. Immo etiam licet, ubi est consuetudo de non sumendo pane, quia in foro conscientie consuetudo non obligat, nisi in quantum legislator intendit; ut patet ex dictis supra, Consuetudo §. 13. qui non intendit ut sine pane bibas, quando sine pane potus, quo indiges, obesset; ut quia fructus non habes, vel, si habes, non habes stomachum fructibus opportunum. Similia scribit Caietanus 2. 2. q. cxlvii. art. 2. Licet præter tempore non fuerit forte licitum sumere fructus, herbas, aut bucellam panis, ne potus lavet stomachum. . . . hodie tamen omnia licita sunt per modum medicinæ in vespertino potu, fraude cessante. . . . Deferendum tamen est consuetudini loci, scilicet, ubi non consuevit sumi panis, non sumatur sine rationabili causa, puta quia fructus nocerent, aut non haberentur, aut non possent conterri dentibus. Temporis tractu tandem obtinuit consuetudo sumendi panem. Nam, ut supra dictum est, D. Carolus Borromæus concessit pro hac serotina refectiuncula unciam & dimidiam panis, ac vini poculum.

III. Quantitatem panis, quam pro serotina cœnula definiit S. Carolus labente sæculo sextodecimo, ineunte sæculo decimo septimo, augere cœperunt Christianæ Ethicæ tractatores. Iam enim hoc tempore collatio sumebatur, non solum per modum medicinæ, sed absolute per modum cibi, ut testatur Azorius Tom. I. Lib. VII. cap. VIII. q. IV. ubi inquit: Fateor quidem illam primo cœpisse causa somni accipiendi, & idcirco etiam indigentia. More tamen, & consuetudine introductum est ut ea absolute, & simpliciter utamur. Idipsum confirmat Lessius Lib. IV. cap. II. dub. 2. num. II. Item sumentes collatiunculam vespertinam, etiam si ad faciant non solum ne potus noceat, ut olim; sed

sed etiam alendi causa, & absque potu: quia consuetudo permittit. Hoc gradu facto, videlicet de collatione per modum medicinæ, ad collationem per modum cibi, confestim quantitas cibi aucta fuit. Sub initium bolus panis; deinde uncia cum dimidia, ut ex divo Carolo retulimus; tandem, sæculo decimo-septimo ineunte, in controversiam penes Theologos hæc quantitas venit; & ex eorum contentionibus augmentum reportavit. Grafius I. Part. decis. Lib. II. cap. xxxvii. nu. 29. cum aliis tres uncias cibi permittit, & nil amplius. Azorius Lib. VII. cap. viii. quæst. viii. permittit tres vel quatuor uncias panis. Lezana cum aliis in Summ. qg. Reg. verb. Ieiunium quatuor uncias cibi concedit. Molfesius in Summ. tract. x. cap. iii. cum aliis quantitatem cibi serotini extendit ad sex uncias. Leander tract. v. disp. iv. quæst. xiii. Castropalaus Tom. VII. tract. i. disp. iii. §. 2. num. 7. Diana tract. vi. resol. 116. amplificat ad octo uncias. Ad dit Leander quæst. xiv. eum qui definitam octo unciarum quantitatem per unam, vel alteram unciam excederet, non fracturum ieiunium. Insuper iuxta ipsum Leandrum quisque potest has decem panis uncias aquæ immiscere, & conficere per coctionem papparum: quod sane erit circiter viginti & amplius unciarum, sufficiens ad opplendum quemlibet mediocre ventriculum, prandio antecedente præoccupatum. Reginaldus Tom. I. Lib. IV. cap. xiv. dub. 10. num. 185. Filiucius Tom. II. tract. xxvii. par. ii. cap. iii. quæst. vii. num. 33. cum aliis assignant quartam partem ordinariæ cœnæ, quam ieiunantes sumere solent tempore quo non ieiunant. Alii prudentum iudicio totum relinquunt. P. Magister Milante in exercit. xxiii. in proposit. Alexandri VII. de collatione serotina hæc scribit: *Ut cœnula ista innocua sit, debet esse medica, ita nimirum ut octo unciarum pondus ordinariæ haud excedat quantitas illa que pro refectioe sumitur: ita quidem universim viri qua pietate, qua doctrina pollentes docent, & ad praxim reducunt. Dixi ordinariæ, quia iusta ex causa poterit esse maioris ponderis, quando videlicet aliquis maiori eget nutrimento.* Hæc domestici Scriptoris opinio laxissima est, & improbanda.

IV. Paucis perstrinxi quæ tum antiqui, tum recentes Auctores hac de re scripserunt. Quid porro mihi dicendum est in tanta opinionum varietate, ubi principia certa desiderantur, & ubi quisque pro arbitrio men-

suras auget, minuitque? Ut confusio tollatur, & aliquam regulam quæ tum a laxitate, tum a severitate, quoad fieri potest, declinet, assignemus, ea primum omnium indicabimus quæ vel ab ipsis benignioribus Casuistis respuuntur. Diana, Salmanticenses, & alii in magno numero improbant, tamquam laxam & improbabilem, opinionem quæ pro collatione serotina quartam cœnæ partem assignat. Nec aliquid probabilitatis eidem conciliat lepida & falsa responsio P. Patritii Sporer, qui in append. ad 3. præcept. Decal. sect. 2. num. 26. hæc reponit in defensionem laxæ opinionis, quam sibi adopræ. *Mittant illi Germanis tempore ieiunii suum calidum calum, cibum, & vina pinguis, fructus, & confecta &c. & ieiunabimus cum ipsis.* Communior opinio inter recentes Casuistas illa est quæ octo uncias panis seu cibi permittit. Et hæc estiam post illam quæ permittit quartam cœnæ partem, omnibus laxior. Secundo animadverto, consuetudinem legitime introductam posse variare ieiunii formam. Tertio admitto, consuetudinem inuestam esse sumendi collationem serotinam. Concedam, hanc collationem, nedum toleratam, sed & approbatam esse. Tandem consensio, consuetudinem introductam esse, ut in hac collatione aliquid cibi, præter potum, nempe panis, & fructuum, seu herbarum, sumatur. Verum nulla consuetudine approbata est quantitas illa octo unciarum, quam pro arbitrio assignant plures recentes Theologi. Quin eam quantitatem veræ Ecclesiæ consuetudini adversari facile colligitur. Quandoquidem sancti Episcopi, ut Antoninus, Caietanus, Carolus Borromæus, alique, qui præfatæ collationis origini, & introductioni propinquiores fuerunt, oppositum apertissime docent; & duas uncias panis non permittunt. Theologi, qui his Sanctis vel suppare, vel viciniore fuerunt; tres, vel ad summum quatuor uncias panis concedunt.

V. Ut itaque; sicut præmissi, media ego via incedam, opiniones, quæ sive quartam cœnæ partem, sive octo uncias permittunt, reiicio, tamquam laxas, &, ut ego arbitror, a vera consuetudine Ecclesiæ exorbitantes. Paullulum quoque, quin plusquam paullulum, ab antiqua recedo severitate; & sanctis viris mediæ, ut ita dicam, istius consuetudinis ætatis, gravioribusque Theologis accedere volo. Duas uncias panis, & unam unciam aut amygdalarum, aut ficuum, aut nucum, detractis corticibus, per-

mitterem in collatione serotina. Hæc sententia minus recedit a Sanctorum doctrina, & praxi: simul etiam humanitati indulget; sed indulgentia ita moderata est, ut a laxitate recedat. Non negaverim tamen, iuxta varias corporum constitutiones posse aliquantulum præfatam regulam relaxari. Quamobrem diu in ea fui opinione, nihil videlicet statuendum esse super istius collationis quantitate. Sed experientia didici, nimium periculo laxitatum, & etiam scrupulorum obnoxiam esse sententiam illam quæ nihil flaruens, omnia aliorum iudicio relinquit. Ex ea quoque magna confusio in ieiunii observantia sequitur. Nam Christiani, vel quia audiunt, vel quia legunt Casuistas, alios permittentes octo quantitatis uncias, alios concedentes quartam solitæ cœnæ partem, ex his opinionibus unam tertiam efformant, & quisque fere eorum Theologus factus, peculiarem istius collationis mensuram sibi præfinit; atque eo devenerunt, ut asserant satis esse ad ieiunium, si a cœnula serotina cum fame assurgant. His omnibus serio reputatis, congruum existimavi regulam assignare, quæ & consuetudinis non adeo vetustæ, & Sanctorum praxis imaginem quamdam referat, & laxitatis aditum præcludat. Præfata regula communiter inservire omnibus potest; licet aliqui ratione peculiaris constitutionis, possint aliquantulum ab ea recedere; sed, ne multum aberrent, adeam respicere debent. Et quamvis plures Casuistæ nimis rigidam eam appellent, non ob id minus vera est; immo character fere veritatis eius ob temporum calamitatem est, quod pauci illam amplectantur, plerisque laxas opiniones suscipientibus. Quapropter iure asserere potest Diana coordinatus Tom. IV. tract. vi. decis. 116. *Cum quantitatem unciarum octo in dicta collatione licitam esse statutum sit; in hoc puncto non multos habebimus adversarios: quia talem quantitatem ab omnibus cum acclamatione, & brachiis expansis suscipiendam esse video.* Dicat, quæso, Diana, qui sint ii omnes qui cum acclamatione, brachiisque expansis hanc suam sustineant opinionem? Nam omnes tum Patres, tum Theologi, quin ex Scriptorum relatione omnes Christiani qui vixerunt usque ad sæculum decimumseptimum, hanc opinionem verbo & opere improbarunt. Qui sunt ergo isti omnes? Num graviores Theologi & sanctiores viri? Minime gentium. Et tamen idem Diana in laudata decisione inquit, consuetudinem illam quæ viget apud

parum timoratos, non esse regulam ieiunii, sed illam quæ viget apud viros bonos, & conscientie timoratos. Consuetudo ergo Ecclesiæ favet serotinæ collationi. Consuetudo Ecclesiæ certissime favet parvæ quantitatis cibi sumendi. Soli recentes Casuistæ propugnant, ut licitam, magnam octo unciarum quantitatem. Hanc opinionem brachiis expansis, & ore aperto, & palato acclamante, suscipiunt Christiani minus pii, & indocti. Ceterum & omnes, non solum antiqui, sed ætati nostræ viciniore Sancti, ac Theologi, insuper & viventes tum pii Christiani, tum docti Theologi præfatam opinionem improbant, & sententiam quam nos docemus, confirmant. Neque ob id rigidi vel severi haberi volumus. Quin in omnibus iis quæ positivi iuris sunt, in benigniorem partem propendimus; semper tamen a laxitate declinare studemus. Sed de hoc iterum infra sermo recurret.

VI. Quærit II. *An præfata cibi quantitas collationis serotinæ augeri licite possit in pervigiliis Nativitatis, & Resurrectionis dominicæ?* Resp. Communis opinio iuniorum allegat consuetudinem obtinere sumendi in pervigilio Nativitatis Domini collationem quantitatis duplo maioris quam aliis diebus. Ubi hæc consuetudo viget, dubio procul licita erit eiusmodi maior quantitas. Sed difficultas est, num revera hæc consuetudo vigeat: de qua re penes ipsos Auctores fides sit. Veneris, ubi ego scribo, consuetudo isthæc, quantum mihi scire licuit, certe non obtinet. Sed ut ut sit, res tanti momenti non est, ut maiori egeat discussione. De eo acius disputant, num scilicet quando pervigilium Nativitatis incidit in diem sabbati, & festum Nativitatis in diem lunæ, liceat maiore uti collatione. Et in hoc secundo puncto non ita ac in primo conveniunt. At ego, sicuti primo, ita huic secundo respondeo, standum esse consuetudini, quæ, ubi viget, licitam reddere potest in pervigiliis & Nativitatis, & Resurrectionis, Pentecostes, & Nativitatis S. Ioannis Baptistæ maiorem collationem. Sed, ut dixi, me fugit hanc vigere consuetudinem in his nostris regionibus. Et certe in pervigilio S. Ioannis Baptistæ, Paschatis, & Pentecostes non obtinet. Inquirunt etiam, num consuetudo isthæc caveat Regularibus. Sed ego non video cur suffragari non debeat, ubi revera viget, Regularibus, quemadmodum laicis; dummodo istorum regula expressè id non prohibeat, sicut consuetudo comedendi lacti-

cinia in Quadragesima in iis regionibus ubi obtinet, tum laicis, tum Religiosis favet, si ea uti velint. Alicubi usus viget differendi in præfatis pervigiliis cœnam ad vesperum, & sumendi mane collationem: quo in casu communius negant, licitum esse excedere consuetam quantitatem dictæ refectiunculæ, quam sero sumptam abundantior esse permittunt ob laborem nocturnarum vigiliarum: & hæc ratio evanescit, cum mane; commutato prandio in cœnam, collatio sumitur. Denique inquirunt, an possit uti privilegio istius consuetudinis sumendi maiorem collationem ille qui vovisset ieiunare die veneris, vel altero die, si in hos dies pervigilium Nativitatis incideret? Adfirmant alii; & alii negant. Sed hæc nimis levia mihi videntur. Quare breviter dico: qui vovit ieiunium, vel qui pro lucrando iubilæo ieiunant, non possunt uti dicta maiore collatione: quia illa maior collatio, non cœnula, sed cœna est, nec vero ieiunio conveniens. Quapropter ubi viget hæc consuetudo, illo die revera fideles non ieiunant, quia utuntur privilegio consuetudinis, quæ ieiunio pro tali die derogavit. Voto autem obstricti, & lucrantes iubilæum ad verum ieiunium tenentur: idcirco maiorem illam collationem sumere nequeunt. Ex quibus colliges, quam rectius scripserint laudati Auctores, si quaesissent, num consuetudo non ieiunandi in pervigilio Nativitatis Domini, aliarumque solemnitatum alicubi invaluerit: quam consuetudinem forte nullibi reperissent.

VII. Quæst. III. An, si quis excederet in quantitate præfinita pro collatione serotina, frangeret ieiunium? Respondeo. Diana coordinatus Tom. IV. tract. VI. resol. 123 Leander tract. V. disp. IV. quæst. XXV. docent, excessum duarum unciarum supra octo uncias, quas pro collatione serotina assignant, non frangere ieiunium: quia, dicunt, excessus iste loco parvitatæ materiæ habendus est. Sed alii communiter asserunt, quod duæ uncie excedant limites, parvitatæ materiæ. Verum sicuti ego supra reprobavi quantitatem octo unciarum; ita nunc reiicio hunc excessum: & id quod iam dixi, repeto, nempe non posse assignari quantitatem mathematicam æstius collationis; sed solum regulam quandam, quæ neque a veteri consuetudine nimium recedat, neque nimium in recentiorum temporum laxitatem declinet: quam regulam supra definivimus, ibique addidimus pro varia corporum constitutione posse paululum quantitatem illam vel minui, vel auge-

ri. Quandoquidem ratio introducendi eiusmodi collationem fuit solamen naturæ, ut nempe homines possent somnum capere, atque corporalia munia obire. Quare ea cibi quantitate quæ satis sit ad exercendas, licet cum incommodo, & molestia, quæ a ieiunio inseparabilis esse debet, naturæ functiones; ea, inquam, quibus contentus esse debet. Et licet sub initium quadragesimalis ieiunii ob itomachi vacuitatem difficile somnum caperet, non propterea illico collationem augere tas esset; sed oporteret ut conaretur difficultatem illam exercitio, & assuetudine devincere. Quod si post congruam experientiam victoria non reportaretur, sed corpus notabiliter debilitate langueret; naturæ succurrendum foret, & iuxta prudentis, & evangelicæ benignitatis leges quantitas cibi augenda.

VIII. Quæst. IV. An in collatione serotina non solum cibi quantitas, sed etiam qualitas attendenda sit? Resp. Bonacina disp. ult. punct. 3. num. 3. docet quantitatem, secus qualitatem, attendendam esse. Observa tamen, inquit, in secunda refectiuncula non ita stricte prohiberi cibi qualitatem, sicut interdicuntur quantitas. Quamvis enim communiiori usu receptum sit, ut in secunda refectiuncula ii sumantur cibi quibus in die ieiunii vescimur ante, vel post prandium, ut sunt vicia, nuges, poma, vel alia ex saccharo, aut melle confecta; licite tamen potest sumi iusculum; modo non sit ex coctis cibis, qui tempore ieiunii interdiciuntur. Potest etiam comedi pisciculus, aut exigua pars piscis maioris: immo multa alia res in eadem refectiuncula degustari possunt. Sententiæ Bonacinae accedunt alii pauci Casuistæ. Contraria autem sententia communissima est, nempe cibos quos consuetudo in hac collatione concedit, esse determinatos, minime vero cuiusque generis. Alioquin, si licitum foret sumere indiscriminatim præfata collationem ex quovis cibo quadragesimali, liceret etiam sumere ex cibis compositis, & concretis ex piscibus recentibus tritis, & ex aromatibus, & uti lacte amygdalarum, aliove iusculo, stillato ex acipensere, tructa, aliisque optimis piscibus: quorum, similibusque ciborum unica uncia plus nutrit, & satiat quam multa uncia herbarum, & fructuum. Porro quis octo uncias sumi posse concefferit, immo decem, ex dictis cibis, quin ieiunium frangatur? Nemo sane, nisi christianæ legis penitus inscius. Explosa itaque hac sententia, tamquam manifeste laxa, resolvendum superest, quæ-

quænam cibi permitti sint, & quænam vetiti in præfata cœnula.

IX. Quæst. V. Quænam cibi sunt in collatione serotina permitti? Resp. Iuxta communissimam, veramque sententiam sunt panis, poma, pyra, ficus, uvæ, sive recentes, sive siccæ, oleæ, nuges, herbæ crudæ, dulciaria, seu bellaria, idque genus similia. Quoniam huiusmodi cibi eorum non sunt qui naturam sustentent; & consuetudo quæ collationem introduxit, hos quoque cibos sumendos invexit.

X. Quæst. VI. An licitum sit in collatione serotina sumere cibum compositum ex assignatis, nempe pane, herbis, sale, & oleo conditum? Resp. Leander tract. V. disput. IV. quæst. XXXV. & XXXVII. cum aliis Casuistis affirmativam defendit sententiam. Quia, inquit, panis immixtus aquæ, aliisque esurialibus, non plus nutrit, quando quantitas non augetur, ac nutriat, si solidus, & separatim sumatur. Hæc siquidem mixtio nihil substantiæ addit, nihilque novi nutrimenti. Cur ergo licitum non erit, servata quantitate, eiusmodi cibos esuriales miscere simul, & per coctionem componere? Hæc omnia mera inventa sunt, ad extenuandam ieiunii formam, & ventriculo indulgendum excogitata. Quare hanc opinionem; ut evidentem falsam, reiicimus. Et, ut omnibus illius falsitas comperta fiat, primum omnium explodendum est illud quod, tamquam certum, obtrudunt, videlicet aquam non nutrire. Quandoquidem, licet aqua a natura instituta sit ad sitim extinguendam, & cibum alterandum, ac per corpus distribuendum; at tamen certum est, atque extra omnem disputationem, aquam aliquo modo etiam suapte natura nutrire, ut experientia constat, omnesque Medici fatentur. Quid postea dicendum de aqua, cibus nutrientibus immixta? Quis negare ausus fuerit, cibum concretum ex pane, aqua, sale, & oleo, & per coctionem compositum, non magis nutrire, & corroborare, quam si panis solus, separatusque comedatur? Sed; quia effectus istius maioris nutritionis, vel substantiæ nobis ignoti sunt, his relictis, lubet rationem evidentem promere, nulli cavillo obnoxiam. In cibo collationis serotinae id maxime considerandum est, quod famem expellit, & quod omne ieiunii incommodum aufert. Porro cibus compositus modo dicto, sive parum, sive multum nutriat, famem certe repellit, nullam quasi ex ieiunio molestiam experiri finit, nullumque pati incommodum. Ieiunium eo spectat, ut moderata fame carnem,

& concupiscentiam subigat. Accipiamus nunc quinque, vel sex uncias panis, & duas uncias aliarum rerum esurialium; deinde aquam proportionatam ad componendum cibum: quæ aqua, ut proportionata sit ad congruam coctionem, erit viginti circiter unciarum. Compositum itaque constabit viginti octo uncias. Deme, si vis, id quod coctio consumit. Semper remanebunt circiter viginti uncia papparii, seu illius compositi. Nonne cibus iste magis implet ventriculum quam si partes separatæ fumerentur? Nonne hominem semi esurientem, nedum optime pransum, quasi saturare valeret? Admissio eiusmodi cibo in collatione serotina, ubi, quæso, ieiunii vel leve incommodum? ubi vel tenuis molestia? En, christiane lector, nostrorum temporum ieiunium, quod quidam Casuistæ permittunt. Summo mane sex uncias cibi compositi ex chocolate, & ex aqua, sub meridiem optimum prandium, & sero refectioem cibi compositi ponderis viginti unciarum concedunt. Sed hoc ieiunii simulacrum reprobant communiter Theologi, reprobant consuetudo Ecclesiæ. Quid de herbis dicendum? Crudæ communiter sumi debent; non tamen negaverim aliquando, peculiariter ratione urgente, coctas sumi posse. Negaveris ne panem vino immergi possit? Minime; dummodo moderate hoc fiat. Ceterum, si compositum ex pane, & vino conficeres, sicuti dictum est de composito ex aqua, & ex pane; potiori iure ieiunium frangeres: quia valde magis vinum quam aqua nutrit. Verum, dum quis fructum panis vino madefactum sumit, proprie non dicitur cibus compositus, solidus, & alterius generis; sicut est papparium coctum ad ignem ex aqua, pane, sale, & oleo. Communis sensus hæc omnia distinguit. Extrema vitanda sunt. Cicera quoque, fabas, lentas, oryzam, hordeum, & quæcumque legumina cocta, & condita excludimus a collatione serotina.

XI. Quæst. VII. An in collatione serotina licitum sit sumere pisciculos recentes parvos, aliquid butyri, casei, & ovorum? Resp. Bonacina, ut iam indicavimus, adfirmantem opinionem defendit cum aliis paucis Casuistis, quibus novissime accedit P. Sporer in append. ad 3. præcept. Decal. sect. 2. §. 3. ubi quodammodo adversus P. Laymanum, oppositum sententem, indignatur. His enim verbis animum suum admiratione defixum prodit. Ego miror Patrem Paulum Layman, alias tam bonum Germanum, in hac sola materia patriotis suis fuisse tam austerum. Hanc sen-

sententiam non modo graviores Theologi, sed & benigniores Casuistæ improbant, tamquam laxam, & falsam. Et, quia res est non levis momenti, operæ pretium duxi in hoc Dianam ipsum imitari, qui non modo loca Auctorum allegat, sed & verba transcribit. Quoties enim allegatur Casuista aliquis ventri favens, illico fides adhibetur; sed, si adversus gulam citatur, non tam facile creditur. Referam primum omnium quæ scribit Diana coordinatus *Tom. IV. resol. 116. num. 4. & segg.* „Aſſero in dicta collatione sub onere peccati mortalis quantitatem licitam non posse sumi in piscibus, ovis, & aliis lacticiiniis, seu cibis substantialibus in cœna manducari solitis: & ratio est manifesta: quia, ut dictum est, collatio est licita propter consuetudinem: sed consuetudo, quæ introduxit dictam collationem, non solum præscripsit, & præscribit quantitatem, sed etiam qualitatem ciborum; numquam vero per consuetudinem in collatione introducti sunt cibi qui communiter ordinantur ad sustentationem, & inter fercula apponuntur, ut pisces, ova, & legumina &c. ergo talia manducare illicitum, & peccatum erit. Verum, quia multi nolunt hanc veritatem intelligere, ponam per extensum verba Doctorum. „Ex his quos ille recenset, & ex recentioribus aliquos, ego quoque referam.

Azorius *Lib. VII. cap. VIII. quest. VIII.* „In refectiuncula vespertina solum edi possunt quæ ante, vel post prandium sumi solent, quales sunt fructus arborum, herbæ, & alii quidam fructus leviores sumi soliti ea tantum ratione ne potus stomacho noceat; ut proinde sit corruptela, si ii cibi sumantur qui potissimum ad nutriendum valent, qualia sunt legumina, & pisces. „Retrahetur quæ docuerat *quest. VII.*

Reginaldus *Tom. I. Lib. IV. disput. XIV. dub. 20. n. 185.* „In collatione serotina solum edi possunt quæ ante vel post prandium, aut cœnam alias sumi solent, qualia sunt electuaria, fructus arborum, puta ficus, uva, nuges, pyra, poma, herbæ &c. Si enim secus fiat, idest sumantur alii cibi, & qui valent potissimum ad nutriendum, ut sunt pisces, & legumina, non erit refectiuncula, sed ieiunium solvetur. „

Filiucius *Tom. II. tract. XXVI. p. 2. dub. 6. num. 30.* „Cibi qui communiter ordinantur ad sustentandam naturam, & inter fercula apponuntur, videntur prohibiti esse;

se; tales sunt pisces, ova, item iuscula ex leguminibus, amygdalato, & huiusmodi: hæc enim omnia prohibentur, quia non solent numerari inter cibos ad ientacula, sed inter cibos ad alendam, & sustentandam naturam. „

Laymanus *Lib. IV. tract. VIII. cap. 1. num. 9.* „Qualitatem cibi in collatione sumendi aiunt DD. communiter esse fructus, aut herbæ, adiuncto etiam pane, vel pisciculo parvo, secundum Azorium; sed ego puto eum loqui de pisciculo parvo, qui fumo siccatus, vel aceto maceratus sit; qualis etiam inter leviores cibos numerari solet. „ Stephanus Fagundez *de præcep. Eccles. tract. IV. Lib. I. cap. IV. num. 18.* „Consuetudine ubique receptum est, ut in refectiuncula soli fructus cum modico panis capiantur; & hanc consuetudinem excedere non est licitum. Et si aliqui non nihil piscis adhibere soleant, id quidem per corruptelam faciunt, non per consuetudinem legitimam: communis enim consuetudo est, ut fructus modici, & modicum panis in collatione adhibeatur: non pisciculi parvi, vel tantillum magni piscis: non enim quantitas materiæ, sed materia prohibetur. „

Sancius in *select. disp. III. num. 8.* „Nec ex cibis ad cœnam aptis etiam in minori mensura poterit accipi refectio: obstat enim consuetudo ad id contraria. „

Ioseph Angles *de ieiunio quest. IX. artic. 2. dub. 4.* In collatione serotina ne illa sumantur quæ per se ad nutriendum ordinantur, quales cibi sunt pisces, ova, &c. nam in his, quamquam similis quantitas non violaret ieiunium, ratione tamen qualitatis violaret. „

Vivaldus in *candel. aur. part. ult. cap. XI. num. 25.* In refectiuncula concedi potest frustulum panis cum pyro, pomove, cum uva, vel paucis ficis, nucibus vel his similibus. „

Berardus in *Sum. cor. part. I. cap. I. n. 69.* „In collatione serotina concedi possunt aliqua electuaria, confectiones, vel panis dulciarius, fructus, & herbæ &c. quæ ad nutriendum principaliter ordinata non sunt. „

Iacobus de Graffis in *Decis. Part. I. Lib. II. cap. XXXVII. num. 29.* „Collatio de sero fieri potest vel sumendo parum fructuum, vel ficuum, vel panis solius, vel uriuſque iuxta morem regionis. „

Antonius de Leteratis in *Summ. Part. II. cap. XIX. num. 4.* „Ieiunans in sero diei non de-

debet sumere aliquod comestibile quod in prandio consuetum est sumere; sed aliquod per modum medicinæ, ne potus illi noceat. „

Molfesius in *Sum. Tom. I. tract. X. cap. III. num. 24.* Nihil interest, si in pane vel fructibus fiat huiusmodi collatio; quamvis decentius fiat in fructibus. „

Sylvius *2. 2. quest. cXLVII. art. 6. quest. 2.* „Pisces autem pro collatione comedere, ut salomonem, lurium, asuellum, & alios huiusmodi, non credimus esse licitum. „

Leander *tract. V. disp. IV. q. XI.* „Tamquam certum mihi respondeo, quod in collatione non liceat uti piscibus recentibus. „ Primo quia consuetudo omnium tam doctorum, quam vulgarium hominum usque ad hæc nostra tempora oppositum tenuit; ut constat: ergo illam excedere non erit licitum; sicut non est licitum legem excedere, nam consuetudo vim legis habet. „

XII. Plurimi alii Auctores hanc eandem sustinent sententiam, ut S. Antonius *II. P. VII. VI. cap. II. §. 9.* Sylvester *verb. Ieiun. q. III. num. 10.* Caietanus in *Sum. verb. Ieiun. Sed & recentes, Lavorius tract. de iubil. p. 1. cap. XX. num. 10.* Beia *p. I. cas. 3.* Medina in *Instruct. Conf. Lib. I. cap. III. §. 10.* Lamas in *Sum. Part. III. cap. V. §. 24.* Ortiz in *Summ. cap. XIX. num. 10.* Ioannes Medina *cod. de ieiun. Cardinalis Cozza de ieiun. p. III. dub. 5.* pluresque alii. Ex quibus omnibus colligitur, sententiam Bonacinæ, & Tamburini, aliorumque paucorum esse omnino improbabilem, & falsam; atque adeo in praxi omnino reiiciendam. Sic concludit laudatus Diana. „ Ex his omnibus

apparet sine ratione & fundamento contra communem Doctorum sententiam locutum fuisse Bonacinam disp. ult. ubi asserit in collatione serotina non tam cibi qualitatem, quam quantitatem attendendam esse. Nam, ut supra ex ore omnium Theologorum probatum est, qualitas cibi in refectiuncula frangeret ieiunium. Et ita etiam sentiunt plures Patres nostræ Religionis, & ex Societate Iesu a me de hac re consulti. Unde minime dubitandum est, contrarium facientes peccare mortaliter, & frangere ieiunium. Scripsi hæc ad comprimendam audaciam aliquorum, qui ex auctoritate Bonacinæ contrariam sententiam in praxi consulere audebant: quæ quidem sententia non est probabilis, sed falsa, quia est destituta rationibus,

Conc. Theol. Tom. V.

& est contra communem, ut visum est. „ Ergo &c. „ Hactenus Diana in citata *resol. 116. num. 23.* Si vel ipsi benigniores, & laxiorum opinionum defensores falsam, ac improbabilem vocant opinionem quæ pisces comedendos permittit in collatione serotina; quis audebit eam imposterum propugnare, vel aliis amplectendam consulere? „

XIII. Quest. VIII. *An saltem pisciculi parvi, fumo exsiccati, vel sale conditi, ut ostreae, camarones, sardina seu acedia, similesque, possint esse materia collationis serotinae?* Respondeo. Affirmativam opinionem defendit Bonacina cum aliis, quos inter est Henricus a S. Ignatio, qui obiter, & sine ullo examine hac de re verba faciens, ait *Lib. XI. cap. I. n. 9.* posse in suo Belgio sumi pisciculos in parva quantitate. Sed contraria sententia communissima est, ut inquit Salmanticenses *tract. XXIII. cap. II. punct. 3. §. 3. num. 8.* quorum verba isthuc transcribenda sunt. *Sed communis (aiunt) Doctorum sententia docet, non esse materiam collationis pisciculos parvos, sive recentes sint, sive fumo siccati: quia, cum collatio serotina consuetudine sit introducta, etiam consuetudini standum est circa cibos qui eius materia esse possunt. Sed nullibi est consuetudo introducta sumendi in ea pisciculos parvos, ut testantur Villalobos, Azor, Palaus, & alii infra citandi. Ergo eos sumere non licet. Ulterius: nam pisces ex se ordinati sunt ad nutriendam, & sustentandam naturam: ergo eis non licet uti in collatione serotina. Sic Sanchez Lib. IV. conf. cap. I. dub. 25. num. 4. Ledesma tract. XXVII. cap. II. Trullenchus in Decal. Lib. III. cap. II. num. 8. Villalobos tract. XXIII. deff. 7. num. 3. Palaus Tom. VII. tract. I. disp. III. punct. 2. §. 2. num. 6. Lezana verb. Ieiun. num. 4. Fagundez de 4. Eccles. præcep. Lib. I. cap. IV. num. 18. Diana Part. I. tract. IX. resol. I. & Part. IV. resol. 117. & alii. Idcirco istorum verba transcripsi, quod resolutiones eiusmodi, facti cum sint, plus ab auctoritate quam a ratione pendere soleant. Doctores liquidem, qui variis temporibus scripserunt, testes sunt consuetudinis. Porro isti testantur, numquam viguisse consuetudinem sumendi pisciculos, etiam fumo exsiccatos, in collatione serotina. Manifestum igitur est non posse licite sumi præfatos pisciculos. Ratio quoque hoc ipsum evincit. Enimvero, si communissima tum antiquorum, tum recentium Theologorum sententia est, prohibitos esse in collatione serotina pisces magnos, & recentes, etiam servata quantitate; si falsissima*

ma est sententia quæ statuit, quantitatem, secus qualitatem, attendendam esse in refectiuncula ferotina: nulla sane ratio superest quæ licitos ostendat pisciculos parvulos fumo exsiccatos, vel aceto maceratos in dicta collatione. Nam idcirco veriti sunt recentes, quia cibi sunt, ex primaria institutione ordinati ad commode nutriendam, alendamque naturam: quapropter numquam consuetudo Ecclesiæ eosdem concessit in refectiuncula ferotina. At numquid cibi non sunt, ad nutriendam, & sustentandam naturam eodem modo ordinati, pisciculi parvi fumo exsiccati, vel aceto macerati? An fumus, vel acetum aliquid substantiæ illis adimit? Quin pisces fumo siccati non raro meliores sunt quam recentes: idemque est de aliis pisciculis aceto maceratis, qui numquam solo aceto, sed simul cum aceto, aromatibus etiam condiuntur. Ulterius, cur liciti erunt pisciculi parvuli, & non magni, si quantitas fervetur? Sed, numquid neque duas sardinas salitas concedes? Respondeo, quod plura possent permitti, si ibi sisterent, unde initium fumunt; sed quia ad ulteriora viam aperiunt, idcirco nihil ex piscibus, sive recentibus, sive aceto, sive sale maceratis sumendum, cum communi Theologorum consensu statuo. Ratio enim, ut dixi, æque, proportionem servata, evincit esse illicitos pisces magnos, ac parvos: quia etiam parvi sunt cibi eodem modo ordinati ad nutriendum. Dic, quæso, cur licitum erit sumere duas uncias sardinarum; secus vero duas uncias thunni, salomonis, aringarum, quin etiam tractæ salitæ, vel fumo, & sale macerate, quæ vulgo dicitur *bazzorta*, estque optima? Ob id ergo solum pisces erunt materia collationis ferotina, si nomine diminutivo pisciculi compellentur? Cum itaque consuetudine veriti sint absolute in collatione ferotina pisces; tam parvi, quam magni, tam recentes, quam saliti prohibiti intelliguntur: ut communissime testatur Theologorum sententia. Et præter allegatos Auctores addere lubet Leandrum tract. v. disp. iv. quæst. xlii. ubi hæc scribit. *An saltem liceat in collatione uti piscibus fumo siccatis, saleque conditis? . . . Ut mihi certum respondeo, non posse: quia nec ratio, nec usus virorum prudentum, & timorata conscientia ad contrarium tuendum urgent, ut constat, cum sit omnino contrarius. Ex his colliges, contrariam opinionem in conspectu nostræ nullo modo esse probabilem, utpote & ratione, & auctoritate destitutam. Quis enim præter Bonacinam, aliosque pau-*

cos neotericos eam defendit? Solet utique laudari Caietanus pro illa opinione, eo quod scribat in Summula verb. *Ieiunium sub fin. i. cap. Quia ad hoc videtur ferotinum ieiunium reductum, ut non referat, quid quisque sumat; si modum non excedit.* Qui hæc Caietani verba allegant, ut evincant non esse illicitam qualitatem ciborum quorumcumque ex permixtis in prandio, in primis iniuriam irrogant Caietano, quia textum illius truncatum exhibent, & illius temporis consuetudinem ignorant. Tum siquidem disputabatur, num licitus esset in collatione usus panis, vel tantum fructuum arborum, vel herbarum. D. Antoninus, & alii negabant, posse licite in collatione sumi panem; sed tantum fructus. Caietanus licitum usum panis defendebat. Quapropter sic incipit textus Caietani: *Nec sumere in ientaculo parum panis frangit ieiunium: quia ad hoc videtur ferotinum &c.* Clarius rem hanc explicat Caietanus 2. 2. quæst. cxlvii. art. 6. §. 2. ubi sermonem habet de omnibus iis rebus quæ in collatione ferotina sumebantur. *Licet piscis temporibus, inquit, non fuerit forte licitum sumere fructus, herbas, aut bucellam panis, ne potus lavet stomachum, quia horum usus secundum se est manducatio, ut Auctor dicit; hodie tamen omnia licita sunt per modum medicina in vestitimo potu, fraude cessante: quoniam iam consuevit christianus populus uti per modum medicina huiusmodi his quorum usus est manducatio. Deservendum tamen est consuetudini loci; scilicet, ubi non consuevit sumi panis, non sumatur sine rationabili causa, puta quia fructus nocerent, aut non haberentur, aut non possent contentibus.* Evidens hinc est, non aliud Caietanum velle, nisi quod tum temporis licitum erat sumere vel fructus arborum, vel panem; parumque referebat, quid quisque ex his sumeret, dummodo modum non excederet. Nec in Caietani, nec in cuiusque illius ævi Scriptoris mentem venerat piscium usus in collatione ferotina adhibendus. Nondum enim adeo laxata erat ieiunii severitas. Sed de hoc plusquam satis.

XIV. Heinc mirari satis non subit, P. Thomam Milante, qui se purgatoris Theologiæ cultorem iactat, in cit. exercit. docere quæ sequuntur. *Nec scrupulosus quidem Theologus (scrupulosus ne Theologus Diana, aut Leander?) inficiari audeat (te posse veteri pisciculis recentibus) præsertim quia viri prudentes, ac docti, immo Regularium communitates eisdem vesci in antipascali ieiunio*

consueverunt. Vin' meliora? Audi sequentia. Ut ingenue meam hac in re proferam sententiam, attendi præsentem disciplinam, sine ullo scrupulo posse etiam magnos pisces in eadem quantitate permitti existimo. . . Unde, sicut hodie in prandio licet grandes pisces comedere, licet pariter in coenula cum debito moderamine manducare. Auctor iste invehitur contra Casuistas, quos Laxones appellat: & tamen istorum benigniores tam laxam doctrinam vix docent. Domestici Theologi aberrationem repellent, ut novum argumentum perhibeam, me, non partium studio, sed veritatis amore succensum, molliorem Ethicem improbare.

XV. Quæst. IX. *An, quando in die ieiunii licitum est in prandio edere lactinia, licitum quoque sit aliquid eorum capere in collatione ferotina?* Respondeo. Doctores qui negant licitum usum piscium in collatione, negant quoque licitum esse usum ovorum, & lactiniorum: quoniam eadem & ratio, & consuetudo obtinet adversus lactinia, & ova, ac adversus pisces. An vero in regionibus septemtrionalibus, ubi fructuum inopia est, licitum esse possit aliquid casei cum pane sumere, res tanti non est, ut de ea disputare debeamus. Parvitas materiæ, & necessitas excusare quandoque possunt. Quin in aliis etiam regionibus, ob capitis, vel stomachi debilitatem, infirmamque corporis constitutionem, præter communem consuetudinem agere quandoque licet. Absolute tamen ubique collatio ferotina sine lactiniis sit oportet. Quare nec placenta, nec aliæ pastæ ex ovis, butyro, aut lacte concretæ licitæ sunt in eadem refectiuncula.

XVI. Quæst. X. *An viri nobiles, delicati, Advocati, Procuratores, Lectores, omnesque studiis vacantes, sumere possint collationem maiorem quantitatis quam ceteri? Quidve dicendum de Curia Romana?* Respondeo. Passqualigus decis. xcix. Leander tract. v. disp. iv. quæst. xxviii. & seq. Cardinalis Cozza part. iii. dub. 9. alique docent, omnes laudatos viros posse ampliorem sumere collationem, & pro ratione obtrudunt consuetudinem, ac delicatam corporis constitutionem. Istorum Auctorum opinio non modo improbabilis, sed & indigna ut proponatur est. Quandoquidem neque nobilitas, neque divitiæ, neque recentitæ professiones (ab observantia ieiunii excusare possunt). Ergo neque a sobrietate, in ferotino ientaculo servanda. Ut salutas istius opinionis omnino pateat, expendendi sunt status singuli enumerati. Atque in primis nobilitas nullo privilegio

potitur adversus legem. Deinde plurimi nobiles fortioris, & robustioris constitutionis sunt quam multi plebei. Si plures viri graves delicati sunt; etiam plures viri plebei habent constitutionem gracilem, minusque firmam. Futile ergo est asserere, nobilitatis statum causam sufficientem esse augendi collationem ferotinam. Sed, sive nobiles, sive plebei sint, si aliqua peculiari debilitate, vel incommodo laborent, poterunt plus minusve iuxta Superioris docti, & prudentis arbitrium a lege collationis ferotinae dispensari. Cur vero Advocati, Procuratores, Lectores, omnesque qui studiis vacant, possunt sumere ampliorem collationem? Quænam consuetudo id permittit? Nulla sane. Si enim præfatis omnibus licita esset maioris quantitatis collatio, potiori iure licita foret omnibus artificibus, sutoribus, barbitonistibus, pictoribus, aliisque. Plebei postea, qui artibus magis laboriosis insudant, a ieiunio etiam excusarentur. Pro quibus ergo statuta est regula illa octo unciarum? An pro Religiosis? Leander loco citato quæst. xxx. ait, posse istos ampliorem refectiunculam sumere, etiamsi continuo studiis non vacant, dummodo certis horis (nempe quinque, vel sex) studeant, etiamsi id faciant recreationis causa: vel si in choro canant, aut manibus laborent. Concludam ergo cum Caramuele in Theol. fund. num. 1539. Ergo, si etiam Religiosos excludimus, qui erunt in Ecclesia Romana qui teneantur observare ieiunia? Dicamus potius e contrario, nobiles, procuratores, virosque graves minorem præ ipsi plebeiis debere sumere collationem: tum quod lautius prandeant, & exsaturentur: tum quod minus laborent corpore, & consequenter corpus magis indomitum habere soleant: tum denique quia isti severiore indigere solent penitentia. Qui vero studiis vacant, minus ventrem implere debent. Nulla ergo ratio, nullaque consuetudo permittunt nobilibus, Advocatis, Procuratoribus, & Lectoribus maiorem collationem quam ceteris Christianis. Una pro omnibus lex: sola infirmitas, viriumque debilitas, non status diversitas, relaxare legis rigorem potest. Consuetudinem, quam de Curia Romana obtrudunt, nimirum, licitum esse in præfata Curia sumere maiorem collationem consuetam, inventum est illorum Casuistarum quos loco citato quæst. xxv. recenset Leander. Quin in Romana Curia, ubi sedes est religionis nostræ, severius Ecclesiæ præcepta servari debent, ne inimici nostri obgannire, & exprobrare audeant,

Roma scilicet exire edicta, ut illud Augusti, minime vero ibi subsistere. Neque aliorum abusus (quos, si tolerant, nunquam approbant Pontifices summi; sed pro virili parte evellere conantur) pro consuetudine legitima opponi valent.

XVII. Quæst. XI. An licitum sit summo mane, vel meridie sumere collationem, prandio dilato in vespere? Resp. Communissima sententia est, absque iusta causa id minime licitum esse: quia non licet ordinem ab Ecclesia sive lege, sive consuetudine statutum & firmatum pervertere. Iusta vero occurrente causa, nempe urgentis negotii, studii, concionis, itineris, debilitatis, alteriusve rei similis id licitum erit. Si enim iusta causa a ieiunii observantia excusare valeat, multo magis ab illius circumstantia poterit. Disputant deinde Auctores, quodnam peccatum perpetraret qui absque ulla causa sive mane, sive meridie sumeret collationem, ut sero cœnaret. Communior, & mihi probabilior sententia est, hunc non peccare, nisi venialiter: quia hæc inversio non foret contra substantiam, vel contra finem ieiunii ecclesiastici; sed tantum contra circumstantiam consuetudine investam. Porro transgressio istius circumstantiæ levis, non gravis esse videtur. Quod, nisi manifestum esset, pluribus evincerem.

XVIII. Patres Salmanticenses tract. xxiii. cap. ii. punct. 3. §. 3. num. 83. ex Villalobos referunt privilegium concessum Religiosis ut itinerantes possint mane sumere collationem, & vespere cœnare. Sed, quidquid sit de hoc privilegio, de quo mihi non constat, sicut ceteri possunt ratione itineris, absque privilegio, sumere mane dictam collationem; ita etiam id ipsum poterunt Religiosi. Omnes vero fatentur, posse Christianos, omisso ientaculo, & transacto toto die sine cibo, vespere cœnare. Hac enim ratione perfectius, & iuxta antiquæ disciplinæ formam ieiunium observarent. Sumere vero mane ientaculum loco collationis serotinæ absolute illicitum est, nisi aliqua specialis ratio urgeat quæ excuset. Quæ autem rationes sufficiant ad hunc ordinem licite invertendum, prudentum esto iudicium.

CAPUT XV.

Corollarium, in quo ex doctrina plurium Casuistarum vera ieiunii quod ipsi admittunt, imago vivis coloribus depicta exhibetur.

I. Nil evidentius alicuius feminis contagiositatem prodit quam mon-

strosus partus ex eodem natus. Capitibus superioribus retulimus doctrinam quam de variis ientaculis, videlicet de collatione serotina, & de potione matutina chocolatis, evulgarunt Casuistæ non pauci. Nunc ieiunii formam, quæ ex præfata doctrina, veluti ex semine partus, consurgit, ob oculos referre lubet. Finis istius representationis eo unice spectat, ut lectorem meum gravissimo periculo prolabendi in laxitatis maximæ extremum subducam. Plura docent Casuistæ quidam, quæ sparsim accepta, & fuso benignæ probabilitatis delinita, speciosa apparent, ac facillime suis lenociniis lectores capiunt, & in errorem inducunt. Verum, si omnes istæ benignitates, & dulcedines simul miscantur, mixtum male olens constituunt. Hæc omnia exemplo comperta evadent. Docent Casuistæ nonnulli, licitum esse summo mane, quæ per diem etiam, sumere unciam, vel cum dimidio, immo etiam duas uncias inestibilis chocolatis, non solidi, sed sex uncias aquæ liquati. Deinde concedunt oppiparum prandium. Post prandium non modo potum permittunt ad sitim extinguendam, sed etiam ad voluptatem capiendam. Ne autem potus noceat, quoties bibis, toties quidquam cibi, ut sex amygdalas, duos ficus, & similia, benigne impertiunt. Si ab amico invitatus fueris ad haurtum, ne inurbanus videaris, quidquam cibi etiam capere poteris. Vespere tandem refectiunculam quam Ecclesia tolerat in parva quantitate panis, & fructuum, ad octo uncias cibi cuiusque generis in prandio permitti extendunt. Addunt vero absque gravi fractione ieiunii te posse super octo uncias duas alias sumere ratione paritatis materiæ. Hucusque decem cibi uncias habes, cuiusque sis conditionis. Ceterum, si nobilis, si procurator, si advocatus, si iudex, si studiis vacans fueris, aliquid amplius tibi concedunt; nempe, ut minus, duas alias uncias, scilicet duodecim uncias, quam quantitatem plus minusve pro toto die sufficere, docet Lessius in libro de tuenda sanitate. Descripsi quantitatem cibi quam non pauci Casuistæ concedunt. Qualitas etiam indicanda est, ut ieiunii imaginem melius adumbremus. Permittunt, te posse sumere ex omnibus cibis in prandio concessis vel a lege, vel a privilegio; ita ut non modo pisces, sed etiam lacticia, & ova, si hæc in prandio comedantur, licite capere valeas. Partiamur nunc præfatum quantitatem, & qualitatem in moderata fercula, ut intruere valeamus mensam, sin oppiparam, saltem lautam.

Con-

Concedunt enim laudati Casuistæ hæc omnia simul misceri. In primis itaque duas uncias panis sexdecim uncias aquæ infundo, & per coctionem pulvem conficio, cui unciam amygdalarum quas vel comminuo, vel stillabo, in liquorem permiscebo. Sic papparium istud & palato sapidum, & stomacho substantiale erit. Accipiam duas alias uncias panis: apponam patellam unius ovi, quoquo modo conditi, ponderis duarum unciarum; & superaddam duas uncias recentis pisci. Superest adhuc una uncia, quam in fructibus, aut bellariis tibi dabo. Si vero fueris nobilis, advocatus, cantor, procurator, vel studii vacans, duas alias uncias augebo vel trutinæ, vel acipenseris, vel alterius piscis. Ex partitione facta, si rationes subduxeris, conficies summam decem unciarum epularum pro plebeis, & duodecim pro nobilibus. Hæc omnia in collatione serotina iuxta non paucos Casuistas, quos forte hucusque secutus es, comedere vales, quin graviter ieiunium frangas. Nonne monstruosum ieiunii genus istud est? Ubi in hocce ieiunio vel leve christianæ poenitentia vestigium? Quin ubi vel imago ieiunii, sive christiani, sive paganici? Hanc deformem & prodigiosam ieiunii formam minime deprehendis, dum separatim, & sparsim, quæ præfati Auctores scribunt, legis: idcirco omnia simul collecta ante oculos tuos obicere volui, ut unico conspectu videre possis quo laxitatis tandem deveniant iactata quorundam recentium benigna inventa. Si suspiceris, aliquid a me per exaggerationem dictum fuisse; revolve superiora capita, ubi Auctores, & loca in quibus, quæ retuli, docent, indicata comperies. Nolui hic iterum eorum nomina adducere, ne ipsis invidiam confiare viderer. Ceterum nil admodum, nec verbum quidem addidi, quod illi expresse non tradant. Hinc non modo concipias velim horrorem maximum adversus ieiunium quod quidam Theologi docent; sed regulam in mente tua statuas cupio, parum videlicet fidei adhibendum his, similibusque Auctoribus, ita Ethicen explicantibus christianam. Neque huiusmodi in hoc sensu accipias, ut eos te decipiendi animum habuisse, suspiceris. Absit hoc. Sed id animo tuo infixum volo, eos tales opiniones sine examine, sine delectu, bona fide (quoniam alii ex aliis eas transcribunt) docere, quæ a veritatis evangelicæ via te deducunt, & in errores gravissimos te coniciunt. Existimant illi esse probabiles opiniones, quas docuere, ut faciliorem redderent ieiunii observantiam.

Conc. Theol. Tom. V.

Sed, ut ego quidem arbitror, adeo laxæ sunt, ut ieiunium Catholicorum de medio tollant.

CAPUT XVI.

De hora quæ pro refectioe in die ieiunii capienda, præfinita est. Quodnam peccatum committant qui notabiliter eam anticipant.

I. Ieiunium, sive veteris, sive novi fœderis, semper habuit horam præfinitam, qua semel in die comedi statutum vel lege, vel consuetudine fuit. Iam supra ostensum est, tum Hæbræos, tum primos Christianos vespere tantum ieiunium solvere contineisse. Hæc porro disciplina temporis tractu variationi obnoxia fuit; & hora nona, seu tertia post meridiem, ieiunium solvi ceptum est, celebrato tamen officio vespertino. Disciplina hæc viguit usque ad sæculum quartum decimum. Siquidem circiter hoc tempus hora solvendi ieiunium retroacta est ad meridiem, idest ad horam sextam, qua hora nunc ieiunium solvitur. Potest tamen etiam nunc differri prandium usque ad nonam, vel vespere, non solum absque culpa, sed cum maioris meriti lucro, tale enim ieiunium magis congrueret antiquæ disciplinæ. Licite tamen etiam solvitur hora meridiana: quia consuetudo recens Ecclesiæ id permittit. Hæc hora meridiana computanda minime est modo mathematico, & individuo, sed morali; ut loquitur D. Thomas 2. 2. quæst. cxlvi. art. 7. ad 2. Ad ieiunium requiritur hora determinata, non secundum subtilem examinationem, sed secundum grossam estimationem. Sufficit enim quod sit circa horam nonam: nostro vero tempore circa horam sextam, idest prope meridiem. Quare docent plures, ieiunium nunc solvi posse hora fere undecima ante meridiem iuxta horologia Transalpinorum: quia etiam hoc modo prope meridiem solveretur. In illa enim grossa estimatione unius circiter horæ spatium computari posse existimant; maxime ubi non est horologium solare. Non pauci hac morali computatione abutuntur, eo quod vi illius aut unam horam, aut unam cum dimidio ante meridiem solvi posse ieiunium adfirmant. Sed hæc non grossa, sed grossissima computatio est. Extrema itaque vitanda sunt: subtilis & mathematica supputatio omittenda; larga quoque anticipatio reiicienda. Ita communiter omnes. Nunc, quæ in controversiam vocantur, discutenda sunt.

II. Quæst. I. An qui notabiliter, nempe

L 3

per

per unam, aut duas horas, absque iusta causa ieiunium solveret ante meridiem, graviter peccaret? Respondeo. Omnes affirmant hanc anticipationem fieri minime posse absque peccato. Difficultas dumtaxat est, num peccatum hoc veniale sit, an mortale. Pro utraque sententia sunt plures Auctores. Culpam mortalem esse defendunt D. Antoninus II. Part. III. VI. cap. II. §. ult. Caietanus 2. 2. quæst. cXLVII. art. 7. & in Summ. verb. Ieiun. Paludanus in IV. distinct. v. quæst. IV. concl. 1. Turrecremata cap. Solent num. 2. de cons. distinct. 1. Abulensis quæst. cLXXII. & cLXXIII. in cap. VI. Matth. Covarruvias Lib. IV. var. capit. XX. Sylvelter verb. Ieiun. Tabiena qu. v. Ledesma part. II. qu. XVII. art. 4. Grassius Lib. II. decis. aur. capit. XXXVII. Azorius Lib. VII. cap. XI. quæst. III. Angles quæst. IX. de Ieiun. artic. 3. diffic. 1. Vega Tom. II. Summ. c. XIV. casu 33. Fagundez de præcep. IV. Eccles. Lib. I. cap. II. num. 4. Sanchez Lib. III. in Decal. cap. XI. num. 51. & Lib. Cons. v. cap. I. dub. 28. Ghetius verb. Ieiunium v. cap. III. num. 7. Lavorius I. Part. de iubil. cap. XX. n. 15. Sylvius 2. 2. qu. cXLVII. artic. 3. concl. 3. Homobonus de examin. Eccles. I. Part. tract. VII. cap. XX. quæst. XC. Ioannes a Cruce I. Part. Summ. præcep. IV. art. 4. dub. 8. concl. 2. Reginaldus Lib. IV. cap. XIV. n. 160. Augustinus Barbosa in Collect. Doct. in I. Part. Decret. distinct. XX. cap. Unum orarium n. 5. Cardinalis Cozza Tom. de ieiun. part. III. artic. 5. dub. 1. num. 7. Patritius Sporer in append. ad 3. præcept. Decal. sect. 1. num. 22. hanc opinionem tutiorem, magis piam, & in praxi consulendam esse scribit. Ratio quoque validissima huic sententiæ suffragatur. Nam certum est, omnesque, paucis exceptis, fatentur; antiquitus non licuisse absque fractione ieiunii horam anticipare comestionis. Hoc evidenter colligitur ex cap. Solent dist. I. de consecr. quod caput depromptum fuit ex Concilio Cabilonenfi, ubi hæc habentur: Solent plures, qui se ieiunare putant in Quadragesima, mox ut signum audierint, ad horam nonam comedere: qui nullatenus ieiunare credendi sunt, si ante comederint quam vespertinum celebratur officium. Et glossa ibi: Non sunt credendi ieiunare. Nam prius debent officium audire; & si venire non possunt, expectata hora vespertina, & completa oratione sua, com. dant. Ergo quemadmodum tunc culpa gravis erat anticipare horam præfinitam pro unica comestione sumenda in die ieiunii; sic nunc temporis culpa gravis erit horam recenti consuetudine statutam no-

tabiliter antevertere. Quamquam enim disciplina præfinitam hanc horam, illamque illigandi nunc temporis vespertino, nunc temporis postmeridiano, nunc temporis meridiano, variationem passa sit; semper tamen fideles obtristati fuere observationi præfate horæ in ieiunii solutione. In primitiva Ecclesia peccatum grave erat ante occasum solis coenam sumere. Usque ad sæculum quartum decimum grave peccatum erat ante nonam horam notabiliter ieiunium solvere. Quid ni ergo peccatum grave erit etiam nunc notabiliter præfinitam horam antevertere? Hoc confirmat Caietanus 2. 2. quæst. cXLVI. artic. 7. universo populi Christiani consensu. Communis, inquit, animi conceptio Christianorum est, quod comedens summo mane in die ieiunii non ieiunat: quæ patet ex hoc quod quilibet Christianus, videns aliquem summo mane comedentem, dicit: Iste non ieiunat. Ex hoc . . . . . denter patet quod hora consueta comedenda ieiunio, quacumque hora sit illa, est de necessitate ieiunii.

III. Obiiciunt contrariæ sententiæ patroni. Determinatio horæ non pertinet ad substantiam ieiunii, sed est tantum illius conditio. Non igitur gravis culpa erit illius anticipatio. Insuper, quacumque hora ieiunium solvatur, hoc minime officit fini ieiunii: quia æque affligitur corpus, sive hora sexta, sive hora nona; sive vespere refectio capiatur. Tantum siquidem distat hora sexta huius diei ab hora sexta diei sequentis, quantum distat hora tertia ab hora tertia. Ergo æque affligitur per inediam qui solvit hora sexta, & qui solvit hora tertia. Tandem licitum est postponere comestionem per duas, & trias horas: ergo & illam anticipare. Hæc sunt argumenta contrariæ sententiæ, quam defendunt Diana coordinatus tract. VI. resol. 104. Leander tract. v. disp. VI. quæst. VIII. Pasqualigus decis. cXLVI. n. 3. & 4. Trullenchus Lib. III. in Decal. cap. II. dub. 4. num. 13. Bonacina disput. ult. quæst. 1. punct. 4. num. 3. Salmanticensis tract. XXIII. cap. II. punct. 4. num. 87. Sporer in append. ad 3. præcept. Decal. sect. 1. num. 23. P. Viva quæst. X. art. 2. num. 5. scribit: Falsum est dari aut præceptum, aut consuetudinem graviter obligantem ad non anticipandam comestionem ante meridiem. Poterit ergo Christianus pro arbitrio, quin graviter peccet, anticipare unicam comesturam? Quam hæc sint communi Christianorum sensui consentanea, aliorum est iudicium.

IV. Respondetur ad primam obiectionem.

ve-

verum utique esse horæ determinationem non pertinere ad ieiunii essentiam; sed dicimus, esse conditionem, quam servandam præscribit Ecclesia. Ut toties dictum est, perperam in Moralis christianæ controversiis obtruduntur eiusmodi metaphysica nomina, essentiæ, & accidentis, ut inde, neglectis circumstantiis, moralium rerum definitiones eruantur. Quoniam morum præcepta a voluntate legislatoris pendunt. Non negamus tamen, aliqua principaliter imperari. Sed addimus, omnia quæ imperantur servanda esse. Porro tria præcipiuntur, in ieiunii lege, nempe unica comestio, abstinentia a certo ciborum genere, & hora comedendi. Omnia ista sub præcepto observanda esse, decernunt graviores, antiquioresque Theologi. Sive enim hora comedendi præcipiatur per modum conditionis, sive per modum substantiæ, quando certum est reipsa ab Ecclesia illam præcipi, observanda est. Heinc patet responsio ad secundum argumentum. Quamvis enim eiusmodi horæ anticipatio non adversaretur (quod tamen falsum est) fini ieiunii, nempe corporis afflictioni; pugnat tamen sive cum lege, sive cum consuetudine Ecclesiæ, horam comestionis præfinitis. Semper enim ieiunium habuit horam præfinitam, sive vespertinam, sive postmeridianam, sive meridianam: quod ab arbitrio Ecclesiæ pendet. Semel autem determinata ab Ecclesia præfata hora; in cuiusque arbitrio positum minime est illam variare: alioquin magna esset confusio, si quisque ad libitum solvere ieiunium posset. Ad ultimum dicimus, non esse eandem rationem de prorogatione eiusmodi horæ, ac de anticipatione. Quoniam nunquam vetitum fuit solutionem ieiunii producere, sed solum antevertere. Quando in primitiva Ecclesia solvebatur ieiunium hora vespertina, licitum erat ad secundum, & tertium diem ieiunium producere; secus vel unicam horam ante solis occasum anticipare. In productione elucet virtus abstinentiæ, & temperantiæ; in anticipatione sæpe intemperantiæ vitium occurrit. Unico verbo, Ecclesia vetat anticipare, secus protrahere. Et hoc satis est.

V. Expenis utriusque sententiæ argumentis, neutra mihi videtur evidens, & manifesta: idcirco primam amplectendam suadeo, tamquam probabilior, ac tutiorem. Plures enim, & graviores ex recentioribus Theologis, & omnes antiqui eam propugnant. Rationes quoque validæ eidem favent.

VI. Ut clarius percipiatur sensum primæ sententiæ, animadvertas oportet, non quamcum-

que anticipationem præfate horæ esse mortalem; sed eam solum quæ dicitur notabilis. Dissident autem Auctores in designando temporis intervallo sufficiente ad constituendam anticipationem notabilem. Alii namque assignant quadrantem, alii semihoram, alii horam integram. Postrema hæc sententia est communior, & verior: spatium siquidem horæ integræ in communi existimatione constituit tempus notabile; secus intervallam quadrantis, aut semihoræ. Hæc porro anticipatio non spectat punctum astronomicum meridiei, sed tempus illud in quo communiter iuxta consuetudinem regionis ieiunium solvitur. Variæ enim sunt etiam in hoc regionum consuetudines. Nam in Helvetia omnes Catholici ieiunium solvunt integra hora ante meridiem; & ex recepta, ac immemorabili consuetudine illa hora cenetur hora meridiei: quare eadem hora pulsatur campana pro recitatione angelicæ salutationis. Qui ergo per integram horam anteverteret consuetam horam propriæ regionis solvendi ieiunium absque iusta causa, peccaret graviter.

VII. Ex iis quæ dicta sunt, inferitur, iusta existente causa, secundum omnes, posse notabiliter præfatum horam anticipari. Porro causæ iustæ anticipationis sunt hæc. Conditio regionis, in qua sunt maximi calores: personarum qualitas, quibus nimium nocuum foret producere ieiunium usque ad horam consuetam: iter necessarium suscipiendum: negotia statim post prandium tractanda, quæ magnam mentis attentionem exigant. Tandem Casuiste plurimi excusant omnes procuratores, advocatos, studiis vacantes, hospites suscipientes, euntes ad venationem, & piscationem, etiam recreationis causa, eosque qui Principes alloqui debent, & omnes eos qui noctu, aut valde mane surgunt ad propria officia peragenda. Verum isti nimis extendunt, & amplificanc istius anticipationis causas. Quare paucis concludimus, ad iustam anticipationis causam requiri aliquam veram & realem necessitatem, minimeque sufficere arbitrariam. Si enim omnes quos indicavimus, licite anticipare possent dictam horam; qui essent subiecti horæ consuetæ? Non ergo officia exercenda solum, sed gravis difficultas ad illa peragenda aliquibus esse potest iusta anticipationis causa. Qui anticipant horam, sive iusta, sive iniusta causa, tenentur abstinere a secundo prandio. Qui enim nequit observare primam, tenetur secundam partem ieiunii observare, ut sapius dictum est.

VIII. Quæst. II. *An Religiosi, qui habent privilegium anticipandi per horam refectionem in die ieiunii, possint etiam per aliud breve tempus eiusmodi horam consuetam anticipare?* Respondeo. Communiter Tractatores rei moralis, Diana, Leander, Cozza, plurimique alii, comminiscuntur privilegium indultum Regularibus, noctu ad matutinas horas surgentibus, anticipandis diebus ieiunii prandium per horam. Sed neminem vidi qui eiusmodi privilegium in medium afferat, vel locum indicet ubi reperitur. Quare, nisi privilegium mihi ostendatur, dico, Regulares debere ad horam consuetam prandium differre. Admisso vero privilegio, nego, quod scribunt Pasqualigus, Leander, & alii, posse Religiosos istos, privilegio donatos, ultra horam sibi concessam per aliud tempus non notabile prandium anticipare. Extendere autem cum citatis Auctoribus hoc privilegium, si adestet, etiam ad eos qui nocte ad matutinum non surgunt: quia membra sunt communitatis, cui præfatum privilegium concessum dicitur. Regulares, si privilegiati in hoc fuerint, si non, debent in Quadragesima ante prandium horas vespertinas persolvere, quemadmodum præstant omnes aliæ Ecclesiæ; & extra Quadragesimam nonam persolvere debent. Qui vero chororum non frequentant, ad id non tenentur.

CAPUT XVII.

Recensentur dies quibus ieiunandum est, & abstinendum a carnibus.

I. Quamquam superiore dissertatione differimus de variis temporibus quibus ieiunandum est; nihilominus abs re non iudicamus, pressius hic dies omnes recensere quibus ex præcepto Ecclesiæ vel ieiunandum, vel abstinendum est a carnibus. In primis fideles ieiunare tenentur tota integra Quadragesima, quæ incipit feria iv. cinerum, & desinit nunc sabbato sancto; licet more veteri desineret feria v. in cœna Domini, & alio quoque tempore inciperet, de quo dictum est supra. Mediolani etiam nunc consuetudo obtinet incipiendi Quadragesimam dominica prima eiusdem: cuius tamen consuetudinis privilegio non gaudent Regulares. Item ieiunandum est in omnibus vigiliis Apostolorum, exceptis vigiliis sanctorum Philippi, & Iacobi, ac Ioannis evangelistæ. Et quavis olim dubium fuerit de vigilia S. Marthæ, occurrente feria tertia post dominicam quinquagesimæ; in præsentem tamen nulla est

difficultas ob decretum Sacræ Congregationis, datum anno 1694. die 24. Ianuarii, quo decernitur ieiunandum esse etiam ubi quadragesimale ieiunium incipit feria iv. cinerum. Si aliquod Apostolorum festum feria secunda celebrari contingat, sabbato præcedenti ieiunandum est. Tertio loco ieiunandum est in vigilia Nativitatis Domini, & Assumptionis B. Virginis: nullaque alia vigilia B. Virginis ad ieiunium obstringit. Ieiunia quatuor temporum obligant sub mortali; quidquid in oppositum asserat contra communem sententiam Pasqualigus *decis. clxix.* Hæc quatuor temporum ieiunia celebrantur feria iv. feria vi. & sabbato post festum S. Crucis Septembris, post festum S. Lucie mensis Decembris, post diem cinerum, & post festum Pentecostes. Ieiunium vigiliæ Pentecostes obligat non vi iuris canonici, sed vi receptæ, & universalis consuetudinis. Tandem sub mortali ieiunandum est in vigiliis S. Ioannis Baptistæ, S. Laurentii, & festivitatis omnium Sanctorum pariter ex universali fidelium consuetudine. Si vigilia S. Ioannis Baptistæ incidat in festum Corporis Christi, feria iv. ieiunandum est; ut patet ex Bulla Urbani VIII. quæ incipit *Cum evenire*, data anno 1638. Hæc sunt ieiunia ab universa Ecclesia sub mortali observanda. Si quæ olim alia in usu erant, nunc antiquata sunt.

II. Recensitis ieiuniorum diebus, ostendendum nunc restat, quando abstinencia a carnibus obliget sub mortali, si vi legis, si vi consuetudinis. Alicubi consuetudo obtinet abstinendi a carnibus in tribus diebus Rogationum: in aliis provinciis ieiunatur feria secunda, & quarta; & in aliis tantum in vigilia Ascensionis: ac tandem in pluribus regionibus omnibus his tribus diebus carnes comeduntur. In Lusitania testatur Barbosa in cap. *Rogationes*, hoc triduanum ieiunium coli, maxime in pervigilio Ascensionis. Quare quisque suæ patriæ morem observare debet. Olim fideles ieiunabant feria iv. & vi. & sabbato, ac integro Adventu; & consequenter a carnibus abstinabant. Sed hæc consuetudo iam penitus obsolevit. Nunc solum consuetudo obtinet abstinendi a carnibus diebus sabbati, & veneris. De sabbato tamen varia est consuetudo. Nam Galli, & Belgæ carnes comedunt sabbatis a Natali Domini usque ad Purificationem; ut testatur Paludanus, Covarruvias, & alii: similiter Hispani, licet sabbatis a carnibus absolute abstinant, comedunt tamen extremitates animalium, extra, seu interitina omnia.

Ali-

Aliquæ tamen provinciæ etiam ab his abstinent. Fideles aliarum regionum sabbatis omnibus a carnibus, etiam ab interitis, abstinent. Quare locorum consuetudines servandæ sunt. Ubi viget consuetudo abstinendi a carnibus, obligat sub mortali. Ubique locorum fideles abstinent diebus veneris a carnibus ex universali Ecclesiæ consuetudine, quæ obligat sub culpa gravi. Excipitur solus dies veneris, in quo recurrit festum Natalis Domini: in eo enim licitum est carnes comedere ex privilegio, quod habetur in cap. *Explicari de observatione ieiuniorum numer. 3.* in quo hæc leguntur. *Explicari per Sedem apostolicam* (inquit Honorius III.) *postulasti &c. Respondemus, quod illi qui nec voto, nec regulari observantia sunt adstricti in feria sexta, si festum Nativitatis dominica die ipso venire contigerit, carnibus propter festi excellentiam vesci possunt secundum consuetudinem Ecclesiæ generalis. Nec tamen hi reprehendendi sunt qui ob devotionem voluerint abstinere.* Idem dicendum, si festum Nativitatis incidat in diem sabbati: ex universali enim consuetudine etiam hoc die carnes comeduntur, quoties Nativitatis festum recurrit.

III. Quæst. I. *An Regulares, qui regulari observantia adstricti sunt abstinere a carnibus, possint die veneris, in quo celebratur festum Nativitatis Domini, carnes comedere?* Resp. Regulares qui vi voti, aut præcepti obligantis sub mortali, tenentur abstinere a carnibus, & ieiunare die veneris, iuxta communissimam sententiam non possunt in præfato die, etiam si incidat festum Nativitatis Domini, carnes comedere. Difficultas est de Regularibus qui solum ad ieiunium, & abstinenciam tenentur vi Constitutionum, quæ ad culpam non obligant; uti sunt Prædicatores. Sylvester *verb. Ieiun. numer. 27.* cui adhærent alii, sustinent Prælatum, qui valet ceteris diebus dispensare in esu carniuum, posse quoque in dicto die: *Quia, inquit, cum ibi sint due prohibitiones, scilicet Ecclesiæ, & Religionis, sublata prima per Ecclesiam, stat solum secunda, super quam potest Prælatum.* Hanc opinionem defendunt etiam Wigandt *tract. v. exam. iv. numer. 102.* Salmanticenses *tract. xxiii. cap. 11. punct. 5. §. 2. numer. 106.* Sed omnes Auctores isti innuntur falsissimo principio. Quoniam, ut ex relata concessione Honorii III. conitat, privilegium comedendi carnes illis solum conceditur qui vel ex voto, aut ex regulari observantia non tenentur abstinere: *Qui nec voto, nec regulari observantia*

sunt adstricti. Eos ergo excipit Pontifex a suo privilegio qui non modo voto, sed etiam regulari observantia obstricti sunt abstinere a carnibus. Quo ergo fundamento asserunt Sylvester, & Salmanticenses, esse duas prohibitiones, Ecclesiæ, & Religionis, & sublata prima, remanere secundam; cum Pontifex conceptis verbis declaret, se non auferre primam, ubi est secunda? Si privilegium absolutum esset, omnesque indiscriminatim dispensaret in esu carniuum; interpretationi datæ locus esset, nempe, sublata universaliter lege ecclesiastica, remanere dumtaxat constitutionem monasticam. Sed privilegium conditionatum, seu, ut ita dicam, hypotheticum est: dispensat enim in hypothese quod vi alicuius voti, aut regularis observantiæ non sit obligatio abstinenciæ. At, inquit Salmanticenses, Pontifex declarat in dicto capite, legem abstinenciæ a carnibus esse ex consuetudine contraria totius Ecclesiæ derogatam; & solum relinquit obligationem regularis observantiæ. Verum, ut falsitas istius assertionis evidenter pateat, non aliud exigitur, nisi ut sanis oculis privilegium legatur. Tædet enim repetere, Pontificem declarasse, eos solos posse secundum consuetudinem Ecclesiæ generalis vesci carnibus in Nativitate Domini, die veneris recurrente, qui nec voto, nec regulari observantia sunt adstricti. Hanc nostram sententiam propugnat primus benignitatis moralis patronus Bartholomæus Medina in *Instruct. Confess. Lib. I. cap. xiv. §. 10.* cuius verba isthuc transcribere lubet. *Dubium est an possit eam (carnem) comedere qui regulam D. Domini professi sunt. Ratio dubitandi adest, quoniam conceditur privilegium cunctis fidelibus, nobis autem prohibetur comedere; sed non comedimus propter nostras constitutiones, nequaquam ad culpam obligantes. Ergo carnem edentes non facimus contra commune præceptum ieiunii, sed contra nostras constitutiones tantum. Ita visum est nonnullis viris nimis discretis, ut est Sylvester, & P. Franciscus a Victoria. Sed contrarium mihi certius videtur. Nam dicit privilegium, ut possit quis vesci carne illa die veneris, nisi aliquis sit cui ex voto, aut regulari constitutione prohibetur comedere. Nobis igitur, hanc habentibus constitutionem, non prodest hoc privilegium; & sic remanet ratio iuris communis in suo antiquo vigore, & de iure communi est ut non comedatur caro die veneris. Religiosus ergo sancti Domini non potest illa vesci, cum tale non habeat privilegium.* Nequeunt ergo

ergo Superiores Ordinis Prædicatorum cum quoquam, sublata infirmitatis causa, dicta die dispensare in esu carniū. Et re ipsa numquam dispensant, ut publice carnes comedantur. Quod tamen, si privilegium illis faveret, præstare possent. Siquidem finis privilegii eo spectat, ut publica populi læticia magis solemnè reddatur festum: seu propter excellentiam festi, inquit privilegium, conceditur fidelibus publica talium epularum, carniūque comestio. Si ergo Prælati religioni sibi vertunt dispensare cum tota communitate in tali die; graviori crimini sibi ducere debent aliquibus privatis talem concedere facultatem: quoniam privata dispensatio solam privatorum commoditatem, non commune festi gaudium spectaret. Quod autem constitutio obliget sub culpa nec ne, nihil refert. Quandoquidem Pontifex se dispensare declarat solummodo eos qui nec voto, nec *regulari observantia* adstricti sunt carniū abstinentiæ. Quod vero hæc regularis constitutio, præscribens carniū abstinentiam, nullo modo obliget sub culpa, vel obliget sub culpa veniali (ut ut res ista se se habeat) non tollit quominus impedimento sit, ne privilegium præfato ligamine devinctis faveat. P. Magister Thomas Milante *exercit. xxiii. in proposit. Alexandr. VII.* minus sincere exponit pontificium privilegium, ut laxam, & falsam, meo quidem iudicio, opinionem defendat. Narrat, Pontificem excipere eos Regulares qui vel voto, vel Regula abstinere a carnibus. Dominicani nec vi voti, nec vi Regula, sed tantum vi *Constitutionum* a carnibus abstinere. Ergo uti privilegio valent. Egregia sane interpretatio, quam Pontifex summus in antecessum præfocavit, dum inquit, *qui nec voto, nec regulari observantia sunt adstricti.* Magister noster contendit, abstinentiam Dominicanorum non esse regularem observantiam. Cur? Quia hæc non est a Regula, sed a *Constitutionibus* est præscripta. Refertur ne hæc commenta valent, quin derideantur? Pontifex summus, ut verus, & legitimus ecclesiasticæ consuetudinis interpret, a privilegio omnes eos excludit qui aut vi voti, sub gravi culpa obligantis, aut vi *regularis observantia* a carnibus abstinere. Dominicani vi regularis observantia carniū abstinentia sunt adstricti. Ergo vi citati privilegii nequeunt præfatis diebus eadem comedere. Quod hæc regularis observantia præscribatur vel a Regula, vel a Constitutionibus, perinde est. Et distinctio P. Milante

vana omnino est, & arbitraria. Quare contraria opinio, ut ego quidem sentio, nullo fruitur veræ probabilitatis gradu.

IV. Quæst. II. *An qui vi voti tenentur ieiunare qualibet feria sexta, teneantur ieiunium observare, etiamsi in eam incidat festum Nativitatis Domini?* Resp. Nisi vovens præfatum diem exceperit, tenetur ieiunare, ut ex recitato privilegio clare colligitur. Et sane votum ieiunandi omnibus sextis feriis est certum, est de re bona, est absolutum. Quare ergo ratione eximi vovens potest ab observantia? An quia expresse dictum diem non comprehendit? Sed qui omnibus sextis feriis ieiunare vovit, nullam feriam sextam excludit.

V. Obiciunt Molina, Azorius, alique. Sub generali promissione illa non veniunt quæ, si singillatim proposita essent, non promitterentur. Sed, si dies Nativitatis Domini voventis menti occurrisset, verisimilius quod vovens præfatum diem sub suo voto non comprehendisset. Igitur dicendum, re ipsa illum diem non includi in tali voto. Item nemo præsumendus est voluisse esse onerosus propriæ familiæ. Esset autem eiusmodi vovens, si sexta feria solus ieiunaret. Resp. Si vera esset prima propositio, actum esset fere de omnibus votis, in quibus plures superveniunt circumstantiæ minime prævisæ: neque tamen ob id vota cessant, ut communiter Theologi docent. Secunda quoque propositio inepta est: tum quia, etiamsi vera esset, nihil concluderet: plures liquidem circumstantias implere tenentur voventes, quas si prævidissent, certe eas a votis suis exclusissent: tum quia gratis asseritur quod vovens verisimiliter exclusisset diem illum Nativitatis, si advertisset, si prævidisset. Cur quæso hoc? Num quod circumstantia mala sit? num quod nemo voveat ieiunare tali die? Hæc solummodo possent esse fundamenta talis præsumptionis. Sed hæc erronea sunt: quia & circumstantia est de re optima; & re ipsa Pontifex supponit, aliquos fideles vovere ieiunium etiam in tali die; cum eos excipiat qui voto ligantur. Præterquamquod ignorant ne fideles identidem recurrere festum Nativitatis die veneris? Secunda obiectio præcedente melior non est. Personale liquidem ieiunium non est onus adeo grave familiæ, ut obligationem voti dirimat. Nonne, si votum quis emitteret ieiunandi die dominica, teneretur illud implere? Certe familiæ onus ab observantia non excusaret.

CAPUT XVIII.

De hora quæ ieiunii, & abstinentiæ obligatio incipit, & desinit. Varia hæc de re quaestiuicula resolvuntur.

I. Omnes adfirmant, ieiunii ecclesiastici obligationem incipere a puncto mediæ noctis, & eodem puncto mediæ noctis sequentis desinere. Punctum si e inceptionis, sive terminationis mediæ noctis nequit, ubi horologia non sunt, computari mathematicè, sed moraliter, iuxta communem incolarum existimationem. Ubi vero horologia sunt, illorum indicationi mathematicè standum est: quia, licet horologia communiter non indicent mathematicè punctum temporis, quod fuit; indicant tamen horam, cui fideles stare debent. In hunc liquidem finem instituta sunt horologia. Et hæc certa sunt apud omnes. Idcirco ad ea resolvenda accedimus quæ in controversiam vocantur.

II. Quæst. I. *An in ultima nocte bacchanalium cenam differre post mediam noctem licitum sit illis qui usque ad mediam noctem ludis, & saltationibus vacant?* Resp. Me sane puderet hanc proponere quaestiuicula, quæ sua inutilitate evanescit, quæve Christianis indecora est. Verum, quia Pasqualigus eam proponit, & quod peius est, eam defendit *decif. clxi. numer. 3.* idcirco sub examine illam vocavi. Dico itaque, minimè licere producere cenam ultra mediam noctem in dicta ultima nocte bacchanalium. Quandoquidem certum est diem cinerum incipere in mediæ noctis ultimæ bacchanalium puncto. Ergo certum est pariter eodem momento incipere ieiunii obligationem. Ita sentiunt omnes Theologi. Quare Pasqualigi opinio a Diana, Leandro, ceterisque Theologis, tamquam falsa, improbabilis, & fidelium pietati contraria, reiicitur. Quæri etiam solet, num detur parvitas materiæ in anticipatione, vel protractione cenæ post mediam noctem. Adfirmat Pasqualigus *decif. clix.* & hanc parvitatē temporis dicit esse spatium infra horam. Negat Leander *tract. v. disput. vi. quæst. xxviii.* dari parvitatē materiæ. Inter has duas extremas opiniones distinguere ieiunium naturale, quod necessarium est ad communionem, in quo nulla datur parvitas materiæ; & ieiunium ecclesiasticum, in quo, sicut in ceteris, videtur posse admitti materiæ parvitas. Si enim in omnibus præceptis positivis datur parvitas materiæ; quoniam in præcepto ieiunii quantum ad eius in-

ceptionem, & terminationem? Sed hanc materiæ parvitatē infra dimidium quadrante ego contraherem.

III. Obicit Pasqualigus. Dies cinerum non incipit, nisi post mediam noctem ultimam bacchanalium: quia consuetudine inventum est ut lusus, saltationes, & alia huiusmodi producantur ultra mediam noctem. Quin præsumendum est, benignam matrem Ecclesiam nolle obligare fideles ut ieiunium a puncto illius mediæ noctis incipiant. Resp. Productio saltationum, ludorum, aliarumque oblectationum ultra mediam noctem, non consuetudo, sed profanus abusus est, homine christiano indignus. Non solum autem Ecclesia in eiusmodi relaxationes non consentit, sed expresse illas damnat.

IV. Quæst. II. *An qui dubitat, num sit nec ne mediæ noctis, comedere possit, quando die sequenti ieiunare debeat?* Resp. Probabilitatē dubium propositum distinguunt, & aiunt: Si hodie est præceptum ieiunandi, dubitasque de mediæ noctis adventu, non potes cenare, & carnes comedere: quia tunc possidet ieiunii præceptum, non libertas. E contrario, si crastina die est ieiunandum, & dubitas hodie de auditione, seu puncto mediæ noctis, potes in hoc casu comedere: quia, inquit, in dubiis melior est conditio possidentis: in casu autemposito libertas possidet: dubium enim est, inquit, ieiunium incepisse. Hæc sunt mera probabilitatis inventa, non alio nixa fundamento, nisi studio favendi, & morem gerendi humanis appetitionibus. Id alibi fuso calamo ostendemus, ubi palam fiet, regulam illam, *In dubiis melior est conditio possidentis*, solum in iustitiæ materia locum habere; in ceteris autem omnibus controversiis hanc regulam solum valere, *In dubiis tutior pars est eligenda.* Quare in utroque casu proposito dicimus a cenâ abstinendum esse, donec dubitatio deponatur. Pariter dicimus debere abstinere a carnibus tum illum qui dubitat die iovis, tum illum qui dubitat die sabbati, num sit mediæ noctis.

VI. Quæst. III. *An liceat sequi unum horologium pro ieiunio ecclesiastico, & aliud pro ieiunio naturali?* Resp. Non licet: quia, cum horologia sint instituta ad designanda temporis spatia, eo ipso quod unum audieris, dum de illius fallitate tibi non contat, illi adherere debes. Quare falsum est quod aiunt Salmanticenses *num. 113.* duo horologia esse duas opiniones probabiles; & posse quemque pro arbitrario modo unam, modo alteram seligere. Sed, sicut in aliis rebus dubiis, ita & in

& in hac, quod verisimilius prudenter quifque iudicat, tamquam regulam fixam suæ operationis, amplecti tenetur. Illud etiam est animadvertendum, quod quamvis non teneamur metiri mathematicè punctum mediæ noctis, quod cognosci nequit, nisi observato, & bene perspecto stellarum cursu; debemus tamen, quoad fieri moraliter potest, plus minusve, eidem accedere, ubi non sunt horologia: ubi autem horologia sunt, mathematicè, ut diximus, horæ quam indicant, standum est. Sed quid dicendum de horologiis Italicæ nostræ? De transalpinis enim nulla est difficultas: quoniam hæc revera quovis anni tempore, quatenus ars permittit, hora duodecima signant meridiem, & altera duodecima mediam noctem. Italica vero nec pro meridie, neque pro media nocte habent horam determinatam; sed iuxta dierum varietatem hora quæ meridiem, aut mediam noctem signat, mutatur. Quod negotium accessit, est, horologium Italicum, quod campanæ vocatur, diversum ab horologio solari, vigesimam quartam horam pulsare media hora post solis occasum. Ex quo consequitur quod initium noctis mensurare incipiat media hora postquam reipsa nox suum cursum incepit; proindeque mediam noctem signet semihora postquam reipsa fluxit. Dabo exemplum. Hic Venetiis horologium divi Marci solare est, pulsaturque horam vigesimam quartam, dum sol occidit; atque adeo illico cursum noctis mensurare incipit. Si ergo hoc horologium e.g. circa æquinoctium, hora sexta signat mediam noctem, horologium campanæ hora quinta & dimidia signare debet eandem mediam noctem: quia hoc horologium media hora post occasum solis noctis cursum cœpit mensurare; quæ media hora, cum & ipsa noctem componat, debet in partitione noctis computari. Non computaretur autem, si tam horologium campanæ, quam solare eadem hora sexta mediam noctem indicarent. Hæc dicta sint pro iis qui Calendarium componunt, & horologia dirigunt. Nam Venetiis solum horologium D. Marci regula recta est pro ieiunii tum ecclesiastici, tum naturalis observantia. Et ii qui hanc sciunt diversitatem, tenentur se se conformare ad horologium D. Marci. Si omnia horologia, quemadmodum transalpina, diem, noctemque metirentur, nulla foret difficultas.

VI. Quæst. IV. An, si quis, dum cœnat, audiat pulsus designantes mediam noctem, teneatur desistere a cœna, si die sequente sit ieiunandum? Resp. Negat Pasqualigus decis.

160. debere præfatum a cœna cessare: tum quia, quando cœnans audit pulsus horologii, est in possessione suæ libertatis; tum quia, quando res incepta est, acquirit ius ad suam terminationem. Diana hanc, aliasque eiusdem Pasqualigi opiniones similes, tamquam falsas reiiciendas, asserit tract. iv. resol. 38. Verum, inquit, has opiniones refellendas esse puto: sunt enim contra omnes Doctores, & contra praxim, & communem sensum omnium fidelium. Si per ipsum Dianam opinio Pasqualigi prorsus improbanda est, tamquam omnibus Doctoribus contraria; quid amplius requiritur ad eam impugnandam? Debet itaque Christianus in præfato casu a cœna cessare. Ratio evidens est: quia, audito pulsus horologii indicante mediam noctem, statim incipit dies sequens: ergo incipit obligatio ieiunandi. Si autem prosequeretur cœnam inceptam, comederet intra tempus in quo urget præceptum abstinentiæ a cibo. Ratio autem obiecta a Pasqualigo falsa est. Cœnans siquidem solum est in possessione cœnandi usque ad mediam noctem signatam per pulsus horologii. En quo usum possessionis faventis libertati extendunt. Ad secundum negatur, rem inceptam acquirere ius ad terminationem sui, quando iura prohibent præfatum terminationem. In nostro autem casu præceptum ieiunii sequentis prohibet continuationem cœnæ antecedentis. Inquirunt quidam, an possis expectare ultimum pulsus horologii; vel, audito primo, cessare debeas a cœna, ut valeas die sequenti ad communionem accedere. Certum est quod primus pulsus ille est qui significat mediam noctem, & indicat horam esse iam completam. Quare qui ad communionem accedere vellet, deberet, audito primo pulsus, abstinere: quia in ieiunio naturali parvitas materia non datur. Levia sunt hæc: neque incusandi Theologi, quod ea proponant, sed potius Christiani, qui iam omnia tempora perverterunt, & momenta carpunt quibus gula indulgere valeant. Heinc quærunt alii, quantum temporis infumendum sit in prandio ieiunii die. Neque a consuetudine, neque a lege designata est temporis quantitas sive pro prandio, sive pro cœna; solummodo statutum habemus cœnam protrahi non posse ultra mediam noctem. Aliqui plus, alii minus temporis in refectionibus consumunt. Fraus solum verita est. Quare, si quis prandium produceret usque ad noctem, ut ieiunii incommodum evitaret, ageret contra præceptum ieiunii. Insuper temperantia regulæ.

gulae præ oculis semper habendæ, & maxime ieiunii tempore observandæ sunt. Quapropter plurimorum, potissimum nobilium, mos protrahendi oppipara prandia ieiunii tempore ad plures horas, omnino improbandus est. Quoniam tempus ieiunii tempus est penitentia. Et tamen, o tempora, o mores! nunquam fortassis coquina tam varios efflant odores, nunquam coqui diutius ingenia torquent, nunquam artis suæ delicatiora inventa exequantur frequentius, quam in quadragesimali ieiunio. Sed qui hæc peragunt, parvi sane faciunt salutis suæ unicum, maximumque negotium.

CAPUT XIX.

De personis quæ ad ieiunium obligantur. Plures quæstiuncule resolvuntur.

I. NON una est Catholicorum sententia de tempore quo præceptum ieiunii adstringere incipiat iuvenes, & desinat obligare senes. Sed, variis opinionibus prætermisiss, divi Thomæ sententiam, communi Theologorum consensu firmatam, amplectimur. Angelicus autem non obligat fideles ad ieiunium, nisi post expletum annum vigesimum primum: & hanc suæ sententiæ rationem prodit 2. 2. quæst. cxlvii. art. 4. ad 2. In pueris maxime est evidens causa non ieiunandi: tum propter debilitatem naturæ, ex qua provenit quod indigent frequenti cibo, & non multo simul assumpto; tum etiam quia indigent multo nutrimento propter necessitatem augmenti, quod fit de residuo alimenti. Et ideo, quamdiu sunt in statu augmenti, quod est (ut in pluribus) usque ad finem tertii septennii, non tenentur ad Ecclesiastica ieiunia observanda. Conveniens tamen est ut etiam in hoc tempore se ad ieiunandum exercent plus vel minus secundum modum suæ ætatis. Hanc divi Thomæ sententiam omnes fere Theologi excipiunt, si sermo sit de obligatione quæ oritur ex præcepto. Ceterum ex pluribus aliis titulis adolescentes ante dictam ætatem ad ieiunium quandoque obligantur. In primis obligari possunt a Superioribus, qui pro repellenda aliqua gravi calamitate ieiunium etiam pueris indicere valent; ut subdit idem Angelicus in citata responsione ad secundum. Quandoque tamen magna tribulatione imminente, in signum penitentiae ardentior etiam pueris ieiunia inducuntur; sicut etiam de iumentis legitur Ione III. Homines, & iumenta, non gustent quidquam, nec aquam bibant. Sed quid, quando iuvenes valde robusti, &

fortes sunt? Adfirmat Durandus in IV. dist. xv. quæst. x. art. 4. quia, inquit, res naturales non eadem celeritate, eodemque modo perveniunt ad proprium terminum. Quare, licet cum D. Thoma non obliget iuvenes ante vigesimum primum annum expletum; eos tamen qui robusti sunt, & in quibus naturalis citius attigit suum terminum augmenti, ad ieiunium adstringit. Hæc opinio Durandi satis conformis est naturali æquitati. Ceterum Ecclesia non attendit ad id quod in uno, aut in altero evenit; sed ad id quod communiter contingit. Adolescentes autem communiter non attingunt terminum augmenti, nisi post expletum annum vigesimum primum. Eiusmodi tamen iuvenes fortes, & robusti aliquando, sin lege Ecclesiæ, lege tamen naturali adstringuntur cohibere concupiscentiam, carnemque moderata inedia subigere. Idcirco dictum est ieiunium absolute iure naturali præcipi: quo remedio postea in praxi quisque uti tenetur, prout magis, vel minus indiget. Insuper animadvertendum est, quod ait Angelicus, nempe conveniens esse, & magnopere consentaneum ut iuvenes exercentur omnes, potissimum expleto anno quarto-decimo, in ieiuniis. Et sane valde probabilis mihi videtur sententia, iuvenes sanos teneri, aliquibus saltem diebus, in Quadragesima ieiunare post annum quartumdecimum. Quod aperte indicat D. Thomas in IV. dist. xv. art. 2. quæstiunc. 3. in cor. Sed quia, quanto ad terminum prædictum appropinquant, tanto virtus naturæ magis roboratur, & augmentum tardius procedit, cum in quinque primis annis perveniat puer ad medietatem totius augmenti, ut Phil. dicit; ideo secundum quod magis appropinquant ad prædictum terminum, sunt eis ieiunia magis commensuranda. Hanc obligationem, non tam ex Ecclesiæ præcepto, quod communitatem fidelium spectat, quam ex iure, & æquitate naturali, & ex necessitate mortificationis in iuvenibus repeto. Parochorum vero, Confessariorum & parentum est ipsos imbuere, & hanc obligationem docere. Si enim illis narrant privilegium quod a præcepto Ecclesiæ eos eximit; potiori iure illis ob oculos ponere debent necessitatem & se assuefaciendi observantia præceptorum Ecclesiæ, & comprimendi rebellionem appetituum, & carnem spiritui subigendi. Quodnam, quæso, naturæ iuvenum post annum quartumdecimum nocumentum inferre potest unum vel alterum ieiunium in hebdomada? Valde vero conferre potest tum ad assuetudinem, tum ad concupiscentia refrenatio-

tionem. Ieiunare etiam tenentur iuvenes, si votum ieiunandi aliquot diebus emittant. Item, si Confessarii pro criminum poenitentia aliqua moderata illis ieiunia imponant, ea implere adstricti sunt. Quamvis autem iuvenes non obligentur communiter ad ieiunandum, nisi expleto tertio septennio; tenentur tamen abstinere a carnibus, aliisque cibis vetitis, statim ac usa rationis præditi sint; quod circiter septennium primum contingere solet: peccantque qui illis cibos vetitos subministrant. Tandem adolentes soluti sunt ab obligatione ieiuniorum, siue communitalis, siue Synodi: quoniam, si ob defectum ætatis liberi sunt a præcepto universalis Ecclesie; multo magis immunes erunt a voto, vel præcepto peculiari alicuius civitatis, vel Synodi.

III. Quæst. I. An iuvenes qui expleant annum vigesimum primum, vel post inceptam Quadragesimam, vel post horam tertiam diei ieiunii, ad ieiunium teneantur? Resp. Omnes communiter admittunt, eos qui post inceptam Quadragesimam complent tertium septennium, ad ieiunium teneri, si vel unicus dies superesset post annos expletos. Ratio evidens est: quia præceptum Quadragesimæ individuum non est, sed integrale, respiciens quadragesima dies tamquam partes. Qui ergo non potest totum, tenetur ad partes, quas implere valet; ut sæpius dictum est. Circa secundum membrum quaeriti dissidium est inter Auctores. Leander tract. v. disp. VIII. quæst. XII. contendit, non teneri ad ieiunandum iuvenes qui post inceptum ieiunii diem ætatem ieiunandi complent. Sed communior, & probabilior est sententia opposita, quam defendunt Sanchez Lib. II. de matrim. disp. XXIV. num. 23. Bonacina disp. ult. de præcep. Eccles. punct. ult. num. 7. Lezana ver. Ætas, Portel. in dub. Reg. verb. Ieiun. Salmanticensis tract. XXIII. cap. II. punct. 6. num. 120. Ratio est: quia eo momento quod proxime consequitur annum vigesimum primum, præceptum ieiunii obligare incipit: ergo, quacumque diei hora, siue tertia, siue sexta, siue nona anni compleantur, præceptum statim adstringit. Et reipsa in susceptione Ordinum, in professione religiosa, in matrimonio anni computantur a momento in momentum. Nec alicuius ponderis est ratio Leandri, nempe præceptum ieiunii respicere integrum diem, ut individuum obiectum. Quoniam sæpius dictum est, præcepta morum moraliter accipienda esse, & secundum regulas prudentiæ. Præceptum ieiunii obligat per integrum diem

eos qui per integrum diem ieiunare possunt, & tenentur; alios autem obligat iuxta eorum statum; ut patet in illis qui discedentes a locubi non non est ieiunium, & pergentes ad locum ubi præceptum urget ieiunandi, ad ieiunium tenentur.

IV. Quæst. II. An Regulares professi teneantur ad ieiunia Ecclesie ante expletum annum vigesimum primum? Resp. Communis sententia docet, præfatos Religiosos non teneri: quia eadem ratio est de iuvenibus religiosis, ac secularibus.

V. Quæst. III. An Regulares iuvenes, nondum expleto tertio septennio, teneantur ad ieiunia Regula quam professi sunt? Resp. Medina in Instruct. Conf. Lib. I. cap. XIV. §. 10. cum paucis aliis negat præfatos iuvenes teneri. Sed hæc opinio evidenter falsa est: & idcirco communiter Theologi eam improbant. Quandoquidem quisque ante vigesimum primum annum votum emittere potest ieiunandi. Si voto ieiunii sponte quisquis se obligare potest, quod nemo negat; cur non obligabitur, quoties voto se se obstringat observare Regulam, quæ ieiunia præscribit? Sed Regulares iuvenes professi votum emiserunt conformandi vitam suam ad Regulam, quam professi sunt, præscriptam. Ergo tenentur servare ieiunia quæ Regula præcipit sub eo onere quod Regula imponit. Si Regula præcipit observari ieiunia tum Ecclesie, tum alia quæ ipsa præscribit, sub mortali, ut Regula S. Francisci; tenentur sub mortali: si sub veniali, ut Regula Carmelitarum; tenentur sub veniali: si sub sola poena corporali, sicut sub poena culpe etiam levis, ut Regula Predicatorum; tenentur sub præfata poena. Sanchez Lib. VII. cap. XI. num. 56. Azorius Lib. VII. cap. XXVII. quæst. III. Ledesma II. Part. tract. XXVII. cap. II. concl. 5. difficult. 2. Villalobos tract. XXIII. diff. 4. num. 5. Faguandez de 4. præcept. Eccl. Lib. I. cap. VIII. num. 8. Lezana ver. Ieiunium. Trullenchus Lib. III. in Decal. cap. II. dub. 2. num. 1. Sylvius 2. 2. q. cxlvii. art. 4. Reginaldus Lib. IV. cap. XVII. num. 207. Leander tract. v. disp. VIII. quæst. IX. Wigandt tract. v. exam. IV. n. 88. Sporer in append. ad 4. præcep. Decal. sect. 4. num. 49. Salmanticensis tract. XXIII. cap. II. punct. 6. num. 121. & communiter alii omnes, paucis exceptis. Quare nullo modo reputanda est probabilis contraria sententia; licet probabilem eam appellet, & ut talem lectoribus suis proponat P. Viva q. x. art. 6. num. 4.

VI. Quæst.

VI. Quæst. IV. An dubitans, num annum vigesimum primum expleverit, teneatur ieiunare? Resp. Negant communiter Probabilistæ, illi principio nixi, quod in dubio melior est conditio possidentis. Sed quia nos hoc principium in sola iustitiæ materia valere, suo loco demonstrabimus; idcirco nunc asserimus debere præfatum dubitantem ieiunare ob illud verissimum, & universale principium, quod in dubiis tutior pars est eligenda.

VII. Quæst. V. Num senes qui annos sexaginta compleverint, soluti sint a lege ieiunii? Resp. Solutos esse a ieiunii lege vi ætatis sexagenariæ senes, non modo debiles, sed & robustos, forteque, eo modo quo liberi ab eadem lege sunt iuvenes ante annum vigesimum primum, docent plures recentes, Trullenchus Lib. III. in Decal. cap. II. dub. 7. num. 3. Granados 1. 2. contr. 7. tract. III. disp. VI. quæst. I. sect. 5. num. 35. Leander tract. v. disp. VIII. quæst. XVII. Salmanticensis tract. XXIII. cap. II. punct. 7. num. 130. ubi referunt declarationem viva voce datam a S. Pio V. Sporer in append. sect. 4. n. 50. Viva q. x. art. 6. ex auctoritate Dianæ.

VIII. Senes ratione ætatis sexagenariæ nullo modo excusantur a ieiunio. Idcirco enim excusantur iuvenes, quia certum est eos crescere, eorumque naturam augeri, & consequenter nutrimento indigere frequenti. Quapropter D. Thomas, alique sancti, graveque Theologi declararunt, iuvenes ante annum vigesimum primum solutos esse a ieiunii lege. Nemo autem neque sanctorum, neque graviorum Theologorum eximit senes sexagenarios, nec septuagenarios a ieiunii lege ratione præcise ætatis; sed solum frequentius excusantur senes, quia frequentius in senectute occurrunt causæ dispensationis. Sic docent sancti, & antiqui Doctores. S. Vincentius Ferrerius serm. 1. fer. 4. ciner. A ieiunio excusantur senes in certa ætate, scilicet quando habent talem senectutem, quæ aufert ab eis appetitum comedendi, vel quia perdiderunt dentes, & comedunt sæpe vel sæpius, sicut faciunt pueri. Sed senes octoginta annorum, vel amplius, qui semel bene possunt comedere, tales non excusantur in aliquo prædictorum; quin ipsi peccant mortaliter: & ideo cum diligentia omnes ieiunemus. S. Antoninus II. Part. tit. VI. cap. II. §. 6. inquit. Senes, si sunt multum debiles, eo modo possunt excusari, sicut dictum est de infirmis. Ratione autem senectutis tantum non excusantur, si sint fortes ad sufferendum ieiunium. Nec est determinata ætas ab

aliquo usque ad quos annos quisque tenetur ad ieiunium. Navarrus hanc eandem defendit sententiam in Man. cap. XXII. num. 16. Impotentia eximit ab hac lege pueros usque ad vigesimum primum annum: hæc eadem eximit sexagenarios senes secundum communem: quamvis sanctus Thomas nihil de hoc dicat: & merito, quia, ut ibi ait Caietanus, alii aliis citius sunt ad id impotentes: & ideo arbitrio prudentis, aut superioris id relinquendum est. Et quidem (gratia Deo) octuagesimum annum agens perinde possum ieiunare, ac cum agerem sexagesimum, immo & quinquagesimum. Ioannes Pontas, qui nostram, communemque sententiam defendit, post relatum Navarri descriptum testimonium de semetipso hæc addit verb. Ieiun. cas. 18. Idem de nobis affirmare possumus, qui octuagesimum septimum ætatis nostræ annum mense Ianuario an. 1725. attigimus. Omnes fere senes quos ipse agnovi, & agnosco, exceptis debilibus, & infirmis feliciter quam iuvenes viginti quinque, & triginta annorum, & viri quinquaginta annorum, ieiunant. Quare, ut dixi, hæc nostra sententia communissima est penes graviores Theologos. Sylvester verb. Ieiun. Caietanus 2. 2. quæst. cxlvii. art. 4. Medina in Instruct. Conf. Lib. I. cap. XIV. §. 10. Ludovicus Lopez II. Part. Instr. tract. de poen. cap. III. Toletus Lib. VI. Sum. cap. IV. num. 12. ambigue tamen loquitur. Armilla verb. Ieiun. Layman Lib. IV. tract. VIII. cap. III. num. 1. Valentia 2. 2. disp. IX. quæst. II. punct. 5. Tannerus disp. III. quæst. III. dub. 5. num. 192. Lessius Lib. IV. cap. II. dub. 6. num. 112. Reginaldus Lib. IV. cap. XVII. sec. 1. num. 209. Azorius Lib. VII. cap. XVII. quæst. 1. Villalobos Tom. I. tract. XIII. diff. 4. num. 6. Bonacina disp. ult. de præcep. Eccl. quæst. I. punct. ult. num. 4. Ledesma Tom. II. Sum. tract. XXVII. cap. II. dub. 3. Ioannes a Cruce Part. I. direct. præc. III. art. 4. dub. 9. conclus. 2. Fernandez Par. II. Sum. cap. VIII. §. 2. num. 20. Wigandt tract. v. exam. IV. num. 91. Paulus Gabriel Antoine in append. de ieiun. qu. VII. Unde contraria opinio nullo probabiliter gradu fruitur. Dum hæc scribo, sexagesimum annum ago, & feliciter nuncquam ætate triginta, vel quadraginta annorum ieiunia observo. Quare opinio opposita pugnat cum experientia, pugnat cum doctrina SS. Patrum. Unum allegare Basilium sufficiat. Senibus assuetudo ac familiaritas ab antiquo ad ipsum (ieiunium) levem facit laborem: serm. 2. de ieiunio.

IX. Obli-

IX. Obiiciunt PP. Salmanticenses *tract.* xxiii. *cap. II. punct. 7. num. 130.* S. Pius V. anno 1570. de hoc interrogatus, viva voce respondit, esse excusatos; ut testatur Llamas III. *Part. methodi cap. v. §. 20.* Ergo ita tenendum est. Fateor me, legentem hanc decretoriam decisionem, Llamæ auctoritate unice fultam, maximam erga talem Auctorem concepisse existimationem, eumque reputasse primi subfellii Doctorem. Et, cum mihi ignotus esset, eius librum sollicitè conquisivi; ac præter expectationem reperii Summulam parvulam, seu collectionem quamdam dubiorum, ex aliis Auctoribus confarctatam. Quæ hac de re habet, isthuc transcribo, ut inde lector colligat, quanti sit faciendus Llamas iste. Parcat lector, si prolixior fuero quam oporteat: quia a multis admonitus fui, plurimos auctoritate Llamæ decipi. *Non etiam* (inquit loc. cit.) *secundo obligantur ieiuniis ecclesiasticis senes: qui autem senes dicantur, & in qua ætate deobligentur, nemo dixit determinate hucusque, neque aliquo iure cautum video, nec taxatum.* Tamen gratias Deo, quod deinceps regula tenebitur certa, a summo Ecclesiæ Pastore decreta. Pius enim quintus, sanctissimus Pontifex, anno 1570. viva voce, tum etiam in bulla Cruciatæ, ab eodem concessa anno 1569. & anno 1570. decernit homines sexagenarios ad ieiunium non teneri ex Ecclesiæ præcepto. Excipit enim illos, etiam si Regulares essent, ab abstinentia ovorum, & lacticiniorum in Quadragesima, cum alios Regulares omnino extra privilegium quoad hoc reliquerit, etiam accipientes Cruciatam. Insuper interrogatus viva voce asseruit, & certe satis iuste: nam, cum infirmitas a ieiunio liberet, & senectus infirmitas magna sit, immo infirmitatum congeries & incurabilis morbus, ut optime Caietanus in Summa verbo Ieiunium, satis commode annus 60. taxatur, qui medijs est, hisce præcipue temporibus debilissimis, quibus vix ad talem ætatem pervenitur, ne dicam robuste ad ieiunandum vivitur. Omnia verba transcribere placuit, ut inde colligas Salmanticenses fidem nimis cæcæm adhibuisse Llamæ, quem ipsos non legisse probabile est; sed de more apud alios citatum retulisse illius testimonium, ex quo intulerunt; Ergo ita tenendum est. Sed verba Llamæ expendamus. Pius V. anno 1570. viva voce, tum etiam in bulla Cruciatæ, ab eodem concessa an. 1569. & an. 1570. decrevit homines sexagenarios ad ieiunium non teneri ex Ecclesiæ præcepto. Excipit enim illos ab abstinentia ovorum. Quot falsitates, quantum

confusionis, quot disparata sophismata paucis in verbis? Statuit, & viva voce, & bulla Cruciatæ Pium V. dispensasse sexagenarios. Bulla Cruciatæ Hispaniæ, Lusitaniæ, aliisque paucis provinciis concessa est. Illud vivæ vocis oraculum est ne universale pro omnibus fidelibus, pro quibus certe non est bulla Cruciatæ? Cur cum bulla Cruciatæ copulatur illud vivæ vocis oraculum? Deinde quæ documenta producuntur, quæ testimonia in confirmationem illius vivæ vocis? Nulla. In re ergo tanti momenti, qualis est declaratio doctrinalis pontificia, unius Summistæ confusissimæ narrationi standum erat? Quid quod Navarrus, Auctor gravissimus, & Pio V. suppar, difficultatem hanc versans, illius vivæ vocis nec verbum facit, facturus certissime, si vera fuisset talis vox? Quid quod reipia eam impugnat? Ait namque in *Man. cap. XXI. num. 16.* nihil de hoc determinasse D. Thomam: & merito, inquit, quia alii citius, alii tardius senescunt: quæ id arbitrio prudentis relinquendum concludit. An, si Pontifex summus suo tempore declarasset, sexagenarios ad ieiunium non teneri, asseruisset id incertum esse Navarrus? qui tempore Pii V. Romæ degebat, ipsique Pontifici, ac illius successoribus percarus fuit (ut legitur in illius Epitaphio apud Bellar. de Script. edit. Venet. *Martinus Navarrus. Romam profectus, Pio V. Gregor. XIII. Sixto V. P. P. M. M. carus.*) Nonne hoc satis ellet ad reiiciendam, tamquam falsam, & arbitrariam, Llamæ narrationem? Verum Llamas ipse se manifestæ falsitatis reum prodidit. Ait, in bulla Cruciatæ Pium V. declarasse, sexagenarios ex præcepto Ecclesiæ ad ieiunium non teneri. Ut falsitas evidens evadat, integrum bullæ paragraphum transcribo. Item, ut dicto anno durante in omnibus & singulis regnis, insulis, locis, terris, oppidis, & dominijs prædictis (& non extra illa) carnibus de consilio utriusque medici temporibus ieiuniorum totius anni, etiam quadragesimalibus vesci, ac pro eorum libito ovis, & lacticinis; ita quod qui carnes comederint, servata in ceteris ieiunii ecclesiastici forma, dicto ieiunio satisfecisse censeantur. Et sub hoc indulto vescendi carnibus, ovis & lacticinis comprehenduntur omnes cuiusvis militiæ regularis. Patriarchis vero, Archiepiscopis, aliisque inferioribus Prælatibus, nec non aliis personis regularibus, & qui in ordine presbyteratus fuerint secularibus id minime conceditur, nisi sexagenarii fuerint. Duas itaque falsitates scribit Llamas. Prima est, quod asserit Pium V. de-

declarasse, sexagenarios ex præcepto Ecclesiæ ad ieiunium non teneri. Ubi in toto illo paragrapho vel minimum verbum de præcepto Ecclesiæ? Quin Pontifex conceptis verbis docet, privilegium restringi ad illa determinata pauca regna, & non extra illa. Sermo est igitur de solo privilegio indulto illis regnis quibus bulla Cruciatæ concessa est. Falsus est ergo Llamas ex hoc capite, dum asseruit, Pontificem declarasse, ex præcepto Ecclesiæ sexagenarios non teneri ad ieiunium. Quid plura? Falsus quoque est, asserens, vel vi ipsius bullæ Cruciatæ Pontificem dispensasse sexagenarios a ieiunio. Solum namque eos eximit ab abstinentia a carnibus, & lacticinis; ut ex sola lectione citati textus patet. Porro ex concessione lacticiniorum inferre dispensationem a ieiunio est consequentia disparatissima, propria Summistæ Llamæ; non declaratio pontificia. Si vero hic Summistæ non erubuit evulgatæ bullæ, non sensum modo, sed narrationem de præcepto Ecclesiæ, & dispensationem a ieiunio omnino falsam affingere; anne fides habenda ei erit in arbitraria assertione de vivæ vocis oraculo? Quid, si vellem alias subiicere evidentissimas falsitates, quas Auctor iste, non dico in tota sua Summula, sed in hoc ipso de ieiunio tractatu venditat pro veris? At unicam sufficiat indicare, quam eidem Pio V. & Gregorio XIII. & Sixto V. aliisque Pontificibus adscribit, dum loc. cit. §. 26. non erubescit asserere, tamquam rem certam, præfatos Pontifices declarasse & vivæ vocis oraculo, & bulla Cruciatæ, quod illi qui sunt dispensati a carnibus, sint dispensati quoque eo ipso a ieiunio. Quod, ut dixi, evidentissima falsitas est. Quoniam, ut vidimus *cap. IV. Gregorius XIII. aperte asserit oppositum in sua bulla cruciatæ, ut est apud P. Graveson collog. VI. in hist. sæculi 16.* sic enim legitur... ita quod qui carnes comederint, servata in ceteris ieiunii ecclesiastici forma &c. & si universus ille paragraphus præfatæ bullæ perpendatur, particulam non typographorum officiantia irrepisse in eamdem bullam constabit. Ut ut res ista se habeat, illud certissimum est, in ea bulla sermonem haberi de solis illis regnis, ubi eadem recepta est, & solis dubitanter infirmis, iudicio utriusque medici dispensatis. Quam ob causam P. Franciscus Vidal *tract. XVII. append. 2. ad Wiganth exam. II. de bulla Cruc. quæst. III. num. 5.* docet, dispensatum per bullam cruciatam in esu carniū non teneri ad ieiunium; negat tamen hinc inferri, non teneri

alios qui dispensantur, non vi bullæ, sed ab Episcopo, vel ab alio superiori. Quidquid sit de hac opinione, in cuius probationem falsas omnino rationes Auctor promit, ex eadem etiam constat, nec verbum ibi haberi de fidelibus universis, nec de iis qui non infirmitatis titulo, sed solummodo ob piscium, lacticiniorumque fastidium carnes comedunt: quos teneri ad ieiunia Navarrus, qui præfatis Pontificibus suppar fuit, & iam communiter Theologi docent. Ex quibus omnibus colligitur, Llamam, bona utique fide, ut suppono, falsitatem manifestam scribere de eiusmodi summis Pontificibus, qui nec vivæ vocis oraculo, nec in bulla Cruciatæ concedunt quod ipse asserit. Parcat lector iusto zelo, præque iracundiæ, si aspera aliquantum fuit oratio: quoniam non potest non accendi Christi caritas, cum videt obrudi facta manifeste falsa, quæ cum magno animarum damno pro morum regulis suscipiuntur. Si enim vel ipsi Theologi Salmanticenses tantum tribuunt Llamæ narratiunculæ, ut scriperint: Ita Llamas, ergo ita tenendum est: quanto maiore obsequio lectores non adeo periti dicta similia Summistarum suscipiant? Verum de hoc plusquam satis. Solum igitur prudentum superiorum arbitrio relinquendum est, ut definiant, quando senes, non ratione ætatis, sed morborum, qui provectam ætatem comitari solent, indigeant a ieiunio dispensari. Expendenda hic essent quæ ex aliis transcribit P. Patrius Sporer. Sed brevitatis gratia missa facio.

X. Quæst. VI. Num senes regulares, expleta sexagenaria, & mulieres moniales expleta quinquagenaria ætate, eximantur a ieiuniis propriæ regulæ? Respond. Leander *tract. v. disp. VIII. quæst. XIX. & seq.* in primis tamquam quid probabilius statuit, citius feminas quam homines senescere: & consequenter resolvit, mulieres quinquagenarias solutas esse a ieiunii lege; allegatque alios recentiores, hanc suam opinionem propugnantes; atque invehitur adversus Layman, eo quod hanc opinionem, tamquam improbabilem, reiiciat. Probabilem quoque esse hanc opinionem defendit P. Viva *quæst. x. art. 6. num. 8.* ob auctoritatem Dianæ, ad cuius tribunal qualibet fere pagina morales quæstiones revocat. Addit P. Viva, definire obligationem hanc in feminis quinquagesimo anno inchoato. Hæc sunt opiniones quæ populo arident. Ego autem non modo improbabilem, sed laxam, sed scandalī plenam, hanc appello opinionem, necnque appellabunt omnes

omnes docti & pii, si ad id animum intenderint quod addit præfatus Leander. Quæstione si quidem sequenti in controversiam vocat, num præfati Religiosi, & Religiosæ liberae sint a ieiuniis propriæ Regulæ. Refert sententiam affirmantem, tum mulieres quinquagenarias, tum viros sexagenarios solutos esse a dictis ieiuniis: & futilissima distinctio præmissa, ait vi Regulæ obligatos esse Religiosos, & Religiosas; sed ratione senectutis liberos esse a præfato ieiuniorum onere. Anne dubitandum quod ratione promissionis factæ, essent obligati Religiosi professi? Respondet recentior Casuista P. Viva quæst. x. artic. 4. (ubi alios paucos, quos legit apud Dianam, citat) præsumi posse, *nolle Regulam obligare sub mortali eum quem non vult Ecclesia obligare. Et idem dicitur de sexagenariis.* Præsumendum ergo est, Regulas monachales non obligare sub culpa suos Religiosos? Cur? Quia sub culpa eos non obligat Ecclesia? Nonne solida ratio tantæ præsumptionis? Concludit P. Viva. *Qui vivit tota vita ieiunare singulis sabbatis, probabiliter non tenetur, quando est sexagenarius.* Quod opinio isthæc, potissimum si ad Regulares restringatur, non modo improbabilis, sed laxa, & scandalorum plena sit, manifestum est. Quandoquidem, si Sanctimonialia quinquagenariæ, & Regulares sexagenarii exempti sunt a ieiuniis Regulæ proprii ordinis, quis cœnobiis, & monasteriis præsidebit? Hæc est enim ætas aptissima ad cœnobiolorum regimina, ut omnes fatentur. Porro, ut omnes itidem docent, superiores exemplo subditis suis præire debent. Quin Regulæ ipsæ, & ordinum constitutiones a præfatis excludunt eos qui ad onera professionis implenda apti non sunt. Si ergo sexagenarii, & quinquagenariæ eximuntur a ieiuniis; quis cœnobiis, & monasteriis præerit? Quis ieiuniorum observantiam promovebit? An sexagenarii, & quinquagenariæ, ventre pleno, subditis ieiunia prædicabunt? Hæc itaque opinio disciplinæ regulari infesta est, laxitatem in cœnobia invehit, atque aures ipsas ostendit. Ratio quam in mulierum favorem hæc opinio producit, inanise est. Mulieres, inquit, quinquagenariæ ineptæ sunt ad conceptionem, ergo etiam ad ieiunia. Quid ineptius dici valeat, non video. Hac ratione debet Leander cum aliis suis recentioribus obligare viros fortes, & sanos sexagenarios ad ieiunium, quia certe illi apti sunt ad generationem. Sed, ut clarius perspicias, quo tandem per-

tingat istius opinionis laxitas, animadvertendum, ex illa consequi, mulieres, saltem nuptas, toto vitæ suæ cursu communiter solutas esse a lege ieiunii. Quandoquidem ut que ad vigesimum primum, defectu ætatis, liberae sunt a ieiunio. Postea, si nuptæ sint, ut debitum maritis robustis frequenter petentibus solvere valeant, ad ieiunium non tenentur, quemadmodum Leander cum aliis docet. Prægnantes, & lactantes pariter non adstringuntur. Quousque ergo ad generandum sunt aptæ, a lege ieiunii excusantur. Si ergo inhabiles ad generandum factæ a ieiunio quoque eximerentur; certe consequens foret, mulieres nuptas vix umquam ad ieiunium teneri; maxime quod iuxta P. Viva quinquagesimo anno inchoato mulieres ad ieiunium probabiliter non tenentur. Vides nunc, quam merito reiecerimus hanc opinionem, tamquam improbabilem, falsam, & scandalum plenam, & disciplinæ regulæ infestam? Quoniam, ut communiter Theologi docent, quibus accedit & ipse Leander, professi Regulares, qui in omnium sententia ante vigesimum primum annum exempti sunt a ieiuniis Ecclesiæ, tenentur servare ieiunia Regulæ, quia sponte ad eadem se se obligarunt. (Probabiliter tamen de more oppositum sentit P. Viva.) Quanto ergo magis Regulares sexagenarii, & Moniales quinquagenariæ, quæ iuxta communissimam præceptum ieiunii ecclesiastici subiectæ sunt, ad ieiunium Regulæ adstringuntur? Voventes ieiunare, diebus per totam vitam, tenentur etiam post sexagesimum annum; quidquid in oppositum dicant Pasqualigus, Leander, & Tamburinus, & novissime P. Viva loco citato. Lubet huic capiti finem facere verbis D. Basilii ferm. 11. de ieiun. *Mulieribus autem velut respirare, ita etiam ieiunare proprium est, & secundum naturam. Pueri velut planta vides ieiunii aqua irrigantur; sensibus assuetudo, ac familiaritas ab antiquo ad ipsum laborem.* Heu quam longissime abest Theologia quorundam recentium Casuistarum!

CAPUT XX.

De advenis, peregrinis, & viatoribus.

Omnes Catholici observare adstringuntur ieiunia quæ Ecclesia Romana generaliter omnibus fidelibus indicit. At rarer hæc ieiunia generata, dantur ieiunia particularia provinciarum, & civitatum, quæ vel

vel voto civium, vel statuto alicuius Synodi incolæ servare tenentur. Et de his nulla est difficultas. Quæ sequuntur disputationi sunt obnoxia.

II. Quæst. *An viatores, peregrini, & vagi teneantur observare ieiunia locorum in quibus versantur?* Resp. Non pauci Auctores negant præfatos teneri. Sed cum Suarez Tom. 1. de Relig. Lib. II. cap. XIV. num. 2. dico, viatores, peregrinos, & vagos teneri observare ieiunia locorum in quibus versantur; & contrariam opinionem non esse præfate probabilem, sed esse contra communem sensum, & contra bonum regimen, ut docent non solum laudatus Suarez, sed etiam Leander tract. 1. disput. III. quæst. x. Fagundez Lib. I. cap. VII. numer. 6. Sanchez Lib. III. de matrim. disput. XVIII. num. 3. Baldellus in Theol. Mor. Lib. V. disp. XXXII. numer. 4. Filiucius tract. XXVI. numer. 14. Bassius Lib. V. de Matrim. cap. VII. §. 1. numer. 5. Castropalaus I. Part. tractat. III. disput. 1. pag. 24. §. 3. numer. 2. Hi Auctores omnes contrariam opinionem, tamquam falsam, & improbabilem, explodunt. Nostram vero, communemque sententiam conceptis verbis docet Augustinus ep. cxviii. ad Ianuarium, in qua narrat, se consuluisse D. Ambrosium super anxietate qua mater sua Monica vexabatur. Hæc siquidem filium suum Mediolanum usque, ubi ieiunium, sicuti in Africa, non servabatur, secuta, conscientie motibus conflictabatur, ignorans, an nec ne ieiunare deberet. Porro sanctus Augustinus a divo Ambrosio, quem super hac re consuluit, hoc se accepisse responsum testatur. *Cum Romam venio, ieiunio sabbato. Cum hic sum, non ieiuno. Sic etiam tu, ad quamcumque Ecclesiam veneris, eius morem serva, si cuiquam non vis esse scandalo, nec quemquam tibi.* Qua auctoritate postea usus est Augustinus ep. cxix. ad Casulanum, & Lib. III. de doctr. christ. cap. XII. & habetur etiam in cap. Quæ contra dist. VIII. & cap. Quisquis dist. XI. ubi Glossa ait: *Nota, quod quilibet conformabit se sociis suis in cibis, & in moribus.* Unde postea eorum duxit illud effatum quod refert Petrus de Palude: *Cum fueris Romæ, Romano vivito more: cum fueris alibi, vivito sicut ibi.* Respondent adversarii, doctrinam Augustini, & Ambrosii consilii esse, non præcepti; vel eos loqui de peregrinis, advenisque diuturno tempore ibi commorantibus. Quæ sane responsio sua exilitate corrui. Hæc enim via omnium Patrum auctoritates vel manifestissimæ elu-

di possent. Utique laudati Patres, Ambrosius, & Augustinus, præceptum non imponunt; sed præceptum conformandi se ad leges loci, in quo quisque degit, explicant. De habitatoribus, qui domicilium statuunt in aliquo loco, nulla est difficultas. Loquuntur ergo de veris advenis, peregrinis, & vagis, & de obligatione strictè accepta, ut evidentius constat ex verbis quibus Augustinus sententiam D. Ambrosii exponit, quæ referuntur cap. Illa dist. XII. *Ego vero (inquit Augustinus) de hac sententia etiam atque etiam cogitans ita semper habui, tamquam eam celesti oraculo susceperim.* Si plura de hoc cupis, vide quæ diximus dissert. 1. cap. IX. g. IV. & sequentibus, ubi resolutas reperies omnes quæstionculas quæ hac de re agitari solent. Idcirco, ne actum agam, eas nunc missas facio.

CAPUT XXI.

De iis qui cooperantur ieiunii violationi, materiumque præbent illud violandi.

I. DE peccatis quæ violatores ieiuniorum perpetrant, supra actum est, ubi demonstravimus, toties aliquem peccare, quoties in die ieiunii comedit; duoque peccata committere, quando ieiunium violat, ad quod tenetur tum ex præcepto, tum ex voto; unum vero peccatum committere, si violat ieiunium duplici præcepto imperatum, ut cum quis transgreditur ieiunium in pervigilio S. Mathiæ in Quadragesima, vel S. Matthæi, quod in quatuor anni tempora incidat: quia hæc duo præcepta sunt eiusdem rationis, & idem obiectum inspicunt. In præsentia vero pauca dicturi sumus de iis qui cooperantur ieiunii transgressioni.

II. Quæst. I. *An, urgente ieiunii præcepto, invitans alium paratum frangere ieiunium ad cenandum, graviter peccet?* Resp. In primis certum est quod, si obligatus ad ieiunium, parvifaciens ieiunii legem, alium inducat ad secum cenandum, duo peccata committit: quia & ipse præceptum violat, & alium ad violandum inducit. Certum itidem est eum graviter peccare qui, licet ad ieiunium non teneatur, inducit tamen alterum, ieiunii lege obstrictum, ad secum cenandum, & consequenter ad transgrediendum ieiunium. Hæc omnia certa sunt, & extra disputationem posita. Difficultas est, an peccet ille qui alium, paratum frangere ieiunium,

nium, invitat ad secum cenandum? Diana coordinatus tractat. vi. resolut. 125. negat, hunc invitantem peccare; citatque pro sua opinione alios recentiores. P. Viva fuso calamo Dianæ, apud quem alios Casuistas se legisse passim testatur, sententiam refert: item alios dicendi modos similibus Casuistarum, qui distinguunt inter eum qui est paratus ad violandum ieiunium, & eum qui est transgressurus ieiunium, & alias subtilitates recenser, quas piget sub examen inducere; licet ille omnes a se descriptas opiniones afferat esse iuxta Tamburinum probabiles. Verum, inanibus omissis distinctiunculis, dico cum communi sententia, Christianum peccare mortaliter, dum invitat alterum Christianum ad cenam; quamvis invitatus paratus sit ieiunium frangere. Ratio evidens est: quoniam invitare ad actum malum peccatum est. Porro qui invitat lege ieiunii obstrictum ad cenandum, seu ad transgrediendum ieiunium, invitat ad actum malum. Ergo peccat. Uterius, qui invitat secum ad cenandum hominem ieiunio obstrictum, illi occasionem præbet transgrediendi præceptum, & consequenter peccandi: sed hoc malum est: ergo manifestum est huiusmodi invitantem peccare. Hac ratione non licet famulo aperire ianuam domino suo, parato ad furandum, vel ad violandam virginem; quemadmodum ex propositione quinquagesima prima damnata ab Innocentio XI. constat.

III. Obiicies. Licet invitare, & provocare iusta de causa alium ad aliquem actum ex genere suo bonum, aut indifferentem. Sic parochianus potest petere a suo Parocho concubinario sacramenta. Licitum est locare meretrici domum, & ab usurario mutuam deposcere cum pacto solvendi usuram. Resp. Hæc, & similia exempla nihil concludunt adversus conclusionem nostram. Concedimus, iusta urgente causa, licitum esse invitare aliquem ad actum reipsa indifferentem; sed negamus, id contingere in nostro casu. Nam, licet cenare in genere sit quid indifferentens; nihilominus cœna in eo qui lege ieiunii obstrictus pransus est, ita est actus malus, ut in praxi nequeat a malitia separari. Quapropter invitare illum ad cenam, seu ad secundam comestionem, licet ad eam paratum, idem est ac invitare ad actum reipsa malum; quemadmodum, si invitaret ad comedendas carnes, quarum comestio, licet absolute indifferentens sit, in die tamen ieiunii ita est actus malus, ut sublata iusta causa, ne-

queat concipi tamquam indifferentens in eo qui lege abstinentiæ devinctus est. Ab usurario licitum est homini, in gravi necessitate constituto, non petere ad usuram, sed accipere pecuniam mutuo, quam alter sine peccato dare potest; quamvis sua iniquitate indigentem urgeat ad solvendam usuram. Parochianus habet ius petendi sacramenta, peccatque actum bonum, quem Parochus sine peccato exercere valet. At ieiunans, qui pransus est, sine peccato cenare nullo modo valet. De eo qui locat domum meretricibus, plura suo loco dicta sunt. Nunc solum addimus, quod, si locatio esset actus malus, sicut est cœna in eo qui tenetur ieiunare, illicita foret. Ideo nulla ex paritatibus productis vim habet.

IV. Quæst. II. An liceat tabernariis, & cauponibus in diebus ieiunii sponte cenam ministrare hospitibus? Resp. Dico, cauponibus sponte minime posse cenam ministrare hospitibus, quos aut certo, aut probabiliter credunt lege ieiunii teneri. Hæc namque ministratio adversatur tum dilectioni Dei, quæ iubet cavere, quantum fieri potest, & in nobis, & in aliis divinæ maiestatis offensam; tum dilectioni proximi, cuius spirituales perniciem pro viribus evitare debemus. Præfata autem cœnæ ministratio ruinæ spirituali proximi ianuam aperiret, utpote quæ occasionem præberet in peccatum prolabendam. Hæc autem cooperatio dubio procul peccatum mortale est, ut declaratur cap. Facientis dist. lxxxvi. Facientis culpam proculdubio habet qui quod potest corrigere, negligit emendare: scriptum quippe est: Non solum qui faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus, participes iudicantur. Et negligere, cum possis deturbare perverfos, nihil aliud est quam fovere. Nec caret scrupulo consensio occultæ qui manifesto facinori desinit obviare. Hæc opinio communior est, & ego unice veram, & sequendam iudico.

V. Contrariam sententiam sustinent plures recentiores, Leander tract. v. disput. ix. q. xiv. Ledesma tractat. xxvii. cap. ii. dub. 4. Salon 2. 2. quæst. lxxvii. art. 4. contr. 6. & alii apud eundem Leandrum, ac novissime P. Viva loc. cit. art. 4. ubi pro hac sententia plures Casuistas allegat de more apud suum Dianam. Suum appello, non quod ignorem alterius esse instituti; sed quia fere ubique illum, tamquam suum magistrum, sectatur. At (quod mirari satis non possum) in hanc quoque opinionem concedere videtur Caietanus 2. 2. qu. cxlvii. artic. 4. in fine, qui hanc obiicit rationem. Ministrantes cibos

non

non cooperantur peccato, sed comestioni, quatenus est actus deserviens facultati nutritivæ, & sustentationi naturæ. Hoc autem licitum esse, ex eo constat quod Deus ipse cooperetur illi comestioni, quatenus servit naturæ. Resp. Si hæc Caietani ratio consisteret, nullus foret actus malus, cui cooperari non posset homo: quia nullus est actus malus in quem Deus, ut provisor generalis, sub ratione entis non influat. Nulli autem homini hoc conceditur. Quare, licet comestio absolute sit actus indifferentens; in eo tamen qui ieiunii præcepto obnoxius est, actus malus evadit. Neque præcisiones metaphysicæ, potissimum sine urgenti necessitate, in morum controversiis transigendis admittendæ facile sunt.

VI. Quæst. III. An cauponibus requisiti possint peregrinis, & viatoribus cenam præbere? Resp. Neque requisiti possunt licite cauponibus cenam præbere, quando certo, vel probabiliter credunt, hospites suos lege ieiunii obstrictos esse, ob rationes modo allegatas. Sicuti enim non licet petenti gladium concedere, quo ipsum prævidemus male usurum; ut patet de Amalecite illo (II. Reg. cap. i.) qui Saulem hastâ infixum pressit, & poena mortis reatum diluit, licet Sauli petenti mortem accelerasset: ita vetitum est præbere cibos illi quem certo, vel probabiliter credimus eisdem adhibiturum ad mortem animæ suæ, nempe ad violationem ieiunii. Quando cauponibus probabiliter credunt hospites suos non teneri ad ieiunium, possunt licite illis cenam præbere. Et, dum viatores cenam petunt, possunt, & debent cauponibus præsumere, illos ad ieiunium non teneri, vel quia impransi sunt, vel quia ob aliam causam excusantur; quando tamen aliunde cauponibus oppositum non constet: quia de proximo, non quod deterius, sed quod melius est, præsumere debemus; & nemo præsumitur malus, nisi probetur.

VII. Quæst. IV. An cauponibus cenam præbere hospitibus possint quos certe sciunt ad ieiunium teneri, quosque prævident alio iuro ad cenandum, si cenam dare ipsi renuant? Resp. Neque in hoc casu licite possunt cenam præbere; licet aliquam lucri iacturam patiantur: quia non licet propter commodum temporale ruinæ spirituali proximi cooperari.

VIII. Quæst. V. An cauponibus, cum dubitant, utrum hospites teneantur ieiunare, debeant eos interrogare? Resp. Ut dictum est, quando peculiare rationes dubitandi non occurrunt, cauponibus præsumere debent, hospites

Cyc. Theol. Tom. V.

tes cenam petentes ieiunii lege non esse adstrictos. Cum vero rationes dubitandi habent, vel dubium deponere debent, vel eos modestè interrogare. Oppositum defendit Leander cum aliis tract. v. disput. ix. quæst. xlii. quia, inquit, hæc interrogatio nimis onerosa esset; & quia ad cauponibus non pertinet hospitum conscientias moderari. Rationes istæ inanes sunt. Verum est cauponibus curam spirituales hospitum suorum non habere; nec ideo interrogant, ut directe illorum conscientias, sed ut propriæ salutis consulant. Ob curam ergo quam de propria salutè cauponibus habere debent, interrogare hospites de ieiunii obligatione tenentur. Nec onerosum putandum est id quod in propriæ animæ salutem confert. Præterquamquod, sicuti sine difficultate cauponibus interrogant de quantitate, & qualitate epularum; ita & de obligatione ieiunii, sine rubore, & onere valent interrogare.

IX. Quæst. VI. An cauponibus qui nolunt recipere hospites, nisi cœnent, peccatum grave perpetrent? Resp. Negat Pasqualigus decis. cclxvii. eo quod cauponibus non intendant nisi lucrum, minime vero ieiunii transgressionem. Hanc opinionem inter nimis laxas cap. i. dissert. 2. recensuimus. Et revera adeo laxa est, ut neminem, præter unum Pasqualigum, reperire mihi licuerit qui illam doceat. Peccant ergo mortaliter eiusmodi cauponibus, qui nolunt hospites ieiunii tempore recipere, nisi cœnent: quia in hoc casu non modo hospitum peccato cooperantur, verum etiam ad peccandum eos inducunt. At alios ad peccatum inducere, grave peccatum est. Ergo præfati cauponibus graviter peccant. Distinctio Pasqualigi dicentis, cauponibus lucrum, non peccatum, intendere, futilissima est, quæ flagitiis, & criminibus viam aperit latissimam. Neque usurarii peccatum, seu usuram, sed lucrum percipere intendunt. Quis est qui peccatum, ut peccatum, intendat? Sufficit velle illam actionem quæ vel culpabilis est, vel peccatum necessario parit. Cœna ieiunantium post primam comestionem reipsa est culpabilis. Ergo qui illam volunt, nequeunt non velle peccatum.

X. Quæst. VII. An cauponibus, qui carnes ministrant in diebus quibus earum usus prohibitus est, graviter peccent? Resp. Distinguunt communiter Doctores loca Catholicorum a locis hæreticorum. Communissima sententia est, graviter peccare cauponibus qui diebus prohibitis carnes hospitibus non requisiti ministrant: quia hæc via ipsos pertrahunt ad pec-

M 3

can-

candum. Excipe casum necessitatis, aut privilegium. Peccant quoque caupones, si hospitibus, diebus prohibitis carnes postulantibus, eas ministrent: quia nunquam licitum est in aliorum peccatum libere consentire. Quare, tamquam manifeste falsam, reiicimus opinionem Leandri, qui tract. v. disput. ix. quest. xvii. docet, posse caupones licite diebus prohibitis carnes præbere iis hospitibus qui iam decrevisset carnes comedere; eo quod iam per ipsorum intentionem violatum sit præceptum; & executio fiat virtute præcedentis intentionis. Hæc sunt mera signimenta, omni fundamento destituta. Quandoquidem non solum intentio, sed etiam carniæ comestio mala est. Quin Ecclesia directe non intentionem, sed esum carniæ vetat. Ergo caupones, præbentes carnes ad comestionem malam & prohibitam, peccant graviter. Peccant quoque caupones qui diebus prohibitis indiscriminatim tum pisces, tum carnes apponunt. Peccant pariter caupones, si in civitatibus hæreticorum, vel mixtæ religionis, ubi nempe & Catholici, & hæretici inhabitant, hæreticos ad manducandas carnes invitent diebus ab Ecclesia prohibitis. Quid, si hæretici carnes postularent? Primo certum est non posse caupones carnes ministrare, si hæretici in religionis contemptum illas peterent. Si vero non in religionis contemptum, sed ad communem usum carnes postularent; tunc caupones, si ministratiorem evitare possunt, debent; si nequeunt carnes illis negare sine gravi, & notabili damno, dicunt Auctores communiter, eos posse ad evitandam gravem vexationem carnes suppeditare, eo quod appositio ista non sit suapte natura mala. Quid nos sentiamus, in dissertatione de peccatis explicabimus.

XI. Quest. VIII. *An qui in ieiunio quadragesimali cibos vetitos venales exponunt, graviter peccent?* Resp. Questio vertitur de ieiunio Quadragesimæ: quia in ieiuniis infra annum constat licitum esse cibos prohibitos exponere: præsumuntur enim expositi ad usum sequentium dierum. Hoc autem non contingit in Quadragesima, quæ plures hebdomadas continet. Communiter observant Auctores, quod, cum ad magistratus, seu Principes, & superiores civitatum pertineat regimen, eorum est etiam vetare ne cibi prohibiti publice venales tempore Quadragesimæ exponantur. Hinc in magnis civitatibus ob multitudinem eorum qui carnibus indigent, loca designari solent determinata, ubi dumtaxat cibi vetiti vendantur. Commu-

nior ergo sententia est, non licere tempore Quadragesimæ publice exponere venales cibos prohibitos: quia hæc publica venditio occasionem multis præbet violandi præceptum; & scandalum pusillis ingerit dubitandi de præcepti obligatione. Quisque autem caritatis lege tenetur impedire, & submovere aliis, quoad fieri potest, peccandi occasionem. Consequitur hinc, venditores graviter peccare, dum in Quadragesima vendunt carnes illis quos certe sciunt eisdem ad violandum ieiunium abuturos: quia dant operam rei illicitæ, materiamque illis præbent violandi præceptum. Nec amissio lucri eos excusare valet: quoniam nullum ius habent ad vendendos cibos vetitos. Qui vendunt cibos vetitos privatim, & sine scandalo illis quos certo, vel probabiliter credunt habere vel privilegium, vel dispensationem, seu iustam causam manducandi præfatos cibos, non peccant: bona fide procedunt, & venditio suapte natura indifferens est. In dubio, an emptor abusus sit cibus vetitis, absolute præsumere venditor potest in favorem emptoris: quia nemo præsumitur malus, nisi probetur. Vel potest & debet, nisi valeat deponere dubium, emptorem interrogare, & iuxta responsum ipsius actionem suam moderari. Leander tract. v. disput. ix. quest. xix. cum quibusdam aliis oppositum docet. Sed quæ nos docuimus, communiora, & probabiliora sunt, ac in praxi sequenda.

XII. Quest. IX. *An famuli, & ancille, parantes mensam, & cibos vetitos dominis suis ieiunii tempore, graviter peccent?* Resp. Questio est de dominis qui iustam causam non habent edendi carnes; sed volunt ieiunium frangere. Communiter Auctores recentes, ut Leander, Diana, Pasqualigus, Bonacina, Reginaldus, immo & Caietanus, Azorius, Fagundez, aliique plures id asserunt sine culpa præstari: quia, inquiunt, coquere cibos, eosque ad mensam apponere, res est indifferens. Ex altera parte famuli, & ancillæ officio funguntur quod aliis diebus præstant. Non ergo operam dant rei suapte natura illicitæ; neque comedenti domino inserviunt, quatenus ieiunium violat, sed quatenus prandet, vel cœnat. Fateor, tantam esse ingenii mei tenuitatem, ut vim rationum istarum percipere nequeam. Quid ergo? Numquid communem Theologorum sententiam improbarem? Minime. Sed palam solum fateor, mihi eorum rationes non probari. Anne veritum mihi erit hoc asserere? Rationem autem assigno, cur mihi eorum non probetur sententia;

tia; quamquam summo obsequio reverear eorum auctoritatem. (Hac enim demissione animi utimur, cum per obscura, & abrupta ambulamus.) Utique carnes coquere, & illis instruere mensam, sunt actiones indifferentes ex genere suo; quemadmodum & comedere carnes absolute ex genere suo est actio indifferens. At carnes coquere, & ad mensam apponere die ieiunii, actiones malæ sunt; sicut & die ieiunii carnes comedere malum est. Die igitur iovis potest famulus coquere, & apponere carniæ patellam ad mensam; die veneris id non valet, quia carnes die veneris sunt vetitæ: sicut non potest die iovis introducere in domum domini concubinam ut ea abutatur; potest eam introducere die veneris, si eam in sponsam duxisset. Clarius. Famulus qui tenet scalam, ut dominus ascendant per fenestram ad furandum, vel ad virginem violandam, peccat mortaliter: quoniam opinio opposita damnata fuit ab Innocentio XI.

XIII. Respondent, discrimen esse: quia tenere scalam ad furandum, vel stuprandam virginem est actio suapte natura mala, ideoque nunquam licita; appositio vero carniæ, & mensæ instructio sunt actiones indifferentes. Hæc responsio mihi videtur evidenter falsa. Enimvero tenere scalam, ut dominus per fenestram ascendant suapte natura indifferens est; & ex sola finis circumstantia bona, vel mala evadit. Ascensus per scalam, coniunctus cum furto, actio mala est; coniunctus cum defensione innocentis, est actio bona. Idem omnino contingit in nostro casu. Appositio carniæ absolute indifferens est; coniuncta cum circumstantia inserviendi domino ad corporis nutritionem bona est; coniuncta cum circumstantia transgrediendi præceptum ieiunii est mala. Neque reponere potes, famulum non apponere cibos, ut dominus violet ieiunium: sed ut comedat, quod est indifferens. Quoniam etiam famulus sustentans scalam dicere posset, se non sustinere scalam, ut dominus furetur, sed ut ascendant; quod indifferens est ad bonum, & ad malum. Quid ergo? Anne cogendi sunt omnes famuli, & ancillæ, ut famulatum relinquunt, quo vitam alunt; aliosque dominos inquirent, quos non semper reperire valent? Interim quomodo vivent, cum nihil habeant? Quomodo se gerere debet Confessarius, cum istorum audit confessiones? En clara, ut ego quidem arbitrator, difficultatis resolutio. Domini indigere possunt esu carniæ. Non oportet ut hæc necessitas famulis innotescat; sed isti præsu-

mere debent dominos suos esurialibus feriis ex iusta causa carnes comedere, & cœnare. Et quia communiter Catholici, dum præfatis diebus carnes comedunt, aliquam necessitatis causam allegare solent; idcirco communiter famuli coquere cibos, & parare mensam etiam his diebus sine peccato valent. Nec eorum est inquirere, num vera, vel apparens sit causa quam allegant. En pro tua praxi facillimam resolutionem. Ceterum, si essent aliqui domini ita scelesti, & impudentes, ut aperte dicerent, se nullam habere necessitatem manducandi carnes, sed velle eas comedere, quia de præcepto nihil curant; & consequenter si famuli certo scirent, dominum revera peccare carnes illas comedendo: dico, hoc in casu, non adeo frequenti, nec tamen rarissimo, peccare mortaliter famulos carnes apponentes, mensamque instruere, atque, ut peccatum evitent, debere a talibus dominis recedere, aliosque inquirere. Ratio in promptu est: quoniam comedere carnes ad transgrediendum præceptum ieiunii est actio mala, sicut ascensus per scalam ad furandum, & sicut introductio mulieris concubinæ ad concumbendum cum domino. Quemadmodum ergo famulus, iussus a domino, ut in domum suam introducat mulierem, potest eam introducere, dum ignorat, introductionem hanc esse ad malum finem; & adiuvere herum, ut ascendant per fenestram, cum pariter ignorat, id esse ad finem malum; sic apponere cibos, & instruere mensam valet, quousque probabiliter credit, iusta ex causa dominum ieiunium vetitos cibos comedere. Contra, sicuti nunquam licet tenere scalam domino ad furandum, vel introducere mulierem ad concumbendum; sic nunquam licet apponere cibos vetitos ad transgrediendum præceptum. Et tandem, sicuti famulus, certo sciens dominum per scalam ascendentem furaturum, non potest uti præcisione influendi in ascensum, secus in furtum; ita quoque famulus, sciens dominum comedere carnes ad transgrediendum præceptum, eadem præcisione uti nequit, apponendi videlicet cibos ad comestionem, secus ad violationem præcepti. Hæc est mea sententia. Iuniores Probabilistæ communiter sunt contra me; sed rationem a me stare, mihi videtur manifestum. Insuper in tractatu de scandalo plures tum Patres, tum gravissimos Theologos pro mea sententia recensui. Nec onus, quod famulis imponitur, relinquendi præfatos dominos, nimis asperum videbitur, si ad Scripturam animam

intenderimus, quæ, ut scandalum evitemus, duriora nobis præscribit. Domini autem illi qui perfracta fronte se nolle Ecclesiæ præcepta servare iactant, & reipsa transgrediuntur, famuloseque suos cogunt ut sibi in tam iniquo opere servitutum præstent, tamquam religionis contemptores, scandalorumque seminatores fugiendi sunt. At famuli isti ex discessu a tali domo notabile patiuntur detrimentum, cum non habeant unde sustententur; proindeque deberent ostiatim panem mendicare. Insuper, quamquam hæc omnia, immo & acerbiora, sustinere debeamus potius quam in ea consentire quæ reipsa mala sunt, præcepta tamen Ecclesiæ cum tanto incommodo non obligant. Fateor, plures esse causas quæ ab observantia præceptorum Ecclesiæ excusant: idcirco dictum est, debere famulos, nisi oppositum pro certo habeant, præsumere dominos suos ob iustam necessitatem carnibus vesci, & hac ratione posse communiter carnes apponere, & mensam instruere, illis inserviando. Contra vero, cum domini aperte declarant, se carnibus vesci, non propter aliquam peculiarem indigentiam, sed quia nolunt præceptum ieiunii observare (hoc in sensu Theologi adversarii quæstionem hanc versant) & famulis hoc innoscit; domini isti profecto suspicionem iniiciunt, male se de religionis sentire, cum præceptum ieiunii inter characteres religionis catholice computetur, perditæque conscientie homines se se produnt: ab illis proinde, tamquam ab occasione iniquitatis, scandalorumque sentina, recedere famuli debent. Neque panis, quo alantur, eos deficiet, si propter regnum Dei occasionem relinquunt peccatorum. Sententia sic explicata, & mitis, & vera mihi videtur. Tu eam, quam magis veritati, & pietati consentaneam iudicaveris, elige.

XIV. Quæst. X. An possit quis in die ieiunii invitare amicum ad cœnandum secum, cum certo sciat eum alibi cœnaturum? Resp. Leander tract. v. disp. ix. quæst. xxiii. docet, posse illum qui a ieiunio dispensatus est, alium invitare amicum ad secum cœnandum, quem certo scit alibi cœnaturum, & consequenter fracturum ieiunium. Hanc opinionem defendit, præter alios, etiam Caietanus 2. 2. quæst. cxlvii. §. ult. vers. Si autem omnino. Sed nos hanc sententiam, tamquam improbabilem, & falsam, reicimus: quoniam erroneum est asserere, licitum esse etiam parato ad perpetrandum malum cooperari, materiamque illud exequendi præbere. Sic sentiunt Valquez de scandalo art. 1. & 3.

Sylvius 2. 2. quæst. cxlvii. art. 3. quæst. unic. post. conclus. 2. Trullenchus Lib. III. in Decal. cap. 2. dub. 5. num. 10. Lessius Lib. IV. cap. 11. dub. 3. num. 20. Bonacina disput. ult. de præcept. Eccl. quæst. 1. punct. 3. numer. 9. Fagandez de 4. præcept. Eccl. Lib. I. cap. x. num. 12. Comitulus Lib. IV. Resp. mor. quæst. lvi. numer. 6. prope finem. Quid, si amicus invitatus ad cœnandum paratus non sit? Etiam hoc in casu licitum esse illum invitare docet Leander loc. cit. q. xxiii. quamvis credatur invitatum probabiliter obsecutum amico invitanti. Hanc quoque opinionem respicimus, ut improbabilem: quia hoc est præbere occasionem reipsa cœnandi, & violandi ieiunium. Quenam enim efficacior occasio quam mensa instructa esurienti vicina, & sitienti pocula proxima? Sed audi Leandrum respondentem: Si iste (invitatus) aliquando inde occasionem violandi ieiunium accipiat; id proprie eius malitiae est imputandum, non invitanti. Hæc non impugnationem, sed contemptionem exposcunt. Sunt enim aperte facere Scripturæ, quæ tot supplicia offendiculum proximo præbentibus minatur, contraria.

XV. Quæst. XI. An patres familias teneantur compellere filios, servos, & domesticos suos ad ieiunandum? Resp. Quæ penes omnes certa sunt, præmittamus oportet. Extra disputationem est, ad parentes, dominosque curam filiorum, & domesticorum disciplinam pertinere. Id aperte & ius naturæ, & lex Dei præcipiunt. Inquit enim Apostolus Paulus I. ad Tim. cap. v. Si quis suorum, & maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, & est infideli deterior. Et in Epistola ad Ephes. cap. vi. Patres nolite ad iracundiam provocare filios vestros; sed educate illos in disciplina, & correptione Domini. Adfirmant omnes, in eo maxime paterni, & herilis officii religionem splendere, ut domestici omnes, sive filii, sive famuli, præcepta tum divina, tum ecclesiastica observent. Debent propterea patresfamilias, dominique domesticis suis congrua ad ieiunandum alimenta ministrare. Eorum est, si ieiunia filii, vel servi frangant, illos admonere, corripere, increpare, & ad implendum præceptum urgere. Hæc omnia communia sunt. His præmissis, dico, patresfamilias debere filios suos compellere ad ieiunandum eo validiore modo quo possunt; servos vero, nolentes ieiunare, e domo pellere tenentur. Primam partem docent graviores Theologi. Gabriel disp. xvi. quæst. III. artic. 3. dub. 6. Toletus Lib. VI. cap.

cap. v. Sylvius 2. 2. quæst. cxlvii. art. 3. Comitulus Lib. IV. quæst. lvi. Navarrus cap. XXI. num. 26. & alii plures. Veritas hæc aperte ex Scripturâ sacra colligitur. Nam hæc habentur Prov. xxiii. Noli subtrahere a puero disciplinam.... Tu virga percuties eum, & animam eius de inferno liberabis. Et capit. xiii. Qui parit virga, odit filium suum. Non modo consiliis, & adhortationibus, sed virga etiam imperii, ac afflictionis, seu percussionis, Spiritus sanctus vult parentes compellere filios suos ad servanda ea præcepta quorum observantia illorum animas ab inferno liberat. Quare plusquam falsam reputamus opinionem Leandri, asserentis non pertinere ad parentes regere conscientias ipsorum, scilicet filiorum: quia (inquit Leander) ad parentum munus pertinet providere filiis de victu, non vero regere conscientias eorum: quam propositionem dissert. 1. cap. 1. inter nimium laxas opiniones recensuimus. Et quæ, malum, est Theologia isthæc? Ad parentes non pertinet regere conscientias filiorum in observantia exteriori præceptorum Ecclesiæ; sed tantum providere eis de victu. Hanc disciplinam bruta exercent erga partus suos. Homines ratione præditi, & religionem christianam profitentes, lege caritatis mutuo se se instruere in religionis propriæ virtutibus, & præceptis adstringuntur. Patres vero, præter commune caritatis debitum, lege tum naturali, tum divina erudire filios suos tenentur in religione quam profitentur, illis divina explicare mandata, iuxta illud: Pater filiis notam faciet veritatem tuam: Itai. xxxviii. Itaque caritatis lege tenentur patres non solum admonere, & hortari filios suos ad observanda Ecclesiæ mandata; sed etiam virga percussione, ut inquit Salomon compellere rebelles debent, & cogere. Ad quid valeret paterna potestas, si nihil iuris haberet ad ea impedienda quæ mortem spiritualem filiis ingerunt? Debent ergo patres & cibos vetitos, & secundam comestionem filiis in die ieiunii subtrahere, aliisque modis eos cogere ad ieiunandum. Prudentia solum opus est. Maius malum ex duobus necessariis malis semper vitandum. Hinc, si pater prudenter scandala gravia prævideret ex violenta coactione filiorum ad ieiunium servandum, posset exercitium potestatis paternæ suspendere, famulos vero ieiunare nolentes e domo pellere domini tenentur: quia, si domini non habent potestatem cogendi famulos, ut observent Ecclesiæ præcepta; potestatem habent eos expellendi e domo, dum eadem observare

refusant. Heinc inter laxissimas propositiones recensuimus opinionem Pasqualigi, asserentis, dominos non teneri negare cœnam famulis; etiam si scirent id famulis profuturum. Vide dissertationis huius cap. 1.

XVI. Quæst. XII. An domini, compellentes servos ad laborem impediendum ieiunium, vel nolentes eos conducere nisi cum pacto, ut non ieiument, peccent mortaliter? Resp. Dico cum communissima sententia, quam fere omnes graviores Theologi defendunt, peccare graviter dominos compellentes servos, & domesticos ad opera quæ ieiunium impediunt, quoties opera possunt sine gravi damno in aliud tempus differri. Ratio evidens est. Domini tenentur pro viribus curare ut famuli, & domestici ieiunium observent. Si autem compellerent illos ad ea opera quæ ieiunium impediunt, non solum non curarent eos ad observantiam ieiuniorum inducere; sed e contrario obstacula ponerent, quæ eisdem a ieiunii observatione abducerent. Hanc sententiam defendunt Navarrus, Toletus, Azorius, Ricardus, Gabriel, Paludanus, Astenis, Rosella, Angelus, Cardinalis Cozza, & alii plures. Secundam partem docet expresse D. Thomas in IV. dist. xv. qu. iv. Nec iterum illi a peccato immunes sunt qui operarios conducere nolunt, nisi tali pacto, ut ieiunium solvant; nisi forte sit causa necessaria, quæ festinationem operis pro quo laboratur, exposcat.

CAPUT XXII.

Causæ a ieiunio excusantes sunt quatuor: impotentia, labor, pietas, & dispensatio.

I. Quatuor propositas causas, quæ a ieiunio sapienter excusare solent, in quatuor distincta capita tribuemus: quia de singulis plures quæstiunculæ discutiendæ, & resolvendæ occurrunt. In præfenti de sola impotentia sermonem habebimus. Impotentia duplex est, physica, & moralis: & utraque a ieiunio excusat; cum lex impossibilia non præcipiat. Ut, quæ hoc in capite dicturi sumus, facilius capiantur, distinguenda est impotentia a difficultate. Impotentiam eam appellamus quæ vel naturam supponit reipsa destitutam viribus ad effectum præstandum, vel effectum præstare nequit nisi cum notabili eiusdem naturæ detrimento. Et hæc impotentia a ieiunio excusat. Difficultas illa dicitur quæ incommodum utique naturæ affectu in exercitio ieiunii; sed naturam non lædit, neque ineptam ad sua munia obeun-

obeunda reddit. Hinc excusantur infirmi, qui quotidiana, vel tertiana febris laborant; sicuti & valetudinarii, ac convalescentes; quin non modo a ieiunio, sed etiam ab abstinentia a carnibus immunes sunt. Quando vero dubitatio occurrit, num infirmitas, & debilitas excusent nec ne; medicus consulatur, & a superiore dispensatio pro maiori securitate petatur.

II. Quæst. I. An qui data opera impotentem se constituit ad ieiunandum, teneatur ieiunare; & an iste talis, qui ea intentione expressa vacat ludo, venationi, vel rebus venereis, id est nimio coitu, ut impotens efficiatur ad ieiunandum, peccet contra præceptum ieiunii? Resp. Noli adversus me commoveri, quod eiusmodi quæstia exponam; sed illis indignare qui eadem propugnant. Quæstiuncula duas habet partes. Ad primam partem respondeo, impotentem ad ieiunium non teneri lege ieiunii, etiam quando impotentia oritur ex propria culpa: quia ad impossibile nemo tenetur, quocumque ex capite impossibilitas isthæc proficiatur. Hæc communissima sententia est. Secundam quæstii partem inter propositiones laxas iam sub initium dissertationis recensui cap. I. §. 2. num. 2. & non modo laxa, sed erronea item videtur, quatenus asserit, posse quempiam expressa intentione nimio coitu se impotentem efficere, ne ieiunet, quin peccet contra præceptum ieiunii, nec tunc quando apponit tale impedimentum. Quid enim peius ab Ethnico excogitari posset? Nam qui libere apponit causam, ex qua necessario sequitur ommissio præcepti, seu effectus a præcepto prohibitus, peccat contra illud præceptum. Prava siquidem illa, & expressa intentio, qua ideo se impotentem quis efficit ad ieiunium, ut reipsa non ieiunet, directe respicit transgressionem præcepti iubentis ieiunium. Respondent, præceptum ieiunii non prohibere ludum, neque venationem, neque coitum. Quæ sane responsio non minus inutilis est ac ipsa propositio. Nam verum est, præceptum ieiunii præfata opera absolute non prohibere; sed illa prohibet, quatenus impedimenta sunt ad ieiunandum. Neque plus temporis impendendum in impugnatione opinionis aperte falsæ, quamque communiter, non modo antiqui, sed & recentes fere omnes reiiciunt, tamquam improbabilem, & nimium laxam.

III. Quæst. II. An excusentur a ieiunio qui calescere, & dormire sine cœna nequeunt, qui habent duo cauteria, quæ vertiginem capitis, vel stomachi debilitatem patiuntur? Resp.

Casuiistarum plures inter impotentes ad ieiunandum recentent omnes quos in quæstio descripsimus. Ut prudens, solidaque responsio exhibeatur, in memoriam revocanda est distinctio impotentia, & difficultatis: illa siquidem, non hæc, a ieiunio excusat. Igitur, si ob cœnæ privationem ita frigidum corpus remaneret, ut ad somnum omnino redderetur inhabile per plures noctes; si periculum infirmitatis immineret, vel prudenter timeri posset: tantum cibi capere tunc possent ii qui talia perferunt incommoda, quantum sufficeret ad solitam calefactionem, & somnum percipiendum. Si collatio aliquantum abundantior sufficiat, cœnare non poterunt. Si quatuor uncia panis aquæ immisceantur, & per coctionem papparium fiat, ac postea duæ uncia panis, & duæ obsonii comedantur (quæ est refectio a pluribus Casuistis excogitata) incredibile est, corpus sic refectum ad somnum, & calefactionem aptum esse. Ceterum hæc omnia prudentis arbitrio relinquenda sunt. Illud solum semper præ oculis habeatur, impotentiam, non difficultatem, a ieiunio excusare.

IV. Quid, si, collatione mane sumpta, & prandio in vesperum dilato, ieiunare possent, tenerentur ne id præstare, ut præceptum observarent? Negant plures recentiores; Escobarius, Diana, Fillucius, Pasqualigus, Leander tract. v. disp. VIII. quæst. xxx. Sed talem opinionem inter laxas recensimus cap. I. Nunc vero, istorum Auctorum rationem expendentes, laxissimam eam appellamus. Ait namque Leander cum aliis, homines præfato incommodo laborantes posse, si vellent, collationem mane sumere, prandio in cœnam commutato, & hac via implere præceptum, sed, cum ius habeant prandendi in meridie, non teneri se tali iure privare. En illius verba loco laud. Si vellent, possent collationem mane sumere, & sic ieiunando implere præceptum ieiunii. Sed quia quilibet habet ius ad sumendam principalem refectioem in meridie in diebus ieiuniorum, ergo nullus tenetur, ut ieiunet, hoc iure se privare. Cur, quæso, ius habent prandendi in meridie, præcepto ieiunii urgente? Nonne quisque meliori modo, quo potest præcepta Ecclesiæ implere adstringitur? Si Ecclesiæ tolerat ut fideles qui vel concionari, vel alia gravia negotia peragere debent, possint mane collationem sumere, prandio in vesperum dilato; cur non debent fideles, ut præcepto Ecclesiæ obediant, collationem, cum possint, anticipare, & prandium differre?

re? Quis fidelibus tale ius contulit, ut cum ieiunii dispendio in meridie prandere valeant? Non ergo fideles præceptis, sed præcepta fidelium voluntati subiecta sunt? At quid plura congero contra opinionem sua nimia laxitate corruentem? Opinio quæ illos eximit a ieiunio qui duo habent cauteria, etiam nimis laxa est, & improbabilis: quoniam destituta est tum extrinseca auctoritate (soli enim Sancius, & Quintanadvenas, prout mihi scire licuit, eam defendunt) tum intrinseca ratione. Enimvero cauteria idcirco ab arte medica præscribuntur, ut natura per eadem, veluti per duos canales, humores superfluos, & nocuos expellere valeat; & hac via firmior, ac robustior efficiatur, & conserveatur. Tantum abest ut iisdem debilitetur. Qui stomachi, vel capitis debilitatem patiuntur, si his incommodis succurrere valeant, aliquid panis, vel alterius cibi mane sumendo, tali remedio contenti sint. Si incommoda eiusmodi sint quæ reparari nequeant, nisi ieiunium frangatur; ieiunium frangi potest.

CAPUT XXIII.

An Christiani tempore ieiuniorum a re uxoria se abstinere debeant, potissimum si debitum conjugale sine transgressione ieiunii persolvere nequeant. Variæ quæstiuncula de mulieribus prægnantibus, lactantibus, & virginibus, timentibus venustatis formam amittere propter ieiunium, resolvuntur.

I. DE debito Christianorum abstinenti in ieiunio quadragesimali a re uxoria verba facturus, quæ docent Patres, antiquioresque Theologi in medium adducam; atque cum iis quæ iuniores, recentisque Doctores excogitarunt, conferam. Fatentur omnes tum antiqui, tum recentes, Apostolum Paulum consulere omnibus nuptis continentiam, quando solemnibus precibus, & ieiuniis vacandum est. Nolite fraudare invicem, nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi: Græcus textus addit, & ieiunio, & ut testatur Cornelius a Lapide I. Cor. VII. Patres, non modo consuluisse, sed etiam iussisse Apostolum nuptis continentiam diebus precum, & ieiuniorum docere videntur. Recentes e contrario videntur solvere a ieiunii lege Christianos nuptos, ut commodius rei uxoriæ operam dare queant. Sed ut omnia fiant manifesta, tum Patrum, tum recentiorum textus transcribamus.

II. Recensentur plura Scripturarum, &

Patrum testimonia, quibus indicitur nuptis abstinentia ab usu matrimonii ieiunii tempore. In primis Iosel cap. II. inquit: Sanctificate ieiunium, vocate coitum. . . . egrediatu r sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo. Deinde Paulus Apostolus I. Cor. VII. & Apostolus Petrus epist. I. cap. III. Viri similiter cohabitantes secundum scientiam, quasi infirmiori vasculo muliebri impartientes honorem, tamquam & coheredibus gratiæ vitæ, ut non impediatur orationes vestre. Heinc sanctus Hieronymus Lib. I. cont. Iov. pag. 15. edit. Rom. Quamdiu impleo mariti officium, non impleo continentis. . . . Petrus Apostolus, experimentum habens conjugium vinculorum, vide, quomodo informet Ecclesiam, quid doceat Christianos. Similiter viri cohabitantes &c. Ecce eodem sensu, quia eodem & spiritu impediri dicit orationes officio conjugali. . . . Si abstinemus nos a coitu, honorem tribuimus uxoribus; si non abstinemus, perspicuum est honori contrariam esse contumeliam.

III. Sanctus Augustinus serm. ccv. olim LXVIII. de diversis, & in Quadragesima I. inquit: Per alios dies adulteria, fornicationes, omnesque illicitas corruptelas nolite contingere; per hos autem (Quadragesimæ) etiam a coniugibus abstinere. . . . Tempus quod reddendo conjugali debito occupabatur, supplicationibus impendatur. Corpus quod carnalibus affectibus solvebatur, puris precibus prosternatur. Manus quæ amplexibus implicabantur, orationibus extendantur. Hoc idem docet ser. LXXII. de diversis, nunc CCVII. Quapropter, carissimi, a quibuscumque cibis vobis placuerit abstinere, mementote ut propositum vestrum pia temperantia conservetis, non ut Dei creaturam sacrilego errore damnetis. Quicumque enim estis coniugibus alligati, nunc maxime apostolica monita nolite contemnere; ut invicem abstinentis ad tempus, ut vacetis orationibus: I. Cor. VII. Quod enim & aliis diebus utiliter fit, nimis irverecundum est, si modo non fiat. Arbitror onerosum non esse debere, anniversaria observatione, solemnibus diebus hoc facere coniugatos quod viduæ ex quadam vitæ parte professæ sunt, quod tota vitæ sancta virgines susceperunt. Item serm. LXXIII. nunc CCIV. de diversis, sub finem hæc scribit. Estote igitur his diebus & crebrius ieiunantes, & vobis parcius impendentes, & egenis largius tribuentes. A conjugali quoque concubitu hi dies postulant continentiam. Item serm. LXXIV. nunc CCX. cap. VI. Nunc tempus est quo coniugati ab uxoribus, & nuptæ a suis viris abstineant,

stineant, ut orationibus vacent; quamquam & per totum annum certis diebus hoc facere debeant; & quanto crebrius, tanto utique melius. Item cap. VII. Quadragesima diebus ieiunavit Moyses legis administrator: quadragesima dies Elias excellentissimus Prophetarum: quadragesima ipse Dominus, testimonium habens a lege, & Prophetis. Nos autem, qui tam longum ieiunium perpetuare non possumus, ut per tot dies, & noctes nihil alimentorum, sicut & illi, accipiamus. Sed numquid, sicut a cibo, & potu abstinentia per tot dies non potest esse continua; sic & a concubitu non potest? Cum videamus in nomine Christi multos utriusque sexus ab hac re penitus immunita membra Deo dicata servare? Puto non esse magnum ut tota paschali solemnitate possit coniugum castitas quod potest tota vite virginitas. Similia scribit Augustinus pluribus aliis in locis.

IV. Sanctus Eligius Noviomensis Episcopus comparat concubitum coniugum in Quadragesima cum esu carniū. Inquit enim homil. XVI. Diebus autem Quadragesime vos omnibus modis a coniugum commixtione vestrarum, sicut decet Christianos, abstinere oportet. Nam, ut quidam sapiens ait, similis reatus est fidei Christiano diebus Quadragesima etiam cum propria uxore concumbere, sicut & carnes in cibo sumere. Theodulphus Aurelianensis Episcopus in Capitulari cap. XI. inquit: Abstinentium est in his sacratissimis diebus a coniugibus, & caste, & pie vivendum, ut sanctificato corde, & corpore isti sancti dies transigantur; & sic perveniatur ad diem sanctum Pasche. Quia pene nihil valet ieiunium quod coniugali opere polluitur. Nicolaus I. Pontifex summus in responsis ad consulta Bulgarorum cap. IX. ait: Si enim ex consensu coniugatorum, etiam alio forte tempore, mundo corpore vacatur orationi; quanto potius isto, quo Deo etiam carnis nostræ decimas damus, quo ipsum in abstinentia Dominum imitamur, quo non solum illicita, verum etiam multa a nobis etiam licita refecimus, omni est voluptati renuntiandum; & ut libenter orationi vacetur, castitati mentis & corporis incumbendum? Pœnitentiale Romanum tit. VII. cap. X. hæc habet. Qui in Quadragesima ante Pascha cognoverit uxorem suam, & noluerit abstinere ab ea, annum unum pœniteat.

V. Prosper Fagnanus suo calamo versat quæstionem, num licitum sit feriarum tempore matrimonium consummare? Et auctoritate omnium fere Canonistarum, & antiquiorum Theologorum evincit, licitum mi-

nime esse temporibus iis quibus vetitum est ab Ecclesia solemnnes nuptias celebrare, copulam matrimoniale exercere. Hæc pauca referam ex pluribus quæ habet in II. Decr. cap. Capellanus de feriis n. II. Similiter quoad copulam carnalem, tametsi Sanchez existimaverit, nullatenus prohibendum esse matrimonium consummare, idemque ante ipsum senserit Navarrus &c. . . . tamen illorum rationes sunt valde infirmæ. . . . Quare contra prædictos stat communis Canonistarum fere omnium sententia. Et pluribus allegatis concludit. Ex quibus patet, hanc esse unanimum Canonistarum sententiam, quam etiam tenuerunt ex Theologis Petrus de Palude in IV. Sentent. distinct. XXXII. quæst. I. art. 4. Caietanus in Summa in verb. Matrimonium cap. ult. §. Publico autem loco. S. Antoninus in III. Part. tit. I. cap. XVII. in fin. Sylvester in verb. Matrim. VII. quæst. VII. post dictum 5. dub. 9. & alii. Allegat etiam auctoritatem Concilii Toletani, celebrati anno 1473. sub Sixto IV. in titulo, Quod non fiant nuptiæ, ubi hæc præscribuntur. Cum secundum legitimas sanctiones non sit dubium eos in legem delinquere qui verba legis amplexi contra eius nituntur voluntatem: & quia tempore quo sacrorum canonum decretis nuptiarum celebratio interdicitur, & carnalis copula prohibetur &c. . . . Nos contendentes, quod sacrorum canonum intentio fuit, non tam Ecclesiæ solemnitates, & nuptiales benedictiones, quam carnales commixtiones prohibere: consuetudinem huiusmodi divellere cupientes, sacro approbante Concilio, commixtiones prædictas. . . . prohibemus, statuentes &c. Refert etiam Fagnanus Congregationem Cardinalium, Concilii Tridentini interpretum, quæ ad dubitationem sibi propositam sic respondet. Sed temporibus comprehensis in cap. X. sess. XXIV. de reform. matrim. nuptiarum solemnitates, traditiones ad domum, & carnalem copulam prohiberi. Ex Theologis, quos Fagnanus adducit, ut ingenue fatear, S. Antoninus non adeo clare loquitur. Nam hæc sunt verba D. Antonini in III. Part. tit. I. cap. XVII. in fine. Contrahentes nuptias his temporibus prohibitis debent puniri in quo deliquerunt, ut scilicet ad tempus separentur; sed, si sit periculum incontinentiæ, alia pœnitentia imponatur, & in ista dispensetur. . . . Non autem esset mortale exigere talibus temporibus ab uxore prius rite benedicta debitum. Petrus de Palude. Ita etsi mortale sit consummare matrimonium tempore tali; tamen post primam copulam iterum cognoscendo non

do non peccat mortaliter, nisi hoc faceret in contemptum Ecclesiæ ordinantis.

VI. Thomas Sanchez Lib. IX. de debito coniugali disp. XII. recenset circa rem hanc quatuor sententias. Prima docet esse culpam letalem petere debitum coniugale diebus facris, & ieiuniorum: quam opinionem plures Canonistæ defendunt. Secunda asserit esse culpam venialem: & pro hac opinione allegat ipsemet Sanchez omnes fere Canonistas, & antiquiores, gravioresque etiam ex recentioribus Theologos, Magistrum Sententiarum, D. Thomam, Albertum Magnum, Durandum, Paludanum, Gabrielem, Raynerium, Ioannem de Friburgo, Gerfonem, Carthusianum, Monaldum, D. Antoninum, Adrianum, Sylvestrum, Tabienam, Turcrematam, Sotum, Viguerium, Margaritam, Matienzum, Goffredum, Ioannem Andream, aliosque plures. Tertia sententia admittit aliquando esse culpam venialem, aliquando consilium esse abstinendi. Quarta sententia, cui adhaereo (concludit Sanchez) licet existimem duas præcedentes esse valde probabiles, ait solum esse consilium &c.

VII. Patres ergo, Canonistæ fere omnes, & antiquiores Theologi docent, Christianos ieiuniorum tempore minime exercere posse coniugale copulam. Dubium solummodo est, num sub culpa mortali, aut veniali ab ea abstinere debeant. Communior, & mitior sententia, cui & ipse adhaereo, est illa quæ sub culpa tantum veniali debitum omittendi copulam matrimoniale præfatis temporibus imponit: & hanc sententiam valde probabilem etiam ipsemet Sanchez reputat.

VIII. Conferas nunc velim cum doctrina Patrum Theologorum, & Canonistarum, doctrinam plurium recentiorum Casuistarum. Isti non modo defendunt, Christianos non teneri intermittere coitum coniugalem sacro ieiuniorum tempore; non modo asserunt, Patrum exhortationes consilii esse, non debiti, seu præcepti; non modo evulgant, Patres per exaggerationem locutos fuisse, & Rhetorum amplificatione usos; non modo hæc omnia excogitarunt; sed quod peius est, docent Christianos a lege ieiunii solutos esse, ut debitum matrimoniale persolvere, copulamque sine detrimento exercere valeant: docent, non teneri coniugem hortari precibus, consilio, aliove modo alterum coniugem, ut desistat a petitione debiti, quod ipse sine fractione ieiunii reddere nequit. Quod ne ipsis imponere videar, transcribam verba Tamburini ex Lib. IV. in Decal. cap. V.

§. 7. num. 37. Quod si precibus, aliove modo posset coniux removere alterum a petendo debitum; adhuc tamen non teneretur uti hoc remedio; atque adeo posset non ieiunare, & sic reddere. Ita Thom. Sanchez. Ratio est, quia personalis obligatio reddendi est ex iustitia, quæ non obligat, nisi ad reddendum personaliter debitum; non vero ad conquirenda, vel ponenda remedia, ne alter petat. Hanc eandem doctrinam prius docuerat Pasqualigus, & Leander tract. V. disp. VIII. quæst. XLVIII. alique plures.

IX. Viden' quantum doctrina quorundam recentiorum a Patrum, a Conciliorum, ab Ecclesiæ doctrina distet? Non tenetur coniux precibus hortari alterum coniugem, ut se abstineat a petitione illius debiti quod ipse sine violatione præcepti ecclesiastici reddere nequit: neque hoc suavissimo remedio christianæ exhortationis abducere illum a tali petitione tenetur. Poterunt ergo coniugati ad fatietatem petere, & reddere cum dispendio ieiunii ecclesiastici? Ist hæc ne christiana Theologia? Patres, & Concilia una voce iubent, christianos coniuges a concubitu matrimoniali abstinere, ut exactius ieiunium observent, ac sanctificent: & laudati iuniores contra docent, coniugatos posse ieiunium ecclesiasticum infringere, ut copulam matrimoniale exequantur. Quid temperantiæ evangelicæ, quid castitati christianæ infestius?

X. Obiiciunt. Maritus iure naturali divino, & ex iustitiæ præcepto adstringitur reddere uxori, & uxor marito debitum coniugale, iubente Apostolo; Uxori vir debitum reddat; similiter autem & uxor viro. I. Corinth. VII. Præceptum ieiunii humanum, & positivum est. Cedere itaque priori debet obligationi. Ergo omittere ieiunium maritus debet, quoties, dum ieiunium servat, ineptus ad persolvendum coniugale debitum efficitur. Respond. Omnes fatentur, coniuges devinctos esse iure naturali divino ad debitum matrimoniale mutuo sibi reddendum. Quid inde? Anne in omni loco, tum publico tum privato, tum sacro tum profano, copulam coniugalem exercere debent? Minime gentium. Tenentur sibi invicem debitum solvere; sed servatis debitis circumstantiis loci, & temporis. Porro tempore ieiuniorum est Deo vacandum, non matrimonio incumbendum. At, inquit, cum duo debita simul solvi nequeunt, illud solvere debemus quod præcipuum est. Reddere autem debitum coniugale ieiunii observantiæ prævalet: nec Ecclesiæ obligat ad ieiunium, quoties illud impe-

impedit exercitium matrimonii. Unde colligis, Ecclesiam te non obligare ad ieiunium, ut copulam matrimonialem exercere valeas? Unde? A Patribus, quos Deus posuit regere, aut docere Ecclesiam suam? At isti, ut ieiunium exactius ferves, abstinere te a coniugii usu iubent. Unde ergo? A recentioribus Casuistis? At isti in conspectu antiquiorum Theologorum, & sanctorum Patrum nullius sunt auctoritatis; nisi ratione evidenti ostendant, antiquos errasse: quod hic minime præstant. Ipsemet benignissimus Claudius La-Croix Lib. III. part. II. cap. III. num. 1338. resolvit, quod licet coniux reddatur minus potens ad reddendum debitum, non ideo teneatur omittere ieiunium.

XI. Ut quæ fustus disputata sunt, in pauca contrahamus, atque maiori, quædam fieri potest, claritate difficillimam quæstionem resolvamus, quæ certa sunt præmittam; deinde quæ mihi probabiliora videbuntur, explicabo. Certum in primis est Patres communiter hortari fideles nuptos, ut tempore ieiuniorum a copula carnali abstinere. Hæc res facti est, omnibus comperta. Certum quoque est tempore quadragesimalis ieiunii, & Adventus solemnem nuptiarum celebrationem Ecclesiam prohibere. Istius prohibitionis rationem assignat D. Thomas in IV. distinct. xxxii. quæst. I. art. 4. quæst. IV. his verbis. *Quia, quando novæ sponsæ traducuntur, animus conjugum magis ex ipsa novitate ad curam carnalium occupatur: propterea illis temporibus in quibus homines præcipue debent se ad spiritualia elevare, prohibitum est nuptias celebrare.* Quare non ideo eiusmodi nuptiæ prohibentur, quia, dum celebrantur, choreæ, strepitus, aliaque profana exerceri solent; neque ipsa sacramenti celebratio prohibitionis ratio est; sed prohibentur, quia exercitium nuptiarum, seu copula carnalis, nimis mentem hebetat, rationem, sin absorbet, obnubilat, animumque magnopere a rebus divinis abstrahit. Ex quibus manifeste consequitur quod illis temporibus in quibus homo ieiuniat, & precibus potissimum vacare adstringitur, copula carnalis intentioni Ecclesiae adversetur. Illud pariter certissimum est, copulam carnalem inter coniuges, iuxta temperantiæ, & castæ sobrietatis leges exerceri debere; neque unum coniugem alterius intemperantiæ indulgere teneri. Habenda item ratio est ætatis: nam frequentior est inter iuvenes quam inter proventus matrimonii usus. Non aequè tenetur ad debitum uxor quadragesima, ac sponsa viginti annorum. Utraque debitum reddere

debet; sed hæc frequentius, illa rarius. Item corporis constitutio in utroque coniuge consideranda est. Si maritus robustus est, & uxor imbecilla; ille petere debet, habito respectu ad coniugis debilem corporis habitudinem; & hæc reddere non adstringitur cum sanitatis detrimento. Desinat ergo non pauci Casuistæ exclamare, quod reddere debitum conjugale est actus iustitiæ, a iure naturali & divino præscriptus: quoniam nemo in contentione hoc adducit. Sed ipsi subdere debent, plura esse quæ iure impediunt eiusmodi debiti solutionem. Nam infirmitas, sanitatis detrimento, locus publicus, locus sacer absolute impediunt. Quidni ergo & tempus sacrum? Debilis corporis constitutio, intemperantiæ excessus, non a toto, sed a frequentiori redditione solvit. His tamquam certis præmissis, quæ mihi tum a severitate tum a laxitate declinare videntur, sequentibus quæstiunculis exhibebo.

XII. Quæst. I. *An coniux reddere debitum teneatur, dum est periculum incontinentiæ impetente; etiamsi reddens impotens evaderet ad ieiunii observantiam?* Resp. ad evitandum peccatum incontinentiæ tenetur coniux debitum reddere sub gravi culpa; etiamsi (quod vix contingere potest) frangere ieiunium deberet. Hocque certum est apud omnes, quando periculum incontinentiæ, non ex culpabili intemperantiâ, sed ex fragilitate ortum ducit.

XIII. Quæst. II. *An, quando coniux reddere nequit debitum, nisi ieiunium frangat, teneatur precibus, adhortationibus, ullisque modis abducere alterum coniugem a debiti petitione?* Resp. Tenetur omnino: & contraria opinio, ut dictum est, minus est consona castis auribus, & pietati christianæ. Iuxta communem Patrum, & insignium Theologorum doctrinam tenentur coniuges se se invicem excitare ad observantiam continentiam conjugalis, ut sanctius ieiunium exequi, & liberius Deo vacare queant: & postea, quando exercitium copulæ conjugalis inferat transgressionem ecclesiastici ieiunii, nullum illis incumbet debitum se se invicem hortandi ad continentiam eo fine ut ieiunium observent? Cum ieiunii dispendio rei uxoriæ navare operam licitum erit; si cum ieiunii observantia id licitum negant Patres?

XIV. Quæst. III. *An frequens sit casus in quo coniugati ob debiti redditionem liberentur a lege ieiunii?* Resp. Ex diuturna expectantia in exercitio ministerii audiendi fidelium confessiones, & ex plurimorum Confessariorum attestations, vix ac ne vix quidem contingit

tingit ut coniuges liberi sint ab observantia ieiunii ob copulam conjugalem, propter rationem Paludani afferentis in IV. dist. xv. quæst. iv. *Non autem coniugati excusantur pro eo quod indigent alimento pro generatione, sicut iuvenes pro augmento: quia diebus ieiuniorum non debent uti illis actibus: & quia sufficit semel in anno imprægnare: & cum ieiuniat adhuc plus abundant semine quam sit necesse.* Neque vero ob hanc solum Petri de Paluderationem, qua asserit, sufficere semel imprægnare; verum etiam quia coniuges vel iuvenes sunt, vel proventi. Si iuvenes, vel ait etiam Paludanus, abundant semine in ipsis ieiuniis, plusquam necesse sit: calida enim & fervens est communiter ætas illa. Quare non modo ieiunium non impedit eos ad debitum reddendum; sed potius e contrario ieiunium illis necessarium est, ut concupiscentiam comprimant, & humores abundantes minuunt, ut copulam maritalem exerceant secundum leges castæ sobrietatis. Quæd si maritus esset adeo effrenis, ut frequentissime peteret, & uxor ieiunando impotens foret ad tam frequentem redditionem? Uxor deberet in primis maritum hortari, ut concupiscentiam suam ieiuniis, & aliis afflictionibus maceraret, ut precibus divinis imploraret auxilium, aliisque viis adniteretur moderari petitiones suas ad leges sobrietatis, & iuxta gracilem uxoris constitutionem corporis. Quod si vir, his remediis adhibitis, adhuc frequenter peteret; illius fragilitati etiam cum ieiunii dispendio, indulgere uxor deberet. Sed casus rarissimus est. Quod si maritus (& idem est de uxore) adeo effrenis foret, ut, spreto omnibus remediis, precibus, & consiliis, vellet concupiscentiæ suæ habenas laxare, nullo habito respectu vel ad imbecillam constitutionem corpoream uxoris, vel ad supplicationes eiusdem, vel ad præcepta Ecclesiae, in hoc eventu sicut uxor non teneretur reddere cum detrimento propriæ sanitatis, ita neque cum dispendio ieiunii reddere teneretur. Et in tali viro periculum incontinentiæ esset ex eius malitia, non ex fragilitate. Maritus habet ius petendi; sed intra leges sobrietatis, & temperantiæ, habito respectu ad sanitatem uxoris, & ad præceptum ieiunii. At Ecclesia mater benigna est: nec obligat ad ieiunium cum tanta severitate. Verissimum est. Liberat te a ieiunii lege, ut fragilitati succurras tui coniugis, sed non te liberat, ut illius consummationi malitiæ morem geras. Ex quibus omnibus coniugarissimum esse casum in quo coniugati ex-

mantur a ieiunii lege. Et, quod plus est, neque in mentem venit coniugatorum, se liberos esse a ieiunio ut copulam exerceant maritalem.

XV. Aliqui Casuistæ eo progressi sunt, ut doceant, posse coniuges ieiunium omittere, ut robustiores fiant ad petendum moderate debitum. Sed hæc opinio improbatum etiam ab ipso Tamburino; nec maiore indiget impugnatione: quamvis enim debitum sit reddendi, non tamen petendi.

XVI. Quæst. IV. *An uxor qua ieiunii causa macilenta, & consequenter minus grata marito redditur, & puella quæ volens nubere, ieiunans formam perdit venustatis, a ieiunio excusantur?* Resp. Pudet me sane eiusmodi quæstia proponere; sed ad hoc me coegerunt recentes Casuistæ plures, qui eadem & proponunt, & magna contentione versant; atque illorum non pauci resolvunt excusari a ieiunio tum uxores, tum puellas præfatas. Vide Leandrum tract. v. disp. VIII. quæst. xlix. & segg. & Tamburinum loc. cit. Verum hæc omnia mera inventa sunt istorum Scriptorum, qui suas omnes speculationes, in morum materia scriptis consignare voluerunt. Ex quo profecto maximum damnum consecutum est, scilicet Christianos legentes illorum volumina eas laxitates perdiscere quas antea ignorabant; & quæ Auctores speculandi gratia, vel ex occasione cuiusdam rari, & fortuiti eventus scripsere, istos pro praxi tuto suscipere. Dico ergo, vix umquam contingere ut vel mulier ratione ieiunii ita macilenta efficiatur, ut deformis appareat, vel puella speciositatem amittat; quin ieiunium, ut Ecclesia docet, ad corporis sanitatem, & consequenter ad pulchritudinem confert. Nonne Daniel cum aliis pueris venustior ex ieiunio evasit? Nonne puellæ ipsæ & a vino, & a cibo abstinent, ut candidiores, agilioreque efficiantur? *Ieiunant* (inquit alicubi Augustinus) *ne corpore nimis impinguent.* Si quæ mulieres ieiunantes deformes fierent; id non ex ieiunio, sed ex peculiari infirmitate eveniret. Numquam ergo puellæ sanæ nubere volentes excusantur a ieiunio prætextu venustatis amittendæ; neque nuptiæ prætextu placendi maritis.

XVII. Quæst. V. *An uxores prægnantes, & lactantes excusentur a ieiunio?* Resp. Non modo recentiores, sed etiam antiqui Theologi communiter prægnantes, & lactantes mulieres a ieiunio excusari asserunt. Sanctus Antoninus II. Part. tit. VI. cap. II. §. 6. inquit. *Quinto prægnantes, & lactantes, se*

CAPUT XXIV.

De labore a ieiunio excusante. Plures
quaestiones resolvuntur.

debilitas impediatur eas, vel si ex hoc timetur de periculo earum, aut abortus, vel defectus alimenti pueri, excusantur a ieiunio, immo deberent dimittere ieiunium. D. Bernardinus Senensis *serm. v. in die cin. art. 3.* addit: *Insuper solent pregnantibus habere desideria inordinata diversorum ciborum, & quandoque ita intensa, quod, nisi aliquo modo possent satisfacere appetitui suo, esset periculum fetus.* Ideo in simili casu possunt etiam carnes comedere. Quid, si pregnantibus adeo validæ, & robustæ forent, ut absque periculo fetus, & proprio detrimento possent ieiunium servare? Quando hæc evidenter, evidentia tamen morali, constarent; illas non excusarem: tamen si eas aliqui Casuistæ adhuc excusent. Quid, si maritus prohibeat ne uxor ieiunet? Resp. Absolute uxor non tenebitur obedire marito: quia debitum obediendi Ecclesiæ antecedit debitum obediendi marito in iis quæ simul componi nequeunt: tamen ob graves rixas, & magna scandala vitanda posset ad tempus omittere ieiunium. Verum & casum hunc rarum iudico. Quoniam, si maritus rationabiliter iubet, mulier parere debet. In dubio etiam mariti vere christiani iudicio stare debet; nisi oppositum evidenter sibi constet. Si postea maritus absque ulla rationabili causa, sed ex sua mera iniquitate iuberet transgressionem ieiunii; in hoc eventu scandalum foret pharisaicum, quod mulier evitare non tenetur: multo minus, si in marito deprehenderet animum contemnendi præcepta Ecclesiæ: tunc enim absolute ad ieiunium adstringeretur. Hæc omnia docent Petrus de Palude, & D. Antoninus II. Part. tit. vi. cap. ii. §. 6. *De uxoris dicit Innoc. quod, quamvis debeant dimittere ieiunia quæ habent ex voto, prohibentibus viris, xxxii. quest. v. non tamen ieiunia Ecclesiæ. Sed forte propter scandalum vitandum potest Sacerdos dispensare cum tali. . . . Sed Petrus de Palude in IV. dicit quod hoc videtur esse scandalum Phariseorum; & per consequens contemnendum, si non vult vir uxorem ieiunare.*

XVIII. Quæst. VI. *Quid de femina viro heretico nupta?* Resp. Ad evitanda diffidia gravia posset aliquando intermittere ieiunia; dummodo tamen maritus non iuberet omittere observantiam ieiunii in contemptum Ecclesiæ. Secus dicendum communiter est de viro uxoris hæreticæ: quia vir absolute caput est mulieris, & in illam dominatur; illamque facilius ad suum vivendi modum perducit.

I. Certum est quemcumque laborem corporalem a ieiunio non excusare; quemadmodum asserunt plures recentiores Casuistæ, quorum opinionem damnavit Alexander VII. his verbis. *Omnes officiales, qui in Republica corporaliter laborant, sunt excusati ab obligatione ieiunii: nec debent se certificare, an labor sit incompatibilis cum ieiunio.* Ex hac propositione evidenter constat plures esse in Republica qui corporaliter laborant, & ad ieiunium nihilominus tenentur. Antequam ultra progredior, lubet recensere quoddam vivæ vocis oraculum Eugenii IV. quod sub anno 1440. evulgatum refertur in compendio privilegiorum Fratrum Minorum his verbis. *Idem Eugenius declaravit, quod artifices laboriosas artes exercentes, & rustici, sive divites, sive pauperes non tenentur ieiunium sub præcepto peccati mortalis. Et quod absolvi possunt, & induci ad elemosynas, & alia bona opera facienda.* Hoc oraculum, quod vivæ vocis dicitur, purum putumque commentum esse, plurima suadent. In primis D. Antoninus, qui hoc tempore scribebat istius oraculi oralis non meminit. Quid quod oppositum aperte docet? ut infra videbimus. Deinde contradictiones, & ambigui sensus, quos continet, illius falsitatem produunt. Quid, quæso, significant hæc verba? *Rustici sive divites, sive pauperes, non tenentur ieiunare sub præcepto peccati mortalis?* Tenentur ne sub peccati venialis poena? Quanam est hæc declarationis forma? *Sub præcepto peccati mortalis.* Sed ultra pergamus. *Et quod absolvi possunt, & induci ad elemosynas.* Si liberi sunt a ieiunio; cur absolvi, cur ad elemosynas, cur ad alia bona opera peragenda inducendi sunt, ut ieiunii observantiam compensent? Si excusantur a ieiunio, qua indigent absolute? Hæc omnia redolent falsitatem præfati oraculi, quo abutuntur non pauci recentiores, etiam in ampliori significato, ut iam iam ostensuri sumus.

II. Quæst. I. *Quamam laborantes, seu artifices excusantur a ieiunio?* Respond. Quia certum est, ut ex recitata propositione ab Alexandro VII. proscribitur constat, non omnes artifices solutos esse a lege ieiunii; idcirco declarandum est, quinam reipsa excusantur, & qui teneantur. In primis excusantur omnes illi qui exercent artes vere laboriosas. Huiusmodi vero sunt agricolæ, fabri ferrarii,

ignarii, lapidicinæ, cæmentarii, figuli, textores, fullones, lanarii, baiuli, aurigæ, deinde aliis similes, qui exercent artes laboriosas.

III. Quæst. II. *An præfati artifices, qui ita robusti sunt, ut absque gravi incommodo ieiunare valeant, habeantque cibum ad ieiunium opportunum, teneantur ieiunare?* Resp. Negant illos teneri Leander, & Pasqualigus: quia, inquit, sic declaravit Eugenius IV. sed teneri nos probabilis adfirmamus. Artes laboriosas excusant, quia communiter tales artes exercentes ieiunare nequeunt; at, data hypothese quod reperiantur persona ita robusta, ut absque incommodo notabili ieiunare possint; qua ratione eximi debent a ieiunio? Oraculum Eugenii iam dictum est esse apocryphum: quod confirmabitur *num. sequenti.* Noltram sententiam docet S. Antoninus II. Part. tit. vi. cap. ii. §. 6. *Multum laborantes, quibus imminet necessitas multum laborandi, si non possunt ieiunium observare, excusantur. Alias, si possunt utrumque facere commode, tenentur ieiunare.*

IV. Quæst. III. *An divites qui exercent artes laboriosas, non ex indigentia, sed solum maioris lucri acquirendi gratia, a ieiunio excusentur?* Resp. excusari defendunt Leander tract. v. disp. viii. q. lxxxiii. Pasqualigus, Fillucius, Trullench, alique: & allegant oraculum Eugenii IV. declarantis artifices, tam divites, tam pauperes a ieiunii lege solutos. Contrariam opinionem conceptis verbis docet D. Thomas 2. 2. quæst. cxlvii. art. 4. ad 3. *Si operis labor commode differri possit, aut diminui absque detrimento corporalis salutis, & exterioris status, qui requiritur ad conservationem corporalis, vel spiritualis vite, non sunt propter hoc Ecclesiæ ieiunia prætermittenda.* Similia habet in IV. dist. xv. quæst. xii. art. 2. quæstionc. 4. ad 3. D. Antoninus idem asserit II. Part. tit. vi. cap. ii. §. 6. *Si possunt differre . . . aut subtrahere, vel diminuire laborem, ita ut possint ieiunare; & ex hoc non incurrerent detrimentum sui status; tenentur ad ieiunium.* Hanc eandem sententiam propugnant Gabriel, Durandus, Armilla. Hinc colliges argumentum aliud falsitatis oraculi Eugenii IV. si verum namque fuisset, D. Antoninus Auctor synchronus oppositum non docuisset. E contrario verisimile non est Eugenium sententiam evulgasse, Sanctorum, & illius temporis Theologorum doctrinæ adversam. Illud ergo solum lucrum quod necessarium est ad propriam sustentationem, vel ad alendam familiam, excusat a ieiunio; secus ac

quisitio maioris lucri non necessarii. Qui vero eximuntur laboris causa a ieiunio, illis diebus quibus non laborant, ad ieiunium tenentur; nisi debilitas peculiaris eos excusaret.

V. Quæst. IV. *An sutores, sartores, pictores, barbitonfores, sculptores, argentarii, pistores, molitores, furnarii, coqui, similesque ad ieiunium teneantur?* Resp. Adfirmant plures recentiores præfatos artifices omnes a ieiunio solutos esse: quia, inquit Leander loco citato, Eugenius IV. excusatos declaravit omnes artifices; quod falsissimum est. Oraculum enim commentitium Eugenii excipit solos artifices exercentes artes laboriosas; quin nec istos excipit; sed absolvi posse declarat, & ad alia pia opera induci. Quare opinio Leandri, aliorumque plurium Casuistarum damnata est ab Alexandro VII.

VI. Dico itaque, recentiores artes non esse absolute laboriosas; sed ad summum aliquas illarum dubie tantum laboriosas esse. Quare sutores, sartores, pictores, & barbitonfores a ieiunio nullo modo excusantur per se, & absolute, ut docet sanctus Vincentius Ferrerius *serm. i. de ieiunio ser. iv. ciner.* his verbis: *Sutores autem, & sartores, notarii, & similes, qui sedendo faciunt opera sua, non excusantur a ieiunio.* Estque penes antiquos, & graviores Theologos sententia communis. Si aliquis debilis esset constitutionis, & necessitatem haberet exercendi artem, ut se, familiamque aleret, neque posset cum artis labore ieiunii observantiam componere, a ieiunio excusaretur, non ratione artis, sed ob peculiarem sui corporis habitudinem. Ceteri artifices, pistores, molitores, furnarii, sculptores, argentarii, & coqui, quorum artes aliquando, attenta personarum qualitate, inter laboriosas collocari possunt, aliquando non, absolute, & per se non excusantur. Sed, quia non omnes æque fortes, & robusti sunt; licet non magna brachiorum contentione, nec nimia corporis defatigatione artes suas exercent: propterea arbitrio Superioris, vel Confessarii prudentis exempti a ieiunio plures declarari valent pro temporum, & personarum varietate. Et in hac materia cum artificibus, qui ob necessitatem alendæ familiæ laborant, benignus & facilis sit Superior, sive Confessarius. Non excusantur famuli, & famulæ nentes, & fila ducentes, nec incidentes corium pro calceis, nec coqui Religiosorum; quidquid scribitur Pasqualigus *decl. cxcvii.*

VII. Typographi qui torcular, & prælum tractant, excusantur; secus compositorum character-

raſterum: licet abſque ullo fundamento oppoſitum doceat Leander *q. lxxxviii.* cum aliis recentioribus. Qui torcular tractant, nautæ tota die remigantes, vel alia navis exercitia peragentes, mercenarii, ſeu qui merces per urbem deferunt, a ieiunio excuſantur, quoties per totum diem artes ſimiles laborioſas exercent: ſi enim per paucas horas laborarent, non excimerentur. Quamobrem communiter iudicium Confeſſarii, vel Superioris neceſſarium eſt, quo in praxi declaretur, hunc ad ieiunium teneri, ſecus alterum. Procuratores, advocati, iudices, muſici, cantores, conſiliarii, ceterique ſimiles ad ieiunium abſolute tenentur. Oppoſitum docet Leander *q. cxxii.* & ſequentibus cum aliis recentioribus: quorum opiniones ſi veræ forent, vix eſſent Chriſtiani ieiuniorum obſervantiæ ſubiectionem. Quoniam non ſolum Leander cum aliis ſui ſimilibus excuſat præfatos artium liberalium profeſſores a ieiunio, ſed inſuper docet, Cathedralicos legentes cum magno plauſu a ieiunio ſolutos eſſe. Adde, inquit *q. cxviii.* idem affirmandum eſſe de legentibus unam aut alteram lectionem oſtentationis, aut oppoſitionis cauſa. Duo laxiſſima in hac propoſitione continentur. Primum, quod una aut altera lectio, quæ opus potiſſimum intellectuale eſt, afferat laborem liberantem a ieiunio. Secundum, quod labor, oſtentationis, & contradicendi prurigne libere ſuſceptus, a ieiunio excuſet. Nimis prolixus eſſem, ſi recenſere vellem omnes cuiuſque ſtatus, & profeſſionis perſonas, quas a ieiunio eximit Leander cum Paſqualigo, aliſque *tract. v. diſput. viii. queſt. cxvi.* & ſeq. Indicare ſufficiat, præfatos Auctores declarare ſolutos a lege ieiunii, variis diſtinctionibus adiectis, Lectores Theologiæ, iuris civilis, canonici, Medicinæ, Philoſophiæ, Lectores præſidentes diſputationibus publicis, legentes quatuor lectiones Grammaticæ, ſcholares per totum diem ſtudentes, ſcribas, notarios, Principum ſecretarios, medicos, chirurgos, cantores: adde viros ſexagenarios, feminas quinquagenarias, coniugatos, & exercentes artes vere laborioſas, iter agentes, equitantes. Quid plura? Quærit Leander, an labor ingenii excuſet a ieiunio? Et reſpondet *queſt. cviii.* laborem ingenii magnum excimere a lege ieiunii. Et, cum nullus fere ſit qui ingenium valde non exercent, ſic omnes fere a lege ieiunii ſoluti erunt: ſed tædet longius in his laxitatibus confutandi immorari. Soli ne otio diſſidentes ieiunabunt?

Nonne omnes in ſudore vultus comedere panem debent? Et nihilo ſecius ieiunia Deus, & Eccleſia imponunt hominibus laborantibus.

VIII. Quæſt. V. An iter pedeſtre agentes excuſentur a ieiunio? Reſp. Qui iter pedeſtre neceſſarium inſtituunt, longum, & per integrum diem, communiter excuſantur; ſecus, ſi iter liberum ſit, & differri poſſit in aliud tempus. Sic docent D. Thomas, Antoninus, Paludanus, Sylveſter, & fere omnes antiqui. Non ergo iter breve excuſat. Habenda tamen ratio eſt viæ arduæ, & lutoſæ, quæ multum debilitat itinerantem.

IX. Quæſt. VI. An equitantes a ieiunio liberentur? Reſp. Abſolute eos excuſatos eſſe, adfirmant Leander *queſt. ci.* Diana, Ortiz, & alii. Sed hæc opinio damnata eſt ab Alexandro VII. his verbis: *Excusantur abſolute a præcepto ieiunii omnes illi qui iter agunt equitando, utcumque iter agant, etiamſi iter neceſſarium non ſit, & etiamſi unius diei conficiant.* Divus Vincentius Ferrerius *ſerm. i. ſer. iv. ciner.* a ieiunio excuſat itinerantes pedeſtres propter neceſſitatem. *Equitantes autem (inquit) non excuſantur. Equus, vel mula poterit coenare; ſed non vos ſine peccato.* Curſores pedeſtres, quorum uſus neceſſarius eſt dominis, ſi non poſſunt iter agere cum ieiunio, excuſantur, inquit ſanctus Antoninus loco ſæpius laudato. Potiori iure ad ieiunium tenentur qui ciſio, curru, vel lectica iter agunt. Milites ſive in caſtris, ſive in munitionibus communiter a ieiunio eximuntur, tum ob magnos labores, tum quia ſtatis horis nec poſſunt comedere, nec habent cibum congruum pro ieiunio. De labore a ieiunio excuſante, quæ nobis probabiliora viſa ſunt, docuimus in communi, & etiam ſingillatim. Verum tot in praxi occurrunt circumſtantiæ, ut nequeat regula conſtans, & certa assignari; ſed frequenter iudicium Superioris, vel Confeſſarii neceſſarium eſt. Ex regulis vero præſcriptis facillime poterit Superior, vel Confeſſarius ab extremis ſeveritatis, & laxitatis declinare, & ſolvere, aut ligare iuxta temporum, & perſonarum diverſitatem.

CAPUT XXV.

De iis qui raticne pietatis a ieiunio excuſantur. Alique difficultates explicantur.

I. Tertia cauſa, quæ non raro a ieiunio excuſat, eſt pietas. Illi enim qui opera miſericordiæ, pietatis, religionis exercere debent, vel ſolent, & nequeunt ſimul

mul cum præfatis operibus ieiunare, poſſunt ieiunium omittere. Siquidem, quando ieiunii præceptum impedit id quod evidenter maius bonum eſt, non obligat. Idque communiter omnes adfirmant. In hoc ſolum diſſident, quod aliqui velint tunc ſolum opera pietatis a ieiunio excuſare, quando ex officio, vel obedientia exercentur; ſecus, cum libere, & ex arbitrio peraguntur. Ego vero cenſeo, opera pietatis, caritatis, & miſericordiæ, ſive ſpiritualia, ſive corporalia, a ieiunio excuſare, quoties cum ieiunio coniungi non poſſunt, ſive ex officio, & obedientia, ſive ex propria voluntate ſiant; dummodo in fraudem ieiunii non peragantur. Quare, ſi quis idcirco præfata opera aggregaretur, ut a ieiunio liber foret, ille violaret præceptum ieiunii. In hanc ſententiam propendet D. Thomas in IV. diſt. xv. q. iii. art. i. quæſtiunc. 2. ad 3. *Si enim ſit tanta abſtinentia, quod homo ab operibus utilioribus impediatur, quamvis ad ea de neceſſitate non teneatur; indiſcretum eſt ieiunium, eſi non ſit illicitum.* Hoc tamen verum eſt, quando eiufmodi opera differri nequeunt; & ſunt evidenter maius bonum quam ieiunium. Tunc autem conſtat de maiori bonitate, quando manifeſta eſt proximi noſtri indigentia, quæ noſtra caritate, pietate, & religione ſublevari opus habet. Heinc excuſantur qui per totam noctem vigilantes, & laborantes inſirnis opem ferunt, & qui in hoſpitalibus, vel Monafteriis iſdem inſirmis aſſiſtant, quando ſimul ieiunare non poſſunt.

II. Quæſt. I. An peregrinatio voluntaria excuſet a ieiunio, quod cum eadem ſimul coniungi nequit? Reſp. S. Thomas 2. 2. queſt. cxlvii. art. 4. ad 3. huic quæſito reſpondet his verbis. *Ad tertium dicendum, quod circa peregrinos, & operarios, diſtinguendum videtur. Quia ſi peregrinatio, & operis labor commode differri poſſit, aut diminui abſque detrimento corporalis ſalutis; & exterioris ſtatus, qui requiritur ad conſervationem corporalis, vel ſpiritualis vitæ, non ſunt propter hoc Eccleſiæ ieiunia prætermittenda. Si autem imminuat neceſſitas ſtatim peregrinandi, & magnas diſtas faciendi, vel etiam multum laborandi vel propter conſervationem vitæ corporalis, vel propter aliquid neceſſarium ad vitam ſpiritualem, & ſimul cum hoc non poſſint ieiunia Eccleſiæ obſervari; non obligatur homo ad ieiunandum: quia non videtur fuiſſe intentio Eccleſiæ ſtatuentis ieiunia, ut per hoc impediret alias piæ, & magis neceſſarias cauſas.* Similia habet Angelicus in IV. diſt. xv. q.

iii. art. 2. quæſtiunc. 4. ad 1. *Si autem peregrinatio commode differri non poteſt, vel quia tempus ieiunii hominem in via præoccupat, vel quia dies feſtus alicui imminet, ad quem ex devotione homo pergere cupit... poteſt cum diſpenſatione Superioris, omnia prædicta penſantis, peregrinari, & ieiunium ſolvere.* Hoc tamen intelligitur de his qui labore itineris ita affliguntur, quod ſimul cum ieiunio itinerari non poſſunt. Adeo clara, & decretoria eſt D. Thomæ doctrina, ut ſuperfluum ſit fuſius eam explicare.

III. Ex hac ſancti Thomæ doctrina colligas velim, quam adverſa ſit ſanctorum menti, & quam laxa opinio Paſqualigi, & aliorum recentiorum, afferentium licitum eſſe aſſumere non modo peregrinationem religioſam, & piæ, ſed etiam opera illicita, nempe nimium (erubescit atramentum ipſum) cum meretricibus coitum, ebrietatem, & id genus ſimilia ad ieiunia, evitanda. Sancti Doctores negant, licitum eſſe religionis ergo ſuſcipere peregrinationem non neceſſariam; vel quæ differri poſſit, quando prævidetur ieiunii tranſgreſſio; hi vero novi Doctores eſtutunt, aſſumi media illicita poſſe cum expreſſa intentione non ieiunandi, quin peccetur contra præceptum ieiunii. Hanc opinionem inter laxiſſimas recentium ſupra cap. i. num. 13. Sed fuſius ſuo loco.

IV. Quæſt. II. An qui feria quinta hebdomade ſanctæ, vel feria ſexta diſciplina ſe ſe publice flagellant, excuſentur a ieiunio, quod cum eadem diſciplina componi nequit? Reſp. Salmanticenſes tractat xxiii. cap. ii. punct. 7. §. 3. nu. 146. probabiliorem eſſe opinionem illam aſſerunt quæ docet, præfatam diſciplinam, potiſſimum eo modo quo fit in Hiſpania, excuſare a ieiunio: quia, inquiunt, eſt actus pietatis, poenitentiae, & religionis. Deinde addunt, ieiunium inſtitutum fuiſſe ab Eccleſiæ ad corpora caſtiganda, & paſſiones rebelles compoſcendas. Publica autem flagellatio plus macerat corpus, & paſſiones ſubiigit quam plura ieiunia. Ergo hæc omitti valent, quando ob publicam macerationem ſervari nequeunt. Quam infirma, quamve inepta ſint eiufmodi argumenta, nemo non videt. Quoniam non ſolum conſiderandum eſt in ieiunio, quod corpus, & ſenſus maceret; ſed præcipue eſt attendendum, quod præcipiatur ab Eccleſiæ, & quod præter corporis afflictionem, ſenſuumque refrenationem, ſecum afferat obſequium, & obedientiam quam fidelis præſtare debet matri ſuæ Eccleſiæ. Non modo publica, ſed etiam priva-

ta flagellatio plus corpus macerare valet quam ieiunium. Licitum ne propterea erit cuique dorsum percutere, etiam usque ad effusionem sanguinis, & ventrem contra præcepta Ecclesie implere? Non modo hæc publica flagellatio cum ieiunii dispendio non edificat proximum, non confundit hereticos, non promovet Ecclesie decorem; sed contra tum prudentes Catholici, tum invidi heretici commoventur, dum vident Ecclesie præcepta violari ob voluntariam corporis carnificinam. Quare hic apposite usurpari potest illud: *Melior est obedientia quam victima*. His paucis contrita remanent argumenta producta.

V. Quæst. III. *An licitum sit ieiunium obligans sub mortali solvere ob hospitem suscipiendum?* Resp. Pasqualigus decis. 350. eo laxitatis processit, ut docuerit licitum esse solvere ieiunium, quoties suscipitur hospes, maxime si sit nobilis, vel Princeps: quia, inquit, si non parares cenam, hospes putaret te cenæ expensas egre ferre; si cenam paras, & accumbis, sed non comedis, aut parum comedis, licet obrudas obligationem ieiunii, id tibi ad importunam correptionem imputabitur. Quare non modo hospitem tuum beneficio tibi non devinceres; sed potius male de illo mereris. Hanc Pasqualigi opinionem inter laxas recensimus cap. i. num. 17. Iniuste Leander tract. v. disp. VIII. q. cl. laudat pro hac sententia Azorium, & Trullench. Quoniam hi Auctores solum docent, quod in casu quo amicus, vel hospes ob suam aliquam infirmitatem, vel ignorantiam, nollet manducare, vel censeret, erronea conscientia deceptus, quod peccaret comedendo, essetque periculum vitæ, vel gravis damni, tunc solum, ut proximi damno consulere, posset spiritu caritatis comedere eo fine, ut amicum, vel hospitem infirmum ad comedendum induceret: quemadmodum patet exemplo sancti Spiridionis, quod profert Azorius. Ceterum quod Christianus ieiunium frangere possit ob vanos illos respectus, & mundanum timorem, aliaque futilia commenta, quæ obrudit citatus Auctor, a veritate, & a christianæ religionis sensu omnino abludit. Quandoquidem aut hospes catholicus est, aut non. Si est catholicus, dum audit hospitem suum ieiunii lege teneri, nihil eorum quæ comminiscitur Pasqualigus, potest rationabiliter suspicari. Si hereticus est, utique observatorem ieiunii deridebit; sed non ob id deferenda est ieiunii observantia. Denique, si hereticus

sit, siue catholicus, non potest ob vanas suspensiones, & iniustas derisiones ieiunii præceptum violari.

VI. Quæst. IV. *An Concionatores, Confessarii, alique, qui doctorum, vel magistrorum officium exercent, sint a ieiunio excusati?* Resp. Antequam Theologorum opiniones, meamque sententiam promo, id considerandum obitio quod de semetipso scriptum reliquit Concinatorum magister D. Paulus Apostolus I. Cor. ix. *Castigo corpus meum, & in servitutem redigo, ne forte, cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar*: ubi D. Thomas in commentariis hæc scribit: *Ergo implet factum quod docet verbo, ne se damnet ore proprio*. Laudat deinde Augustinum dicentem: *Suo timore nos terruit Apostolus: quid enim faciet agnus; ubi aries timet, & tremis?* His vestigiis insisterent omnes sancti Concionatores. Plus corporis, sensuumque afflictione, atque interiori virtutum exercitio quam vocis sonitu auditores commovebant; plus exemplo quam verbo docebant. Hæc exempla imitentur oportet nostri temporis Concionatores, ut parem verbi divini fructum assequi valeant: vix namque illis, si quod verbis ædificare satagunt, moribus destruant.

VII. Dico itaque primum, Concitatores non posse ob prædicationis quadragesimalis officium carnes comedere. De hac abstinence nec Theologi, nec Casuista, quos ego legi, verbum ullum faciunt: quoniam fortassis ut certum supponunt, id non licere. Et in primis constitutiones sacrorum Ordinum communiter statuunt, ut Concitatores qui cibis quadragesimalibus vesci nequeunt, concionari desistant in Quadragesima. Constitutiones Ordinis Prædicatorum apud Fontanam titulo de Prædicatoribus ita decernunt. *Concitatores qui tempore Quadragesimæ a carnibus abstinere non valent, per Quadragesimam ad populum concionari non possunt, ne plus tanto scandalo offendant, quam verbis edificent*. Constitutiones Societatis Iesu Tom. II. pag. 124. ult. edit. hæc statuunt: *Qui cibis quadragesimalibus vesci non possunt, hi propter edificationem proximi extra domos nostras concionaturi ne mittantur*. Aliarum constitutionum textus recensere omitto, quia exemplaria ad manus non habeo. Sed omnes quas me legisse memini, carniæ esum vetant Concinatoribus tempore Quadragesimæ. Et merito. Qua enim efficacitate suadere abstinentiam, ieiunium, poenitentiam, aliaque corporis afflictiones valent Concitato-

res

res illi qui, cum ratione & status religiosi, & ministerii apostolici, severiori vivendi instituto sint adstricti, lautitias, & selectiores epulas confectantur? Et tamen (heu tempora perditissima!) Concitatores nonnulli singulis diebus, vel ipso veneris die, carnis in Quadragesima vescuntur. Mirum ergo esse non debet, si nullam divini amoris scintillam in peccatorum cordibus accendant. Extincto enim in ipsis celesti igne, & carnis spiritu prævalente, sermo illorum ad aures cordis non pergit. Carnes, inquit, comedo, quia magna totius corporis agitatione, ac laterum vi, & resonante voce concionem recito. Quapropter vires corporis nimium debilitantur, multique consumuntur spiritus. Excusationes istæ carnales sunt. Quid quod omnes e. g. concitatores Cappucini sine carniæ esu, non modo magna corporis contentione, sed & spiritus fervore singulis diebus in Quadragesima concionantur? Nonne homines illi æque ac tu? Cur illi, quamquam aliis severioribus conflictationibus extenuati, valent quotidie concionari solis cibis quadragesimalibus nutriti; tu vero id nequis? Cur? Non certe ex impotentia, quam illorum experientia evincit esse commentitiam. Unde ergo in te tanta teneritas? Unde tanta mollities? Tumet originem perquirito: ego enim eam retere nolo. Id solummodo addo, rationem vivendi quorundam Concinatorum nimium laxam in causa esse cur pauci peccatores poenitentiam viam arripiant. Quod si quandoque etiam Concinatorum aliqui laxè vivunt, fructus poenitentiam in suis auditoribus pariunt; id divinæ misericordiam tribuendum est, quæ luto, & sputo interdum utitur, ut cæcorum oculos aperiat. Per se, & absolute secus accidit. Quia sicut Sacerdos, sic & populus. Quod si cæpto concionum cursu in ipsa Quadragesima vel vocis defectio, vel virium imbecillitas contigerit; poterit Concinator dispensationem a superiore impetrare carnes comedendi.

VIII. Dico secundo. Concitatores qui singulis diebus conciones ad populum habent, si ieiunare nequeant, dispensationem a superiore impetrare debere solvendi ieiunium: quam dispensationem facillime impetrari potest superior. Iusta enim adest ratio dispensandi; quin Theologi communiter docent, præfatos Concitatores a ieiunii lege liberos esse. Sed ego asserere non audeo officium ipsum Concionandi a ieiunio excusare; cum potius e contrario sanctitas talis ministerii & seve-

Conc. Theol. Tom. V.

ram ieiunii observantiam, & precum fervorem, & alia poenitentiam tum internæ, tum externæ opera exposcat, ut Patres docent, & sancti Concitatores omnes reipsa præstiterunt. Quare Concitatores qui ieiunare possunt, ad ieiunium teneri puro. Qui certo impotentes sunt, vel qui dubitant de sua impotentia, a superiore ieiunii dispensationem, vel commutationem obtineant. Sub initium maxime ministerii dispensatio facile tribuenda est.

IX. Dico tertio, nimis laxam esse opinionem Thomæ Sanchez, qui Lib. V. consil. cap. i. dub. 13. num. 6. excusat a ieiunio eos qui ter, vel quater in hebdomada concionantur: quoniam debent conservare vires pro aliis futuris Quadragesimis. Concitatores, inquit, qui in Quadragesima concionantur ter, vel quater in hebdomada, communiter & regulariter excusantur, ita ut nullo die Quadragesimæ teneantur ieiunare; & hoc maxime, si cum fervore concionentur. . . quia hoc videtur requisitum ad robur necessarium ad bene, & fructuose concionandum; quia, ut viri docti dicunt, qui debet officium exercere, non tantum debet attendere, an possit in hac Quadragesima, vel in hac die simul ieiunare, & prædicare, sed etiam ut conserventur vires, & possit plures dies, & Quadragesimas prædicare. Sic docti iuniores. Hanc opinionem inter propositiones nimium laxas recensui cap. i. num. 18. Ex ea enim sequitur, etiam artifices qui ter in hebdomada artes laboriosas exercent, in nullo die ad ieiunium in Quadragesima teneri: quod quam sit absurdum, per se patet. Neque iis diebus quibus Concitatores non exercent ministerium concionandi, ieiunare debent? Quia tribus in hebdomada diebus prædicant, aliis quatuor diebus ieiunium solvere poterunt? Cur? Quia docti iuniores docent conservandas vires esse pro futuris Quadragesimis. Quia hoc videtur requisitum ad robur necessarium ad bene, & fructuose concionandum. Papæ! Fructus evangelicæ prædicationis non ex corporis maceratione, non ex precum fervore; sed ex robore pleni ventris, ex pinguedine terræ? Quid Hieronymus ad Nepotianum Lib. II. epist. famil. epist. XII. clamat. *Non confundant opera tua sermonem tuum; ne, cum in Ecclesia loqueris, tacitus quilibet respondeat: Cur ergo hæc quæ dicis, ipse non facis? Delicatus magister est qui pleno ventre de ieiuniis disputat. Accusare avaritiam & latro potest*. Revera præfata opinio apostolicum ministerium, quod divinæ gratiæ potissimum innititur, derisioni, & sibilis

N 3

ex-

exponit; atque Concionatores ipsos ad nimias provocat laxitates. His similibus Casuistarum opinionibus decepti Concionatores quidam in villis, & pagis ter in hebdomada ministerium exercent, & cum maximo populorum scudalo in nullo *Quadragesimo die* ieiunant. Et, quod ultimum malorum est, in tanta opinionum pravitate educati, non modo ieiunia, sed frequentissime sacrosanctum Missæ sacrificium, & interdum divinum officium recitare negligunt. Et hi potissimum sunt qui ideo conciones ad populum habent, ut stipendium assequantur temporale, atque auram, clamoremque popularem capient: contra quos hæc scribit Hieronymus in laudata epistola. *Docente te in Ecclesia, non clamor populi, sed gemitus suscitetur. Lacrymæ auditorum laudes tue sint, sermo Presbyteri Scripturarum lectione conditus sit. Nolo te declamatorum esse, & vabulam, garrulumque sine ratione; sed mysteriorum peritum, & sacramentorum Dei tui eruditissimum. Verba volvere, & celeritate dicendi apud imperitum vulgus admirationem sui facere, indoctorum hominum est. . . Nihil tam facile quam vilem plebeculam, & indoctam concionem lingue volubilitate decipere, quæ, quidquid non intelligit, plus miratur.* Sed hæc obiter, & per transennam dicta sint.

X. Dico quarto, Confessarios, Magistros, Lectoresque scientias docentes nullo modo a ieiunio excusari. Quia eiusmodi officia sunt mentis potius quam corporis partus; seu illis plus mens quam corpus defatigatur. Porro ad mentis exercitia peragenda ieiunia conferunt potius quam noceant. Non negaverim tamen, secus aliquando contingere. Idcirco arbitrio prudentis id relinquendum est. Quando enim munera spiritualia, quæ animarum profectum promovent, exerceri non possunt cum ieiunii observantia; ieiunia omittenda esse nemo negaverit. Si enim labor corporalis sufficiens causa sæpe est cur aliquis a ieiunio excusetur; quanto magis excusabit a ieiunio labor mentis, susceptus propter aliquid ad salutem æternam necessarium, vel ad vitam spiritualem ordinatus? Id solum dicimus, laborem hunc mentalem suapte natura non excusare communiter a ieiunio. Doctores, Lectoresque ob suas quotidianas consuetaque lectiones, quemadmodum & magistri Grammaticæ, qui plures lectiones, & per plures horas docent, a ieiunio non excusantur nullo modo. Si vero in aliquibus publicis disputationibus ob peculiarem mentis attentionem, & studium insolitum aliquis

virium debilitatem experiretur; dispensationem a ieiunio impetret, quam superior facillime, & iuste in similibus casibus concedere potest, & debet.

CAPUT XXVI.

De dispensatione, quæ ab ieiunii observantia liberat. Quinam possint hanc dispensationem concedere.

I. **Q**uartæ causa, quæ ab observantia ieiunii exsolvit, est dispensatio, quæ communiter definitur solent his verbis: *Est iuris alicuius relaxatio ab eo qui legitimam habet potestatem, facta.* De natura, & causis dispensationis suo loco pro dignitate tractabitur. In præsentia brevissime dico, dispensationem iustam a ieiunio excusare; idque omnes fatentur. Quinam porro illi sint qui hanc dispensationem impartire valeant, paucis declarabimus.

II. Pontifex summus in universam Ecclesiam potestatem habet dispensandi a ieiunii lege, quæ humana est, quatenus determinat ieiunia, & dies, quibus ieiunandum sit, præscribit. Si Pontifex absque iusta causa dispensaret a lege, culpam committeret, maiorem, vel minorem, prout maioris, aut minoris momenti esset lex a qua eximeret. Et quia magni ponderis est ieiunii lex, quæ divinam quædam sapit originem, si ab ea sine rationabili causa dispensaret, dubio procul gravis culpæ reus evaderet.

III. Episcopus cum suis subditis dispensare valet, ut ex D. Thoma in *IV. dist. xv. q. III. art. 2. qu. 4. ad 3. & 2. 2. q. cxlvii. art. 4.* docent communiter Theologi, & Canonistæ. Idque experientia constat: quoniam ipsa Episcopi in suis diocesisibus dispensant. Et revera id ratio optimi regiminis postulat, ut scilicet satis provide subditis pro occurrentibus casibus consultum sit. Porro, si Episcopus potestate destitutus foret dispensandi subditos suos a ieiunii lege, satis illis provisorum minime foret: quoniam frequens est causa dispensandi; & difficilis est ad summum Pontificem accessus. Dispensatio Episcopi a ieiunio, universæ Ecclesiæ indicta, sine iusta causa illicita est, & invalida: quia Episcopus non habet potestatem supra ius commune universæ Ecclesiæ. Quare, dum a lege ieiunii quadragesimalis subditos suos solvit, iuxta aliquos Auctores non dispensat; sed tantum declarat in hoc aut illo casu legem non obligare. At, ut ego arbitror, vere dispensat: quoniam licet lex universalis pro

tota

tota Ecclesia sit supra facultatem Episcopi; prout tamen hæc lex spectat hanc diocesim: subiacet iurisdictioni episcopali, quatenus Episcopus valet legem illam interpretari, & ex iusta causa ab eadem suos subditos dispensare: alioquin Episcopus non plus, ad hoc quod attinet, auctoritatis haberet quam simplex Confessarius. In lege vero vel a semetipso, vel a Synodo diocesana lata, non solum potest dispensare, verum etiam eandem iusta de causa abrogare valet.

IV. Parochis dispensandi potestatem denegant plures Theologi; quia Parochorum potestas ultra fori interioris limites non extenditur. At, quidquid sit, num vi iuris communis Parochi valeant dispensare necne, communissima est Theologorum, & Canonistarum sententia, iure consuetudinis saltem Parochos dispensare ob iustam causam posse suos subditos parochianos. Nam non semper facilis ad Episcopum accessus est; & alioquin sæpe urgent dispensandi rationes. Quin mihi probabilior videtur sententia, defendens posse Parochum valide & licite dispensare subditos suos, etiam præsentem Episcopum: quia, experientia teste, id consuetudine investum est. Dispensant enim Parochi, nec Episcopi reclamant. Itaque consonat suavi regimini Ecclesiæ. Nimis enim grave foret, si fideles ex locis remotis adire deberent Episcopos ad impetrandam dispensationem ieiunii, cuius necessitas in diem occurrit, & in diem transit, seu deficit. Vicarii quoque Parochorum, seu eorum vices gerentes, nisi Parochi expresse repugnent, possunt dispensare parochianos ob iustam causam; quæ subiata, dispensatio illicita esset, & invalida; peccarentque tam Parochi, quam eorum Vicarii illam impertientes.

V. Superiores Regularium possunt cum suis subditis dispensare: quia iurisdictionem spirituales habent providendi subditis suis in omnibus iis quæ ad eorum optimum regimen congrua iudicaverint. Communis enim sententia est id posse Prælatum regularem cum suis subditis quod potest Episcopus in sua diocesi. Eadem siquidem utriusque ratio est, ut scilicet subditis omnibus in necessariis bene provisum sit. Superiores autem Regularium sunt Generales, qui in universo Ordine subditos dispensare valent, Provinciales in tota provincia, & Priores, Rectores, seu Guardiani conventuum in toto conventu. Vicarii quoque superiorum localium, absentibus superioribus, dispensare valent, cum illorum vicibus fungantur. Hi omnes in ie-

iuiniis, sive a Regula, sive ab Ecclesia præceptis, & in abstinencia a carnibus dispensare ob iustam causam possunt. Dispensantes vero sine iusta causa peccant. Et, sicut cum aliis, ita quoque cum semetipsis dispensare valent.

VI. Abbatissæ, Priorissæ, & aliæ quævis superiores Moniales, cum nullam habeant clavium potestatem, nullamque spirituales iurisdictionem, ad quam feminæ non sunt idoneæ, nequeunt Moniales dispensare; possunt tamen declarare, in hoc vel illo casu Moniales subditas ad ieiunium non teneri. Quæ omnia communia sunt.

VII. Episcopi, iusta urgente causa, belli, pestis, similisque necessitatis, possunt cum tota diocesi, vel civitate dispensare. Parochus tamen id non potest respectu totius parochiæ sibi subditæ; sed Episcopum adire debet in simili eventu, qui raro contingit.

VIII. Confessarii potestatem haud habent dispensandi suos poenitentes; sed solum quandoque possunt declarare in dubio poenitentis legem non obligare in tali casu. Confessarii enim iurisdictionem nullam habent supra poenitentes, nisi in iis quæ ad forum internum spectant. Dispensatio autem actus est iurisdictionis, quam, ut dixi, Confessarius non habet.

IX. Medici nullo modo dispensare valent a ieiunio; sed solum iudicium proferre, quod infirmitas, vel debilitas nocumentum notabile afferat, nisi ieiunium solvatur. Non qualibet difficultas, non quodvis incommodum, ut capitis levis dolor, vel stomachi quæcumque debilitas, sed illa tantum corporis molestia quæ notabile detrimentum nature inferre probabiliter potest, sufficit medico, ut licite, & rite attestationem faciat superiori, qui dispensare, hac posita attestatione, valet. Sed miseri medici potissimum in causa sunt cur ieiunia passim violentur. Isti enim, ut auram popularem aucupentur, ut numerosam clientum turbam sibi concilient, ut res suas promovere valeant, omnibus, potissimum nobilibus, & mollioribus feminis, non modo quæsitæ attestationem faciunt, sed sponte offerunt: omnibus lenocinantur, ac blandiuntur. Caveant miseri, ne, dum aliorum concupiscentiæ, gulæ, & intemperantiæ indulgent, ipsi perpetui incendii poenas luere debeant. Illis dumtaxat attestationem faciant quorum infirmitas, aut debilitas notabilis est. Incommoda quæ remota sunt, contemnant. Quæ tantum probabiliter proxime imminant, causæ sufficientes sunt iustæ dispensationis,

& attestations. Quando infirmitas, vel incommodum grave, & manifestum est, non est necessaria dispensatio, sed medicus ipse declarat, infirmum excusatum esse a ieiunio. Quare S. Antoninus II. Part. tit. vi. cap. II. §. 6. inquit: *Item de consilio rationabili medicina infirmus solvens ieiunium, vel comedens carnes diebus prohibitis non peccat; sed peccaret medicus, si sine causa rationabili, vel saltem dubia talia mandat, vel ordinat infirmis.*

X. De causis iustæ dispensationis in diffinitione de dispensationibus sermo erit. Causæ quæ sufficiunt ad impartendam dispensationem a ieiunio, ex iis quæ dicta sunt, constant. Lubet dumtaxat hic subiungere doctrinam Sylvestri verb. *Ieiun.* quæst. VII. num. 20. *Tertium quantum ad dispensationem super solutione ieiunii talis regula servanda videtur ex mente omnium Doctorum. Si certum est quod quis ieiunare non possit ex causa evidenzia, potest quis ieiunium propria auctoritate dimittere secundum Vervec, & omnes. Si vero sit dubium, consulendus est vir bonus, & peritus, puta medicus, aut Confessor, vel alius. Et, si iudicio eius causa est evidens, iterum potest quis propria auctoritate dimittere secundum mentem eiusdem Vervec, quia eo casu causa est evidens. Si vero ipse sit dubius, oportet adire superiorem, idest Episcopum, vel proprium Sacerdotem, qui declarare potest auctoritative dispensando in dubio. Limita tamen totam regulam, cessante scandalo: quia, etiam causa extante evidente in se, vel aliquibus, si inde aliqui scandalizarentur, petenda esset dispensatio.*

XI. Quando itaque infirmitas, seu debilitas evidens est non requiritur dispensatio: quoniam, certa existente causa impediende ieiunium, lex non obligat. Dum infirmus, vel valetudinarius, sive quolibet alio incommodo gravatus dubitat, consulat medicum, vel Confessarium. Si isti declarant, causam excusantem esse certam; absque dispensatione solutus est a ieiunio. Si isti dubii sunt, num causa satis sit nec ne; tunc Superiorem adeat pro dispensatione, & Superior in aliud pium, sed non grave, neque petenti dispensationem incongruum, opus commutet debitum ieiunandi. Illud animadvertant Superiores, maiorem requiri causam ad dispensandum in esu carniū quam in ieiunio. Quare, si sufficiat secunda comestio, non dispensent in ciborum qualitate: si carniū eius succurrat indigenti, non concedatur duplex refectio. Ad dispensandum in lacticiis

caussa satis levis sufficit. Quando quis in Quadragesima dispensatus est in esu carniū absolute, non intelligitur dispensatus in feriis sextis, & sabbatis, nec in quatuor temporibus, nisi in dispensatione id fuerit expressum.

XII. Ex his quæ dicta sunt, improbata manet opinio plurium Casuistarum, qui asserunt, non teneri ad ieiunium illos qui dubitant, an sint obligati: quia melior est conditio possidentis: quam rationem falsam esse alibi probavimus. Si autem dubii essent excusati, vix foret dispensationi locus. Sed de hoc fusius suo loco. Referuntur pro Regularibus aliqua privilegia & Sixti IV. & Leonis X. quibus declaratur, Regulares, dubitantes super obligatione ieiunii, excusatos esse, & a petendæ dispensationis debito exemptos. Addunt etiam Salmanticenses ex Rodriguez tract. XXIII. cap. II. punct. 7. num. 157. Leonem X. concessisse Religiosis itinerantibus ut ieiunium ex præcepto Ecclesiæ unius diei in alium diem transferre valeant; vel horam comestionis anticipare. Sed hæc privilegia mihi commentitia sunt; nec videre ea licuit. Explicatio vero quam Pasqualigus exhibet decis. ccccvi. n. 3. quamque refert Leander quæst. liv. disp. x. tract. v. laudati privilegii, illud apocryphum evincit. Ait enim hoc privilegium locum habere, quando iter breve est, & commode fieri potest. Si enim longum foret, itinerans excusatus esset. Item, si dubitaret, non egeret iuxta istorum Casuistarum doctrinam dispensatione. Privilegium ergo dispensaret eos qui nulla indigerent dispensatione. Cur Religiosi, qui ubique exemplum penitentiae præferre debent, dispensandi sunt in itinere brevi, & commodo? Non dispensantur laici, & dispensabuntur Religiosi? Quo fundamento præsumi id potest? Nisi præsumere velimus, Pontifices summos approbasse istorum Casuistarum nimiam opinandi licentiam: quod dicendum nullo pacto est. Profecto igitur nullum adeit fundamentum prudenter credendi, Pontifices citata privilegia concessisse.

CAPUT XXVII.

Christianorum ieiunium comitari debent abstinentia a peccatis, oratio, elemosyna, aliarumque virtutum exercitia.

I. **Q**uamquam capite quarto primæ diffinitionis adversus Lutheranos, Calvinistasque demonstratum est, ieiunium ecclesiasticum, quod Catholici obser-

servant, officium esse virtutis, cum in honestum finem referatur; nihilominus placet in hoc capite Christianos breviter edocere regulas quas in ieiunii executione servare debent. Tota siquidem istius diffinitionis oratio sicca, & arida fuit, quoniam tota occupata in resolvendis difficultatibus, & innumeris quæstiunculis, quas nimia opinandi licentia invenit. Congruum ergo est ut post explicatas difficultates quæ ieiunii obligationem, vel illius exactam observantiam in discrimen adducebant, ea nunc in medium promamus quæ ieiunium perficiunt, ornant, & mirum in modum animæ utile, singularisque meriti fecundum constituunt. Ex iis quæ hucusque disputavimus, consequens est, paucos esse qui physicas, ut ita loquar, ieiunii regulas, seu verum ieiunium hodieum observent; paucissimos vero qui ieiunii fructum, meritumque assequantur. Nam plures ieiunant, quia, quid comedant non habent. Ieiunant avari, ut pecuniis parcent: ieiunant alii, ut corporis sanitatem conservent; ieiunant hypocritæ, ut inanem gloriam, aucupentur. Peccatores plures a cibis abstinent, sed vitiis indulgent. Habent ventrem piscibus, & leguminibus alitum; sed avaritia carnes pauperum vorat, & pelles excoriat, lingua proximi famam lacerat, innocentiam foribus contaminat. Utinam hæc concionatoria esset amplificatio, & oratoria exaggeratio, ac non simplex, & incera istius ætatis ieiuniorum narratio, & descriptio. Adversus eiusmodi ieiunia investi sunt tum Prophetæ, tum Patres. Isaias cap. LVIII. *Ecce in die ieiunii vestri invenitur voluntas vestra, & omnes debitorum vestros repetitis. Ecce ad lites, & contentiones ieiunatis, & percutitis pugno impie. Nolite ieiunare, sicut usque ad hanc diem, ut audiat in excelso clamor vester. Numquid tale est ieiunium quod elegi, per diem affligere hominem animam suam?*

II. Sancti Patres, hunc Prophetæ textum explicantes, toti sunt in inculcanda a vitiis abstinentia, ut corporale ieiunium Deo gratum evadat. S. Basilius hom. I. de ieiun. *Cave, ne ieiunii utilitatem sola ciborum abstinentia metiaris. Verum enim ieiunium est ab omnibus esse vitiis alienum. Solve omne vinculum iniquitatis, condona iniuriam proximo, ac debitum dimitte. Noli ad lites, & contentiones ieiunare. Carnes non edis; at interim devoras fratrem tuum. Vino abstinēs; at interim ab iniuriis tibi non temperas. Sanctus Ioannes Chrysostomus hom. VIII. in Genesim. *Ieiunium dico abstinentiam a vitiis. Et-**

*enim abstinentia a cibis propter hoc recepta est, ut vigorem carnis refrenet. Ieiunantem ante omnia oportet iram refrenare, mansuetudinem, & lenitatem addiscere, habere cor contritum, absurdas concupiscentias repellere. Sanctus Leo serm. XLIII. in Quadragesima VI. cap. II. *Apostolica institutio quadragesima dierum ieiunium impleatur, non ciborum tantummodo parcitate, sed privatione maxime vitiorum. Nam, cum ob hoc castigatio ista sumatur, ut carnalium desideriorum fomites subtrahantur; nullum magis sectandum est continentia genus quam ut semper simus ab iniusta voluntate sobrii, & ab inhonesta actione ieiuni. Sanctus Bernardus serm. I. de Quadragesima. *Si gula sola peccavit, sola quoque ieiunet, & sufficit: si vero peccaverunt & cetera membra, cur non ieiunent & ipsa? Ieiunet ergo oculus, qui prædatus est animam, ieiunet auris, ieiunet lingua, ieiunet manus. Sed multo magis ieiunet anima ipsa a vitiis, & propria voluntate sua.***

III. Sanctus Antoninus II. Part. tit. VI. cap. II. §. 7. ieiunii characteres, qui ipsum comitari debent, optime describit, inquiens. *Ieiunium sumitur ad tria secundum Thomam... Primo ad carnis concupiscentiæ repressionem. Unde Apostolus II. Cor. VI. ait: In ieiuniis, in castitate exhibeamus nosmetipsos: premitit ieiunium castitati, quia per ieiunium castitas conservatur... Secundo assumitur ieiunium ad mentis elevationem in divina: quia homo ieiunus est magis liber a fumositate cerebri, unde magis aptus ad intelligendum... Tertio ieiunium valet ad culpæ satisfactionem. Deinde §. 8. describit vitia a quibus ieiunium immune esse oportet. *Primo quidem debet tolli de mente omnis intentio vana, quæ potest esse multiplex secundum illum versum: Abstinere æger, egens, cupidus, gula, simia, virtus. Ieiunat enim aliquis, quia sentit se gravatum cibo; & si comederet, sibi noceret, sicut prima die Quadragesimæ. Alius ieiunat propter avaritiam, quia non vult tantum expendere bis comedendo: vel quia habet lucra præ manibus in apotheca, quæ non vult amittere: unde usque sero manebit ieiunus. Alius ieiunat propter gulam, quia forte iturus est ad aliquod convivium; & ideo, ut famelicus accedat, & melius comedat, illa die, vel præcedenti ieiunat. Alius ieiunat propter hypocrisim, ut simia, quæ effingit actus humanos, & tamen homo non est: ita scilicet hypocrita ieiunat, ut teneatur bonus, qui tamen non est bonus. Quicumque istorum ieiunat, alias non ieiunaturus, non servat præceptum**

ceptum Ecclesiæ... Secundo debet habere affectum liberum a peccato commisso, & committendo. Nihil enim prodest ieiunare, & alia religionis, idest christianitatis, operafacere, nisi mens ab iniquitate coerceatur. Tu autem, cum ieiunas, unge caput tuum; & faciem tuam lava, conscientiam scilicet a peccatis. Et Isai. lvi. dicit Dominus: Hoc est ieiunium quod ego elegi: Dissolve colligationes impietatis, idest malas societates, cum quibus ligatus es in officiis, vel contractibus, vel maleficiis: solve fasciculos deprimentes, idest obligationes restitutionum: & dimitte eos qui contracti sunt, liberos, scilicet dimitte qui solvere non possunt, non in carcere teneas: & onus dirumpe, scilicet peccati per acutritionem. Tertio oportet adhibere piæ affectum per orationem quoad Deum.... Et, ut magis oratio sit devota, egrediatur sponsus de cubili suo, & sponsa de thalamo suo, dicit Dominus Joel. 2. scilicet ad orandum, abstinento se ab actu conjugali; non tamen nisi de communi consensu, & continentia utriusque.

IV. Non modo Patres docent, præcipuum ieiunium abstinentiam esse a vitiis: quoniam ieiunium corporale ideo institutum est, ut concupiscentia reprimatur, omnesque perduelles appetitus spiritui subigantur, atque anima liberius Deo vacare possit; verum etiam maxime inculcant, ieiunii tempore misericordiam in pauperes abundantiorē esse debere. Hæc tria, ieiunium, oratio, & elemosyna, individuo fœdere confociata sint fas est. D. Augustinus ait ser. cxx. olim de diversis lxxiv. Præcipue sane pauperum memorate, ut, quod vobis parcius vivendo subtrahitis, in caelesti thesauro reponatis. Accipiat esuriens Christi quod ieiunans minus accipit Christianus. Castigatio volentis fiat sustentatio non habentis. Voluntaria copiosi inopia fiat necessaria inopis copia. S. Leo serm. xi. In distributione quoque elemosynarum, & pauperum cura pinguescant christiana ieiunia, & quod suis quisque deliciis subtrahit, debilibus impendat, & legem. Sanctus Petrus Chryzologus serm. viii. Esurit ieiunium: ieiunium sit, quod non pietatis cibo pascitur, quod potu misericordie non rigatur. Alget ieiunium, ieiunium deficit, quod non elemosyna vellus tegit, quod non miserationis operit vestimentum. Quod est terris ver, hoc misericordiam scimus esse ieiunio. Sicut vernus flatus rota facit germina florere camporum; ita misericordia tota ieiunii semina producit in florem, in caelestem messem, totam ieiunii fa-

cit fructificare virtutem. Tandem concludit Augustinus serm. ccvi. alias de diversis lxx. Ieiunia vestra non sint talia, qualia Prophetata condemnat, dicens: Non hoc ieiunium elegi, dicit Dominus. Arguit enim ieiunia litigiosorum, querit piorum: arguit opprimentes, querit relaxantes: arguit inimicantes, querit liberantes.

C A P U T XXVIII.

Confectarium, in quo declaratur, quemadmodum lex ecclesiastica de ieiunio iam obsolescisset, si vere forent recentiorum opiniones, & licitæ consuetudines quibus hodieum Christiani a ieiunio eximuntur.

I. **S**ub istius dissertationis finem, lubet ob oculos ponere maximum absurdorum quod ex opinionibus quorundam Casuistarum, & manifesta Christianorum hodierna praxi profluit. Et, ut claris quod dicturus sum pateat, memoria recolendum est, inter leges ecclesiasticas potissimam esse hanc, quæ ieiunium præscribit: est enim fundata in ipso naturæ iure, seu est iuris naturalis determinatio. Dicitur enim, ieiunium in communi ab ipsa naturali lege inberi; & tempus quo ieiunandum est, ab Ecclesiâ constitui. Insuper istius legis gravitas ex ipso sine patenti evadit. Eo siquidem spectat, ut carnem comprimat, & perduelles appetitiones spiritui subiiciat, mentem in Deum efferat, cor a terrenis abstrahat, voluntatem inducat ad eluenda peccata, & pro iisdem Deo satisfactionem, & compensationem persolvendam, ac tandem ad iustitiam, & caelestium contemplationem animas aptas, & dispositas reddat. Hæc omnia, & plura alia, quæ afferri possent, legem hanc omnium ecclesiasticarum legum gravissimam, summique momenti esse demonstrant. Quare recensenda hæc minime est inter illas leges quæ mere positivæ nuncupantur, si ieiunium absolute spectetur. Hinc manifesto consequitur, grave, & satis evidens requiri momentum pro licita ab hac gravissima lege dispensatione.

II. Porro, si consisterent opiniones plurium recentium Casuistarum, si licitæ forent hodiernæ consuetudines Christianorum, hæc gravissima Ecclesiæ lex iam obsolescisset, ac de medio sublata esset. Quandoquidem omnes Theologi in tractatu de legibus docent, non pro paucis, aut minori communitatis parte leges ferri; sed pro omnibus, & universa communi-

munitate, ita ut lex suapte natura omnes communiter comprehendat. Quoties vero lex desinit obligare communiter subditos, seu maiorem subditorum partem, lex ipsa obsolescit: nulla siquidem lex pro paucis edicatur. Hæc penes omnes vera sunt.

III. Si ergo veræ essent recentiorum plurium opiniones, si licitæ forent Christianorum exemptiones a ieiunii lege, re ipsa lex cessasset. Nam paucissimi sunt qui ob aliquam rationem ex innumeris quas illi excogitarunt, ab ieiunio non sint exempti. Exempti sexagenarii, exempti iuvenes, exemptæ mulieres quinquagenariæ, exemptæ conjugatæ ob debitum marito reddendum, ob pulchritudinem servandam exemptæ nobiles, ne sponis vilescant; exempti artifices, & operarii ob laborem, exempti Nobiles ob molitiam, vel ob piscium nauseam, quæ carnes ipsis concedens, eos a ieiunii lege solutos reddit; exempti artium liberalium professores, & Magnatum ministri ob nimiam mentis applicationem; exempti Magnates ob publicum bonum; exempti ipsi Religiosi penitentiarum professores vel ob concionandi, vel ob docendi exercitium. Hi sunt exempti ratione status. Alii vero plurimi eximuntur ob peculiarem stomachi, vel corporis debilitatem alii plurimi ob vitandas nimias expensas: quippe, si unus, aut alter de familia carnis indiget, omnes carnes comedunt, ne plures mensæ in domo fiant. Fiat nunc supplicatio, & siquidem constabit ieiunii legem ad paucos restringi Christianos. Quod si paucos obligat, iam non est lex. Et ne rei similitudine decipiaris, non dicimus legem cessare, quod pauci illam observent. Absit hoc. Quoniam & Evangelium pauci observant, nec ideo cessat: quia tenentur omnes illud servare: & peccant, dum illud violant. At dicimus legem cessare, quando ipsa desinit obligare: quæ enim ad paucos coarctatur, lex non est. Recensiti autem cuiusque status Christiani se se a lege solutos reputant; & recentiores Casuistæ plures suis opinionibus, & medici suis communiter illos ad legem non teneri declarant. Idcirco recte concluditur, quod lex ecclesiastica ieiunium præscribens cessasset, admisso semel veras esse opiniones modernas, & licitas Christianorum dispensationes, verius dixerim, relaxationes. Quandoquidem Ecclesiâ ieiunium præcipiens præ oculis habebat oranium statuum Christianos; & nullum ex his statibus absolute exempti. Sola itaque & vera impotentia, sola infirmitas, non quam parit ieiunium (cuique

enim ieiunium incommodat) sed quam morbus signit, aliaque extraordinaria causæ a ieiunio excusant. Si incommodum quod parit ieiunium, a ieiunio eximeret; ipsemet legis finis a lege servanda abfolveret. Corporis conflictatio, carnis maceratio, sensuum compressio sunt legis huius finis. Quid ergo insanius quam hæc obtrudere pro legis dispensatione?

IV. Quæ hucusque dicta sunt, confirmare iuvat auctoritate Eminentissimi Cardinalis Pallavicini, & doctissimi P. Elizalda, qui II. Part. Lib. VI. quæst. xvii. §. 9. hæc scribit. „ Eminens illud ingeniorum decus Cardinalis Pallavicinus inde opinionum harum „ absurditatem, falsitatemque ostendebat „ quod ex eis sequeretur legem inter ecclesiasticas quasi primam, & potissimam de „ quadragesimali, aliorumque temporum ieiunio cessasse iam, & nullos obligare, sed „ desuisse; nihilque superesse, cur tantopere „ hac de re configatur. Sequelam vero probat: quia in tractatu de legibus omnes „ supponunt, legem non pro aliquibus, & „ quasi paucioribus, sed pro omnibus, vel „ plerisque saltem communitatis ferri; neque „ eam legem esse consultam, quæ plerisque „ saltem comprehendere, & obligare non „ possit. Sed iuxta opiniones de ieiunio & „ abstinentia a carne lex ecclesiastica de Quadragesima, & ceteris ieiuniis non plerisque „ que Ecclesiæ, sed pauciores comprehendit, „ & obligat; ut quicumque eas opinionibus, & apertissimas consequentias tantisper consideraverit, inveniet. Ergo hæc „ opiniones falsæ absurdæque si non essent, „ sequeretur cessasse iam, & desuisse legem „ ecclesiasticam de Quadragesima, ceterisque „ ieiuniis: solidiusque quis opinabitur, legem quæ non omnes, non pluresque, sed „ pauciores communitatis comprehendit, nullos „ comprehendere, quam ipsi opinentur, „ factores, Concionatores, equo etiam iter „ facientes non teneri ad ieiunandum. Ex „ sequelæ ergo absurditate dignoscitur opinionum eorum falsitas.

„ Ex his illud inferrem, eum laborem, „ illud etiam salutis nocumentum, quod ex „ observantia quadragesimali per se sequitur „ in plerisque cuiuscumque status, non excusare ab ea observantia; sed requiri vel „ laborem, vel præiudicium salutis esse extraordinarium, & plerisque uniuscuique „ status regulariter non conveniens, sed maius. Quia lex Quadragesimæ statibus omnibus Ecclesiæ communis est. „ Et paulo infra.

„ Ut

„ Ut ex publicis orationibus liquet, duplex fuit finis sanctæ Ecclesiæ: alter, & quasi potior, ut pro peccatis nostris hanc poenitentiam agamus, qua non modo aliquid patiamur, sed etiam, sicut ipsa dicit, pro peccatis nostris iuste affligamur, atque in corpore maceremur; alter, ut hac corporis castigatione mens reficiatur. Hæc publica sunt in Ecclesia Dei, quorum proinde non tam ignorantia, quam inconsideratio, & libertas neminem excusare potest. Respicere, inquit, &c. ut apud te mens nostra tuo desiderio fulgeat, quæ se carnis maceratione castigat. Item. Devotionem populi tui &c. Item. Presta &c. ut familia tua, quæ se affligendo carnem ab alimentis abstinet, sectando iustitiam a culpa ieiunet. Item &c. Et dixi sæpe, Breviarium esse bonum certe librum moralem. Hæc porro Breviarii Theologia est de plano illa ipsa quam S. Thomas tradit 1. 2. quæst. lxxv. art. 5. Manifestum autem est quod alterius rationis est modus qui imponitur in concupiscentiis secundum regulam rationis humanæ, & secundum regulam divinam: puta in sumptione ciborum, ratione humana modus statuitur, ut non noceat valetudini corporis, nec impediatur rationis actum; secundum autem regulam divinæ legis requiritur quod homo castiget corpus suum, & in servitute redigat per abstinentiam cibi, & potus, & aliorum huiusmodi. Ecce ergo unde contrarietas orta sit legis ac intentionis Ecclesiæ, & tot opinionum, eius intentionem frustrantium: nam alia regula hi opinatores, alia vero Ecclesia mater utitur. Opinatores scilicet utuntur regula humanæ rationis, idque primum habent, & respiciunt, utrum ieiunium, & abstinentia a carne nocitura est, afflicturaque ieiunantem; & a ieiunio liberant. At mater Ecclesia, non hac regula, sed altiori alia dimittitur, scilicet divinæ legis: & vult ut per abstinentiam quadragesimalem vere pro peccatis nostris affligamur; patiamurque in carne; item ut maceremur in corpore, sicque illud in servitute redigatur, mens vero evadat robustior; atque ipsæ voces poenitentiae, afflictionis in carne, macerationisque corporis satis palam efferunt eum modum qui per regulam divinæ legis imponitur. Neque opiniones contrariæ sunt profecto castigativæ, pœnales, aut afflictivæ carnis, neque commercium habent cum maceratione corporis. Lex Dei, & ea utens mater Ecclesia in con-

stitutione Quadragesimæ haud sumit valetudinem, vel invaletudinem corporis; sed per aliquam etiam eius invaletudinem vult ipsum castigari, affligi, macerari; & ita in debitam servitute redigi, atque debitas peccatorum pœnas quoquomodo exsolvi. Ais: Ergo nulla ratio habenda erit valetudinis, vel invaletudinis, nulla ægritudinis, vel etiam mortis? Negamus consequentiam, vel distinguimus, & dicimus, eam invaletudinem, vel salutis detrimentum considerandum non esse quod per se sequitur ex abstinentia, poenitentia, ac maceratione corporis; cum hoc per ipsam intendatur. Considerandum vero esse, si quod aliud maius, & extraordinarium imminet. . . . Ad hoc porro discernendum dedimus illud signum, utrum scilicet invaletudo, & dolor, aut labor sit singularis, & plerisque convenire soleat in quovis statu, an non. Rari enim sunt post transactam inventutem, qui malo aliquo non laborent. Quod si labor, vel invaletudo, vel dolor regulariter convenire plerisque soleat, non sufficit, ut diximus. Aliud etiam signum esse potest videndo, quæ causæ sufficere soleant in Religionibus observantibus ad se excusandos a Quadragesimis, abstinentiaque carnis, quam præcepto, vel voto profitentur. Et similes sufficient. Minores non sufficient in secularibus viris, etiam Principibus, quoad Quadragesimam ecclesiasticam, & communem. Sed vides, & dicis: Hi laici sunt, illi autem Religiosi: ergo stultitia est utrosque conferre. Verum dicit Chrysofostomus, hoc esse quod omnia perdit. Itaque laici non minus, opinor, peccant, nec item habent corpora rationi magis subdita. Ergo in eis magis urgent fines Ecclesiæ. V. Hinc colliges, Christianos illos qui ob ieiunium noctes vigiles ducunt, in lectulo se se volutant, quin somnum capere valeant, capitis incommodum, stomachi revolutionem, faucium ariditatem, aliaque id genus obrudunt: colliges, inquam, minime dispensandos esse præfatos Christianos: quia eiusmodi incommoda plus minusve in omnibus ieiunantibus reperiantur. Hæc autem omnia assuetudine superantur, ut patet in tot vere religiosi viris. Alioquin tam dispensati, quam dispensantes peccabunt. Mirari satis non potui, plures etiam Religiosos viros, nedum laicos, qui tranquilla conscientia ieiunia solvebant ob solam medicorum licentiam

tiam seu attestationem. Nam, sicut & multi consent se habita licentia utriusque Confessarii, & poenitentes sæpe in foveam cadunt; ita multo magis medici, & ficti ægroti. Quod vero (inquit Elizalda loc. cit.)

multi consent se habita licentia utriusque medici peccare non posse, falsissimum est, ut supra de Magistris ostensum est. Et uterque medicus peccare potest, & etiam qui sequitur.

LIBER TERTIUS DE QUINQUE ECCLESIAE PRÆCEPTIS.

DE TERTIO PRÆCEPTO, QUOD EST
DE DECIMIS SOLVENDIS.

DISSERTATIO PRIMA.

INTER quinque Ecclesiæ præcepta decimarum solutionem, Ecclesiæ ministris faciendam, recenseri, res comperta est. Alii quinto, alii tertio loco debitum istud collocant. Hoc discrimen nullius momenti est: idcirco cuique licet quem maluerit ordinem servare. Theologiæ moralis tractatores paucis istius præcepti difficultates perstringunt. Quoniam, quæ forum internum christiani populi spectant, paucæ sunt; eas vero quæ forum externum inspicunt, ad Canonistas remittunt. Nos media via de more incedemus. Fusius quam Theologi soleant, præceptum istud explicabimus; non tamen omnes Canonistarum controversias sub examen inducemus.

CAPUT I.

Quid sint decima, & quanam earum origo. Quo iure tum in veteri, tum in novo fœdere præscriptæ sint. Hæreticorum errores recensentur, & refelluntur.

I. Decima est illa fructuum pars quæ quotannis Ecclesiæ ministris persolvitur. Decima nuncupatur, quia est omnium bonorum mobilium, sive fructuum iure quæditorum pars decima. Olim Ecclesiæ, plebes, & altaria nuncupabantur: nam inquit Urbanus secundus in Synodo Nemausensi. Ecclesiæ, vel decimæ vulgari vocabulo apud nos altaria nuncupantur. Christianus Lupus Tom. VI. edit. Ven. in schol. pag. 89. hæc addit: Eisdem & plebes fuisse appellatas, audivimus supra a sancto Petro Damiano. Hinc & ipsarum Rectores etiamnum hodie nuncupantur Plebani. Plebs habet Ecclesiam, Ecclesia altare, altare decimam. In decimis duo consideranda sunt: nimirum & fructus qui percipiuntur, qui certe quid temporale sunt; & ius eisdem fructus percipiendi, quod in ministris Ecclesiæ quid spirituale est.

II. Decimarum origo quamcumque legem scriptam præcedit. Abraham liquidem ante scriptam per Moysem legem decimam partem bonorum quæ de quatuor victis Regibus reportaverat, Sacerdoti Melchisedech dedisse, Scriptura testatur Gen. xiv. Et dedit ei decimas ex omnibus. Iacob quoque, cum Mesopotamiam patris iussa uxorem ducturus peteret, decimam omnium bonorum se Deo daturum vovit, ut eundem propitium in tam arduo negotio demereretur. Genes. xxvii. Votum vovit, dicens: Si fuerit Deus mecum, & custodierit me in via per quam ego ambulo, & dederit mihi panem ad vescendum, & vestimentum ad induendum, reversusque fuero prospere ad domum patris mei; erit mihi Dominus in Deum, & lapis iste quem exi in titulum, vocabitur domus Dei, cunctorumque quæ dederis mihi, decimas offeram tibi. Quid plura? Ipsi Auctores ethnici scriptis prodidere, maiores suos decimam fructuum partem diis consecrare fuisse solitos. Plinius enim Lib. XIX. cap. xiv. inquit. Thus collectum Sabotam camellis convehitur, perita ad id una patente. Digredi via capitales leges fecere. Ibi decimas Deo,

Deo, quem vocant Sabim, mensura, non pondere, Sacerdotes capiunt, nec ante mercari licet. . . Sunt & quæ Sacerdotibus dantur portiones, scribisque Regum certa. Tullius Lib. III. de nat. deor. cap. xxxvi. Neque Herculi quisquam decumam (seu decimam) vovit unquam, si sapiens factus esset: quamquam Pythagoras, cum in geometria quiddam novi invenisset, musis bovem immolasse dicitur. Plutarchus quoque narrat, Lucillum, Romani iuris peritum, maximis opibus donatum fuisse, quod decimas diis persolvendas vovisset. Quæ omnia antiquam produnt decimarum originem. Ante legem scriptam tamen nullum extabat præceptum solvendi decimas. Quapropter tempore legis naturalis sancti Patriarchæ decimas solvebant, non aliquo præcepto cogente, sed religionis virtute præeunte.

III. Porro, quamvis nullum ante legem scriptam esset præceptum, quod decimas præscriberet; congruam tamen ministris Ecclesiæ, pro populo divino cultui vacantibus, sustentationem conferendam esse, lex ipsa naturalis omnibus semper persuasit. Lex autem positiva seu scripta definivit, hanc alimentorum quantitatem decimam debere esse partem omnium mobilium bonorum. Levit. xxvii. Omnes decima terre, sive de frugibus, sive de pomis arborum, Domini sunt, & illi sanctificantur. . . Omnium decimarum bovis, & ovis, & capre, quæ sub pastoris virga transferunt, quidquid decimum venerit, sanctificabitur Domino. Ratio autem ob quam Deus Levitis decimas dandas præcepit, assignatur Lib. Num. cap. xviii. Filiis autem Levi dedi omnes decimas Israelis in possessionem pro ministerio quo serviunt mihi in tabernaculo fœderis.

IV. In veteri itaque testamento iure divino Sacerdotibus, & Levitis decimæ debebantur de omnibus fructibus terræ: quia reipsa sic præcepit Deus in lege per Moysen populo data, ut ex relatis textibus planum est. Præceptum istud iudiciale fuit: ideo, mortua lege mosaica per mortem Christi, cessavit. D. Thomas 2. 2. q. lxxxvii. artic. 1. hanc de decimis quæstionem quatuor articulis versat; omnesque difficultates summa perspicuitate resolvit. In decimis duo considerat. Primo Sacerdotum, seu ministrorum Ecclesiæ congruam sustentationem. Secundo determinationem istius sustentationis in decima parte. Ex quo infert, præceptum de solvendis decimis partim fuisse iudiciale, & partim morale. Quatenus definebat, alimenta conferenda Sacerdotibus esse decimam partem,

iudiciale fuit; quod omnino cessavit, promulgata Evangelii lege: prout vero præcipiebat, a populo alendos esse ministros Ecclesiæ, morale fuit; quod etiamnum subsistit. Unde præceptum (inquit Angelicus) de solutione decimarum partim quidem erat morale, iudicium naturali ratione, partim autem erat iudiciale ex divina institutione robur habens.

V. Præceptum istud, prout morale est, seu prout iubet, ministros Dei, spiritualia populo impartientes, ab ipso populo sustentandos esse, in omni lege, sive naturali, sive mosaica, sive evangelica viguit: quia ab ipsa lege naturali descendit. Quod evincit D. Thomas ex Apostolo Paulo, qui I. Corint. ix. hæc scribit: Quis militat suis stipendiis unquam? Quis plantat vineam, & de fructu eius non edit? Quis pascit gregem, & de lacte gregis non manducat? Numquid secundum hominem hæc dico? An & lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os bovi trituranti. Numquid de bobus cura est Deo? An propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos scripta sunt, quoniam debet in spe, qui arat, arare; & qui triturat in spe fructus percipiendi. Si nos vobis spiritualia seminavimus, magnam est, si nos carnalia vestra metamus? . . . Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt; & qui altari deserviunt, cum altari participant? Ita & Dominus ordinavit iis qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. Ex hac D. Pauli auctoritate concludit D. Thomas loco laudato, ministris Ecclesiæ, qui populo spiritualia suppeditant, ex iustitia deberi alimenta ad corporis sustentationem; non secus, nec iure inferiori, ac laicis operariis, & militibus debeantur, qui in commune Reipublicæ bonum laborant. Quod enim eis (subdit Angelicus) qui divino cultui ministrabant ad salutem populi totius, populus necessariæ victus ministraret, ratio naturalis dicitur; sicut & his qui communis utilitati invigilant, scilicet Principibus, & militibus, & aliis huiusmodi, stipendia victus debentur a populo.

VI. Ex his colligitur, in novo fœdere iure naturali, & divino, quemadmodum in veteri, populum teneri subministrare suo Parcho corporis sustentationem. Quod vero pro hac sustentatione populus solvat decimam partem fructuum, seu bonorum mobilium, est tantum ex iure ecclesiastico. Quoniam præceptum divinum, impositum Iudæis solvendi decimam partem omnium fructuum terræ, omnino cessavit in morte Christi, ut dictum

dictum est. Animadvertit tamen Angelicus, hoc esse discrimen inter iudicialia, & ceremonialia præcepta veteris legis. Iudicialia, licet non obligent in lege gratiæ, possunt tamen observari absque peccato; immo ad eorum observantiam tenentur fideles, si auctoritas accedat Ecclesiæ. Et quia Ecclesia reipsa statuit alimenta, quæ populus ex iustitia dare ministris Ecclesiæ tenetur, debere esse decimam partem fructuum terræ; ideo dicitur, solutionem decimarum esse iuris ecclesiastici, non divini, in lege gratiæ. Ceremonialia vero præcepta nullo modo licita sunt. Est autem hæc differentia (inquit D. Thomas loco citato) inter ceremonialia, & iudicialia legis præcepta, quod ceremonialia illicitum est observare tempore legis novæ; iudicialia vero, etsi non obligent tempore gratiæ, tamen possunt observari absque peccato; & ad eorum observantiam aliqui obligantur, si statuatur auctoritate eorum quorum est condere legem: sicut præceptum iudiciale veteris legis est, quod qui furatus fuerit ovem, reddat quatuor oves, ut legitur Exod. xxii. quod si ab aliquo Rege statuatur, tenentur eius subditi observare. Ita etiam determinatio decimæ partis solvenda est auctoritate Ecclesiæ tempore novæ legis instituta secundum quamdam humanitatem, ut scilicet non minus populus novæ legis ministris novi testamenti exhiberet, quam populus veteris legis ministris veteris testamenti exhibebat; cum tamen populus novæ legis ad maiora obligetur secundum illud Matth. v. Nisi abundaverit iustitia vestra plusquam Scribarum, & Phariseorum, non intrabitis in regnum cælorum; & cum ministri novi testamenti sint maioris dignitatis quam ministri veteris testamenti, ut probat Apostolus II. ad Cor. ii. Sic ergo patet, quod ad solutionem decimarum homines tenentur partim quidem ex iure naturali, partim etiam ex institutione Ecclesiæ.

VII. Quæ hucusque producta sunt, sufficiunt ad confutandos omnium hæreticorum errores. Primus hac de re error fuit Ioannis Wicleffi, qui, teste Thoma Valdensi Lib. II. Doc. fid. artic. lxxv. docebat, decimas, puras esse eleemosynas, nulloque iure Sacerdotibus deberi. Errorem hunc secuti postea sunt Anabaptistæ, & Trinitarii. Addebat Wicleffus, eiusmodi decimas neque tamquam eleemosynas dandas esse Sacerdotibus malis. Hos Wicleffi errores damnavit Concilium Constantiense sess. viii. artic. 16. his verbis. Decimæ sunt pura eleemosyna, & possunt Parochiani propter peccata suorum Prælatorum ad libitum suum eas auferre. Hæc

est una ex propositionibus ipsius Wicleffi, quam merito damnavit laudatum Concilium, tamquam verbo Dei, & iuri naturali contrariam. Utroque enim iure decimas, quatenus congruam ministrorum Ecclesiæ sustentationem significant, iisdem ministris deberi, satis superque demonstratum est. Quod vero debeantur etiam ministris peccatoribus, patet ex illo Matth. xxii. Reddite quæ sunt Cæsaris, Cæsari, & quæ sunt Dei, Deo. Tempore quo Christus præceptum istud imposuit, non modo Cæsares, sed & Sacerdotes, & ministri Ecclesiæ improbi ac scelesti erant. Decimæ liquidem, non ratione sanctitatis, neque ratione Sacerdotii absolute, sed ratione ministerii spiritualis debentur ministris Ecclesiæ, quemadmodum ceteris operariis debentur stipendia. Ex quo confutatus remanet error alter illorum, qui Fraticelli, & Pseudoapostoli nuncupabantur, quique, ut refert Ioannes de Turrecremata Lib. IV. Summ. part. ii. cap. xxxvii. docebant, ministros Ecclesiæ, qui more Apostolorum in paupertate non vivunt, decimas percipere non posse. Ex dictis, inquam, convulsus remanet error iste: quoniam labor in populi utilitatem, sive a paupere fiat, sive a divite, dignus est mercede sua.

CAPUT II.

Varia decimarum genera. Quo tempore consuetudo solvendi decimas in Ecclesia catholica obtinuerit.

I. Decimæ communiter tribuntur in prædiales seu reales, personales, & mixtas. Decimæ prædiales seu reales sunt quæ solvuntur de fructibus prædiorum, agrorum, vinearum, pratorum, hortorum, arborum, domorum locatarum, & silvarum. Prædia sunt duplicis quodammodo generis. Alia communia, quæ semper fuerunt culta. Alia quæ vocantur novalia, & sunt ea de quibus memoria non extat quod antea culta fuerint. Quæ per culturam fiunt novalia, semper talia remanent. Personales decimæ sunt quæ solvuntur ex bonis propria industria, & labore, puta militia, negotiatione, scientia, officio, & quavis alia arte acquisitis. Mixtæ nuncupantur illæ decimæ quæ partim reales sunt, & partim personales; quatenus partim nature, partim hominum industriae partus sunt; ut sunt quæ solvuntur ex caseo, butyro, acelle, & animalium fetibus. Sed hoc tertium decimarum genus, ut superius multi reiciunt, illudque reducant ad primum genus de-

decimarum prædialium. Et hoc quidem merito: quia etiam fructus prædiales non modo a natura, sed etiam ab hominum industria pendunt; nec tamen decimæ quæ ex eiusmodi fructibus solvuntur, mixtæ appellantur. Frustra ergo tertium genus additur decimarum ob hoc quod fructus ex quibus solvuntur, tum a natura, tum ab industria humana pendeant. Sed hæc levia sunt. Decimæ prædiales subdividuntur in maiores, & minores, seu minutas. Maiores illæ appellantur quæ de frumento, vino, & oleo solvuntur. Minores, seu minutæ sunt quæ de fetibus animalium, ut de vitulis, agnis, fuculis, pullis, lana, caseo, butyro, leguminibus, & hortorum fructibus offeruntur. Tandem aliæ sunt decimæ ecclesiastica, quas ministris Ecclesiæ pro eorum congrua sustentatione populus solvit; aliæ sunt laicales, quæ, licet ratione institutionis sint ecclesiasticæ, ex concessione tamen Ecclesiæ a laicis percipiuntur. In antiquo testamento quatuor erant decimæ, quæ solvebantur. Primæ decimæ erant quæ ex omnibus fructibus terræ, gregum, & armentorum laici Levitis offerebant. Secundæ quas Levitæ ex suis decimis, a populo perceptis, dabant summo Pontifici, & aliis Sacerdotibus, decimam scilicet earum partem. Tertiæ decimæ erant quas laici ipsi separabant, ut eas tribuerent tempore quo ter in annum ibant in templum. Quartæ tandem erant quas quisque singulis trienniis separabat, & apud se retinebat, ut in eleemosynas pauperibus, viduis, & pupillis erogaret. Anno tertio separabis aliam decimam ex omnibus quæ nascuntur tibi eo tempore: & repones intra ianuas tuas. . . . Peregrinus, ac pupillus, & vidua, qui intra portas tuas sunt, comedent, & saturabuntur. Deuter. XIV. In veteri lege præceptum divinum obstringebat Iudæos ad solvendas decimas solummodo prædiales, seu reales, secus personales. Rationem assignat D. Thomas 2. 2. quæst. lxxxvii. art. 2. ad 1. cur teneantur fideles in lege gratiæ solvere de fructibus personalibus decimas Sacerdotibus; cum in veteri testamento nulla de his bonis, sola industria acquisitis, fuerit obligatio. Specialis ratio fuit, quare in veteri lege non fuit datum præceptum de personalibus decimis, secundum conditionem populi illius, quia scilicet omnes aliæ Tribus certas possessiones habebant de quibus poterant sufficienter providere Levitis, qui carebant possessionibus; non autem interdiceretur eis quin de aliis operibus honestis lucrarentur, sicut & alii Iudæi. Sed populus novæ legis est ubique per mundum

diffusus; quorum plurimi possessiones non habent, sed de aliquibus negotiis vivunt; qui nihil conferrent ad subsidium ministrorum Dei, si de eorum negotiis decimas non solverent. Ministris etiam novæ legis arctius interdicitur ne se ingerant negotiis lucrativis, secundum illud II. ad Timoth. 11. Nemo militans Deo implicat se sæcularibus negotiis. Et ideo in nova lege tenentur homines ad decimas personales secundum consuetudinem patriæ, & indigentiam ministrorum.

II. Quo præciso tempore in Ecclesia christiana consuetudo solvendi decimas obtinuerit, res dubia est, & obscura. Id compertum videtur, tribus primis sæculis, sæviente Imperatorum ethnicorum furore in Christianos, ab istis decimis solutas non fuisse. Nec Ecclesiæ ministri certos tum proventus habebant; sed ex quotidiana stipe vivebant. Primus qui inter Patres qualem qualem decimarum mentionem fecit, est D. Cyprianus ep. lxxvi. ubi hortatur Sacerdotes, ut constanter sint in divino ministerio: quia sicut in veteri lege decimæ sacerdotibus solvebantur, ita nunc plurium fratrum caritate sportulæ offeruntur. Qui in Ecclesia Domini ordinatione clerica promoventur, in nullo ab administratione divina avocentur, nec molestiis, & negotiis sæcularibus alligentur; sed in honore sportulantium fratrum, tanquam decimas e fructibus accipientes, ab altari, & sacrificio non recedant; sed de die ac nocte celestibus rebus, & spiritualibus serviant. Ex hoc Cypriani textu exploratum est, solutionem decimarum non fuisse tunc lege sancitam; sed quisque fidelium ad libitum Dei ministris subsidia conferebat. Deservescente perfectionis furore, sæculo quarto, & sequentibus Patres in suis concionibus populum crebrius hortabantur ad dandas decimas ministris Ecclesiæ; eosque populi Iudaici exemplo excitabant. D. Hieronymus in cap. III. Malach. hæc scribit. Quod de decimis, primitiisque diximus, quæ olim dabantur a populo Sacerdotibus, & Levitis, in Ecclesiæ quoque populis intelligite; quibus præceptum est, non solum decimas dare, & primitias, sed & vendere omnia quæ habent, & dare pauperibus, & sequi Dominum Salvatorem. Quod si facere nolumus, saltem Iudæorum imitemur exordia, ut pauperibus partem demus ex toto, & Sacerdotibus, ac Levitis honorem debitum deferamus. Exemplo quoque Iudæorum utebatur D. Ioannes Chrysostomus, ut populum suum induceret ad offerendas decimas, quibus viduæ, & orphanæ, ac Sacer-

dores

dores sustentarentur. Hæc enim habet hom. v. in Epist. ad Ephes. Quid Iudæi non faciebant? Decimas, & rursum decimas præbebant orphanis, viduis, & proselytis. Sed mihi quidam de quopiam dicebat: Hic, aut ille dat decimas. Quantum plenum est hoc probro, & dedecore, si quod apud Iudæos non habebatur in admiratione, hoc apud Christianos factum est admirabile? Si tunc erat periculum decimas non derelinquere, cogita quantum nunc sit.

III. Christianus Lupus Tom. V. edit. Venet. in scholiis ad canonem v. Concilii Romani, sub Nicolao II. Summo Pontifice celebrati, ad relata verba Chrysostomi hæc subdit pag. 92. Ex quo vides, decimas tunc fuisse dumtaxat voluntarias. Eas quippe non unusquisque, sed hic dumtaxat, aut ille dabat; eratque opus admiratione dignum. Nicolaus Rigaltius apud eundem Lupum, relato Cypriani textu, quem supra exscripsi, hæc docet. Decimæ quidem iure mosaico debebantur, minime autem iure christiano. Itaque ab Apostolis, usque ad Cypriani tempora nulla fuit inter christiana subsidia mentio decimarum. Usitate aliquandiu sportulæ. Postea vero, exolecente sportularum honore, intravere in Ecclesiam decimæ, religionis obtentu, ac primo quidem spontanea liberalitate, quasi sportulis haud sufficientibus, oblatae; mox autem & crudeliter exactæ.

IV. Primis itaque tribus Ecclesiæ sæculis Clerum, & pauperes ex oblationibus, quæ aliquam decimarum imaginem præferbant, vixisse colligitur. Et licet tunc præcepto non urgerentur fideles ad decimas solvendas, non propterea tamen minus liberales erant in eorumdem collatione. Quin, quo magis liberi a servitute legis, tanto abundantiores oblationes offerebant, ut testatur sanctus Irenæus Lib. IV. cap. xxxiv. Nihil otiosum, nec sine signo, & sine argumento apud eum. Et propter hoc illi quidem decimas suorum habebant consecratas; qui autem perceperunt libertatem, omnia quæ sunt ipsorum, ad dominicos decernunt usus, hilariter, & libere dantes ea, non quæ sunt minora, utpote maiorem spem habentes. Non genus oblationum reprobatum est: oblationes enim & illic, oblationes autem & hic; sacrificia & in Ecclesia: sed species immutata est tantum: quippe cum iam non a servis, sed a liberis offeratur.

V. Cum primum Romani Imperii clavum tenuit piissimus Constantinus, primus ex Imperatoribus Romanis Christianus, iam tum tranquillitas afflavit Ecclesiæ. Pacem & tranquillitatem consecutus fuit opes. Heinc Epi-

Conc. Theol. Tom. V.

scopi in suis ad populum concionibus, atque in Synodis crebrius hortabantur fideles, ut decimas, non amplius tamquam gratuitas eleemosynas, sed tamquam stipendia iure debita, penderent. His Episcoporum, Patrumque adhortationibus permoti populi religioni sibi vertere cœperunt, si decimas exsolvere omitterent. Hac via sensim consuetudo voluntaria solvendi decimas rationem legis obligantis obtinuit. Nam sæculo quinto non modo Episcopi hortabantur, verum etiam poenarum severitate cogebant fideles ad pendendas decimas. Id siquidem clare constat ex codice Iustiniani, in quo lex condita fuit adversus Episcopos illos qui nimia severitate plebebant populos, Ecclesias decimarum solutione defraudantes. Siquidem in l. 39. §. 1. cod. de Episcopis, & Clericis, hæc præscribuntur: Non oportet Episcopos, aut Clericos cogere quosdam ad fructus offerendos, aut angarias dandas, aut alio modo vexare, aut excommunicare, aut anathematizare, aut denegare communionem, aut idcirco non baptizare; quamvis usus ita obtinuerit. Transgressor cadit ab Ecclesia, & administratione ipsius, & dat decem libras. Hac lege minime vetita fuit decimarum petitio; sed tantum coercita immoderata, & severior exactio.

VI. Sæculo sexto in Concilio Matifconensi II. canone v. declaratum fuit, fideles qui decimas persolvere recusarent, prævaricatores esse divinæ legis, & ab Ecclesia separandos esse. Leges divinæ, consulentes Sacerdotibus, ac Ministris Ecclesiarum pro hereditatis portione, omni populo præceperunt, decimas fructuum suorum sacris locis præstare, ut, nullo labore impediri, horis legitimis spiritualibus possint vacare ministeriis. Quas leges Christianorum congeries longis temporibus custodivit intemeratas. Nunc autem paulatim prævaricatores legum pene Christiani omnes ostenduntur, dum omnes quæ divinitus sancita sunt, adimplere negligunt. Unde statuimus, ac decernimus ut mos antiquus a fidelibus reparetur, & decimas ecclesiasticis famulantibus ceremoniis populus omnis inferat; quas Sacerdotes aut in pauperum usum, aut in captivorum redemptionem prærogantes, suis orationibus pacem populo, ac salutem impetrent. Si quis autem contumax nostris statutis saluberrimis fuerit, a membris Ecclesiæ omni tempore separetur. Ex hoc tamen Concilio, quod generale non fuit, concludi nequit, universale tunc fuisse præceptum de decimis solvendis; sed pro regionum diversitate variam consuetudinem obtinuisse.

O

VII.

VII. Saeculo octavo desinente, & nono ineunte, in Capitulari Caroli Magni statutum est Libr. II. cap. xxxviii. *Qui decimas post crebras admonitiones, & predicationes Sacerdotum dare neglexerint, excommunicentur. Iuramento vero eos constringi nolumus, propter periculum periurii.* Sub idem tempus plura in variis Conciliis edita fuerunt decreta, quibus populi obstringebantur decimas exsolvere. Summi quoque Pontifices hanc de decimis, pendendis Ecclesiae ministris, obligationem suis decretalibus firmanunt, praesertim Alexander III. qui Episcopo Cantuariensi rescripsit, ut parochianos, renuentes decimas exhibere, omni studio compelleret ad solutionem. *Quoniam igitur institutioni divinae manifestius obviant qui decimas ipsas Ecclesiis non persolvunt, fraternitati vestre per apostolica scripta mandamus, quatenus parochianos vestros monere curetis, & si opus fuerit, sub excommunicationis districtione compellere, ut de proventibus molendinorum, piscariorum, feno, & lana, decimas Ecclesiis, quibus debentur, cum integritate persolvant.* In prima Decretalium collectione apud Antonium Augustinum tit. de decimis cap. 11. & in appendice ad Concilium Lateranense, sub eodem Alexandro celebratum IV. part. cap. 11. refertur integra eiusdem Alexandri decretalis. Summi Pontifices, Alexandri III. successores, plura decreta ediderunt. Innocentius III. in Concilio Lateranensi IV. anno 1215. plures statuit canones pro decimarum solutione. Et quamvis in Oriente abolutus iussit decimarum usus, quia apud Græcos certa erant pro Sacerdotum alimentis constituta tributa; nihilominus in Epistola, ad Patriarcham Latinum Constantinopolitanum data, praecipit, Venetos ibidem degentes cogendos esse ad exsolvendas etiam in Oriente decimas; monetque attendendam non esse consuetudinem quæ Venetiis obtinet, solvendi decimas paullo ante mortem. *Non obstante consuetudine, quam habitatores Venetiarum observant, ut videlicet in morte dumtaxat deciment illa quæ acquiserunt in vita.* In gestis eiusdem Innocentii. Hic sermo est de decimis personalibus, quæ potissimum ex negotiatione solvebantur. Tandem, postquam hæc Romanorum Pontificum responsa, & statuta in Decretalium Librum relata sunt, quæve partem iuris communis constituerunt, unanimi Canonistarum, & Theologorum consensu conclusum est, omnes ad decimas solvendas teneri, tum reales, tum personales; attenda tamen regionum consuetudine,

ut infra declarabitur. Si plura de decimarum vicissitudinibus scire cupis, consule Ludovicum Thomassinum Tom. III. vet. & nov. discipl. cap. IV. & seq. Christianum Lupum Tom. V. Venet. edit. pag. 92. Van-espen part. II. tit. xxxiii. cap. I. Fagnanum in III. Lib. decret. part. III. Hæc enim pronostro instituto delibasse sufficiat.

CAPUT III.

Iure tantum ecclesiastico in lege gratis decima, spectata earum quantitate, solvuntur. Resoluitur opinio Canonistarum antiquorum, assertentium vi iuris divini nunc decimas pendendas esse. Nonnullis hac de re quaestio resolvuntur.

I. Cardinalis Bellarminus Tom. II. Controvers. Lib. I. de Clericis cap. xxv. recensitis hæreticorum erroribus in decimarum materia, quartum errorem appellat opinionem Canonistarum, contendentium fideles adstrictos esse vi iuris divini ad solvendas decimas, spectata etiam earum quantitate. *Quartus error, inquit, est multorum Canonistarum, qui contendunt, decimas, etiam quoad determinationem quantitatis, esse de iure divino; nec posse ulla humana lege, aut consuetudine aliam statui quantitatem.* Hanc antiquorum Canonistarum opinionem propugnandam suscepit Anacletus Reiffenstuel Tom. III. Iur. Can. Lib. III. tit. xxx. de decimis, & oblat. §. 1. num. 13. & seq. Quoniam, inquit, in controversiis in quibus agitur, num aliquid iuris divini sit nec ne, standum est determinationi Ecclesiae, & declarationi summorum Pontificum. Atqui summi Pontifices conceptis verbis declararunt, decimas iure divino a fidelibus pendendas esse Sacerdotibus. Sunt igitur iure divino solvendæ. Ut minorem propositionem evincat, plura allegat summorum Pontificum testimonia, in quibus clarissime asseritur, debitum conferendi decimas Sacerdotibus esse iuris divini: nosque aliqua supra dedimus. Id etiam confirmant (ut ipse quidem censet) Sancti Patres Hieronymus, Augustinus, Ambrosius, alique plures, qui, nulla facta distinctione, absolute pronuntiat, Dominum adstringere fideles ad decimas persolvendas; potissimum, si sermo sit de decimis prædialibus.

II. Mirum est, Auctorem istum, post unanimem omnium Theologorum consensum, quin & recentiorum Canonistarum sententiam,

propugnandam suscepisse opinionem apertissime falsam, de qua iterum loco laudato ait Bellarminus. *Sine ullo dubio error est manifestus, ut non solum Theologi omnes, sed etiam ex Canonistis docent Sylvester, Navarrus . . . . . Nec semel tantum, sed bis peccant multi Canonistarum. Semel, quia falsum defendunt. Iterum, quia damnant fere hæreseos omnes Theologos qui contrarium sentiunt; cum e contrario ipsorum sententia facillime convinci possit erroris.* Et sane ex iis quæ capite superiore dicta sunt, evidenter falsa apparet hæc Canonistarum opinio. Quoniam quæ iuris divini sunt, semper, & ubique eadem consistunt; nec temporum, & locorum vicissitudinibus obnoxia sunt. Quomodo ergo iuris divini est solutio decimarum, si primis Ecclesiae sæculis vix mentio expressa de eisdem habita fuit? Deinde posterioribus sæculis varia obtrivit consuetudo easdem solvendi, donec tandem per Ecclesiam decretum fuit, ab omnibus solvendis esse; quamquam etiamnum in variis regionibus diversitatem conspicimus.

III. Ad argumentum autem Reiffenstuel, aliorumque Canonistarum facilis responsio est. Utiq; in controversiis quæ ius divinum spectant, standum est declarationi Ecclesiae, & summorum Pontificum. Sed negamus aut Pontifices, aut Ecclesiam re ipsa definitivè, solutionem decimarum iuris esse divini. Quoniam in textibus qui allegari solent, solum habetur, fideles iure divino & naturali adstrictos esse ad suppeditanda alimenta necessaria suis Sacerdotibus; quæ alimenta nomine decimarum exprimuntur. Quemadmodum festa iuris divini sunt, si spectetur cultus, quo aliquibus diebus Deus peculiariter colendus est; at istorum dierum definitio iuris est ecclesiastici: sic idem dicimus in præsentia. Quod fideles pendant ministris Ecclesiae congrua stipendia pro eorum sustentatione, iuris naturalis, & divini est; sed determinatio talis stipendii auctoritate Ecclesiae in lege gratiæ facta est. Congruum autem duxit Ecclesia definire, quod fideles pro his alimentis solvant decimam partem omnium bonorum mobilium; & sic sua auctoritate innovavit præceptum veteris legis, quod, promulgata lege gratiæ, cessaverat. Nec, quando Patres, & Pontifices pronuntiarunt, decimas iure divino Sacerdotibus conferendas esse, quaestio erat de iure quo debebantur; sed difficultas tota in eo vertebatur, quod fideles re ipsa alimenta ministris suppeditare vel negligebant, vel recusabant. Non su-

per alimentorum quantitate, quæ dicitur decima, sed super tota rei substantia disputatio fervebat. Idcirco ruit omnino argumentatio Reiffenstuel, nempe in controversiis in quibus disputatur, an aliquid iuris divini sit nec ne, standum esse determinationi Ecclesiae: non quia id verum non sit; sed quia falsum asserimus, disputatum tum fuisse, num iure divino tenerentur fideles dare Sacerdotibus pro suis alimentis decimam partem bonorum. Etenim, ut diximus, difficultas in eo sita erat, quod populi recusabant ministris Ecclesiae alimenta conferre. Porro, ut Patres, Episcopi, & Pontifices validius populos permoverent, atque inducerent ad eiusmodi alimenta, seu stipendia exsolvenda, legem Dei id præcipientem allegabant. Quæ omnia clariora evadent, si dixerimus, nullum in nova lege extare præceptum quod definit, quantitatem stipendii Sacerdotibus conferendi debere esse decimam partem omnium bonorum mobilium. Præceptum autem veteris legis non erat morale, neque enim erat ante legem Moytis: nec proprie erat ceremoniale: sed iudiciale tantum, quod obsolevit. Cum itaque præceptum nec in veteri, nec in novo testamento reperitur, quod obstringat fideles ad suppeditandam decimam suorum mobilium bonorum partem Presbyteris; & cum ex alia parte certo sciamus, in Ecclesia variam obtinuisse consuetudinem circa solutionem decimarum: dicimus necesse est, debitum istud pendendi decimas iuris esse ecclesiastici, non divini. Nec alicuius momenti est quod subdit Reiffenstuel, Pontifices, & Patres non distinguere in decimis quantitatem ab ipsa substantia fructuum; seu, ut ipse ait, inter decimas materialiter, & formaliter sumptas. Quoniam ex iis quæ dicta sunt, compertum satis est eos non potuisse allegare ius divinum pro ipsa fructuum quantitate, seu decima parte. Quandoquidem nec ex Scriptura, nec ex ratione naturali id eruere poterant. Quæ enim ratio naturalis præscribit ut alimenta ministrorum Ecclesiae sint decima pars, & non octava, vel duodecima bonorum omnium quæ laici vel ex terra, vel ex industria colligunt? Iure ergo asserunt omnes Theologi, & recentiores Canonistæ, præfatos Patres ius divinum in medium attulisse, non ad probandam quantitatem, sed ad evincendum debitum alendi ministris congruo stipendio: quod postea ad decimam partem deductum fuit, iuxta congruentiam quam ex D. Thoma supra dedimus. Quid plura? Ipsum Concilium

cilium Lateranense, sub Innocentio III. celebratum, decernit, solutionem decimarum esse iuris ecclesiastici. Hæc namque verba habentur cap. *In aliquibus* de decimis: *Illæ quippe decimæ necessario solvenda sunt quæ debentur ex lege divina, vel loci consuetudine approbata.* Quæ iuris divini sunt, locorum consuetudini non subiacent. Quare, ut hunc textum explicent Canonistæ, in sententiam, vel nolentes, incidunt Theologorum. Concedunt namque & illi ipsi, quantitatem fructuum, seu decimarum pro diversa locorum consuetudine maiorem, vel minorem esse. Hoc ipsum fatentur Theologi, ut ex D. Thoma supra vidimus, nimirum fideles iure divino ministrare alimenta debere suis Sacerdotibus. Vocantur autem decimæ *fidelium vota*: quia fideles, dum eas in ministrorum Dei, aliorumque pauperum, qui peculiariter membra sunt Christi, sustentationem conferunt, illas quodammodo Deo offerunt; & consequenter quodam religionis cultu vota sua Deo persolvunt.

IV. Quæst. I. *An consuetudo valeat abrogare obligationem solvendi decimas?* Resp. Ex his quæ dicta sunt, propositæ quæstionis resolutio manifesta est. Canonistæ qui defendunt, decimas iure divino deberi, etiam quoad quantitatem, consequenter propugnant, eas nulla consuetudine minui, vel abrogari posse. Contra Theologi, qui alimenta congrua pro Sacerdotum sustentatione deberi iure tum naturali, tum divino docent, nulla consuetudine contraria auferri posse debent eadem solvendi etiam sustinent. Verum quia simul persuasum habent, quantitatem istius sustentationis ab ecclesiastica potestate definitam fuisse; hanc vi consuetudinis augeri, vel minui posse affirmant. Quin, si ministris Ecclesiæ alia via provisum esset sufficienter, assentiuntur, introduci posse consuetudinem, vi cuius fideles liberi forent a solutione cuiusque fructuum partis. Quia, cessante titulo, cessat debitum. Titulus autem conferendi decimas ministris Dei est illorum sustentatio ratione ministerii. Quoties ergo nullo modo indigerent alimentis, quia aliunde ex Ecclesiæ provisione illis conferrentur; consuetudo obtinere posset iisdem decimas non solvendi. Sed hoc nunquam fortassis continget. Quare consuetudo potissimum locum habet in circumstantiis decimarum, quod nempe solvantur ex his rebus, non ex illis; in hac, non in illa mensura; hoc, non illo tempore. Hoc ipsum præstare valet præscriptio; dummodo ad huc requisi-

ta necessaria pro legitima præscriptione.

V. Quæst. II. *An Ecclesia valeat auferre consuetudinem inveciam non solvendi decimas?* Resp. D. Thomas 2. 2. quæst. lxxxvii. art. 1. & quodlib. vi. art. 10. ad 2. docet, nunquam introduci posse consuetudinem talem non solvendi decimas, ut Ecclesiæ nequeat eam abrogare: quia nulla consuetudo solvit a debito decimarum, nisi approbata, vel saltem tolerata a summo Pontifice sit. Ubi autem consuetudo legitime obtineret non solvendi vel quantitatem decimæ, vel simpliciter, vel ex talibus rebus; ea nec per Clericos, neque per Episcopos particulares, sed solum per summum Pontificem abrogari posset. Solus enim Pontifex ex iusta & rationabili causa iuri communi derogare valet. Et ideo D. Thomas laudata quæstione lxxxvii. art. 1. ad 5. asserit, laudabiliter ministros Ecclesiæ aliquando non exigere decimas, vel propter desuetudinem, vel propter scandalum, quod ex exactione consequeretur. *Et similiter laudabiliter ministri Ecclesiæ decimas Ecclesiæ non requirunt, ubi sine scandalo requiri non possent propter desuetudinem, vel propter aliquam aliam causam. Nec tamen sunt in statu damnationis qui non solvunt in illis locis, in quibus Ecclesiæ non petit; nisi forte propter obstinationem animi, habentes voluntatem non solvendi, etiamsi ab eis peterentur.* Quæ ultima verba, ut advertit Suarez, duobus modis intelligi possunt. Primo, quando fideles ita obstinati essent, ut, licet eorum spirituales ministri indigerent congrua sustentatione, recusarent alimenta necessaria illis suppeditare prætextu consuetudinis, quæ præscribere nequit adversus ius naturale, vi cuius debentur alimenta ministris populo inferviensibus. Secundo, quando fideles recusarent obedire Pontifici, qui propter universale bonum Ecclesiæ præciperet solutionem decimarum, quæ antea ratione consuetudinis non solvebantur. In his duobus casibus peccarent fideles qui prætextu consuetudinis solvere decimas renuerent. Ceterum, sicut consuetudo eximere potest aliquam integram communitatem, ita potiori iure liberare valet personam aliquam privatam a solutione decimarum.

VI. Quæst. III. *An Summus Pontifex valeat omnino tollere decimarum solutionem?* Resp. In primis Pontificem dispensare non posse a solutione decimarum, quoties ministri destituti essent necessariis alimentis, quæ debentur illis naturali iure, quod nulli humana potestati subiacet. Secundo plures tuas

Canonistarum, tum Theologorum docent, Pontificem, si sua absoluta potestate uti vellet, posse omnino tollere præceptum decimarum, salva semper congrua sustentatione ministrorum; quamvis id illicite præstaret. Verum, quidquid sit de hac opinione, dico, Pontificem neque valide, neque licite posse legem decimarum, licet ecclesiasticam, omnino abrogare. Quoniam talis abrogatio non esset dispensatio; sed, ut communiter dicitur, dissipatio reddituum ecclesiasticorum: quæ cederet in gravissimum, & universale detrimentum totius Ecclesiæ, non solum temporale, sed etiam spirituale. Porro Christus Dominus suis Pontificibus non contulit supremam potestatem in destructionem, & ruinam; sed ædificationem, & incrementum Ecclesiæ. Verum, quia Spiritus Dei est qui speciali assistentia regit suos in terris Vicarios in universali Ecclesiæ moderamine, nunquam permittit ut isti quidquam agant, vel decernant in commune totius Ecclesiæ spirituale detrimentum.

VII. Quæst. IV. *An Summus Pontifex possit aliquos privatos dispensare a decimarum solutione?* Resp. Id constat ex usu pio, & manifesto, quo summi Pontifices omni fere tempore plures privatas personas a debito solvendi decimas dispensarunt. Ratio autem clara est: quoniam præceptum solvendi decimas ecclesiasticum est, a cuius observantia ob iustam causam Pontifices summi eximere possunt subditos suos. Neque de hoc difficultas est inter Theologos.

CAPUT IV.

Summi Pontifices, & Episcopi variis, iustisque de causis Monachis, & Regularibus decimas concessere. Donatio decimarum, laicis a summo Pontifice facta sine iusta causa, illicita, & nulla est.

I. Decimæ res sunt temporales; ideo Monachis, & laicis iusta de causa communicari possunt. Ius tamen illas exigendi spirituale est, quod ministris Ecclesiæ competit. Ita inquit sanctus Thomas 2. 2. quæst. lxxxvii. art. 3. ad 3. *Sicut res nomine decimæ acceptas potest Ecclesiæ alicui laico tradere; ita etiam potest ei concedere, ut dandas decimas ipsi accipiant, iure accipiendi ministris Ecclesiæ reservato; sicut quibusdam militibus decimæ debentur in feudum per Ecclesiæ concessa; sive etiam ad subventionem pauperum, sicut quibusdam Religiosis laicis, vel non habentibus curam animarum* Conc. Theol. Tom. V.

aliquæ decimæ sunt concessæ per modum elemosinæ: quibusdam tamen Religiosis competit accipere decimas ex eo quod habent curam animarum. Nullum ergo dubium est, Pontifices summos posse tum Religiosis, tum laicis iustam ob causam privilegium non solvendi, & facultatem percipiendi decimas concedere. Quo posito tamquam certo, ad facti veritatem explicandam accedo.

II. Gravia dissidia, iurgia, & scandala Clerum inter & Regulares exarserunt ob decimas, istis vel ab Episcopis, vel a summis Pontificibus collatas. Si tamen Clerici, & Parochi ad causas eiusmodi privilegiorum animam intenderent; non de Monachis, seu Regularibus, sed de semetipsis conquererentur. Certum siquidem est, sæpius Romanos Pontifices, & Episcopos Ecclesias parochiales Regularium regimini subiecisse, non ut Regularibus, sed ut ipsis Ecclesiis confulerent. Gratianus *caus. xvi. quæst. l. can. lxxviii.* epistolam refert sub nomine S. Hieronymi ad Damasum Papam, in qua narratur, Episcopos Monachis potestatem concessisse percipiendi decimas. Verum communis est eruditorum opinio, epistolam hanc supposititiam esse, in gratiam Monachorum confictam circiter sæculum xi. Ideo eam missam facimus, ut genuina monumenta promamus. Leo IX. Monasterio S. Petri Damiani parochialem Ecclesiam univit. *Sancimus etiam* (inquit Pontifex epist. xviii.) *ut plebem sanctæ Mariæ, positam in loco qui dicitur Vineole, præfata Erémus perpetuo iure possideat.* Plures quoque Ecclesias Monachis regendas ab Episcopis traditas fuisse, constat ex Concilio Pistaviensi, anno 1078. celebrato, in quo *can. viii.* hæc leguntur. *Ut Abbates, Monachi, Canonici Ecclesias, quas nunquam habuerunt, non emant, nec alio modo sibi vindicent, nisi consentiente Episcopo, in cuius fuerint diocesi. In illis vero quas hæcenus absque calumnia habuerunt, redditus, beneficiaque obtineant. Presbyter tamen de cura animarum, & de christianitatis ministerio Episcopo respondeat.* Hinc tamen non inferitur, Episcopos potestatem habere applicandi eiusmodi decimas alteri quam ei cui ex iure communi debentur; sed solum posse decimas suæ diocesis, iusta de causa, ut delegatus Sedis apostolicæ, Regularibus, aliisque quandoque applicare, salva semper ministrorum sustentatione. Innumera monumenta ex antiquitate illuc transcribere possem, ut ostenderem, semper necessarium fuisse consensum Episcoporum in translatione decimarum ad Mo-

nachos. Satis nunc sic referre Concilii V. Romani can. ix. *Ut nullus Abbas decimas, & primitias, & reliqua, quæ auctoritate Romani Pontificis, seu Episcopi consensu in cuius diocesi habitat recipit, detineat, apostolica sanctione firmamus.* Verum de hac obiter dictum sit. Altam nunc viam, per quam ad Regularium Cœnobîa decimæ pervenerunt, aperiamus.

III. Non modo a summis Pontificibus, & Episcopis, sed etiam ab ipsis laicis decimarum copiam Regulares acceperunt. Id autem hoc evenit pacto. Sæculis octavo, nono, & sequentibus cum Europa bellorum æstu arderet, & potissimum paganis hostibus undique premeretur, plures Ecclesias, decimas, & patrimonia sacra laici variis titulis occuparunt. Nobiles potissimum, propriis consumptis opibus in bello adversus infideles, alii ab ipsis Regibus decimas, & altaria obtinuerunt, alii propria auctoritate eadem invaserunt. Carolus Martellum decimas, & Ecclesias laicis concessisse, historiae produnt. Qua de re fragmentum edidit Petrus Pithœus, quod hæc continet. *Carolus Maior domus, & Austrasorum Princeps res Ecclesiarum propter assiduitatem bellorum laicis tradidit.* Vix laici degustarunt ecclesiasticorum reddituum saporem, aucta in dies fame, quæ bonorum possessione non extinguitur, sed accenditur, omnibus limitibus transiit, vel iure infestationis, vel aliis titulis, Ecclesiarum parochialium decimas aut a Regibus datas acceperunt, aut seipsis usurparunt. At, cum omnes res clament ad dominum suum, maxime bona sacra ad supremum universi orbis Dominum Deum clamorem emittunt, atque iniustos possessores continenter reprehendunt, & acerbis stimulis ad restitutionem perurgent. Itaque laici, sacrorum reddituum prædatores, & internis conscientiæ angoribus agitati, & externis Episcoporum adhortationibus permoti, de sacris manubiis restituendis consilium iniere. At, quia Clerus una cum bonorum iactura, morum quoque disciplinam amiserat, maluerunt laici Monachis, qui virtutum splendore fulgebant, quam Episcopis, & Parochis (forsitan non ita bene moratis) Ecclesias, & decimas restituere. Non omnes tamen, ut conscientiæ suæ facerent satis, restitutionem hanc executioni mandarunt. Plures quidem sponte, & ut intuitu litarent, id præstitere; sed plures alii non prius opima spolia Monachis reddiderunt, quam accepta ab iisdem pecunia. Ecclesiæ Pastores, quod neque auctoritate, neque po-

tentia tanta pollerent, ut ad sua sibi restitenda laicos cogerent, tempori morem gessere; & quod impedire nequiverunt, necessario adprobarunt. Rem hanc describit Christianus Lupus Tom. VI. edit. Venet. pag. 89. *Et Monachorum, & Regularium in cathedrali, aut collegiatis Claustris Clericorum disciplina tunc florentissima vigeat. Hinc plures laici, dum seculares seu singulares Clericos aversarentur, detentas altarium decimas illis donarunt, & ex ipsis fundarunt nova Monasteria, ac regularia Collegia, atque utramque istam professionem opulentissime ditaverunt. Ipsa dederunt cum onere reparanda, & ornanda fabrica, & sufficientis ad populi ministerium Cleri sustentandi. Post extinctam Caroli Magni sobolem, & patrata in Formosum Pontificem scandala, malum adeo resurrexit, ut laici in ipsis etiam Romanis Basilicis devotas adventantium fidelium oblationes invaderent, & ipsos adventantes in via prædarentur. Medicinam adhibere iterum cepit Gregorius sextus, Victor secundus, ac præsertim sanctus Leo nonus, laudatus ab Hermanno contrafacto. Et tunc iterum varia, in quibus vigeat regularis Ordo, Monasteria non parum profecerunt.*

IV. Grates itaque summæ Monachis agenda sunt, quod morum sanctimonia, virtutumque splendore potuerint e manibus laicorum sacra spolia extorquere. Sed ob id ipsum maximam subierunt Monachi invidiam, ob decimas nempe sibi a laicis collatas, sæpius sine ipsorum Episcoporum consensu. Hinc siquidem murmura, hinc dissidia, & iurgia Clerum inter & Monachos. Parochi apud Episcopos, & Episcopi apud summos Pontifices Monachos, tamquam iniustos decimarum usurpatores, traducebant. Quibus iurgiis, ac dissensionibus ut prospicerent Pontifices summi, haudquaquam Monachis decimarum acceptiones interdixere; sed decreverunt ipsos eas recipere debere, vel Sedis apostolicæ, vel Episcoporum consensu, ut patet ex Canone Concilii Romani sub Gregorio VII. quem paullo ante descripsimus. Simul vero quorundam Episcoporum avaritiam cohibuerunt, ac declararunt Sedem apostolicam adire Monachos debere, quoties Episcopi consentire renuerent, ut decimas a laicis donatas acciperent. Hæc omnia continentur in Concilio Romano, sub Urbano II. anno 1099. celebrato can. xv. *Nullus laicus decimas suas, aut Ecclesiam, aut quidquid ecclesiastici iuris est, sine consensu Episcopi, sive Romani consensione Pontificis Monasteriis, aut Canonicis offerre præsumat. Quod si quis Episcopus, im-*

pro-

probitatis, & avaritiæ causa consentire noluerit, Romano Pontifici nuntiatur, & eius licentia, quod offerendum est, offeratur. Similimus canon editus fuit in Synodo Melfensi anno 1039. Adeo frequentes canones tum Synodi, tum Pontifices ediderunt in Monachorum, decimas a laicis recipientium, favorem; quia non deerant pseudodoctores, inquit Christianus Lupus, qui effutiebant, non fecus Monachos ac laicos non posse licite decimas possidere. Quin eo audaciæ prolapsi erant, ut in statu damnationis prædicarent esse Monasteria quæ decimas possidebant. Hac erronea doctrina multi Monachi decepti, Cœnobîis relictis, alio se receperunt. Hæc omnia describit Ivo Carnotensis Episcopus epist. cxcii. *Hæc & his similia præcones huiusmodi non intelligentes, aut non legentes, suadent Monachis ut sua Monasteria deserant propter Abbates suos, & procuratores Monasteriorum suorum, qui aliquas decimas, quæ iure pertinent ad dispensationem Episcoporum, Monasteriis suis acquisierunt. Dicant mihi tam subtiles divinum iudiciorum scrutatores, quid salubrius sit Monachis, utrum permanere Cœnobîis sub Præpositorum suorum obedientia, quæ melior est quam victima, & ibi vivere de decimis, & oblationibus fidelium, quas Ecclesia lege caritatis communicare potest tantum Monasteriis, sed etiam Xenodochiis, infirmis, & peregrinis; an fieri Sarabaitas, ut in privatis locis proprio iure vivant, & victum sibi de substantia pauperum per manus raptorum, & de fenore negotiatorum accipiant. Licet enim decimæ, & oblationes principaliter debeantur clericali militiæ; potest tamen Ecclesia omne quod habet, cum pauperibus habere commune. Quanto magis cum his pauperibus qui, relictis facultatibus propriis, non in angaria baiulantes crucem Christi, sequuntur pauperem Christum? Est tamen, in quo Abbatibus, & Præpositis Monasteriorum parcendum esse non existimem, si ab illis ad quos non pertinet, id est a laicis, decimas, & oblationes accipiant; si inordinate eas a quibuscumque personis acquirant; si terminos transgrediantur antiquos, id est si stipendia Presbyterorum antiquitus instituta minorent, ac sibi usurpent. Nec tamen ideo Monachi qui hæc ignorant, aut non probant, debent suam collectionem deserere, aut Abbatibus suis minus obedientes existere. Hæc sancti Ivonis epistola compescuit multorum audaciam, pluresque Monachos propriorum Abbatum regimini subiecit. Animadvertit laudatus Lupus, plures Monachos religioni sibi duxisse iis in*

Monasteriis, quæ decimas possidebant, vitam degere. Quis enim nesciat, inquit, sanctissimum Cisterciensem Ordinem prodidisse ex schismate, & quasi apostasia quorundam fratrum e Molifmensi Monasterio? Existimabant enim se extra salutis viam digredi, eo quod divi Benedicti Regulam prohibere censerent altarium, Ecclesiarum, decimarumque possessionem. Qua de causa Venerabilis Albericus, secundus Cistercii Abbas, longo tempore, tamquam schismatis auctor, aut incensor Molifmensis carcerem sanctificavit. En quomodo divina providentia passim permisit ut sacrorum Ordinum instauratores, atque monastica disciplinæ reparatores, maiorum fratrum persecutionibus vexarentur. Quorum? ut illi meritorum, isti scelerum mensuram implerent.

V. Porro ideo laici decimas Monasteriis libentius conferebant, quod Monachos liberaliores in pauperes, & exactiores bonorum ecclesiasticorum dispensatores reputarent. Non in Monachorum dumtaxat sustentationem, sed & in pauperum, viduarum, ac orphanorum subsidium decimæ potissimum Monasteriis conferebantur; ut testatur præ alii D. Petrus Damianus Lib. II. epist. xiv. *Ut copiosiora in pauperes alimenta proficiant, dantur in Monasteriis, & Eremis decimæ quorumcumque proventuum, & non modo pecorum, sed cornicum pariter, & ovorum.* Hinc infert Lupus, Monasteria, & Clericorum Collegia, quæ decimas possident, ad largas, copiosaque eleemosynas pauperibus impertiendas, non modo caritatis, sed etiam iustitiæ lege obstringi: Et quia non pauca Monasteria minus exacte tantum debitum impleverunt; idcirco ab instituto defecere, & in laxitatis sentinam prolapsa, in commendas redacta fuerunt. Copiosæ siquidem divitiæ semper disciplinæ tum ecclesiasticæ, tum monasticæ, infestæ extiterunt, & exitiales. Abundans decimarum possessio occasio fuit cur Regula D. Benedicti a sua primæva severitate declinaverit. Ut eiusdem Regulæ pristina observantia instauraretur, institutus fuit Cisterciensium Ordo in summa paupertate absque decimis, & altaribus. Cuius paupertatis disciplina ut facta tecta custodiretur, Alexander III. sacro illi Ordini decimarum receptionem interdixit; & tamdiu in paupertatis observatione floruit, quamdiu saluberrimis sanctissimi Pontificis decretis paruit Ordo ille.

VI. Non modo Monachis, sed etiam Fratribus mendicantibus decimæ, & Ecclesiæ collatæ fuere, modo a laicis, consentientibus

Episcopis, modo ab Episcopis ipsis. Fulconem Episcopum Tolosanum decimarum usum concessisse Patribus Prædicatoribus, comperit est. Concessionem hanc confirmasse Honorium III. pariter certum. Id tamen cautum fuit ut non ipsi, sed Presbyter ab Episcopo institutus regeret altaria. Temporis decursu Fratres ipsi Ecclesias regebant. Hinc dissidia, & murmura Parochorum. Ioannes vigesimus secundus sua peculiari constitutione professorem cuiuslibet mendicantium Ordinis ad inferiores cathedralibus Ecclesias postulari prohibuit. Sanctus Pius V. huic constitutioni derogavit, & privilegium indultum cunctis mendicantibus, ut quemque e suis Fratribus præsentare Episcopo possent pro animarum cura peragenda in Ecclesiis sibi subiectis. Hæc pauca delibasse sufficiat circa decimas, a Pontificibus, Episcopis, & laicis, Regularibus concessas. Qui plura cupit, consulat laudatos Lupum, Thomassinum, & Vanespen.

VII. Quæres, an privilegium, sine ulla causa iusta laico concessum, non solvendi vel recipiendi decimas, validum sit? Resp. Sub initium istius capituli dictum est, posse summos Pontifices iusta de causa valide, & licite tum Ecclesiasticis, tum laicis aliquam decimarum partem applicare. Quoniam laici, licet capaces non sint iuris recipiendi decimas, quia ius istud spirituale est, ut diximus; capaces tamen sunt fructuum decimarum, qui temporales sunt. Quæstio specialis de laicis instituitur. Nam, si applicatio fiat decimarum personis ecclesiasticis, etiam absque iusta causa, valida est. Tunc etenim non violatur iustitia commutativa; nisi fieret cum damno ministrorum, populis intervenientium, quibus, ut dictum est, ex iustitia alimenta debentur. Quibus positis, dicimus, applicationem decimarum, factam per Pontificem laico sine ulla iusta causa, esse nullam; atque adeo nec Pontificem concedentem, nec laicum recipientem tutum reddere in conscientia. Ratio evidens est. Siquidem decimæ a fidelibus conferuntur in communem Ecclesiæ utilitatem, in pauperum, & ministrorum sustentationem, in divinum cultum aliaque pia opera; non vero in usus profanos. Pontifex autem non est dominus absolutus istorum honorum, ita ut possit prohibito, cuicumque voluerit, eadem impartire; sed est supremus dispensator intra fines quorum in ruit eadem bona a fidelibus collata sunt. Ergo, dum illa in usus profanos converteret Pontifex, peccaret contra iustitiam commu-

tativam, & ius naturale, ac divinum: & eiusmodi elargitio nulla esset, utpote contra intentionem offerentium decimas, & contra voluntatem veri domini. Neque enim Deus potestatem Pontifici contulit in destructionem, sed in ædificationem Ecclesiæ. Quando tamen certo, & evidenter non constat, sine causa applicationem factam fuisse, qui recipiunt decimas, tuti sunt in conscientia; dummodo veras, & non falsas causas exposuerint. Nec enim præsumendum est, Pontifices summos prodigere Ecclesiæ bona, & sine rationabilibus piisque causis eadem dissipare. Hanc doctrinam in publica Signatura gratiæ uberrima eloquentia explanavit summus Pontifex feliciter regnans, BENEDICTUS XIV. elapso anno 1747. ut in *Lib. de leg. fusius explicabo*. Heinc inferitur, nullam quoque futuram applicationem fructuum alicuius beneficii alicui personæ, etiam ecclesiasticæ, vel loco sacro, quando fieret cum detrimento congruæ sustentationis ipsius ministri, seu beneficiati. Quoniam, ut sæpius dictum est, congrua sustentatio ministri, intervenientis populo, est de iure divino naturali, quod obnoxium non est humane potestati. Quare is cui eiusmodi fructus applicati essent, ad restitutionem teneretur pro ea parte quæ necessaria est ad congruam ministri sustentationem. Sed de hoc fusius suo loco.

CAPUT V.

De personis quæ decimas solvere tenentur. Plures quæstiuncule hac de re explicantur.

I. **O**Mnes fideles baptizati vi iuris communis, per se loquendo, nisi aliquo privilegio exempti sint, ad decimas solvendas adstringuntur. Clare traditur in cap. *Ex transmissa*, & c. *A nobis* de decimis. Res certa est penes omnes tum Canonistas, tum Theologos cum D. Thoma 2. 2. *quæst. lxxxvii. artic. 1. & 4.* Explicantur singula membra propositæ assertionis. Ex quo fideles baptizati teneantur ad solutionem decimarum, excluduntur omnes infideles non baptizati, qui a decimis pendendis liberi sunt. Quandoquidem, si præceptum decimarum spectetur, ut naturale est, alimenta ministris Ecclesiæ conferenda præcipiens, planum est non obligare infideles, qui, cum a ministris Ecclesiæ spiritualia nec recipiant, nec recipere teneantur, usquedum sunt extra Ecclesiam, naturali iure ad eosdem ministros alienos non obligantur. Si præceptum quatenus eccle-

lia-

siasticum est, consideretur, pariter comperit, non obligare infideles, qui, cum non sint Ecclesiæ membra, Ecclesiæ legibus non sunt subiecti. Fideles autem baptizati & a ministris Ecclesiæ recipere alimenta spiritualia tenentur, & membra sunt Ecclesiæ: ideo iure & naturali, & ecclesiastico ad decimas exsolvendas obligantur. Hæretici baptizati tenentur ad solvendas decimas, quia ratione baptismatis subiecti sunt præceptis Ecclesiæ: & quamvis alimenta spiritualia non recipiant, tenentur tamen recipere, & ministri parati sunt ad ea omnia illis conferenda quæ ceteris suis ovibus ministrant. Catechumeni, qui sunt filii infidelium, non tenentur lege decimarum: quia fides interna, & privata, absque professione solemnī in faciem Ecclesiæ, & sine characterē baptismatis non subiicit eos Ecclesiæ legibus. Filii Catholicorum obligantur ad decimas solvendas, etiam si adulti differant baptismatis susceptionem; quoniam ratione characteris parentum, seu originis, Ecclesiæ præceptis obnoxii sunt: idcirco ad decimas tenentur.

II. Quæst. I. An Iudei, Turcæ, ceterique infideles qui numquam baptismata susceperunt, teneantur solvere decimas prædiales de fundis, quos possident in locis Christianorum? Resp. Infideles per se, ut dictum est, quatenus infideles sunt, decimarum oneri non subiiciuntur; ratione tamen alicuius circumstantiæ ad aliquas decimas exsolvendas obligantur. Ad aliquas, inquam, non ad omnes. Nam communis est Theologorum sententia, ad decimas personales non teneri; quia eiusmodi decimæ dantur Ecclesiæ ratione administrationis rerum spiritualium: Nil autem spirituale ab Ecclesia infideles recipiunt. Quare opinio Gloffiæ, in cap. *Quanto* contrarium defendentis, communiter improbat. Aliqui Canonistæ docent, infideles, habitantes in aliqua Christianorum parochia, teneri ad decimas personales ratione compensationis damni quod Ecclesia patitur. Si enim loco infidelis inhabitaret Christianus, is decimas solveret. Sed hæc ratio, ut inquit Sotus *Lib. IX. de iustit. & iur. qu. iv. art. 4.* nulla est. Quandoquidem Ecclesia ius non habet, ut omnes Christiani alicuius parochiæ laborent, negotientur, arteque exerceant. Quid, si omnes illius parochiæ nobiles essent? Anne nobiles tenerentur se vere decimas personales, quas solverent artifices, & negotiatores? Nulla ergo probabilitate gaudet opinio Panormitani, Abbatis, & quorundam aliorum Canonistarum, obligantium infideles ad

decimas personales ratione compensationis damni quod afferunt Ecclesiæ. Quoad decimas autem prædiales distinctio opus est. Nam infideles vel possident prædia in locis, & provinciis Christianorum, quæ ab ipsis Christianis emerint; vel alia prædia possident in propriis provinciis quæ Christianorum potestati non subiacent. De prædiis quæ in Christianorum locis possident, decimas pendere obligantur, non quatenus infideles, sed quatenus illis prædiis affixum est onus reale decimarum: quod onus sequitur prædia, quocumque devolvantur. Hoc aperte declaratum est in capite *Quanto*, de usuris his verbis. *Hæc eadem pœna Iudeos decernimus compellendos ad satisfaciendum Ecclesiis pro decimis, & oblationibus debitis, quas a Christianis de domibus, & possessionibus aliis percipere consueverunt, antequam ad Iudeos quocumque titulo devenissent, ut sic Ecclesiæ conferrentur indemnes.* Ex quo textu colligitur, Ecclesiam habere ius ad exigendas decimas ex tali prædio. Porro hoc iure Ecclesia defraudari nequit ob infidelitatem acquirentis. Hæc omnia docet S. Antoninus II. Part. tit. iv. cap. III. §. 2. *Decima prædialis ... debet dari indistincte a possidente prædiis, sive iuste sive iniuste possideat; & non solum, si possideantur prædia a Catholico, sed etiam ab hæretico, Iudeo, vel Pagano.* Thomas, & Raymundus. De prædiis quæ infideles possident in propriis provinciis, ad decimas non tenentur: quia Ecclesia nullum ius habet, vel habuit in illa prædia. Oppositum sustinet Panormitanus cum quibusdam aliis Canonistis: quia, inquit, licet infideles non sint iuri ecclesiastico obnoxii; nihilominus subiiciuntur iuri divino. Nonne creature omnes ratione præditæ tenentur recognoscere Deum, ad supremum rerum Dominum? Ergo hæc ratio, ut scilicet infideles recognoscant supremum Dei dominium, decimas Deo offerre adstringuntur. Et videtur hoc colligi ex cap. *Qua nobis*. Responsum facile est. Utrique omnes, tum fideles, tum infideles, tenentur supremum ac universale unius Numinis dominium venerari, suamque ipsi submissionem aliquo tributo, & oblatione testari. Sed falsum est, vi iustis iuris obstringi infideles ad recognoscendum hoc divinum supremumque dominium decimarum solutione; cum possunt huic debito satisfacere aliquo alio tributo, seu sacrificio. Præceptum solvendi decimas in veteri lege non obligabat alios præter Iudeos: & nihilominus aliæ nationes Deo offerre aliquas oblationes, illumque aliquo

tri-

tributo recognoscere adstringebantur. Antequam ergo infideles Ecclesie membra fiant, absolute non subiiciuntur Ecclesie præceptis. Hæc responsio, subdis, evincit solum, infideles non debere solvere decimas quoad quantitatem, quod iuris est ecclesiastici; non vero eos exemptos esse a decimis, quatenus sunt alimenta ministrorum, quæ naturali divinoque iure illis debentur. Responsio data utrumque evincit. Nam infideles a ministris alimenta spiritualia non recipiunt, nec sunt illorum oves; & ministri non sunt pastores ætæ infidelium, sed fidelium.

III. Quæst. II. *An Ecclesia iure exigere possit ab infidelibus tributum congruum ad sustentandum Prædicatores, & Missionarios, quos ad eorum conversionem mittit?* Resp. Ecclesia ab infidelibus, in terris sibi subiectis inhabitantibus, sibi que temporaliter subditis, reipsa exigit hoc tributum. Romæ siquidem Iudæi pensionem pendunt ad alendum Prædicatorem qui illis Christi Evangelium exponat. Hæc potestate uti non solet Ecclesia in infideles, sibi non subiectos quoad temporalem iurisdictionem. Verum utique est, Christum Dominum omnes ad fidem vocasse, & vocare. Et, quemadmodum mortuus est pro omnibus, ita omnes quoque Ecclesie suæ supposuit, quatenus scilicet omnes tenentur Evangelii prædicationem suscipere, illius ministris audire, eis que parere. Quia tamen Deus ipse neminem cogit ad fidem suscipendam; ideo nec illius Ecclesia, quæ eiusdem Dei spiritu regitur, sua potestate utitur ad cogendos infideles, ut fidem amplectantur: ac proinde tributum imponere non solet infidelibus sibi non subditis, tum ad evitandum scandalum, quod inde consequi posset; tum ad imitationem Iesu Christi, & Apostolorum, qui omnino gratis legem gratiæ in omnes gentes promulgarunt, quive proprio labore victum sibi comparabant, aut a fidelibus, iam fide imbutis, quotidianam stipem accipiebant.

IV. Quæst. III. *An Summi Pontifices, & Episcopi teneantur decimas solvere?* Resp. Nec Pontifices, nec Episcopi obnoxii sunt decimis personalibus. Non Pontifex, quia nullum habet superiorem, cui subiiciatur: & licet etiam ipse sacramenta a ministris percipiat; attamen ille ipse potestatem ministris confert impertiendi sacramenta. Neque Episcopi ad has decimas personales pendendas obligati sunt. Et certe non Parochis, quia sunt sibi subiecti; non Pontifici, quia, licet iusta de causa posset summus Pontifex

Episcopis, utpote sibi subditis, decimas personales imponere; reipsa tamen hac potestate Pontifices numquam usi sunt, sed alia via sibi providerunt. Sic docet D. Thomas 2. 2. quæst. lxxxvii. artic. 4. ad 3. *Unde nunc eadem ratione tenentur Clerici summo Pontifici decimas dare, si exigeret. Naturalis enim ratio dicitur ut ille qui habet curam de communi multitudinis statu, provideatur de communibus bonis, unde possit exequi ea que pertinent ad communem salutem.* Pontifices vero obnoxii sunt decimis prædialibus de illis terris, seu fundis, quos possident titulo patrimonii temporalis. Quoniam, facta parochiarum partitione, unicuique Ecclesie assignata sunt prædia cum onere decimarum: quod onus, reale cum sit, semper annexum est præfatis prædiis. Ergo, si Pontifices possessores sint titulo vel hereditatis, vel emptionis, vel donationis, vel quocumque alio temporali iure, eiusmodi prædiorum, obstricti sunt ad solvendum decimarum debitum eisdem terris affixum. Idem de Episcopis potiori iure dicendum est. De prædiis, quæ habent ratione Episcopatus, seu quæ reditus sunt dignitatis episcopalis, non tenentur decimas solvere. De prædiis vero profanis, seu quæ titulo hereditatis, patrimonii, vel emptionis possident, decimas solvere adstringuntur, ob rationem iam dictam, quod prædiis eiusmodi adnexum sit onus reale decimarum, quæ a quocumque solvi debent.

V. Quæst. IV. *An Clerici curati, seu Parochi teneantur decimas solvere personales, & reales?* Resp. Ad decimas personales non tenentur: quia istæ solvuntur Pastori ratione sacramentorum. Parochi autem, cum recipiant sacramenta, ea non suscipiunt ab aliis Parochis, tamquam subditi, sed tamquam cooperatores in vinea Domini. Neque tenentur solvere decimas Episcopis de fructibus beneficiorum: quia nec iure, nec consuetudine tale debitum constat. Obligantur vero solvere decimas de prædiis quæ possident titulo temporali hereditatis, emptionis, aut quovis alio. Sic docet D. Thomas 2. 2. quæst. lxxxvii. art. 4. *Clericis autem, in quantum sunt ministri altaris, spiritualia populo seminantibus, decimæ a fidelibus debentur. Unde tales Clerici, in quantum Clerici sunt, id est in quantum habent ecclesiasticas possessiones, decimas solvere non tenentur. Ex alia vero causa, scilicet propter hoc quod possident proprio iure, vel ex successione parentum, vel ex emptione, vel quocumque huiusmodi modo, sunt ad decimas solvendas obligati.*

VI.

VI. Quæst. V. *An Clerici simplices teneantur ad decimas tum personales, tum reales?* Resp. Ut primum de decimis personalibus loquamur, animadvertamus oportet, Clericos duplici ex titulo lucrari posse, spirituali nempe, & temporali. Actione spirituali lucrari possunt, dum Missam canunt, dum cada-vera defunctorum tumulant &c. Quæ his actionibus lucrantur, decimis obnoxia non sunt. Ex iis vero quæ corporali labore, seu profano, & temporali titulo lucrantur, tenentur decimas persolvere. Siquidem decimæ personales debentur ratione sacramentorum, quæ ipsi Clerici recipiunt a suis Parochis. Nomine autem Clericorum intelligimus non solum eos qui in minoribus ordinibus sunt constituti, sed etiam Sacerdotes. Ad decimas vero reales quod attinet, distinctione pariter opus est. Nam de fructibus beneficiorum, aut decimis quas ipsi ratione beneficiorum percipiunt, decimas solvere non tenentur; ut declaratum est in cap. *Novum genus*, de decimis, ubi Paschalis II. hæc decernit. *Novum genus exactionis est, ut Clerici a Clericis decimas exigant; cum nusquam in lege Domini hoc legamus. Non Levita a Levitis decimas accepisse leguntur.* Quam decretalem refert S. Thomas 2. 2. quæst. lxxxvii. art. 4. in arg. *Sed contra.* De prædiis vero quæ titulo hereditatis, emptionis, donationis, vel alio simili possident, decimas solvere tenentur; etiam si eiusmodi prædia sint in territorio Ecclesie cui inserviunt. Ita D. Thomas loco laud. ad 1. *Clerici de propriis prædiis tenentur solvere decimas parochiali Ecclesie, sicut & alii, etiam si ipsi sint eiusdem Ecclesie Clerici: quia aliud est habere aliquid ut proprium, aliud ut commune. Prædia vero Ecclesie non sunt ad decimas solvendas obligata, etiam si sint infra terminos alterius parochie.* Hinc inferitur, teneri Clericos ad solvendas decimas etiam de fructibus patrimonii, cuius titulo ordinati fuerunt: quia eiusmodi fundus, seu terræ in patrimonium deputatæ possidentur a Clericis titulo temporali, & solum ad tempus deputatæ sunt, ad sustentationem Clericorum; ceterum remanent bona laicalia. Non ergo defraudari debent Ecclesie parochiales iure exigendi super illis prædiis decimas quæ sibi debebantur, antequam fundi eiusmodi deputarentur in patrimonium Clericorum. Hæc omnia, quæ hucusque dicta sunt, communiter Theologi docent.

VII. Quæst. VI. *An Principes, & Reges ad decimas pendendas teneantur?* Resp. Preceptum de decimis solvendis universale est

omnesque fideles baptizatos comprehendit: ergo & Reges, & Principes. Eadem enim est omnium ratio. Non minus enim Principes, Regesque subditi sunt Pastoribus Ecclesie in spiritualibus ac ceteri fideles; & ab illis sacramenta percipiunt. Communis penes omnes sententia.

VIII. Quæst. VII. *An pauperes subiecti sint decimarum solutioni?* Resp. Distinguenti sunt varii paupertatis gradus, seu status. Nam primus gradus paupertatis est quæ appellatur communis. Secundus gradus paupertatis est quæ vocatur gravis. Ultimus gradus paupertatis est quæ denominatur extrema. Pauperes qui solum communi paupertate laborant, non eximuntur a decimarum solutione, sicut neque a pendendis Regibus tributis liberantur: quia pauperes in hac communi paupertate habent, ut supponitur, congrua alimenta ad propriam, & familiæ sustentationem. Ergo, si quid superfit ad necessariam sustentationem, tenentur illud pro decimis offerre. Pauperes in extrema necessitate constituti a decimarum debito omnino liberi sunt: quia in tali statu possunt aliena, ut propria, accipere. Ergo potiori iure valent decimas retinere, quarum præceptum cum tanto rigore non obligat. Communia sunt hæc penes omnes. Nec tenerentur pauperes, si ad meliorem assurgerent statum, decimas quas in extrema necessitate non præbuerunt, compensare Parochis: quoniam tunc retinuerunt quod suum erat; quidquid alii dicant. Sed de hoc fusius suo loco. Quid autem dicendum de pauperibus gravi laborantibus necessitate? Suarez Tom. I. de Relig. tract. II. Lib. I. cap. xvi. num. 18. docet, probabile esse, gravem necessitatem eximere pauperem a decimis solvendis: tum quia eiusmodi fructibus indiget pauper ad suam, & familiæ sustentationem (talis siquidem reputatur necessitas gravis: tum quia præceptum istud affirmativum est quod pro semper, ut dicitur, non obligat; sed cum certis circumstantiis. Nec præceptum decimarum in omnibus circumstantiis urget; sed dilationem solutionis permittit propter gravem necessitatem debitoris: sicut qui possidet rem alienam, & non potest reddere statim sine gravi iactura personæ, vel status, potest differre restitutionem. Admissa vera gravi necessitate, absolute non negarem probabilitatem istius sententiæ. Quoniam decimæ, potissimum quantitate inpetita, institutæ sunt, & præcipiuntur ab Ecclesia non solum in sustentationem ministrorum,

X. Quæst. VI. *An privilegia Regularium de exemptione decimarum foveant etiam Monialibus?* Resp. Communis sententia est affirmativa: quia plures Pontifices præfata privilegia ad Moniales etiam dilatarunt, scilicet Bonifacius VII. Sixtus IV. Leo X. Paulus III. Clemens VIII. Pius IV. ut referunt Emmanuel Rodriquez in *Qg. Reg. Tom. II. quæst. xlv. art. 3. & Tom. III. quæst. xxxiv. art. 15.* Miranda in *Manual. Præc. Tom. II. qu. xlix. artic. 23.* Barbosa de iure Eccles. cap. xxvi. §. 3. numer. 36. pluresque alii. Equites Ordinum militarium, qui sunt veri Religiosi, omnibus Regularium privilegiis, quæ exemptionem a decimis spectant, fruuntur, ut communiter omnes docent. Excipiuntur tamen bona patrimonialia, quæ absque dubio decimarum pensioni sunt subiecta.

XI. Quæst. VII. *Quomodo citata privilegia exemptionis ab onere decimarum amittantur?* Resp. Primo amittuntur per non usum universalem Ordinis, cui sunt concessa. Neque enim ad amissionem privilegiorum sufficit non usus alicuius Cœnobii: quia causa concedendi eiusmodi privilegia non fuerunt merita huius vel illius Monasterii, sed totius Ordinis. Ergo neque demeritum negligentia unius vel alterius Monasterii causa erit amissionis eorumdem. Quin per usum aliorum Cœnobiorum conservantur etiam in beneficium illius Cœnobii quod iisdem no. luit, vel neglexit uti; ita ut valeat imposterum frui beneficio eorumdem privilegiorum. Secundo cessant eiusmodi privilegia, quando decursu temporis evadant nimis damnosa Parochis, eorumque iura graviter lædant. Puta, si tempore concessionis exigui & modici erant Cœnobii fundi, vel non adeo abundantes; deinde titulo sive donationis, sive hereditatis, sive emptionis, sive quavis alia via nimium augeantur, v. g. supra medietatem, & ultra: tunc Parochi grave damnum perferunt. Nam, si fundi in eorum territorio devolvantur a laicis ad Regulares, & si devoluti ad Regulares eximantur ab onere decimarum; Parochi amittunt decimas quas antea percipiebant. Graviter ergo læduntur. Porro privilegium quodcumque expirat, quoties tertio grave nocumentum infert. Abbas in *capit. Suggestum ix. h. t. num. 3. & 4.* Barbosa in *idem cap. Reiffensuel Lib. III. tit. xxx. de decim. numer. 76.* Suarez *Tom. I. de Relig. tract. II. Libr. I. cap. xx. numer. 2.* Fillucius *tract. xxvii. cap. VIII. quæst. x. numer. 185.* & communiter tum

Theologi, tum Canonistæ. Quando porro privilegium debeat censer, & iudicari graviter, ac enormiter lædens, non est adeo facilis decisio. Communiter citati Auctores docent, læsionem seu damnum Parochi debere esse certum, manifestum, evidens, ut privilegium ipso facto amittatur; vel ut iudex inferior, nempe Episcopus, possit declarare privilegium in tali casu cessare. Si autem dubium sit, num læsio Parochi sit levis, vel gravis, ad summum Pontificem pro declaratione recurrendum est: cap. *Cum venisset XII. de iudiciis*, ubi Innocentius III. *Cum super privilegiis Sedis apostolica vertatur quæstio, nolumus de his per alios iudicari:* quia illius est interpretari privilegium, cuius est privilegium concedere. Tertio amittuntur privilegia *transfatione, compositione, seu pactione facta inter partes*, si necessaria requisita ad sint, maxime consensus Superiorum iuxta cuiusque Ordinis statuta: quoniam super privilegio, universo Ordini concessio, non possunt superiores alicuius Monasterii transactionem peragere, inconsultis superioribus totius Ordinis.

XII. Ex his omnibus quæ dicta sunt, colligas velim, in hac a decimis exemptione usum maxime, & consuetudinem locorum attendendam esse. In dubiis diffidia evitentur, & cum Parochis de bono & æqua compositiones fiant. Quo liberiores cum Parochis erunt Regulares, eo ditiores erunt. penes Deum, & mundum; quemadmodum litigiosi Deo, & mundo odiosi sunt. Abstine a litibus, & minues peccata.

CAPUT VII.

De quibus rebus decima tum personales, tum prædiales, quoque tempore, & loco solvi debeant.

I. Quæst. I. *De quibus lucris solvenda sint decimæ personales?* Resp. Vi iuris communis de omnibus lucris, & proventibus per industriam acquisitis decimæ solvi debent. Ita omnes tum Canonistæ, tum Theologi. Iura clara sunt. Cap. *Transmissa* de decim. xxiii. h. t. *Fidelis homo de omnibus quæ licite acquirere potest, decimas erogare tenetur.* Cap. *Tua nobis*, xxvi. *De cunctis omnino proventibus decimæ sunt reddende.* Cum concordantiis. *De vino, grano, fructibus arborum, pecoribus, negotiatione, de ipsa etiam militia, de venatione, & de omnibus decimæ sunt ministris Ecclesiæ*

tri-

tribuenda. Item *de proventibus molendinorum, piscinarum, feno, de negotio, & artificio.* Quare vi iuris communis omnes mercatores de lucris negotiatione acquisitis, omnes milites, doctores, advocati, iudices, lectores de suis proventibus, omnes piscatores de præda per piscationem comparata, omnes venatores de venatione, omnes artifices de fructibus suarum artium, omnes famuli, & famulæ de mercede acquisita decimas solvere tenentur miniutris Ecclesiæ. Sententia communissima.

II. Quæst. II. *An decimæ solvenda sint de rebus illicite acquisitis?* Respondet D. Thomas 2. 2. quæst. lxxxvii. art. 2. ad 2. *Dicendum, quod aliqua male acquiruntur dupliciter. Uno modo, quia ipsa acquisitio est iniusta; puta quæ acquiruntur per rapinam, aut furtum, aut usuram: quæ homo tenetur restituere, non autem de eis decimas dare. Tamen, si aliquis ager sit emptus de usura, de fructu eius tenetur usurarius decimas dare. . . . Quædam vero dicuntur male acquisita, quia acquiruntur ex turpi causa: sicut de meretricio, & histrionatu, & aliis huiusmodi: quæ non tenentur restituere. Unde de talibus tenentur decimas dare secundum modum aliarum personalium decimarum. Tamen Ecclesia non debet eas recipere, quamdiu sunt in peccato, ne videatur eorum peccatis communicare; sed, postquam poenituerint, possunt ab eis de his recipi decimæ.*

III. Quæst. III. *An recensita decimæ personales non solum vi iuris communis, sed etiam ex usu, & consuetudine, quæ nunc obtinet, solvenda sint?* Resp. Decimæ, quæ iuxta omnes vi iuris communis debentur, usu, & consuetudine omnes abrogatæ sunt. Nullibi enim, quantum scire licet, solvuntur, ut fatentur communiter Auctores; & quisque suæ regionis testis est, eiusmodi decimas non perfolvi. Hinc concludit D. Thomas loco laudato ad 1. *In nova lege tenentur homines ad decimas personales, secundum consuetudinem patriæ, & indigentiam ministrorum.* Quare, si in aliqua civitate, vel parochia fundi non essent, ex quibus decimæ perfolvi possent, uti est Venetiis, decimæ personales solvendæ forent, seu fideles aliqua via ministris suis alimenta, quæ iure naturali, & divino eis debentur, illis tribuere adstringerentur. Res est manifesta.

IV. Quæst. IV. *De quibus rebus decimæ prædiales, seu reales solvenda sint?* Resp. Vi iuris communis debentur decimæ Ecclesiis de omnibus, & singulis fructibus

Conc. Theol. Tom. V.

qui e terra seu prædiis tum communibus, tum novalibus producuntur: de tritico, hordeo, omnique alia segete, de palea sive integra, sive comminuta, de feno, de omnibus fructibus arborum, de foliis mororum, de nucibus, castaneis, de oleo, seu olivis, de oleribus, & leguminibus. Excipit tamen quosdam fructus minutos D. Thomas loco citato ad 3. quia, inquit, nec in veteri lege determinatum fuit ut de huiusmodi minutis rebus decimæ dentur. . . . Unde & nunc de huiusmodi minutis rebus non tenentur homines decimas dare, nisi forte propter consuetudinem patriæ. Decimæ quoque debentur de pasuis, pratis, de lino, canape, de auri fodinis, argenti fodinis, de proventibus domorum, clibanorum, molendinorum. In his omnibus cuiusque patriæ consuetudo attendenda est. Nam certum est quod hodie non solvuntur ubique decimæ de omnibus recensitis fructibus.

V. Quæst. V. *An decimæ solvenda sint de fructibus, antequam deducantur expensæ factæ, vel tributa, & vectigalia, ac operariorum pretia?* Respondet D. Thomas 2. 2. quæst. lxxxvii. artic. 2. ad 4. *Debentur autem decimæ de fructibus terræ, in quantum proveniunt ex divino munere. Et ideo decimæ non cadunt sub tributo, nec etiam sunt obnoxia mercedi operariorum. Et ideo non debent prius deduci tributa, & pretium operariorum, quam solvantur decimæ; sed ante omnia debent decimæ solvi ex integris fructibus.* D. Thomæ accedunt omnes Canonistæ, & Theologi, qui pariter asserunt, nec detrahendum esse semen, puta tritici, hordei; etiam si quantitas fructus, seu messis, non excederet quantitatem illius grani quod seminatum fuit. Quare coloni partiarum non possunt ante decimarum solutionem expensas deducere; sed primum ex fructibus in unum cumulum congestis decimæ extrahi debent; & postea divisio facienda inter dominum & colonum. Licita tamen est illa consuetudo, qua agricolæ ante fructuum decimationem elargiuntur eleemosynam ex cumulo tritici, vini, aliorumque fructuum. Immo licita quoque esset consuetudo, si introducta fuisset, extrahendi prius semen terræ mandatum, deinde decimas; quod quid in oppositum dicat Sorus *Libr. IX. de iur. & iur. quæst. IV. artic. 2.* Consuetudo enim vim habet potillimum in circumstantiis decimarum, ut supra dictum est: quia quantitas, iuris est ecclesiastici.

VI. Quæst. VI. *De quibus fructibus, qui dicuntur mixti, solvenda sint decimæ?*

P

que

que pariter mixta nuncupantur? Resp. De omnibus fetibus animalium, ut de bobus, capris, & ovibus, de quibus cap. Omnes xvi. quæst. vii. dicitur: Omnes decimæ terre, sive de frugibus, sive de pomis arborum, Domini sunt: quidquid decimum venerit, sanctificabitur Domino. De pullis quoque camelorum, equorum, asinorum, porcorum, de lana pecorum, de lacte, & caseo decimanda sunt. Item ex pullis & ovibus gallinarum, & anserum, ex melle, & cera decimæ solvi debent. Fetus animalium non statim ac nati sunt, sed solum quando sine mane vivere possunt, dandi sunt in decimam. Lana post tonsas oves, butyrum, & caseus in fine collectionis.

VII. Quæst. VII. Quo tempore solvenda sunt decimæ prædiales? Resp. Statim ac collecti sunt fructus, decimæ solvi debent; ut expresse habetur in cap. Cum homines de decimis. Mandamus quatenus eos cogatis, ut decimam, statim fructibus collectis, persolvant, atque de subtractis, & retentis id grana satisfactionem exhibere procurent. Peccant igitur qui tardius quam par est decimarum solutionem differunt. Non tamen absolute damnandi sunt peccati mortalis, ut ait Leander tractat. vi. disput. iv. quæst. xxxv. ubi nimis præcipitanter resolvit, peccare mortaliter eos qui differunt solvere decimas ultra tempus consuetum; & de peccato mortali intelligendam esse Glossam ad cap. Cum homines. Neque enim dilatio quæque culpam inducit mortalem. Ex circumstantiarum itaque varietate culpæ gravitas colligenda erit. Peccant quoque qui deteriore fructuum partem in decimas persolvunt: &, si detrimentum sit grave, peccatum erit mortale contra iustitiam; & consequenter debitum erit restitutionis faciendæ. Nec tamen tenetur tribuere meliores fructus: sed bona fide ex cumulo manipulorum frumenti, vini &c. prout res se se offerunt, decerpere fructuum quantitatem pro pendendis decimis.

VIII. Quæst. VIII. An parochiani teneantur solvere decimas, antequam eas Parochus petat? Resp. teneri parochianum solvere decimas, etiam si Parochus illas non petat: quia unusquisque reddere alteri tenetur quod eius est, etiam illo non petente. Nec enim Ecclesia præcipit ut fideles requisiti decimas solvant; sed absolute solutionem præcipit decimarum. Contrariam sententiam defendit Grassius Part. II. cap. xxvii. numer. 15. citatque pro se SS. Thomam, & Antoninum. Sed falso, cum ex eorum doctrina apertissi-

me colligatur oppositum. Solum enim docet Angelicus, quod fideles non peccarent, si decimas solvere omitterent, ubi consuetudo non esset solvendi decimas; peccarent vero, si adeo obstinati essent, ut, Ecclesia etiam præcipiente, decimas solvere recusarent: quia Ecclesia auctoritatem habet abrogandi consuetudinem non solvendi decimas, & consuetudo contraria, repugnante Ecclesia, non præscribit. Ideo, si fideles Ecclesiæ præcipienti obedire detrectarent, culpam gravem committerent. Id, & non amplius docet Angelicus 2. 2. quæst. lxxxvii. artic. 1. ad 5. En sancti Doctoris verba. Nec tamen sunt in statu damnationis qui non solvunt in illis locis in quibus Ecclesia non petit; nisi forte propter obstinationem animi, habentes voluntatem non solvendi, etiam si ab eis peterentur. Hinc reuicimus, tamquam nimis laxam, hanc propositionem, quam docet Van-espén Part. II. tit. xxxiii. cap. ix. numer. 25. pag. 531. Immo, cum decimæ quot annis ex fructibus singulis annis excrescentibus debeantur, si uno anno petiti non fuerunt sequenti anno duplices peti nequeunt; immo pro anno illo quo petiti non fuerunt, remissa habentur. Hæc opinio improbabilis est, & laxa. Nam præceptum est absolutum: & parochiani absolute decimas debent, iure quidem naturali, & divino secundum substantiam, ut aiunt; iure vero ecclesiastico secundum quantitatem definitam ab Ecclesia. Afferere autem debitorem non adstringi, nisi requisitum, ad debiti solutionem, falsissimum est; nec longiore opus habet impugnatione.

IX. Quæst. IX. Quo in loco solvenda sint decimæ? Resp. Ius commune nihil, ad hoc quod attinet; determinavit. Non pauci Canonistæ docent, decimas deferendas esse a parochianis in domum, sive ad horrea, vel Ecclesias ministrorum. Alii sentiunt solvendas esse in agro, sive in loco in quo fructus nascuntur, solumque debitum esse parochianorum monendi Parochum, ut deferri curet decimas ad locum destinatum. Sic docent Suarez tom. I. de Relig. tractat. II. Libr. I. cap. xxxvii. numer. 7. & 8. Leander tractat. vi. disput. iv. quæst. xxxviii. & alii plures. Sed in hoc standum est consuetudini, quæ sane in his regionibus contraria obtinet: &, ut mea præferat opinio, rationabilior est, ac ipsi præcepto magis consentanea. Nam, ut ostemet Suarez advertit citato loco numer. 1. præceptum in veteri lege erat offerre decimas: exod. xxi. Debent ergo fideles offerre decimas. Quibus? Ministris Ecclesiæ. Verbum au-

autem offerre essentialiter includit deferre: qui enim offert victimam Sacerdoti, simul eam defert. Quomodo namque offerre quis non potest aliquid, si illud non deferat, vel non habeat præsens? Si itaque fideles vidivini præcepti tenentur offerre alimenta congrua mittere suis; profecto eadem illis præsentare, seu deferre adstringuntur. Id suadere videtur ratio, cui consuetudo pluribus saltem in locis consentanea est. Si tamen alicubi contrarius vigeat usus, cum nihil, ut dictum est, in iure decretum sit, illi standum est. Illud tamen communiter advertunt Auctores, non posse parochianos recondere, vi iuris, fructus sine consensu Parochorum. Si quidem ex reg. 29. iuris in 6. Quod omnes tangit, ab omnibus debet approbari. Sed etiam in hoc standum est consuetudini, quæ contraria est: frequentior siquidem usus est, quo ex cumulo fructuum decimæ decernuntur, postquam in horrea sunt delata frumentum, vinum, & ceteræ fruges, quarum mensuræ vix suppulari possunt, nisi in horreo.

X. Quæst. X. An decimæ prædiales, seu reales solvenda sint illi parochiæ in cuius territorio prædia reperiuntur? Respondet D. Thomas 2. 2. quæst. lxxxvii. artic. 3. ad 2. Decimæ personales debentur Ecclesiæ in cuius parochia homo habitat; decimæ vero prædiales rationabiliter magis videntur pertinere ad Ecclesiam in cuius terminis prædia sita sunt.

XI. Quæst. XI. An decimæ animalium solvenda sint parochiæ in cuius territorio pascuntur, & fetus pariunt, licet domini habitent in alia parochia; vel, si hieme in una, æstate in altera habitent, sint inter utraque parochias dividende? Respond. Etiam huic quæsitio responderet D. Thomas loc. citat. his verbis. Pastor autem qui diversis temporibus in duabus parochiis gregem pascit, debet proportionaliter utrique Ecclesiæ decimas solvere: quia ex pascuis fructus gregis proveniunt, magis debetur decima gregis Ecclesiæ in cuius territorio grex pascitur, quam illi in cuius territorio ovile locatur. Huic doctrinæ D. Thomæ communiter subscribunt & Theologi, & Canonistæ. Ex qua doctrina colligitur, id etiam quod uno ore asserunt Theologi, nimirum, si oves in una parochia pascantur, in altera iaceant noctu, & dormiant, decimæ debentur illi parochiæ in qua pascuntur; quamvis oppositum doceat Suarez loc. cit. cap. xxi. numer. 10. scilicet decimas esse in tali casu dividendas. Sed D. Thomæ doctrina rationabilior est: quoniam fetus gregis potissimum ex pascuis, & agris prove-

niunt: unde cum agri & pascua decimarum oneri subiiciantur; potius illi Ecclesiæ in qua pascua sita sunt, decimæ gregis exsolvi debent. Quare, etiam si dominus ovium domicilium haberet in una parochia, & grex per integrum annum pasceret in altera parochia, huic, & non illi, decimæ deberentur. Decimæ vero non debentur Ecclesiis per quarum territorium oves transeundo pascuntur. Decimæ quoque de fructibus apum debentur illi parochiæ, in cuius territorio sunt apes, licet dominus in altera habitet: quia tales decimæ sunt prædiales. Cera enim, & mel ex herbarum floribus proveniunt. Verum & in hoc consuetudo servanda.

CAPUT VIII.

De culpa, & penis non solventium decimas: de variis modis quibus decimæ defraudari possunt: & de titulis quibus obligatio decimarum auferri valeat.

I. Solutio decimarum, quatenus alit ministris Ecclesiæ, est actus iustitiæ; prout vero solutio hæc consideratur, tamquam oblatio decimarum Deo facta in recognitionem supremi domini, est actus religionis; quemadmodum docet Angelicus sæpius citata quæst. lxxxvii. Ex quo consequitur, defraudatorem decimarum peccatum committere & iniustitiæ, & sacrilegii: quia peccat contra iustitiam, & religionem.

II. Quæst. I. An late sint aliquæ pœne contra defraudatores decimarum? Resp. Contra non solventes, aut impediētes decimarum solutionem lata est pœna excommunicationis: quam ipso facto incurri, docet Rebusfus q. ult. num. 15. de decim. Sed hæc opinio falsa est, ut aperte colligitur ex cap. Statuimus xvi. q. 1. & clarius ex Tridentino sess. xxv. c. xii. de refor. ubi hæc habentur: Qui decimas aut subtrahunt, aut impediunt, excommunicentur; nec de hoc crimine, nisi plena restitutione secuta, absolvantur. Excommunicationi ergo subiiciendi sunt qui decimas exsolvere recusant; nequaquam vero sunt ipso facto excommunicati. Quare præmittenda admonitio est, antequam excommunicatio infligatur. Huic enim pœnæ contumacia præire debet, ut communiter Auctores docent. Si Parochus debitum remittat alicui solvendi decimas; is nec culpam, nec excommunicationem incurrit. Qui, dum constitetur, impotens vere est ad decimas solvendas; absolvi debet; etiam si sua culpa in hanc se coniecerit impotentiam: quia Tridentinum non ab-

solvendos esse declarat illos qui possunt, noluntque proprium implere debitum. Ad excommunicationem vero evitandam non sufficit aliquam decimarum partem tribuere; sed integræ decimæ reddendæ sunt. Privandi quoque sunt ecclesiastica sepultura qui contumaces restituere defraudatas decimas renunt; prout statuitur in cap. *Prohibemus* de decimis, his verbis. *Prohibemus ne laici decimas cum animarum suarum periculo detinentes in alias laicos possint aliquo modo transferre. Si quis vero receperit, & Ecclesie non reddiderit, christiana sepultura privetur.* Hanc tamen poenam præcedere debet excommunicatio reipsa inflicta. Excommunicationi tandem obnoxii sunt Religiosi, qui decimas ad ipsos non pertinentes recipiunt, vel occupant, usurpantque. Idque habetur expresse in *Clementina* 1. de decimis. Et in *Clement.* Cupientes de penis. Suspensionis quoque poenam incurrit Religiosus Confessarius, qui poenitentibus suis, in solutione decimarum refractariis, nullum conscientie scrupulum iniiciunt, docet Suarez Tom. I. de Relig. tract. II. Lib. I. cap. XXIX. num. 8. quam poenam colligit ex Clem. Cupientes. Ut tamen huic poenæ obnoxii sint Confessarii, non sufficit quantumque negligentia; sed gravis requiritur malitia. Quod dictum est de non solventibus decimas, idem dicendum de impedientibus solutionem.

III. Quæst. II. An qui fructus non decimatos furatur, teneatur ad restituendas Ecclesie decimas eorumdem fructuum? Resp. Certum est eum ad restitutionem teneri; quia decima pars talium fructuum pertinet ad Ecclesiam. Quare servi, famuli, filii, qui ex fructibus non decimatis magnam quantitatem furantur, decimam restituere debent, sub mortali quidem, si quantitas gravis fuerit; sub veniali vero, si quantitas parva extiterit. Satis tamen est, si fructus omnes domino restituant. Immo ipsi propria auctoritate nequeunt novem partes restituere domino, decimam vero Ecclesie: quia de aliena re solvere ipsi decimas non debent. Dominus vero de fructibus, furto vel rapina sublati, antequam illos recuperet, decimas solvere non adstringitur, ut docet D. Thomas 2. 2. quæst. lxxxvii. art. 2. ad 4. *De his quæ furto, vel rapina tolluntur, ille a quo auferuntur, decimas solvere non tenetur, antequam recuperet; nisi forte propter negligentiam, vel culpam suam damnum incurrit: quia ex hoc Ecclesia non debet damnificari.* Qui spicas post messorum colligunt, earumdem decimas

solvere non tenentur; secus dicendum de illis qui ante messum spicas furarentur.

IV. Quæst. III. An emptor, qui fructus non decimatos emit, teneatur solvere decimam? Resp. Emptor potest vel bona, vel mala fide tales fructus emere. Si advertat fructus non esse decimatos, & non habeat intentionem solvendi decimas, quas solvere debebat venditor, est emptor malæ fidei, & peccat; teneturque ad restitutionem, tum ratione iniuste acceptionis, tum ratione rei acceptæ. Si vero emptor bona fide emit, putans venditorem satisfecisse debito solvendi decimas; nullumque habeat fundamentum suspicandi oppositum, tunc nullo modo peccat; sed ratione rei acceptæ ad restitutionem decimarum Ecclesie faciendam tenetur, servato sibi iure adversus venditorem. Quare Ecclesia habet actionem adversus tum venditorem, tum emptorem. Ita D. Thomas loco proxime laudato his verbis: *Si vero vendatur triticum non decimatum, potest Ecclesia decimas exigere & ab emptore, quia habet rem Ecclesie debitam, & a venditore, quia quantum est de se, Ecclesiam defraudavit. Uno tamen solvente, alius non tenetur.*

V. Quæst. IV. An comburentes, seu destruentes segetes & fructus, arboreque succedentes, teneantur destructas decimas Ecclesie restituere. Resp. Castropalaus Tom. II. tract. x. punct. 2. num. 9. hanc docet propositionem. *Quarto infertur, impedientem a pœnatione, piscatione, aut segetes aliorum iniuste comburentem, aut damnificantem, non teneri Ecclesie restituere decimam partem illarum: quia Ecclesia solum debentur decimas de fructibus collectis, & perceptis, non de colligendis.* Hæc propositio nimis laxa mihi videtur. Nam ex ea consequitur, latronem furantem fructus, triticum nempe, vinum, aliasque segetes, antequam colligantur, non teneri ad decimarum restitutionem: quod Theologorum nemo concesserit. Vana nimirum est ratio quæ assignatur, nimirum quod decimæ debeantur de fructibus collectis: quoniam, antequam colligantur, decima pars neque supputari, neque reddi potest. Etiam coloni solum de fructibus collectis pensiones frumenti, vini, aliarumque segetum dominis suis solvunt. Qui ergo fructus istos ante collectionem destruant, comburant, vel furantur, ad restitutionem non tenentur? Id profecto maxime absurdum est. Tenetur ergo iniuste comburens, destruens, & furans, fructus segetesque ad compensandum & dominum & Ecclesiam: quia tum dominus, tum Ecclesia damnum

num grave, & reale subierunt. Ergo qui damnum intulit, illud refarcire debet. Ita communiter Theologi cum D. Thoma: ex cuius doctrina, numeris præcedentibus relata, evidenter eruitur præfens resolutio. Qui in bello in segetes, arboreque succidunt, quis id necessarium iudicant ad victoriam, & bellandum cum hoste, ad restitutionem, seu compensationem decimarum non tenentur: secus dicendum, si dicta combustio nullo modo necessaria foret ad bellam expedite peragendum.

VI. Quæst. V. An parochianus qui proprias segetes, vineas, aliosque fructus ante collectionem comburit, vel fructus collectos sua culpa perire sinit, teneatur pro destructis decimis Ecclesie satisfacere? Resp. Bonacina disput. unica quæst. v. punct. 3. num. 11. hæc scribit. *Addunt aliqui Doctores, eum qui iniuste segetes combussit, aut conculcavit, vel arbore succidit; etiamsi fuerit dominus agri, teneri ad restitutionem decimarum, quæ solute fuissent. Nam censetur causa efficax huius damni Ecclesie, quæ habet ius exigendi decimas.*

Ego vero probabilius existimo, non teneri, quia dominus agri non tenetur solvere decimas agri ex fructibus quos sua culpa non collegit: ergo neque tenetur, si segetes combussisset, antequam fructus colligeret. Præterea qui impedit aliquem iniuste, ne feras, aut pisces capiat, quorum decima solvenda fuisset, non tenetur ad restitutionem: ergo neque tenetur qui segetes nondum collectas combussit. Non modo probabilis, sed, quod mirari satis non subit, probabilior Bonacina est hæc sua opinio. Contra mihi improbabilis, & laxa videtur. Aliud est quod quis non teneatur agros colere, ut decimas solvat. Hoc & nos concedimus. Nec S. Thomas laudata q. lxxxvii. art. 2. contrarium docuit, ut falso ei imponit Bonacina loco citato sub initium numeri; sed solum docet sententiam contrariam laxæ opinioni Bonacina; ut mox videbimus. Aliud vero est quod de productis fructibus, qui ad messum tendunt, suntque eidem proximi, decimæ non debeantur. Utique solvi non debent fructus, antequam colligantur; sicuti neque domino colonus solvere eos vel debet, vel potest ante collectionem. Decimæ prædiales, ut dictum est, sunt onus reale agris affixum. Fructus cum tali onere nascuntur. Qui illos vel rapit, vel destruit, damnum infert Ecclesie, quam privat fructibus illi debitis. Argumentatio Bonacina a decimis personalibus ad decimas prædiales Conc. Theol. Tom. V.

inepta est. *Qui impedit aliquem iniuste ne feras, aut pisces capiat... non tenetur ad restitutionem: ergo neque tenetur qui segetes nondum collectas combussit.* Decimæ de venatione, & piscatione personales sunt, quæ nunc non solvuntur. Anne piscibus, & feris onus reale decimarum, quemadmodum prædialibus, adnexum est? Præterquamquod, ut paritas qualem qualem saltem speciem similitudinis præferret, sic efformari deberet. Sicut qui impedit aliquem, ne pisces capiat, non est obnoxius restitutioni; ita neque qui impedit alium, ne terram aret, occet, colatque, ad restituendum tenetur. Et forte tunc probabilis foret illatio ob impedimentum manus remotum. Vel alio modo, & magis directo, paritas instituta fuisset. Qui impedit alium ne feras capiat, non tenetur ad restitutionem: ergo neque qui impedit, ne fructus iam maturos, ne segetem albam ad messum colligat, tenetur ad restitutionem. Quo quid absurdius dici possit, non video. Ius habet Ecclesia supra fructus, & segetes agrorum, seu prædiorum; sed de his disponere nequit, neque actum aliquem exercere super illas, antequam colligantur; sicuti nec dominus prædiorum ante frugum collectionem ad decimas solvendas adstringitur. Qui ergo lædit hoc ius Ecclesie, qui eam privat proximo actu istius iuris, qui denique illi surripit fructus ad quos ius habet, grave ei infert damnum: ergo ad compensationem obstringitur. Neque limitatio, quam addit Bonacina, laxitatem suæ sententiæ temperat. Subdit namque, se non obligare ad restitutionem comburentem segetes, nisi segetes, seu fructus arborum in eo essent statui, ut tradi deberent Ecclesie ad decimam. Quia iuxta eius doctrinam non aliud significat hæc limitatio, nisi quod, si quis combureret granum iam excultum, vel manipulos tritici in area, teneretur ad restitutionem. Quippe solum in hoc statu fructus apti sunt ut Ecclesie tradantur: quia solum post collectionem decimæ reipsa solvi debent. Ceterum, si dominus frumentum iam messi proximum ob suam pravam iniquamque voluntatem combureret, eum ad decimarum restitutionem non teneri, resolvit Bonacina; idque probabiliter iudicat. Mihi vero improbableem videtur. Et hanc nostram sententiam communissime docent Theologi, Suarez Tom. I. de Relig. tract. 11. Lib. I. cap. XXXVI. num. 17. Covarruvias part. 11. §. 8. num. 18. Filiucius tract. XXVII. cap. XI. quæst. VII. num. 246. Trullench. Lib. III. in Decalog. cap.

cap. III. dub. 2. Raphael de la Torre in 2. 2. quæst. lxxxvii. disp. x. Sed sufficiat unus pro omnibus D. Thomas, contra quem decretorie Bonacina loco laudato resolvit his verbis: *Respondeo non teneri . . . contra sanctum Thomam*. Et, quod magis festivum est, nec verbum habet S. Thomas de ea quam Bonacina versat quæstione. Siquidem Bonacina resolvit, non teneri ad restitutionem decimarum dominum qui sua negligentia agros non colit: de quo nihil scribit D. Thomas, qui loco citato a Bonacina, nempe 2. 2. quæst. lxxxvii. art. 2. ad 4. solam asserit, dominum qui sua culpabili negligentia a latrone auferri permittit fructus iam productos, ad eam compensationem teneri. En verba Angelici. *Ille a quo auferuntur (fructus) decimas solvere non tenetur, antequam recuperet; nisi forte propter negligentiam, vel culpam suam damnum incurrerit*. Hæc, & non amplius habet Angelicus loco citato. Et hanc angelicam doctrinam, fructibus collectis applicatam, excipiunt communiter Theologi, Sorus, Suarez, Glossa, Alensis, Rebuffus, Fagundez, Trullench, Filliucius, Leander; quin & ipse Bonacina, qui immerito pro sua priori opinione, modo a nobis impugnata, allegat Lessium, & Molinam, qui solum loquuntur de fructibus in bello combustis. Sed de hoc plusquam satis.

VII. Quæst. VI. *An dominus qui noluit colligere fructus iam maturos, qui ob illius negligentiam graviter culpabilem perierunt, teneatur ad restitutionem decimarum deperditæ?* Resp. Suarez Tom. I. de Relig. Lib. I. cap. xxxvi. num. 20. in eam pendet opinionem quæ propugnat hunc ad restitutionem non teneri: quam sententiam defendunt Filliucius, Castropalaus, Bonacina, & Trullench. Sed contraria sententia, quæ clare deducitur ex D. Thomæ doctrina, mihi probabilior est, quam defendit Sorus de iustit. & iur. Lib. IX. quæst. iv. art. 2. Leander tract. vi. disp. II. quæst. xviii. Contrariæ sententiæ patroni ex eo decipiuntur, quod putent, præceptum Ecclesiæ non extendi nisi ad decimas collectas: quod iuxta ipsorum doctrinam falsissimum est. Enimvero & ipsi quidem docent, decimas prædiales esse onus reale quod ipsis prædiis, quocumque devolvantur, adheret, ita ut, si prædia semel decimis subiecta in dominium deveniant Regularium, vi iuris communis obnoxia sint decimarum solutioni: quia, inquit Suarez cum aliis, decima prædialis est onus reale prædiis, & agris affixum. Quo

posito tamquam certo, hanc efformo rationem. Hoc onus, hoc debitum, decimarum prædiis adnexum, cui potestati, cui iuri subicitur? Alicui enim iuri subiciatur oportet. Quandoquidem debitor, & creditor duo sunt, quorum unus sine altero non consistit. Quin repugnat dari debitum, nisi detur ille qui ius habeat illud exigendi. Onus ergo seu debitum decimarum est alicui iuri & potestati subiectum. Hoc ius, hæc potestas in sola Ecclesia parochiali residet. Ergo Ecclesia ius habet in fructus prædiarum, antequam colligantur. Quæ omnia compertissima sunt. Verum porro est quod ius istud Ecclesia executioni mandare non potest, nisi post fructuum collectionem: neque dominus agrorum decimas solvere tenetur, immo nequit solvere ante collectionem: quia decima pars decerpi non valet ex aliis partibus, nisi detur cumulus illarum partium. Hoc autem haberi non potest, nisi fructibus collectis. Quam ob causam dicitur, fideles non adstringi ad solvendas decimas, nisi de collectis fructibus, non de colligendis. Cum itaque evidens sit Ecclesiam iure potiri in fructus colligendos; consequitur, dominum qui sua negligentia graviter culpabili fructus illos perire sinit, eo quod noluit opportuno tempore eosdem colligere, damnum inferri Ecclesiæ, illiusque ius lædere. Ergo ad satisfaciendum hoc læsum ius tenetur.

VIII. Quæst. VII. *An qui nolunt colere agros, vel qui agros, aut vineas in domos convertunt, teneantur ad compensationem decimarum?* Resp. Communis opinio est negativa quoad utramque partem: quia præceptum solvendi decimas nullo modo extenditur ad cogendos fideles, ut agros colant, sed solum ut de agris prædiisque fructus gignentibus decimas pendant. In fundis quoque vinearum, & agrorum domos ædificare possunt: quia domini pro libito uti re sua valent. Et hæc clariora sunt quam ut longiore egeant discussione.

IX. Quæst. VIII. *An Parochi valeant propria auctoritate a suis parochianis decimas accipere, vel nolentibus solvere sacramenta denegare?* Resp. Neutrum potest Parochus. Parochianus legitimus possessor est prædiorum; & fructuum inde nascentium. Nullus autem possessor verus re sua spoliari a privata auctoritate licite potest; sed in iudicium publicum vocari debet, si debita sua persolvere recusat. Qua de causa nequit Parochus sacramenta denegare iis qui decimas pendere nolunt, nisi sint per iudicis sententiam,

tiam, servatis iuris formulis, declarati contumaces; sitque eorum peccatum publicum, & ut dicitur, notorium. Ad quos vero iudices pertineat super his causis iudicium ferre, alibi dicam.

X. Quæst. IX. *Quot modis cessat debitum solvendi decimas?* Resp. Quatuor modis iuxta communissimam Theologorum sententiam extinguitur debitum pendendi decimas quoad quantitatem (nam, prout alimenta spectant necessaria ad congruam ministrorum sustentationem, iuris sunt naturalis, ut sæpius dictum est, nullique mutationi obnoxia) privilegio, consuetudine, præscriptione, & contractu, seu pacto. De privilegio iam dictum est supra, nempe summum Pontificem posse tum Ecclesiasticis, tum laicis iustam ob causam privilegium impartire eximens a decimis. Dictum quoque est, eiusmodi privilegium, utpote odiosum, strictioris esse interpretationis. Quare qui privilegium obtinuit non solvendi decimas absolute, tenetur eas solvere de novalibus. De consuetudine itidem verba fecimus, ipsam scilicet magnam vim habere in decimarum materia, salva semper congrua ministrorum sustentatione. Idem de præscriptione censendum. Obiter animadvertendum est, hoc consuetudinem inter & præscriptionem discrimen versari, quod consuetudo quid iuris dicitur, præscriptio quid facti. Ad consuetudinem invehendam communitatis requiritur consensus; ad præscriptionem vero satis est factum particularis personæ. Per consuetudinem communitati, per præscriptionem privatæ personæ ius acquiritur. In præscriptione bona fides necessaria est, secus in consuetudine. Sed de hoc fusius suo loco. Laici vi consuetudinis, aut præscriptionis immunes a decimarum solutione evadere possunt; minime vero acquirere valent ius exigendi decimas. Quoniam hoc ius, ut dictum est, spirituale est, utpote fundatum in titulo spirituali. Et hoc ius primum a quibusdam vocatur. Aliud vero ius vocant secundarium, puta illud quod Pontifices concedere quandoque solent Principibus exigendi ab Ecclesiasticis decimas in Ecclesiæ defensionem; aut illud quod ministri Ecclesiæ aliis conferunt pro exactiōne fructuum: quod ius, seu facultas vendi potest, utpote temporale, & consequenter præscriptioni obnoxium est; secus ius primum in ministerio spirituali fundatum. Itaque tum communitates vi consuetudinis, tum personæ privatæ vi præscriptionis a debito solvendi decimas, modo ex-

plicato, liberari possunt. Ad hoc tamen, ut præscriptio vim habeat contra Ecclesiam in iis quæ iuri communi adversantur, requiritur spatium quadraginta annorum cum titulo; aut tempus immemorabile sine titulo expresso: tempus enim immemorabile æquivaleret titulo; ut in materia de præscriptione dicitur. Pariter ad consuetudinem, liberantem ab onere decimarum, intervallum quadraginta annorum necessarium est. Requiritur quoque ad valorem consuetudinis consensus, saltem tacitus, summi Pontificis.

XI. Ex dictis consequitur, consuetudinem potissimum introduci posse, ut decimæ vel in minori, vel in maiori quota, ut ex his, secus ex aliis fructibus, ut modo uni, modo alteri parochiæ solvantur. Parochia quæ quadraginta annorum spatio percepit decimas ex prædiis sitis in territorio alterius parochiæ, & etiam ex terra inculta, si ex tali terra fiant prædia novalia, etiam ex his novalibus decimas percipiendi ius habebit. Si vero ex agris, prætiq; incultis nihil percipiebat; de eiusmodi fundis, ex quibus facta sunt novalia, illi parochiæ, in cuius territorio sita sunt, decimæ solvi debent. Ratio clara est: quia præscriptio favere non potest sine possessione, quam super perceptionem fructuum ex terra inculta nunquam habuisse supponitur. Ex alia parte decimæ, quando alia non obtant, de novalibus illi parochiæ debentur in cuius ditione sita reperiuntur. Qui præscripsit ius exigendi decimam vini, si vinea aratro colatur, gignatque triticum loco vini, triticum solvi debet: quia onus decimarum reale est quod afficit prædium, ut frugiferum. Quod vero fructus sint unius, aut alterius generis, nihil admodum refert. Qui ex unius fundi parte decimas legitima præscriptione collegit, secus ex altera, quia inculta erat; si postea hæc pars colta fiat, ex eadem quoque decimas percipere potest; dummodo fundus sit realiter unus. Si enim ager, qui noviter colitur, sit separatus; constat præscriptioni alterius agri illum non subiacere.

XII. Quæst. X. *An compositio, & transactio super decimis valida sit?* Resp. Quarto modo debitum solvendi, vel percipiendi decimas cessat per compositionem, aut transactionem. Compositio est gratuita quædam conventio. Transactio est pactio quædam de re dubia, & lite incerta, aliquo dato, vel retento. Sæpius pro eodem accipiuntur compositio, & transactio. Compositio, facta inter partes super decimarum difficultatibus,

tibus, valida est, consensu superiorum interveniente. Si sit inter personas ecclesiasticas, satis est consensus Episcopi; ut decrevit Alexander III. in cap. *Statuimus*, de transact. ubi ait: *Statuimus ut, si super decimis inter vos & aliquam personam ecclesiasticam de assensu Episcopi, vel Archiepiscopi sui compositio facta fuerit, rata & inconcussa persistat*. Quod intelligendum est de compositione in perpetuum duratura: compositio enim ad tempus fieri potest inter Parochos seu Curatos absque Episcopi consensu; quæ compositio extinguitur cum mortuocomponentium. Super decimis præteritis Parochus, vel Curatus compositionem peragere valet cum laicis sine ullius consensu: quia sicut potest Parochus remittere, & donare fructus illos, absque tamen damno pauperum; ita & compositionem super illis facere valet. Ut autem compositio inter Parochos & laicos super futura exemptione ab aliqua decima valida sit, Papæ consensus requiritur: quo assensu accedente, compositio contractus tenet. Quod dictum est de compositione, idem etiam de transactione dicendum: pro eodem enim nunc sumuntur. Si tamen transactio, seu compositio sit temporaria, puta quod tali tempore, tali loco, post tot dies a collectis fructibus, decimæ solvantur; solius Episcopi auctoritate firmata valet. Quod ipsum dicendum, si compositio fiat super iure dubio, quando nempe dubium suboriretur super privilegio Papæ, laicis concessio: siquidem in hoc eventu compositio, cum causæ cognitione facta, & per Episcopum confirmata, valida foret. Hæc omnia communia sunt penes Theologos, & Canonistas.

C A P U T IX.

De Ecclesiis, & personis, quibus decimæ solvi debent.

I. Paucis expediemus caput istud: quia ex dictis constat, ad quos decimæ iure pertineant. Olim decimæ cœtui Clericorum solvebantur, quarum distributor erat loci Episcopus, qui pro meritis eisdem Ecclesiæ ministris distribuebat. *Caus. xvi. qu. vii. can. i. Decimas sub manu Episcopi esse censemus, ut ille qui ceteris præest, omnibus iuste distribuat.*

II. Facta honorum ecclesiasticorum partitione, iure communi hodierno solis Parochis decimæ debentur. *Cap. Cum contingat. Perceptio decimarum ad parochiales Ecclesias*

de iure communi pertinet. Et cap. Cum tua. Ad Ecclesias parochiales de iure communi spectat perceptio decimarum. Barbosa de offic. & potest. Paroch. Part. III. cap. xxviii. §. 2. num. 7. & seq. Fagnanus in cap. Cum contingat xxix. h. t. & est communis penes omnes. Hic animadvertendum est, iura declarare, non ad Parochos, sed ad Ecclesias parochiales decimarum spectare perceptionem. Quare Parochus nullum ius habet ad decimas exigendas, nisi illud fundatum sit in titulo Ecclesiæ parochialis, cuius est Pastor. Ad omnia ergo quæ Ecclesiæ parochiali sunt adnexa, Parochus ius habet, eo quod præfatam parochialem Ecclesiam in titulum possidet. Qua ratione etiam Beneficiarius ius habet ad proventus Beneficio adnexos.

III. Quæst. I. *An, quando Ecclesia parochiales incorporantur, seu appropriantur Monasteriis, & Capitulis, censentur incorporatæ pariter decimæ?* Resp. Communis est Canonistarum sententia, si istius incorporationis, omnia quæ sunt Ecclesiis parochialibus adnexa, devolvi ad ipsa Monasteria, vel Capitula, ita ut titulus, & ius dictarum Ecclesiarum cum eisdem Ecclesiis in Monasteria, seu Capitula transferatur. Quapropter Presbyter, seu Vicarius, seu Curatus, curam spirituales exercens Ecclesiæ, incorporatæ Monasterio, nullo modo eam in titulum possidet; & propterea nec ius habet ullum in decimas, intra confinia eiusdem parochiæ excrescentes; sed solum ei debetur congrua sustentatio. Verum de hoc suo loco rursus.

IV. Quæst. II. *An in aliquibus casibus decimæ solvenda sint Episcopo?* Resp. Antequam Ecclesia terris, fundis, & redditibus ditata esset, omnium ecclesiasticorum proventuum in sua diocesi quarta Episcopo debebatur. At vi iuris hodierni nulla decimarum parochialium portio ad Episcopum spectat. Aliqui tamen sunt casus in quibus decimæ Episcopo solvi debent. Primus est, quando decimæ adnexæ sunt Ecclesiæ cathedrali, cuius Parochus est ipse Episcopus; ut colligitur ex cap. *Cum contingat*. Si tamen Ecclesiæ cathedralis esset Parochus alius Sacerdos, huic decimæ deberentur. Secundus casus est, quando prædia non sunt alicui parochiæ determinate affixa. Hæc prædia tunc censentur sub iurisdictione Episcopi; & ideo ex præfatis prædiis decimæ solvendæ sunt. Tertio, quando parochiæ in diocesi distinctæ non sunt, sed tota diocesis unica est paro-

parochia, cuius Parochus est ipse Episcopus, eidem Episcopo decimæ debentur. Quarto randem, quando Ecclesiæ episcopali, seu cathedrali decimæ titulo vel donationis, vel consuetudine, sive quocumque alio iure, debita sunt, Episcopo solvi debent. Ita Azorius *Lib. VII. Instit. Mor. cap. xxv. quæst. ix.* illumque optime sub hoc capite citat Barbosa *quæst. ix.* Quare errat Leander *tractat. vi. disp. viii. quæst. iii.* ubi citat Azorium sub cap. xxxvi. & corrigit Barbosam, citantem Azorium eundem sub cap. xxv. Passim suum criterium Auctor iste exercet in his gerris, & quisquillus, ac passim decipitur.

V. Quæst. III. *An Parochis divitibus, vel pravis moribus infectis, decimæ solvi debeant?* Resp. Parochis, quamvis divitibus, decimæ solvendæ sunt: quoniam non ratione, & intuitu personarum, sive divitum, sive pauperum, decimæ penduntur; sed ratione spiritualis ministerii. Quis dixerit, Regi diviti, & opulento tributa solvenda non esse, aut reddenda non esse debita creditori pecunioso? Parochis quoque male moratis decimæ debentur eadem ratione, quod scilicet non ob meritum, vel virtutem personæ, sed propter officium, & curam spirituales a Domino præcipiantur. Iam sub initium dissertationis diximus, damnatum fuisse in Concilio Constantiensi *sess. xlv.* Wicleffi errorem, essentis liberum esse fidelibus denegare Sacerdotibus malis decimas. Quod etiam verum fuit in cap. *Tua nobis, de decim.* *Prætextu vero nequitia Clericorum nequeunt eas, hoc est decimas, nisi quibus ex mandato divino debentur, pro suo arbitrio erogare, cum nulli sit licitum aliena cuique concedere præter domini voluntatem.*

VI. Quæst. IV. *An Canonice, Clericis beneficiis habentibus, & Regularibus qui curam parochialem exercent, decimæ solvendæ sint?* Resp. Omnes præfati ius habent ad decimas exigendas: quia sicut, facta divisione parochiarum Parochus quisque ius habet percipiendi decimas in sua parochia; ita, partitione facta reddituum in plura beneficia, quisque Beneficiarius ius habet, & titulum exigendi decimas quæ affixæ sunt proprio beneficio. Idque manifeste habetur in cap. *Ex parte de decim.* Animadvertendum tamen est, solis Parochis, seu curam animarum exercentibus, ex iustitia decimas deberi; ceteris autem ex præcepto mero Ecclesiæ. Hinc, si Regulares parochialem Ecclesiam administrant, illis, tamquam veris Parochis, decimæ debita sunt. Quandoqui-

dem neque Clericis simplicibus, neque Regularibus ratione sacrorum ordinum decimæ debentur; sed tantum ratione ministerii spiritualis: sive postea hoc spirituale ministerium exercent Clerici, sive Regulares, idem ius acquirunt; & propterea æque secundis, ac primis decimæ solvendæ sunt.

VII. Quæst. V. *An laicis aliquibus decimæ solvi debeant?* Resp. Iam sæpius dictum est, laicos ineptos prorsus esse ad decimarum ius, quod spirituale est, in ministerio ecclesiastico fundatum. Solum laici percipere possunt decimas vel ratione privilegii summi Pontificis, vel ratione alicuius contractus, quo ministri ecclesiastici ad tempus locare valent illis facultatem, seu potestatem exigendi decimas sibi debitas. Quæ potestas, utpote fundata in contractu, sive locationis, sive venditionis, non spiritualis, sed temporalis est. Manifestum autem est posse ministros Ecclesiæ locare laicis potestatem exigendi decimas, ut habetur in cap. *Vestra. Diaconorum Episcoporum statuo contrario non obstante, vestrarum decimarum proventus illis libere locare potestis, cum quibus Ecclesiæ vestre conditionem poteritis facere meliorem; ita tamen quod huiusmodi locatio ad feudum, vel alienationem non videatur extendi.* Tempus autem, infra quod ecclesiastici ministri decimarum exactionem locare queunt, est triennium; ut decrevit Paulus II. in *Extravaganti Ambitiola, de rebus eccles. non alienand.* Hæc omnia presse, & distincte docet Angelicus 2. 2. q. lxxxvii. art. 2. & 3. videlicet & solis Clericis ratione ministerii ius decimarum competere, & laicis facultatem easdem exigendi concedi posse. *Radix* (inquit art. 2.) *solutionis decimarum est debitum quo seminantibus spiritualia debentur carnalia.* Deinde subdit *artic. 3.* ius istud solis Clericis ministris Ecclesiæ convenire, in quantum consequitur illud debitum quo ministris altaris debentur sumptus de ministerio, & quo seminantibus spiritualia debentur temporalia: quod ad solos Clericos pertinet habentes curam animarum: & ideo eis solis competit hoc ius habere. *Res autem quæ nomine decimarum dantur, corporales sunt. Unde possunt in usum quorumlibet cedere; & sic possunt etiam ad laicos pervenire. Tandem in responsione ad tertium concludit. Sicut res nomine decimæ acceptas potest Ecclesia alicui laico tradere; ita etiam potest eis concedere; ut dandas decimas ipsi accipiant, iure accipiendi ministris Ecclesiæ reservato; sive pro necessitate Ecclesiæ, sicut*

quibusdam militibus decimas debentur in feudum per Ecclesiam concessa; sive etiam ad subventionem pauperum, sicut quibusdam Religiosis laicis, vel non habentibus curam animarum aliqua decima sunt concessa per modum elemosynæ. Quibusdam tamen Religiosis competit accipere decimas ex eo quod habent curam animarum.

VIII. In calce huius dissertationis pauca adiciam, quibus & fideles pii excitentur ad decimas solvendas, & refractarii terreantur; & tandem ipsi Ecclesie ministri decimarum exactores permoveantur ad easdem distribuendas secundum pias fidelium voluntates. Atque in primis ampla sunt præmia quæ fidelibus, decimas Ecclesie ministris animo hilari ac devoto, largaque manu offerentibus, Deus etiam in hoc mundo retribuit. II. Paralip. xxxi. vers. 8. *Cumque ingressi essent Ezechias, & principes eius, viderunt acervos, & benedixerunt Domino, ac populo Israel. Interrogavitque Ezechias Sacerdotes, & Levitas, cur ita iacerent acervi. Respondit illi Azarias Sacerdos. . . . dicens: Ex quo offerri ceperunt primitiæ in domo Domini, comedimus, & saturati sumus, & remanserunt plurima, eo quod benedixerit Dominus populo suo. Reliquiarum autem copia est ista, quam cernis. Præcepit igitur Ezechias ut præpararent horrea in domo Domini: quod cum fecissent, intulerunt tam primitias, quam decimas, & quæcumque voverant, fideliter. Malachias quoque Propheta benedictiones cælestes quibus fideles decimas offerentes Deus replere solet, sic enumerat. *Inferte omnem decimam in horreum, & sit cibus in domo mea: & probate me super hoc, dicit Dominus: si non aperuero vobis cataractas celi, & effudero vobis benedictionem usque ad abundantiam, & increpabo pro vobis devorantem, & non corrumpet fructum terræ vestræ; nec erit sterilis vinea in agro, dicit Dominus exercituum. Et beatos vos dicent omnes gentes: eritis enim vos terra desiderabilis, dicit Dominus exercituum. Cap. III. vers. 10. & seq. Contra vero dira, & atrocia supplicia illis minatur Deus qui decimas offerre recusant. Hoc tollit fiscus quod non accipit Christus, inquit Augustinus: & habetur in cap. Maio-**

res xvi. quæst. vii. & additur ex eodem Augustino. *Inde videmus armigeros spoliare rusticos, & alios, quos non spoliarent, si iustas decimas, & integras solvissent. Neque excusantur fideles a debito decimarum ob iniquam ministrorum distributionem, vel pravam usum, ut effutiebatur Wicleffus. Sed debent Dei, & Ecclesie mandatis parere, memores, quod, sive boni, sive iniqui sint ministri, non ab illis, sed a Deo præmia sunt percepturi quemadmodum contra Dei ministri severissimas poenas dabant, si vota fidelium, si pauperum victum, si Christi patrimonium in usus profanos prodederint. Peccant utique fideles decimarum solutionem omittentes; sed gravius peccant ministri Dei, quoties eisdem decimis abutuntur, quoties quod eorum victui superfluit, in pauperes non erogant. Enimvero (inquit B. Petrus Damianus Lib. II. epist. xiv.) ut copiosiora in pauperes alimenta proficiant, dantur in monasteriis, & eremis decima. Et epistola x. hæc addit. *Quotidie regales epule, quotidie apparatus, quotidie nuptiale convivium. Et, unde refrigerare debuerant indigentes, rubentium tabularum recreant gestatores. Anne proinde mirandum, si populi, cum videant tam iniquam decimarum distributionem, omni industria se subducere ab earum solutione studeant, & in murmura sæpius erumpant, si adversus manifestos ac publicos abusus inclament? Quid mirum, si ministros, nimia severitate decimas exigentes, improbent; evulgentque, se frequentius maiorem austeritatem experiri a decimarum exactoribus quam ab ipsius sæculi avaris divitibus? Excusatio obvia ministrorum Ecclesie est, se iuramento obstrictos esse ad Ecclesie suæ iura facta recta custodienda ab omnibus præiudiciis. Hunc possent prætextum obrudere, si exactas decimas, non in usus profanos, non in luxum, delicias, & oppipara convivia; sed in pauperum levamen, & in Ecclesie ornatum converterent. Ipsi sint fideles decimarum dispensatores; & populi, non iustitiæ poenis adacti, sed religionis spiritu ducti, & caritatis, qua ardere Pastores suos aspexerint, exemplo permoti, hilari animo decimarum triburum exsolvent.**

DIS-

DISSERTATIO II.

DE PRIMITIIS, ET OBLATIONIBUS.

CAPUT I.

Quid sint primitiæ: quo iure debita olim in lege natura, & scripta fuerint; & quo iure in lege gratia debeantur: & an nunc sint contraria consuetudine abrogata.

I. **M**ultiplex est primitiarum significatio. Prima est quæ temporis quædam initia prodit: qua de causa Apostoli dicuntur primitiæ spiritus ad Rom. viii. vers. 23. *Nos ipsi primitias spiritus habentes: quia ipsi primi fuerunt sancti Spiritus gratia repleti; primique Christi partes susceperunt. Secundo dignitatem quamdam præfert, & peculiarem bonitatem; qua in acceptatione res selectæ, & optimæ ut fructus terræ præstantiores, & selectiores, quamvis non sint primi, nuncupantur primitiæ. De primitiis in hoc sensu acceptis nullus nobis in hac dissertatione sermo erit. Primitiæ, de quibus in præsentia, sunt primi fructus agrorum, & arborum, qui Deo offeruntur. De his primitiis loquitur D. Thomas 2. 2. quæst. lxxxvi. in quatuor articulos tributa: quorum tres primi sunt de oblationibus, quartus de primitiis; & cum D. Thoma communiter Theologi, & Canonistæ loquuntur.*

II. Primitiæ a decimis distinguntur, quod decimæ immediate in ministrorum Ecclesie sustentationem, & pauperum subsidium exhibeantur; primitiæ vero in gratitudinis argumentum Deo pro acceptis beneficiis per se offerantur, quamvis postea in ministrorum usum convertantur. Insuper decima, ut vox ipsa præfert, definitam fructuum partem exprimit; primitiæ vero non aliquam partem, sed aliquid de primis fructibus quos terra gignit, significant.

III. Omnes fere gentes, naturali perfusa lumine, Deo frugum aliquid offerre in more habuerunt. Caini, & Abelis oblationes ex communi opinione & testimonio Scripturæ cap. iv. Genes. fuerunt primitiæ de primogenitis genies, & optimis terræ frugibus. Athenienses iuvenes crinium primitias, cum ex ephelis excessissent, inquit Alexander ab Alexandro Lib. v. dier. Gen. Apollini consecrabant. Romani, teste Plinio Lib. xviii. cap. 11. nihil de terræ fru-

gibus gustabant, priusquam novarum frugum Sacerdotibus primitias obtulissent. Tamen ante legem scriptam præceptum nullum fuit naturale divinum, quod primos terræ fructus Deo offerendos præscriberet. Est quidem, inquit D. Thomas, iuri naturali consentaneum ut Deo, tamquam supremo Creatori, aliquid ex productis fructibus offeratur; at quod eiusmodi oblatio sit de primis terræ frugibus, aut quod in tanta quantitate, vel talibus personis detur, fuit in lege scripta iure divino, & in lege gratiæ iure ecclesiastico definitum. Ita docet Angelicus citata quæstione lxxxvi. art. 4. *Pertinet autem ad ius naturale ut homo ex rebus sibi datis a Deo aliquid exhibeat ad eius honorem; sed quod talibus personis exhibeatur, aut de primis fructibus, aut in tali quantitate, hoc quidem fuit in veteri lege iure divino determinatum; in nova autem lege definitur per determinationem Ecclesie, ex qua homines obligantur, ut primitias solvant secundum consuetudinem patriæ, & indigentiam ministrorum Ecclesie. Dum Angelicus asserit, ad ius naturale pertinere quod homo aliquid Deo offerat de terræ fructibus, non intendit innuere aliquod præceptum iuris naturalis, quod hanc fieri oblationem iubeat; sed eo illa verba spectant, ut expriment, summopere naturæ consentaneum esse, atque eidem insitum, ut Deus non modo mente, corde, lingua, & ceteris animæ facultatibus, corporisque membris, verum externis etiam rebus colatur.*

IV. In lege veteri fuisse præceptum a Deo impositum filiis Israel de primitiarum oblatione aperta sunt Scripturæ testimonia. Exod. xxii. vers. 29. *Decimas tuas, & primitias tuas non tardabis reddere.* Et cap. xxi. vers. 19. *Primitias frugum terræ tuæ deferēs in domum Domini Dei tui.* Et Num. xviii. vers. 8. *Locutus est Dominus ad Aaron: Ecce dedi tibi custodiam primitiarum mearum.* Et vers. 11. *Primitias autem quas voverint, & obtulerint, filii Israel, tibi dedi, & filiis tuis, ac filiabus tuis iure perpetuo: qui mundus est in domo tua, vescetur eis. Omnem medullam olei, & vini, ac frumenti, quicquid offerant primitiarum Domino, dedi tibi.* Et Deuter. xii. vers. 6. *Et offeretis*

retis

collectis S.S. P.P. liquida apparet quod omnes Christiani offerre aliquid Deo ex usu S.S. P.P. debent. Can. Statuimus S.S. caus. xvi. can. Quia sacerdotes, caus. x. quest. 1. Respon- sio facilis & communis est, laudatos simile- que canones intelligendos esse in hypothesi quod ministri Ecclesie unde viverent, non haberent; vel facta positione quod fideles lon- ga consuetudine se se ad has oblationes obli- gassent.

IV. Tamen oblationes sint liberae, ani- madvertit nihilominus D. Thomas citata quest. lxxxvi. artic. 1. eas multiplici ratio- ne fieri debitas posse. Primo, inquit, ex precedenti conventionem; sicut cum alicui con- ceditur aliquis fundus Ecclesie, ut certis tem- poribus certas oblationes faciat; quod tamen habet rationem census. Secundo propter præ- cedentem deputationem, sive promissionem; sicut cum aliquis offert donationem inter vivos, vel cum reliquit in testamento Ecclesie aliquam rem mobilem, vel immobilem in posterum sol- vendam. Tertio modo propter Ecclesie neces- sitem; puta, si ministri Ecclesie non habe- rent unde sustentarentur. Quarto propter con- suetudinem: tenentur enim fideles in aliquibus solemnitatibus ad aliquas oblationes consuetas. Tamen in his duobus ultimis casibus remanet oblatio quodammodo voluntaria, scilicet quan- tum ad quantitatem, vel speciem rei oblata.

V. Ex hac D. Thomæ doctrina eviden- tior apparet responsio data ad laudatos cano- nes. Quod spectat ad tertiam rationem, quam promittit Angelicus, iam sæpius dictum est, ex eodem Angelico alimenta ministris Ecclesie iure naturali & divino deberi: quam ob causam decimam potissimum, & primitiæ deputatæ sunt in ministrorum sustentationem. Si vero ministri Ecclesie has decimas, suæ- que ecclesiasticos proventus, a fidelium li- beralitate proficiscentes, in usus profanos pro- digere; vel si a superioribus aliis personis ini- iuste applicarentur, vel ad arbitrium dilapi- darentur: tunc fideles obnoxii minime forent aliarum decimarum, sive oblationum oneri. Si ministri Ecclesie tunc congrua sustentatio- ne defraudarentur, non ex fidelium culpa, sed ex iniusta bonorum ecclesiasticorum di- stributione id ortum duceret. Immo in si- milibus eventibus fideles non deberent solve- re decimas aliis personis, a ministris Ecclesie applicatas; sed omnes redditus retinere, ut ego quidem sentio, possent, præter id quod satis foret ad honestam necessariamque mini- strorum, seu Pastorum suorum sustentatio- nem. Quod tamen ut præstari licite posset,

deberet esse evidens, publica, & manifesta ministrorum Ecclesie indigentia. Nemo enim privata auctoritate in dubia causa, immo nec in certa & manifesta, quando necessitas vitæ sustentandæ non urget, quidquam in rebus a superiore statutis augere, minuere, vel addere potest.

VI. Circa quartam rationem, qua Ange- licus asserit, consuetudine quandoque, nempe in magnis solemnitatibus, oblationes a fi- delibus deberi, gravem controversiam susci- tarunt Theologi non pauci, & Canonistæ. Nam Barbosa Lib. III. de iure Ecclesie cap. xxiii. numer. 11. Azorius Lib. VII. cap. vii. quest. xi. Hostiensis, Covarruvias, Guttierrez, alique Canonistæ propugnant, obtinere consuetudinem obligantem fideles ad oblationes. Sed communior, & vera sen- tentia oppositum defendit. Nam licet com- munitur fideles in magnis solemnitatibus, & alicubi singulis dominicis, aut bis in mense, soleant Sacerdoti, seu Pastori inter Missarum solemnitas aliquid offerre; tamen fundamentum nullum adeit asserendi, con- suetudinem hanc investam a fidelibus fuisse cum animo se se obligandi. Immo contra- rium manifesto colligitur tum ex ipsius obli- gationis natura, quæ spontanea esse debet; tum ex ipso intimo fidelium sensu. Nempe siquidem religioni sibi vertit, dum eiusmodi oblationes, etiam in magnis solemnitatibus, omittit. Neque Parochi, aut Episcopi cogere fideles solent ad eiusmodi oblationes. Ergo inferitur legitime, liberas eas esse, nul- laque sive lege, sive consuetudine debitas.

VII. Quod si alicubi consuetudinem, tem- pore longo firmatam, & animo se se obli- gandi introduxissent populi; dubio procul observanda foret, ob rationes cuique ob- vias, quod nimirum consuetudo legitime in- troducta, non per modum cuiusdam sponta- neæ deotionis, sed per modum legis obli- gantis servari debet, non secus ac lex qua- libet: quo in sensu loquitur D. Thomas in laudata auctoritate. Quamquam vero con- suetudo isthac ad culpam non obligaret; monendi tamen fideles essent ne a tam pio, & laudabili usu desciscerent; sed suadendi ut in eodem perseverarent.

VIII. Oblationes quæ a fidelibus fiunt, soli Parocho debentur, sive in Ecclesia, si- ve extra Ecclesiam offerantur. Et ratio iam sæpius indicata est, quod nempe solius Parochi sit suis parochianis sacramenta mi- nistrare, eorumque cadavera sepelire. Hinc oblationes factæ in Ecclesia cathedrali debentur

tur Archipresbytero, seu Parocho, non E- piscopo; nisi Episcopus simul Parochus foret. Deinde etiam oblationes factæ sacris imagi- nibus, in sacellis extantibus, pertinent ad Parochum illius parochiæ, in qua imagines, vel sacella, reperiuntur sita. Item, si ima- go per quam Deus patrare miracula digna- rentur, depicta foret in pariete alicuius do- rentur, depicta foret in pariete alicuius do- rentur, oblationes factæ ad Parochum perti- nerent. Excipe casum in quo offerentes vel- lent domino talis domus expresse suas obli- gationes conferre; puta ad sublevandam illius egestatem. Nec audiendus est Trullench, qui Lib. III. Decal. capit. iii. dub. 3. num. 8. negat, posse concedere Episcopum ut do- mino domus fiant eiusmodi oblationes. Hoc enim absque ullo fundamento asseritur. Im- mo Episcopus impedire minime potest quin fideles pauperibus illius domus elemosynas elargiantur, quando alia momenta non ob- stant. Quid enim frequentius in Scriptura inculcatur quam pauperum levamen? Si ita- que fideles vellent expresse suas oblationes paupertatis titulo domino parietis cui imago miraculosa inhæret, elargiri, non video cur Episcopus id prohibere possit. Mos potius obtinet applicandi eiusmodi oblationes, quan- do abundantes sunt, ad extruendam Eccle- siam, in qua imago collocanda sit. Passim enim similes imagines, quæ in muris sunt depictæ, cum contingit Deum in illis, seu per illas manifestare omnipotentiam suam miraculorum patracione, in Ecclesias trans- ferri solent. Semper tamen subsistit quod diximus, nimirum omnes oblationes factas, sive intra, sive extra Ecclesiam, iure com- muni deberi Parocho in cuius Parochia fa- ctæ sunt; etiam si fierent in aliqua capella, in qua distincta beneficia erecta forent: quia licet Capellanus ius habeat ad proventus sui beneficii; nullum tamen ius habet in obla- tionibus quæ a fidelibus fiunt etiam in præ- fata capella. Si tamen fideles oblationes suas in ornatam capellam, vel imaginis convertere vellent; Parochus obstare nequiret, nec exi- gere quidquam posset. Quæ hætenus diximus, secundum ius commune vera sunt. Ceterum hodie consuetudo fere universalis obtinet oblationes factas extra altare esse il- lius capellæ, aut sacelli in quibus sunt sac- cræ imagines, & fiunt oblationes, quæ com- munitur cedunt in ornatum, & conservatio- nem imaginum, & sacellorum: quoniam ha- volunt fideles qui munera offerunt.

IX. Oblationes factas in Ecclesiis Regula- rium, Parochis deberi, defendit Trullench

Lib. III. Decal. cap. iii. dub. 13. num. 9. quia ius commune, inquit ille, sic decernit: & allegat transactionem factam super obla- tionibus eiusmodi inter Archiepiscopum Va- lentinum & Regulares eiusdem civitatis. Addit tamen, nisi Regulares Pontificum privilegii sint exempti; & nisi Regulares habeant titulum legitimæ præscriptionis. Contrariam sententiam propugnant Canonis- tæ, & Theologi communiter: quoniam expresse definitum est, oblationes factas in Ecclesiis Regularium ad ipsos Regulares per- tinere in capit. 1. de stat. Monach. ubi hæc præscribuntur Archiepiscopo Neapolitano. *Alicui Monasterio ru, nec Presbyteri rui præ- ter diligentiam discipline aliquid molestie inferatis: aut si quid illic prodiversorum devo- tione accesserit, vobis vindicare æstimetis: cum Monachis ibi servientibus debeat proficere quidquid a fidelibus taliter offerri contingit.* Eadem habentur in cap. Nimis iniqua de excessibus Prælatorum. *Quidquid etiam eis, dum celebrant Missarum solemnitas, intra do- morum suarum ambitum, pia fidelium devo- tione donatur, ab ipsis extorquere oblationis no- mine contendentes.* Item Bonifacius IX. Fra- tribus Prædicatoribus concessit privilegium, quo confirmavit facultatem recipiendi obla- tionibus factas in eorum Ecclesiis; & sub excommunicatione ipso facto incurrenda Pa- rochis prohibuit ne ullo pacto eas oblationes impedirent, vel præfatos Religiosos molestia afficerent. Hoc ipsum declaravit sacra Con- gregatio Concilii in Cavensi, in Lun. & Surzan. Oblationum 8. Februar. 1727. teste Barbola de offic. & potest. Paroch. capit. xxiv. numer. 29. & in Summ. apostolic. decision. Collectan. 530. num. 2.

X. D. Thomas conceptis verbis hanc sen- tentiam docet 2. 2. quest. lxxxvi. artic. 2. ad 2. *Monachi, sive alii Religiosi possunt oblationes recipere tripliciter. Uno modo sicut pauperes per dispensationem Sacerdotis; vel ordinationem Ecclesie. Alio modo, si sint ministri altaris: & tunc possunt accipere obla- tiones sponte oblatas. Tertio modo si parochie sint eorum: & tunc ex debito possunt acci- pere oblationes, tamquam Ecclesie Rectores.* Fundamenta autem Trullench ipsius corrunt. Quoniam verum est iure communi ad Pa- rochum oblationes pertinere; nisi ipsam ius commune designet aliquos alios præter Pa- rochum, qui valeant fidelium oblationes accipere. Porro Regulares vi iuris commu- nis facultate ponuntur accipiendi in suis Ec- clesiis a fidelibus oblationes: quam si ul- tatem

tatem novis privilegiis Romani Pontifices Regularibus confirmarunt. Itaque tum iure communi, tum virtute privilegiorum Regulares possunt retinere oblationes quæ sunt fodalitiis, seu confraternitatibus alicuius imaginis, ut puta B. Virginis Rosarii, Carmeli, aliorumque Sanctorum existentibus in Ecclesiis Regularium ipsorum; nihilque ex illis Parocho debetur. Regulares enim suarum Ecclesiarum sunt veri Parochi, & Rectores. Quapropter ius veluti parochiale in suis habent Ecclesiis, quemadmodum Parochi in suis; tamen non eam habeant quam Parochi iurisdictionem supra fideles. Verum tamen est oblationes quæ sunt in capellis, & sacellis Regularium, ut plurimum cedere in ornatum, & beneficium earundem capellarum; sic Regularibus ipsis una cum fidelibus in tam pium religiosumque opus consentientibus. Laici nullum ius habent vel habere possunt recipiendi oblationes, quia ius istud spirituale est. Et habetur aperte in cap. *Perveniens* xvi. quæst. vii. & cap. r. quæst. i. *Hanc consuetudinem, quæ contra sanctam Ecclesiam catholicam augeri videtur, omnino interdiximus, ut nullo unquam modo, ullo tempore, oblationes quæ intra sanctam Ecclesiam offeruntur, sub dominio laicorum detineantur; sed tantummodo Sacerdotibus dentur.* Neque consuetudo etiam longissimi temporis illis suffragari potest, eo quod non sint talis iuris capaces. Si Episcopus Missam celebret in Ecclesiis Regularium, oblationes, non Episcopo, nec Parocho, sed Regularibus debentur: quia licet in *Clemen. de privil.* Episcopis permittatur facultas celebrandi in Ecclesiis Regularium, nil tamen de oblationibus immutatur: quapropter standum est iuri communi, iuxta illud: *Omissum remaneat in dispositione iuris communis.* Item, si oblationes fiant a feminis puerperis, filios suos Domino presentantibus, candelarum, aliarumque rerum in Ecclesiis Regularium, ad hos, non ad Parochos, spectant.

XI. Non convenit inter Auctores, an introduci valeat consuetudo ut aliquo die, v. g. in festo Purificationis B. Virginis Mariæ, Clerici tribuant laicis aliquod munus, ut cereos albos, aut rubeos, vel quid simile. Negant Sylvester verb. Decim. numer. 7. Gutierrez, & alii. Oppositorum communiter sustinent Theologi, & Canonistæ. Distinguendum mihi videtur: nam, facta veridistinctione, omnes simul convenient ne cense est. Si sermo sit de consuetudine obli-

gante Clericos, seu Ecclesiam, ut tributa laicis pendant Clerici de bonis Ecclesiæ; nemo vel Theologorum, vel Canonistarum id concesserit: quoniam hac ratione Ecclesia laicis subiceretur: quod fieri nequit. Si postea sermo sit de pia consuetudine, seu more, vel usu, quo Clerici id faciant ad ciendos pietatis, & devotionis affectus in fidelium animis, & ut grati animi, seu affectus argumentum exhibeant, nullus, ut ego quidem arbitror, talem improbaverit consuetudinem. Hoc siquidem pacto, nullo modo Ecclesia laicis subicitur; sed tamquam mater pia, & liberalis filios suos his munusculis excitat ad ea quæ christiana lex precipit, peragenda. Et reipsa mos iste in universa Italia obtinet; & quantum scire mihi licuit, etiam in aliis Catholicorum regionibus.

XII. Dicitur est supra, ab omnibus fidelibus Ecclesiam oblationes recipere. Nunc illi indicandi sunt quorum oblationes Ecclesia respuit. Primo Ecclesia reiicit oblationes omnium infidelium, hæreticorum, Iudæorum atque etiam fidelium qui sunt excommunicati vitandi; ut declaratum est in can. xxxvii. Concilii Laodicensis. Secundo respuit oblationem fratrum dissidentium, quando dissidium eorum notum est. *Caput Oblat. distin. xc.* Tandem nec a meretricibus, nec ab usurariis, nec a pauperum oppressoribus oblationes suscipit Ecclesia; ut cum Div. Thoma 2. 2. quæst. lxxxvi. artic. 3. docent Theologi, & Canonistæ. Hoc tamen intelligendum est de peccatoribus publicis, & manifestis, seu de illis qui tales declarati ab Ecclesia sunt. Sermo quoque est de oblationibus liberis, quæ ad altare fiunt; secus de oblationibus necessariis, puta de legatis, decimis, aliisque censibus, qui vi alicuius legis, vel pacti debentur Ecclesiæ. Hæc enim omnia, etiam a peccatoribus, exigit Ecclesia. Ut autem oblatio sit Deo accepta, duo sunt necessaria. Primum est, ut victima quæ offeratur, sit honesta, sit propria offerentis, non aliena; ut sit iuste acquisita, non usuris, non fraudibus, vel alia via illicita; ut non sit alteri debita, aut titulo iustitiæ, ut si fierent oblationes Deo, & interim creditores defraudarentur debitorum solutione; vel titulo pietatis, ut si filius, omnia sustentatione patris, aut pater, neglectis filiorum necessariis alimentis, Ecclesiæ, & Deo victimas offerrent. Has oblationes, non gratas, sed perofas Deus habet. Secundum requiritur recta intentio, animique integritas offerentis.

XIII.

XIII. Nulla est præscripta poena adversus eos qui liberas oblationes omittunt. Multæ vero sunt poenæ quibus obnoxii sunt, qui oblationes necessarias, nempe decimas, le- gata, defunctorumque suffragia vel omittunt, vel elagiri Ecclesiæ differunt. Nam in caput *Qui oblationes defunctorum aut negant Ecclesiis, aut difficulter reddunt, tamquam egentium necatores, excommunicantur.* Eadem habentur in Conciliis Aquisgranensi, Agathensi, & aliis. Concilium vero Tridentinum *sess. xxii. de reform. cap. xi.* excommunicationis poenam vibrat in eos omnes qui bona, census, iura, sive feudalia, sive emphiteutica, fructus, & quæcumque emo-

lumenta quæ ad Ecclesiam pertinent, in proprios usus converterint; aut quavis arte, seu quæsito colore, usurpare, vel impedire, ne solvantur ministris Ecclesiæ, præsumpserint, vel tentaverint. Qui admittunt ad oblationes, quæ inter Missarum solemnias sunt in altari, excommunicatos a Papa, incurrunt excommunicationem maiorem; si tamen excommunicati fuerint denunciati. Interdicuntur vero ab Ecclesiæ ingressu illi qui usuales oblationes recipiunt ab excommunicatis excommunicatione maiori, vel interdictis non toleratis ex cap. *Episcop. de privileg. in 6.* Et hæc pauca dixisse sufficiat de decimis, primitiis, & oblationibus.

LIBER QUARTUS DE QUINQUE ECCLESIAE PRÆCEPTIS.

DE QUARTO, ET QUINTO PRÆCEPTO.

nimirum de sacramentali peccatorum confessione, & communione
quotannis facienda.

DISSERTATIO PRIMA

DE PRÆCEPTO ANNUE CONFSSIONIS.

IN tractatu de poenitentiae sacramento, suso calamo, prout rei magnitudo postulat confessionis sacramentalis argumentum versabimur. Ibi illius a Christo institutionem evincemus, hæreticorum errores profligabimus; atque tanti sacramenti notiones, & plura quæ præcedere illud debent, & plura quæ illud debent consequi, pro dignitate explicaturi sumus. In præsentia itaque de iis dumtaxat quæ præceptum ecclesiasticum, quotannis peragendi sacram peccatorum confessionem, spectant, sermo nobis erit.

CAPUT I.

Propositiones damnatae, & laxæ recensentur.

Quoniam alibi, nempe in libro de sacramento poenitentiae, & hæreticorum errores, & laxas opiniones descripturi sumus; idcirco nunc recedimus a nostra consueta methodo præmittendi hæc omnia cuique tractatui. Verum, ne omnino viam arreptam derelinquamus, duas tantum hæc de re propositiones ab Ecclesia damnatas circa
Conc. Theol. Tom. V.

confessionis præceptum, unamque & alteram propositionem, quæ laxitatem sapere videtur, ob oculos ponere duximus consentaneum.

Propositiones damnatae ab Alexandro VII.

1. *Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.* Hæc in ordine ex damnatis est 14.

2. *Qui habuit copulam cum soluta, satisfacit confessionis præcepto, dicens, Commisit facit confessionem, cum soluta grave peccatum contra castitatem,*
non

non explicando copulam. Hæc in ordine est 25.

Propositiones laxæ.

Prima asserit, senes octogenarios non teneri ad præceptum confessionis.

I. Verumtamen contrarium non solum probabilius, sed certius mihi videtur. Ideoque tenendum profiteor, senectutem illam, utpote octuagenariam, quæ fere semper homines ita simplices, & rationis reddit expertes, ut nihil a pueris differre videantur, veluti hoc eodem anno pluribus ostendimus, ab omnibus, & quibuscumque tam ecclesiasticis, quam divinis legibus eos immunes reddere: & ratio est, quoniam eiusmodi ætatis senes, infantes pueri sunt. Ita Hippocrates, ut refert Alphonsus a Ruizibus in *medicina medic. insipient. Luminar. II. fol. 65.* Ludovicus Vives *Libr. II. de Anima*, & alii a nobis relati *quæst. proxime antecedenti*: quibus addenda sunt quæ in eandem rem adducit Velascus de privilegiis *miserabil. personar. quæst. xviii. numer. 11.* Ergo, cum pueri ante septennium his legibus sint soluti, veluti supra *ann. 7.* comprobavimus, etiam octuagenarii liberi erunt. . . . Cuius simile est quod scripsere Ostiensis in *Sum. §. Quando constituendum, in principio*; & post eum Stephanus Caieta in *repet. cap. Ad limina §. 5. numer. 107.* Palac. Rubeus in *cap. Omnis utriusque sexus*, verbo, *Postquam ad annos discretionis de poenit. & remission. scilicet ita senes, qui iam discretionem carent, ut sæpe numero octuagenarii esse solent, nec præcepto annuæ confessionis, aut susceptionis Eucharistiæ in Paschate teneri, eo nimirum, quod supra diximus, quia in eis eadem capacitatis deficientia, ac in parvulis, militat.* Igitur quemadmodum isti a quocumque præcepto ecclesiastico hac ratione reperiuntur immunes, sic & illi esse debent. "D. Didacus de Narbona in suo libro de statu hominis &c. anno 80. quæst. IV. numer. 2. pag. 682.

2. Si quis solum haberet peccata cordis, videtur quod possit differre confessionem usque ad mortis periculum; cum de illis Papa nihil habeat indicare: tamen, quia semel in anno est præceptum communicare, quod digne fieri non potest sine confessione etiam de peccato interiori; tenetur talis infra annum confiteri. Item, quia confessio non potest dividi, si cum peccato interiori habet exterius, de quo

potest Ecclesia præcipere, tenetur indire. "Et cum illo de interiori confiteri." Margarita Confessorum *verb. Confess. folio mihi 44.* Plures alias recensere non minoris laxitatis propositiones ad tractatum de poenitentia remittimus.

CAPUT II.

Ecclesia præceptum edidit, quod per se obligat omnes fideles ad sacram peccatorum confessionem singulis annis faciendam. Nonnullæ quæstiunculae hac de re enucleantur.

I. Quoniam in tractatu de sacramento poenitentiae ea omnia quæ ad traditionem, & historiam confessionis sacramentalis pertinent, exhibituri sumus; idcirco nunc plura, quæ diversis temporibus Ecclesia edidit, decreta pro confessione a fidelibus frequentanda, missa facimus. Olim enim ter in anno ad confessionem adstringebantur fideles. Porro summus Pontifex Innocentius III. in Concilio generali Lateranensi IV. anno 1215. celebrato hunc edidit canonem. *Omnis utriusque sexus fidelis postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata confiteatur fideliter, saltem semel in anno, proprio Sacerdoti, & iniunctam sibi poenitentiam sudeat pro viribus adimplere, suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiæ sacramentum: nisi forte de consilio proprii Sacerdotis ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab eius perceptione duxerit abstinendum: alioquin & vivens ab ingressu Ecclesiæ arceatur, & moriens christiana careat sepultura.* Hoc Concilii Lateranensis statutum confirmavit Tridentina Synodus *sess. XIV. can. VIII.* his verbis. *Si quis dixerit, confessionem omnium peccatorum, qualem Ecclesia servat, esse impossibilem, & traditionem humanam a piis abolendam, aut ad eam non teneri omnes, & singulos utriusque sexus Christianos, iuxta magis Concilii Lateranensis constitutionem, semel in anno, & ob id suadendum esse Christianis fidelibus, ut non confiteantur tempore Quadragesimæ; anathema sit.*

II. Durandus in *IV. Sent. dist. XVII. quæst. XIV.* in controversiam vocat, num constitutio Concilii Lateranensis consilium sit, & salubris adhortatio, vel præceptum. In id potius pendere videtur, quod consilium sit, non præceptum. Nil tamen decretorie statuit; sed dubitanter, & subobscurè loquitur. Negare non audet, Ecclesiam potestatem habere obligandi fideles ad sacramentorum frequen-

quantiam; sed solum dubitat, an reipsa latum sit præceptum obligans ad secretam confessionem, quæ, cum occulta sit, Ecclesiæ constare nequit, quoniam confessus nec ne sit. Hæc Durandi dubitatio nulla est. Quin Ecclesia, ut sibi de gregis sui salute confidet, præceptum de annua tulit confessione. Quare omnes ad unum Theologi, & Canonistæ sustinent, Concilium Lateranense, præceptum imposuisse fidelibus omnibus, ut singulis annis proprio Sacerdoti peccata sua confiterentur.

III. Franciscus Suarez *Tom. IV. in III. part. disput. xxxvi. numer. 3.* refert, quosdam Theologos docuisse, hoc præceptum non per se, sed per accidens obligare, ratione nempe Eucharistiæ percipiendæ. Et subdit in hanc sententiam ivisse S. Thomam in *IV. dist. XVII. quæst. III. artic. 1. quæstiunc. 4.* & D. Antoninum *III. Part. tit. XIV. cap. XIX. §. 3.* Mirum est, doctum, & accuratum Theologum istius sententiæ patronos constituere Aquinatem, & Antoninum; cum ipsi in locis laudatis oppositum doceant, & communem Catholicorum sententiam apertissime propugnent. Nam S. Thomas in primis, recensita sententia Petri Lombardi, & Gratiani, qui apertè Concilium Lateranense solum tamquam opinionem probabiliorè defendebant necessitatem confitendi peccata Sacerdoti, hæc scribit. *An sufficiat soli Deo confiteri. Magister, & Gratianus hoc pro opinione ponunt. Sed nunc post determinationem Ecclesiæ, sub Innocentio III. factam, hæresis reputanda est.* Tum more suo validam prodit rationem, cui præceptum ecclesiasticum nixum est. Hæc enim habet *dist. XVII. quæst. III. artic. 1. quæstiunc. 1.* *Illæ sacramenta, quæ ordinantur contra culpam, cum qua salus esse non potest, sunt de necessitate salutis: & ideo sicut baptismus, quo deletur originale, est de necessitate salutis; ita & poenitentis sacramentum. . . . quod fit per confessionem peccantis: & ideo confessio est de necessitate salutis eius qui in peccato actuale mortale incidit.* Conceptis pariter verbis eandem doctrinam docet in *Supplem. quæst. VI. artic. 3.* *Ad confessionem dupliciter obligamur. Uno modo lex iure divino. . . . Alio modo ex præcepto iuris positivi; & sic tenentur omnes ex institutione Ecclesiæ, edita in Concilio generali sub Innocentio III. tum ut quilibet peccatorem se recognosceret, quia omnes peccaverunt, & egent gratia Dei; tum ut cum maiori reverentia ad Eucharistiæ accedatur; tum etiam ut Ecclesiarum rectoribus sui subditi imotescant, ne*

lupus intra gregem lateat. S. Antoninus hanc doctrinam D. Thomæ fere ad verbum transcribit. Immerito itaque Suarez imponit sanctis his Doctoribus, quod docuerint, præceptum annuæ confessionis solum per accidens obligare; cum aperte oppositum doceant, ut cuique ex allata doctrina constare potest. Sed hæc obiter dicta sint.

IV. Unanimi itaque consensione Theologi catholici docent, dari præceptum ecclesiasticum, quo omnes Christiani fideles semel in anno ministris Ecclesiæ peccata sua confiteri tenentur. Idque constat tum ex Concilii Lateranensis *IV. can. XXI.* tum ex Concilii Tridentini *sess. XIV. can. VIII.* proxime relatis, tum denique ex universali catholicæ Ecclesiæ sensu. Quare qui oppositum doceret, hæresim manifestam evulgaret, & ut hæreticus ab omnibus haberetur. Præceptum istud, ut ex D. Thoma vidimus, non tantum ratione communionis, sed absolute obligat. Quare, si quis impedimento legitimo ligatus suscipere Eucharistiæ requirit, ad confessionem nihilominus adstringeretur: & qui sine rationabili causa tum communionem, tum confessionem omitteret, duo peccata mortalia adversus duo distincta præcepta communionis, & confessionis perpetraret.

V. Præceptum istud, ut suo loco demonstrabitur, divinum est, si a temporis determinatione seiunctum absolute spectetur. Ecclesiasticum autem est, quatenus præscribit hanc confessionem quotannis faciendam esse. Sic docent omnes Theologi, & sic declaratum est in Tridentino Concilio *sess. XIV. cap. v.* *Neque enim per Lateranense Concilium Ecclesia statuit ut Christiani fideles confiterentur, quod iure divino necessarium, & institutum esse intellexerat; sed ut præceptum confessionis, saltem semel in anno, ab omnibus, & singulis, cum ad annos discretionis pervenissent, impleretur.* Confessio itaque peccatorum, Sacerdoti faciendæ, iure divino necessaria semper fuit vel in re, vel in voto, ut de baptismo dicitur. Frequentia vero istius confessionis iuris est ecclesiastici. Quapropter Ecclesia, vel summus Pontifex possit, si congruum, & expediens iudicaret, præcipere ut bis, vel ter, sicut olim, fideles confiterentur; aut contra possit ab eisdem frequentia dispensare cum aliquibus ex iusta causa, quæ difficillime occurrere potest. De hoc consule D. Thomam in *IV. dist. XVII. quæst. III. art. 1. quæstiunc. 1.*

VI. Quæst. I. *An hoc præceptum obliget non solum Catholicos, sed etiam hæreticos?*

Resp. Affirmativa sententia est omnium Theologorum. Quoniam hoc præceptum comprehendit omnes utriusque sexus fideles baptizatos: sed etiam hæretici sunt baptizati, & quidem valide, ut nunc supponimus: igitur etiam hæretici istius præcepti obligationi obnoxii sunt. Non eo tamen modo hæretici quo Catholici, huic, & aliis Ecclesiæ præceptis subiiciuntur. Nam Catholici immediate, hæretici tantum mediate obligantur obedire huic præcepto, quatenus adstringuntur Ecclesiæ reconciliari, ut, ab excommunicatione soluti, fiant Ecclesiæ membra. Quare, si isti ad ovile redirent, non essent de violatione præceptorum Ecclesiæ examinandi. Sed de hoc alias.

VII. Quæst. II. *An peccata mortalia omnia, tum interna, tum externa, fideles manifestare vi istius præcepti Sacerdoti tenentur?* Resp. Affirmative respondent Theologi omnes: & ex Tridentino sess. XIV. cap. V. evidenter constat. *Ex his colligitur oportere a poenitentibus omnia peccata mortalia, quorum post diligentem sui discussionem conscientiam habent, in confessione recenserit, etiamsi occultissima illa sint.* Hinc confutata remanet opinio quam docet *Margarita Confessorum*, & nos sub initium tractatus retulimus, videlicet quod si quis haberet solum peccata interna cordis, posset differre confessionem usque ad mortis periculum. Præceptum enim ecclesiasticum est determinatio præcepti divini quoad circumstantiam temporis. Divinum autem præceptum omnia tum interna, tum externa peccata confiteri iubet. Suarez *disp. xxxvi. sect. 2. num. 2.* referens hanc *Margaritæ* opinionem, inquit: *Sed est plusquam temeraria sententia.*

VIII. Quæst. III. *Utrum non tantum mortalia, sed etiam venialia vi huius præcepti teneantur fideles confiteri?* Resp. Negativa sententia communissima est penes Theologos; estque expresse declarata in Tridentino loco proxime laudato his verbis. *Venialia, quibus a gratia Dei non excludimur, & in quæ frequentius labimur, quamquam recte, & utiliter, citraque omnem præsumptionem in confessione dicantur, quod piorum hominum usus demonstrat taceri tamen citra culpam, multique aliis remediis expiari possunt.* Ratio quoque id ostendit: quia præceptum ecclesiasticum annuæ confessionis est determinatio præcepti divini. Præceptum autem divinum non obligat ad confessionem venialium. Ergo neque ecclesiasticum. Disputant Theologi, an Ecclesia præcipere possit confessionem venia-

lium. Negant non pauci; sed plures affirmant. In discussione inutilis quæstionis tempus terendum non est. Cur non possit præcipere, profecto non teneo. Sed, quia nunquam id præcepit, neque, ut prudenter præsumitur, in posterum præcipiet, non video cur longius de eo quod nunquam erit, disputare debeamus.

IX. Quæst. IV. *An qui nullum perpetravit mortale peccatum, teneatur semel in anno confiteri venialia?* Resp. Dicitur est numero præcedenti, venialia non esse materiam necessariam præcepti: idcirco quæritur an, data hypothese quod quis nulla mortali noxa contaminatus esset, iste obnoxius foret obligationi annuæ confessionis. In utramque partem disputant Auctores. Si sola vis, & natura præcepti spectetur, probabilis videtur, eum non teneri: quia, ablata materia necessaria, præceptum non obligat. Sola autem peccata mortalia materia sunt necessaria istius præcepti. Verum & hanc disputationem inter inutiles reiicio: quia, cum fidelis in Paschate sumere ex præcepto Eucharistiam debeat, siltere se Sacerdoti debet, eique manifestare conscientiam suam, & rationem reddere cur intra annum nec semel confiteatur. Pastor siquidem posset eum cogere ut semel in anno ad confessionem faciendam accederet. Sed, ut dixi, hypotheses istæ omni sunt de titute fundamento. Qui enim a mortalibus abstinet, frequenter confitetur, ut gratiam Dei, qua in virtutis via queat perseverare, assequatur. Qui per annum integrum nec semel confitetur, cum possit, difficillime immunis evadet vel a culpa mortali certa, vel a dubia, vel a tot, & adeo gravibus venialibus, ut nimium audax, & inverecundus, ne plus dicam, foret, nisi confessionis sacramento conscientiam purgaret, antequam ad sacram mensam accederet. Quare in praxi nullum unquam ego, causa necessaria sublata, a præcepto annuæ confessionis excusarem. Qui lucrari vult iubilæum, etiamsi mortalia non habeat, confiteri debet. Quia bulla iubilæi confessionem præcipit, tamquam quid requisitum ad indulgentiam lucrandam. Proverbii autem loco habetur hoc dictum: *Bullæ tantum valent, quantum sonant.* Contrariam opinionem docent multi Auctores. Sed nostra, quam sustinent Caietanus, Sotus, Sanchez, Diana, Corduba, Fagundez, pluresque alii, probabilior est. Qui habet iustam causam tacendi mortale quod perpetravit, tenetur implere præceptum annuæ confessionis, manifestando venialia. Quia, ut pecca-

peccati, quod tacet, veniam assequatur per contritionem, necessarium est propositum confessionis faciendæ modo quo fieri potest meliori. Itaque, si alia mortalia non habeat, venialia confiteri adstringitur, ut annuæ confessionis præceptum impleat. Quæ autem sint iustæ causæ tacendi gravis peccati, dicam Tom. IX. *differt. IV. de confess. cap. IX. n. 2.*

CAPUT III.

Qua anni parte præceptum confessionis obliget, & quomodo computandus annus sit. Variæ hæc de re quæstionculæ discutuntur.

I. Sententia communis docet, præceptum istud obligare solum confiteri semel in anno, nulla eiusmodi anni parte designata; quia lex reipsa non limitat, nec deputat aliquod tempus determinatum; sed solum infra annum ut quilibet fidelis confiteatur, præcipit. Si autem Ecclesia voluisset ut fideles aliquo anni definito tempore ad poenitentia tribunal accederent, conceptis verbis tempus illud determinasset; quemadmodum præceptum annuæ communionis temporis paschali aperte illigavit. Cuius discriminis congrua assignari ratio potest. Nam usus Eucharistia absolute præcipitur, non modo peccatoribus, sed iustis etiam. Nec peccatum ullo modo supponit; ideo tali die, vel hebdomada præcipi potest. Deinde etiam conveniens fuit præceptum communionis temporis paschali affigi, propter illius temporis solemnitatem, ut tempore definito universa Ecclesia in tanti sacramenti participatione simul conveniret, ac unanimi consensione tam sublimis mysterii publicam fidem profiteretur. Peccatorum confessio remedium est, & medicina, quæ morbum supponit. Non est autem definitum tempus in quo homo peccet. Et quia factis, ac valde congruum est ut statim post peccatum poenitentia balsamum vulneri applicetur, dum commode fieri potest; idcirco noluit Ecclesia confessionis præceptum ad aliquam anni partem limitare, sed liberum reliquit, ut quisque medicinam sumeret, prout sibi congruum, & expediens iudicaret; dummodo tamen ultra annum non differret.

II. Petrus Soto Auctor gravissimus *lect. v. de confessione* sustinet, confessionis præceptum in determinata anni parti obligare, nempe in Quadragesima, & in Paschate. Et sane huic sententiæ valde favet non solum

lum Sixtus IV. in *Extrav. vices. de tregua, & pace*: verum etiam Tridentinum *sess. XIV. cap. v.* ubi hæc habentur. *Unde iam in universa Ecclesia, cum ingenti animarum fidelium fructu, observatur mos ille salutaris confitendi sacro illo, & maxime acceptabilis tempore Quadragesima; quem morem hæc sancta Synodus maxime probat, & amplectitur, tamquam pium, & merito retinendum.* Respondent contrariæ sententiæ patroni, consuetudinem hanc vim legis non habere, sed pium esse morem in populorum devotione fundatum.

III. Utraque sententia, si recte exponatur, aliquid veri continet. Prima, si absolute loquamur, vera est. Textus enim clarus & perspicuus est, nullamque anni partem determinat. Secunda quoque veram continet doctrinam, quæ praxim fidelium propinquius spectat. Sed suo in sensu vero exponenda est. Dum ergo Auctores, & ipsa Tridentina Synodus dicunt, in Quadragesima potissimum peccatorum sordes eluendas esse confessionis sacramento, non id intendunt ut fideles qui e. g. sub initium anni peccata perpetrarunt, debeant confessionem differre usque ad Quadragesimam (hoc enim, ut animadvertit Suarez *disput. xxxvi. num. 10.* omnino improbable est) sed intelligunt, eos fideles ad confessionem in Quadragesima faciendam obligare qui conscientiam habent peccati mortalis non confessi. Quamvis enim ii qui semel in anno confessi fuerint, præceptum annuæ confessionis absolute impleverint; attamen & praxis, & consuetudo, quæ optime legem interpretatur, ostendunt, fideles ipsos persuasos esse se ad confessionem teneri in Quadragesima, quoties alicuius peccati mortalis conscii sunt. Quo in casu, non solum per accidens, sed etiam per se obligati videntur. Quemadmodum enim qui per aliquam anni partem venialia sæpius confessus esset, si in Quadragesima crimen letale perpetraret, subito procul ad confessionem vi præcepti obligaretur; cur non ita obligabitur qui semel est confessus, si in peccata mortalia relabatur? Non me fugit, discriminis aliquid intercedere. Sed, missis inutilibus disputationibus, quæ pro praxi vera, & necessaria sunt, edisseramus. Certum est fideles qui peccati mortalis rei sunt, in Quadragesima, sive in Paschate ad confessionem adstrictos esse ratione communionis suscipiendæ; quamvis pluries, nedum semel, intra eundem annum confessi fuerint. Qui enim peccati mortalis

conscijs sibi est, iure divino tenetur conscientiam purgare, antequam ad Eucharistiam sumendam accedat. Id etiam pro praxi discriminis est, quod, si per se, seu vi præcepti confessionis confiteri teneantur fideles, dum omittunt tum confessionem, tum communionem, duo peccata mortalia perpetrabant adversus duo præcepta confessionis, & communionis. Si vero solum per accidens, seu ratione communionis obstringantur; tunc confessionem, & communionem omittentes unum dumtaxat peccatum perpetrarent adversus præceptum communionis. Qui vero nullius peccati mortalis conscientiam habent, quamquam vi præcepti absolute non teneantur ad confessionem, potissimum si pluries intra annum confessi fuerint; nihilominus iuxta universalem, & piamque fidelium consuetudinem, antequam ad sacram communionem accedant, confessionem sacramentalem præmittere solent. Et revera quisque fidelium religioni sibi verteret, licet nullius peccati letalis foret conscius, si nec in Quadragesima, nec in Paschate confiteretur. Quia itaque fideles omnes, tum iusti, tum peccatores, in Quadragesima repleta consistuntur; idcirco hanc consuetudinem laudat Tridentina Synodus, eamque commendant plurima alia Concilia provincialia.

IV. Quæst. I. *Quomodo computandum sit anni initium & finis pro observantia istius præcepti?* Resp. Plures Auctores, nempe Vasquez, Becanus, Lugo, Diana, sustinent annum computandum esse a ianuario in ianuarium; quia sic iuxta communem usum annus computatur. Verum communissima, & ut ego quidem sentio, verissima sententia annum hunc computat a Paschate Resurrectionis ad aliud Pascha Resurrectionis. Quia licet annus civilis a ianuario in ianuarium supputetur; annus tamen ecclesiasticus commodius intra duo Resurrectionis Paschata includitur, & quia sententia communissima est, Auctores non recenseo.

V. Quæst. II. *An qui per integrum annum confessus non fuit, teneatur, cum primum commode possit, confiteri?* Resp. Sylvester, Ledesma, Marchantius, & alii respondent negative. Leander tract. v. de poenit. disput. III. quæst. XI. asserit, S. Antoninum hanc docere sententiam III. Part. tit. IX. cap. IX. ubi sanctus Archipræsul agit de processu per denuntiationem. Titulo vero XIV. cap. XIX. ubi de confessionis præcepto tractat, nec verbum habet quod

huic sententiæ faveat. Contraria opinio communis, & vera est. Eam docent Navarrus cap. XXI. nu. 45. Suarez disp. xxxvi. sec. 4. num. 2. Vasquez quæst. xc. dub. 2. art. 3. Victoria num. 147. Coninchius disp. v. n. 65. Layman tract. VI. cap. v. num. 9. Nugnus in addit. quæst. VI. artic. 5. diff. 6. Lugo disp. xv. num. 17. Diana III. Part. tract. IV. resol. 130. Becanus, Valentia, Bonacina, Palaus, Leander, Salmanticenses, & alii communiter. Ratio ex ipsius præcepti natura depromitur. Quoniam præcepti intentio eo pertinet, ut fideles absolute confiteantur infra annum, & ultra annum non differant. Absolute iure divino confiteri fideles tenentur. Ecclesia præcipit ut quotannis hoc præceptum impleatur; & consequenter vetat ne ultra annum differatur eiusdem executio. Ergo qui intra annum non satisfacit tali præcepto, semper obnoxius est obligationi illud, cum primum poterit, implendi. Quemadmodum, si quis singulis annis solvere censum teneatur, & uno anno solutionem omittat; anno transacto, non liberatur a debito solutionis, sed multo magis obstringitur. Ergo ex forma, & intentione eiusmodi præcepti aperte colligitur, quod fideles teneantur confiteri ante finem anni vi eiusdem præcepti, & quod nequant confessionem ultra annum differre. Idque apertius ex usu, & praxi Ecclesiæ conitatur. Siquidem fideles qui istius præcepti observantiam ultra annum differunt, excommunicationem incurrunt, a qua non absoluntur, nisi confessione peracta. Quod si tenentur confiteri, ut excommunicationis absolutionem assequantur, evidenter elicitur, non extingui obligationem confitendi, transacto anno; sed præceptum semper urgere, donec impleatur. Si enim excommunicati essent ob solam omissionem confessionis; patrata culpa, poena remitti posset. Sed Ecclesia vetat ne eiusmodi fidelibus absolutio ab excommunicatione concedatur, usque dum confessionem, quam omiserunt, peregerint. Manifesto itaque constat præceptum iitid obligare etiam post elapsam annum.

VI. Obiciunt Auctores primæ sententiæ. Præceptum affirmativum, determinate obligans pro aliquo tempore, illo transacto non obligat; ut patet in præcepto ieiunii, in præcepto audiendi Sacrum, & in præcepto recitandi horas canonicas. Idem ergo dicendum de annuæ confessionis præcepto. Respondetur negando consequentiam. An-

tece-

tecedens verum est, quando præceptum affirmans alligat obligationem alicui temporari determinato, habetque præcipiens rationem aliquam illius temporis determinati; ut evenit in ieiunio, in Sacri auditione. Eiusmodi siquidem præcepta respectum aliquem habent ad tempus cui obligatio assignatur; puta quod tali die ieiunetur, & die festo audiatur Sacrum. Præceptum autem confessionis nullum respectum peculiarem habet ad spatium temporis designati; sed solum iubet intra annum confiteri, & ne ultra differatur vetat. Immo quasi dicere possemus, quod hoc præceptum annuæ confessionis afficit directe fideles, nulloque modo tempus, nisi tanquam terminum, ultra quem executio non extendatur. Alia præcepta memorata peculiarem rationem habent dierum in quibus ieiunandum, & audiendum Sacrum est. Quod si eadem præcepta absolute lata fuissent, ipsosque fideles immediate, ut dicitur, spectarent; idem de illis ac de confessione dicendum foret. Nonne, quando Confessarius imponit poenitentiam ut bis in hac hebdomada ieiunet, vel audiat Sacrum, vel recitet Officium mortuorum, si hac in hebdomada pensum solvere omiserit poenitens, tenetur cum primum poterit, illud reddere: quoniam hoc præceptum non respicit hebdomadam, nisi tanquam terminum obligationis implendæ? Idem omnino est dicendum de præcepto annuæ confessionis.

VII. Quæst. III. *An, si quis anno elapso confessionem omiserit, & confiteatur sub istius anni initium, satisfaciat hac unica confessione utriusque anni præcepto?* Resp. Cardinalis de Lugo disp. xv. num. 180. Dicastillus disput. VI. dub. 8. numer. 138. Henricus a S. Ignatio Lib. V. capit. clxxxv. num. 2291. & alii affirmantem opinionem defendunt: quia, quando eadem res eodem tempore, duplici præcepto imperatur, unica actione impleri potest; ut patet in recitatione horarum ex præcepto Regulæ, & Ecclesiæ Regularibus imposita. Alteram sententiam defendunt Diana IV. Part. tract. v. resol. 206. Leander tract. v. disp. III. quæst. XLIV. Hurtado disp. VII. diff. 12. & alii. Auctores isti docent, quod si fidelis culpabiliter distulerit confessionem anni præteriti in hunc annum, mortalemque hoc anno commiserit culpam, satisfaciat unica confessione utrique præcepto; nec teneatur hoc anno iterum confiteri: quia revera supposuit clavibus Ecclesiæ materiam necessariam pro utroque anno. Si e contrario sine culpa confessionem omiserit

anno præterito, & anno currenti nullum perpetraverit peccatum mortale; tunc teneri eum adfirmant iterum confiteri. Tertia sententia communis, quæve mihi unice in praxi sequenda videtur, docet, hunc Christianum, sua confessione, quam in principio istius anni facit, satisfacere solum præcepto anni præteriti; teneri vero iterum confiteri, ut satisfaciat præcepto anni currentis. Hanc docent Suarez disp. xxxvi. sec. 4. num. 5. Silvius III. part. quæst. lxxx. art. II. qu. IV. Coninchius disp. v. dub. 8. num. 65. Bonacina disp. v. quæst. v. sec. 2. punct. 4. Navarrus cap. XXI. nu. 45. Medina cod. de conf. qu. XIV. Filliucius tract. VII. cap. III. num. 36. Becanus quæst. VIII. cap. xxxvi. concl. 5. Nugnus in Addit. quæst. VI. art. 5. diff. 5. Sotus in IV. dist. x. quæst. I. art. 4. Sporer Tom. III. III. part. cap. IV. qu. I. num. 536. Tamburinus tract. II. de 2. præcep. Eccl. cap. VI. num. II. (licet probabilem etiam iudicet oppositam) & alii plures. Ratio est, quia, ut diximus, præceptum hoc non elabatur cum ipso anno; sed, anno etiam transacto, præceptum urget, obligatque fidelem, ut quam primum potest, confiteatur. Ergo prima confessione satisfacit præcepto anni præteriti: deinde altera confessione (posito quod relabatur in aliquod peccatum mortale) implebit præceptum anni currentis. Verum utique est posse uno, & eodem actu satisfieri duplici obligationi, eodem tempore concurrenti, quando aliquæ peculiare rationes oppositam fieri non iubeant. In nostro autem casu præceptum confessionis peculiari ratione afficit fideles, eoque obligat, etiam transacto anno. Et ideo oportet ut una confessione satisfiat præcepto anni elapsi, & altera confessione præcepto anni currentis. Nec alicuius momenti est illud quod opponi solet, nempe, si quis differat usque ad finem anni, aut si per decem vel viginti annos omittat confessionem, potest in Paschate unica confessione satisfacere omnibus obligationibus. Quoniam aliud est quod unico actu aliquando possunt multæ impleri obligationes; & aliud est quod semper id præstari licite, & valide queat. Primum conceditur; secundum negatur. Dum sub finem anni quis confiteretur, primum omnium implet præceptum confessionis anni currentis; deinde manifestat omissionem præteritarum confessionum. Quare iuxta communem omnium existimationem nulla hic occurrit difficultas. At, dum sub initium anni confiteretur, ipsemet poenitens primum

omnium intendit implere præceptum anni præteriti. Denique in hac materia non humana ratio, sed Ecclesiæ praxis consulenda est. Porro Pastores Ecclesiæ non absolvent fideles ab excommunicatione, donec confiteantur: & dum sub initium anni suppleant confessionem anni præteriti, sub eadem censura ab illis exigunt sequentem confessionem, ut advertit Suarez loco laudato. Idcirco hanc opinionem ut tutiorem amplectimur; quia magis Ecclesiæ intentioni, & praxi eam existimamus consentaneam.

VIII. Quæst. IV. *An qui ineunte anno prævidet se a confessione impediendum fore in toto sequenti anni tempore vel ob penuriam Confessariorum, vel ob aliud obstaculum, teneatur confessionem anticipare?* Resp. Affirmative respondent omnes Doctores quos ego legi. Ratio evidens est. Obligatio præcepti incipit sub initium anni urgere, & intra latitudinem eiusdem anni implenda est. Ergo qui prævidet se sub finem anni impleturum minime fore hanc obligationem, teneatur eam exequi tempore antecedenti; sicut qui summo mane diæ dominicæ prævidet se impediendum fore a Sacro audiendo, tenetur illud mane audire, ut præceptum impleat.

IX. Quæst. V. *An qui semel in anno confessus est peccata mortalia, si ante finem anni in novum peccatum mortale relapsus fuerit; vel qui venialia confessus sæpius, & iterum, intra annum mortaliter peccet, teneatur illo anno iterum confiteri, ut præcepto satisfaciatur?* Resp. Secunda pars ex dictis paulo ante liquet. Venialia enim non sunt confessionis materia. Quapropter, si quis mortale perpetret ante finem illius anni, in quo sæpius venialia est confessus, tenetur mortale quod intra illum annum perpetraverit, vi præcepti confiteri. Idem dicendum de eo qui in confessione venialium oblitus fuerit absque culpa peccatum mortale: tenetur enim, si intra annum recordetur, confiteri illud. Primam partem, nempe eum qui semel confessus est peccata mortalia, non teneri vi præcepti iterum confiteri intra eundem annum, etiam si nova peccata mortalia iteret, Doctores plures tuentur, Lugo, Diana, Bonacina, Leander, Hurtado, Salamancaenses, & alii. Sed ex iis quæ dicta sunt num. 3. opposita opinio probabilior nobis videtur, quam docent Suarez disp. xxxvi. num. 9. & 10. ac Henriquez Lib. IV. cap. IV. num. 2. Ratio, quam iam supra indicavimus, valida est. Ecclesia iubet cuicumque

fideli confiteri omnia peccata infra annum commissa. Ergo qui sub finem anni conscientiam habet peccati mortalis, illud confiteri tenetur. Ecclesia, inquit, semel confiteri præcipit. Verum est. Sed simul præcipit omnia illius anni peccata confiteri. Qui semel confitetur omnia peccata totius anni, implet præceptum. At, si nova peccata committat intra annum, antequam annus elabatur, ea clavibus submittere debet. Non ad pura præcepti verba, sed ad intentionem Ecclesiæ animum intendere debemus. Porro intentio, & consuetudo Ecclesiæ ita interpretari videtur sensum istius præcepti: nempe ut fideles qui in Quadragesima conscientiam habent peccati mortalis, teneantur, antequam tempus paschale excurrat, hoc mortale peccatum confiteri; etiam si ob aliquam causam communionem percipere nequirent. Siquidem iuxta piam, & rationabilem estimationem peccata totius anni sunt integra illius præcepti materia. Ergo, inquit, toties confiteri debemus, quoties lethaliter delinquimus. Ineptum est consecutio. Solum enim adstringeris omnia totius anni peccata confiteri, siue una, siue pluribus confessionibus. Hinc relicto quod inquit Cardinalis Lugo disp. xv. sec. 7. num. 169. videlicet eum qui semel intra annum confessus est peccata venialia, & mortale dubium, si incidat ante finem anni in peccatum mortale certum, non teneri ad novam confessionem, ut præcepto satisfaciatur. Quoniam, licet peccatum dubium sit materia necessaria confessionis; compertum tamen non est quod sit materia sufficiens pro præcepti observantia, quando adest materia certa. Præceptum confessionis comprehendit integrum anni spatium. Si intra annum materia certa adest, qua illud impleri valeat; non video cur sola materia dubia impleri possit. Peccata enim venialia, quæ simul cum dubia culpa subiciuntur clavibus, licet conferant ad constituendam materiam certam confessionis; nihil tamen conferunt ad observantiam præcepti annuæ confessionis. Quare in praxi, non modo ratione communionis paschalis, sed etiam ut præceptum tuto impleatur, præfatum fidelem ad confessionem peccati mortalis certi, intra annum commissi, ego obligarem.

X. Quæst. VI. *An qui, adhibita sufficienti diligentia, confitetur omnia peccata quæ memoriae occurrunt, si post confessionem alicuius peccati obliti recedatur, teneatur illud, antequam elabatur annus, confiteri?* Respon-

deo. Communissima sententia est negativa, quam præter Auctores laudatos quæst. præc. defendit etiam Suarez loco citato sec. IV. numer. 8. eo quod qui omnia peccata quæ memoriae occurrunt, confiteatur, adhibetque omnem diligentiam, ut omnia confiteatur, revera satisfacit intentioni Ecclesiæ, quæ præcipit confiteri omnia peccata commissa illo anno; atque hanc confessionem suam extendit ad omnia peccata quæ per totum annum commisit. Quæ sane opinio valde probabilis est. Oppositum tamen defendit Medina Lib. X. cap. IV. §. 41. rationemque prodit minime spernendam. Qui ex iusta causa omisit confessionem annuam, tenetur, cum primum potest, confessionem supplere: idem ergo videtur dicendum etiam de eo qui peccatum aliquod oblitus inculpabiliter est. Utraque opinio probabilis est. At securior est secunda.

XI. Quæst. VII. *An qui propter iustam causam omittit scienter aliquod peccatum mortale, aliis manifestatis, teneatur illud confiteri intra annum, si commode possit?* & Multi, nempe Lugo, Dicastillus, Leander, & alii negative respondent. Sed probabilior mihi videtur opinio affirmativa. Quia tenetur quisque confiteri omnia peccata illo anno commissa. Ergo, sublato impedimento, excusante a manifestatione alicuius peccati, urget obligatio illud confitendi. Quod sane & rectæ rationi, & Ecclesiæ intentioni satis consentaneum videtur. Respondet Layman Lib. V. tractat. VI. cap. V. num. 10. Concilium Lateranense præcipere ut omnia peccata fideles confiteantur, quatenus id pertinet ad integritatem confessionis; id est, ne quis aliquod mortale retineat, vetat: non autem eo pertinent verba Concilii, ut omnia peccata intra annum commissa necesse sit confiteri. At responsio iihæc arbitraria est, omnique destituta fundamento. Quoniam Concilium eo loci nullo modo loquitur de integritate confessionis. Supponit enim integre fieri debere, quotiescumque sit. Sed iubet fideles semel in anno omnia peccata sua Sacerdoti confiteri. Confessio sacramentalis suapte natura integritatem includit. Quare, si id omnia peccata integritatem spectaret confessionis, clausula superflua foret. Dicendum itaque, Concilium præcipere ut fideles quotannis semel omnia illius anni peccata confiteantur: quod & rectæ rationi, & Ecclesiæ intentioni satis congruum censetur. neque quod Lugo subdit, nobis probatur,

nimirum eum qui in mortis articulo aliquod mortale confessus est, plura vero ob impotentiam omisit, non teneri ad hæc peccata omissa confitenda, etiam si convaluerit infra annum, & commode possit confessionem si velit, peragere. Non, inquam, hæc opinio nobis probatur: quoniam & rationi, & Ecclesiæ intentioni, ut dictum est, valde conforme videtur, ut quisque, remoto impedimento, impleat præceptum illud a cuius observantia ratione impotentia excusabatur. Omnia quæ in oppositum asseruntur, frigide sunt subtilitates.

CAPUT IV.

Præceptum annuæ confessionis non impletur per confessionem invalidam. Alia nonnullæ difficultates explicantur.

I. **M**agna olim contentione disputabant Theologi, num fideles confessione invalida, siue culpa penitentis, siue malitia Confessarii, præcepto annuæ confessionis satisfacerent. Affirmantem sententiam propugnabant Alensis, Gabriel, Paludanus, Sylvester, Victoria, Canus, & alii, hac innixi ratione. Ecclesia præcipit tantum actum exteriorem, secus internum. Qui ergo exterius peccata confitetur, licet interno destitutus dolore, Ecclesiæ præcepto satisfacit. Immo crediderim ego, inquit Canus *relect. de pen. pag. 6.* quod, cum peccator se sinit Sacerdoti iuxta præscriptum illius capituli, *Quod quidam de penitentis, etiam si non recipiat absolutionem, impleat præceptum Ecclesiæ ex quadam eiusdem Ecclesiæ pia & clementi dispensatione.*

II. Contrariam sententiam defendunt Durandus in *IV. dist. XVII. quæst. XIV.* Soto in *IV. dist. XVIII. quæst. III. art. 5.* Petrus Soto *lect. 8. Navarrus cap. x. num. 4.* Medina *quæst. XXIV. Suarez disp. XXXVI. sec. 7.* Nugnus in *addit. quæst. VI. art. 5. diff. 6.* Cardinalis de Lugo *disp. XV. num. 136.* Gonet *disp. VIII. art. 2.* Sylvius in *III. P. quæst. VI. art. 5.* Leander *tract. V. disp. III. quæst. LIII.* & paucis, ne in singulorum recensione tempus teram, omnes Theologi, postquam Alexander Papa VII. damnavit sequentem propositionem, quæ in ordine est 14. *Qui facit confessionem voluntarie nullam, satisfacit præcepto Ecclesiæ.* Plurimum itaque nunc est ex declaratione Ecclesiæ, fideles qui invalide confitentur, non satisfacere præcepto Ecclesiæ. Ratio quoque

evidens est. Nam præceptum Ecclesiæ est determinatio præcepti divini; seu Ecclesia iubet fideles singulis annis semel implere præceptum quo Deus imperat peccatorum confessionem. Hoc autem divinum præceptum impleri nequit, nisi per susceptionem sacramenti. Porro qui confessionem nullam facit, non suscipit sacramentum. Fatentur & adversarii, præceptum divinum non impleri per confessionem invalidam ex defectu doloris interni, quia Deus potest præcipere actus internos; impleri vero subdunt præceptum ecclesiasticum, eo quod Ecclesia actus internos præcipere nequeat. At responsio nulla est: tum ob rationem datam, nimirum quia præceptum ecclesiasticum est determinatio iuris divini; tum quia Ecclesia reipsa præcipere valet, & præcipit actus internos, sine quibus actus non consistunt externi, qui ab illa ipsa præcipiuntur. Ergo Ecclesia, præcipiens externam peccatorum confessionem, simul internum dolorem, ad hanc confessionem sacramentalem necessarium, imperat. Quod confirmatur ex cap. *Utriusque sexus* de poenit. & remis. ubi Ecclesia præcipit fideles omnia peccata sua mortalia fideliter & sincere confiteri. Qui revera de peccatis suis non dolet, qui aliquod peccatum omittit, qui firmum propositum emendationis non habet; is sane nec fideliter, nec sincere, sed fecte, & infideliter confitetur. Tandem qui facit confessionem voluntarie nullam, reipsa omittit confessionem, quam Ecclesia præcipit. Quoniam Ecclesia non præcipit confessionem ludicram, seu speciem, & simulacrum confessionis; sed confessionem veram, & sinceram, atque adeo validam.

III. Ex quibus inferitur, illum non satisfacere Ecclesiæ præcepto qui facit confessionem ex quocumque capite, sive ex defectu doloris, sive ex occultatione alicuius peccati interni, sive ex defectu veri propositi se se emendandi, nullam. Et consequenter hic obnoxius est excommunicationi synodali, quam plures Episcopi infigunt in suis diocesis iis omnibus qui semel in anno confiteri omnia peccata sua omittunt. Quia licet crimen istud probari nequeat, quando ex defectu actus interni contingit; hoc tamen non impedit quominus Ecclesia excommunicationis poenam ferre possit in eos qui renuunt confiteri, sicut Ecclesia præcipit. Neque poena ista in actum internum vibratur; sed in externam, & contumacem omissionem sacramentalis

confessionis. Et hæc opinio communis est.

IV. Quærent etiam communiter Theologi, an per confessionem validam, sed informem, impleri possit hoc præceptum annuæ confessionis? Qui negant dari posse validam confessionem, simulque informem, consequenter negant posse quemquam per talem confessionem satisfacere Ecclesiæ præcepto. Contra vero qui defendunt dari reipsa posse sacramentum validum, & informem, nempe absque effectu gratiæ sanctificantis, propugnant pariter, tali confessione satisfacere præcepto ecclesiastico. Quid ego sentiam, tum manifestabo, cum in tractatu de sacramento poenitentiae hanc discutiam controversiam de sacramento valido, & informi. Obiter hic tantum dico quod admissa sententia defendente, confessionem validam & informem, admitti etiam potest, ut communiter admittunt Theologi, tali confessione impleri posse præceptum annuæ confessionis.

V. Neque huic præcepto satisfacit ea confessione in qua absolutio Sacerdotis non obtinetur, sive id ex eius malitia, sive ex eius ociositate contingat. Quoniam, dum Ecclesia confessionem præcipit, susceptionem iubet sacramenti; sublata autem quocumque ex capite absolute, sacramentum haudquaquam conficitur. Ergo præceptum non impletur. Quemadmodum qui Eucharistiam se percipere putaret, hostia minime consecrata sumpta, præcepto communicandi non satisfaceret: quia reipsa sacramentalem communionem non suscepisset, sive ex malitia, sive ex negligentia Sacerdotis. id accidisset: & fidelis, errore detecto, ad communionem veram suscipiendam adstrictus foret. Idem ergo dicendum de eo qui in peccatorum confessione absolute non esset assecutus. Hæc opinio communis est. Sunt tamen aliqui qui oppositum sentiunt, eo quod culpa Sacerdotis non debet, nec potest nocumentum poenitenti inferre: potissimum quia non est in potestate poenitentis absolutio sacramentalis. Nec Ecclesia ad id obstringere fideles potest quod est extra eorum voluntatem, nec ab eis pendet. Hæc tamen omnia evincunt solum fideles excusari a culpa violationis præcepti, bona fide suffragante. At bona fide cessante, confessum criminis rei evaderent, si defectum, qui præter eorum voluntatem contigit, supplere non curarent. Licet absolutio non sit in eorum facultate; eorum tamen potestatis est alium adire Sacerdotem, defectu cognito,

a quo

a quo absolutionem obtineant. Quando itaque defectus est solum ex parte Sacerdotis, fideles bona fide operantes excusantur a culpa, tum a poenis; sed non liberantur a debito implendi præceptum, fraude, seu defectu detecto.

CAPUT V.

De iis qui huic præcepto subiecti sunt: & de causis quibus quandoque fideles aliqui ab observantia istius præcepti excusari queunt.

I. **I**AM sub initium dissertationis dictum est, omnes homines baptizatos, non modo catholicos, sed etiam hæreticos, teneri ad præceptum confessionis. Expendendum nunc breviter superest, qua ætate Catholicis ipsi implere hoc præceptum adstringantur. Aliquod enim fecisset negotium Theologis clausula illa Lateranensis Concilii, *Omnis utriusque sexus fidelis, cum ad annos discretionis pervenerit, omnia peccata sua, saltem semel in anno, confiteatur.* Alii siquidem volunt, tunc censendos esse pueros ad annos discretionis pervenisse, cum annum attigerint pubertatis, nempe 14. neque ante hunc annum ad confessionem annuæ præceptum adstringi. Hæc opinio communiter reprobatur. Alii, quos inter D. Antonius II. *Part. tit. ix. cap. viii. §. 2.* sustinent, pueros circiter decimum suæ ætatis annum observantiae istius præcepti subiectos esse. Sed communis sententia docet, pueros, cum primum illis affulget rationis lumen, ad hoc præceptum teneri: quod contingere circa septennium communiter solet. Quid, si ante septennium ratione potiantur? Negant Castropalaus *tract. iii. disp. i. punct. 24. §. 2. n. 3.* Diana *IV. Part. tract. iii. ref. 52.* & alii, eos ad annuæ confessionis præceptum adstringi. Sed communis, & vera opinio docet, pueros, statim ac obtinuerint rationis usum ad peccandum mortaliter, istius legis obligatione constringi. Et quemadmodum, si tardius septennio lux rationis illis splendeat, solum post septennium, & aliquando post octennium, confiteri tenentur; ita si lux ista septennium præveniat, ante septennium pueri confiteri debent. Quamquam, ut id quod magis praxi inservit, dicam, frequentius post septennium, ne dicam octennium, quam ante, usus rationis in pueris contingit. Aliquando pueri lumen sufficiens habent ad peccandum, secus ad poenitendum: facilius namque est cogni-

tio turpitudinis, & malitiæ, quæ naturali verecundiæ adversatur, quam notitia gravitatis divinæ offensæ, doloris supernaturalis, & necessarii propositi pro vera confessione. Quare puerorum Confessarii primum omnium summa sint patientia instructi oportet, atque caritate ardentibus, & dexteritate præditi. Primo ex variis tum interrogationibus, tum responsionibus deprehendere studeant, num pueri revera cognoscant se lethaliter peccasse, & quid sit Deum graviter offendere. Qua habita cognitione, super poena peccato mortali debita eos instruere debent, ob illorum oculos æternæ gloriæ privationem, atque inferni atrocia tormenta exponendo. Si indolis ingenuæ, & ad bonum propensæ illos deprehenderint, poterunt absolutionis beneficium illis impertire; secus vero, si fuerint vel tardioris mentis, vel naturæ vagæ, & in malum prone. Sed pro istis maiorem adhibeant Confessarii diligentiam necesse est, eos sæpius interrogando, instruendo, absolutionem differendo. Eos tamen de dilatione absolutionis admoneant, quotidianum exercitium alicuius devotionis erga B. Virginem, Angelum Custodem, Sanctumque, cuius præferunt nomen, imponant. In his Christianismi officiis eos exercere curent, & quæ minis, qua adhortationibus conentur in timore Domini eos instruere, atque in eorum mente defigere, in hunc solum finem creatos, redemptosque fuisse, ut paradisum assequantur, evitentque infernum. Improbum, molestumque laborem delinuat dalcis, & secura spes præmii summi quod eiusmodi Confessariis paratum a Deo est: quandoquidem ex optima puerorum disciplina magnopere mundi pendet reformatio; proindeque eorumdem instructio magni meriti res est.

II. Quæst. I. *An senes octogenarii annuæ confessionis præcepto subiecti sint?* Resp. Non dubito quin lector supercilia contracturus sit, dum hoc quæsitum expositum legerit; sed certus quoque sum, maiori cum indignatione eum lecturum causam cur illud ego discutiendum proposuerim. D. Didacus de Narbona Ictus non obscuri nominis, in libro de statu hominis ad annum octogesimum quæst. iv. numer. 2. pag. 682. negat viros octogenarios præcepto confessionis, aliisque ecclesiasticis mandatis subiectos esse. Relata siquidem opinione, adfirmante eosdem legibus ecclesiasticis constringi, illam refellit, suamque contrariam firmat his verbis. *Ve-*

rumtamen contrarium, non solum probabilius, sed certius mihi videtur. Ideoque tenendum profiteor, senectutem illam, utpote octuagenariam, quæ fere semper ita homines simplices, & rationis reddit expertes, ut nihil a pueris differre videantur, veluti hoc eodem anno pluribus ostendimus, ab omnibus, & quibuscumque tam ecclesiasticis, quam divinis legibus eos immunes reddere. Et ratio est, quoniam eiusmodi ætatis senes infantes pueri sunt. Ita Hippocrates, ut refert Alphonsus a Ruizibus in Medicina Medicor. insipient. luminar. 2. fol. 65. Ludovicus Vives Lib. II. de anima, & alii a nobis relati q. proxime antecedenti: quibus addenda sunt quæ in eandem rem adducit Velasco de privilegiis miserab. personar. quæst. xviii. num. 11. Ergo, cum pueri ante septimum his legibus sint soluti, velut supra num. 7. comprobavimus, etiam octuagenarii liberi censendi erunt. Cuius simile est, quod scripsere Hostiensis in Summa §. Quando confitendum in principio, & post eum Stephanus Caieta in repetit. c. Ad limina §. 5. num. 107. Palac. Rubens in cap. Omnis utriusque sexus, verbo Postquam ad annos discretionis, de pœn. & remiss. scilicet ita senes, qui iam discretionem carent, sæpenumero octuagenarii esse solent, nec præcepto annuæ confessionis, aut susceptionis Eucharistiæ in Paschate teneri, eo nimirum quod supra diximus, quia in eis eadem capacitatis deficientia, ac in parvulis, militat: igitur, quemadmodum isti a quocumque ecclesiastico præcepto hac ratione reperiuntur immunes, sic & illi esse debent. Hactenus Narbona, qui, dum hæc scribebat, fuerit oportet ex illis senibus vietus, & deponantis, qui non causa ætatis, sed infirmitatis, aliquando rationis occasum patiuntur.

III. Hæc Narbonæ opinio prorsus improbabilis (ut modestius quam conditio causæ fert, loquar) est. Quod aliquando homines octogenarii rationis expertes fieri possint ob aliquam infirmitatem, quemadmodum & sexagenarii, quinquagenarii, aut quadragenarii, nemo inficias iverit. At quod ætas octogenaria lumen rationis extinguat, vel ita obnubilet, ut a præceptis Ecclesiæ, immo & a divinis legibus eiusdem ætatis senes absolvat, nemo sanæ mentis dixerit. Nec Hostiensis a Narbona laudatus asserit, octogenarios senes a confessionis præcepto, sed a ieiunii lege solutos esse; qui expresse affirmat, confessionis lege eos teneri. In-

quit enim loco citato. Item confitendum est tempore pueritiæ. . . . Item & tempore senectutis: in quo casu, si est in ætate decrepita, scilicet ultra senium iam processit, puta post 80. annos, alleviari debet ieiunium, & gravari orationibus. . . . Quid, si sit ita senex, quod omni discretionem caveat? Dic sicut de pupillo & furioso. Hostiensis ergo asserit, eos senes dumtaxat qui, ut furiosi, mentis lumen amiserunt, legibus non teneri. At nec verbum habet quod indicet ætatem octoginta annorum rationis lumen ita obcurare, ut auferat debitum observandi leges ecclesiasticas, & divinas; sicut defendit Narbona. Cum itaque manifestissima experientia compertum, exploratumque sit, senes octogenarios, non modo rationis usu potiri, sed & prudentia, atque discretionem præditos communiter esse, plus minusve, prout magis vel minus in virili ætate ingenio abundarunt: consequitur, eodem observationi legis tum divinæ, tum ecclesiasticæ subiectos esse; pigetque in re certissima amplius immorari.

IV. Quæst. II. An summi Pontifices huic annuæ confessionis præcepto obnoxii sint? Resp. Negant aliqui, nempe Ricardus in IV. dist. xvii. art. 2. quæst. 4. ad 5. Navarrus de pœnit. dist. v. §. 2. numer. 32. Ludovicus de S. Iuvan. quæst. v. de Cœf. art. 6. dub. 2. quia, cum Pontifex sit supra Concilium, Concilii lege non obstringitur. Quæ ratio nulla est; quia, licet summus Pontifex sit Concilio superior, non inde tamen inferitur a legis obligatione eum liberum esse; sed solum consequitur eum subiectum non esse potestati cogenti. Obligatur itaque summus Pontifex legem, sive in Concilio, sive a se extra Concilium latam, observare secundum vim dirigentem, non per potestatem cogentem; ut peroptime asserit S. Thomas 1. 2. quæst. xcvi. art. 5. ad 3. Princeps dicitur esse solutus a lege, quantum ad vim coactivam. . . . Sed quantum ad vim directivam legis Princeps subditur legi propria voluntate, secundum quod dicitur. . . . Patere legem, quam ipse tuleris. D. Thomæ sententiam communiter defendunt Theologi, Suarez disput. xxxvi. sec. 2. numer. 5. Covarruvias in cap. Alma Mater, I. P. cap. I. §. 5. Bonacina disput. III. quæst. v. sec. 2. punct. 4. num. 4. Lugo disp. xv. numer. 142. Azorius Lib. VII. cap. xxix. Becanus cap. xxxvi. de pœn. quæst. III. Vasquez q. xc. artic. 1. dub. 5. numer. 12. & alii plerimi.

V. Quæst.

V. Quæst. III. An præter præceptum continentium in cap. Utriusque sexus &c. detur alia lex quæ obliget ad secretam peccatorum confessionem? Resp. Nullum aliud præceptum reperitur præter illud quod explicuimus, obligans omnes fideles ad confitendum peccata plusquam semel in anno. Duo dumtaxat dantur iura, quæ confessiones religiosarum personarum spectant. Primum est in Clementina 1. Ne in agro, ubi præcipitur ut Religiosi sancti Benedicti singulis mensibus confiteantur. In controversiam vocant Theologi, num ii soli Religiosi præfatæ legi subiciuntur qui conscientiam habent alicuius peccati mortalis, an vero etiam alii qui nonnisi venialium peccatorum rei sunt. Primam sententiam defendunt Sotus in IV. dist. xviii. quæst. 1. artic. 3. Paludanus dist. xvii. quæst. II. artic. 4. Diana Part. VIII. tract. 1. resolut. xvi. Leander tractat. v. disput. III. quæst. xlix. & alii apud eundem. Secundam propugnant Caietanus Tom. I. opusc. tit. v. quæst. 1. Canus relect. de pœnit. part. v. Navarrus in cap. Placuit de pœnit. dist. vi. numer. 122. Layman tract. vi. capit. v. Nugnus in addit. quæst. vi. artic. 5. diff. 7. Suarez disp. xxxvi. sect. 5. numer. 7. Valquez quæst. ix. artic. 2. dub. 3. Henriquez Lib. I. de pœnit. capit. iv. numer. 10. Granados tract. II. disp. ix. numer. 21. Hanc secundam nos probabiliorum reputamus. Quoniam verisimile minime est Pontificem præsumpsisse Religiosos illos singulis mensibus peccatos mortaliter. Sed legem tulit pro monastica disciplinæ reformatione, seu conservatione. Et sicuti pro christiana disciplina semel in anno Ecclesia definiit esse a fidelibus confessionem perendam; sic pro monastica disciplina semel singulis mensibus Monachos confiteri debere, Pontifex summus decrevit. Id autem discriminis intercedit, quod vi cap. Utriusque sexus obligantur fideles directe ad mortalium peccatorum confessionem; Monachi vero, qui statum perfectionis profitentur, confiteri tenentur leves culpas, a quibus nemo mundus evadit, singulis mensibus. Quæ interpretatio consentanea est aliis plurimis statutis sacrorum Ordinum; in quibus præcipitur ut Religiosi vel singulis hebdomadibus, vel bis in mensē confiteantur.

VI. Quæst. IV. An hæc lex Clementina obliget præfatos Monachos ad confessionem venialium sub mortali? Resp. Leander pro affirmante sententia recenset loco laudato quæst.

xlx. Canum relect. de pœnit. part. v. Caietanum Tom. I. opusc. Suarez disput. xxxvi. sec. 5. & alios. Canus conceptis verbis oppositum scribit, inquit, eam Clementinam obligare quidem Monachos ad mensuram confessionem venialium, non tamen sub mortali; ut patet ex pœna subiecta, quæ non adeo gravis est. Idem sentit Caietanus. Et Suarez, quamquam asserat, colligendam non esse obligationis gravitatem ex gravitate pœnæ, sed ex legis materia, quod verum est; non tamen statuit legem hanc obligare sub mortali; sed concludit hoc pendere ex instituto, & consuetudine talis Religionis: quod etiam verisimile est. Quia neque ad mortalia confitenda vi præfatæ Clementinæ sub gravi peccato Monachos teneri, sed ad summum sub veniali, communis sententia docet. Et reipsa ex consuetudine Religionis Benedictinæ constitutio Clementina non obligat sub mortali; neque extenditur ad alias Religiones.

VII. Quæst. V. An aliud ius reperitur obligans Religiosos ad confessionis frequentiam? Resp. Alterum ius indicatum est in Tridentino sess. xxv. cap. x. de Regularibus, ubi admonentur Sanctimonialia, ut singulis mensibus ad penitentiam sacramentum accedant. Quod tamen lex absolute non est; sed gravis, & pia adhortatio. Admoneantur, inquit Synodus, Sanctimonialia, ut saltem semel singulis mensibus confessionem peccatorum faciant, & sacrosanctam Eucharistiam suscipiant.

VIII. Quæst. VI. Quenam sint causæ ab istius præcepti observantia excusantes? Resp. Plures occurrere causæ possunt, quæ aliquos fideles excusent ab executione huius præcepti. Et in primis planum est impotentiam physicam excusare, quando videlicet Confessarius, quacumque adhibita diligentia, haberi non possit. Quia non solum physica, sed etiam moralis impotentia excusare potest, ut quando nonnisi post longum iter Confessarius haberi nequiret. Quando autem reputanda sit moralis impotentia, & quanam difficultas, quodve iter sufficiat ad constituendam moralem impotentiam huiusmodi, communiter Auctores dicunt, id iudicio prudentis viri decernendum esse. Et sane non una pro omnibus regula statui potest. Nam iter unius & alterius diei non excusabit hominem sanum, & robustum, etiam si pedes, multo minus si equo insidens, illud peragere deberet: excusabit vero mulierem, puellam, hominemque debilem, aliosque similes. Quæ-

re in-

re iuxta personarum diversitatem prudens Confessarius iudicium ferre debet.

IX. Quæst. VII. *An grave periculum fama, honoris, vel temporanei detrimenti excuset ab istius præcepti observantia?* Resp. Si tibi, vel alteri ex tua confessione imminet notabile damnum honoris, vitæ, aut fortunæ; dubio procul a præcepto confessionis excularis: quoniam cum tanto periculo lex ecclesiastica non obligat. Raro tamen id accidere potest. Advertendum hic est, quod si periculum foret in manifestatione unius, vel alterius peccati, secus in manifestatione aliorum, illa occultanda, hæc manifestanda forent, & dimidiata confessio esset peragenda, ut fufius suo loco dicitur. Si vero quis nulla mortalia, præter ea quorum manifestatio periculi plena esset, haberet; posset venialia confiteri iuxta ea quæ supra dicta sunt. Rursus animadvertas, velim, illud detrimentum famæ, vel honoris, quod tu subires apud Confessarium audientem crimina, in quæ præter opinionem quam de te conceperat, lapsus es, non te excusare ab observantia huius præcepti.

X. Quæst. VIII. *An fidelis qui idioma ignorat Sacerdotis Confessarii, teneatur per interpretem confiteri, ut impleat præceptum annua confessionis?* Resp. Omnes Theologi docent, præceptum Ecclesiæ non obligare cum tanto rigore, ut quis debeat per interpretem confiteri. Idque evincunt ex ipso cap. *Utriusque sexus*, cuius hæc sunt verba. *Omnis fidelis teneatur solus confiteri peccata sua proprio Sacerdoti.* Illud vocabulum *solus* interpretem excludit. Difficultas solum penes Theologos est, an quis teneatur confiteri per interpretem, ut satisfaciat præcepto divino confessionis extra mortis articulum, & in articulo mortis. Et quo ad primam difficultatis partem, Sylvester *verb. Confess. i. quæst. xv.* Archidiaconus, & alii apud eundem Sylvestrum sustinent, etiam extra mortis articulum teneri fideles ad confessionem per interpretem, ut divinum impleant præceptum. Leander *tract. v. disput. vi. quæst. ix.* laudat pro hac sententia etiam Canum *relect. de poenit. part. vi.* ubi conceptis verbis oppositum docet: ait enim: *In reliquis vero eventibus, etiam cum iure divino confessio est in præcepto, credere sine periculo possumus, neminem obligari ad confessionem peccatorum per interpretem.* Communissima est Theologorum opinio, extra mortis articulum neminem umquam obligari ad confessionem per interpretem, etiam cum divinum confitendi

præceptum urgeat. Eam defendunt Caietanus *verb. Confess. cond. xi. Soto dist. xviii. quæst. ii. artic. 6.* Petrus Soto *lect. xi. Medina quæst. x. Vasquez quæst. xci. art. 3. dub. 3.* Bonacina *disput. v. quæst. iv. sect. 1. punct. 2. §. 2. numer. 22.* Hurtado *disp. viii. diff. 2.* Diana, Villalobos, Layman, Palaus, Salmanticenses, & alii communiter. Contrariam sententiam docet S. Thomas in *Supplem. quæst. ix. artic. 3. ad 2. Dicendum, quod in eo qui usum linguæ non habet, sicut est mutus, vel qui est alterius linguæ, sufficit quod per scriptum, aut per nutum, aut per interpretem confiteatur: quia non exigitur ab homine plusquam possit; quamvis homo non possit, vel debeat baptismum accipere nisi in aqua, quæ est omnino ab exteriori, & nobis ab alio exhibetur. Sed actus confessionis est ab intra, & a nobis. Et ideo, quando non possumus uno modo, debemus, secundum quod possumus, confiteri.* Afferit itaque Angelicus, quod non solum possumus, sed etiam quod debeamus meliori quo fieri potest modo confiteri. Neque assertionem suam ad mortis articulum limitat; sed absolute loquitur. Nec porro illius absoluta doctrina applicanda est eventibus, prout rationabile videbitur. Rationi autem satis consentaneum apparet in gravi periculo vitæ, vel aliqua spiritali necessitate urgente; ut si per plures annos quis confiteri minime potuisset, & ex talia criminum multitudine pressus foret, medicinaque sacramentali sumopere indigeret: rationi, inquam, consentaneum videtur, hunc Christianum debere, seu teneri, meliori quo potest modo confiteri; & consequenter etiam per interpretem confessionem peragere, ut animæ suæ undiqueversum vulneribus sauciatae consulat, eamque pristina incolumitati restituat. Hic Christianus per contritionem, inquis, animæ suæ succurrere valet. Id fieri posse, quis ibi inficias? At contritio illa, caritatis ardore æstuans, necessaria ad culparum abolitionem, animæque sanctificationem donum est peculiare, ad quod assequendum difficillime peccatores perveniunt. Qua de causa laudati Auctores attritionem, ex solo timore inferni conceptam, sufficere cum sacramento volunt. Summam difficultatem, non modo contritionis perfectæ, sed etiam imperfectæ, quæ ætuali saltem inchoatam caritatem adiunctam habeat, opponere non desistunt. Cur nunc adeo facilem hanc produnt contritionem? Si enim secundum sacræ Scripturæ regulas loquendum nobis est, Deus dona suæ

illis

illis non impartitur qui ea quæ viribus suis efficere possunt, reipsa non præstant. Potest peccator per interpretem confiteri; licet cum non levi rubore, & difficultate. Quæ ergo ratione ab hac confessione liberandus est? Quia lex confessionis cum tanto incommodo non obligat? At hoc ipsum est quod vocatur in controversiam. S. Thomas asserit, legem confessionis ad id obligare: ratio quoque suadere videtur. Ceterum, quia maior pars Theologorum oppositum docet; & ex alia parte ratio valida non occurrit; ideo a certa ferenda sententia abstinemus; solumque consulimus, standum esse Div. Thomæ doctrinæ, quam quisque suæ salutis magnopere cupidus executioni, ut ego quidem arbitror, occasione data, certo demandaret. Ut tamen quid sentio ipse, clarius dicam, ego a præcepto annuæ confessionis excusarem eum qui nequiret nisi per interpretem confiteri; minime vero excusarem a divino præcepto. Quare Sacerdotem celebraturum, & in peccato mortali existentem, ad confessionem per interpretem obligarem. Rationem iam iam assignabo.

XI. Quid porro de Christiano peccatore in mortis articulo constituto dicendum? Caietanus, Soto, Castropalaus, Dicastillus, Antonius a Spiritu sancto, Gabriel a sancto Vincentio, Leander, Ledesma, & alii docent, neque morte imminente, vi præcepti, sive ecclesiastici, sive divini, Christianum adstrictum esse ad confessionem per interpretem. Suarez *disp. xxxvi. sect. 6.* hanc opinionem vocat practice probabilem; atque quemquam tuto posse eam sequi: oppositam vero speculative verior, valdeque probabilem appellat. Subdit postea, quemquam tum ex lege poenitentia, ut Deo satisfaciatur, tum ex debito caritatis, ut consulat suæ salutem, ad talem confessionem per interpretem adstringi. Quam sententiam duabus temperat regulis. Si homo probabilem habeat existimationem de sua vera contritione, excusari poterit ab obligatione confitendi per interpretem; quia talis confessio non videtur moraliter necessaria ad salutem. Si autem dubius foret de contritione sua, tunc teneretur confiteri etiam per interpretem; sed hoc in casu posset ea solum peccata confiteri quæ cum minori sua infamia manifestare valerent: neque enim integritas materialis confessionis necessaria esset. Ad integritatem materialem quod attinet, nulla est difficultas. Doctrinam Suarez adoptant etiam Salmanticenses *tract. vi. caput vii. punct. 2. numer. 20. & 21.*

XII. Tam sententia quæ statuit, non teneri peccatorem, in mortis articulo constitutum, confiteri per interpretem, quam doctrina Suarez, nullo modo mihi probatur. Et ut a doctrina quam tradit Suarez, auspicemur, salvo tanto Doctori debito obsequio, ea mihi falsa videtur. Lege poenitentia, & caritatis teneretur Christianus etiam per interpretem confiteri; absolvitur vero ab hac lege, si probabiliter putet se esse contritum? Etiamne in mortis articulo; etiamne in iis quæ necessaria sunt absolute, & ut dicitur, necessitate medii, probabilitas suffragatur? Anne fieri potest ut homo, peccati mortalis conscius, salutem assequatur sine contritione vera, quæ reipsa talis sit? Nemo hoc dixerit. Porro qui probabilem solum existimationem habet de sua contritione, reipsa decipi potest. Nec contritio existimata, nec iudicium probabile de contritione ad iustificacionem sufficiunt; sed necessaria est contritio in re, & ut dicitur, in effectu. Nemo enim dixerit, posse quempiam per solum contritionem existimatam, absque sacramento, mortalium peccatorum fordes eluere. Probabile ergo iudicium de corde contrito in articulo mortis a debito confessionis absolvere nequit. Ex alia parte iudicium moraliter certum de eadem contritione difficillimum esse, in homine potissimum gravibus culpis obnoxio, nemo non videt. Consequitur ergo necessariam esse confessionem per interpretem in tali eventu. Et hæc dicta sunt contra probabilem contritionem, quam absque confessione per interpretem sufficere, Suarez, & alii post ipsum docent.

XIII. Ut vero expendamus sententiam quæ propugnat, neque in mortis articulo vi præcepti divini quempiam teneri ad confessionem per interpretem; teneri vero subdit lege caritatis erga se ipsum, quatenus quisque obligatur reconciliari Deo, ne periculo æternæ damnationis se se exponat: ut, inquam, sententiam hanc expendamus, in primis quarimus, quo fundamento asserant Auctores isti, præceptum divinum non obligare ad confessionem per interpretem; ad eam vero obligare legem caritatis erga seipsum. Fortasse quia divina lex cum nostræ famæ detrimento non obligat? Sed cur lex propria caritatis cum famæ eiusdem detrimento obligat? Verum hæc obiter dicta sunt; & ad id quod caput est, accedamus. Atque primum omnium candide fateor, magni mihi ponderis esse auctoritatem tot Theologorum, qui

qui negant, necessariam esse confessionem per interpretem, sive vitæ tempore, ut impleatur præceptum divinum, sive in articulo mortis, modo supra explicato. Sed eadem ingenuitate fateor, rationem quam, ut id evincant, afferunt, mihi non probari; quin immo valde exilem mihi videri. Nam unica eorum ratio detrimento famæ; quod confessionem per interpretem consequitur, innixa est. Nihil enim aliud obiciunt, nisi quod lex divina non obligat cum detrimento famæ, honoris, aliorumque bonorum.

XIV. Præceptum divinum non obligare ad confessionem cum gravi detrimento, quod extrinsecus timetur, ipse concedo. Nego vero, mecumque negabit omnis prudens, qui experientiam quotidianam consuluerit, tale detrimentum occurrere in confessione per interpretem. Quod ut clarius constet, statuendum est tamquam extra aleam disputationis positum, aliquod famæ detrimentum subeundum esse in confessione, quocumque modo fiat, sive per interpretem, sive directe in aures Sacerdotis. Id solum discriminis est, quod, si Confessori proxime peccata pandantur, penes unum, si per interpretem manifestentur, penes duos cuiusdam famæ iactura fit. Nam uterque sigillo obstringitur. Et quamquam Confessarius poenarum quoque metu, & sacramentali vinculo os obsignatum habeat: nihilominus tamen etiam interpres gravissimo naturali sigillo ligatur; quod naturale sigillum tantam vim habet penes viros probos, quantum penes Confessarios sigillum sacrum: neque prudenter timeri potest interpretem revelaturum peccata quæ hac via cognoverit. Præterquamquod peccatum valde enorme, vel contra bonum publicum vel aliud simile, reticere tunc temporis posset: neque enim necessariam asserimus in hoc casu integritatem confessionis materialem. Accedit quod mundus universus sicuti Confessarium, ita & interpretem, qui peccata sic cognita proderet, tamquam infamem, scelestum, & fedistragum execraretur, atque terra marique exterminandum decerneret. Ex quibus colligitur, famæ detrimentum, cui obnoxia est confessio per interpretem, non aliud esse, nisi quod peccata, quæ alioqui deberent esse nota uni, sint nota duobus. Hoc est totum illud damnum, hoc integrum detrimentum, quod tanto verborum apparatu exaggeratur, amplificaturque. Hoc autem detrimentum tanti minime est, ut a confessione per interpretem excusare, quemad-

modum ego quidem arbitror, valeat. Quoniam, admissio debito confessionis faciendæ Sacerdoti, parum refert quod uni, vel duobus peccata manifestentur. Quod ipsa manifesta, & quotidiana experientia comperitum est. Nonne homines Confessarios passim permutant, & modo uni, modo alteri confitentur? Hodie per confessionem manifestant uni Sacerdoti omnia peccata quæ memoriæ occurrunt; crastina die peccata oblita, quorumve recordantur, per reconciliationem, ut vocant, alteri Sacerdoti revelant. Nec in mentem illis venit quod famæ propriæ iacturam inducat hæc peccatorum suorum manifestatio, duobus, aut tribus Confessoribus facta. Quid plura? Aliquis in mortis articulo constitutus, aut etiam extra mortis periculum, ut impleat divinum confessionis præceptum, confitetur sua peccata Sacerdoti. Hic, vix media confessione audita, repentina morte occumbit. Adest alter Confessor. Nonne huic manifestanda sunt peccata omnia? Quin, si & iste, quemadmodum primus, e vivis decederet, tertio Confessario manifestanda forent crimina eadem. Quod confirmatur in eo qui peccati reservati reus est, quive a Superiore licentiam petere haud potest confitendi inferiori, quin duobus innoscat, nempe Episcopo, & Confessario: & tamen non propterea is ab onere confitendi liberatur. Et quamvis hæc licentia per Confessarium peti soleat; nihilominus Confessarium ad id non tenetur, & libere hoc petitionis onus respicere valet. Quin, si absolute loquamur, intentio Ecclesiæ reservantis est ut penitens ipse adeat Superiorem, & ita fieri deberet. Posset etiam poenitens ipsi Superiori sua confiteri peccata, & Superior deberet eum audire. Sed passim propter occupationes, & negotia, aliasque causas, ad interiores Confessarios illum remittunt. Tandem in mortis articulo quilibet Sacerdos potestatem habet absolvendi moribundum ab omnibus peccatis, reservatis etiam Papæ, onere tamen imposito postea sistendi se Superiori pro obtinenda absolutione a censuris reservatis. Quod etiam fit sæpius extra mortis articulum, cum quis vel celebrare, vel Eucharistiam sumere debet. Ipsa ergo manifesta experientia constat, passim Christianos manifestare duobus & pluribus Confessoribus sua crimina, quæ uni manifestanda essent. Quod quamquam libere sæpius faciant; attamen casus occurrunt, & occurrere non infrequenter solent, in quibus necessa-

cessario tenentur pluribus Conferariis peccata sua pandere.

XV. Hæc falsius disputata sunt, ut palam fieret, incommodum illud manifestandi duobus propria peccata, non esse, attempta experientia, & communi existimatione, adeo grave, ut excusare possit a divino confessionis præcepto, potissimum in mortis articulo. Est dubio procul aliquod incommodum confiteri per interpretem. Quin concedo, plus quidquam incommodi asserere manifestationem peccati, interpreti factam, & Confessori, quam duobus Confessoribus: quia interpres extrinsecus de habet ad confessionem. At subdo, hoc maius incommodum compensari satis per reticentiam alicuius peccati peculiaris infamiae & malitiæ, quam in confessione per interpretem licitam esse concedimus; secus vero in confessione directe Sacerdoti facta. Absque fundamento igitur amplificanc, exaggerantque adversarii detrimentum famæ, & honoris in confessione per interpretem; cum revera & absolute, & iuxta experientiam, communemque existimationem leve sit, vel non adeo grave, ut ab observantia divini præcepti eximere queat. Quare, licet verum sit, grave damnum vitæ, famæ, bonorumque fortunæ excusare a præcepto divino confessionis, etiam Sacerdoti faciendæ; non inde tamen inferri legitime potest, ab eodem præcepto excusare pariter confessionem per interpretem: quia falsum est eiusmodi confessionem simile grave damnum inducere.

XVI. Rationes quas hucusque produximus, nisi me omnia fallunt, satis ostendunt, veram esse S. Thomæ sententiam, a qua non modo extranei, sed etiam domestici recedunt. Resolvit S. Doctor loco laudato, confessionem faciendam esse etiam per interpretem, quia, *quando non possumus uno modo, debemus, secundum quod possumus, confiteri*: quoniam præceptum confessionis, potissimum cum quis ad communionem, vel Missam celebrandam accedere debet, & animam habet gravi crimine inquinatam, maximi momenti res est. Si periculum profanandi sacramenti nisi anima celebrantis, vel communicantis per confessionem mundetur, & periculum lædendæ famæ per talem confessionem invicem comparantur; quisque prudens, & pius iudicabit gravissimum illud, leve istud. Concludo igitur, necessariam esse confessionem per interpretem iure tum divino, tum

naturali omnibus in articulo mortis constitutis. Deinde subdo, necessariam eam esse, quoties præceptum divinum implendum est: dummodo addit interpres prudens, & gravis, de quo nulla prudens suspicio haberi revelationis, seu naturalis sigilli fractionis, possit. Addo, in eiusmodi confessionibus per interpretem reticere posse, occasione data, aliquod peccatum enorme, & peculiaris infamiae. Postremum habenda est personarum ratio. Communiter homines facillime peccata sua aliis communicant. Cur, amabo te, excusabuntur isti a confessione per interpretem, quando præceptum divinum servandum sit? Sunt alii qui peculiaris rubore, & verecundia suffunduntur in manifestatione suorum criminum. Isti omittere possunt ea peccata quorum manifestatio singularem affert infamiam. Denique cur in his eventibus urgere non debet ratio quam sacra Tridentina Synodus profert, ut fidelibus animos ingerat ad confessionem frequentandam? *Ipsa vero huiusmodi confessionis difficultas, ac peccata detegendi verecundia gravis quidem videri posset, nisi tot tantisque commodis, & consolationibus levaretur, quæ omnibus, digne ad hoc sacramentum accedentibus, per absolutionem certissime conferuntur*: sess. XIV. cap. V.

XVII. Obicit r. Vasquez loco supra laudato. Si ad implendum præceptum divinum esset necessaria confessio per interpretem, necessaria quoque esset ad observandum præceptum ecclesiasticum: quoniam præceptum ecclesiasticum est determinatio præcepti divini, seu temporis designatio, in quo præceptum divinum obligare declaravit Ecclesia. Resp. Consequentia negatur. Utrique præceptum ecclesiasticum iuris divini determinatio est. Ergo tantæ obligationis est præceptum Ecclesiæ, quantum est præceptum divinum? Illatio manifeste falsa est. Habemus enim fundamentum prudenter præsumendi, Ecclesiam non obligare ad præcepti observantiam cum tanto onere. Quod fundamentum deest in observantia divini præcepti iubentis, sancta sancte tractanda esse. Adde, quod Ecclesia expresse videtur excipere confessionem per interpretem, dum præcipit ut poenitens singulis annis *solum* proprio Sacerdoti confiteatur. Quamquam, ut candidè fatear, præfata particula *solum* non est penes me tanti ponderis, ut ob illam solam excludenda sit confessio per interpretem. Nam adcirco apposita videtur illa particula, quia

communiter homines, non per alios, sed soli sua peccata confitentur. Tandem, ut plenissime meam sententiam promam, dico eos qui nulla, aut levi verecundia suffunduntur in manifestandis per interpretem propriis peccatis, teneri per interpretem confiteri, ut præceptum ecclesiasticum annua confessionis impleant. Non me fugit, Theologorum neminem hanc meam docere opinionem. Sed neque rationem teneo cur aliquis possit eam impugnare. Nam ideo dicimus, præceptum Ecclesiæ non adstringere ad confessionem per interpretem, quia huiusmodi confessio grave & peculiare incommodum affert. Ergo, admittitur hypothesi quod plures nullum peculiare incommodum, præter illud quod cuique confessioni adnexum est, experirentur; qua ratione ab observantia præcepti liberi isti erunt? Nonne sublata causa, removeretur effectus? Nonne impedimento remoto, lex obligat? Hanc sane regulam servamus in aliorum Ecclesiæ præceptorum explicatione. Præceptum ieiunii non obligat senes qui patiuntur peculiare incommodum ob imbecillam valetudinem; at obligat alios sanos, & robustos, qui peculiare incommodum non perferunt, ut graviores doctioresque Theologi docent. Cur prodigam in benignitate præsumere Ecclesiam debemus? Cur satis non erit ut cum illis benigna sit, & indulgens qui indulgentia, ac dispensatione indigent? Anne eadem ratione infirmi, debiles, & sani regendi, ac curandi erunt?

XVIII. Obiicies 2. Tridentinum *sess. xiv. cap. v.* declarat, præceptum divinum non obligare ad confessionem publicam, quamquam utilem esse eam subdat: ergo vi præcepti divini minime obligamur ad confitendum peccata Sacerdoti alio audiente. Resp. Consequentia falsa est. Synodus loquitur de confessione publica, quæ coram omnibus alta voce fiat, quæve opposita directe est confessioni secretæ. Confessio in aurem interpretis fidelissimi, & naturali sigillo obstricti, nullo modo publica est, sed secreta.

XIX. Obiicies 3. Si scirem, Confessarium vel uni soli revelaturum mea peccata, non tenerer eidem confiteri. Ergo neque teneo, quando alius præter Confessarium audire debet eadem peccata. Resp. Argumentum undique vacillat. Primum in articulo mortis, etiam cum tali scientia, lege caritatis propriæ quemquam teneri ad confessionem publicam, docent adversarii ipsi, quando

moribundus dubius de contritione sua esset. Quare in tali periculo constitutus, quando aliud malum non timeret præter manifestationem suorum peccatorum, alteri soli faciendam absque alio suo præiudicio, non excusaretur a confessione; sicut non excusatur a confitendo peccato reservato Superiori manifestando. Deinde aliud est quod Confessor revelet peccata poenitentis etiam uni soli, cui ille voluerit; aliud est quod ipsemet poenitens seligat interpretem fidelem, prudentem, sigilloque gravissimo ligatum. Et hæc dicta sint in defensionem doctrinæ S. Th. & ut ego arbitror, veritatis.

XX. Quæst. IX. *An qui non potest propria voce confiteri, quia mutus est, teneatur confiteri per nutus, vel scripturam?* Resp. Multi negant, ut Navarrus in *Manual. cap. ii. numer. 36.* Diana III. *Part. resol. 128.* Sotus in *IV. dist. xviii. Valentia Tom. IV. disput. vii. quæst. xi. punct. 1.* Filliucius *tract. vii. num. 63.* Henriquez *Lib. III. cap. iv. Armilla, Angelus, Ledesma, Ricardus, Vega, & alii.* Hi omnes negant, debitum esse confitendi per scripturam, quando poenitens est mutus, vel Sacerdos surdus: quia, inquit, scriptura est publicum instrumentum; & qui scriptis peccata consignat, periculo perendi scriptum se se exponit. Nemo autem cum tanto periculo teneretur ad implendum præceptum annuæ confessionis. Immo aliqui excusant poenitentem ab observantia præcepti divini ob descriptum periculum. Contraria sententia communis est, & vera: eamque docent D. Thomas in *Supplem. quæst. ix. artic. 3. ad 2.* Caietanus *verb. Conf. condit. ii. Sylvester verb. Conf. i. quæst. xv. Petrus Soto de Conf. lect. xi. Paludanus in IV. dist. xvii. quæst. ii. Nugnus in addit. quæst. vi. art. 6. diffi. 3. Valquez quæst. xc. artic. 4. dub. 5. Suarez disput. xxxvi. sec. 6. numer. 7. Bonacina de sacram. poenit. disput. v. sec. 2. punct. ult. cum Dicastillo disput. vi. dub. 14. numer. 240. distinguit, & asserit, poenitentem qui potest commode, & sine periculo per scripturam confiteri, ad eandem confessionem scriptam teneri; qui vero non potest, nisi cum periculo, & incommodo confiteri, a debito confessionis liberari. Idem doctrinæ subscribunt Salmanticenses *tract. vi. cap. vii. punct. 2. numer. 17.* Verum Auctores isti non explicant quodnam periculum, aut incommodum satis sit ad eximendum poenitentem ab onere confessionis*

nis annuæ. Breviter ergo dicimus, quod sicuti quando poenitens potest propria voce confiteri, tenetur per vocem ad confessionem; ira, quando potest confiteri per scripturam, urgente præcepto, ad confessionem scriptam adstringitur. Periculum quod allegat Bonacina, vel incommodum quod ex natura confessionis scriptæ oritur, quia nimirum incommodum est scriptis peccata prodere, aut quia annexum folio scripto est periculum amissionis, profecto nihil valet ad excusandam omissionem confessionis: tenemur enim subire & descriptionis incommodum, & onus custodiendi scripturam peccatorum, ut impleamus sive divina, sive ecclesiastica præcepta. Si autem periculum extrinsecus timeretur; puta, quia Confessarius prævidetur abusus scriptura, vel eadem scriptura ab aliis manibus Confessarii surripienda metuitur; his in casibus poenitens ad confessionem non teneretur per scripturam; sicuti neque voce secreto confiteri adstringeretur ille qui prudenter prævideret Confessarium revelaturum peccata audita. Tenetur ergo Christianus mutus per nutus, vel Confessori surdo per scripturam manifestare peccata sua, ut impleat præceptum sive ecclesiasticum, sive divinum. Plura alia in tractatu de sacramento poenitentiae, potissimum circa obligationem frequentandi confessionem, & num liceat confiteri Confessario distanti per epistolas, differemus.

CAPUT VI.

De poenis impostis iis qui annua confessionis præceptum non implent.

I. **D**Uranda in *IV. dist. xvii. quæst. xiv.* probabile esse censet, non posse Ecclesiam punire hoc delictum: quia est ita occultum, ut in Ecclesiæ foro probari nequeat. Quam opinionem omnes fere Theologi, ut falsam, rejiciunt. Et falsitatis ratio evidens est. Nam sæpe transgressio istius præcepti evinci potest in ipso foro, ut cum homo in publico, & manifesto concubinato persistit, cum usuras publice, & continenter exercet. Insuper potest Ecclesia attestationem exigere a fidelibus; & frequenter ostendi potest, talem speccatorem ad nullum Confessarium accessisse. Tandem, licet aliquando ex defectu probationis puniri non posset eiusmodi transgressio, non hinc consequeretur eandem

puniri non posse defectu iurisdictionis. Postremo duplex poena distinguenda est. Altera est quæ censuram infligit ipso facto incurrendam absque iudicis sententia: & hæc poena Ecclesia plectere potest transgressores huius præcepti: quoniam transgressio externa est, licet occulta; ut constat de hæresi externa, sed occulta, quæ in foro externo probari nequit. Altera poena est quam iudex, causa cognita, imponit: & hæc etiam poena multari potest præcepti istius violator: quia, licet non semper, frequenter tamen transgressio ista, ut dictum est, probari valet.

II. Iure communi nulla poena, ipso facto incurrenda, annuæ confessionis præcepti transgressoribus imposita est. Nam in *cap. Utriusque sexus* solum præscribitur ut transgressores arceantur ab ingressu Ecclesiæ, & priventur ecclesiastica sepultura. Quarum poenarum executionem iudicis sententia præcedere debet. In pluribus tamen diocesis Episcopi sententiam excommunicationis, ipso facto absque iudicis sententia incurrendæ, in transgressores vibrant.

III. Quæst. I. *An incurrant hanc poenam excommunicationis qui utrumque confessionis, & communionis, vel qui alterutrum tantum præceptum violant?* Resp. Excommunicantur communiter qui utrumque, vel alterutrum non impleverint. Et hæc sententia communis est.

IV. Quæst. II. *An qui facit confessionem nullam, incurrat hanc excommunicationis poenam?* Resp. Sicuti per confessionem nullam nemo satisfacit Ecclesiæ præcepto, ut supra probatum est; ita incurrit poenas ab Ecclesia inflictas. Res ex se manifesta est. Nam Ecclesia imponit poenas transgressoribus præcepti. Qui facit confessionem nullam, re ipsa transgreditur præceptum. Ergo subiectus est poenis latis in transgressores præcepti.

V. Quæst. III. *An pueri impuberes, non implentes præceptum annuæ confessionis, incurrant præfatas poenas?* Resp. Affirmative respondent aliqui; sed communissima sententia docet oppositum, nimirum pueros confessionem annuam omittentes, ante annum decimum quartum, vel duodecimum neque excommunicationem incurere, neque Ecclesiæ ingressu, neque ecclesiastica sepultura privandos esse: quia Ecclesia nunquam consuevit puerorum delicta similibus poenis plectere. Si tamen in aliquibus diocesis imponeretur hæc poena omnibus iis qui post octavum annum præceptum non impleverint;

tunc & pueri poenam incurrerent. Sed quando talis clausula non apponitur, pueri excepti a poena intelligendi sunt iuxta communem usum.

VI. Quæst. IV. *An meretrices, non implentes præceptum annuæ confessionis, incurrant excommunicationem synodalem, ceterasque communis iuris poenas?* Resp. Leander tract. v. disput. III. quæst. LVIII. defendit, meretrices non incurrere dictas poenas; & laudat pro hac sua opinione Vivaldum, Zerola, Graffium, Rodriguez, & alios: quia Ecclesia, inquit, permittit miserrimum meretri-

cum statum; ideo non videtur dicendum, illas tam severa poena punire velle. Hæc ratio nulla est: quia plura permittit Ecclesia quæ impedire non potest. Quapropter probabilior est sententia affirmativa, scilicet meretrices subiectas esse huiusmodi poenis. Eam defendunt Vasquez quæst. xcii. art. 3. dub. 5. numer. 8. Fagundes numer. II. Sa verb. Excommun. numer. 4. Lugo disput. xv. sect. 7. numer. 148. Ratio est manifesta: quia lex generalis est, nulloque a poenis, quas imponit, transgressores excipit. Cur ergo excipiendæ meretrices?

DISSERTATIO II.

DE QUINTO ECCLESIAE PRÆCEPTO,

nimirum

De sacra communione paschali.

PRÆLOQUIUM.

HOC quintum & ultimum Ecclesiae præceptum brevi manu tractabimus, eo quod in tractatu de sacramento Eucharistiae ex professo de sumptione dominici corporis, quatenus divino mandato præscribitur, atque de illius frequenti usu acturi sumus. Ea sola dumtaxat in præsentia edisseremus quæ ad observantiam præcepti ecclesiastici de annua paschali communione necessaria sunt. Quandoquidem sicut semel in anno confiteri, ita semel in anno Paschatis tempore Ecclesia corpus Christi sumere præcipit. Sub initium Ecclesiae tanta erat fidelium pietas, & tanta dominici corporis fames, eiusque sacratissimi sanguinis sitis, ut opus minime fuerit illis sponte currentibus calcaria addere. Decursu temporis caritas deservit, pietas cessavit, Christianorumque disciplina ad extremum devenerat laxitatis. Quare octavo Ecclesiae sæculo, vel circiter illud tempus, necesse fuit ut Ecclesia suis mandatis fidelium ositantiam, & soporem excitaret, eosque suis præceptis ad communionem cogeret. Gratianus de consecrat. dist. I. laudat decretalem ex summo Pontifice Fabiano, in qua ter in anno communionem sumere fidelibus præcipitur. Eruditi omnes abiudicant Fabiano Pontifici, qui tertio Ecclesiae sæculo floruit, laudatam decretalem; eamque circiter octavum sæculum editam volunt. Textus decretalis eiusmodi est. *Et si non frequentius, saltem in anno ter laici homines communicent; nisi forte quis maioribus quibuslibet criminibus impediatur, in Pascha videlicet, & Pentecoste, & Natali Domini.* Sæculo tertio decimo, nempe anno 1215. in Concilio Lateranensi IV. præceptum hoc limitatum fuit ad unicam quotannis communionem in Paschate percipiendam. De vi istius præcepti, deque fidelium obligatione ad illud servandum, pauca libabimus. Plura siquidem, ut diximus, dicenda remittimus ad tractatum de sacramento Eucharistiae, ubi tum hæreticorum errores, tum laxas adversus morum regulas opiniones recensimus. Unicam adversus hoc præceptum damnatam propositionem ab Innocentio XI. anno 1679. ob oculos sub initium dissertationis pono, quæ in ordine est 55. *Præcepto communionis annuæ satisfacit per sacrilegam Domini manducationem.*

C A

CAPUT I.

An detur præceptum ecclesiasticum communicandi semel in anno; & quas personas obliget.

I. Omnes Theologi catholici respondent affirmative. Præceptum istud latum fuit in Concilio Lateranensi, & his verbis concluditur. *Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, semel saltem in anno confiteatur, suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistiae sacramentum, nisi forte de proprii Sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab huiusmodi perceptione duxerit abstinentium; alioqui & vivens ab Ecclesia ingressu arceatur, & moriens ecclesiastica careat sepultura.*

II. Hoc præceptum obligat solos fideles baptizatos: quia nomine fidelium illi intelliguntur qui per baptismum Christi fidem professi sunt. Hæretici dicuntur huic præcepto subiecti, quatenus Ecclesiae iurisdictioni subditi sunt, tenenturque in eius regredi sinum; ut explicatum est in præcedenti dissertatione. Soli autem fideles adulti hac lege tenentur; quemadmodum ex verbis legis constat: quoniam soli adulti sunt præcepti, & obligationis capaces. Nullus itaque fidelium adultorum, sive laici, sive Clerici; sive sæculares, sive Religiosi sint, ab istius eximuntur præcepti observantia.

III. Antiquitus infantes, antequam eis lumen affulgeret rationis, statim post baptismatis susceptionem sacro Eucharistiae pabulo reficiebantur. Hæc disciplina pluribus viguit sæculis, quæ post tertium decimum ubique fere obsolevit. Lubet referre quæ hac de disciplina statuit Concilium Tridentinum sess. XXI. cap. IV. *Denique eadem Synodus docet, parvulos, usurationis carentes, nulla obligari necessitate ad sacramentalem Eucharistiae communionem. . . Neque ideo tamen damnanda est antiquitas, si eum morem in quibusdam locis aliquando servavit: ut enim sanctissimi illi Patres sui facti probabilem causam pro illius temporis ratione habuerunt; ita certe eos nulla salutis necessitate id fecisse, sine controversia credendum est.*

IV. Antiquata disciplina communicandi pueros ante rationis usum, disputant Theologi, an communicatio concedenda nunc illis sit, statim ac rationis lumen assecuti fuerint. Tam Concilium Lateranense, quam Tridentinum

Conc. Theol. Tom. V.

tinum præcipiunt ut omnes fideles, cum ad annos discretionis pervenerint, semel in anno sacram percipiant communionem. Nihilominus dissidium est inter Theologos. Maior namque, potissimum recentiorum, pars sustinet, differendam esse pueris communionem usque ad duodecimum annum, alii addunt usque ad quartum decimum, & alii usque ad quintum. Suarez Tom. III. in III. P. disp. lxx. sec. I. docet, maiorem in pueris requiri cognitionem pro communionem percipiendam quam pro confessione peragenda; atque adeo non statim post confessionem eos esse ad communionem admittendos. Non adprobat tamen regulam generalem, qua Soto itatuit, esse illis concedendam communionem, cum annum attigerint duodecimum; neque illorum qui sustinent, tempus congruum istius communionis esse annum quartumdecimum, aut quintumdecimum. Ipse vero Doctor eximius Suarez resolvit, illud interval- lum quod infra decimum & quintumdecimum annum interfluit, esse tempus opportunum, quo pueris impertienda sacra communicatio sit. Hanc opinionem sustinent Bonacina disp. IV. quæst. VII. punct. 2. num. I. & 2. Granados disp. IV. num. 2. Diana III. P. tract. VI. resol. 70. Trullench Lib. III. in Decal. cap. 5. dub. 2. Caietanus in III. P. quæst. lxxx. art. 9. Soto dist. XII. quæst. I. art. II. Valentia, Conradus, Rodriguez, Layman, Tamburinus, & alii.

V. Hæc opinio mihi minime probatur, propterea quod decreta, & canones Conciliorum oppositum docere, manifestum apparet. Nam Concilium Lateranense cap. *Utriusque sexus* iubet, fideles ad communionem accedere, cum ad annos pervenerint discretionis. Idem expresse docet Concilium Tridentinum sess. XIII. can. 9. *Si quis negaverit, omnes, & singulos Christi fideles utriusque sexus, cum ad annos discretionis pervenerint, teneri singulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum iuxta præceptum sancte matris Ecclesie; anathema sit.* Iuxta communem loquendi modum tempus discretionis est tempus illud in quo pueri sunt doli capaces, valentque peccare mortaliter. Cum itaque duo Concilia œcumenica conceptis verbis declarant, omnes ad communionem teneri, cum ad usum discretionis, seu rationis pervenerint, quo fundamento possumus nos hanc legem relaxare? Verba legis, inquit P. Suarez, sunt accommodata intelligenda, & iuxta genus materiae. Sacramentum autem Eucharistiae longe dignius est quam sacramentum confessionis.

R 3

tionis. Istud vero etiam magis est necessarium. Ideo hoc anticipandum, illud differendum est. Hæc omnia comperta erant Patribus Concilii Lateranensis, & Tridentini, & nihilominus idem pro utroque sacramento discretionis tempus assignarunt. Quia professio status religiosi res est quæ maiorem & experientiam, & deliberationem exposcit; Tridentinum decrevit ad illam admittendos non esse iuvenes ante annum quintumdecimum. Quidni & decrevisset, non admittendos pueros ad communionem ante duodecimum, vel decimumquartum, si id opus fuisset? Cur nihil discriminis inter præceptum confessionis, & communionis statuerunt, sed idem pro utroque sacramento tempus definire ambo illa Concilia? Quid quod Catechismus Concilii Tridentini eodem profuso modo loquitur de confessione, ac de communione; decernitque pueros, cum primum compertum fuerit, eos aliquam admirabilium sacramentorum cognitionem habere, confestim ad eorundem participationem admittendos esse? De sacra communione II. P. sec. 63. hæc habet. *Qua vero astate pueris sacra mysteria danda sint, nemo melius constituit quam pater, & Sacerdos cui illi consentitur peccata. Ad illos etiam pertinet explorare, & a pueris percontari, an huius admirabilis sacramenti cognitionem aliquam acceperint, & gustum habeant. Idem omnino, sed aliis verbis, docet eadem II. Part. sec. de sacram. pœnit. circa aetatem qua pueri confiteri debeant. Primum namque ex Concilii Lateranensis canone cuius initium est, Omnis utriusque sexus, perspicitur neminem confessionis lege adstrictum esse ante eam aetatem qua rationis usum habere potest. Neque tamen ea aetas certo aliquo annorum numero definita est. Sed illud univèrse statuendum videtur, ab eo tempore confessionem puero inditam esse, cum inter bonum, & malum discernendi vim habet, in eiusque mentem dolus cadere potest. Sive itaque pueri sint octennes, sive novennes, sive septennes, dum Sacerdoti constat eos accepisse tanti sacramenti cognitionem aliquam, inquit Catechismus, ad sacram communionem accedere debent. Eandem doctrinam prius, nempe paucis annis post celebrationem Lateranensis Concilii tradiderat S. Thomas III. P. quæst. lxxx. art. 9. ad 3. Sed, quando iam pueri incipiunt aliqualem usum rationis habere, ut possint devotionem concipere huius sacramenti, tunc potest eis hoc sacramentum conferri. Sanctus Antoninus eandem pro confessione, & communionem præscribit aetatem, Concilii Lateranen-*

sis canonis innixus III. P. tit. xiv. cap. xii. §. 5. *Puer, cum est doli capax, cum scilicet potest mortaliter peccare, tunc obligatur ad præceptum de confessione, & per consequens de communione, quæ simul dantur.* Auctoritate ergo spectata, & Conciliorum, & Sanctorum, quæ certo prævalere debet magno recentiorum Theologorum numero, falsa est istorum sententia, nempe pueros non teneri ad communionem ante vel decimum, vel duodecimum, vel quartum decimum annum.

VI. Nec ratio quam P. Suarez allegat pro sua opinione, mihi probatur. Inquit enim, maturiorem aetatem exigi in pueris ad communionem quam ad confessionem, ut graviore iudicio inter cibum hunc sacrum, & profanos distinguere valeant. Verum, & ut ex quotidiana experientia didici, & ut ratio ipsa etiam indicare videtur, difficilius est imbueri puerum, eumque aptum reddere ad confessionem bene peragendam quam ad communionem suscipiendam. Nam, si pueri pravæ indolis sunt, & ad peccandum sagaces; quam arduum non est eos ad concipiendum verum, & supernaturalem dolorem de peccatis commissis adversus divinam maiestatem excitare? Quam arduum non est eos inducere ad eliciendum firmam stabileque propositum, in posterum non peccandi? Si autem boni sunt ingenii, malitiaeque inscii, non minus difficile est eos ad præfatos actus doloris, & propositi eliciendos percipere. Quod si Confessarius utriusque generis pueros ad dictos actus præstandos, ut oportet, præparare, & disponere valet; ut mea præferat opinio, quam facillime sacrae communionis percipiendæ efficere capaces poterit. Admissa enim in pueris cognitione sive attritionis, sive contritionis, & firmæ voluntatis ulterius non peccandi, quæ ad confessionis sacramentum sunt necessariae: quid, quæso, facilius quam eos ad fidem simul, & reverentiam concipiendam erga augustissimum sacramentum permovere? Per arduum est eos in peccatum post usum rationis lapsos ad vitam caelestem regenerare; aut, si in peccatum lapsi non sint, difficile est eos docere necessitatem doloris, & propositi necessarii ad confessionem. Ceterum, elevati cum fuerint ad statum gratiæ, aut ad eiusdem gratiæ augmentum proventi, cur defraudandi erunt sacro illo pabulo, ad eandem vitam caelestem alendam, conservandamque a Christo Domino instituto? Olim pueris ad confessionem ineptis Eucharistia concedebatur; illis autem nunc, etiam post confessionem, eadem negab-

gabitur? Si character proprius istius sacramenti est, caelesti quodam adipe animam, gratia sanante ornatam, saginare, ut proficere in dies valeat, & alius assurgere; ego sane non percipio, qua ratione pueri illi qui usu præditi rationis, sacramento poenitentiae supponuntur, aut regenerati ad vitam caelestem, aut in eadem vita magis roborati, non debeant Eucharistiam suscipere, quæ peculiarissimum vitæ caelestis in hac via alimentum est. Quod si possunt ad communionem admitti, suntque illius capaces; præceptum iam urget, cui ut satisficiant, admonendi sunt ut ad sacram mensam accedant.

VII. Sententia ergo nostra, seu verius D. Thomæ, Antonini, & Concilii, ac Catechismi Tridentini, hæc est. Cum pueri ad annos discretionis pervenerint, sintque revera ita apti ad confessionem peccatorum faciendam, ut teneantur illud præceptum implere; sunt quoque sacrae communionis capaces, & ad observantiam istius præcepti, non secus ac alterius, adstringuntur. Quia vero, ut Catechismus ait, non potest præcise tempus definiri quo pueri annos discretionis attingant; idcirco parentum, & Sacerdotum est id explorare, & a pueris percontari, an post instructionem acceptam, tanti sacramenti cognitionem aliquam sint assecuti. Illud enim quod alibi diximus, & est suapte natura compertum, in memoriam revocamus, alios pueros citius, alios tardius lucem rationis obtinere. Quapropter annus, seu tempus præcisi determinari nequit quo obligatio talis incipiat. Id solum dicimus, quod, si circiter septennium, vel octennium, aut novennium, vel tardius, aut celerius, lumen rationis pueri adeo perfecte assequerentur, ut revera perciperent quid sit mortale peccatum, de eodem conteri, illudque detestari, & confessionem facere, præceptumque confessionis implere possent, & tenerentur; contricti quoque forent ad sacrae communionis præceptum implendum. Non negaverim tamen, posse Sacerdotem, prout expediens iudicaverit, aliquot menses, non vero annum, post confessionem, differre communionem pueris in hunc finem, ut maiori virtutum apparatu, atque ferventiore caritate, & profundiore obsequio, ac reverentia ad tam admirabile sacramentum accedant. Hanc nostram sententiam præter D. Thomam, & Antoninum defendunt etiam Tabiena verb. Commun. num. 3. Ioannes Sancius in select. disput. xxvi. Castropalaus tractat. III. disput. I. punct. 24. §. 2. num. 7. Philippus de Cruce in Theaur. Eccles. tract.

I. §. II. num. 3. Leander tract. VII. disput. III. quæst. v. & apud eundem Henriquez, Ledesma, Vivaldus, Marcilla, & alii.

VIII. Obicit Suarez, sacramentum confessionis magis necessarium esse quam sacramentum communionis; idcirco illud anticipandum. Insuper Ecclesiæ mos obtinet ut pueri tardius ad communionem quam ad confessionem admittantur. Respond. Ecclesiam non latuit hæc maior unius sacramenti præ altero necessitas; & nihilominus idem discretionis tempus pro utriusque sacramenti susceptione definivit. In iis quæ positivi iuris sunt, voluntas legislatoris magis quam rei præscriptæ materia, attendenda est. Sacramentum confessionis præcedere debet, ut anima vel absolute vivat, vel perfectiorem vitam divinam consequatur. Sed, hac vita posita, alimentum quoque istius vitæ proprium conferatur viventi oportet. Consuetudo obtinet ut tardius pueri ad communionem quam ad confessionem accedant. Hoc & nos concedimus; dummodo dilatio ista non sit ad annum, sed ad aliquod tempus congruum unius, vel alterius mensis, plus minusve, prout prudenti ministro opportunum visum fuerit, ut pueri magis accendantur erga augustissimum mysterium, ut ardentius appetant divinas epulas, ut denique splendidiore caritatis veste ad caelestes nuptias valeant accedere. Quod si alicubi mos esset ut pueri, licet abundantiam rationis lumine circiter septennium, aut octennium perivi, differrent communionem ad decimum, duodecimum, vel quartumdecimum annum; dicimus, hunc morem ab Ecclesia non probari, cum potius Ecclesia contrarium suis canonibus statuatur. Ex ipsa ego experientia didici, multos parentes, & sacros ministros nimium esse in puerorum instructione negligentes. Prætextu siquidem maturioris aetatis, & graviore iudicii, necessarii ad hoc sacramentum percipiendum, differunt eorum instructionem post decennium. Sæpissime antequam ad Eucharistiam accedant, non solum sunt doli capaces, non solum sciunt discernere inter bonum & malum; sed in malitia valde edocti sunt, & non raro etiam mortui, quando comedere incipiunt cibum divinum. Quod si statim, postquam per primam confessionem rite factam sanctificati fuerunt, caelesti alimento roborati, & saginati fuissent, & in tenera illa aetate viam Domini percurrere cœpissent; non adeo fortassis in adolescentia, & consequenter in proventu aetate effrenes forent,

atque ad omnia vitia prona. Desinant ergo abufui, & parentum, ac Sacerdotum obfcitantæ, & culpabili negligentæ velamen prætereundere confuetudinis ecclesiasticæ.

IX. Suarez cum aliis, pro illius fententia citatis, quamquam doceat non teneri pueros, statim ac ratione potiuntur, ad communionem, ut impleant præceptum ecclesiasticum, subdit tamen ad eandem communionem teneri, ut impleant præceptum divinum. Quare in articulo mortis ministrandum esse pueris, lumine rationis præditis, sacrum viaticum adfirmat P. Suarez cum ceteris Theologis. Omnes ergo pueri qui in articulo mortis sunt capaces confessionis, & extremæ unctionis, sunt quoque capaces fufcipiendi viatici, eisque administrari debet.

X. Parentes, & Confessarii qui vel in articulo mortis vel in Paschate non permittunt pueros doli capaces fufcipere corpus dominicum, peccant mortaliter absolute loquendo: quia in articulo mortis urget præceptum Christi Domini: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis*: in Paschate vero urget præceptum Ecclesiæ. Peccare eos mortaliter dicimus, si ob negligentiam, & defectum sollicitudinis in puerorum instructione in causa forent ne dicti pueri, alioqui capaces, præcepto paschalis communionis satisfacerent; secus, si bona fide, post diligentem illorum instructionem existimarent eos non esse adhuc ad communionem aptos, & propterea opportunum prudenter ducerent, in aliud tempus differendam esse præcepti executionem. Quando in articulo mortis dubitatur, an pueri sint capaces doli, potest eis administrari viaticum. In dubio possumus in favorem puerorum dispensare sacramentum, cuius effectus etiam ante rationis lumen participare valent, ut ex antiqua disciplina palam est. Si enim olim Ecclesia illis simul cum baptisinate Eucharistiam ministrabat; profecto censabat illos capaces esse percipiendi fructus eiusdem sacramenti, ut docent Suarez, Vasquez, Lugo, Diana, & alii passim. Si itaque sunt capaces, & ex alia parte prohibitio non obstat; dicendum videtur, eos reficiendos esse sacro viatico. Nec enim sine fundamento afferimus, præceptum Ecclesiæ excludere solum eos a communionem qui certe carent rationis lumine; secus eos de quibus controversia est, num illud possideant. Quæ tamen hætenus dicta sunt de puerorum obligatione ad communionem, sapientum iudicio subijcio.

XI. Præter præceptum impositum fidelibus communicandi semel in anno, docent Tabiena verb. Commun. num. 4. Navarrus cap. XXI. num. ult. Armilla verb. Commun. num. 13. (num. 16. ut citat Leander) dari aliud præceptum contentum in Clementina, In agro, §. Sane, de statu Monachor. quo adstringuntur Benedictini singulis mensibus communionem frequentare. Subdit tamen Armilla, consuetudinem Religionis attendendam esse.

CAPUT II.

De tempore quo hoc præceptum communionis implendum est. Quid sit tempus paschale. Quæstionacula nonnulla hac de re enucleantur.

I. **I**AM dictum est, sub initium Ecclesiæ communionem fuisse fidelibus quotidianam, deinde trinam singulis annis, & tandem unicam in anno. Præceptum fufcipiendi dominicum corpus divinum est: *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis . . . non habebitis vitam in vobis*: Ioan. VI. Quia vero Deus tempus non definit quo implendum præceptum esset; idcirco Ecclesia tempus in quo præceptum divinum deberent fideles observare, designavit. Porro, ne præceptum fragilitati humanæ naturæ, & universæ fidelium multitudini nimium grave foret, nonnisi semel in anno eius observationem imposuit.

II. Tempus quo præceptum obligat, est paschale, ut ex Concilio Lateranensis verbis, *At minus in Pascha*, & ex canone Tridentini, *Singulis annis, saltem in Paschate*, constat. Temporis finitio congrua est. Nam hoc tempore fideles, quadragesimalibus ieiuniis afflicti, & admirabilium myfteriorum contemplatione excitati, magis apti & dispositi ad hoc sacramentum fufcipiendum videntur. Deinde hoc eodem tempore augustissimum sacramentum istud institutum fuit, & nostra redemptio consummata. Quamobrem nullum aliud tempus adeo congruum erat, in quo commemoratio fieret divinæ institutionis huius sacramenti per ipsius susceptionem.

III. Nomine Paschatis solum diem Resurrectionis intelligendum esse, Panormitanus in cap. *Omnis utriusque sexus*, docet; sed oppositum sustinent Theologi omnes; & Ecclesia ipsa sub Eugenio IV. declaravit, tempus istud paschale quindecim dies

com-

comprehendere, a dominica palmarum usque ad dominicam in albis inclusive, ut refert Sylvester verb. *Eucharist.* 3. Navarrus cap. XXI. num. 45. Quicumque fidelis qui in aliquo ex his quindecim diebus sacramentum communionem fufcipiat, præceptum implet. Qui vero intra istud quindecim dierum intervallum non recipit sacramentum hoc, licet pluries intra annum illud frequentaverit, præceptum non implet Ecclesiæ. Si hoc temporis spatium foret alicubi magis amplum ex legitima consuetudine; hæc servari posset. Ferunt, consuetudinem obtinere Mediolani, ut quisque singulis Quadragesimæ diebus implere valeat præceptum istud communionis paschalis. Azorius Lib. VII. cap. xxx. quæst. iv. refert, Clementem VII. universæ Hispaniæ privilegium impartivisse satisfaciendi quolibet die Quadragesimæ præcepto paschalis communionis. Suarez disp. lxx. sect. 1. nec de tali usu, nec de tali concessione sibi constare testatur.

IV. Quæst. I. *An qui tempore paschali non implevit communionis præceptum, teneatur illud implere, transacto Paschate, cum primum commode potuerit?* Resp. Id quod penes omnes certum est, primum omnium dicamus oportet. Certum porro est posse fidelium quemlibet de sui Sacerdotis, seu Confessarii consilio post tempus paschale, plus minusve, prout Confessario expediens visum fuerit, communionem differre: quia id clare exprimitur in lege lata a Concilio Lateranensi: *Nisi forte de proprii Sacerdotis consilio ob aliquam rationabilem causam ad tempus ab huiusmodi perceptione duxerit abstinendum*. De illis autem qui absque Sacerdotis auctoritate differunt hanc communionem, triplex refertur sententia. Prima docet, eum qui ex impotentia, & absque culpa omisit communionem, teneri ad implendum præceptum, cum primum potuerit; secus eum qui ob suam malitiam communionem omisit. Pro hac sententia Salmanticenses tract. iv. cap. VIII. punct. 2. num. 19. referunt Armillam; sed falso. Armilla siquidem docet verb. Commun. num. 6. neminem, transacto anno, ad implendum præceptum istud teneri, quacumque ex causa illud observare suo tempore neglexerit. Hanc eandem sententiam, quæ ex tribus secunda est, conceptis verbis docent S. Antoninus II. Part. tit. IX. cap. IX. §. 3. Sylvester verb. *Eucharist.* III. quæst. xv. Tabiena verb. Commun. quæst. VII. Medina cod. de penitent. quæst. de

conf. Soto in IV. dist. XVIII. quæst. 1. art. 4. Victoria in Summ. numer. 137. Sa verb. *Eucharist.* num. 7. Toletus Lib. VII. cap. XVIII. Ortiz, cap. XIX. §. 39. Granados tract. x. disp. IV. num. 7. Bonacina in eam inclinat disp. IV. quæst. VII. punct. 2. num. 13. Diana III. Part. tract. IV. resoh. XI. Henriquez Lib. VIII. cap. V. num. 1. Ghetius verb. Commun. cap. I. §. 1. & quidam alii. Ratio quam D. Antoninus cum aliis Auctoribus pro hac sententia profert, hæc est. Præceptum affirmativum, imperans aliquem actum die, vel tempore præscripto, elapso tempore, non obligat, quocumque ex capite neglecta fuerit præcepti executio: quod patet, inquit D. Antoninus, in præceptis audiendi Missam, ieiunandi, & aliis. Præceptum siquidem affirmativum non obligat pro semper. Cum igitur tempus designet, & ad illud obligationem limitet; cur ultra illud extendi debet obligationis onus? Intentio siquidem legislatoris expressa est in verbis legis, illigantis obligationem tempori definito. Deinde non est necessaria observantia per modum compensationis, seu restitutionis, quæ locum tantum habet in transgressionem præceptorum quæ sunt contra iustitiam commutativam. Præceptum autem communionis paschalis affirmans est. Igitur, elapso Paschate, non obligat. Eo vel maxime quod Ecclesia hoc Paschatis tempore recollere intendit dominicæ cœnæ, passionis, & mortis myteria.

V. Tertia sententia nunc communis docet, fideles teneri ad implendum præceptum communionis paschalis, cum primum possunt, quacumque ex causa, sive legitimo impedimento, sive negligentia, & malitia illud tempore debito observare omiserint. Hanc defendunt Suarez Tom. III. disput. lxx. sect. Navarrus cap. XXI. numer. 15. Sylvius in III. Part. quæst. lxxx. artic. 11. quæst. 4. Nugnus quæst. lxxx. artic. 11. diff. 2. Reginaldus Lib. XXIX. num. 75. Filiucius num. 58. Fagundez præc. III. Lib. I. cap. VI. num. 2. Hurtado disp. VII. de penit. diff. 12. Lugo disp. XVI. num. 66. Villalobos I. Part. tract. VII. diff. 42. num. 8. Trullench Lib. III. in Decal. cap. V. dub. 2. num. 25. Dicathillo tract. IV. disp. X. dub. 6. Azorius Lib. VII. cap. XXX. quæst. V. Layman Lib. V. tract. IV. cap. V. Tamburinus de 3. præcept. Eccl. ut probabilem defendit. Salmanticenses tractat. IV. cap. VIII. Gonet de penit. num. 12. Graf-

frus,

fius, Gabriel a S. Vincentio, & alii plures apud Dianam *resol.* xli. Hanc sententiam amplectimur & nos, tamquam probabiliorum immo & unice veram. Ut autem maiori qua fieri potest evidentiā illam demonstramus, distinguamus oportet præcepta affirmativa duplicis quodammodo generis. Alia sunt quæ præcipiunt aliquam actionem propter peculiarem circumstantiam illius temporis in quo exercenda est; ut audire Missam in die festo, ieiunare in vigilia alicuius Sancti &c. ita ut ratio potissima cur præcipiant tales actus, sit talis temporis solemnitas, qua transacta, cessat obligatio. Aliquando etiam præcipiuntur aliqui actus, tamquam onus, & pensum singulis diebus persolvendum; ita ut propriæ, & per se præcipiatur illorum exercitium diurnum, & quotidianum. In eiusmodi præceptis temporis ratio directe, & per se a Legislatore spectatur. Propterea quæ hoc modo præcipiuntur, si ob negligentiam, aut malitiam omittantur, obligatio cum ipso tempore elabatur. Et de huiusmodi actibus vera est contraria sententia: quam tamen reiicimus ut falsam, quia sub hoc genere comprehendit præceptum communionis paschalis. Nam dantur alia præcepta, quæ primo, & per se actum imperant, deinde tempus in quo executioni mandari debeat, definiunt, tamquam quid magis congruum & opportunum. Istius generis est præceptum communionis paschalis. Primum & absolute sumptionem dominici corporis præcipit, deinde ipsam exequendam paschali tempore mandat ob congruas rationes, quas supra indicavimus.

VI. Porro, ne gratis hæc asserere videamur, alius arceffenda sunt principia, quibus palam fiat, præceptum communionis paschalis absolute imperare communionem; secundario vero temporis conditionem spectare. Tunc ergo dicimus, præceptum primo & absolute actum præcipere, quando actus ille alia lege superiori debitus est, & a temporis circumstantia minime pendet; præcipitur vero illius executio tali tempore, & non alio facienda, quia variæ congruentiæ exposcunt ut potius hoc quam illo tempore exercentur eiusmodi actus præcepti. Doctrinam exemplis confirmo. Tributum vi iustitiæ Regi debetur. Ob varias rationes tempus præscribitur in quo solvatur. Anne, elapso tempore transit debitum solvendi tributum? Minime;

quia absolute tributum solvendum est. Confessarius imponit poenitenti ob gravia crimina, in tribunali poenitentiae audita, ieiunium die veneris servandum. Anne, elapso die veneris, elabitur debitum ieiunandi? Nequaquam. Cur? Quia poenitens lege superiori obstrictus est satisfacere divinæ iustitiæ pro poena debita suis culpis. Quare, cum Confessarius imponit ieiunium, præcipit satisfactionem absolute debitam; diem autem veneris vel alium pro executione præscribit ob aliquam congruentiam; v. g. ut poenitens tali die Christi passionem recolat. Obligatus certo die, aut mense poenitentiam solvere, die transacto, ad solutionem certe tenetur, eo quod solutio poenitentiae absolute debeat. Idque declaratum est in iure *l. Celsus, §. Sed ipse, ff. de receptis arbitris*. Istius sane indolis, seu naturæ est lex annuæ communionis. Perceptio dominici corporis absolute præscripta est. Lege divina, ab ipso Christo lata, fideles omnes tenentur manducare corpus Filii hominis. *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis &c.* Ecclesia definitivè tempus intra quod eiusmodi divinum præceptum impleri debeat, & ultra quod differri executio non possit. Hoc Ecclesiæ præceptum partim affirmans est, & partim negans, quemadmodum sunt fere omnia præcepta inferiora, quæ determinant tempus in quo præcepta superioris ordinis impleri debent. Præceptum annuæ communionis negativum est, quatenus prohibet ne ultra unius anni spatium communicatio iure divino præcepta, differatur: affirmativum vero, prout præscribit ut intra annum, semel saltem, & hoc in Paschate, quisque fidelium cælesti pane reficiatur. Quod clare eruitur ex ipsius Tridentini Concilii *sess. XIII. can. ix.* ubi dicitur: *Si quis negaverit, omnes fideles teneri singulis annis, saltem in Paschate, ad communicandum, anathema sit.* . . . . . Ille quoque est sensus Ecclesiæ, quæ, ut diximus in explicatione præcepti confessionis, excommunicationis poenam infligit omnibus qui præceptum hoc transgrediuntur, & ab hac poena eos non absolvit, donec impleverint quod neglexerunt. Cum itaque Pastores Ecclesiæ censuris compellant fideles ad observandam hanc Ecclesiæ legem, etiam elapso tempore pro illius observantia deputato, dicamus necesse est, legis istius obligationem minime extinguere, transacto executionis tempore. Quando præ-

præceptum aliquod duo præscribit, & substantiam actus, & circumstantiam illius, sublata circumstantia remanet onus exequendi actum. Sic qui non potest communicare in parochia, ut lex præscribit, tenetur alibi, si potest, communionem percipere. Denique communicatio paschalis est quedam publica fidei catholice significatio, & apertum testimonium. Ut Ecclesia deprehendere facilius possit veros suos filios, eosque a falsis, & ementitis secernere, præcipit eis, tempore paschali singulis annis religionis suæ insignia prodere, & explicare. Anne, si negligent præfinito tempore manifestare unum ex præcipuis catholice religionis characteribus, liberi erunt ab onere ipsam præstandi, cum primum poterunt? Sane qui ad hæc omnia serio animum intenderit, fateatur oportet, præceptum communionis paschalis, elapso tempore, tamquam termino, ultra quem observantia non differatur, designato, obligare fideles, ut quam primum potuerint, executioni illud demandent.

VII. Quæst. II. *An qui prævidet se communionem percipere non posse infra quindecim dies Paschatis, teneatur anticipare illam?* Resp. Negant Suarez *disp. lxx. sect. 2.* Azorius *cap. xxx. quæst. ultim.* Filiucius *numer. 59.* Reginaldus *Lib. XXI. num. 76.* Bonacina *dispur. iv. quæst. vii. punct. 2. num. 15.* Ghetius *verb. Commun. cap. i. §. 1.* Leander *tract. vii. disp. iii. quæst. xxx.* & alii apud ipsum: quia præceptum ante illos quindecim destinatos dies non obligat. Ergo illud anticipare nemo tenetur; sicuti nemo adstringitur prævenire ieiunium sacrum quod crastina die implere debet. Id confirmat P. Suarez hac ratione, quæ valida illi videtur. Nemo tenetur anticipare actum præceptum, nisi per talem actum possit satisfacere obligationi eiusmodi præcepti. Sed per communionem anticipatam nemo istius præcepti obligationem implet. Prima propositio per se patet: quia lex non obligat, nisi ut impleatur: igitur actus quo impleri nequit, superfluous est. Secunda quoque propositio est manifesta: quoniam, si tempore paschali non occurreret impedimentum quod timebatur, tunc qui communionem anticipasset, deberet ad sacram communionem accedere.

VIII. Contrariam sententiam defendunt Vasquez *quæst. xc. articul. 3. dub. 2. numer. 13.* Nugnus *quæst. lxxx. articul. II.*

diff. 3. Sylvius *in III. Part. quæst. lxxx. art. II. quæstion. 3.* Fagundez *præcep. III. Libr. I. cap. vi. numer. 2.* Hurtado *disp. vii. de poenitent. diff. 12.* Lugo *disp. xvi. numer. 75.* Layman *Lib. V. tract. iv. cap. v. numer. 9.* Castropalaus *tract. xxi. disput. unica.* Bernal *disp. xxxiv. cap. III. §. 2.* Salmanticenses *tract. iv. cap. viii. punct. 2. num. 22.* Natalis ab Alexandro *Libr. II. articul. 5. reg. 4.* Hanc ego amplector opinionem, ut probabiliorum, & tamquam christianæ pietati magis faventem. Neque enim negare volo, rationes quas prodit perdoctus P. Suarez, esse satis probabiles. Fateor etiam rationem quam Salmanticenses ex Castropalao allegant pro hac sententia, mihi haudquaquam probari. Inquiunt enim, duo esse præcepta, alterum communicandi semel in anno; alterum communicandi in Paschate. Qui anticipat communionem, implet præceptum communicandi semel in anno, secus præceptum communicandi in Paschate. Ex quo consequi videtur quod fideles teneantur vi legis bis in anno communicare: quod falsum est. Quare, hac missa ratione, aliam inimus viam, ut sententiam hanc demonstremus. In memoriam itaque revocamus, quod, quando præceptum iubet primo, & absolute substantiam actus, deinde circumstantiam illius, si utrumque servari nequeat, id servandum est quod primario loco iubetur. Præceptum quo de agimus, primum & absolute communionem imponit, semel in anno percipiendam; addit vero, ceu secundario, temporis circumstantiam. Primo definit divinum præceptum, *Nisi manducaveritis carnem Filii hominis, & biberitis eius sanguinem, non habebitis vitam in vobis*, semel in anno implendum esse: deinde tempus executionis designat. Ratio isthæc adeo evidens visa fuit P. Suarez, ut reiiceret, tamquam improbabilem, sententiam quam supra impugnavimus, nempe quæ docet, fideles qui tempore paschali non communicant, elapso dicto tempore, non teneri ad communionem. Ab ea autem nunc recedit, ut mihi videtur, absque gravi fundamento. Interim confirmatur nostra sententia. Qui prævidet se impediendum fore ab observantia præcepti annuæ confessionis, tenetur confessionem anticipare, ut impletur. Suarez fateatur. Quidni ergo & communionem? Denique, si Ecclesia indulget ut poenitens possit, & aliquando debeat

beat ultra tempus paschale de consilio Sacerdotis differre tum confessionem, tum communionem; cur non poterit, & debet tum confessionem, tum communionem anticipare? Profecto ex lege ipsa, concedente dilationem ob aliquam peculiarem causam ultra tempus paschale, clare colligitur, circumstantiam temporis paschalis ab Ecclesia non spectari, nisi tamquam conditionem congruam, & opportunam. Absolute vero, & primario loco Ecclesia intendit fideles omnes singulis annis semel ad minus communionem percipere. Qui ergo utrumque, & substantiam præcepti, seu actum primarium a lege imperatum, & circumstantiam adiunctam implere valet; præstare utrumque debet: qui potest exequi primum, secus secundum, ad primum adstringitur. Morum præcepta plura sæpius imperant. Quando unum sine altero fieri potest, cur omitti debet?

IX. Argumenta quæ pro contraria sententia allegantur, ex iis quæ diximus, facile solvi possunt. Et ad illud cui maxime fidit P. Suarez, non unam, sed duplicem dare possumus responsum; quarum alteram & ipse probabilem reputat. Est vero eiusmodi. Ille qui bona fide, & sincero animo implendi præceptum ex Sacerdotis, cui futurum impedimentum manifestavit, consilio communionem anticipat, reipsa præceptum implet; ita ut, cessante etiam impedimento, quod prudenter timebat, paschali tempore ad aliam communionem non teneatur. Hanc responsum probabilem agnoscit & ipsemet Suarez. Volo eam ipsius legis verbis confirmare. *Semel saltem in anno confiteatur, suscipiens reverenter ad minus in Pascha Eucharistia sacramentum.* Tò enim ad minus in Pascha suapte natura indicare videtur, quod semel in anno percipienda communio sit saltem in Paschate, quando in toto anno nulla præcessit communio. Sed iam supra ex communi sensu Ecclesiæ, & Theologorum probavimus, præceptum istud iubere communionem, paschali tempore suscipiendam. Ideo etiam nunc admittimus quod præceptum absolute paschali tempore illigat communionem. Sed addimus, quod, quemadmodum præceptum istud impleri potest, etiam quando ex rationabili causa ultra tempus assignatum differtur communio; ita potiori iure impletur, cum ob rationabilem causam eadem communio anticipatur. At, inquis, impletur in primo ca-

su, quia lex id declarat; de anticipatione vero nihil lex decernit. Verum habet. Sed, quoties casus sunt omnino similes, & rationes eadem, interpretationi locus relinquatur. Nec enim lex omnes eventus recenset; sed pro unius resolutione regulam exhibet, ut ad illius animum alios nos resolvere valeamus. Eo vel magis quod anticipatio conformior legi est quam dilatio. Quid de his duobus hominibus dices? Petrus, prævidens periculum non suscipiendi communionem in Paschate, hanc non anticipat, & adveniente Paschate, atque impedimento obstante, reipsa non communicat. Paulus, idem prævidens periculum, communionem anticipat. Quis melius ad legis intentionem se conformavit? Nonne Paulus? Quæro, an Paulus impleverit præceptum. Dubio procul: quia intra annum communionem percepit; & solummodo circumstantiam ob impedimentum omisit. Petrus vero minime illud implevit; sed solum dici potest, quod tempore paschali ab observatione præcepti ratione impedimenti excusetur. Negatur itaque per hanc anticipatam communionem non impleri præceptum. Et sic corrumpitur totum argumentum P. Suarez. At, si impedimentum in Paschate non occurreret; numquid liber foret Paulus a communionem, illo tempore recipienda? Diana II. P. tractat. iv. ref. 42. docet, liberum fore Paulum a debito communionis quia iam satisfecisset præcepto. Sed ego dico, & est secunda responsio, Paulum tunc adstrictum esse ad communionem ratione circumstantiæ temporis. Possit enim tunc cumulare, & plene præceptum implere; possit & substantiam actus, & circumstantiam illius exequi: idcirco per accidens ratione circumstantiæ adstringeretur etiam in Paschate ad communionem. Si vero impedimentum reipsa contingeret; per anticipatam communionem impletum fuisset quoad substantiam præceptum, quia iam executus fuisset id quod primo & absolute præceptum imponit. Ratiocinium nostrum innititur illi in morum controversiis receptissimo principio, scilicet: Qui omnia a lege præscripta exequi nequit, ea quæ potest, quæve ab aliis seunguntur, implere tenetur. Exempla adducta de ieiunio, Missa, & recitatione horarum, nullius sunt momenti: quoniam aut sunt illorum dierum onera, aut ratio eadem præscribendi est dierum solemnitas, ut dictum fuit supra.

X.

X. Si impedimentum intra quindecim dies paschales prævideatur; omnes fatentur anticipandam esse communionem: quoniam tum reipsa præceptum obligat. Et hac ratione qui summo mane diei festi prævidet se impediendum fore ab audiendo Sacro circiter meridiem, anticipare observantiam præcepti adstringitur. Nec est qui hoc in controversiam vocet.

CAPUT III.

An indigne communicates hoc præceptum impleant: ubi implendum sit: quomodo excusentur ab eiusdem executione: quæ tandem poena transgressoribus imposita sint.

I. Communissima olim erat sententia, adfirmans sacrilega communionem præceptum istud impleri. Eam propugnabant graves, & plurimi Theologi. Azorius Lib. VII. cap. xxx. quest. xii. Vasquez Tom. III. quest. ccciv. cap. iv. Suarez Tom. III. in III. P. disput. lxx. sec. 3. Filiucius tract. v. num. 60. Henriquez Lib. VIII. cap. v. numer. 3. Sa verb. Euchar. numer. 25. Grados tractat. x. disput. iv. num. 11. Trullench Lib. III. in Decal. cap. v. numer. 13. Lugo disput. xvi. num. 83. Bonacina disput. iv. quest. vii. punct. 2. numer. 12. Fagundez præcep. 3. Lib. I. cap. vi. num. 4. Villalobos Tom. I. tractat. vii. diff. 42. numer. 6. Diana III. P. tractat. iv. resol. 43. Ghetius verb. Commun. cap. i. Ochagavia tract. ii. quest. xv. num. 6. Leander tract. vii. disp. iii. quest. xxviii. & alii. Suarez allegat pro sua sententia Dominicus Soto Lib. II. de iust. quest. 11. artic. x. post Suarez ceteri omnes pro eadem sententia Soto laudant; sed omnino falso. Solum loco laudato asserit Soto, posse aliqua præcepta impleri etiam ab iis qui sunt in peccato mortali: puta, filii, peccati alicuius rei, possunt implere præceptum honorandi parentes. Nec verbum ille habet de præcepto communionis paschalis. At hæc obiter dicta sint adversus eos qui in re gravis momenti citant Auctores, quin eos legerint. Porro sententia, docens communionem sacrilega satisfieri præcepto communionis paschalis proscripta fuit anno 1679. ab Innocentio XI. summo Pontifice in hac propositione, quæ est ex 65. in ordine 55. his verbis concepta: *Præcepto communionis annuæ satisficit per sacrilegam Domini manducationem.* Recensui Auctores gra-

ves, & qui eam acriter defendebant, ut hinc lector colligat, non esse sine examine amplectendas in morum materia eas opiniones quæ favent libertati adversus legem; quamquam traditæ fuerint a pluribus Theologis, multoque minus, si a pluribus dumtaxat Casuistis recentioribus propugnentur. Sententiæ proscriptæ Auctores hanc afferebant rationem, scilicet plura præcepta tum divina, tum ecclesiastica impleri posse per actum vitiosum; ut si quis ieiunaret ob avaritiam, vel si quis parentes honoraret ob inanem gloriam &c. Hinc inferebant, posse eodem modo impleri præceptum annuæ communionis. At discrimen inter hoc & alia præcepta manifestum est. In primis lex ipsa præcipit ut hoc sacramentum reverenter suscipiatur. Deinde sacramentum hoc est sacramentum vivorum, & sacramentum supponens animam gratia ornatam. Ecclesia præcipiens communionem, præcipit sumptionem Eucharistia, qua uniatu fidelis, non qua separetur a Christo. Et quamquam non semper finis legis cadat sub lege; tamen, quando finis (inquit etiam ipse P. Suarez eadem III. P. quest. lxx. sec. 11.) est principalis, ac materia ipsius legis, eique intrinsecus, tunc sub lege cadit. Porro finis proximus præcepti istius, & intrinsecus, atque materia proxima eiusdem est communio digna, communio, qua gratia augeatur, & qua denique divinum præceptum impleatur. Deus autem speciali mandato iubet sumi hoc sacramentum ab iis qui prius animarum sordes eluerint. *Probet autem se ipsum homo, & sic de pane illo edat, & de calice bibat: qui enim manducat, & bibit indigne, iudicium sibi manducat, & bibit.* Sententiam hanc docent omnes Theologi post damnatam hæc de re propositionem ab Innocentio XI. Ex antiquis eam propugnarunt Durandus in II. dist. xxviii. quest. iv. Capreolus in II. dist. xli. quest. i. artic. 3. Sylvius in III. P. quest. lxxx. art. 11. Nugnus, Bartholomæus ab Angelis, & alii.

II. Quest. unic. *An excommunicati, & interdicti excusentur a sumptione Eucharistia?* Resp. Communis sententia est, hos omnes excusari: dummodo ipsi in causa non sint cur a censuris non absolvantur. Ratio est clara: quia per excommunicationem, & interdictum privantur sacramentorum usu. Si vero ipsi contumacia sua obicem ponant, ne absolutionem assequantur;

tur; peccant dubio procul etiam contra hoc præceptum. Navarrus *cap. XXI. numer. 38.* Azorius *Lib. VII. cap. xxx. quest. III.* Fagundez, Trullench, Dicastillo apud Leandrum *tract. VII. disput. III. quest. XXIII.* Summum Pontificem negant aliqui subiectum esse huic præcepto; sed oppositum demonstravimus supra de præcepto annuæ confessionis: & est communior, ac vera sententia.

III. De loco, ubi sumenda communio est, convenit inter Theologos, nimirum quemque fidelem in sua propria parochia, aut alibi de licentia sui Pastoris, Eucharistiam in Paschate sumere debere. Nomine proprii Pastoris intelligitur summus Pontifex, Episcopus in sua diocesi, Parochus in sua parochia. Ratio huius est auctoritas Ecclesiæ, sic præcipientis in laudato *cap. Omnis.* Plurium Conciliorum provincialium canones refert Natalis Alexander *Lib. II. art. 5. reg. 3.* At, quia nulla est penes Theologos controversia hac de re; ideo nec Auctores, nec textus Synodorum recensemus.

IV. Non pauci Auctores, ut Barbosa, Sa, Gesualdus, Machado, & alii apud Dianam *P. IX. tract. IX. resol. 64.* docent, fideles communicantes in Cathedrali, sine licentia Episcopi, & Parochi, satisfacere præcepto Ecclesiæ: quia Ecclesia cathedralis est Ecclesia seu parochia communis universæ diocesis. Negant alii plures ob oppositam rationem, quod cathedralis Ecclesia non sit parochia communis. Hæc secunda opinio probabilior videtur: quia debet innotescere Parocho communio suorum parochianorum. Hic est præcipuus finis ecclesiasticæ legis. Non innotesceret autem, si fideles, incio Parocho, communicarent.

V. Hac lege tenentur solum illi qui more laicorum communicant. Quare Sacerdotes Missam celebrantes, in quacumque Ecclesia celebrent, satisfaciunt huic præcepto. Si vero non celebrent, tenentur communicare in propria parochia, & de manu proprii Sacerdotis Eucharistiam sumere.

VI. Regulares possunt & in mortis articulo, & tempore Paschatis, suis familiaribus, & servitoribus in suis Monasteriis, & locis, a Parochorum iurisdictione exemptis, Eucharistiam ministrare. Quoniam id concessit Clemens IV. Benedictinis, Innocentius VI. & Sixtus IV. Augustinianis,

Leo X. Minimis, & alii Pontifices aliis Religionibus. Idemque dicendum de famulis coniugatis, noctu dormientibus extra Cenobium; quando & isti sint commensales. Sententia communissima, praxi quotidiana munita.

VII. Regulares in propriis Ecclesiis posse ministrare secularibus Eucharistiam tempore paschali, ita ut seculares satisfaciant præcepto Ecclesiæ, docent Rodriguez *Tom. I. 99. Reg. quest. xxxvi. art. 3.* Beia *IV. Par. caus. 4.* Hieronymus a Sorbo in *compend. privil. verb. Commun.* Ioannes de Cruce *epitom. privil. Lib. II. cap. v. dub. 4. conclus. 5.* ubi refert privilegium quod concessit Nicolaus V. Patribus de Guadalupe, & Iulius II. Quod privilegium ferunt haberi in compendio privilegiorum istius Ordinis §. 2. & 6. Hanc opinionem defendit quoque Emmanuel Sa *verb. Eucharistia numer. 10.* Lugo *disp. XVIII. num. 49.* iniquens, admissa veritate privilegii, concessi a summo Pontifice, sententiam hanc sustineri posse. Verum hæc privilegia suspecta sunt. In Bullariis non reperiuntur; nec Auctores indicant loca, ubi reperiri queant, præter compendium privilegiorum Patrum de Guadalupe. Ideo communiter Theologi oppositum docent. Et hæc secunda opinio vera est, ac praxi consentanea.

VIII. Regulares neque devotionis titulo posse in die Resurrectionis dominicæ secularibus Eucharistiam ministrare, docent Navarrus *cap. XXI. num. 52.* Azorius *Lib. VII. cap. xxx. quest. VII.* Sarnensis de *visitat. Lib. II. cap. III. num. 30.* Henriquez *Lib. VIII. cap. lv. num. 1.* Trullenchus *Lib. III. in Dec. cap. v. dub. 2. num. 8.* Bonacina *disput. IV. quest. v. punct. 1. num. 12.* limitat conclusionem ad eos qui in propria parochia prius non impleverint præceptum. Contraria sententia communissima est, & vera, praxique confirmata. Quia in privilegio, concessio Mendicantibus ministrandi Eucharistiam, fidelibus, excipitur dies Resurrectionis dominicæ pro observantia præcepti; seu Pontifices volunt ut fideles omnes in propriis parochiis impleant præceptum. Ergo, quoties fideles vel ante diem Resurrectionis hoc præceptum executioni mandaverint, vel habeant animum intra designatos quindecim dies illud implendi, poterunt, ubicumque voluerint, devotionis titulo communicare. Suarez *disput. lxxii. sec. 2.* Filliucius *num. 265.* Rodriguez de *commun. cap. lxiv. num. 1.* Bo-

1. Bonacina *disput. IV. quest. VII. punct. 2. numer. 9.* Nugus *quest. lxxxii. artic. 3.* Fagundez *præc. 3. Lib. I. cap. v. numer. 9.* Portel *numer. 5.* Ioannes de Cruce in *Epitom. Lib. II. cap. v. dub. 4. conclus. 2.* Emanuel Sa *verb. Euchar. num. 10.* Granados *tract. XII. disp. II. num. 4.* Leander *tract. VII. disp. III. quest. xx.* & apud ipsum Layman, Egidius, Vasquez, & alii communiter.

IX. Aliqui Casuistæ, ut Ioannes de Cruce, & Portel, docent, Regulares posse in articulo mortis ministrare secularibus Eucharistiam per modum Viatici. Sed hæc opinio falsa est: & allegata privilegia Pauli IV. apocrypha sunt. Tantummodo Parocho deficiente, Regulares, & quilibet Sacerdos possunt in mortis articulo proximo Viaticum fidelibus ministrare: quoniam, si possunt in tali extremo eventu sacramentum poenitentiae impartire, potiori iure valent etiam sacrum Viaticum porrigere.

X. Advenæ, & peregrini, qui ad proprias parochias redire nequeunt Paschatis tempore, satisfaciunt præcepto communionis paschalis, in quacumque Ecclesia, sive Regularium, sive aliorum Sacerdotum, suscipiant Eucharistiam a Sacerdo-

tibus facultatem habentibus illam ministrandi. Parochiani de licentia expressa suorum Parochorum possunt communicare in Ecclesiis Mendicantium. Secus dicendum de sacramento matrimonii, cuius administratio a potestate pendet iurisdictionis. Hæc omnia apud Auctores extra dubitationis aleam versantur.

XI. Iure communi nulla poena, seu censura lata est contra transgressores istius præcepti, quæ ipso facto incurratur. Siquidem in *cap. Omnis utriusque sexus* solum præcipitur ut huiusmodi transgressores arceantur ab ingressu Ecclesiæ, & priventur ecclesiastica sepultura: quibus poenis subiecti sunt qui alterutrum præceptorum, vel confessionis, vel communionis, transgrediuntur. Communiter tamen loquendo nemo præceptum communionis violat, qui prius non transgrediatur præceptum confessionis. In singulis diocesis Episcopi statuere solent censuras, ipso facto subeundas transgressoribus istius præcepti. Idcirco cuiusque loci consuetudines observandæ sunt. Et hæc dicta sufficiant de quinque Ecclesiæ præceptis. De duobus ultimis plura alia dicemus in tractatu de sacramentis Poenitentiae, & Eucharistiæ.

FINIS TOMI QUINTI.